TOPLUM VE SOSYAL HİZMET
Journal of Society & Social Work

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Sinan AKÇAY, Doç. Dr.
(Selçuk Üniversitesi)
Betül ALTUNTAŞ, Prof. Dr.
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Theda BORDE, Prof. Dr.
(Alice Salomon Hoschschule)
Sema BUZ, Prof. Dr.
(Hacettepe Üniversitesi)
Seher CESUR KILIÇARSLAN, Doç. Dr.
(İstanbul Arel Üniversitesi)
Gizem ÇELİK, Doç. Dr.
(Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Melahat DEMİRBİLEK, Prof. Dr.
(Ankara Üniversitesi)
Veli DUYAN, Prof. Dr.
(Ankara Üniversitesi)
Ronald FELDMAN, Prof. Dr.
(Columbia Üniversitesi)
Rıza GÖKLER, Prof. Dr.
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Kasım KARATAŞ, Prof. Dr.
(Hacettepe Üniversitesi)
Renata KLEIN, Doç. Dr.
(Maine Üniversitesi)
Cengiz ÖZBESLER, Prof. Dr.
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Haluk SOYDAN, Prof. Dr.
(Southern California Üniversitesi)
İlhan TOMANBAY, Prof. Dr.
(İstinye Üniversitesi)
Filiz YILDIRIM, Prof. Dr.
(Ankara Üniversitesi)

Kamil ALPTEKİN, Prof. Dr.
(KTO Karatay Üniversitesi)
Reyhan ATASÜ TOPÇUOĞLU, Prof. Dr.
(Hacettepe Üniversitesi)
Işıl BULUT, Prof. Dr.
(Başkent Üniversitesi)
Özlem CANKURTARAN, Prof. Dr.
(Hacettepe Üniversitesi)
Ali ÇAĞLAR, Prof. Dr.
(Hacettepe Üniversitesi)
Serap DAŞBAŞ, Prof. Dr.
(Selçuk Üniversitesi)
David R. DUPPER, Prof. Dr.
(Tennessee Üniversitesi)
Lambert ENGELBRECHT, Prof. Dr.
(Stellenbosch Üniversitesi)
Brian GERRARD, Prof. Dr.
(Emeritus, San Francisco Üniversitesi)
Vedat IŞIKHAN, Prof. Dr.
(Hacettepe Üniversitesi)
Micheal KELLY, Prof. Dr.
(Loyola Üniversitesi)
Aliye MAVİLİ AKTAŞ, Prof. Dr.
(Biruni Üniversitesi)
Semra SARUÇ, Prof. Dr.
(Anadolu Üniversitesi)
Fatih ŞAHİN, Prof. Dr.
(Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Horst UNBEHAUN, Prof. Dr.
(Technische Hoschschule)
İsmet Galip YOLCUOĞLU, Prof. Dr.
(İstanbul Gelişim Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REVIEWERS OF THIS ISSUE

Demet AKARÇAY ULUTAŞ, Doç. Dr.
(KTO Karatay Üniversitesi)

Emrah APAK, Dr. Öğr. Üyesi
(Bingöl Üniversitesi)

Hakan BAYDUR, Prof. Dr.
(Manisa Celal Bayar Üniversitesi)

Nurgül CERTEL, Dr.
(Kocaeli Üniversitesi)

Gamze ERÜKÇÜ AKBAŞ, Doç. Dr.
(Hacettepe Üniversitesi)

Burcu HATİBOĞLU KISAT, Doç. Dr.
(Hacettepe Üniversitesi)

Yunus KARA, Doç. Dr.
(Sinop Üniversitesi)

Sayra LOTFİ, Dr. Öğr. Üyesi
(İstanbul Medipol Üniversitesi)

Navid REHA, Doç. Dr.
(İstanbul Aydın Üniversitesi)

Hakan SAKARYA, Dr.
(Hacettepe Üniversitesi)

Cemil Bülent ŞEN, Doç. Dr.
(Lefke Avrupa Üniversitesi)

Zilan UĞURLU, Doç. Dr.
(Başkent Üniversitesi)

Kamil ALPTEKİN, Prof. Dr.
(KTO Karatay Üniversitesi – Emekli)

Hüsnünur ASLANTÜRK, Doç. Dr.
(Anadolu Üniversitesi)

Doğa BAŞER, Doç. Dr.
(Konya Selçuk Üniversitesi)

Meryem DANIŞMAZ SEVİN, Dr.
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Yasemin ERTAN KOÇAK, Dr. Öğr. Üyesi
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Cihangir KARAKAYA, Dr. Öğr. Üyesi
(Uşak Üniversitesi)

Mehmet KIRLIOĞLU, Doç. Dr.
(Karabük Üniversitesi)

Ecem Naz NAZLIER MAYDA, Dr.
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)

Merve Deniz PAK GÜRE, Doç. Dr.
(Başkent Üniversitesi)

Mansur SEYİTOĞLU, Dr.
(Fenetre Psikolojik Danışmanlık)

Elvan ULUCAN ÖZKAN, Dr. Öğr. Gör.
(Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Aysun YILMAZTÜRK, Dr. Öğr. Üyesi
(Balıkesir Üniversitesi)

TOPLUM VE SOSYAL HİZMET

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü Dergisi

JOURNAL OF SOCIETY & SOCIAL WORK
Publication of Social Work Department
Faculty of Economics and Administrative Sciences
Hacettepe University

Hakemli Dergidir / Blind Peer Reviewed Journal
Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi adına
On Behalf of Hacettepe University Faculty of Economics and Administrative Science

SAHİBİ / OWNER
Prof. Dr. Yonca İLDEŞ, Prof. Dr. *(Hacettepe Üniversitesi)*

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / EDITING AUTHORITY
İsmail ORBAY, Dr. *(Hacettepe Üniversitesi)*

YAYIN KURULU BAŞKANI / CHIEF EDITOR
Yasemin ÖZKAN, Prof. Dr. *(Hacettepe Üniversitesi)*

YAYIN KURULU BAŞKAN YARDIMCISI / VICE EDITOR
Tarık TUNCAY, Prof. Dr. *(Hacettepe Üniversitesi)*

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD
Meliha Funda AFYONOĞLU, Doç. Dr. *(Selçuk Üniversitesi)*
Hande ALBAYRAK, Doç. Dr. *(Kocaeli Üniversitesi)*
Hakan BAYDUR, Prof. Dr. *(Manisa Celal Bayar Üniversitesi)*
Nurullah ÇALIŞ, Doç. Dr. *(Giresun Üniversitesi)*
Nurdan DUMAN, Prof. Dr. *(Sağlık Bilimleri Üniversitesi)*
Tahir Emre GENCER, Doç. Dr. *(Anadolu Üniversitesi)*
Bekir GÜZEL, Doç. Dr. *(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)*
Nur Feyzal KESEN, Prof. Dr. *(Selçuk Üniversitesi)*
Burcu HATİBOĞLU KISAT, Doç. Dr. *(Hacettepe Üniversitesi)*
Meltem ORAL, Doç. Dr. *(Atatürk Üniversitesi)*
Figen PASLI, Doç. Dr. *(Kocaeli Üniversitesi)*
Eda PURUTÇUOĞLU, Prof. Dr. *(Sağlık Bilimleri Üniversitesi)*
Ozan SELÇUK, Doç. Dr. *(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)*
Umut YANARDAĞ, Doç. Dr. *(Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)*
Buğra YILDIRIM, Doç. Dr. *(Manisa Celal Bayar Üniversitesi)*
Oğuzhan ZENGİN, Prof. Dr. *(Karabük Üniversitesi)*

YAYIN SEKRETERLERİ
Özlem GÖZEN, Arş. Gör. *(Hacettepe Üniversitesi)*
Merve YILDIZ, Arş. Gör. *(Hacettepe Üniversitesi)*

İNGİLİZCE EDİTÖR / ENGLISH EDITOR
Burcu HATİBOĞLU KISAT, Doç. Dr. *(Hacettepe Üniversitesi)*
Ozan SELÇUK, Doç. Dr. *(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)*

Cilt/Volume: 36 **Sayı**/Number: 3 **Ay**/Month: Temmuz/ July **Yıl**/Year: 2025

Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, *EBSCO HOST* ve *INDEX COPERNICUS* uluslararası, *TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler* ve *Türkiye Atıf Dizini* ulusal bilimsel veri tabanları içerisinde yer almaktadır.

The journal is indexed into the international scientific databases of both *EBSCO HOST* and *INDEX COPERNICUS* and also *TUBITAK ULAKBIM* and *Türkiye Atıf Dizini* in which the national scientific databases of social sciences.

e-ISSN
2602-280X

YAYIN TÜRÜ / TYPE OF PUBLICATION
YEREL - SÜRELİ YAYIN / LOCAL - PERIODICAL PUBLICATION

YAYIN DİLİ / LANGUAGE
TÜRKÇE, İNGİLİZCE, ALMANCA / TURKISH, ENGLISH, GERMAN

YAYINLANMA BİÇİMİ / PERIOD of PUBLICATION
ÜÇ AYDA BİR / QUARTERLY JOURNAL

YAYIN TARİHİ / PUBLICATION DATE
29.07.2025

YAYIN YÖNETİM YERİ / ADMINISTRATION OFFICE OF PUBLICATION
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Beytepe/Ankara
Tel: (0312) 297 68 30

İLETİŞİM ADRESİ / CONTACT ADDRESS
İsmail ORBAY, Dr.
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
Beytepe/ANKARA-TÜRKİYE
Tel: +90 312 297 63 63
Faks: +90 312 297 63 65
http://www.tsh.hacettepe.edu.tr
http://www.dergipark.org.tr/tsh
E-posta: toplumvesosyalhizmet@gmail.com

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

347-364	***Anne-baba tarafından uygulanan fiziksel cezanın zorba ve kurban olma üzerindeki etkisi: Sürekli öfkenin aracılık etkisi*** *The effect of physical punishment by parents on being a bully and a victim: Mediating effect of trait anger*	*Mustafa ÖZMEN* *Abdullah ATLİ*
365-396	***Sosyal yardımlardan faydalanan kadınların yoksulluk deneyimleri ve mücadele stratejileri*** *Poverty experiences and coping strategies of women benefiting from social assistances*	*Deniz TAŞAĞAL* *Kasım KARATAŞ*
397-421	***Kalkınma planlarında bağımlılık: Terim kullanımı ve bağlamsal bir değerlendirme*** *Addiction in development planning: Terminology Use and contextual assessment*	*Kemal BALICA*
423-453	***Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların ebeveynlerinin rollerinin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi*** *Investigation of the roles of parents of children diagnosed with autism spectrum disorder in the context of gender*	*Merve Nur OKTAR* *Gülnur ÖZDEMİR*
455-475	***Sosyal kaygı bozukluğunda bilişsel davranışçı terapi temelli grup çalışmasının etkililiğinin değerlendirilmesi*** *Evaluation of the effectiveness of cognitive behavioral therapy-based group work in social anxiety disorder*	*Nurhalime AKKAYA* *Taner ARTAN*
477-502	***Sosyal hizmet uzmanlarında algılanan sosyal desteğin iş bulma kaygısına etkisi*** *The effect of perceived social support on job finding anxiety in social workers*	*Ahmet TÜRK* *Sena TÜRK*

503-524 ***The relationship between social workers' intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression*** — *Rabia Ruveyda YİĞİT, Doğa BAŞER*

Sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılıkları ile çeşitlilik ve baskı farkındalıkları arasındaki ilişki

525-552 ***Bir mesleki mücadele pratiğinin meslektaşlarındaki anlamı: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nin sosyal hizmet uzmanlarındaki karşılığı*** — *Avşin AKBAŞ, Hakan COŞKUN*

The meaning of a practice of professional struggle among colleagues: The Meaning of The Turkish Association of Social Workers in social workers

Derleme Makaleler / Review Articles

553-570 ***Aileye yabancılaşma ile ilgili araştırmaların incelenmesi*** — *Zeynep ÇELİK, Mehmet GÜVEN*

Investigation of studies on family estrangement

571-590 ***Sosyal hizmet uygulamasında sezgisel karar verme üzerine bir değerlendirme*** — *Gizem Nur Sağlık TUĞRUL, Mehmet KIRLIOĞLU*

An evaluation of ıntuitive decision-making in social work practice

591-615 ***Yaşlılıkta güvencesizliğin boyutlarını anlamak: Risklerin ve toplumsal dönüşümün yansımaları*** — *Kübra Fadime KARATAŞ*

Understanding the dimensions of precarity in old age: Reflections of risks and social transformation

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Anne-Baba Tarafından Uygulanan Fiziksel Cezanın Zorba ve Kurban Olma Üzerindeki Etkisi: Sürekli Öfkenin Aracılık Etkisi

The Effect of Physical Punishment by Parents on Being a Bully and a Victim: Mediating Effect of Trait Anger

Mustafa ÖZMEN[1], Abdullah ATLİ[2]

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Programı
mozmen@bingol.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9621-7498

[2] Prof. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü
abdullah.atli@inonu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7504-484X

Başvuru: 16.05.2024
Kabul: 20.05.2025

Atıf:

Özmen, M., ve Atli, A. (2025). Anne-baba tarafından uygulanan fiziksel cezanın zorba ve kurban olma üzerindeki etkisi: Sürekli öfkenin aracılık etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 36(3), s-s.: 347-364. DOI: 10.33417/tsh.1485354

ÖZ

Anne-babanın uyguladığı fiziksel ceza, ilk ve ortaöğretim çocukları arasında zorba ve kurban olunma süreçleri açısından önemli bir risk faktörüdür. Anne-baba tarafından çocuklarına uygulanan fiziksel cezanın zorba ve kurban olunma sürecini nasıl etkilediğini ve bu etkinin altında yatan dinamiklerinin neler olabileceğini ortaya koyan sınırlı sayıda çalışma yapılmıştır. Kesitsel tasarımın kullanıldığı bu çalışma, anne-babanın çocuklarını disipline etmek için kullandıkları fiziksel ceza ile zorba-kurban olunma süreçleri arasındaki ilişkide sürekli öfkenin aracı rolünü incelemiştir. Toplam 416 ortaokul öğrencisinden (%49 kız; yaşort = 12,89) veri elde edilmiştir. Sonuçlar, fiziksel cezanın ortaokul öğrencilerinde hem zorba hem kurban olunma sürecini pozitif yönde etkilediğini ve bu etkiye sürekli öfkenin pozitif yönde aracılık ettiğini göstermiştir. Ayrıca bu çalışma, anne-baba tarafından uygulanan fiziksel cezanın olumsuz sonuçlarına ilişkin artan kanıtlara katkıda bulunarak aile içi dinamiklerin çocukların okuldaki sosyal yaşamları üzerindeki etkilerine dair yeni bilgiler sunmuştur. Ailelerin farkındalığını artırmak ve klinik destek sağlamak, fiziksel cezanın sürekli öfkenin aracılığıyla çocuklarda oluşturabileceği zorba ve kurban olunma süreçlerinin etkilerini hafifletebilir.

Anahtar kelimeler: *Fiziksel ceza, sürekli öfke, zorba, kurban, ortaokul öğrencileri*

ABSTRACT

Physical punishment by parents is an important risk factor for bullying and victimization processes among primary and secondary school children. Limited research has examined how parental physical punishment affects children's involvement in bullying and victimization processes and the underlying dynamics of this effect. Using a cross-sectional design, this study examined the mediating role of trait anger in the relationship between physical punishment used by parents to discipline their children and bullying and victimization processes. Data were obtained from 416 middle school students (49% female; mean age = 12.89 years). Results showed that physical punishment positively affected both bullying and victimization processes in middle school students, and this effect was positively mediated by trait anger. Additionally, this study contributed to the growing body of evidence on the negative consequences of parental physical punishment and provided new insights into the effects of family dynamics on children's social lives at school. Increasing parental awareness and providing clinical support may mitigate the effects of physical punishment on children's bullying and victimization processes mediated by trait anger.

Keywords: *Physical punishment, Trait anger, Bully, Victim, Middle school students*

GİRİŞ

Öğrencilerin okul ortamlarında zorba davranışlar sergilemesi ya da kurban olması üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır (Arhuis-Inca vd., 2021; Psalti vd., 2012; Solberg vd., 2007; Waasdorp vd., 2022). Bu çalışmalar, zorba/kurban statülerinin nedenleri ve sonuçları üzerine odaklanarak okulların daha güvenli yerler olabilmesi için pratik öneriler sunacak bulgular elde etmeyi amaçlamıştır. Son yıllarda geleneksel zorba/kurban statüleri üzerine çalışmalar daha çok siber zorba ya da siber kurban olma durumu üzerine yoğunlaşsa da, okullarda yaşanan geleneksel zorbalık davranışları yaygın bir şekilde yaşanmaya devam etmektedir (Gümüş & Talu, 2022). Bireyin zorba/kurban olma davranışını sergilemesine neden olan birçok değişken olmakla birlikte (Zapf & Einarsen, 2020), anne-baba ve çocuk ilişkisinin zorba/kurban olma davranışı üzerinde etkili bir değişken olduğuna dair güçlü bulgular mevcuttur (Bowers vd., 1994; Fleckman vd., 2016; Olweus, 1993b). Anne babanın uyguladığı fiziksel cezanın bireyin zorba veya kurban olması üzerindeki etkileri ile ilgili sınırlı sayıda çalışma olmakla birlikte (Burlaka vd., 2023; Bradshaw, 2014; Gómez-Ortiz vd., 2016; Nocentini vd., 2019), 2-14 yaş aralığındaki çocukların %60'nın ebeveynleri tarafından çeşitli düzeylerde fiziksel cezaya maruz kaldıklarını bildirmektedir (WHO, 2021). Başka bir rapora göre dünyada yaklaşık her 4 çocuktan 3'ü (yaklaşık 300 milyon çocuk) anne-babası veya bakıcısı tarafından şiddete maruz kalmaktadır (WHO, 2020). Dünya Sağlık Örgütü'nün koordinesinde 155 ülkede fiziksel cezanın bir yöntem olarak kullanılmasını önlemek için yapılan çalışmada, Türkiye'de 11-15 yaşları arasındaki her 5 çocuktan 3'ünün zorbalığa maruz kaldığı saptanmıştır (WHO, 2020). Ayrıca Türkiye'de ebeveynlerin çocuklarına yönelik fiziksel cezanın kullanımını normalleştiren/meşrulaştıran atasözleri ve vecizelerin varlığı söz konusu pratiğin kuşaktan kuşağa aktarılmasına neden olabilmektedir: "dayak cennetten çıkmadır", "annenin vurduğu yerde gül biter" ve "kızını dövmeyen dizini döver" bunlardan sadece birkaçıdır.

Ailelerin biricik ve özgün yapısı (örn., inançları, yaşları, kültürleri, eğitim düzeyleri), ebeveynlerin kendi çocuklarını yetiştirme biçiminde birçok farklı uygulamayı beraberinde getirmiştir. Birçok ülkede, çocukların fiziksel istismara maruz kalmamaları için gerekli hukuki alt yapının inşa edilmesi açısından cesaret verici bazı adımlar atılmakla birlikte halihazırda dünyadaki çocukların sadece %10'nunun fiziksel cezanın suç unsuru olarak değerlendirildiği ülkelerde yaşadığı gerçeği bu konudaki çalışmaların ciddi yetersizlikler içerdiğini göstermektedir (Global Initiative to End All Corporal Punishment, 2019). Ayrıca yasal yasaklara rağmen bazı ülkelerde fiziksel ceza kullanımının devam etmesi ve bunun gerekliliğine inanılması, söz konusu yasakların yanı sıra konunun bilimsel temelli uluslararası ilgi ve çabaya değer olduğunu göstermiştir (Lansford vd., 2017). Farklı kültürdeki birçok aile, çocuğun istenmeyen davranışını disipline etmek ya da içinde bulunulan kültürün ve toplumun normatif değerlerini ve ahlaki öğretilerini benimsetmek amacıyla çocuklarına karşı fiziksel cezaya bir yöntem olarak başvurduğu açıktır (UNICEF, 2022). Dolayısıyla çocukları cezalandırma, davranış bilimleri açısından etkin bir uygulama olarak görülmemesine rağmen aileler çocuklarını yetiştirirken hala başvurduğu önemli bir yöntemdir (UNICEF, 2017). Türkiye'de fiziksel

cezanın olumsuz sonuçlarına dair ortak bir kamuoyu kabulu, fiziksel cezanın kullanımını düşürse de, çocuklar ve aileleri bazı durumlarda hala bu yöntemin kullanıldığını beyan etmişlerdir (Atli vd., 2022). Çocuklara yönelik gerçekleşen fiziksel cezanın sosyal ve psikolojik sonuçları hem psikolojik danışma hizmetleri hem de klinik sosyal hizmet müdahale programlarının doğrudan kapsamı dahilindedir (Pelendecioglu, 2009; Yolcuoğlu, 2010. Bu araştırma Türk kültüründe anne-baba tarafından uygulanan fiziksel cezanın zorba/kurban eğilimi üzerindeki doğrudan ve dolaylı bir şekilde potansiyel etkilerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Fiziksel Ceza ve Zorba-Kurban İlişkisi

Fiziksel cezaya ilişkin farklı tanımlamalar söz konusudur. Bu tanımlamalardan birinde fiziksel ceza, çocuğun davranışını düzeltmek veya kontrol etmek amacıyla çocuğun acı çekmesine sebep olan uyaranların sürece dahil edilmesi şeklinde tanımlanmıştır (Atli vd., 2022; Olweus, 1994). Başka bir tanımlamada, cezanın şiddetinden bağımsız olarak acı veya rahatsızlığa neden olacak şekilde uygulanan fiziksel müdahale olarak belirtilmiştir (UN Committee on the Rights of the Child, 2007). Fiziksel cezaya dair yapılan tanımlamaların ortak noktası şu şekildedir: Bir yetişkine uygulandığında saldırı olarak değerlendirilen bir eylemin çocuğa ceza olarak uygulanmasıdır.

Zorba, kurban gibi kavramsal yapıları ele alırken bazı temel işleyiş hatalarına düşmemek için bazı kişilik ve kimlik özelliklerinin yaşam öyküsündeki rolünün anlaşılmasına ihtiyaç vardır (Ross, 1977). Gershoff ve Grogan-Kaylor (2016) tarafından yürütülen bir meta-analiz çalışmasında, fiziksel cezanın bazı zihinsel sağlık sorunları ile kişilik ve davranış bozukluklarının dâhil olduğu birçok olumsuz çocukluk ve yetişkinlik yaşam öyküsüyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Fiziksel ceza, depresyondan madde kötüye kullanımına (Afifi vd., 2006), artan intihar eğiliminden (Afifi vd., 2017) kaygıya (MacMillan vd., 1999) kadar çok geniş bir etki alanına sahiptir. Bu çalışmada da fiziksel cezanın kişinin zorba ve kurban olması üzerinde etkili olup olmadığı test edilmiştir. Çünkü çocuklukta kötü muamaleye maruz kalan çocukların zorba olma olasılıkları kayda değer düzeyde artmaktadır (Wang vd., 2017a). Ayrıca zorbalıktan acı çeken bireylerin yaklaşık üçte ikisi pasif ve boyun eğici davranış modelleriyle hareket ederken üçte biri daha agresif davranışlar göstermektedir (Brockenbrough vd., 2002). Zorbalık, özellikle ortaokul döneminde, çocukluktan ergenliğe geçişte artmaktadır (Cook vd., 2010). Bu artış eğilimi yüksek öğrenim ile birlikte büyük ölçüde azalmaktadır (Pepler vd., 2006; Olweus, 1993a). Okullardaki zorbalık bazen o kadar dayanılmaz bir hale gelmektedir ki zorbalığa maruz kalma korkusu çocuğa okulu bıraktırabilmektedir (Fry vd., 2018). Ergenlik döneminde fiziksel cezaya maruz kalan çocukların takip eden yıllarda zorba/kurban olma, okulu bırakma, madde bağımlılığı ve suça yönelik (delinquent) davranışları sergilemesi arasında pozitif ilişki bulunmuştur (Gershoff, 2002). İlkokulda zorba olarak nitelendirilen çocuklar arkadaş edinmekte zorlanırken ergenlik döneminde zorbaların daha fazla kabul gördüğü ve akranları tarafından otorite figürü olarak değerlendirildiği belirlenmiştir (Hazler, 1996; Rios-Ellis vd., 2000).

Çocukların fiziksel cezaya maruz kalmaları sürecinin bazı potansiyel risk faktörlerini barındırdığı açıktır. Örneğin çocuklarını terbiye etmek isteyen otoriter aileler, fiziksel cezaya daha sık başvurmaktadır (Atli vd., 2022; Clemens vd., 2020). Bu çocuklar, ailesinden gördükleri olumsuz

davranışı model alarak hakimiyet kurmak, öfkesini tatmin etmek, haklarını korumak için şiddete başvurmanın normal bir yaşam olayı olduğunu düşünmekte ve bu çocukların zamanla bir zorba haline geldikleri görülmektedir (Wang vd., 2017a). Çocukluk döneminde fiziksel cezanın herhangi bir türüne maruz kalan bireylerin eğitsel başarı, cinsiyet, yaş gibi demografik değişkenlerin katkısından bağımsız olarak fiziksel şiddeti kabul sınırları içerisinde görmesi büyük ölçüde olasıdır (Clemens vd., 2020). Çünkü Lereya ve diğerleri (2013) zorbaca davranan çocukların olumsuz bir anne-baba öyküsüne sahip olabileceklerine işaret etmektedir. Hatta otoriter ailelerde yetişen çocuklar otorite karşısında kurban olurken (Lereya vd., 2013), kendilerinden daha zayıf biriyle karşılaştıklarında bu çocukların hakimiyetlerini zorbalık yaparak gösterdikleri görülmüştür (Erdoğdu, 2016). Duygusal açıdan daha duyarlı ve çocuklarının özerklik çabalarına karşı tolerans eşiği daha yüksek olan ebeveynlerin çocuklarında ise zorba ve kurban olma risk düzeyleri anlamlı düzeyde daha düşüktür (Bowes vd., 2009). Bu çerçevede ailesel faktörler ve çocuğun fiziksel ceza öyküsü, kişinin hem zorba hem kurban potansiyeli açısından potansiyel bir etkiye sahiptir.

Sürekli Öfkenin Aracılık Etkisi

Fiziksel cezanın kurban/zorba olunma sürecine olan etkisini belirleyen ana dinamiklerden birinin sürekli öfke olduğu değerlendirilmiştir. Çünkü fiziksel ceza ile öfke arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalarda, fiziksel cezaya maruz kalmanın bireyde öfkeyi tetiklediğine işaret edilmiştir (Saarni vd., 1998). Yani ebeveynlerin uyguladığı ceza sonrasında ortaya çıkan duyguların önemli bir ifadesi de öfkedir. Bir duygu durumu olarak sürekli öfke, bireylerin farklı yaşam olayları karşısında stabil bir şekilde öfkeyi aktive edici bir eğilim olarak değerlendirmesi sürecidir (Owen, 2011). Öfkeye eğilimli olan kişilerde günlük hayattaki küçük olaylar bile öfkeli ve saldırgan bir tutum için önemli bir kaynak oluşturabilmektedir (Gresham vd., 2016; Li vd., 2016; Unnever & Cornell, 2003). Aynı şekilde sürekli öfkeli olan bireylerin düşmanca duygularla hareket etmeye eğilimli oldukları ve tepkisel açıdan saldırganlığı azaltmaya yönelik çabalarının çok düşük düzeylerde olduğu görülmüştür (Siewert vd., 2011). Sürekli öfke, bireyin saldırganlık dürtülerini arttırırken (Bettencourt vd., 2006) zorbaca davranma potansiyelini de önemli ölçüde yükseltmektedir (Wang vd., 2017a). Benzer şekilde sürekli öfkeli kişilik yapılanması, bireyin herhangi bir yaşam olayı karşısında sosyal çevresine karşı suçlayıcı bir dili benimsemesini ve düşmanca bir tutum takınmasını kolaylaştırabilir (Siewert vd., 2011). Başka çalışmada da, çocuklukta fiziksel cezanın bir yöntem olarak kullanıldığı ailelerde yetişen çocukların öfkeli bir kişilik yapısını benimseme olasılıklarının oldukça yüksek olduğu saptanmıştır (Milburn vd., 2014). Fiziksel ceza ile zorba/kurban arasında doğrusal yönde pozitif ilişki (Campaert vd., 2018; Gershoff, 2002) ile sürekli öfkenin zorba/kurban davranışıyla olan pozitif ilişkisi (Bettencourt vd., 2006; Siewert vd., 2011) bu çalışmada kurgulanan modelin test edilmesine büyük ölçüde ampirik ve teorik destek sağlamıştır.

Mevcut çalışma

Bu çalışmanın amacı, zorba veya kurban olunma sürecinde etkisi olduğu ön görülen değişkenlere dair bağıntıları öne süren bütünleşik bir modeli test etmektir. Bu çerçevede, fiziksel ceza ile zorba/kurban olunma süreci arasındaki ilişkilerde doğrusal yollara ek olarak aracılık etkileri de

incelenmiştir. Mevcut çalışmada, ebeveynleri tarafından maruz kalınan fiziksel şiddetin, bireyin yaşadığı sürekli öfke ile ilişkili olduğu ve bunun da zorba/kurban olunma süreçlerine katkıda bulunacağı öngörülmektedir. Literatürdeki teorik çerçeve ve ampirik bulgular referans alınarak aşağıdaki hipotezler formüle edilmiştir: Fiziksel cezanın sürekli öfke ile pozitif ilişkili olacağı (Hipotez 1); fiziksel cezanın zorba (Hipotez 2) ve kurban ile pozitif ilişkili olacağı (Hipotez 3); sürekli öfkenin zorba (Hipotez 4) ve kurban ile pozitif ilişkili olacağı (Hipotez 5); sürekli öfkenin fiziksel ceza ve zorba arasındaki ilişkilere aracılık edeceği (Hipotez 6); ve son olarak sürekli öfkenin fiziksel ceza ve kurban arasındaki ilişkilere aracılık edeceği (Hipotez 7) beklenmektedir.

YÖNTEM

Katılımcılar ve Prosedür

Veri toplama sürecinden önce üniversiteden ilgili çalışmanın etik kurulunun onayı alınmıştır. Araştırma kesitsel tasarıma uygun olarak yapılandırılmıştır. Yazarlardan birinin görev atamasının hedef örneklem grubuna uzak bir ile (Ankara) gerçekleştirilmesi dolayısıyla etik kurul onayı alındıktan yaklaşık 3 yıl sonra verilerin toplanması mümkün olmuştur. Verilerin toplanması 2020 yılı bahar döneminde araştırmanın yazarları ve araştırmanın yapıldığı üniversitenin Psikolojik Danışma ve Rehberlik bölümü 4. sınıfında okuyan 12 lisans öğrencisi ile birlikte gerçekleştirilmiştir. Ayrıca makalenin yazım süreci, öngörülemeyen nedenlerden (Pandemi ve Kahramanmaraş depremi) dolayı bir süre ertelenmek zorunda kalınmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında Malatya'da yer alan 10 ortaokuldan toplam 454 öğrenciye uygun örnekleme kullanılarak ulaşılmıştır. Ancak bu öğrencilerden 38'i ölçekleri büyük oranda boş bıraktıkları için analiz dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak araştırmanın final örneklemi 416 öğrenciden (yaş aralığı = 11-14, M_{age} = 12.89, SD_{age} = .87) oluşmaktadır. Öğrencilerin %49 (n = 204) kız ve %51'i (n = 212) erkektir. Öğrencilerin sınıf düzeyleri 6. sınıf (n = 88; %21.2), 7. sınıf (n = 114; %27.4), ve 8. sınıftır (n = 214; %51.4).

Ölçme Araçları

Demografik bilgi formu: Bu formda katılımcıların yaş, cinsiyet, okul ve sınıf gibi demografik özelliklerini belirlemeyi amaçlayan sorular yer almaktadır.

Anne-Baba Ödüllendirme ve Cezalandırma Yöntemleri-Çocuk Formu (ABOC-C). Anne-Baba Ödüllendirme ve Cezalandırma Yöntemleri-Çocuk Formu çok boyutlu envanterinden (ABOC-C; Atli vd., 2022) anne babaların çocuklarına karşı kullandıkları ödül ve ceza yöntemlerinin etkisini ve sıklığını değerlendirmek için fiziksel ceza alt boyutu kullanılmıştır. ABOC-C (Atli vd., 2022) 7 alt boyuttan (Sözel Duygusal Ödül, Etkinlik Temelli Ödül, Somut Ödül, İzin Verme, Sözel ve Duygusal Ceza, Fiziksel Ceza ve Yasaklama) oluşan 33 maddelik bir ölçektir. Bu araştırma kapsamında envanterin sadece fiziksel ceza alt boyutu kullanılmıştır. Fiziksel ceza alt boyutu, 1'den (*hiçbir zaman*) 7'ye (*her zaman*) kadar puanlanan Likert tipi ölçektir ve 5 maddeden oluşmaktadır. Örnek madde: "Vücudumu canımı acıtacak şekilde sıkar" ve "Saçımı çeker" (Atli vd., 2022). Yüksek puanlar, yüksek düzeyde fiziksel cezaya işaret etmektedir. Fiziksel ceza alt boyutu güvenirliğe ilişkin yeterli düzeyde kanıt sağlamıştır (α = 0.64; Atli vd., 2022). Ölçek bu çalışmada da iyi bir güvenilirliğe (α = 0.78) işaret etmiştir.

Sürekli Öfke-Öfke Tarzı Ölçeği (SÖ-ÖTÖ). SÖ-ÖTÖ (Spielberger vd., 1983), Türkçe'ye uyarlanan (Özer, 1994) ve bireyin öfkeye ilişkin genel duygu durumunu değerlendiren 10 maddelik bir ölçektir. Örnek madde: "Başkalarının hataları yaptığım işi yavaşlatınca kızarım." Ölçek 1'den (*Hemen hiçbir zaman*) 4'e (*Hemen her zaman*) kadar puanlanan Likert tipi bir ölçektir. Yüksek düzeydeki puanlar yüksek düzeydeki öfkeye işaret etmektedir. SÖ-ÖTÖ orijinal çalışmasında iyi güvenirliğe (.82 ≤ α ≤ .90; Spielberger vd., 1983) ve Türkçe uyarlamasında da iyi bir güvenirliğe (.67 ≤ α ≤ .82; Özer, 1994) sahip olduğu görülmüştür. SÖ-ÖTÖ farklı bir örneklem grubunda da iyi güvenirlik düzeyini (α = 0.79; Certel & Bahadır, 2012) göstermiş olup mevcut çalışmada da iyi bir güvenirliğe (α = 0.86) işaret etmiştir.

Geleneksel Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği (GAZBÖ). Geleneksel Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği (GAZBÖ; Burnukara, 2009), Gültekin (2003) ve Pekel'in (2004) çalışmaları referans alınarak oluşturulmuştur. GAZBÖ, zorba/kurban olmanın etkisini ve sıklığını ölçen 31 maddelik bir ölçektir. Her bir maddenin "a" seçeneği kurban olmayı "b" seçeneği ise zorba olmayı puanlamaktadır. Örnek madde: "(a) Beni çeşitli vurucu ve kırıcı aletlerle tehdit ederler; (b) Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?" Ölçek 1'den (*Hiçbir zaman*) 4'e (*Üçten çok*) kadar puanlanmakta, zorba ve kurban puanları ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Yüksek puanlar yüksek düzeyde zorba/kurban olunmaya işaret etmektedir. GAZBÖ'nün önceki çalışmalarda, zorba ve kurban formu için iyi bir güvenirliğe (Zorba: α = 0.91; Kurban: α = 0.90; Doğan Çevirgen, 2018) sahip olduğu ve mevcut çalışmada, ilköğretim ikinci kademe örnekleminde de mükemmel düzeyde bir güvenirliğe (Zorba: α = 0.94; Kurban: α = 0.94) sahip olduğu görülmüştür.

Veri Analiz Planı

Araştırmada elde edilen betimsel istatistikler ve kurulan aracılık modelleri, IBM SPSS 23 ile AMOS 24 istatistik yazılımları kullanılarak test edilmiştir. Mevcut çalışmanın dolaylı etki analizinde 95% güven aralığı ile 5,000 bootstraping yeniden örnekleme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Aracılık analizlerinde, dolaylı etkiler % 95 güven aralığında sıfırı kapsamaması durumunda anlamlı olarak tanımlanmıştır (Preacher & Hayes, 2008). Modeldeki fiziksel ceza bağımsız değişken (X), zorba ve kurban bağımlı değişken (Y), sürekli öfke ise aracı değişken (M) olarak tanımlanmıştır.

BULGULAR

Ön Analizler

Analizlere dâhil edilen 456 katılımcıdan oluşan örneklemde az sayıda veri kaybı yaşanmıştır. Araştırmada herhangi bir değişken için kayıp verinin % 5'ten fazla veya araştırmadaki toplam madde sayısının % 10'undan fazla olan gözlemler veri setinden çıkarılmıştır (Kline, 2011). Çalışma, son örneklem grubu (final sample) olan 416 veri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Veriler çok değişkenli (VIF değerini ve mahalanobis) normallik varsayımlarını sağlamıştır (Weston & Gore, 2006). Çalışma değişkenlerinin ortalamaları, standart sapmaları, çarpıklık ve basıklık değerleri ile korelasyon katsayıları Tablo 1'de sunulmuştur.

İki değişkenli korelasyonlar ve tanımlayıcı istatistikler (ortalama, standart sapma, çarpıklık, basıklık ve aralık) Tablo 1'de raporlanmıştır. Fiziksel ceza, sürekli öfke ile pozitif yönde ilişkili (r = 0.31, *p* <

0.001; Hipotez 1); fiziksel ceza, zorba (r = 0.52, $p < 0.001$; Hipotez 2) ve kurban (r = 0.47, $p < 0.001$; Hipotez 3) ile pozitif yönde ilişkilidir; sürekli öfke zorba (r = 0.34, $p < 0.001$; Hipotez 4) ve kurban (r = 0.34, $p < 0.001$; Hipotez 5) ile pozitif yönde ilişkilidir. Böylece elde edilen bulgulara göre hipotez 1, 2, 3, 4 ve 5 desteklenmiştir.

Tablo 1

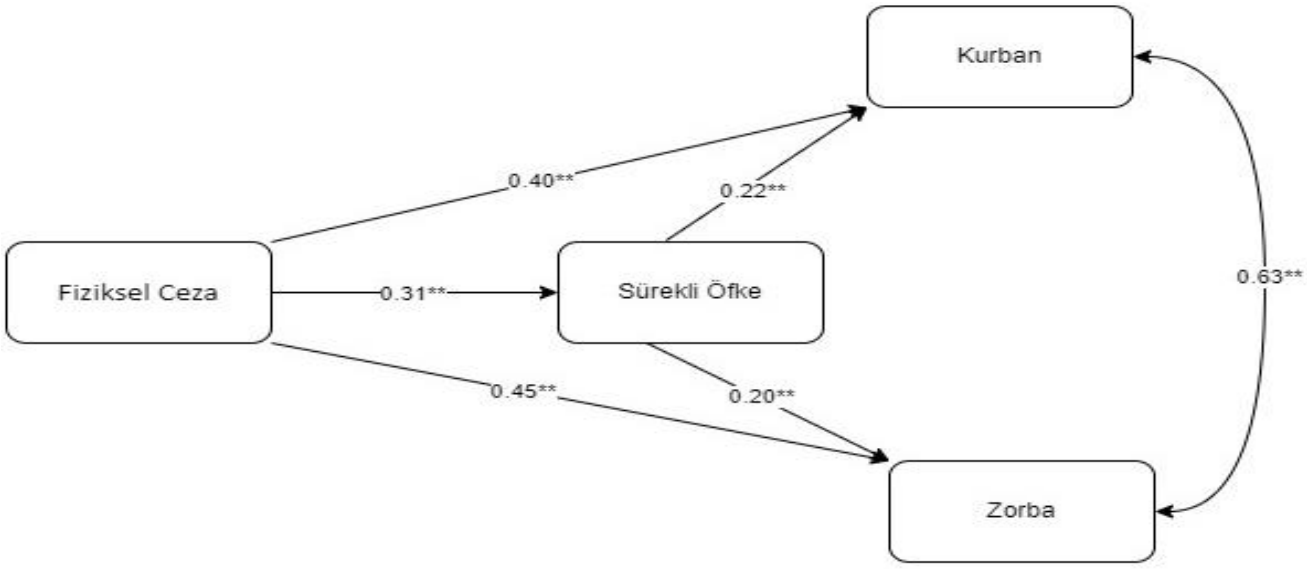
Değişkenlerin Ortalamaları, Standart Sapmaları, Çarpıklıkları, Basıklıkları ve Korelasyon Katsayıları

Variable	1	2	3	4
1. Fiziksel ceza	—			
2. Sürekli öfke	0.31**	—		
3. Kurban	0.52**	0.34**	—	
4. Zorba	0.47**	0.34**	0.73**	—
M	0.36	2.13	1.19	1.33
SD	0.61	0.72	0.34	0.45
Çarpıklık	2.03	0.49	1.96	1.44
Basıklık	3.38	-.52	3.20	1.20
Aralık[a]	0-4	10-40	32-128	32-128

Note. [a] Olası puan aralıkları. * $p < 0.05$. ** $p < 0.01$.

Fiziksel Ceza ile Zorba ve Kurban Arasında Sürekli Öfkenin Aracılık Etkisi

Hipotez 6 ve hipotez 7'yi test etme aşamasında fiziksel cezanın zorba ve kurban ile olan ilişkisinde sürekli öfkenin aracılık etkisini test etmek için AMOS 24 paket programı kullanılmıştır. Bu aracılık analizinde 5.000 yeniden örnekleme dayalı dolaylı etki analizlerinde %95 güven aralığı ölçüt alınmıştır. Fiziksel ceza, sürekli öfke ($B = 0.31$, $p < 0.001$) ve zorbalık ($B = 0.45$, $p < 0.001$) üzerinde anlamlı düzeyde pozitif etkiye sahiptir. Fiziksel ceza kurban olma üzerinde de pozitif yönde anlamlı bir etkiye sahiptir ($B = 0.40$, $p < 0.001$). Benzer şekilde fiziksel ceza kontrol edildiğinde sürekli öfke, zorba ($B = 0.20$, $p < 0.001$) ve kurban olma ($B = 0.22$, $p < 0.001$) üzerinde anlamlı düzeyde pozitif etkiye sahiptir. Modele sürekli öfke aracı değişken olarak tanımlandığında, fiziksel cezanın zorbalık üzerindeki etkisi hala anlamlı olsa da gücünde bir miktar düşüş göstermiştir ($B = 0.45$, $p < 0.001$).

Şekil 1

*Standartlaştırılmış Beta Ağırlıkları ve Anlamlılık Düzeyleri ile Aracılık Modeli (N = 416). **p< 0.001*

Bootsrapping yöntemi kullanılarak yapılan aracılık analizi sonucunda, fiziksel cezanın sürekli öfke yoluyla zorba üzerindeki dolaylı etkisi anlamlıdır (*B* = .063, *SE* = .016, [BC] 95% CI [.033, .098]; Hipotez 6). Test edilen aracılık modeli, zorbalıktaki varyansın (R^2) %30'unun sürekli öfke yoluyla fiziksel cezanın etkisiyle açıklandığını göstermiştir. Aynı yöntem kullanılarak yapılan aracılık analizi sonucunda ise fiziksel cezanın, sürekli öfke yoluyla kurban üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu (*B* = .068, *SE* = .017, [BC] 95% CI [0.038, 0.106]; Hipotez 7) görülmüştür. Aracılık etkisi büyüklüğü, kurbandaki varyansın (R^2) %26'sının sürekli öfke yoluyla fiziksel cezanın etkisiyle açıklandığını göstermiştir. Sonuçların gösterimi için Tablo 2'ye bakınız.

Tablo 2. Fiziksel ceza ile zorba/kurban arasındaki doğrudan ve dolaylı etki katsayıları

Değişkenler	Direkt Etki			Dolaylı Etki		
	β	*95%CI*	*p*	*β*	*95%CI*	*p*
Kurban						
Fiziksel Ceza	0.40	[0.289 ile 0.515]	***	0.07	[0.038 ile 0.106]	***
Sürekli öfke	0.22	[0.113 ile 0.317]	***			
Zorba						
Fiziksel Ceza	0.45	[0.329 ile 0.567]	***	0.06	[0.033 ile 0.098]	***
Sürekli Öfke	0.20	[0.103 ile 0.296]	***			
Sürekli Öfke						
Fiziksel Ceza	0.31	[0.228 ile 0.390]	0.001			

****p< .001*

TARTIŞMA

Bu çalışmada fiziksel ceza ile zorba ve kurban arasındaki ilişki ve bu ilişkiye aracılık eden sürekli öfke, farklı anne-baba deneyimlerine sahip çocuklardan oluşan bir örneklemde incelenmiştir. Çalışmada sonuç değişkeni olarak çocukların zorba ve kurban olma durumu ayrı ayrı tanımlanmıştır. Beklenildiği üzere fiziksel ceza bireyin zorba ve kurban olunma süreçleriyle pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Dolayısıyla *hipotez 2* ve *hipotez 3* doğrulanmıştır. Bu sonuç önceki çalışmalarla da tutarlıdır (Brockenbrough vd., 2002; Clemens vd., 2020; Erdoğdu, 2016; Gershoff, 2002; Wang vd., 2017a). Yani anne-babanın çocuğu yetiştirdiği aile ortamı açısından fiziksel cezanın bir disiplin aracı olarak kullanılması çocukların okul ortamında hem zorba hem kurban olma potansiyelleri açısından önemli bir risk faktörüdür. Sistematik bir şekilde fiziksel cezaya maruz kalan çocuğun okul süreçlerinde aile içi ilişkileri model alarak bir zorbaya dönüşmesi açık ve anlaşılır düzeyde olmasına karşın aynı bireyin güç yetiremediği kişilere karşı potansiyel birer kurban olabilmesi mevcut çalışmanın en çarpıcı bulgusunu oluşturmuştur. Bu çerçevede hâlihazırda dünyada anne-babaların fiziksel cezayı çocuk yetiştirmede önemli bir araç olarak değerlendirmesi (WHO, 2021) ve çocukların önemli ölçüde fiziksel cezaya maruz kalması (WHO, 2020), okul ve diğer sosyal ortamlarda hem fail hem de mağdur olmaları açısından önemli bir sorun kaynağıdır. Önceki çalışmalar rutin ilişkilerinde kurban olmaya eğilimli bireylerin aile yaşam öyküsünde despot ve otoriter bir yapıyla yetiştiğine işaret etmiştir (Lereya vd., 2013).

Bu çalışmada fiziksel ceza, sürekli öfke ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur ve *hipotez 1* doğrulanmıştır. Çalışmanın bu çıktısı da önceki çalışmalarla tutarlıdır(Milburn vd., 2014; Saarni vd., 1998; Wang vd., 2017b). Bu çerçevede bireylerin öfkeyi rutin bir yaşam olayı haline getirmesi ve stabil bir davranış modeli olarak benimsemesi aşamasında (Owen, 2011), çocukluk döneminde maruz kalınan fiziksel cezanın etkisi yadsınamaz düzeydedir. Diğer bir ifadeyle fiziksel cezanın süre ve şiddetindeki artışa bağlı olarak bireylerin deneyimlediği kronik öfke alışkanlığında bir miktar artışın söz konusu olması muhtemeldir. Benzer şekilde sürekli öfke, zorba ve kurban olunma süreçleriyle de pozitif yönde ilişkili bulunmuştur ve dolayısıyla *hipotez 4 ve hipotez 5* doğrulanmıştır. Araştırmanın bu bulgusu, sürekli öfkenin zorbaca davranışlarda bir öfke patlaması şeklinde ortaya çıktığına, kurban olunma süreçlerinde ise pasif agresif bir içe çekilme şeklinde ortaya çıktığına kanıt oluşturmuştur. Kararlı ve tutarlı bir şekilde öfke deneyimi olan bireylerin zorba/kurban olma süreçlerinde potansiyel bir risk taşıdıkları önceki çalışmalarda da raporlanmıştır (Bettencourt vd., 2006; Erdoğdu, 2016; Gresham vd., 2016; Li vd., 2016; Unnever & Cornell, 2003; Saarni vd., 1998; Siewert vd., 2011). Benzer şekilde bu çalışmada da yüksek düzeydeki sürekli öfke zorba ve kurban olmadaki artışla ilişkilendirilmiştir.

Fiziksel ceza ile zorba/kurban arasındaki ilişkide sürekli öfkenin aralık edeceğine dair hipotezlerimiz de (*hipotez 6* ve *hipotez 7*) doğrulanmıştır. Yani anne-babadan maruz kalınan fiziksel şiddetteki artış, bireyin deneyimlediği sürekli öfkedeki artışla ilişkili olduğu ve bunun da zorba ve kurban olunma süreçlerini dolaylı bir şekilde etkilediği görülmüştür. Bu bulgu, fiziksel cezadan kaynaklanan sürekli öfkenin bireydeki antisosyal yapılanmayı tetikleyerek görkemli bir zorbaya neden olabileceğini de

ima etmiştir. Bu sonuçlar, ebeveynleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalan çocukların yaşadıkları olası birincil duygulardan birinin öfke olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum ise kişinin hem kurban hem de zorba olabilmesi için yeterli bir kaynağa dönüşebildiğini ortaya koymuştur. Bazı küçük yaşam olayları sürekli öfkeye eğilimli bireylerde büyük bir saldırganlık dürtüsüne dönüşerek (Gresham vd., 2016; Li d., 2016; Unnever & Cornell, 2003) fiziksel cezanın etki alanına ilişkin dolaylı bir mekanizmanın varlığına ipucu sağlamaktadır. Mevcut çalışmada sürekli öfke değişkeni, anne-baba tarafından deneyimlenen fiziksel cezanın ortaokul öğrencilerinde nasıl potansiyel kurban veya zorba üretebildiğini anlamlı bir aracı olarak ortaya koymuştur. Çünkü önceki çalışmalar, aile içinde şiddete veya bir çeşit zorbalığa maruz kalan çocukların uzun bir sürece ihtiyaç bırakmadan yıkıcı bazı agresif davranışları sergileyebildiğini göstermiştir (Brockenbrough vd., 2002). Bu çalışma ise çocuklarda aile ilişkilerinin okul çağı kurban ve zorbalığa olan dolaylı katkısını nedensel açıdan ortaya koyarak literatüre ek kanıt sağlamıştır.

Bu çalışmanın bulgularından hareketle ruh sağlığı profesyonellerinin gelecekte yürütecekleri çalışmalara ilişkin bazı pratik yönlendirmeler söz konusu olabilir. Birincisi, zorba veya kurban olan bireylerin aile yaşam öyküsünde başta ebeveynleri olmak üzere nesne tasarımına ilişkin faktörlerden maruz kalınan fiziksel şiddet ve sürekli öfkenin önemli parametreler olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. İkincisi, terapistler psikoeğitim grupları veya odak grup çalışmalarında, danışanların zorba veya kurban olunmaları açısından aile ilişkilerinde koruyucu bir faktör olarak ılımlı ve demokratik bir eğilimle çocuk yetiştirmenin önemini gündem edebilir. Üçüncüsü, çocuk evleri ve çocuk evleri sitesinde birincil bakım veren kişiler olarak görevlendirilen bakım personellerinin çocukları hayata hazırlama sürecinde fiziksel cezayı bir yöntem olarak benimsemesi, çocuklarda zorba-kurban döngösü için önemli bir risk faktörüdür. Bu süreçte çocuklarda hem biyolojik ailenin hem de kuruluş deneyiminin dinamik bir etkiye sahip olduğu açıktır. Ağırlıklı olarak sosyal hizmet uzmanlarından oluşan ev sorumlularının ve kuruluş idarecileri tarafından kronik öfke deneyimi ve buna bağlı oluşan zorbalık ve kurbanlığa yaklaşımında maruz kalınan fiziksel cezanın sürecin ana öğesi olabileceği gözardı edilmemelidir. Dördüncüsü, giderek kapsam alanını genişleten koruyucu ailelik hizmet modeli ile evlat edindirilme süreçlerinde hem sosyal hizmet raporlarının hazırlanması ve komisyonca karar verilmesi aşamasında hem de rutin kontrollerde çocukların zorba ve kurban potansiyelleri açısından risk barındırıp barındırmadığı dikkate alınmalıdır. Beşincisi, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda, hem aile bakımında olan hem de bakım tedbir kararıyla çocuk kuruluşlarında kalmakta olan çocuklara yönelik fiziksel şiddetin ortadan kaldırılması için özel ve ilave hukuki tedbirlerin hayata geçirilmesi zorba ve kurban döngüsü açısından koruyucu bir faktördür. Son olarak suça sürüklenen çocukların nakil ve tertiblerinin yapıldığı ihtisaslaştırılmış çocuk evleri sitesinde uygulanan psikosoyal destek programlarında çocukların fiziksel şiddet öyküsünün dikkate alınarak gerekli uygulamaların ve planlamaların yapılması önem arz etmektedir.

Bu çalışma birkaç önemli sınırlılığa sahiptir. Birincisi, bu çalışmada ortaokul düzeyinde öğrenim sürecinde olan öğrencilerden oluşan bir örneklem grubuyla hipotetik bir tasarım test edildi; çocukların gelişim düzeylerine bağlı olarak ebeveynlerin uyguladığı disiplin yöntemleri farklılaşabilmektedir.

Bulgularımızın daha küçük veya daha büyük çocuklara genellenip genellenemeyeceğini test etmek için daha farklı gruplarla çalışmaya ihtiyaç vardır. İkincisi, çalışmamız iki ebeveynli çocuklarla gerçekleştirildiği için örneklem yanlılığına neden olabilir. Tek ebeveynli (boşanmış veya vefat etmiş) çocuklar veya evlat edindirilmiş/koruyucu aileye verilmiş çocuklarda modelin test edilmesi daha kapsayıcı sonuçlar ortaya koyacaktır. Üçüncüsü, çalışmanın kesitsel tasarımı, teorik ve pratik çerçeveye göre kurgulanan değişkenlerin nedensel sırasının test edilmesine tam olarak olanak sağlamamasıdır. Örneğin sürekli öfke zorbalık üzerinde etkili olabildiği gibi, deneyimlenen zorbalık sonrasında aynı birey sürekli öfkeyi deneyimleyebilir. Dolayısıyla bu ilişkide döngüsel nedensellik söz konusu olabilir. Bu nedenle, bireylerin zorba veya kurban olunma süreçlerinde etkili olduğu düşünülen değişkenleri nedensel açıdan güçlü bir şekilde test etmek için boylamsal veya deneysel bir tasarıma ihtiyaç vardır. Dördüncüsü, bu çalışmada nicel desenden kaynaklı olarak katılımcıların fiziksel şiddet ve sürekli öfke değişkenleri ışığında bireylerin zorba/kurban süreçlerini derinlemesine incelenememesidir. Gelecek çalışmalarda, bu sürece ilişkin duygu ve düşüncelerin derinlemesine ele alındığı nitel araştırmaların yapılmasını öneriyoruz. Bu çerçevede fiziksel ceza ile zorba/kurban süreçleri arasında sürekli öfkenin yanı sıra başka hangi tür duyguların aktif bulunduğunu ortaya çıkaran yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılabilir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Çalışma için İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan 2017 tarihinde 2017/15-1 sayılı kurul izni alınmıştır. Çalışma boyunca etik ilkeler gözetilmiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

TEŞEKKÜRLER

Katılımcılara ulaşılmasında ve ölçme araçlarının uygulanmasında gösterdikleri çaba ve katkılarından dolayı 12 PDR öğrencimize (Ayşenur Ergül, Büşra Ak, Erhan İmre, Esra Karakış, Gamze Karadaş, Gülbahar Sezgin, İrem Cansu İlhan, Ramazan Tan, Selin Alagöz, Şeyda İleri, Senanur Mengi ve Sümeyra Toğru) içtenlikle teşekkür ederiz.

Extended Abstract

Introduction: Although there are many variables that cause an individual to exhibit bullying and victimization behaviors (Zapf & Einarsen, 2020), there is strong evidence that the parent-child relationship significantly predicts bullying and victimization behaviors (Bowers et al., 1994; Olweus, 1993b). However, there are a limited number of studies on the effects of parental corporal punishment on an individual becoming a bully or victim (Burlaka et al., 2023; Gómez-Ortiz et al., 2016; Nocentini et al., 2019). The fact that the use of corporal punishment continues in some countries despite legal prohibitions and the belief in its necessity has shown that the issue is worthy of evidence-based international attention and effort (Lansford et al., 2017). It is clear that many families in different cultures resort to corporal punishment as a method to discipline children's

unwanted behavior or to instill the normative values and moral teachings of the culture and society in which they live (UNICEF, 2022). Although growing public awareness of the negative consequences of corporal punishment in Turkey has reduced the use of corporal punishment, children and their families have reported that this method is still used in some cases (Atli et al., 2022). In this study, it was tested whether physical punishment in the family affects bullying and victimization of the individual. This is important because children who are exposed to maltreatment in childhood have a high probability of becoming bullies (Wang et al., 2017a). In addition, approximately two-thirds of individuals who suffer from bullying act with passive and submissive behavior models, while one-third respond with more aggressive behaviors (Brockenbrough et al., 2002). Furthermore, one of the main dynamics determining the effect of corporal punishment on the process of being a victim/bully is considered to be trait anger. This is because in the studies revealing the relationship between corporal punishment and anger, it has been observed that exposure to corporal punishment triggers anger in individuals (Saarni et al., 1998). In people who are prone to anger, even small events in daily life can be an important source for an angry and aggressive attitude (Gresham et al., 2016; Li et al., 2016; Unnever & Cornell, 2003). Moreover, while continuous anger increases the individual's aggression impulses (Bettencourt et al., 2006), it also significantly increases the potential for bullying behavior (Wang et al., 2017a). The positive linear relationship between corporal punishment and bullying/victimization (Campaert et al., 2018; Gershoff, 2002) and the positive relationship between trait anger and bullying and victimization behaviors (Bettencourt et al., 2006; Siewert et al., 2011) provided a great deal of empirical and theoretical support for testing the model constructed in this study.

Method: The descriptive statistics and mediation models obtained in the study were tested using IBM SPSS 23 and AMOS 24 statistical software. In the indirect effect analysis of the current study, 5,000 bootstrap resamples were used with a 95% confidence interval. In mediation analyses, indirect effects are defined as significant if they do not include zero in the 95% confidence interval (Preacher & Hayes, 2008). In the model, corporal punishment was defined as the independent variable (X), bullying and victimization as dependent variables (Y), and trait anger as the mediating variable (M).

Findings: The study was conducted with the final sample of 416 participants. The data met multivariate (VIF and Mahalanobis) normality assumptions (Weston & Gore, 2006). The bivariate correlation findings were as follows: Corporal punishment is positively correlated with trait anger; corporal punishment is positively correlated with bullying and victimization; trait anger is positively correlated with bullying and victimization. Thus, according to these findings, hypotheses 1, 2, 3, 4 and 5 were supported. As a result of the mediation analysis conducted using the bootstrapping method to test hypothesis 6 and hypothesis 7, the indirect effect of corporal punishment on bullying behavior through trait anger was significant (B = .063, SE = .016, [BC] 95% CI [.033, .098]; Hypothesis 6). As a result of the mediation analysis using the same method, the indirect effect of corporal punishment on victimization through trait anger was significant (B = .068, SE = .017, [BC] 95% CI [.038, .106]; Hypothesis 7). The mediation effect size showed that 26% of the variance (R^2)

in victimization and 30% of the variance (R^2) in bullying was explained by the effect of corporal punishment through trait anger.

Discussion, Suggestions and Limitations: In this study, the relationship between corporal punishment and bullying and victimization, and trait anger as a mediator of this relationship were examined in a sample of children with different parental experiences. As expected, corporal punishment was found to be positively related to the bullying and victimization processes of the individual. Therefore, hypothesis 2 and hypothesis 3 were confirmed. This result is consistent with previous studies (Brockenbrough et al., 2002; Clemens et al., 2020; Erdoğdu, 2016; Gershoff, 2002; Wang et al., 2017a). In other words, the use of corporal punishment as a disciplinary tool within the family environment in which parents raise their children is an important risk factor for children's potential to be both bullies and victims in the school environment. In this study, corporal punishment was positively correlated with trait anger and hypothesis 1 was confirmed. This outcome of the study is consistent with previous studies (Milburn et al., 2014; Saarni et al., 1998). In this framework, the effect of corporal punishment in childhood is undeniable in the process of individuals making anger a routine life event and adopting it as a stable behavior model (Owen, 2011). Similarly, trait anger was found to be positively related to the processes of being a bully and victim, and thus hypothesis 4 and hypothesis 5 were confirmed. This finding of the study provided evidence that trait anger emerges as an outburst of anger in bullying behaviors and as a passive-aggressive withdrawal in victimization processes. It has also been reported in previous studies that individuals with stable and consistent anger experience carry a potential risk in the processes of becoming a bully/victim (Bettencourt et al., 2006; Erdoğdu, 2016; Gresham et al., 2016; Li et al., 2016; Unnever & Cornell, 2003; Saarni et al., 1998; Siewert et al., 2011). Our hypotheses (hypothesis 6 and hypothesis 7) that trait anger would mediate the relationship between corporal punishment and bullying/victimization were confirmed. In other words, it was observed that the increase in physical violence from parents was related to the increase in trait anger experienced by the individual, which indirectly affected the processes of becoming a bully and victim.

Based on the findings of this study, there are some practical guidelines for future studies to be conducted by mental health professionals. First, in the family life history of individuals who are bullies or victims, it should be taken into consideration that physical violence and continuous anger are important parameters among the factors related to assessment and intervention, particularly regarding their parents. Second, the adoption of corporal punishment as a method in the process of preparing children for life by the care staff assigned as primary caregivers in residential care facilities is an important risk factor for the bully-victim cycle in children. It is clear that both the biological family and the institutional experience have a dynamic effect on children in this process. It should not be ignored that corporal punishment may be a central factor in the approach of home supervisors and institution administrators, who are predominantly social workers, to chronic anger experience and related bullying and victimization. This study has several important limitations. First, this study tested a correlational design with a sample group of middle school students; depending on the

developmental level of children, the discipline methods applied by parents may differ. In order to test whether our findings can be generalized to younger or older children, studies with different age groups are needed. Second, since our study was conducted with children from two-parent families, it may cause sampling bias. Testing the model with children with a single parent (divorced or deceased) or children who have been adopted or placed in a foster family will reveal more comprehensive results.

KAYNAKÇA

Afifi, T. O., Brownridge, D. A., Cox, B. J., & Sareen, J. (2006). Physical punishment, childhood abuse and psychiatric disorders. *Child Abuse & Neglect, 30*(10), 1093–1103. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2006.04.006.

Afifi, T. O., Ford, D., Gershoff, E. T., Merrick, M., Grogan-Kaylor, A., Ports, K. A., ... Peters Bennett, R. (2017). Spanking and adult mental health impairment: The case for the designation of spanking as an adverse childhood experience. *Child Abuse & Neglect, 71*, 24–31. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.01.014.

Arhuis-Inca, W., Ipanaqué-Zapata, M., Bazalar-Palacios, J., Quevedo-Calderón, N., & Gaete, J. (2021). Violence at School and Bullying in School Environments in Peru: Analysis of a Virtual Platform. *Frontiers in psychology, 11*, 543991. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.543991

Atli, A., Şad, S. N., & Özer, N. (2022). A mixed methods approach to developing a scale on parents' practices to reward and punish their children. *Research in Pedagogy*, *12*(2), 339-357. https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=2217-73372202339A

Bettencourt, B. A., Talley, A., Benjamin, A. J., & Valentine, J. (2006). Personality and aggressive behavior under provoking and neutral conditions: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin, 132*(5), 751–777. https://doi.org/10.1037/0033-2909.132.5.751

Bowers, L., Smith, P. K., & Binney, V. (1994). Perceived Family Relationships of Bullies, Victims and Bully/Victims in Middle Childhood. *Journal of Social and Personal Relationships*, *11*(2), 215–232. https://doi.org/10.1177/0265407594112004

Bowes, L., Arseneault, L., Maughan, B., Taylor, A., Caspi, A., & Moffitt, T. E. (2009). School, neighborhood, and family factors are associated with children's bullying involvement: A nationally representative longitudinal study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 48*(5), 545–553.

Bradshaw, C. P. (2014). The role of families in preventing and buffering the effects of bullying. *JAMA Pediatrics, 168*(11), 991–993. https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2014.1627

Brockenbrough, K. K., Cornell, D. G., & Loper, A. B (2002). Aggressive attitudes among victims of violence at school. *Education & Treatment of Children, 25,* 273–287.

Burlaka, V., Hong, J. S., Roberts, A., Graham-Bermann, S. A., Serdiuk, O., & Churakova, I. (2023). Bullying Victimization Among Ukrainian College Students: The Role of Family

Communication and Satisfaction, Corporal Punishment and Child Abuse. *Journal of Family Issues, 44*(4), 1129-1148. https://doi.org/10.1177/0192513X211055514

Burnukara, P. (2009). *İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve sanal akran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme.* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi], Hacettepe Üniversitesi.

Campaert, K., Nocentini, A., & Menesini, E. (2018). The role of poor parenting and parental approval for children's moral disengagement. *Journal of Child and Family Studies, 27*(8), 2656–2667. https://doi.org/10.1007/s10826-018-1097-1

Certel, Z., & Bahadır, Z. (2012). Analysis of the relationship between self esteem, trait anger and anger expression in athletes making team sports. *Selçuk Unıversıty Journal Of Physıcal Educatıon And Sport Scıence*, *14*(2), 157-164.

Clemens, V., Decker, O., Plener, P. L., Witt, A., Sachser, C., Brähler, E., & Fegert, J. M. (2020). Authoritarianism and the transgenerational transmission of corporal punishment. *Child abuse & neglect*, *106 (2020)*, 1-11. doi: 10.1016/j.chiabu.2020.104537.

Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E., & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation. *School Psychology Quarterly, 25*(2), 65–83. https://doi.org/10.1037/a0020149

Doğan Çevirgen, B. (2018). *Geleneksel Akran Zorbalığı, Sanal Zorbalık ve Ebeveyn İzlemesinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi.* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi], İnönü Üniversitesi.

Erdoğdu, M. Y. (2016). Parental Attitude and Teacher Behaviours in Predicting School Bullying. *Journal of Education and Training Studies, 4*(6), 35-43.

Fleckman, J. M., Drury, S. S., Taylor, C. A., & Theall, K. P. (2016). Role of direct and indirect violence exposure on externalizing behavior in children. *Journal of Urban Health, 93*(3), 479–492.

Fritz, M. S., & MacKinnon, D. P. (2007). Required sample size to detect the mediated effect. *Psychological Science, 18,* 233–239. http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01882.x

Fry, D., Fang, X., Elliott, S., Casey, T., Zheng, X., Li, J., ... McCluskey, G. (2018). The relationships between violence in childhood and educational outcomes: A global systematic review and meta-analysis. *Child Abuse and Neglect, 75*, 6–28. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.06.021.

Gershoff, E. T. (2002). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin, 128*(4), 539–579. https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.4.539

Gershoff, E. T., & Grogan-Kaylor, A. (2016). Spanking and child outcomes: Old controversies and new meta-analyses. *Journal of Family Psychology, 30*(4), 453–469.

Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children. (2019). *States which have prohibited all corporal punishment.* Retrieved from http://www.endcorporalpunishment.org/progress/prohibiting-states

Gómez-Ortiz, O., Romera, E. M., & Ortega-Ruiz, R. (2016). Parenting styles and bullying. The mediating role of parental psychological aggression and physical punishment. *Child Abuse & Neglect, 51*, 132–143. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.10.025

Gresham, D., Melvin, G. A., & Gullone, E. (2016). The role of anger in the relationship between internalising symptoms and aggression in adolescents. *Journal of Child and Family Studies, 25*(9), 2674–2682. https://doi.org/10.1007/s10826-016-0435-4

Gültekin, Z. (2003). *Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması*. [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi], Hacettepe Üniversitesi.

Gümüş, G. & Talu, E. (2022). Ergenlerde Kendilik Algısı ve Akran Zorbalığı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi, 3*(5), 41-50. https://doi.org/10.51503/gpd.1051413

Hazler, R. J. (1996). *Breaking the cycle of violence: Interventions for bullying and victimization.* Washington, DC: Accelerated Development

Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling.* (3nd Edition ed.). New York: The Guilford Press.

Lansford, J. E., Cappa, C., Putnick, D. L., Bornstein, M. H., Deater-Deckard, K., & Bradley, R. H. (2017). Change over time in parents' beliefs about and reported use of corporal punishment in eight countries with and without legal bans. *Child Abuse & Neglect, 71*, 44–55. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.10.016

Lereya, T., Samara, M., & Wolke, D. (2013). Parenting behavior and the risk of becoming a victim and a bully/victim: A meta analysis study. *Child Abuse and Neglect, 37,* 1091–1108. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.03.001

Li, C., Sun, Y., Ho, M. Y., You, J., Shaver, P. R., & Wang, Z. (2016). State narcissism and aggression: The mediating roles of anger and hostile attributional bias. *Aggressive Behavior, 42*(4), 333–345. https://doi.org/10.1002/ab.21629

MacMillan, H. L., Boyle, M. H., Wong, M. Y., Duku, E. K., Fleming, J. E., & Walsh, C. A. (1999). Slapping and spanking in childhood and its association with lifetime prevalence of psychiatric disorders in a general population sample. *CMAJ, 161*(7), 805–809.

Milburn, M. A., Niwa, M., & Patterson, M. D. (2014). Authoritarianism, anger, and hostile attribution bias: A test of affect displacement. *Political Psychology, 35*(2), 225–243. https://doi.org/10.1111/pops.12061

Nocentini, A., Fiorentini, G., Di Paola, L., & Menesini, E. (2019). Parents, family characteristics and bullying behavior: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior, 45*, 41–50. https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.07.010.

Olweus, D. (1993a). Bullying at School: What We Know and What We Can Do (Understanding Children's Worlds). Oxford: Blackwell Publishing.

Olweus, D. (1993b). Victimization by peers: Antecedents and long-term outcomes. In K. H. Rubin & J. Asendorf (Eds.), *Social withdrawal, inhibition, and shyness* (pp. 315–341). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines, 35*(7), 1171–1190. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1994.tb01229.x

Owen, J. M. (2011). Transdiagnostic cognitive processes in high trait anger. *Clinical Psychology Review, 31*(2), 193–202. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.10.003

Özer, A. K. (1994). Sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, *9*(31), 26-35.

Pekel, N. (2004). Akran zorbalığı gruplarında yalnızlık ve akademik başarı ile sosyometrik statüye göre zorba/ kurban davranış türleri. *Türk Psikoloji Dergisi, 20*(56), 77-92.

Pelendecioglu, B., & Bulut, S. (2009). Çocuğa yönelik aile içi fiziksel istismar [Physical abuse in the family settings]. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9,* 49–62.

Pepler, D. J., Craig, W. M., Connolly, J. A., Yuile, A., McMaster, L., & Jiang, D. (2006). A developmental perspective on bullying. *Aggressive Behavior, 32,* 376–384. doi:10.1002/ab.20136

Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods, 40*(3), 879-891. https://doi.org/10.3758/BRM.40.3.879

Psalti, A. (2012). Bullies, victims, and bully-victims in Greek schools: Research data and implications for practice. *Hellenic Journal of Psychology, 9*(2), 132–157.

Rios-Ellis, B., Bellamy, L., & Shoji, J. (2000). An examination of specific types of ljime within Japanese schools. School Psychology International, 21, 227–241.

Ross, L. (1977). The intuitive psychologist and his shortcomings: Distortions in the attribution process. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, 10 (pp. 173–240). Orlando, FL: Academic Press.

Saarni, C., Mumme, D. L., & Campos, J. J. (1998). Emotional development: Action, communication, and understanding. In W. Damon (Series Ed.) & N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development* (5th ed., pp. 237–309). New York: Wiley.

Siewert, K., Kubiak, T., Jonas, C., & Weber, H. (2011). Trait anger moderates the impact of anger-associated rumination on social well-being. *Personality and Individual Differences, 51*(6), 769–774. https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.06.030

Solberg, M. E., Olweus, D., & Endresen, I. M. (2007). Bullies and victims at school: Are they the same pupils? *British Journal of Educational Psychology, 77*(2), 441–464. https://doi.org/10.1348/000709906X105689

Spielberger, C. D., Jacobs, G., Russell, S., & Crane, R. S. (1983). Assessment of anger: The state-trait anger scale. *Advances in personality assessment, 2*, 159-187.

UN Committee on the Rights of the Child (CRC) (2007).). General comment No. 8 (2006): The Right of the Child to Protection from Corporal Punishment and Other Cruel or Degrading Forms of Punishment (Arts. 19; 28, Para. 2; and 37, inter alia). Retrieved from https://www.refworld.org/docid/460bc7772.html

United Nations International Children's Emergency Fund, UNICEF (2017). *A familiar face: Violence in the lives of children and adolescents*. New York: United Nations Children's Fund.

United Nations International Children's Emergency Fund, UNICEF (2022). *Violent discipline*. Retrieved from https://data.unicef.org/topic/child-protection/violence/violent-discipline/

Unnever, J. D., & Cornell, D. G. (2003). The culture of bullying in middle school. *Journal of School Violence, 2*(2), 5–27. https://doi.org/10.1300/J202v02n02_02

Waasdorp, T. E., Fu, R., Clary, L. K., & Bradshaw, C. P. (2022). School climate and bullying bystander responses in middle and high school. *Journal of Applied Developmental Psychology, 80*, 1–13. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2022.101412

Wang, X., Yang, L., Gao, L., Yang, J., Lei, L., & Wang, C. (2017a). Childhood maltreatment and Chinese adolescents' bullying and defending: The mediating role of moral disengagement. *Child Abuse & Neglect, 69*, 134–144. doi:10.1016/j.chiabu.2017.04.016

Wang, X., Yang, L., Yang, J., Wang, P., & Lei, L. (2017b). Trait anger and cyberbullying among young adults: A moderated mediation model of moral disengagement and moral identity. *Computers in Human Behavior, 73,* 519–526. https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.03.073

Weston, R., & Gore, P. A., Jr. (2006). A Brief Guide to Structural Equation Modeling. *The Counseling Psychologist, 34*(5), 719–751. https://doi.org/10.1177/0011000006286345

World Health Organization, WHO (2020). *Global status report on preventing violence against children 2020* Retrieved from https://www.who.int/teams/social-determinants-of-health/violence-prevention/global-status-report-on-violence-against-children-2020

World Health Organization, WHO (2021). *Corporal punishment and health*. Retrieved from https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/corporal-punishment-and-health

Yolcuoğlu, İ. G. (2010). Çocukların ihmal ve istismara uğramasında aile ve çocuklara yönelik risk faktörleri ve sosyal hizmet müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 21*(1), 73-83.

Zapf, D., & Einarsen, S. V. (2020). Individual antecedents of bullying: Personality, motives and competencies of victims and perpetrators. In S. V. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf, & C. L. Cooper (Eds.), *Bullying and harassment in the workplace: Theory, research, and practice* (3rd ed., pp. 269–304). CRC Press.

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Sosyal Yardımlardan Faydalanan Kadınların Yoksulluk Deneyimleri ve Mücadele Stratejileri*

Poverty Experiences and Coping Strategies of Women Benefiting from Social Assistances

Deniz TAŞAĞAL[1] Kasım KARATAŞ[2]

[1]Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Doktora Öğrencisi
deniztasagal19@gmail.com
ORCID:0000-0001-8907-0993

[2] Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü,
kasim0607@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4817-9981

Başvuru: 12.10.2024
Kabul: 02.06.2025

Atıf:
Taşağal, D., ve Karataş K. (2025). Sosyal Yardımlardan Faydalanan Kadınların Yoksulluk Deneyimleri ve Mücadele Stratejileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *36*(3). 365-396. DOI: 10.33417/tsh.1566042

ÖZ

Bu çalışmada cinsiyete duyarlı bir kavramsallaştırma ve metodolojiye dayanarak yoksul kadınların beslenme, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal yaşam üzerinden şekillenen gündelik yaşam deneyimleri ve baş etme yöntemleri ele alınmış, bir mücadele stratejisi olarak kullanılan sosyal yardımların işlevi anlaşılmaya çalışılmıştır. Cinsiyet ve yoksulluk arasındaki ilişkiden yola çıkarak kadınların kapasite ve hareket alanlarını biçimlendiren ekonomik, sosyal ve kültürel eşitsizlikler yapabilirlik yaklaşımıyla incelenmiştir. Nitel desenle tasarlanan araştırmada, sosyal yardımlardan bir yıl ve daha uzun süre faydalanan 15 yoksul kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda kadınların geçim, yeniden üretim ve tek ebeveyn olarak aile bakımı arasında kesişen konumlarının yoksulluk risklerini artırdığı, yapabilme gücünün kadınlığa ve anneliğe atfedilen rollerle sınırlı kaldığı belirlenmiştir. Yoksulluğun döngüselliğinde, cinsiyet eşitsizliğine dayanan işgücü piyasası ve refah devleti uygulamaları kilit rol oynamıştır. Türkiye'de muhtaçlık ve bakım rolleri üzerinden sağlanan sosyal yardımlar kadınların kurumsal yapılara bağ(ım)lı hale gelmesine zemin hazırlamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yoksulluk, cinsiyet eşitsizliği, sosyal yardımlar*

ABSTRACT

Based on a gender-sensitive conceptualization and methodology, this study addresses the daily life experiences and coping methods of poor women as shaped through nutrition, housing, education, health, and social life, and seeks to understand the function of social assistance used as a struggle strategy. Starting from the relationship between gender and poverty, the economic, social, and cultural inequalities that shape women's capacities and spheres of action were examined through a capability approach. In this qualitative research, in-depth interviews were conducted with 15 poor women who had benefited from social assistance for one year or more. Analysis revealed that women's intersecting positions among subsistence, reproduction, and family care as single parents increase their poverty risks, and their capability remains limited by roles attributed to womanhood and motherhood. The labor market and welfare state practices based on gender inequality have played a key role in the cyclical nature of poverty. In Turkey, social assistance provided based on neediness and care roles has paved the way for women to become dependent on institutional structures.

Keywords: *Poverty, gender inequality, social assistances*

*Bu çalışma Deniz TAŞAĞAL tarafından Prof. Dr. Kasım KARATAŞ danışmanlığında hazırlanmış olan 'Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden Faydalanan Çocuğu Olan Kadınlar: Yoksulluk Algıları, Deneyimleri ve Baş Etme Yöntemleri' isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

İlk çalışmalarda yoksulluk, bir hanenin üyelerinin önceden belirlenmiş ve fizyolojik olarak tanımlanmış bir yaşam düzeyine ulaşabilmesi için gerekli olan gelir miktarıyla tanımlanmıştır (Kabeer, 2015). Bu ilk araştırmalarda, hane gelirlerinin üyeler arasında eşit olarak dağıtıldığı varsayılmış, bu varsayıma göre hanelerin tüm üyelerinin ya eşit derecede yoksul ya da eşit derecede varlıklı olabileceği düşünülmüştür. Hanedeki gelir açığının, özellikle cinsiyet ve yaş gibi ölçütler doğrultusunda bazı üyeleri diğerlerine göre daha ciddi ve sistematik bir şekilde etkilediğine dair kanıtlar sunulmaya başlandığında, hanelerin yapısı ve refahın hane içi dağılımı sorgulanmaya başlanmıştır. Cinsiyete dayalı bir yoksulluk anlayışının gelişimindeki bu ilk adımlar ile yoksullar arasında kimlik temelli eşitsizliklerin önemi vurgulanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda sosyal bilimler alanyazını, yoksulluğu belirlenmiş bir sayının altında gelire sahip olmanın ötesinde toplumsal dışlanma, alt sınıf, marjinalleşme gibi kavramlar çevresinde çok boyutlu olarak incelemeye başlamıştır (Karataş, 2002; Buğra ve Keyder, 2003). Bu gelişim yoksulluk analizinde gelir, gıda, zaman gibi kaynakların dağılımı ile cinsiyet, yaş, sınıf, etnik köken gibi sosyal ve yapısal meselelerin bir arada ele alınmasına alan açmıştır. Yoksulluğa bu açıdan bakıldığında ekonomik, sosyal ve kültürel eşitsizlikler, yoksulluğu yaşama ve onunla baş etme deneyimlerini farklılaştırmıştır.

Yoksulluğun, cinsiyet boyutuyla ele alınması hem kadın çalışmaları hem de ekonomi çalışmaları açısından sosyal ve kamusal tartışmalara sebep olmuştur. 1970'lerde kadınların ve erkeklerin yoksulluğu farklı koşullarda deneyimledikleri ve bu deneyimlerin cinsiyete dayalı eşitsizliklerden bağımsız olmadığı vurgulanmıştır (Pearce, 1978). Kadınlık ve yoksulluk, 1990'lı yıllardan itibaren çeşitli disiplinler tarafından "yoksulluğun kadınlaşması" kavramıyla incelenmiştir. Bu kavram, ABD'de giderek daha fazla kadının iş gücü piyasasına katılmasına rağmen yoksulluk sınırının altında gelire sahip kadın sayısının artmasındaki çelişkiyi vurgulamak üzere kullanılmıştır. Kadınlar arasındaki yoksulluk, kadınların erkeklere kıyasla ne ölçüde ve hangi yollarla yoksulluğu deneyimledikleri sorularını gündeme getirmiştir. Bu soruları yanıtlamak için yoksulluğun gelir yoksunluğu olarak kavramsallaştırması sorunsallaştırılmış (Stewart, 2014; Kabeer, 2016), yoksulluk anlayışında refah sistemleri, işgücü piyasası ve hane içerisinde toplumsal olarak inşa edilmiş cinsiyete dayalı güç hiyerarşileri, iş bölümleri ve sosyal konumlandırma yoluyla kadınların eşitsiz statüleri yoksulluğun analizine kaynak olmuştur.

Kadın yoksulluğu hakkındaki kapsamlı alanyazın, kadın olmanın daha yüksek yoksulluk oranlarına yol açtığını, kadınların yoksulluğu erkeklerden daha şiddetli yaşadığını, kazanılmış gelir, kamu ve özel nakit transferi gibi farklı gelir kaynaklarının kadın yoksulluğunun azaltılmasından ziyade yoksulluğun kadınlar arasında sabitleşmesine neden olduğunu (Bradshaw vd., 2017; Kelebek Küçükarslan, 2022) belirtmiştir. Günümüzde boşanma, tek ebeveyn aileler gibi aile yapılarında meydana gelen dönüşümler (Şahin ve Karataş, 2023), yoksulluk ve cinsiyet arasındaki dinamik ilişkilerin görünürlüğünü artırmıştır.

Bu araştırmada kadınların yoksulluk deneyimleri ve baş etme yöntemleri incelenirken, kadınların kendi yaşamlarını ve refahlarını etkileyen özel ve kamusal çeşitli haklar, olanaklar ve karar alma süreçlerindeki eylemlilikleri göz önüne alınmıştır. Benzer yoksulluk koşullarında yaşayan kadınların farklı fırsatları, engelleri ve çabaları olduğundan hareketle Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı analiz çerçevesi olarak kullanılmıştır. Bu yaklaşım, insanların gelirlerine, neye sahip olduklarına ya da olmadıklarına değil sahip olduklarıyla ne olabildiklerine ve ne yapabildiklerine odaklanmıştır (Murphy, 2016). Sen (1981, 1985)'in ifadesiyle yoksulluğa yaklaşım; "ortalama hane gelirine göre değil, bireylerin yaşayabileceği ve yaşamayı seçebileceği hayatlara odaklanmak" şeklinde olmalıdır. Bu kapsamda maddi kaynaklar kişisel, sosyal ve kamusal farklılıklarla ele alınmıştır. Bu farklılıklar, kişilerin kapasitesini geliştirmesini sağlayan olanaklardaki hareket alanını belirlemek üzere kullanılmıştır (Koggel, 2020).

Hareket alanları; seçim olanaklarına bağlanan, eyleme dayanan, yaşam biçimlerine şekil veren özgürlük pratiklerinin kurucu unsurudur. Bu koşulda insani hareket alanlarının yaratımı ve toplumsal koşulların dönüşümü hem birincil amaç hem de kalkınmanın temel aracı olarak anlaşılmalıdır (Sen, 1999). Sosyal refahı, neoliberal maliyet terimleriyle değil "insan yaşamının zenginliğini ilerletmek" şeklinde gören Sen (2013), politik müdahale aracı konumundaki sosyal yardımları "araçsal bir özgürlük tipi" (Sen, 2004) olarak tanımlamıştır. Sosyal yardımların özgürlük temelli araçsallığı, kamu eylemliliğinin odağını ekonomik temelli yoksunlukların ortadan kaldırılması değil insanların gelişim süreçlerine nasıl dahil olduğunu belirleyen çeşitli değer ve bilme biçimleri (Nussbaum, 2018) de dahil olmak üzere mevcut yapabilirlikleri işlevsel hale getirecek bağlamsal politik teşvikleri içermelidir. Devletin yönetim yapısı, yapabilirlikleri güvence altına alan, toplumsal adalet için nihai bir eşik içeriğine sahip olmalıdır.

Hükümetlerin temel yapabilirlikleri mümkün kılma ve dağıtmada öne sürdüğü kamusal düzenlemelerden biri olan sosyal yardımlar, bireylerin hareket alanlarını normatif açıdan şekillendirdiğinden kadınların bu kamusal alanlarla kurduğu ilişkinin anlamı sorgulanmalıdır. Refah politikasının yeniden dağıtım hedefi, ataerkil ideolojik kodlamalar yoluyla kadınları yeniden tabi kılacak hükümet araçları oluşturabilir (Butler vd., 2021), işgücünün cinsiyetçi bölünümünde, mekânın yapısında, cinsel ayrıma uygun düşen pratiklerin istikrarlaştırılmasında ve denetiminde devasa bir sembolik makine gibi işleyebilir (Bourdieu, 2019).

Bu kapsamda yoksulluğu çok boyutlu eşitsizlikler bütünü olarak gören yapabilirlik yaklaşımı, gündelik deneyim sahasındaki fırsat ve olanakları sosyo-kültürel yapı, toplumsal yaşamdaki konum, sosyal etkileşimin niteliği, kamusal alanın yönetimselliği güzergahlarında incelenmiştir. Söz konusu çerçeveye yaslanan araştırma, cinsiyet ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi önemsemiş, seçimleri şekillendiren güç ilişkilerine, yoksul kadınlar üzerinde söz sahibi olan yapı ve kurumlara odaklanmıştır. Böylece hem kadın kimliği hem de kamusal ve toplumsal alanın incelenmesini amaçlayan bu çalışma ile yoksul kadınların yoksulluğu hangi alanlarda nasıl deneyimledikleri,

deneyimlerinden doğan baş etme yöntemleri ve yoksullukla mücadelede sosyal yardımların işlevi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Yoksulluğun Cinsiyetli Görünümü: Kadınlık ve Yapabilirliklerin İnşası

Connell ve Pearse (2015) toplumsal cinsiyeti, erkek ve kadın arasındaki biyolojik ayrıma dayalı olarak 'kadınların erkeklerden kültürel farklılığı' olarak tanımlarken aynı zamanda bu kavramın verili kabul edilen cinsiyeti inşa ettiğinden bahseder. Scott (2007) ise bu kavramı, 'cinsiyeti olan bir bedene zorla kabul ettirilmiş bir toplumsal kategori' olarak ele alır. Kadınlık ve erkekliğin tarihsel süreç içindeki belirleyiciliğinin sorunsallaştırılması yoluyla simgesel sabit temsillerin bozulmasını vurgular. Cinsler arası farklar, ekonomiden siyasete, aileden politikaya başlıca toplumsal kurumların içine yerleştiği tarihsellikten bağımsız olmaksızın, öznel kimliklerin kuruluşunda kurucu bir rol oynar. Bu nedenle cinsiyet eşitsizliği incelemeleri ilişkilere, yapılara, sosyal süreçlere, güç hiyerarşilerine odaklanmaktadır (Koggel, 2020). Dolayısıyla söz edilen alanlardaki fırsatlar, özgürlükler ve kapasitelerin kullanımı da sosyal olarak belirlemekte ve kültürel olarak konumlandırılmaktadır. Bu noktada yapabilirlik yaklaşımına felsefi katkılarıyla bilinen Martha Nussbaum (2000) cinsiyete dayalı yoksulluğun nedenlerine, yoksulluğu sürdüren toplumsal ve yapısal koşullara cinsiyet eşitsizliği merceğiyle yaklaşmanın önemine işaret etmiştir.

Toplumlar baskın erkeklik ve kadınlık modelleri oluşturarak her iki cinsiyeti, inşa edilmiş kapasiteleri temelinde farklı rollere ve sorumluluklara atamıştır. Emeğin türü ve bu emeğin nasıl bölündüğü cinsiyete dayalı iş bölümünün bir göstergesi olmuştur. Cinsiyete dayalı iş bölümünün özünü ev ve işin mekânsal olarak birbirinden ayrılması ve birini kadının, diğerini erkeğin alanı olarak inşa edilmesi oluşturur (Boris ve Prügl, 1996). Dolayısıyla yaşamın ve hanenin devamı için gereken bakım, yeniden üretim emeği ve piyasa temelli olmayan üretken faaliyetler hane halkının kadın üyelerinin yapabilirlikleri olarak görülmüş (Nussbaum, 2002), annelik kadınların aile dışındaki kamusal rol ve statülerinin üstünde değerlendirilmiştir (Sallan Gül, 2009). Böylece ister hane halkına ister bir aracıya olsun evde yapılan her üretim kadınlığın bir parçası haline dönüştürülerek gizlenmiştir (Atasü Topcuoğlu, 2016). Kadınlığın ev dışındaki bir uzantısı olarak bakım, temizlik gibi düşük nitelik, düşük ücret, daha az sosyal fayda ve sosyal korumadan yoksun işlerde çalışmak kadınların kendilerini var edebildikleri bir alan haline gelmiştir. Ataerkil ilişkiler ve cinsiyet rolleri, kadınların kişisel ve mesleki çıkarlarını seçme ve sürdürme özgürlüklerini, hane içerisindeki karar verme yetisini, hane finansmanı üzerindeki kontrolünü doğrudan etkilemiştir (Bradshaw vd., 2019). Böylece cinsiyet temelli normlar, kadınların yoksullaşmasını tetikleyici bir deneyim olmakta, yoksulluğun yeniden ürettiği eşitsiz koşullar da cinsiyete göre belirlenmiş aile ilişkilerinden refah hizmetleriyle olan ilişkilere değin uzanmaktadır.

Cinsiyet eşitsizlikleri, yoksulluğun hem nedenleri hem de sonuçları açısından belirleyici olmuştur. Cinsiyete dayalı güç hiyerarşileri ve bunların yol açtığı sosyal baskı, kadınların hangi kaynaklara sahip olacağını, bu kaynaklar arasında seçim yapabilme özgürlüğünü doğrudan etkileyerek yoksulluğun üretiminde rol oynamıştır. Yoksullaşma ise toplumsal ve kamusal alandaki tahakküm ve

bağımlılığı geliştirirken aynı zamanda kadınlar arasındaki yüksek yoksulluk oranlarının kaçınılmaz olduğu sosyal koşulları yeniden üretmiştir. Bu kapsamda yoksulluğa cinsiyet ve yapabilirlikler perspektifinden bakmak, kadınların yoksulluğa dair algı ve deneyimlerindeki güç ilişkilerini, stratejilerini ve sosyal yardımların konumunu fark etmeye olanak sağlamaktadır.

Yoksullukla Mücadele Stratejisi: Kamusal Sosyal Yardımlar ve Kadın, Aile, Devlet İttifakı

Sosyal devletin özgün biçimlerinden olan refah devletinin gelişiminde kamu-özel, aile-hükümet, birey-devlet gibi liberal ideolojinin klasik ayrımları bir kenara bırakılmış ve bu alanlar ulusal kalkınma hedefleri açısından ilişkisel bir bütünlük içerisinde değerlendirmiştir. Refah devleti anlayışında, toplumda temel hak ve özgürlüklerini kullanabilecek merkezi yapabilirliklerden (Nussbaum, 2000) yoksun olanlara belirli bir yaşam düzeyi sağlayabilmek için sosyal refah programlarından yararlanma haklarında kurumsallaşmaya gidilmiştir. Refahı geliştirmek ve yoksulluğu hafifletmek kamusal bir görev olarak devlete verilmiş, sosyal yardımlar sosyal bir hak olarak araçsallaşmıştır. Türkiye'de yoksullukla mücadele, sosyal güvenlik sistemi dışında kalan yoksulların ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımlarını ve temel insani ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamak üzere 1970'li yıllardan itibaren yoksulluk yardım bürokrasisi (Sallan Gül, 2009) şeklinde yapılanmaya devam etmiştir. Günümüz sosyal yardımlardaki merkezi teşkilatlanma, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB)'na bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) ve buradaki kaynak kullanımını üstlenen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) tarafından aile, barınma-gıda, engelli-yaşlı, eğitim ve sağlık yardımları olmak üzere nakdi ve ayni transfer şeklinde çeşitlenen kategorilere sahiptir. Söz konusu yardımlardan miktar, süre ve hedef bakımından ayrılan Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (SED)[1] ise Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM)'ne bağlı olarak aile-çocuk refahı odağında sunulmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen kamusal sosyal yardımlardan faydalanma, kategorik olarak belirli dezavantaj biçimlerini (engelli, yaşlı, eşi vefat etmiş kadın gibi) hedef alan, gelir testine tabi yöntemlere göre belirlenmektedir. SED hizmeti ise ekonomik yoksunluk nedeniyle korunma ihtiyacı oluşabilecek çocuk adına, genellikle aile refahını sağlayan kadına, kamusal bir görev üstlenen anneye verilmektedir. Eğer kadınlar yardım hizmetlerinin asıl tüketicileri (Connell, 2022) olarak değerlendiriliyorsa kamu politikası ile cinsiyet temelli temsiliyet arasındaki gerilim ve çelişkilerin incelenmesi gerekmektedir.

[1]Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin 6. maddesi, bu hizmete ilişkin başvuru koşullarını içermektedir. 6/1-a,b,c,ç maddeleri, özelleşmiş yoksunluk kriterlerini açıklasa da hizmet modeli genel anlamda ekonomik yoksulluk nedeniyle korunmaya muhtaç duruma düşebilecek çocukları aile ve yakın çevre yanında desteklemeyi içeren, çocuğun bakım ve korunmasının sağlanacağı aile üyesine, genelde annelik rolüyle kadına, sağlanan sosyal hizmet modelidir. Ekonomik yardım miktarı, çocuğun öğrenim durumuna göre belirlenmekte ve aynı haneden en fazla iki çocuk adına ödenmektedir. Araştırmanın yürütüldüğü 2021-2022 yılları arasında tek çocuk adına ödenen ortalama miktar 2.337,31 TL'dir. Ocak/2025 yılı itibariyle bu miktar ortalama 6.172,37 TL şeklinde güncellenmiştir. SED hizmeti, ailelerin güçlendirilmesini hedefleyen ekonomik yardımın yanı sıra psikososyal desteği de içermektedir. Başvuru süreci; gelir testinin yanında meslek elemanının sosyal inceleme raporu, komisyon kararı, ödemeye yetkili makamın onayını içermektedir. SED hizmetinden faydalanması uygun görülen aile üyelerinin hizmeti amacına uygun kullanma durumları, meslek elemanları tarafından 3-6 aylık periyotlarla takip edilmektedir.

Kimliğin bir toplumsal ilişkiler dinamiği olarak kurulmasının, toplumsal çıkarların oluşumundan, kurumların işleyişinden ve iktidarın seferberliğinden etkilenmesi kaçınılmazdır (Connell, 2022). Devlet kimlikleri, kurgulanmış deneyimlerin nesnesi şeklinde mikro parçalara bölerek örgütleyen bir iktidar işlevi görür (Butler, 2020). Bu yolla kimliklerin siyasallaşması, cinsiyetin kültürel söylemlerinin içeriğini belirler. Doğum, ölüm, cinsiyet gibi bedensel özellikler hukuki ve politik meselelerin konusu haline geldiğinde (Foucault, 2019) beden "siyasi olarak imlenip sürdürülen bir dizi bireysel ve toplumsal sınır" (Butler, 2020) olarak heteroseksist devlet yönetiminin merkezi olur. Hem cinsiyet hem de toplumsal cinsiyet için geçerli olan erkek/eril ve kadın/dişil kimliklere dair ikili çerçeve, eril ve heteroseksist baskının iktidar rejimlerini pekiştirip doğallaştıran düzenleyici kurgular olarak işler (Butler, 2020). Arzunun heteroseksüelleşmesi, cinsel kutuplaşma yoluyla üremeye hazır olma anlamına gelir. Bir anlamda üreme, yaşamı üreten emek etkinliklerinin; yaşamın, toplumun ve kapitalist sistemin devindirici gücü demektir (Dorlin, 2023). Dişi bedenin her şeyden önce üreme işlevi açısından nitelendirilmesi kadın bedenini, emeğini ve gücünü ataerkil bir sömürü alanına dönüştürmektedir. Temeli aile olmak üzere devlet, din, ekonomi gibi yapıların eril iktidar üzerinden işlemesi, kadın bedenini, zamanını ve yaşamını disipline eden mekanizmalara dönüşmektedir (Davis, 2019).

Devlet temelli eril bakış açısının yeniden üretilmesinde başrolü şüphesiz aile oynamaktadır. Bourdieu (2019)'ya göre "cinsiyete dayalı iş bölümü, bu bölünümün meşru temsiliyeti ve medeni durumu tarif eden kurallar, hukukla güvence altına alınmış ve dile nakşedilmiş halde, aile içinde yaşanmaktadır". Ona göre toplumsal düzenin temel birimi olan ailenin gündelik varoluşunu yönetmek ve düzenlemekten sorumlu olan, onaylayan ve katmerlendiren ataerkil devlettir. Bu nedenle kadınlar üreme yoluyla hem devletin bekasında sorumluluk almaları hem de onun sağladığı fayda ve hizmetlerin birincil alıcıları olmaları nedeniyle ağırlıklı olarak sosyal devlet ile ilişkilenmiştir.

Türkiye'nin sosyal devlet anlayışına kadın merceğinden bakıldığında refah dağıtımının, devlet ya da piyasa tarafından sağlanması gerekirken (Esping-Andersen, 2011) aile bir refah sağlama kaynağı olarak görülmüş, burada kadına yüklenen bakım, yeniden üretim ve dağıtım rolleri sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri gibi temel kamu hizmetlerindeki boşlukların doldurulmasında kullanılmıştır. Nitekim Ferrera (2006) refah sınıflandırmasında Türkiye'nin de içinde yer aldığı Güney Avrupa Modelini, aile ve yardım temelli sosyal desteklerin öncü olduğu telafi ve tazmin edici bir devlet koruması şeklinde tanımlamıştır. Aile içinde kadın tarafından üretilip sunulan refah hizmeti yetersiz kaldığında ise devlet, sosyal yardımlar vasıtasıyla varlığını hissettirmektedir.

Refah devletinin cinsiyet körü değil, cinsiyetli bir devlet oluşunu çift yönlü bir asimetri içinde kuran Shaver (1989) yardımların sunumunda kadınların konumunu incelemiş, devletin ekonomik katkı ve vergi sisteminde kadınları bireysel yurttaşlar olarak konumlandırsa da yardımları ancak birinin 'annesi, eşi veya dulu' olarak yeniden dağıttığına dikkat çekmiştir. Böylece kadınlar ancak bakım ve yeniden üretim rollerini araçsallaştırarak sosyal yardımlara erişebilmiştir (Makal ve Toksöz, 2015). Nitekim kadınların harcamalarını aile üyelerinin ihtiyaçlarını gözeterek yapmaları, sosyal yardımların

kadınlara verilmesinin temel nedeni olmuştur (Hatiboğlu Eren, 2018). Bu çift yönlü okumanın diğer ucu ise sosyal yardımların, kadınlar üzerine fazladan ücretsiz emek yüklemesi ve bu yolla cinsiyete dayalı iş bölümü ile cinsiyet eşitsizliklerinin pekiştirilmesi olurken bu eşitsizliklerin istikrarının denetlendiği bir alan da açılmıştır. Sosyal yardımlar, kadınların emek piyasasından dışlanmasını ön kabul sayarak ev içi işi yeniden şekillendirmekte ve yardım görevlileri gibi profesyonel uzmanlarla ev içine müdahale için araç sağlamış olmaktadır (Garrett, 2021). Bu açından sosyal hizmet gibi doğrudan kamuyla ilişkili meslekler, sosyal yardımlar ile kadın emeği, yaşamı ve aile refahına müdahale eden, gözetleyen ve denetleyen rızaya dayalı bir otoritenin dişlisi olabilmektedir. Olanaksızlık içinde kapısını devlete açmaya hazır hale gelen (Canbulut, 2017) yoksul kadınlar ise Sennett (2021)'in ifadesiyle kendilerini yönetme gücünü eril iktidarın eline teslim etmektedir. Devletin, gücün dolaylı kullanımındaki işlevine dair bu hatırlatma (Bourdieu, 2019), eril iktidarın soyut ilişkilerin gelişmesine derinden karışmış durumda olduğunu görebilmek içindir (Shaver, 1989). Bu açıdan yoksullukla mücadelenin sosyal yardımlarla ilişkilenmesi, bu ilişkilerin ataerkil eşitsizlikleri sürdüren bir mekanizmaya dönüşebileceği eleştirilmiş (Razavii, 2009), yoksul kadınların bu ilişkilerden özgürleşebildiği, yaşamları üzerinde karar verme ve kamusal alana katılabilme kapasitelerini geliştirebilecek etkinliklerin gerekliliği ortaya çıkmıştır (Kabeer, 2015).

YÖNTEM

Kadınlar, "kadınlığa dair rol ve sorumluluklarında yoksul olmayı ve sosyal yardım arayıcılığıyla yoksulluk ile mücadele etmeyi nasıl deneyimlemektedir" sorularından yola çıkan bu araştırma, nitel yöntemle tasarlanan fenomenolojik bir araştırmadır. Creswell (2013)'e göre fenomenolojik çalışma, "neyin nasıl deneyimlendiğini ve bu deneyimlerin özünün tartışıldığı betimleyici çalışmalardır." Araştırma kapsamında, kadınların temel haklar olan beslenme, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal yaşam üzerinden şekillenen gündelik yaşam deneyimleri ve baş etme yöntemleri derinlemesine incelenmiştir.

Araştırma Özneleri

Araştırmanın öznelerini, sosyal yardımlardan bir yıl ve daha uzun süre faydalanan yoksul kadınlar oluşturmaktadır. Birbirinden farklı koşullarda yaşayan kadınların yoksulluk deneyimlerinin, baş etme yöntemlerinin ve sosyal yardımlardan faydalanma sürecinde yoksulluk yaşantılarının nasıl biçimlendiğinin anlaşılabilmesi için, amaçlı örnekleme yönteminin içinde yer alan maksimum çeşitlilik örneklemesi kullanılmıştır. Bu kapsamda bir sosyal hizmet merkezinden hizmet alan kadınların dosya bilgilerinden, meslek elemanlarının bilgi ve gözlemlerinden hareket edilerek 15 kadın katılımcı ile görüşmeler tamamlanmıştır.

Katılımcılar kendi gelirlerinin yanı sıra SED hizmeti, SYDV tarafından sunulan sosyal yardımlar, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının ayni ve nakdi hizmetlerinden faydalanmaktadır. SED hizmeti görece sürekli (bir yıl ve uzun süreli) bir yardım iken diğer sosyal yardımlar dönemlik/süreli

kullanılmaktadır. Genellikle bu yardımlarla belirlenen ve geçici işlerden elde edilen kazançlarla değişen aylık ortalama hane geliri 2.500 TL'dir.

Tablo 1: Katılımcı Kadınların Sosyo-Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Yaş	Medeni Durum	Eğitim ve İş Durumu	Çocuk Sayısı	Faydalanılan Sosyal Yardımlar
MS	38	Evli (ayrı yaşıyor)	İlkokul Mevsimlik tarla, temizlik işleri, örgü örüp satma	3	SED
BN	47	Boşanma sürecinde (ayrı yaşıyor)	İlkokul Günübirlik merdiven silme	1	SED, SYDV- kira ve eğitim materyali yardımı
TH	43	Evli	Ortaokul Çalışmıyor	4	SED, Kaymakamlık-gıda yardımı
KS	38	Boşanma sürecinde (ayrı yaşıyor)	İlkokul Gündelik temizlik	2	SED, SYDV- eğitim materyali yardımı Belediye ve Kızılay-gıda yardımı
AN	40	Evli (ayrı yaşıyor)	Ortaokul Gündelik temizlik	4	SED, SYDV-yakacak (kömür), şartlı eğitim yardımı, elektrik tüketim desteği
UÖ	37	Boşanmış	İlkokul Dantel, oya yapıp satma	1	SED, SYDV- eğitim materyali yardımı, Atma Ver Derneği-gıda, kıyafet, eşya yardımları
GE	39	Boşanmış	Lise Çalışmıyor	2	SED, Belediye-kömür yardımı
SG	35	Evli	İlkokul Çalışmıyor	3	SED, SYDV- elektrik tüketim desteği, eğitim materyali yardımı Belediye-gıda yardımı
AÖ	33	Boşanmış	Ortaokul Çalışmıyor	3	SED, SYDV- eğitim materyali, şartlı eğitim yardımı, elektrik tüketim desteği, Belediye-gıda yardımı
GH	35	Evli (ayrı yaşıyor)	İlkokul Mevsimlik tarla işleri	3	SED, SYDV- yakacak (kömür) yardımı
TZ	45	Evli (eş cezaevinde)	İlkokul Mevsimlik tarla işleri, tütün sarıp satma	2	SED, SYDV- eğitim materyali yardımı, aile yardımı (eş cezaevi) elektrik tüketim desteği, Belediye-gıda yardımı
AF	36	Boşanmış	İlkokul Oyuncak bebek örüp satma	2	SED, SYDV-tek seferlik nakdi yardım, eğitim materyali yardımı, Atma Ver Derneği-nakit ve eşya yardımı
BÖ	36	Boşanmış	Lise Çalışmıyor	3	SED, SYDV- elektrik tüketim desteği, eğitim materyali yardımı, şartlı eğitim, sağlık yardımı, Kaymakamlık-nakit ve gıda yardımı
AS	37	Boşanmış	Ortaokul Çalışmıyor	3	SED, SYDV-elektrik tüketim desteği
DE	38	Boşanmış	İlkokul Tütün sarıp satma	4	SED

Derinlemesine Görüşme Süreci

Katılım rızası alınan kadınlar ile yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla gerçekleştirilen görüşmeler, Kasım 2021-Ocak 2022 tarihleri arasında yapılmıştır. Planlanan görüşmelere başlamadan önce çalışma evreninin niteliklerini karşılayan 4 kadın ile pilot uygulama gerçekleştirilmiş, böylece görüşme sorularının çerçevesi gözden geçirilmiştir. Son haliyle yarı yapılandırılmış görüşme formu yoksulluk algısı, deneyimi ve baş etme yöntemleri ile sosyal yardım sürecinin değerlendirilmesini içeren üç ana bölümden oluşturulmuştur. Derinlemesine görüşmelerde 'doygunluk noktasına ulaşma' (Neuman, 2008) aranmış olup birbirine benzeyen yanıtların alınmaya başlandığı düşünüldüğünde elde edilen bilgiler göz önünde bulundurularak katılımcı sayısına karar verilmiştir.

Görüşmeler, kadınların kendilerini güvende hissedebilecekleri bir ortam olarak nitelendirdikleri ikamet adreslerinde yüz yüze yapılmış, böylece analiz sürecinde yaşamsal mekân, gündelik ilişkiler, duygu ve düşüncelerin bedene yansıması gibi gözlem notlarının kullanımı elverişli olmuştur. Ortalama 1 saat 40 dakika süren görüşmeler, yazı ile kayıt altına alındığından bu durum görüşme sürelerinin iki saati aşmasına neden olmuştur. Görüşmelerin dökümleri, görüşmenin hemen ardından araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerin planlanması ve sürdürülmesinde; duygu ve düşüncelerini ifade etmede çekimser olan, deneyim paylaşımının örseleyici olabileceğini düşünen kadınların varlığı, kadınların bakım sorumlukları ve gündelik işleri arasında uygun bir takvim oluşturulması ve bu takvimin pandemi koşullarına göre belirlenmesi gibi hususlar, araştırmanın bazı sınırlılıklarını oluşturmuştur.

Analiz Süreci ve Raporlama

Araştırmadan edilen veriler, kod ve kategorileri keşfetme, kategoriler arasında ilişki kurma ve temalara ulaşma biçiminde tematik analiz yöntemiyle (Neuman, 2014) analiz edilmiştir. Görüşmeler ve gözlemleri içeren saha notları ön analiz şeklinde tekrar tekrar okunarak kategorize edilmiş ve her bir görüşme metni açık kodlama şeklinde kodlanmıştır. Elde edilen kodlar, araştırma soruları çerçevesinde benzerlik ve farklılık gösteren yönleriyle ele alınmış, kodlar kendi içerisinde araştırmanın amacıyla ilişkili olarak kategorileştirilmiştir. Ana ve alt temalar, tümevarımsal olarak oluşturulmuş, genelleme amacı gütmeksizin alan yazını doğrultusunda yorumlanmıştır. Tüm bilgi ve gözlemleri bütünsel şekilde analiz edebilmek için MAXQDA 2020 Nitel Analiz Programı kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırma bulguları iki ana tema altında incelenmiştir: birinci temada yoksul kadınların beslenme, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal yaşam üzerinden şekillenen gündelik yaşam deneyimleri ve baş etme yöntemleri incelenmiş, yoksulluk, cinsiyet ve yapabilirliklerin etkileşimi üzerinde durulmuştur. İkinci temada ise, yoksullukla mücadele aracı olarak sosyal yardımlara yüklenen anlamlar

incelenmiş, bu yardımların yoksulluk deneyiminde meydana getirdiği değişim, cinsiyete duyarlı refah devleti bağlamında değerlendirilmiştir.

1. Kadınların Yoksulluk Deneyimleri: Cinsiyet Sınırlarında Yapabilirlikler ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri

Yapabilirlikleri cinsiyet eşitsizliği merceğinden okuyan Nussbaum (2011) özel alanlarda işleyen kararların, normların ve ilişkilerin kamusal alanlara katılım kapasiteleri üzerinde doğrudan etkisi olduğunu belirtmiştir. Hane içindeki cinsiyet ilişkileri kimin iyi beslendiğini, kimin eğitimli olduğunu ve kimin sağlık hizmetlerine erişebildiğini belirlemektedir (Nussbaum, 2000). Bu temada kadınların gün içerisinde beslenme, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal yaşama ilişkin yaşantılarını paylaşmaları istenmiş, yoksul kadınların kesişimsel sorunları ve bu sorunlara karşı geliştirdikleri stratejiler ele alınmıştır. Yoksul kadınların temel gereksinimlere erişim yolları ve bu yolları açan geçim stratejileri, gündelik yaşam pratikleri üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Hane içerisindeki bakım, yeniden üretim ve piyasa temelli olmayan üretken faaliyetler, düşük gelirli kadınların toplumsal ve ekonomik davranışlarının belirleyicisi olmuş, temel gereksinimlere erişmek üzere kullanılan geçim stratejileri kadın emeğinin gizlendiği bir alanı temsil etmiştir.

Gıda Güvencesizliğinde Açlık ve Yokluk Stratejileri

Kadınların beslenmeye dair gündelik yaşantılarında temel besin malzemelerine erişemedikleri, her gün benzer besinler ile yetersiz şekilde beslendikleri, açlığı ve yetersiz beslenmeyi olağanlaştırdıkları, kadınların ebeveynliklerini sorgulayarak yoksulluğu çocuklarına aktardıkları düşüncesiyle çoğu zaman suçluluk hissettikleri, yapabilirliklerini ev içi sorumluluklarıyla özdeşleştirerek yaratıcılıklarını bu alanda kullanmaya çalıştıkları bulgulanmıştır.

> *Mesela gidip bi tavuk alıyorum o tavuğu böldürüyorum ya da eve gelince kendim bölüyorum mesela üç çeşit yemek yapmak için ayırıyorum onun vitaminlerini alsınlar diye öyle. (AÖ, 33y, boşanmış)*

> *…Ben her şeyden kısıyorum, yiyeceklerden olsun az yaparım kalmasın ziyan olmasın dökmüyorum. Ben hiçbir şeyi fazladan yapmıyorum. (SG, 35y, evli)*

Birbirinden ayrışık ögeleri bir araya getirerek elverişli anlar yaratmaya çabalayan kadınlar, De Certeau'nun (2009) ifadesiyle kendi çıkarlarına kullanabilecekleri fırsatları yakalayabilmek üzere eylemde bulunurlar. Yoksul kadınların olanağı içinde kalan eylemler, sınırları son derece dar olan idare becerisi geliştirmek (Bora, 2002) ve var olanı annelik kimliğinden doğan yaratıcılıkla kullanılabilir olana dönüştürmek olmuştur. Bu araştırmada olduğu gibi çoğu tek ebeveyn olan kadınlar, yoksulluk çalışmalarında özel bir kategori olarak incelenmiş, hatta 'yoksulların en yoksulu' olarak dikkat çekilmiştir (Buvinic ve Yousseff, 1978 akt; Kabeer, 2015). Tek ebeveynli hanelerin çoğunluğu kadınlar tarafından yönetildiğinden (Elliott vd., 2015) bu ailelerdeki yüksek yoksulluk riski cinsiyet eşitsizliğinin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Yoksul kadınların çoğu zaman elindeki tek kaynak olan fiziksel emeğin üzerinde ne ölçüde hakimiyet kurulabildiği, emeğin geçimlerini sağlamak

ve hane üyelerine bakmak arasında nasıl pay edildiği tek ebeveyn kadınları yoksulluk riskiyle yüzleştirmiştir. DE'nin aktarımında olduğu gibi katılımcılar, çocuklarının refahını önceliklemiş, onların gereksinimleri söz konusu olduğunda fedakarlıklarını vurgularken 'yoktan var etmek' ifadesini kullanarak anneliğin sağlayıcı rollerine atıfta bulunmuşlardır.

> *Valla çocukları okula gönderdikten sonra ben kahvaltı yapmıyorum şahsen. Çocuklar ordayken anne hadi sen de yap, onun bi parçasını atıyorum ağzıma falan. Kahvaltıyla yemekle aram pek yok. Ben yaparım, çocuklar yerkene ben onlara baka baka ne biliyim doyuyo içim. (DE, 38y, boşanmış)*

Özünde çelişkili bir mesele olan annelik ideolojisi (Douglas ve Michaels, 2004), orta sınıf normlarından doğan ancak yalnızca orta sınıf kadınları değil bütün kadınları hedef alan bir ideolojidir (Bourdieu, 2015). İdeolojinin temeli, annelerin her şeyden önce çocuklarına bakım vermek ve onları yetiştirmek için yoğun bir şekilde zaman, para, enerji ve duygusal emek harcamaları gerektiği üzerine kuruludur (Hays, 1996). Annelik normları cinsiyet eşitsizliğinin yanı sıra sınıf, beden, yaş gibi kesişen gerçeklikler tarafından şekillendirildiğinden (Schmidt vd., 2019), iyi annelik pratikleri sınıfsal farklara dayanan çeşitli yapabilirlik biçimleri oluşturmuştur. Annelikleri kimliklerine işleyen yoksul kadınlar, çocuklarını kendi mücadelelerinden ve dış dünyada karşılaştıkları dezavantajlardan korumak için çaba sarf etmekte, çocuklarını yetiştirmelerini zorlaştıran ekonomik yoksunlukta geliştirdikleri 'idare becerilerini' iyi anne olma yolunda kullanmaktadır.

> *Maaşım (SED hizmeti) yattı mı çıkıyom burdan, taksitlerimi yatırıyom, 150 milyon para harcıyom bir aylık evimin erzağını, ihtiyacını alıyom…Mesela şu anda benim evimde portakal var ama kendim olsa almazdım o portakal fuzuli yere bana. Ama oğlan küçük işte görünce istiyo pazarda her şeyi istiyo. Sırf o istedi diye…Alırsam 3 tane muz dilip saklıyom buzlukta onları art arda yiyip bitirmesin diye, her gün bir tane koyuyom masanın üstüne tabağa. Uyandığında görüyo seviniyo. Keşke her gün yedirebilsem hani her gün tane yedirebilsem ama yapamıyom…Zaten ben yemiyom... (UÖ, 37y, boşanmış)*

İyi annelik standardına ulaşma ve kaynakların eksikliği arasında çelişki yaşayan yoksul kadınlar, annelik davranışlarını ayarlama pratikleriyle meşgul olmuşlardır. UÖ'nün olumlu anne imajı, 'yemek işleri' veya 'gündelik bakım işleri' aracılığıyla sergilenmeye çalışılmış, bu alanyazında yoksul kadınların annelik pratiklerini yerine getirmek için kullanabildikleri yapabilirlik alanlarını temsil etmiştir (Parsons vd., 2021; Schmidt vd., 2023).

Araştırma kapsamında yoksullukla mücadele stratejileri, alternatif eylem planlarının bilinçli değerlendirilmesi (Long, 2001; Şahin, 2018) olarak ele alınmış olup faile ve onun dönüştürücü gücüne (Rosas, 2002) vurgu yaptığından önemsenmiştir. Burada yapıların yoksulluk yaratan koşulları karşısında pasif bir aktör yerine, seçimleri tamamen özgür olmasa da dirençte bulunan aktif bir aktöre vurgu söz konusudur. Araştırma, yoksulluk gibi yapısal kısıtlarda, aktörler tarafından

geliştirilen stratejileri, tercihleri ve yapabilirlikleri 'verili koşullara göre yapılandırılmış' bir çerçevede ele almaktadır. Bu açıdan yoksul kadınlar; yalnızca temel besinleri satın alarak, ev içi emeği geçimlik mallara dönüştürerek, temel tüketim mallarının ikamesini bularak, atladıkları öğünle hane üyelerine yer açarak, gıda malzemelerine aile, arkadaş, market sahiplerinin inisiyatifiyle ulaşarak beslenebilmişlerdir. Nitekim kadınlar, çocuklarına göre gıda erişimini yönetebilseler de bu tüketim, sınırlı bir erişim ve pazarlık gücüne bağlanmış, kadınlar ve çocuklar arasındaki akut gıda güvensizliği (FSIN, 2024) ulus ötesi kaygının uyandığı bir alan olmuştur.

> *…Kuru gıdalar verdilerdi onları pişiyorum. Görümcem, arkadaşlarım ne biliyim böyle ev makarnası olsun, pirinç olsun bir şeyler getirip veriyorlar. Daha çoğunlukta da arkadaşlarım çağırıyo beni kahvaltıya. Allah razı olsun diyom ya çevrem çok iyi. Kahvaltıdan sonraki öğünüm hiç belli olmuyor. Onun saati suuti yok ya da akşam yemeğine kadar aç kalıyorum, öğlen yemeği diye bir şey yok. Geçen gün arkadaşım diyo bi şeyler yiyelim...Valla benim canım çoktandır döner istiyor dedim. Arkadaşım hemen döner ısmarladı öyle denk gelirse (ağlamaya başlıyor).(BN, 47y, boşanma sürecinde-ayrı yaşıyor)*

Yoksul kadınlar, yapıların ev içi emek, güvencesiz gündelik işler ve sosyal ağlardan oluşan sınırlarında hareket edebilmiştir. Temeli, idare etme ve ötekinin sağlayıcı rolüne bağlanan bu stratejiler, aktörün kapasitesinin eritilmesine ve eşitsiz sosyal koşulların yeniden inşa edilmesine aracılık etmiştir.

Konut Krizinde Yaşamsal Mekânın İnşası

Hane içerisindeki belirli rollerin dağılımı gibi mekanların kullanımı da cinsiyete göre farklılaşmış, 'gündelik yaşam hakkında anlam üreten mekanizmalardan biri olarak ev' (Bora, 2017), cinsiyete dayalı iş bölümüyle ilişkili olarak kadınların mekânı olarak görülmüştür (Sancar, 2016). Bu mekandaki pratikler, yoksulluk ve cinsiyet gibi eşitsizliklerin yeniden inşasında görünür olmuştur. Nitekim araştırma özneleri tarafından ev içi mekânın asgari fiziksel koşullara göre düzenlenmesi, buradaki tüketim malzemelerinin kontrol edilmesi, çocuklara yeterli besini ve güvenliği sunabilmesi kadınlık ve anneliğin bir parçası olarak yorumlanmıştır. Bununla birlikte kadınlar barınmaya ilişkin deneyimlerinde tek ebeveynli olarak yeni bir düzen kurma sürecindeki kriz anlarına değinmiş, burada inşa ettikleri evi, kayıpların giderildiği bir güçlenme ve özgürleşme alanı olarak nitelendirmişlerdir. Yanı sıra evin inşasının gündelik pratiklere olan etkisinden bahsetmişlerdir.

> *Tek odalı bir ev tuttum, fareler her şey vardı içinde İstanbul'da. O kadar bakımsızdı ki. Ben orayı tuttum ama eşyam yoktu. İkinci elciden bir tane çekyat aldım. Konfeksiyondan defolu kumaşları getirip kendime halı yaptım. Çocuklarım taşa basmasın diye…Bir tane çekyatta yatıyorduk çocuklarımla. Bu fakirliğin tam dibi işte burası. Bütün kış hepimiz bir yatağın içinde sobanın başında hep böyle geçti. Onlar çok üzülüyorlardı çok üşüyorlardı kışın. Yani yerler fayanstı, ev bakımsızdı, her yerden rüzgâr giriyordu. Ama dedim artık yeter artık dedim ya (gülüyor). Neyimiz eksik hadi*

> *dedim gidiyoz toplanın dedim ben size evde tutcam, eşya da alıcam sizi yaşatıcam dedim çocuklarıma. Ay buraya da geldiler o kadar mutlular ki... Hani sabah erkenden kalkıp kendileri giyiniyorlar, çantalarını düzenliyorlar. Yani hayatları düzene girdi. Onlara hayatı sundum, burası bana saray geliyor gerçekten. (MS, 38y, evli-ayrı yaşıyor)*

MS'nin 'aileyi simgeleyen ev, evi ev yapan kadın, evin yuvaya dönüşmesinde anne' ifadeleri, patriarkanın aile kurgusundaki yuvayı yapan dişi kuş rollerinin (Bora, 2021) temsili olmuştur. Katılımcılar için evin anlamını ve tüketim biçimlerini gösteren nesnelerini kurmak (Young, 2005) yoksulluğa rağmen devam eden bir beklenti olmuş, yoksulluk ise bu beklentinin karşılanmasını çıkmaza sokmuştur.

Ev bulma süreci ile başlayan ve ev eşyalarının temin edilmesine kadar etki eden ekonomik zorluklar, barınma koşullarının aktarılmasında etkili olmuştur. Yoksul kadınlar için evin anlamı, fiziksel şartlar üzerinden ele alınmış olup evin küçüklüğü, rutubetli olması gibi ifadeler fiziksel ihtiyaçları görünür kılmıştır. Nitekim öznelerin hanelerinde yapılan görüşmelerde gündelik yaşamı idame ettirebilecek çoğu eşyanın olmadığı, olan eşyaların ise çocuklar özelinde kullanıldığı, kadınların yatak odası olarak salonu gösterdikleri, ısınmadan tasarruf etmek amacıyla tüm aile üyelerinin bir arada yattığı, akşamları elektrik yerine televizyon ışığının kullanıldığı, mevcut eşyaların çeşitli yardım ağlarıyla toplanan kullanılmış eşyalar olduğu gözlemlenmiştir. SED hizmetine başvuru sürecinde sosyal inceleme yapmak amacıyla haneye gelen sosyal çalışmacının yatağın olmadığına ilişkin soru sormasıyla farkındalık kazanan BN ve iki çocuğuyla sığınmaevinden çıkarak düzen kurmaya çalışan AF şu aktarımlarda bulunmuştur:

> *Sosyal hizmet uzmanı yatak yok mu dediği zaman çok dikkatimi çekti…Benim yatağım 13 seneden beri yok. Böyle çekyat üstünde yatıyorum ben yıllardan beri. Yatağınız yok mu deyince ay dedim hakket bizim hiç yatağımız olmadı ki… (BN, 47y, boşanma sürecinde-ayrı yaşıyor)*

> *…4-5 ay oldu ben bu evi tutalı. Bir yardım grubu var o grubu tesadüfen buldum. Televizyonu biri getirdi, çekyatları biri getirdi. Mesela evde eşya yokken biri çaydanlık getirdi, biri tabak-çanak getirdi. Gardırop yoktu onu da hallettim çok şükür. Biri atmak istiyomuş, ben de dedim kullanırım yeterki dolap olsun. Böyle el birliği ile evimi düzdüler. Eski de olsalar ben mutluyum... Bir tek süpürgemi sıfır aldım. O da zaten baş köşede olmayı hak ediyor (salonun en başında duran süpürgeyi gösteriyor). Oğlum bile dedi anne ilk defa evimize sıfır bir şey girdi. (AF, 36y, boşanmış)*

Merkezi devlet anlayışının dini ve geleneksel değerlerle şekillendiği toplumlarda, yetersiz refah sistemi ve kayıt dışı istihdam koşullarının bir getirisi olan gelir dağılımı eşitsizlikleri, çoğu zaman enformel sosyal dayanışma ve geniş aile ilişkileriyle bertaraf edilmeye çalışılmışsa da bu durum yeni ataerkil formların üretilmesine neden olmuştur (Razavii ve Hassim, 2006). Türkiye'de olduğu gibi

neoliberalleşme sürecinde devlet, gücünü yeniden inşa ederken refah hizmetlerine ilişkin sorumluluğu başta aile olmak üzere piyasa koşullarına ve yerel örgütlenme ağlarına bırakmıştır. Aile-akraba yardım ağlarının yetersiz olduğu durumlarda kentlerde kurulan yeni küçük çaplı kolektiviteler doğmuştur (Soytemel, 2015). Araştırma bulguları, yoksul kadınların yoksulluklarıyla mücadele ederken bakım ve annelik rollerinin dengelenebildiği zamanlarda günübirlik işlere giderek, farklı kişi ve kurumlardan gelen yardımları bir araya getirerek, nakit akışı ve ayni yardımları dengede tutmaya çalışarak, yardımlaşma ağlarını arayarak ve bu ağları genişletmeye çalışarak ilerleyebildiklerini göstermektedir. Seçeneklerin kentin/mahallenin sosyal ve yasal karakteristikleriyle bağlantılı olması öznelerin "yaşam biçimleri arasında tercihte bulunabilme özgürlüğünü" (Robeyns, 2003) daha kötü koşullardan kurtulmak, hayatta kalabilecek kadar bir yaşam alanı inşa etmek şeklinde nitelendirmelerine neden olmuştur.

Barınmanın inşasında boşanma ve yeni bir düzen kurma arayışı, önemli yaşam olayları olarak aktarılmıştır. Boşanmayla etkisi artan ekonomik yetersizlikler, formel ve enformel dayanışma ağlarına bağlılığı arttırmış ve ücretli bir istihdama katılımı zorunlu kılmıştır. Ev içinde ve dışında çalışarak 'çifte vardiya' (Okin, 2003) yapan kadınlar için çocuk bakımı ve ev işlerinin ortaklaşa ve hesaplı şekilde yapıldığı komşuluk ilişkileri aranan bir kriter olmuştur. Komşuluk ilişkileri, annelik rollerinin paylaşıldığı ya da rol takviyesiyle bu beklentilerin karşılanabilmesinin sağlandığı bir alan olmuştur. Tıpkı ev içi kurucu rollerde olduğu gibi yoksulluk nedeniyle karşılanamayan cinsiyet beklentileri, 'annelik rollerinin komünleşmesi'yle karşılanabilir hale getirilmiştir.

> *Yani bana hiç kimse ev vermedi. Çünkü artık duyuldu benim ev kiramı ödeyemediğim. Bu muhitte ev aramak zorundayım çünkü okul burda hani çevrem iyi kötü burda yani başka bir yerde çırılçıplak kalırım, konu komşusuz da olmaz. Çünkü en azından çocuğumu emanet edebilmeliyim bir yere çünkü sürekli dışardayım…(AN, 40y, evli-ayrı yaşıyor)*

Kamusala Güvensiz Giriş: Eğitim ve Sağlık Hizmetleri

Yoksul kadınların kamusal alanı refah hizmetlerine ve yardımlaşma ağlarına ulaşma yoluyla kullandıkları görülürken bu alanın kullanımında dikkat çeken bir diğer etkinlik annelik kimliği üzerinden çocuğun eğitimini takip etmek olmuştur. Özellikle sosyal yardımdan faydalanma koşulunun ve sosyal yardım miktarının eğitime devam eden çocuk üzerinden belirlenmesiyle çocuğun eğitimiyle ilgili temel sorumluluğun yoksul kadına atfedilerek anneliğin gözetim altında tutulduğunu söylemek mümkündür. Hays (1996) düşük gelirli annelerin çocukları için eğitime verdikleri öneme dikkat çekmiş, bu katılımcılar tarafından da desteklenmiştir. Araştırma kapsamındaki kadınlar, kişisel düşük okullaşma deneyimlerini yoksulluğun temel belirleyicisi olarak görmüş, bu nedenle çocuklarının eğitime katılımlarına büyük bir değer atfetmişlerdir. Çünkü çocukları okulda tutmak, okumalarını sağlamak yoksulluk döngüsünün kırılması anlamına gelmiştir.

> *Çocuklarım okusun, mesleklerini ele alsınlar ben başka bir şey istemiyorum…Herkes desin ki tek başına başardı hani nasıl baktı, büyüttü, başardı hani ne bileyim örnek*

olayım istiyorum. Kendilerini kurtarsınlar işte, benim gibi olmasınlar çünkü ben onlara bakıcam diye çok çırpındım. (MS, 38y, evli-ayrı yaşıyor)

Yoksul kadınların çocukları için en iyi eğitim ortamını ve ilişki fırsatlarını sağlayamaması, ideal annelik normlarının uygulanamamasından doğan kişisel bir başarısızlık olarak ifade edilmiştir. Anneler, çoğunlukla kısıtlı olan bütçelerinden okul masraflarını karşılama, okul harçlığına pay ayırma, beslenme hazırlığı yapma, gündelik işlerle eş zamanlı çocuğun bakımını sürdürme ile çocuğu okula gönderme arasında derin bir çelişki yaşamaktadır. Bu durum, yoksul hanelerdeki eşitsizliğin nesiller arası yeniden üretiminde önemli bir rol oynadığını göstermiştir (McLanahan ve Jacobsen, 2015). Diğer yandan eğitimin toplumsal hareketliliği sağlayan, her öğrenciye eşit imkanlar veren bir işlevi olduğu öne sürülse de arka planda işlemeye devam eden güç ilişkileri, örtük olarak nitelikli eğitimin eşitsizliğine hizmet etmiştir.

Anasınıfını tamamlayamadı benim oğlum mesela…Neden çünkü biz onun doğru dürüst okul malzemelerini alamadık. Almak için elimdeki telefonu sattım…Çünkü biliyosunuz öğretmen bir şey istiyor karşılayamıyorsunuz, o zaman çocuğu okula göndermiyosunuz. Niye? Çünkü orda çocuk mahcup kalacak. Orda üzülüp ağlıycağına göndermiyosunuz. (DE, 38y, boşanmış)

Haftada bir gün bazen işe çağırıyorlar oraya gidiyorum. Kızımı o zamanlarda okula göndermiyorum, ona çok iyi bakıyorlar orada kendimle birlikte götürüyorum… Kızımın mesela beslenmesi bi gün bize ait bi gün okula ait, bize öğretmen şey yazıyo hep böyle ıslak kek yanında süt, poğaça yazıyo listede. Evde malzemem yoktu o gün göndermedim. (KS, 38y, boşanma sürecinde-ayrı yaşıyor)

Katılımcıların birçoğu okulu, sosyal ve mekânsal hareketliliğin mümkün olan tek kanalı olarak gördüğünden çocuklarının eğitim hizmetlerine katılımını teşvik etmek amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Ekonomik yetersizliği okuldaki yetkili kişilerle paylaşarak destek sağlama, SYDV'nin kırtasiye, kıyafet, şartlı eğitim gibi yardımlarından faydalanma, kişisel yardımlaşma ağlarıyla bağlantılanma stratejilerden bazıları olmuştur.

Kızımın öğretmeni demiş ki hani test kitabı alamayanlar olursa bana bildirsin, durumu kötü olanlar falan. Benim kızım da demiş hocam bizim durumumuz sıkıntılı. O da biraz irdeleyince durumumuzu öğrenmiş, öğretmenler kendi aralarında para toplamışlar, beni aradılar işte okula gittim… konuşma yaptılar, parayı verdiler. (AF, 36y, boşanmış)

Ben çocuğu okula gönderemezdim bak ne kitap alabilirdim ne harçlık verebilirdim. Benim kızımı okula arkadaşlarım gönderdi, parasını onlar ödüyorlardı. Hala çocuğun okul harçlığını komşum veriyo. Dün akşam bile kızıma dur dedi al okul harçlığı dedi çıkarttı harçlık verdi. (BN, 47y, boşanma sürecinde-ayrı yaşıyor)

Burada, yukarıda bahsi geçirilen örtük eşitsizlikleri açmak gerekir. Bourdieu'ya göre eğitim sisteminde bulunan kültürel ve düşünsel kodlar, üst sınıfın habitusuna yakındır (Bourdieu ve Passeron, 2014). Yoksul çocuğun yediği şey hatta yeme şekli, eğitime ilgisi, bu ilgiyi pratiğe dökme şekli, kültürel sermayeye sahip bir öğretmen ile bu sermaye ve ekonomik sermayeden yoksun olan öğrenci arasındaki karşılıklı ilişki eğitim alanındaki sosyal eşitsizliğin sürekliliğini sağlayan bir araç (Swartz, 2015) olmuştur. Böylece eğitim sistemi, alt sınıfların ayıklanmasında bir elek görevi görmüştür. Birbirinden ayrıştırılan ve kategorize edilen alt sınıf öğrenciler, hiyerarşik düzenin devam ettirilmesi ve hâkim sınıfın yararının gözetilmesi amacıyla 'fırsat eşitliğine' yönlendirilmiştir (Bourdieu ve Passeron, 2015). Fırsat eşitliği, AF'nin ifadesinde olduğu gibi, enformel dayanışma modeliyle sağlanabildiğinden, eğitimde yer alan eşitsizlikler hâkim sınıflar için üstünün örtülmesine, alt sınıflar için damgalayıcı süreçlerin tetiklenmesine neden olmuştur. Yanı sıra alt sınıflar için yapabilirlikler, toplulukların iradesine bağlanmış, bu durumda yoksulluğun nesiller arası aktarımı kaçınılmaz olmuştur.

Temel gereksinimlere erişim bağlamında yoksul kadınların kamusal alanı kullanımında dikkat çeken etkinliklerden bir diğeri sağlık hizmetlerine erişim ve bu yolda geliştirilen stratejilerdir. Yoksul kadınlar için sağlık, ekonomik bir mesele olmuştur. Hastalık; işgücünü azaltan, sağlık hizmeti maliyetini artıran, bakım ve annelik rollerini sekteye uğratan bir durum olarak ele alınmıştır. GH *"biraz da uğraşıyoz hastalanmamaya (gülüyor)",* BÖ *"zaten hastalansam da hastaneye gitmeyi hiç istemiyorum. Çocukları yalnız bırakamam."* diyerek sağlık ve hastalığı kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Benzer şekilde kadınlar, kendileri adına para harcamak zorunda kalmamak için tıbbi tedaviye alternatif yollar geliştirirken, çocukları için sağlık hizmetlerine erişimi önceliklemişlerdir.

> *Hasta olmamak için uğraşıyorum işte hasta oldum diyelim kendim bitki çayıydı, karışımlarla kendimi iyileştiririm hastaneye gitmemek için. Ama çocuklar hasta olduğunda tabi ihmal etmiyorum illa götürürüm hastaneye. İlaçların da işte bazısını… (AÖ, 33y, boşanmış)*

Araştırmaya katılan kadınların çoğu genel sağlık sigortasıyla (eski adıyla yeşil kart) sağlık hizmetlerine erişebildiklerini fakat ekonomik yetersizlik nedeniyle ilaçları alamadıklarını ifade etmiştir.

> *E muayene olduk tamam da ilaç alamadıktan sonra o hastalık nasıl iyileşecek. Bilmiyorum yani Allah hasta etmesin bizi. Bak çocuklar hasta olmasın diye kombi yakıyorum napıyım...İlaca versem de çok para doğalgaza versem de çok para öyle işte. Keşke ilaçlar da ücretsiz olsa sağlık bu sonuçta.* (AÖ, *33y, boşanmış*)

Araştırma bulgularına göre kadınlar sosyal statü, yoksulluk ve sağlıksız olma arasında doğrudan bağlantı kurmuştur. Yoksul oldukları için kötü kalitede bir tıbbi bakımla yetinmeleri gerektiğine ikna olmuş halde, bireysel ve anlık olarak stratejiler bularak sağlıklı olmanın gereklerine ulaşabildiklerini ifade etmişlerdir. BÖ, otizmli çocuğunu otobüse binecek parası olmadığı için hastaneye götüremediğini, ilaçları alamadığını yine de çocuğunun bakımını aksatmamak için *"ailemin yakasına*

yapışıyorum, arkadaşlarımın yakasına yapışıyorum" diyerek borçlandığını ifade etmiştir. SG, hane üyelerinden birini sağlık hizmetinden faydalandırıp tedavi şekline dair öğrendiği bilgiyle tüm ailenin iyileşmesini sağladığını, TZ ise hanedeki sosyal güvenliğe sahip bireyi kullandığını ifade etmiştir.

> *Yani bazen çocuklar hastalandığında bir kişiyi doktora götürüyorum…doktora da anlatıyorum durumu 'hocam evde çocuklar var, onlarda hasta ona göre ilaç yazar mısınız'. Anlıyorlar hepsi yazıyorlar Allah razı olsun. Onlar yazıyor da biz parayla alamıyoruz ki...(SG, 35y, evli)*

> *Eşim yeşil karttan faydalanmıyor onun ilaçlarını alamıyoruz. Ben eczaneye kendi üzerime yeşil kartın üzerine yazsam diyorum o parayı alabilir miyiz, o da alabilirsiniz diyor. Sağlık ocağına gidiyoruz Allah aile hekimimizden razı olsun, yani doğruyu söylüyorum ben…Öyle olmazsa geçinemeyiz. Mesela bi ilaç yeşil karta geçmediğinde işte biz o ilacı alamıyoruz. (TZ, 45y, eşi cezaevinde)*

Temel gereksinimlere erişmek üzere kadınlar tarafından geliştirilen pek çok strateji, kökeninde 'yoksulluğu açıklamak, göstermek, itiraf etmek' ile karakterize olmuştur. Onlar, geçinememeyi cinsiyet kimliklerinin sarsılması olarak yaşamamakta (Sallan Gül, 2005) aksine geçinememenin yükünü üstlenerek kaynakların yokluğuyla idare etmeyi kadınlıklarının bir parçası olarak görmektedir. Diğer yandan görünürde resmi eşitliğe dayanan sağlığa erişim, hizmet sağlayıcıların inisiyatifi sınırlarında gidip gelen bir yapabilirlikle mümkün olmuştur. Yapabilirlikler sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel yapılar tarafından şekillendirilmiş (Sewell, 1992), güçlenme ve özgürleştirmeye dayalı olmayan bu yapılar, ancak orta sınıf egemen bir grubun faydasıyla olanaklı hale gelmiştir.

Yoklukta Sosyalleşme: İlişkisel ve Mekânsal Daralma

Temel gereksinimlere erişimin son kısmında kadınların iş ve ev dışındaki etkinlikleri üzerinden sosyal yaşama katılımları analiz edilmeye çalışılmıştır. Zaman kullanımı ve bu kullanımdan sosyalleşmeye ayrılan pay, ekonomik boyutun yanı sıra cinsiyet boyutuyla da gündeme gelmiştir. Kadınlar için ev ve bakım işleri, gündelik yaşamın en sıradan ve tekrarlanan faaliyeti (Felski, 2000) olmuştur. Bu nedenle ücretli, ücretsiz ve duygusal emek, harcanan zamandan büyük pay alırken öz bakım, boş zaman, sosyal ve politik alanlara katılım kısıtlanmıştır. Bu durum TZ tarafından "*zaten boş vakit de olmuyor illa bir iş oluyor kadının evin içinde."* şeklinde ifade edilmiştir. Gündelik tekrarlanan ev içi sorumluluk, evin sınırları içinde geçirilen zamanı arttırmış, bu durum kadınların evle daha sıkı bağlar kurmalarına yol açmıştır (Tuncer, 2015). Elbette bu durum yoksulluğun getirdiği çeşitli engel ve baskılardan da bağımsız değildir. Araştırma kapsamında sosyalleşmenin evden dışarıya doğru açılan mekân ve ilişkileri temsil etmesi beklenirken bu durum yoksul kadınlar için evin bir sosyalleşme mekânı halini aldığını göstermiştir.

> *…Dışarlarda değil evlerde görüşüyoruz. Çok öyle dışarısı mışarısı yok evlerde, Diyorum ya yiyeceğini de alır gelirler…. (BN, 47y, boşanma sürecinde-ayrı yaşıyor)*

> *Hiç arkadaşım yok, güvenmiyorum kimseye. Genelde çocuklarla beraberiz. Her şeyi yapmaya çalışıyoruz ama evin içinde, top bile oynuyoruz evin içinde. (MS, 38y, evli-ayrı yaşıyor)*

Toplumsal yaşama katılımda cinsiyet ve yoksulluk ilişkisel bir zeminde değerlendirilmiş, sosyalleşmenin tüketimle mutlak iş birliği içerisinde olduğu vurgulanmıştır. Bu ilişki yoksulluğu bedende ve yaşamsal mekânda somutlaştırmış, bireyin hareket alanını belirlemiştir. UÖ'nün aşağıdaki ifadesi, Leyla'nın Kardeşleri (2022) filminde geçen bir ifadeyi hatırlatmıştır: *'tüm zenginler birbirini tanır çünkü sayıları az. Yoksullarsa birbirini tanımıyor ama kılıklarından ayırt ediliyorlar.'*

> *İşte ne derler ona para olmayınca ne sosyal faaliyetin oluyo ne dışarı millete uyup çıkabiliyon. Millet böyle kafelere gidiyo ben daha hiç gitmedim öyle yerlere gidemem de zaten öyle yerlerde giyecek güzel eşyam yoktur, öyle ayak uydurmaya bir şeyim yok yani. Ne çocuğuma giydirmeye çok yeni bir şeyim var ne de benim...(UÖ, 37y, boşanmış)*

> *Ne bileyim hep sanki birilerinden utanıyom gibi geliyor bana. Böyle bir insan içine girmek istemiyorum açıkçası. 1,5 senedir bir topluma girmedim. (GH, 35y, evli-ayrı yaşıyor)*

Levitas (1999)'a göre yoksulluk ve sosyal dışlanma, karşılıklı pekiştirilen bir ilişki içerisindedir. Bu durum toplumun geri kalanıyla ilişkilerde büyük bir süreksizlik (Room, 1999) ortaya çıkarmıştır. Bütün bunlara eklemlenen annelik rolleri ise sosyal yaşamı ev ve çocuklar üzerinden kurgulamayla gündeme gelmiştir. KS, "*hep çocuklarımı daha çok mutlu etmeye çalışıyorum, evde oyun oynuyoruz*" GE, "ö*yle bir arkadaş çevrem yok, çocuklar benim arkadaşım ben onların arkadaşıyım*" ve GH "*parka çıkartıyom çocukları, dışarıda bi hayatım, bi sosyal bi şeyim yok*" diyerek desteklemiştir. AS'nin deneyimi ise çocukları olmaksızın deneyimlenen bir tatilin suçlulukla sonuçlanması bakımından çarpıcı olmuştur.

> *…Çocuklar yaz tatilinde babalarındaydı, kuzenim de beni tatile götürdü. Benim cebimde para yok tabi anladılar onu…Kendimi üvey anne gibi hissettim. İnanın mutlu olamadım. Tekrar yaşamak ister misin, istemem. Sorumluluklarımdan kaçıp gitmek bana çok zor geldi. Yani hain hunharca hayatımı yaşıyormuşum gibi hissettim. O parayı harcayacağına bana versen ben çocuklarıma daha güzel şeyler yaparım derdim oydu yani. (AS,37y, boşanmış)*

Yoksul kadınların sosyal sermaye biriktirme alanları akraba, komşu ve yakın arkadaş gruplarından oluşmuştur. Bu ağlar, bir yatırım stratejisi işlevi görerek yapabilirliklerin geliştirilmesinde önemli bir araç haline gelmiştir. Bu durum göz önüne alındığında, bahse konu ağların sosyal ilişkiler kurmada kendine yer bulamaması çelişkili bir konum olarak değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularına göre ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar, sosyal temaslar yoluyla toplumdan kaynak alarak giderilirken bu temasların topluma katılımda işlevsiz olduğu anlaşılmıştır. AN'nin ifadesinde görüldüğü üzere "*evet*

kalabalıkım, çevrem var, çocuklarım var ama yani yalnızım içimde bir yerlerde bir şeyler eksik..." Bu durum, sosyal ilişkilerin yaşam koşullarını geçici suretle iyileştirmek gibi hedef odaklı bir katılımı içermesinin sonucu olarak yorumlanmıştır. Dolayısıyla yoksul kadınlar için sosyal ilişkiler hem bir destek hem de kontrol mekanizması işlevi görmüştür. Lordoğlu (2020) ilişkilerdeki bu mesafeyi "kendine alan açarak yoksulluğu gizleme ve sosyal mekandaki güvenlik çemberinin içinde kalarak kazançları koruma arasındaki gerilim" üzerinden açıklamıştır. Ekonomik ve sosyal ihtiyacın giderilmesi, yardım sağlayan grubun inisiyatifine bağlı olduğundan burada oluşan zayıf sosyal bağ, yabancılaşma ve sosyal izolasyon, kadınların yoksullukla mücadele ettiği aynı zamanda bu kısır döngüye hapsolduğu bir karmaşa yaratmıştır.

2. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlar: Kazanımlar ve Eleştiriler

Çoğunluğu tek ebeveyn öznelerden oluşan bu araştırma için, boşanma ve yalnız annelik yeni eşitsizlikler kurarak yoksullaşmayı derinleştirmiştir. Erkek gelirinin olmadığı hanelerde bu gelirin telafisi sosyal yardımlarla sağlanmıştır. Kadınlar, sosyal yardımları hak eden temel yararlanıcılar olarak görüldüğünden öncelik tek ebeveynli ailelere tanınmıştır (Acar Savran, 2018). Nitekim bu araştırmada da yoksul kadınlar, farklı kuruluşların sosyal yardımlarından aynı anda faydalanmış, haneye giren tek düzenli gelir ise SED hizmeti olmuştur. Sosyal yardımların önemli bir geçim stratejisi halini aldığından yola çıkarak bu yardımların kadınların yaşamlarında oynadığı sembolik ve maddi rolün açıklanması ve sosyal yardımlar ile yoksulluğun azaltılması arasındaki dinamik ilişkinin sorgulanması amaçlanmıştır. Bu açıdan kadınlar için sosyal yardımların maddi işlevi, hayatta kalabilmeyi sağlayan ihtiyaçların 'bir ölçüde' karşılanabilmesi olarak ifade edilmiştir. Sosyal yardımların, özellikle SED hizmetinin, bir güvence olarak değerlendirdiği, bu güvencenin asgari bir geçim düzeyine sabitlendiği anlaşılmıştır.

> *Ben kafayı yemiştim, silmek için merdiven arıyom merdiven bulamıyorum okul açılmış, çocuk kitap diyo defter diyo para diyo...Böyle çıldırmış durumdaydım. Şeytan bana diyordu her şeyi bırak git. Kadın halimle baş edemiyorum yani altından kalkamıyorum baya bi psikolojim bozulmuştu. Sonra çok büyük bi destek oldu bana bu yardım. En azından, kirama, faturama bir destek üstüne kalırsa bir de gıda olsa çok şükür al sana işte bu benim çıkış yolum oldu. (BN, 47y, boşanma sürecinde-ayrı yaşıyor)*
>
> *…Ha ben şu anda da zahmet çekiyom ama bin şükür gene ben bu parayı almadan önce çok biliyom aç aç ağlayarak uyuduğumu. Bu parayı aldığımdan beri açım açım diyecek kadar hiç aç kalmadım. Ha tamam varla yok arası geçiniyoz ama çok şükür. (UÖ, 37y, boşanmış)*

Sosyal yardımların sembolik anlamı ise hayatı yeniden kurgulamak, özerk eylemlerde bulunmak, güçlenmek ve annelik yapabilmek bağlamlarında ele alınmıştır.

En azından kendime bir güvenim geldi. Dedim ki ben başarabilirim…O destek olmasa ben yapamazdım. Ben çoktan bitmiştim. Çünkü ben napıcamı şaşırmıştım. Diceksiniz çok mu para değil ama en azından hiç yoktan iyidir diyorsunuz. (BÖ, 36y, boşanmış)

BÖ, kapasitesinin varlığını ve gelişimini yardıma bağlamış, TH ise bu yardımı ailedeki "ikincil konumundan sıyrılmak" olarak yorumlamıştır. Sosyal yardımlara dair sembolik anlamlar analiz edilirken katılımcılar sıklıkla evlilik ilişkilerindeki istismar edici deneyimlerinden bahsetmiştir. Hane içindeki güvencesiz konum erkek gelirine bağlılığı artırmış, bu bağlılık fiziksel egemenlikle sürdürülmüştür. Eril kimliğin önemli bir parçası olan ve finansal kaynaklar üzerinde mutlak kontrolü ifade eden ekonomik şiddet; fiziksel, cinsel ve psikolojik istismara dayanan bir ilişki kurmuştur (Alkan, vd., 2021). Bu ilişkiler, sosyal yardımlara müracaat için itici bir güç olmuş, yardımlar boşanabilme ve şiddet içeren ilişkilerden özgürleşebilme kapasitesi olarak yorumlanmıştır.

…Eşime karşı da bi ezikliğim kalmadı, o getirirse yiyoduk getirmezse aç oturuyoduk ama şimdi benim bi güvencem var iyi kötü, baktı oda gördü hani "ben gidersem buna sahip çıkcaklar." Bunların eşime de etkisi oldu yani toparlanmasına etkisi oldu. (TH, 43y, evli)

Arkadaşım dedi ki nolursun gidelim dedi yazıl yardıma dedi o adamın eline bakma dedi…Sırf bu çocuğa bez alsın diye baştan benimle yatardı sabaha ıslak mendille bez getirirdi (ağlamaya başlıyor). Bez bitecek diye aklım giderdi böyle… Her şeyin başına o işi koyardı (cinsel birliktelik). En azından dedim maaş verirsele eyvallah etmem, az olsun benim olsun ben geçinmeyi bilirim çünkü ben hiçbir zaman bolluk görmedim ki. (UÖ, 37y, boşanmış)

Sosyal yardımların diğer bir işlevi, annelik kimliği üzerinden tanımlanmıştır. Bu işleve dair çapraz bir okuma yapmak mümkündür. Toplumsal cinsiyet sistemi altındaki bekar anneler, fedakârlık ve itaatkârlık normlarına dayanarak kendi ihtiyaçlarını çocuklarının ihtiyaçlarına tabi kılmış, sosyal yardımlar iyi anneliğin sergilenebilmesinde araç olarak kullanılmıştır. Diğer yandan geleneksel karşılıklılık ilişkileri içinde çocukların bakımı üzerinden kadına sağlanan sosyal yardımlar, anneliğin gözetlenip denetlendiği bir araç olarak konumlanmıştır. AÖ'nün ifadesinden anlaşılacağı üzere yardımların ebeveynliğe dair zaman, para, enerji ve duygu yatırımı (Elliott vd., 2015) olarak kullanılması bu gözetimin bir ürünüdür. Kadının kimliği, aile kurumu tarafında gölgelendiğinden kadının yoksulluğu dahi ancak annelik kimliğinde görünür olmuştur.

Bu yardım bizim evimize gelir oldu. Benim evimin tek geliri bu. Bir anne ne ister mesela bi hayatta çocuklarına tabiki de istediğini yapabilme edebilme gücü olsun, çocuğu mağdur olmasın yani benim de şöyle bir güvenim var; çocuklarıma bir para geliyor, çocuklarıma yapabiliyorum...Öbür türlü (ağlamaya başlıyor) pişiremiyodum, yapamıyodum. Bu para gelince anne olarak güçlendirdi. Öbür türlü ağlamaktan helak ediyordum kendimi…Diyordum ki yapamıyorsun sen ne biçim annesin, kendimi suçluyodum. (AÖ, 33y, boşanmış)

Katılımcılar sosyal yardımların işlevini, yoksulluğun günübirlik yatıştırılması, kadınlık ve annelik rollerindeki yapabilirliklerin sınırlı artışı şeklinde değerlendirmişlerdir. Nitekim bu kazanımlar kadınların refah sisteminde "kendi başına bir amaç olarak değil, başkalarının refah sorumluluğunu üstlenen bir araç olarak görülmesinden" kaynaklıdır (Nussbaum, 2002). Günümüz iktidar yapısı, ihtiyaçları politikleştirerek meşru olanlarına (ücretsiz emek, bakım yükü, güvencesiz çalışma vb.) göre bir hizmet sunumu sağlamaktadır (Atasü Topçuoğlu, 2016). Bu nedenle yoksullukla mücadelede sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar, kadının var olmasını ve kapasitesini geliştirmesini sağlayacak faaliyetlerden yoksundur (Sen, 2006). Araştırma özneleri de bu yönde bir değerlendirme yapmış, birçoğu sosyal yardımların pandemi dönemiyle artış gösteren işsizlik ve ekonomik dalgalanmaları gideremeyerek yoksulluğu derinleştirdiğinden bahsetmiştir. Ekonomik yardımlar, geçinebilmek için yeterli olmamış, birçoğu mücadelesine gündelik işlere giderek devam etmiş, bu imkana dahi sahip olamayanlar ise sosyal yardımlara bağımlı hale gelmiştir.

> *Şimdi her şey 3 kat zamlandığı için bu sefer hiçbir şeye yettiremiyoz. Bir de ben el işi yapmasam geçinemem. Hani çember yapıyom, dantel yapıyom, oya yapıyom evde oturup hiçbir şey yapmadan durmuyom zaten o zaman yetmez işte iyi kötü 100 lira da olsa kira, en azından onu çıkarıyom. (UÖ, 37y, boşanmış)*

> *Yani herkese iş imkânı olmalı, küçük çocuğu olanlar da çalışabilmeli, ben yıllardır hep bununla savaştım. Hele bir de eş problemliyse çalışma imkânı olmalı ya ne biliyim ne olabilir ama olmalı. Niye ben birilerinin eline bakayım ki, ben sizden de yardım almak istemem neden ben çalışabilirim demi elim ayağım tutuyor hamdolsun ama yok. Birinden bir şey beklemek çok zor. Allah bana sağlık versin iş versin kendi ekmeğimi kendim kazanayım. Şu an da sigortalı bir işe asla giremem çünkü küçük çocuklarım var, mecburum ben 12'de evde olmak zorundayım ne yapayım kime bırakayım. O yüzden yarım günlük, öğleden sonra işlere gidiyorum. (AN, 40y, evli-ayrı yaşıyor)*

Nussbaum (2011) eşitsiz cinsiyet ilişkilerinin baskın olduğu yerlerde özerk eylem ve kendi yaşamının gidişatını belirleme kapasitelerinin doğrudan etkilendiğini ifade etmiştir. Bunun bilincinde olan yoksul kadınlar için işgücüne katılım ve çalışma yaşamına dahil olma güçlenme ve özgürleşme açısından önemli bir yerde durmaktadır. Tam da bu nedenle birçok kadın, önerilerde bulunurken bakım hizmetlerinde kurumsallaşabilen ve ekonomik ilişkiler açısından sistemle bütünleşebilen refah hizmetlerinin öneminden söz etmiştir. Yoksulluğun cinsiyete dayalı deneyimini yorumlayan GE, yoksullukla mücadele politikalarının gizli bıraktığı cinsiyet ayrımcılığını vurgulamış, yapabilirliklerin yapı karşısındaki konumunu özetlemiştir.

> *Yardımlaşma ve sosyal yardım ikinci aşamada olacak şey. Önce bir kere iş alanlarının kadınlara açılması lazım. İş alanlarımız çok sınırlı. Toplumun boşanmış kadına bakış açısını değiştirmesi lazım. Erkek egemen toplumuz, kadın evde oturur, çocuk yapar, çocuğuna kocasına bakar. Evde iç işlerini halleder. Kadın dışarda hiçbir şey yapamaz.*

Kadın başında adam olmadığı zaman kadın adamın da işlerini yapmak zorunda. Bu sefer ne oluyor, bir başkasıyla evleneyim iki çocuk ondan yapayım. O da olmuyor başka iş bir bilmiyor ki, heveslendirecek sektör yok. (GE, 39y, boşanmış)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yoksulluğu yaşamın her alanında derinden yaşayan ve mücadelesini çeşitli sosyal yardımlar aracılığı ile sürdüren kadınların temel haklara erişime dair gündelik yaşantıları, stratejileri ve hizmet sürecine dair değerlendirmeleri cinsiyet eşitsizliği ve yapabilirlik merceğinden açıklanmıştır. Araştırmada yoksulluk; yeterli düzeyde beslenememe, yaşanılabilir bir barınma yerine sahip olamama, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememe, toplumsal yaşama dahil olabilecek aktivitelerde yer alamama gibi çok boyutlu değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Bu kapsamda kadınlar, asgari düzeyin altındaki yaşamlarında sahip oldukları varlıkları harekete geçirmeye çalışan aktörler olarak cinsiyete ve sınıfa dayalı alternatif dayanışma ve direniş stratejileri geliştirmişlerdir. Siyasal otorite ve toplum tarafından hak olarak tanımlanması gereken yapabilirlikler, sistematik olmayan, tekil eylemlerle verili koşullara göre yapılandırılmıştır. Bu yapabilirlikler, kadınların gözünden güçlenme pratikleri olarak ifade bulsa da bakım ve annelik rollerinin sınırlarında, hâkim sınıfın inisiyatifinde çizilen olanaklar ataerkil ideolojinin sürdürülmesine ve tamamlanmamış bir güçlenmeye hizmet etmiştir. Yanı sıra ataerkinin kadına karşı konumlandığı boşanma ve yalnız annelik deneyimi yeni eşitsizlikler kurarak yoksullaşmayı derinleştirmiştir. Çocuğun ekonomik ve bakım sorumluluğunun kadına yüklendiği sosyal politikalar, kadınların yoksulluğu kimliklerine sabitlemesine neden olmuştur. Bu çelişkili konumda kendini suçlama ve değersizleştirme gündeme gelirken aynı zamanda çocuğun refahı için gösterilen çaba güçlenme mekanizması işlevi görmüştür.

Bulgular, toplumsal ve yapısal eşitsizliklerin yapabilirliklere nasıl şekil verdiğini görünür kılmıştır. Bu hususta araştırmanın ortaya koyduğu ikinci konu, kamusal güvencesizliği merkeze alan kamu siyaseti ve sosyal yardım temelli kamusal müdahalenin sessiz ve örtük ihtilaflı yapısını, gündelik yaşamı biçimlendiren iktidar ilişkilerini ve onları yeniden üreten mekanizmaları tartışmaya açmaktır. Sokrates'in yönelttiği "insan nasıl yaşamalı?" sorusu, sosyal refahı sorgulama formuna dönüşerek, bireyin değer verdiği bir yaşamı sürdürme özgürlüğü olarak tanımlanır olmuştur. Devlet aygıtlarının yeniden inşası, yapabilirliklerin toplumsal temelini inşa etme ve güvence altına almaktan küresel sermayenin akışını kolaylaştırmaya doğru dramatik bir kaymayı içermiştir. Mevcut kaynakları en yoksun gruplar için en zorunlu ihtiyacı giderecek şekilde yeniden dağıtmak, muhtaçlığı nesnel kriterlere oturtmak bazen de profesyonelin algısına bırakmak politikaların tutarlığını zedelemiştir. Kadınların gözünden sosyal yardımlar, yapabilirliklerin artışı olarak değerlendirilmişse de sosyal yardımların anlamı 'aç kalmamak, kirayı ödeyebilmek' ile eş değer tutulmuş, bu yardımlar ancak daha kötü yaşam biçimleri arasında tercihte bulunabilme özgürlüğü sunmuştur. Bir yardımın devreye girdiği anda diğerinin sonlandırıldığı, yoksulların işgücü piyasanın dinamiklerini kontrol etmesinin rasyonelleştirildiği bi ortamda sosyal yardımlar, kadınlar tarafından yoksulluğun derinleşmesine alınan bir önlem anlamı taşımıştır. Kadının var oluşunun ve kapasitesinin sabit ve tekil bir algılayışla

ele alınması, kadının aile ilişkilerinde ve iş yaşamında değişiklik yapabilmesini, yeni statü alanları oluşturabilmesini olanaksız kılmıştır.

Kadınlar, cinsiyete dayalı rol beklentilerine uygun olarak gündelik yaşamlarını oldukça dar bir çerçevede yaşamaktadır. Kurumsal yapılarda varlık göstermesi beklenmeyen kadınlar, kimliğin olanak sağladığı sermaye sahalarına, güvencesiz işgücüne, yönelmiştir. Sosyal yardımlar günümüz ekonomik dalgalanmalarını bertaraf edememiş hatta güvencesiz istihdam bile bazı kadınların bakım yükü nedeniyle dahil olamadığı bir alan haline gelmiştir. Yanı sıra çocuğun bakımı, korunması, eğitimi güvencesiz iş ortamı ve sosyal çevre ile müştereklendirilmiş, kadınlarla birlikte çocuklar da yoksulluk riski altındaki önemli bir grubu temsil etmiştir.

Yoksullukla mücadele politikaları cinsiyete dayalı bu etkileri gizlemiş, yıllar içinde derinleşen yoksulluğa çözümler ataerkil eşitsizlikleri besleyen, yeni yapabilirlikler kazandırmayan ve güvence altına almayan mekanizmaların güzergahlarında aranmaya devam etmiştir. O halde hükümetler arası bağlam, sosyal yardım uygulama sürecinin büyük bir kısmını tanımlar olmuştur. Bu sürecin görünür yüzü olan sosyal çalışmacılar, insanların güçlendirilmesini, özgürleştirilmesini sosyal adalet ve insan haklarını merkeze alan çağdaş tanım terimlerini yaratıcı-yenilikçi bir kullanıma sokar. Mesleğin kavram setleriyle düşünmeyi ve konuşmayı öğrenen sosyal çalışmalar, refah uygulamalarının başarıya ulaştığına dair makul bir kesinlik sağlayan sosyal yardımları araçsallaştırmadan önce bürokrasinin dilini, söylemlerini, ideolojilerini ve kamusal müdahalelerini eleştirel düşünüm merceğine tabi tutmalıdır. Çünkü belirli bir iktidar ve tahakküm biçimlerini sabitleyen, bireyleri ikincil konumlarıyla uyumlaştıran, kimlikleri piyasaya daha elverişli şekilde sunan pratikler hem sosyal hizmetlerin hem de neoliberalleşmenin merkezinde yer almaktadır.

Sınırlı kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını ve bunu hizmet kullanıcılarının borçlu olduğu bakım yükümlülüğüne bağlayan sosyal yardımlara başvuru, yalnızca ekonomik olanın imgesini göstermekle kalmaz. Açlık göstergesi gıda krizini, kentin çeperindeki evi, okula gönderilemeyen çocukları, tedavi edilemeyen hastalıkları, bedene kazınan yoksulluğu, utancı, dışlanmayı, istismar ilişkilerinden kurtuluşu, direniş ile taktikleri ve eşit hakların eşit yapabilirliklerle eş değer olmadığını da göstermektedir.

Bireylerin toplumsal koşullar üzerinde hakimiyet sağlayabilmesi, demokratik hükümetlerin varlığıyla ilişkilidir. Bireysel özgürlükler ancak toplumsal vaatlerle sağlanabilir. Günümüzde ‘savunulabilir olmayanı savunmaya yönlendiriliyorsak’ (Bourdieu, 2002 akt; Garrett, 2018) eğer öncelikle asgari geçim standardının bireyin yaşam hakkını tehlikede bırakmadan, temel hakları karşılayabilecek maddi yeterliliğe sahip olması gereklidir. Eğitim, sağlık gibi kamusal hizmetlerin güvencesi ve kapsayıcılığı politik bir hedef olmalıdır. Sosyal yardımların insani boyutlarının korunması kadar, bu yardımların koşul ve amacının sosyal bir haktan aile refahı hakkına sergilediği ikili tavır sorgulanmalıdır. Nitekim bu ikili tavır, her iki bağlamı da karşılayamamaktadır. Çalışma taahhütlü sosyal yardımlar, kadınlara piyasadaki yerlerini almaları çağrısı yapıyorsa bu yerlerin güvenceli

istihdam sistemleriyle kurulması gerekmektedir. Bu sistemler, ekonomik güvencenin yanı sıra çoklu çocuk bakım biçimlerinin geliştirildiği kalıcı kamu hizmeti olarak yapılandırılmalıdır. Rekabetin ücretler üzerinde yarattığı baskıyı azaltacak, makro politikalarla ilişkilenmiş ulusal istihdam politikalarının ve kadın istihdamını artırmaya yönelik eylem planlarının oluşturulması gerekmektedir. Bu politikalarda; yerel düzeyde örgütlenmiş, paydaş kuruluşlarla iş birliğinde, yeterli sayıda mikro girişimciliğin teşvik edilmesi desteklenmelidir. Tek ebeveyn kadın ve çocukları kendine yeterli hale getirecek sosyal ve ekonomik destek mekanizmalarının işletilmesi önemsenmelidir. Bu yıl Aile yılı (2025) ilan edildiyse yoksulluğun ve yardımların kadınlaşmasını önleyen hak temelli refah anlayışlarının yönetim zihniyetlerinden müdahale araçlarına değin yerleştirilmesi, ataerkilliğin yapı sökümü ve sosyal adaleti işleten profesyonellerin konumu geliştirilmelidir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

ASHB Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı, Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü, Kaymakamlık Makamından araştırma izni ve Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonunun 31.08.2021 tarih ve 00001728739 sayılı yazısı ile etik uygunluk onayı alınmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Adopting a gendered lens to examine poverty has sparked extensive debate within both women's studies and economics. Since the 1990s, the intersection of femininity and poverty has been explored across disciplines under the concept of the "feminization of poverty." This focus raises critical questions about how and to what extent women experience poverty differently from men. In seeking to answer these questions, scholars have increasingly challenged the notion of poverty as merely income deprivation (Stewart, 2014; Kabeer, 2016). Instead, attention has shifted to welfare systems, labor markets, and socially constructed gender hierarchies, divisions of labor, and women's positioning within households, all seen as key factors in understanding women's unequal socioeconomic status.

This study examines women's experiences of poverty and their coping strategies by focusing on their agency in relation to a range of private and public rights, opportunities, and decision-making processes that shape their lives and well-being. Acknowledging that women living under similar conditions of poverty may encounter diverse opportunities, constraints, and responses, Amartya Sen's capability approach is employed as the analytical framework. Rather than focusing on what individuals have or lack, this approach centers on what people are able to do and become (Murphy,

2016). In this context, the creation of spaces for human agency and the transformation of social conditions are understood as both fundamental goals and essential means of development (Sen, 1999). The state's role, therefore, is to guarantee the realization of individual capabilities and to establish a baseline of social justice.

Social assistance, as one of the public policies implemented by governments to enable and distribute basic capabilities, influences the scope of individuals' actions from a normative standpoint. Consequently, it is essential to critically examine the nature of women's relationship with these public spaces. Within this framework, the capability approach, which conceptualizes poverty as a multidimensional set of inequalities, is utilized to analyze the opportunities and possibilities that emerge within the realm of everyday life. This analysis focuses on socio-cultural structures, individuals' positions in social life, the nature of social interaction, and the governance of the public sphere. This research, grounded in this approach, emphasizes the relationship between gender and poverty, specifically examining the power dynamics that shape choices and the structures and institutions that exert control over poor women. Therefore, this study aims to explore both the identities of women and their interaction with the public and social spheres, investigating how poor women experience poverty across various domains, the coping strategies that arise from their experiences, and the role of social assistance in combating poverty.

Methodology

This research, addressing the questions "How do women experience poverty in their roles and responsibilities as women, and how do they cope with poverty by seeking social assistance?" is a phenomenological study employing qualitative methods. The study delves into women's daily life experiences and coping mechanisms, which are shaped by their fundamental rights such as access to nutrition, shelter, education, health, and social participation.

The subjects of this study are poor women who have been receiving social assistance for one year or longer. In this context, interviews were conducted with 15 female participants, selected based on the file information of women receiving services from a social service center, as well as observations. The participants benefit not only from their personal income but also from SED services, social assistance provided by the SYDV, and both in-kind and cash services offered by local governments and civil society organizations. The average monthly household income, which varies depending on the type of assistance received and income from temporary jobs, is 2,500 TL.

Interviews with women who consented to participate were conducted using a semi-structured interview form between November 2021 and January 2022. In-depth interviews were designed to reach the "saturation point" (Neuman, 2008), and the number of participants was determined based on the emergence of similar responses. The interviews were conducted face-to-face at the participants' homes, which they identified as a safe environment. On average, the interviews lasted 1 hour and 40 minutes, but due to detailed transcription requirements, their total length exceeded

two hours. The interview transcripts were prepared by the researcher immediately after each interview.

The data obtained from the research were analyzed using thematic analysis (Neuman, 2014), which involved identifying codes and categories, establishing relationships between them, and recognizing overarching themes. The main and sub-themes were developed inductively and interpreted in relation to existing literature, with no intention of generalization. To ensure a comprehensive analysis of all information and observations, MAXQDA 2020 Qualitative Analysis Software was employed.

Findings

The research findings were examined under two main themes. The first theme focused on the daily life experiences and coping strategies of poor women in relation to nutrition, housing, education, health, and social life, emphasizing the interaction between poverty, gender, and capabilities. The second theme explored the meanings attributed to social assistance as a tool for combating poverty and examined how such programs influence the lived experience of poverty within the framework of a gender-sensitive welfare state.

The findings were analyzed under the following headings: hunger and deprivation strategies in the context of food insecurity; the construction of living spaces amid the housing crisis; insecure access to public services such as education and healthcare, and socialization under deprivation, characterized by relational and spatial contraction. It was observed that women tended to normalize hunger and malnutrition, employing creativity by aligning their capabilities with domestic responsibilities. They described the homes they constructed under minimal physical conditions as spaces of empowerment and liberation, places where losses could be compensated, and emphasized how the act of building these spaces shaped their daily practices. The women in the study identified their low level of education as the root cause of their poverty and, as a result, placed high value on their children's education. They expressed a sense of personal failure in being unable to provide the best educational opportunities and social environments for their children, as they felt they fell short of the ideals associated with motherhood.

Illness, on the other hand, was perceived as a factor that limited women's participation in the labor force, increased healthcare-related expenses, and disrupted caregiving and motherhood roles. In response, women developed various strategies to access healthcare services. In the final findings related to the first theme, it was observed that women's poverty was largely concealed within the home, with their struggles confined to and hidden in this private space. While the study initially anticipated that socialization would take place in settings and relationships beyond the household, the findings revealed that, for poor women, the home itself had become the primary site of social interaction.

The second theme explores the symbolic and material role that social assistance plays in women's lives, based on the premise that it has become a critical livelihood strategy, and examines the

dynamic relationship between social assistance and poverty reduction. From this perspective, it was found that social assistance, particularly SED services, is perceived by women as a form of security that helps sustain a minimum standard of living, rather than directly alleviating poverty. The symbolic meaning of social assistance was reflected in its role in rebuilding lives, enabling autonomous actions, fostering empowerment, and supporting women in fulfilling their roles as mothers.

Discussion And Conclusion

The study examined multidimensional aspects of poverty, including inadequate nutrition, insufficient housing, limited access to education and healthcare services, and the inability to participate in activities that foster social inclusion. Within this context, women living below the minimum subsistence level have developed gender- and class-based forms of solidarity and resistance as agents striving to mobilize the limited resources available to them. Capabilities that should be recognized as rights by political authorities and society have instead been shaped through informal, individual strategies in response to prevailing conditions. Moreover, experiences such as divorce and single motherhood, where patriarchal structures act against women, have introduced new layers of inequality and deepened their poverty. Social policies that assign both economic and caregiving responsibilities for children to women have further entrenched poverty within women's identities.

The findings revealed how social and structural inequalities shape individuals' capabilities, demonstrating that equal rights do not necessarily translate into equal capabilities. A second key issue highlighted by the research is the need to critically interrogate the often implicit assumptions within public policy and social assistance interventions, particularly those shaped by public insecurity, everyday power dynamics, and the institutional mechanisms that sustain them. Solutions to deepening poverty continue to rely on mechanisms that reinforce patriarchal inequalities and fail to empower individuals or expand their capabilities.

In this context, the dual stance of social assistance, positioned both as a social right and as a means of promoting family welfare, must be critically examined. This duality, in practice, fails to adequately address either dimension. If work-based social assistance programs are to encourage women's participation in the labor market, such programs must be grounded in secure and stable employment systems. These programs should function as permanent public services that provide not only economic security but also facilitate the development of diverse and accessible childcare solutions. A comprehensive national employment policy, along with targeted action plans to increase women's labor force participation, must be implemented. If 2025 has been declared the "Year of the Family" in Turkey, then rights-based welfare models that resist the feminization of poverty and social aid must be integrated into the broader governance mindset and embedded within policy intervention tools. Social work, which encourages us to think and speak within conceptual frameworks such as empowerment, liberation, social justice, and human rights, must subject the language, discourse, ideologies, and public interventions of bureaucracy to critical analysis. This critical examination

should inform participation in social policy development before applying instrumental techniques such as social work interventions and social assistance programs.

KAYNAKÇA

Acar Savran, G. (2018). *Feminizm Yazıları Kuramdan Politikaya.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Alkan, Ö., Özar, Ş. ve Ünver, Ş. (2021). Economic Violence against Women: A Case in Turkey. *Plos One, 16*(3), 1-23.

Atasü Topçuoğlu, R. (2016). Feminizmin Refah Devleti ve Sosyal Politika Alanına Eleştiri ve Katkıları. *Amme İdaresi Dergisi, 49*(4), 37-63.

Bora, A. (2002). Kadınlar ve Hane: "Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?" N. Erdoğan (ed.), *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* (1. Baskı, s. 97-173). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, A. (2017). Rüyası Ömrümüzün Çünkü Eşyaya Siner. A. Alkan (ed.), *Cins Cins Mekân.* İstanbul: Varlık Yayınları.

Bora, A. (2021). Feminizm ve Kimlik Siyaseti. *Feminizm Kendi Arasında* (s. 35-38). İstanbul: İletişim Yayınları.

Boris, E. ve Prügl, E. (1996). *Homeworking in Global Perspective: Invisible No More.* New York, London: Routledge.

Bourdieu, P. (2015). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi.* D. Fırat ve G. Berkkurt (çev.) Ankara: Heretik.

Bourdieu, P. (2019). *Eril Tahakküm.* B. Yılmaz (çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Bourdieu, P. ve Passeron, J. (2014). *Varisler: Öğrenciler ve Kültür.* A. Sümer ve L. Ünsaldı (çev.) Ankara: Heretik.

Bourdieu, P. ve Passeron, J. (2015). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri.* A. Sümer, L. Ünsaldı ve Ö. Akkaya (çev.) Ankara: Heretik.

Bradshaw, S., Chant, S. ve Linneker, B. (2017). Gender and Poverty: What We Know, Don't Know and Need to Know for Agenda 2030. *Gender, Place & Culture, 24*(12), 1667-1688.

Bradshaw, S., Chant, S. ve Linneker, B. (2019). Challenges and Changes in Gendered Poverty: The Feminization, De-feminization, and Re-feminization of Poverty in Latin America. *Feminist Economics, 25*(1), 119-144.

Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). *Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi.* Ankara: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.

Butler, J. (2020). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi.* B. Ertür (çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Butler, J., Benhabib, S., Cornell, D. ve Fraser, N. (2021). *Çatışan Feminizmler Felsefi Fikir Alışverişi.* S. Feride Evren (çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Buvinic, M. ve Yousseff, N. (1978). *Woman-headed Households: The Ignored Factor in Development Planning.* Report Submitted to the Office of Women in Development, USAID, Washington, DC.

Canbulut, T. (2017). Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Alanındaki Sosyal Politikaların Sosyal Hizmet Uzmanlarınca Değerlendirilmesi: Sürdürülebilir Yoksulluk. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 28*(1), 113-132.

Connell, R. W. (2022). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar.* C. Soydemir (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Connell, R. W. ve Pearse, R. (2015). *Gender: In World Perspective.* Polity Press.

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative İnquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches.* USA: Los Angeles: Sage Publication.

Davis, A. Y. (2019). *Kadınlar, Irk ve Sınıf.* S. Arıt (çev.) Ankara: Heretik.

De Certeau, M. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi I*. L. Arslan Özcan (çev.), Ankara: Dost Yayınları.

Douglas, S. ve Michaels, M. (2004). *The Mommy Myth.* New York: Free Press.

Elliott, S., Powell, R. ve Brenton, J. (2015). Being a Good Mom: Low- Income, Black Single Mothers Negotiate Intensive Mothering. *Journal of Family Issues, 36*(3), 351-370.

Esping-Andersen, G. (2011). *Tamamlanmamış Devrim.* S. Çağatay (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Felski, R. (2000). The Invention of Everyday Life. *Doing Time: Feminist Theory and Postmodern Culture* (s. 77-98). New York: New York University Press.

Ferrera, M. (2006). Sosyal Politika Yazıları. A. Buğra ve Ç. Keyder (ed.), *Sosyal Avrupa'da Güney Avrupa Refah Modeli.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Food Security Information Network (FSIN). (2024). *Global Report on Food Crises.*

Foucault, M. (2019). Güvenlik, Toprak, Nüfus. F. Taylan (çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Garrett, P. M. (2018). Welfare Words: Critical Social Work & Social Policy. London: Sage Publications.

Garrett, P. M. (2021). Dissenting Social Work: Critical Theory, Resistance and Pandemic. London: Routledge.

Hatiboğlu Eren, B. (2018). Özel ve Kamusal Alanda Muhafazakâr Anneliğin İnşası: Ankara-Aktaş Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-Dergisi*, 1-23.

Hays, S. (1996). *The Cultural Contradictions of Motherhood.* New Haven, CT: Yale University Press.

Kabeer, N. (2015). Gender, Poverty and Inequality: A Brief History of Feminist Contributions in the Field of International Development. *Gender & Development, 23*(2), 189-205.

Kabeer, N. (2016). Gender Equality, Economic Growth, and Women's Agency: The "Endless Variety" and "Monotonous Similarity" of Patriarchal Constraints. *Feminist Economics, 22*(1), 295-321.

Karataş, K. (2002). Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Yoksulluğa Karşı Küresel Tavır. K. Karataş (ed.), *Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler.* Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkez Yayını.

Kelebek Küçükarslan, G. (2022). *Feminist Sosyal Çalışma Perspektifiyle Kadınların Çekişmeli Boşanma Deneyimleri.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koggel, C. M. (2020). Feminist Relational Theory: The Significance Of Oppression and Structures

Of Power: A Commentary On “Nondomination And The Limits of Relational Autonomy” By Danielle M. Wenner. *IJFAB: International Journal of Feminist Approaches to Bioethics, 13*(2), 49-55.

Levitas, R. (1999). Defining and Measuring Social Exclusion: a Critical Overview of Current Proposals. *Radical Statistics, 71*(10), 10-27.

Long, N. (2001). *Development Sociology: Actor Perspectives.* London: Routledge.

Lordoğlu, C. (2020). *İstanbul'da Bekâr Kadın Olmak* (3. Baskı). T. Bora (ed.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Makal, A. ve Toksöz , G. (2012). *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği.* Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.

McLanahan, S. ve Jacobsen, W. (2015). Diverging Destinies Revisited. P. Amato, A. Booth, S. McHale ve J. Hook (eds.), *Families in an Era of Increasing Inequality-Diverging Destinies* (s. 3-24). USA: Springer.

Murphy, S. P. (2016). *Responsibility in an Interconnected World: International Assistance, Duty and Action* (1.ed). Springer.

Neuman, W. (2008). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri.* Ç. S. Özge (çev.), İstanbul: Yayınodası Yayıncılık.

Neuman, W. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches.* Pearson Education Limited.

Nussbaum, M. (2000). *Women and Human Development: The Capabilities Approach.* Cambridge University Press.

Nussbaum, M. (2002). Women’s Capabilities and Social Justice. M. Molyneux ve S. Razavi (eds.), *Gender Justice, Development, and Rights* (s. 45-75). Oxford: Oxford University Press.

Nussbaum, M.(2011). *Creating Capabilities: The Human Development Approach.* Orient Blackswan.

Nussbaum, M. (2018). Yapabilirlikler Yaratmak. S. Somuncuoğlu (çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Okin, S. M. (2003). Poverty, Well-being, and Gender: What Counts, Who’s Heard? *Philosophy & Public Affairs, 31*(3), 280-316.

Parsons, E., Harman, V. ve Cappellini, B. (2021). Foodwork and Foodcare in Hard Times: Mothering, Value, and Values. *Gender, Work and Organization, 31*(3), 937-953.

Pearce, D. (1978). The Feminization of Poverty: Women, Work, and Welfare. *The Urban & Social Change-Review Special Issue on Women and World, 11*(1-2).

Razavii, S. (2009). *The Gendered Impacts of Liberalisation: Towards 'Embedded Liberalism'?* Routledge-United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD).

Razavii, S. ve Hassim, S. (2006). *Gender and Social Policy in a Global Context Uncovering the Gendered Structure of ‘the Social’.* New York: Palgrave Macmillan.

Robeyns, I. (2003). Sen’s Capabılıty Approach And Gender Inequalıty: Selectıng Relevant Capabılıtıes. *Feminist Economics, 9*(2-3), 61-92.

Room, G. (1999). Social Exclusion, Solidarity and the Challenge of Globalisation. *International*

Journal of Social Welfare, 8, 166-174.

Rosas, R. (2002). Women and Survival Strategies in Poor Urban Contexts: A Case Study from Guadalajara. *JDSI, 18*(2-3).

Sallan Gül, S. (2005). Türkiye'de Yoksulluğun Kadınsılaşması. *Amme İdaresi Dergisi, 38*(1), 25-43.

Sallan Gül, S. (2009). Refah Devletinin Dönüşümünde Kadın Haklarında Annelik Hakkından Çalışma ve Aile Sorumluluğuna Geçiş. *İnsan Hakları Yıllığı, 27*, 49-74.

Sancar, S. (2016). *Erkeklik: İmkânsız İktidar.* İstanbul: Metis Yayınları.

Schmidt, E., Rieder, I. ve Zartler, U. (2019). Interrelated Parenting Practices: Conceptual Foundations of Involvement in Care Work at the Transition to Parenthood. *Families, Relationships and Societies, 8*(2), 321–340.

Schmidt, E.-M., Décieux, F., Zartler, U. ve Schnor, C. (2023). What Makes a Good Mother? Two Decades of Research Reflecting Social Norms of Motherhood. *Journal of Family Theory & Review, 15*(1), 57-77.

Scott, J. W. (2007). Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi. A. Tunç Kılıç (ed.) İstanbul: Agora Kitaplığı.

Sen, A. (1981). *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation.* Oxford: Clarendon Press.

Sen, A. (1985). *Commodities and Capabilities.* Amsterdam: Elsevier Science Publishers.

Sen, A. (1999). Development as Freedom. Oxford: University Press.

Sen, A. (2004). Özgürlükle Kalkınma. Y. Alogan (çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sen, A. (2006). Conceptualizing and Measuring Poverty. D. Grusky ve R. Kanbur (eds.), *Poverty and Inequality* (s. 30-46). Stanford University Press.

Sen, A. (2014). Birth of a Discourse . M. Martin ve T. Owen (eds.), Routledge Handbook of Human Security (s. 17-28). London: Routledge.

Sennett, R. (2021). *Otorite* (6. Baskı). K. Durand (çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sewell, W. H. (1992). A Theory of Structure: Duality, Agency and Transformation. *American Journal of Sociology, 98*(1), 1-29.

Shaver, S. (1989). Gender, Class and the Welfare State: The Case of Income Security in Australia. *Feminist Review, 32*(1), 90-110.

Soytemel, E. (2015). Güçsüzlerin Gücü: Yoksul Kadınların Mahalle Merkezli Yardımlaşma Ağları. S. Dedeoğlu ve A. Y. Elveren (ed.), *2000'ler Türkiyesi'nde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet.* Ankara: İmge Kitabevi.

Stewart, F. (2014). Why Horizontal Inequalities are Important for a Shared Society. *Development, 57*(1), 46-54.

Swartz, D. (2015). *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi.* E. Gen (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Şahin , Z. ve Karataş, K. (2023). Tek Ebeveyn Annelerin Kök Aile İlişkileri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 13*(2), 1084-1097.

Şahin, H. (2018). Yoksulluğun Gündelik Hayat Üzerinden Analiz Edilmesinde Anahtar Bir Kavram: Hayatta Kalma Stratejileri Üzerine Yapısal Bir Çalışma. *Yöntem ve Ekonomi Dergisi, 25*(1), 134-153.

Tuncer, S. (2015). Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusala Feminist Bir Saha Hikayesi. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 2*(2), 30-58.

Young, I. (2005). House and Home: Feminist Variations on a Theme. S. Hardy ve C. Wiedmer (eds.), *Motherhood and Space.* United Kingdom: Palgrave Macmillan.

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Sosyal Hizmet Uzmanlarında Algılanan Sosyal Desteğin İş Bulma Kaygısına Etkisi

The Effect of Perceived Social Support on Job Finding Anxiety in Social Workers

Ahmet TÜRK[1], Sena TÜRK[2]

[1] Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, aturk@sinop.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5782-3794

[2] Sosyal Hizmet Uzmanı, shu.senakaya@gmail.com
ORCID: 0009-0002-3630-9045

Başvuru: 02.01.2025
Kabul: 11.07.2025

Atıf:

Türk, A. ve Türk, S., (2025). Sosyal hizmet uzmanlarında algılanan sosyal desteğin iş bulma kaygısına etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *36*(3), 477-502. DOI: 10.33417/tsh.1611695

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, henüz istihdama katılmamış sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı düzeylerini belirlemek ve algıladıkları sosyal desteğin iş bulma kaygılarına etkisini incelemektir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya 398'i kadın (%63,4) ve 230'u (%36,6) erkek olmak üzere 628 kişi katılmıştır. Veriler kişisel bilgi formu, İşsizlik Kaygısı Ölçeği ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler ile Pearson korelasyon ve çoklu doğrusal regresyon analizleri uygulanmıştır. Bulgular, katılımcıların yüksek düzeyde iş bulma kaygısı yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu kaygının, özellikle ekonomideki istihdam zorluklarından kaynaklandığı belirlenmiştir. Sosyal destek algılarının ise orta düzeyde olduğu görülmüştür. İş bulma kaygısı ile aile, arkadaş ve özel kişilerden algılanan destek arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Çoklu regresyon analizi sonuçları, arkadaş desteği, aile desteği ve özel kişi desteğinin iş bulma kaygısını anlamlı düzeyde negatif yönde yordadığı saptanmıştır. Buna göre sosyal hizmet uzmanlarının arkadaş, aile ve özel kişi desteği arttıkça iş bulma kaygısı düzeylerinin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İş Bulma Kaygısı, İşsizlik Kaygısı, Sosyal Destek, Sosyal Hizmet, İşsizlik*

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the levels of job finding anxiety among social workers who have not yet entered the workforce and to examine the effect of perceived social support on their job finding anxiety. The survey model was used in the study. A total of 628 people participated in the study, of which 398 were female (63.4%) and 230 were male (36.6%). Data were collected using a personal information form, the Unemployment Anxiety Scale, and the Multidimensional Scale of Perceived Social Support. Descriptive statistics, Pearson correlation, and multiple linear regression analyses were used to analyze the data. It was found that participants experienced a high level of job finding anxiety. This anxiety was determined to stem particularly from employment difficulties in the economy. It was observed that the level of perceived social support was at a moderate level. A significant negative relationship was found between job finding anxiety and perceived support from family, friends, and significant others. Multiple linear regression analysis revealed that support from friends, family, and significant others significantly predicted lower levels of job finding anxiety. It was concluded that as the support from friends, family and significant others increased, the level of job finding anxiety decreased.

Keywords: *Job Finding Anxiety, Unemployment Anxiety, Social Support, Social Work, Unemployment*

GİRİŞ

Modernleşmenin meydana getirdiği teknolojik gelişmeler, üretimde otomasyon, hızlı nüfus artışı ve finansal krizler günümüzün önemli bir sosyoekonomik sorunu olan işsizliği beraberinde getirmiştir. Endüstrileşme döneminden günümüze değin işsizlik oranları her geçen gün artmış; gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin mücadele ettiği kronik bir sorun haline gelmiştir (Kökocak, Yılmaz ve Demirci, 2015; Szcześniak, 2012). En genel manada çalışma hakkının kullanılamaması durumu olarak ifade edilen işsizlik, temelinde birçok problemi barındıran, sosyal, psikolojik ve ekonomik yaşamı etkileyen kompleks bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Biçerli, 2004). İşsizlik, bireylerin ekonomik güvencelerini kaybetmelerine yol açan ve toplumsal yapıyı derinden etkileyen bir olgu olarak hem bireyler için hem de toplum için çok yönlü sonuçlar doğurmaktadır. Nitekim, işsiz bireylerde ekonomik sorunların yanı sıra, sosyal dışlanma, özgüven kaybı ve psikolojik sıkıntılar gibi etkiler gözlemlenmektedir (Cockshott vd., 2021; Russo ve Terraneo, 2020; Virgolino vd., 2022). İşsizlik süresi uzadıkça bireylerin iş bulma motivasyonu ve beklentileri de olumsuz yönde etkilenmekte ve bu durum bireylerde iş bulma kaygısını artırmaktadır (Virgolino vd., 2022).

İş bulma kaygısı, bireylerin iş bulamama veya istedikleri niteliklere uygun bir işe sahip olamama konusunda yaşadığı endişe, stres ve belirsizlik duygularını ifade etmekte (Schmalbach vd., 2023) olup rekabet baskısı ve yetersizlik hissiyle kendini göstermektedir (Alonso ve Sánchez-Herrero, 2011; Okay-Somerville ve Scholarios, 2017). İş bulma kaygısı genellikle işsiz bireylerde daha yoğun bir şekilde görülürken (Tan vd., 2024), işsizlik sürecinin uzaması kaygıyı artırabilmektedir (Virgolino vd., 2022). Türkiye'de genel işsizlik oranları, özellikle genç nüfus arasında yüksek düzeylerde seyretmekte ve sosyal hizmet mezunları da bu olumsuz tablodan etkilenmektedir. Nitekim, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (2024) işgücü istatistiklerinde en son mezuniyet alanına göre işsizlik oranları incelendiğinde %21,5 ile sosyal hizmetler (social services) alanının en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Benzer şekilde uluslararası literatürde de sosyal hizmet alanında mezun sayısının her geçen gün arttığı ancak bu alanda duyulan istihdam ihtiyacının yeterince karşılanmadığı ve eğitim alanlarına göre ortalama istihdam oranlarının sosyal hizmette %30,75 olduğu belirtilmektedir (Melytė ve Milkintaitė, 2024). Görüldüğü üzere sosyal hizmet alanındaki işsizlik oranlarının yüksekliği, yalnızca Türkiye'de değil, uluslararası alanda da benzer şekilde yaygın bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısını artırmakta ve sosyal hizmete yönelik istihdam ihtiyacının yetersizliğini ortaya koymaktadır. Özellikle sosyal hizmet gibi toplumu doğrudan etkileyen bir alanda eğitim almış bireylerin istihdam sorunlarıyla karşı karşıya kalması, onların iş bulma kaygısını daha da derinleştirebilmektedir.

Sosyal hizmet, toplumun dezavantajlı bireyleri ve gruplarıyla çalışarak bireylerin ve toplulukların karşılaştığı sosyal sorunların çözümüne yönelik müdahaleler geliştiren, insan hakları, sosyal adalet ve toplumsal refah ilkelerine dayanan bir meslek dalıdır (Aydemir vd., 2024). Bu meslek, bireylerin ve toplulukların yaşam kalitelerini artırma, sosyal adaleti sağlama sorumluluğu taşımaktadır. Ancak, sosyal hizmet uzmanları, eğitimleri süresince edindikleri bilgi ve becerilerle meslek yaşamlarında

toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik hizmet sunma, sosyal adaleti sağlama ve bireylerin yaşam kalitesini artırma sorumluluklarını üstlense (Aydemir vd., 2024; Işık ve Türk, 2023) de iş bulma sürecinde önemli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Sosyal hizmet uzmanları, son yıllarda artan işsizlik oranları, mezuniyet sonrası iş bulma zorlukları ve kamusal sektördeki sınırlı istihdam olanakları gibi nedenlerden dolayı iş bulma kaygısını derin bir şekilde yaşamaktadırlar (Akçay ve Alpoğlu, 2020). Bu durum, eğitimlerini tamamladıktan sonra sosyal hizmet uzmanlarının kendilerine uygun pozisyonlarda iş bulma ve mesleki hayata atılma süreçlerinde belirsizlikler ve kaygılarla karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır (Artan vd., 2021). Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanları arasında oldukça yaygın bir şekilde hissedilen iş bulma kaygısının nedenlerini ve bu alandaki olumsuz etkilerini anlamak, bu konuda çözüm önerileri geliştirmek, mesleki destek ve istihdam stratejilerinin oluşturulmasında oldukça önemlidir.

Sosyal hizmet uzmanlarında iş bulma kaygısının artmasının altında yatan çeşitli faktörler bulunmaktadır. İşsizlik oranlarındaki artış, genel olarak tüm iş gücü piyasasında bir belirsizlik yaratırken (Altaşlı ve Işık, 2017), özellikle sosyal hizmet uzmanlarının istihdam olanaklarını sınırlamaktadır (Akçay ve Alpoğlu, 2020; Cebeci vd., 2020). Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının kariyer planlamalarını olumsuz etkileyerek kaygıyı artırmaktadır. Türkiye'de sosyal hizmet uzmanlarının istihdamına ilişkin mevcut yapı; genellikle devletin sosyal hizmet alanındaki politikalarına ve büyük ölçüde kamu sektörü odaklı bir beklentiye dayanmaktadır (Işıkhan vd., 2016).

Üniversitelerden mezun olan sosyal hizmet uzmanları, özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başta olmak üzere kamu kurumlarında istihdam edilme umuduyla mezuniyet sonrası süreçlerini planlamaktadır (Topuz ve Öz, 2014). Ancak bu tek yönlü istihdam beklentisi, hem sosyal hizmet uzmanları arasında yoğun bir rekabet ortamı yaratmakta hem de istihdam alanlarının sınırlılığı nedeniyle meslek açısından yapısal bir kırılganlık doğurmaktadır. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarında iş bulma kaygısını artıran temel etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan, Türkiye'de sosyal politika alanında giderek etkisini hissettiren neoliberal refah anlayışı, sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi ve kamu dışı aktörlere devri eğilimini beraberinde getirmektedir. Bu dönüşüm, sosyal hizmet uzmanlarının güvenceli istihdam olanaklarının daralmasına, mesleki rollerinin belirsizleşmesine ve iş güvencesinin azalmasına neden olmaktadır (Akkuş, 2021; Atasü-Topcuoğlu ve Akbaş, 2009; Garrett, 2019). Neoliberal refah politikalarının etkisiyle kamu istihdamının gerilemesi, sosyal hizmet mesleğini uzun vadede dezavantajlı bir konuma taşımakta ve mesleğin toplumsal işlevini zayıflatma riski doğurmaktadır (Akkuş, 2021; Pentaraki, 2016). Bununla birlikte ekonomik krizler ve mali daralmalar, devletin sosyal hizmet alanındaki personel alımını sınırlamasıyla sonuçlanmakta, bu da sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma olanaklarını daha da daraltmaktadır (Flynn, 2017; González-Portillo, Dominguez Antolinez ve Muniategui Azcona, 2015). Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı yalnızca bireysel bir sorun değil, aynı zamanda yapısal ve politik bağlamda ele alınması gereken çok boyutlu bir mesele olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca sosyal hizmet mesleğinin kamusal ve özel sektörde yeterince tanınmaması (Bolgün, Şahin ve Baydur, 2017; Işıkhan vd., 2016) da sosyal hizmet uzmanlarının mesleki değerini sorgulamasına ve iş bulma kaygısı yaşamasına neden olabilmektedir. Literatürde de belirtildiği üzere, sosyal hizmet mesleği Türk toplumunda hâlâ yeterince tanınmamakta ve mesleki kimliği net olarak ayrışmamış bir alan olarak görülmektedir (Bolgün vd., 2017; Canbulut, 2017; Güzel, 2024). Bu durum, mesleğin toplumsal algısının zayıf olmasına ve sosyal hizmet uzmanlarının politika yapım süreçlerinde yeterince söz sahibi olamamasına neden olmaktadır. Sosyal hizmetin çoğunlukla yardım dağıtan, çocuk koruma ve yaşlı bakımı gibi alanlarda hizmet sunan bir meslek gibi algılanması (Bolgün ve Şahin, 2019; Yıldırım, Uçan ve Baydur, 2019), aslında yapısal sosyal sorunlara müdahale edebilme ve karar vericileri etkileyebilme potansiyelinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır (Canbulut, 2017). Bu bağlamda, iş gücü talebinin artmamasının yalnızca ekonomik koşullardan değil, aynı zamanda sosyal hizmet mesleğinin kurumsal gücünün ve görünürlüğünün sınırlı olmasından da kaynaklandığı söylenebilir.

Sosyal hizmette iş gücü talebinin artmaması hem içsel hem de dışsal faktörler bağlamında değerlendirilebilir. Bu doğrultuda içsel etkenler arasında meslek içi örgütlenmenin zayıf olması, akademik üretimlerin politika yapıcılar üzerinde yeterince etkili olmaması ve meslek mensuplarının kamuoyu oluşturma gücünün düşük olması yer alırken; dışsal etkenler arasında ise sosyal politika alanında sosyal hizmete yeterince yer verilmemesi, istihdam planlamalarının kısa vadeli olması ve sosyal hizmet uzmanlarının rollerinin bürokratik düzeyde tam olarak tanımlanmamış olması sayılabilir. Bununla birlikte yükseköğretim kurumlarında sosyal hizmet eğitiminin "kontrolsüz büyümesi" (Alptekin, 2016; Alptekin, Topuz ve Zengin, 2017), iş gücü piyasasında fazla sayıda mezun üretirken, iş olanaklarının daralması (Topuz ve Öz, 2014) ve mezun sayısına oranla iş piyasasında bir artış olmaması (Cebeci, Artan ve Karaman, 2020) sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısını artırmaktadır. Tüm bu faktörler, iş bulma kaygısının sosyal hizmet uzmanları arasında yaygın hale gelmesine yol açabilmektedir.

Bireylerin ve toplulukların ihtiyaçlarına yönelik çözüm üretme, sosyal adaleti ve refahı sağlama amacıyla yetişen (Aydemir vd., 2024; Işık ve Türk, 2023) sosyal hizmet uzmanlarının yaşadıkları iş bulma kaygısı bireysel refahın yanı sıra sosyal hizmet uygulamalarının işleyişini ve topluma sunulan hizmetlerin kalitesini de tehdit etmektedir. Sosyal hizmet uzmanları hem bireysel hem de toplumsal sorumlulukları açısından büyük bir baskı ve stres altında kalmakta, bu da sosyal hizmet mesleğinin topluma olan katkılarını olumsuz etkileyerek sosyal hizmetlerin etkinliğini azaltabilmektedir (Çay ve Akpınar, 2022; Özcan, Attepe Özden ve İçağasıoğlu Çoban, 2017). Öte yandan uzun süre işsiz kalmak ya da iş bulma konusunda yaşanan belirsizlikler bireylerde stres, yalnızlık, düşük özgüven, depresyon ve diğer psikolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Cockshott vd., 2021; Russo ve Terraneo, 2020; Virgolino vd., 2022). Bu noktada, stresli yaşam olaylarıyla başa çıkma süreçlerinde önemli bir kaynak olarak kabul edilen (Thoits, 1995) sosyal destek, bireylerin iş

bulma kaygısıyla da başa çıkma süreçlerinde kritik bir rol oynayabilmektedir (Lorenzini ve Giugni, 2010; Rey, Extremera ve Peláez-Fernández, 2016; Vrućinić, 2012).

Sosyal destek, özellikle bireylerin aile, arkadaş ve yakın sosyal ağlarından almış oldukları maddi, manevi ve duygusal desteği ifade etmektedir (Abay-Alyüz, 2020). Sosyal desteğin, işsizlik gibi stresli yaşam olayları karşısında bireyler için önemli bir tampon görevi gördüğü ve bu zorlu süreçlerin olumsuz etkilerini hafifletebildiği bilinmektedir (Lorenzini ve Giugni, 2010; Rey vd., 2016; Thoits, 1995; Vrućinić, 2012). İşsizlik gibi kontrol edilmesi zor yaşam olaylarında, bireylerin yakın çevresinden alacakları destek, işsizlik süresince karşılaşılan psikolojik yüklerin hafifletilmesinde önemli bir kaynak olabilmektedir (Arena vd., 2022; Ibañez ve Lopez, 2018; Thoits, 1995).

Sosyal destek algıları yüksek olan bireyler, işsizlik gibi zorlayıcı durumlarla daha iyi başa çıkabilmekte ve geleceğe yönelik umutlarını koruma konusunda daha dirençli olabilmektedirler (Güney ve Çelik, 2019; Ibañez ve Lopez, 2018). Özellikle aileden alınan duygusal destek, bireylerin yaşadıkları çaresizlik ve değersizlik duygularını hafifletirken, arkadaş çevresinden alınan destek ise sosyal izolasyonu önlemekte ve bireylerin toplumsal aidiyet duygularını canlı tutmaktadır (An, Zhu ve An, 2024; Rahal ve Singh, 2024). Buna karşın sosyal destekten yoksun olan bireyler, işsizlik sürecinde yalnızlık ve çaresizlik hissiyle baş etmekte daha fazla zorlanmakta, psikolojik dayanıklılıkları zayıflamakta ve bu durum iş bulma kaygısını artırmaktadır (Sharp vd., 2023). Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı ile başa çıkma süreçlerinde algıladıkları sosyal desteğin önemi dikkat çekmektedir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında sosyal destek algısı ile iş bulma kaygısı arasında güçlü bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Nitekim, yapılan literatür incelemesinde araştırmaların, sosyal destek ile iş bulma kaygısı arasındaki ilişkiye dair önemli bulgular sunduğu görülmüştür (An vd., 2024; Güney ve Çelik, 2019; Lorenzini ve Giugni, 2010; Rahal ve Singh, 2024; Rey vd., 2016; Vrućinić, 2012). Buna karşın son yıllarda işsizlik oranlarındaki artışla dikkat çeken sosyal hizmet alanında iş bulma kaygısını ele alan çalışmaların (Akçay ve Alpoğlu, 2020; Cebeci vd., 2020; Çay ve Akpınar, 2022) sınırlı olduğu ve sosyal hizmet uzmanlarının sosyal destek algıları ile iş bulma kaygıları arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Buradan hareketle bu araştırma, henüz istihdama katılmamış sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı düzeylerini belirlemeyi ve algıladıkları sosyal destek düzeyinin iş bulma kaygıları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı ne düzeydedir?
2. Sosyal hizmet uzmanları, iş bulma kaygısını en çok hangi boyutta (ekonomideki istihdam zorlukları, kişisel karamsarlık ve özgüven eksikliği, çevresel ve sosyal baskı, niteliksel olarak bilgi ve beceri eksikliği) yaşamaktadır?
3. Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal destek algıları (aile, arkadaş ve özel kişi) iş bulma kaygılarını etkilemekte midir? Etkiliyorsa ne yönde ne düzeyde etkilemektedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Kesitsel nitelikteki araştırmanın amacı doğrultusunda çalışma, değişkenler arasındaki birlikte değişimlerin varlığını, varsa yönünü ve düzeyini saptamak için kullanılan ilişkisel tarama modeline dayanmaktadır (Karasar, 2012).

Evren ve Örneklem

Araştırma kapsamında evren, sosyal hizmet lisans mezunu olup henüz istihdama katılmamış bireylerden oluşmaktadır. Söz konusu evrenin sayısına ilişkin kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Evrenin bilinmediği durumlar için $n=(t^2\times p\times q)\div d^2$ formülüyle evreni yeterince temsil edebilecek en düşük örneklem hacmi hesaplanmaktadır. Formüldeki t değeri araştırmanın güven aralığının standart normal dağılım tablosundaki karşılığını, p değeri incelenen özelliğin evrende olma olasılığını, q değeri incelenen özelliğin evrende olmama olasılığı ve d değeri ise araştırmanın hata payını ifade etmektedir (Aksakoğlu, 2001). %95 güven aralığında ve 0,05 hata payında gerçekleştirilen araştırmada t değeri 1,96'ya ve d değeri 0,05'e denk gelmektedir. Evren sayısı tam olarak bilinmediğinden maksimum varyansın sağlanması amacıyla p=0,50 ve q=0,50 olarak kabul edilmiştir (Creswell, 2013). Bu doğrultuda yapılan hesaplamada kapsamda evreni temsil gücüne sahip minimum örneklem hacminin 384 kişi olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada kolayda ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılmış olup araştırma 628 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 398'i kadın (%63,4) ve 230'i (%36,6) erkektir. Yaş ortalaması $\bar{x}$=25,32±1,62 olan katılımcıların 442'si (%70,4) 18-25 yaş aralığında, 150'si (%23,9) 26-30 yaş aralığında ve 36'sı (%5,7) 31 yaş ve üzerindedir. 546'sı (%86,9) bekar ve 82'si (%13,1) evli olan katılımcıların 496'sı (%79) örgün öğretim ve 132'si (%21) açık/uzaktan öğretim türünden mezun olmuştur. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-demografik Özelliklerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişkenler	Kategoriler	n	%
Cinsiyet	Kadın	398	63,4
	Erkek	230	36,6
Medeni Durum	Evli	82	13,1
	Bekar	546	86,9
Öğretim Türü	Örgün Öğretim	496	79,0
	Açık/Uzaktan Öğretim	132	21,0
Yaş	18-25 yaş	442	70,4
	26-30 yaş	150	23,9
	31 yaş ve üzeri	36	5,7

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum ve öğretim türü gibi özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak adına araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu ile İş Bulma Kaygısı Ölçeği ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

İşsizlik Kaygısı Ölçeği

Tekin-Tayfun ve Korkmaz (2016) tarafından geliştirilen ölçekte 5'li likert (1=hiç katılmıyorum…5=kesinlikle katılıyorum) formatında cevaplanan 26 madde bulunmaktadır. Ölçekte ekonomideki istihdam zorlukları (EİZ), kişisel karamsarlık ve özgüven eksikliği (KKÖE), çevresel ve sosyal baskı (ÇSB) ve niteliksel olarak bilgi ve beceri eksikliği (NBBE) olmak üzere dört alt boyut yer almaktadır. Toplam ölçekten ve alt boyutlarından alınan puan arttıkça bireylerin iş bulma kaygısı düzeyi artmaktadır. Tekin-Tayfun ve Korkmaz'ın (2016) çalışmasında tüm ölçek için Cronbach alfa güvenirlik katsayısı α=0,90'dır. Mevcut araştırmada söz konusu değer tüm ölçek için α=0,88; EİZ için α=0,78; KKÖE için α=0,78; ÇSB için α=0,72; NBBE için α=0,81'dir.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Ölçek, Zimet ve arkadaşları (1988) tarafından geliştirilmiş ve Eker ve Arkar (1995) tarafından Türkçeye adapte edilmiştir. Ölçekte 7'li likert tipinde cevaplanan 12 madde yer almaktadır. Ölçekte her birinde dört madde olan aile, arkadaş ve özel bir insan olmak üzere alt boyut bulunmaktadır. Ölçekten alınan puanın yüksekliği bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeyinin yüksekliğini ifade etmektedir. İç tutarlılık katsayısı tüm ölçekte α=0,87; aile alt boyutunda α=0,83; arkadaş alt boyutunda α=0,90 ve özel bir insan alt boyutunda α=0,89 olup bu değer bu araştırmada ise sırasıyla α=0,88; α=0,92; α=0,92; α=0,95 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada verilerin toplanma sürecinde kolayda ve kartopu örnekleme teknikleri bir arada kullanılarak hedef gruba ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle araştırmacıların erişim imkânı bulunan sosyal hizmet uzmanlarıyla iletişime geçilmiştir. Daha sonra örneklemin genişletilmesi amacıyla kartopu örnekleme yöntemine başvurulmuştur. İlk aşamada ulaşılan katılımcılardan, kendi çevrelerinde yer alan ve araştırmanın katılım kriterlerine uygun olan diğer sosyal hizmet uzmanlarına da anketi ulaştırmaları istenmiştir. Bu sayede, ilk grubun sosyal ve mesleki bağlantıları üzerinden araştırmaya yeni katılımcılar dahil edilmiştir. Örnekleme süreci, belirli bir çeşitlilik ve sayısal doyuma ulaşılana kadar devam ettirilmiştir. Uygulanan bu iki aşamalı örnekleme yöntemiyle, araştırmanın hedef kitlesine daha kapsayıcı bir biçimde ulaşılması hedeflenmiştir. Veri toplama sürecinde Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinde yer alan sosyal hizmet uzmanlarına çeşitli çevrimiçi platformlar ve mezun grupları aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu yönüyle örneklemin evrene dair çeşitliliği yansıtma kapasitesi artırılmaya çalışılmıştır. Çevrimiçi anket tekniğinin kullanıldığı araştırmada çalışmaya katılmaya gönüllü olan 628 kişiye çevrimiçi ölçme aracı uygulanmıştır.

Araştırmada hipotezlerin test edilmesinden önce verilerin normalliğinin sağlanıp sağlanmadığı incelenmiştir. Yapılan analizde çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiş ve söz konusu değerlerin ±2 aralığında yer aldığı saptanmıştır. Buna göre parametrik testlerin uygulanabileceği görülmüştür (George ve Mallery, 2010). Araştırmada tanımlayıcı istatistiksel hesaplamalar, Pearson korelasyon

analizi ve çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Tüm istatistiksel analizlerde SPSS 25.0 programı kullanılmış ve sonuçlar %95 güven aralığında, 0,05 hata payı ile değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Güçlü Yönleri ve Sınırlılıkları

Araştırma, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygılarının düzeylerini belirlemeyi ve bu kaygının sosyal destek mekanizmaları tarafından nasıl etkilendiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, araştırmanın sosyal hizmet alanındaki istihdam sorunlarına dikkat çekmesi, konu hakkında geliştirilebilecek sosyal politika ve uygulamalara ışık tutması ve literatürdeki önemli bir boşluğu doldurması beklenmektedir. Araştırmanın örneklem büyüklüğünün evreni temsil gücüne sahip olması elde edilen bulguların genellenebilirliğini artırarak araştırmaya güçlü bir istatistiksel temel sağlamaktadır. Araştırma kapsamında sosyal destek algısının iş bulma kaygısı üzerindeki etkisini aile, arkadaş ve özel kişi desteği gibi farklı kaynaklar üzerinden incelemesi, iş bulma sürecindeki psikososyal faktörlerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Bununla birlikte, araştırmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Araştırma kesitsel bir tasarıma sahip olup elde edilen bulgular araştırmanın veri toplama süreciyle sınırlıdır. Araştırma yalnızca sosyal hizmet uzmanlarını kapsadığı için bulguların diğer meslek gruplarına genellenebilirliği sınırlıdır. Farklı meslek gruplarında da benzer çalışmalar yapılarak karşılaştırmalı analizler gerçekleştirilebilir. Ayrıca çalışmada veriler çevrim içi anket yöntemiyle ve gönüllülük esasına dayalı olarak toplanmıştır. Bu durum, çevrim içi platformlara erişimi olmayan bireylerin dışlanmasına ve dolayısıyla örneklem yanlılığı riskine yol açabilir. Ancak bu yöntem, geniş bir coğrafi alana hızlı ve düşük maliyetli bir erişim sağlaması açısından avantajlı olup sosyal bilimlerde yaygın ve kabul gören bir yöntem olarak kullanılmaktadır (Altunışık, 2008). Bununla birlikte, olası örneklem yanlılığı etkilerini azaltmak amacıyla anketler çeşitli sosyal medya platformlarında ve farklı gruplarda paylaşılmış, katılımcı çeşitliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırma Türkiye bağlamında gerçekleştirilmiştir ve ekonomik, kültürel ve sosyal dinamikler araştırmanın sonuçlarını etkileyebilir. Farklı ülkelerde yapılacak benzer çalışmalar, iş bulma kaygısı ve sosyal destek arasındaki ilişkinin kültürel bağlamda nasıl değişebileceğini anlamak açısından faydalı olacaktır. Araştırma temelde işsiz sosyal hizmet uzmanlarının sosyal destek algılarının iş bulma kaygısı üzerine etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirildiği için çok değişkenli modele sosyo-demografik değişkenler dahil edilmemiştir. Ancak bu değişkenlerin potansiyel etkileri dikkate alındığında, ilerleyen çalışmalarda sosyal destek algısı ile birlikte sosyo-demografik değişkenlerin karşılaştırmalı etkilerini de içeren çok değişkenli modeller oluşturulmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Nitekim araştırmada modelin iş bulma kaygısını açıklama oranının %18 olduğu göz önüne alındığında, modelin daha geniş kapsamlı açıklamalar yapabilmesi için farklı değişkenler veya metodolojik yaklaşımları benimseyen çalışmalarla desteklenmesi, elde edilen bulguların genellenebilirliğini artıracak ve iş bulma kaygısını etkileyen dinamiklerin daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu sınırlılıklara rağmen, araştırma sosyal hizmet alanında iş bulma kaygısını ele alan sınırlı sayıdaki çalışmalardan biri olması nedeniyle hem sosyal hizmet alanına hem de literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Bulgular, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma sürecinde karşılaştıkları zorlukları anlamak ve sosyal destek mekanizmalarını güçlendirmek için uygulanabilecek politikalar geliştirilmesine yardımcı olabilir.

BULGULAR

Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı ortalaması $\bar{x}$=3,78±0,58 olup bulgu sosyal hizmet uzmanlarının yüksek düzeyde iş bulma kaygısı yaşadığını göstermektedir. İş bulma kaygısının alt boyutları incelendiğinde sosyal hizmet uzmanlarının en yüksek ekonomideki istihdam zorluklarından ($\bar{x}$=4,22±0,57) kaynaklı iş bulma kaygısı yaşadığı tespit edilmiş olup bunu kişisel karamsarlık ve özgüven eksikliği ($\bar{x}$=3,85±0,84), çevresel ve sosyal baskı ($\bar{x}$=3,80±0,74) ile niteliksel olarak bilgi ve beceri eksikliği ($\bar{x}$=2,65±1,09) takip etmektedir (Tablo 2).

Sosyal hizmet uzmanlarının algılanan sosyal destek ortalaması $\bar{x}$=4,48±1,27 olup bulgu orta düzeyde katılımcıların sosyal destek algısına sahip olduğunu göstermektedir. Sosyal destek algısının alt boyutları incelendiğinde sosyal hizmet uzmanlarının en yüksek arkadaşlarından destek ($\bar{x}$=5,24±1,49) hissettikleri bunu sırasıyla aile ($\bar{x}$=4,64±1,74) ve özel kişi ($\bar{x}$=3,57±2,13) takip etmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Araştırma Değişkenlerine Ait Betimsel İstatistikler

Değişkenler	n	Min.	Max.	$\bar{x}$	ss.
İş bulma Kaygısı	628	1,88	5,00	3,78	0,58
EİZ	628	1,33	5,00	4,22	0,57
KKÖE	628	1,00	5,00	3,85	0,85
ÇSB	628	1,50	5,00	3,80	0,74
NBBE	628	1,00	5,00	2,65	1,09
Sosyal Destek Algısı	628	1,33	7,00	4,48	1,27
Arkadaş Desteği	628	1,00	7,00	5,24	1,49
Aile Desteği	628	1,00	7,00	4,64	1,74
Özel Kişi Desteği	628	1,00	7,00	3,57	2,13

EİZ: Ekonomideki İstihdam Zorlukları, KKÖE: Kişisel Karamsarlık ve Özgüven Eksikliği, ÇSB: Çevresel ve Sosyal Baskı, NBBE: Niteliksel Olarak Bilgi ve Beceri Eksikliği

Değişkenler Arası İlişki

Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 3'te verilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı ile algıladıkları sosyal destek arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (r=-0,414). Sosyal destek algısının alt boyutları incelendiğinde, iş bulma kaygısı ile aile desteği (r=-0,371), arkadaş desteği (r=-0,213) ve özel kişi desteği (r=-0,290) arasında da negatif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir (p<0,01).

Tablo 3: Değişkenler Arası İlişki

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8
1. EİZ	1							
2. KKÖE	,613**	1						
3. ÇSB	,671**	,633**	1					
4. NBBE	,200**	,209**	,254**	1				
5. Arkadaş Desteği	-,064	-,277**	-,250**	-,054	1			
6. Aile Desteği	-,220**	-,307**	-,380**	-,210**	,254**	1		
7. Özel Kişi Desteği	-,113*	-,238**	-,219**	-,341**	,207**	,292**	1	
8. Sosyal Destek Algısı	-,188**	-,381**	-,393**	-,307**	,621**	,718**	,772**	1
9. İş Bulma Kaygısı	,834**	,799**	,872**	,516**	**-,213****	**-,371****	**-,290****	**-,414****

*p<0,05; **p<0,01; EİZ: Ekonomideki İstihdam Zorlukları, KKÖE: Kişisel Karamsarlık ve Özgüven Eksikliği, ÇSB: Çevresel ve Sosyal Baskı, NBBE: Niteliksel Olarak Bilgi ve Beceri Eksikliği

Algılanan Sosyal Desteğin İş Bulma Kaygısına Etkisi

Sosyal hizmet uzmanlarının algılanan sosyal desteğin iş bulma kaygısına etkisi çoklu doğrusal regresyon analiziyle incelenmiştir. Yapılan analizde algılanan sosyal destek ölçeğinin alt boyutları bağımsız değişkenler, iş bulma kaygısı bağımlı değişken olarak modele dahil edilmiştir. Analizde modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($F_{(3,624)}$=46,684; p<0,01). Çoklu doğrusal regresyon analizinde arkadaş, aile ve özel bir desteğinin iş bulma kaygısındaki toplam varyansın %18'ini (R^2=0,18) açıkladığı tespit edilmiştir. Buna göre arkadaş desteği (β=-0,11), aile desteği (β=-0,29) ve özel kişi desteği (β=-0,19) iş bulma kaygısını anlamlı düzeyde negatif yönde yordamaktadır (p<0,05). Bulgular sosyal hizmet uzmanlarının arkadaş, aile ve özel kişilerden almış oldukları sosyal destek arttıkça iş bulma kaygıları düşmektedir (Tablo 4).

Tablo 4: Algılanan Sosyal Desteğin İş Bulma Kaygısına Etkisi

Değişkenler	B	S.H.	β	t	p	Tolerans	VIF	F	R^2
Arkadaş Desteği	-0,04	0,02	-0,11	-2,676	0,01*	0,916	1,091		
Aile Desteği	-0,10	0,02	-0,29	-7,549	0,00*	0,876	1,142	46,684	0,18
Özel Kişi Desteği	-0,06	0,02	-0,19	-4,813	0,00*	0,896	1,116		

*p<0,05

TARTIŞMA

Bu araştırma henüz istihdama katılmamış sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı düzeylerini belirlemek ve sosyal destek algılarının iş bulma kaygılarına etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma çalışmaya katılmaya gönüllü olan henüz istihdama katılmamış 628 sosyal hizmet uzmanıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular literatürdeki öncül çalışmalar kapsamında tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın ilk bulgusu, sosyal hizmet uzmanlarının yoğun iş bulma kaygısı yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, Türkiye'deki sosyal hizmet alanında mezun sayısındaki artışa rağmen istihdam olanaklarının sınırlı kalmasıyla doğrudan ilişkilendirilebilir. Literatürde de bu durumun sosyal hizmet uzmanları üzerinde olumsuz psikososyal etkiler yarattığı vurgulanmaktadır (Akçay ve Alpoğlu, 2020; İsmailoğlu ve Ersoy, 2021). Öte yandan, nitelikli istihdamın yetersizliği ve sosyal

hizmet alanında artan rekabetin, sosyal hizmet uzmanlarında geleceğe yönelik belirsizlikleri artırdığı düşünülmektedir. Çay ve Akpınar'ın (2022) bulguları bu görüşü desteklemekte olup sosyal hizmet öğrencilerindeki istihdam odaklı endişelerin ve gelecek kaygılarının umutsuzlukla ilişkili olduğunu göstermektedir. 2011 yılından bu yana sosyal hizmet bölümlerinin mezun sayılarındaki hızlı artış, yeni açılan bölümlere kaydolan öğrenci sayılarındaki artış, sosyal hizmet uzmanlarının istihdamında yaşanan düşüş, kamu atamaları için KPSS (Kamu Personel Seçme Sınavı) puanlarındaki artış ve yükseköğretim mezunları arasında süregelen yüksek işsizlik oranı sosyal hizmet alanında eğitim gören öğrencilerin gelecek beklentilerini etkilemekte ve iş bulma konusunda kaygı ve umutsuzluğa neden olmaktadır (Cebeci vd., 2020). Sevim ve Altun (2017) da sosyal hizmet bölümlerinin ve kontenjanlarının katlanarak artmasının, açık/uzaktan öğretim yoluyla eğitim veren sosyal hizmet programlarının açılmasının bu alanda öğrenim gören öğrenciler arasında geleceğe yönelik bir endişe yarattığını belirtmektedir. Bu çerçevede, yalnızca mezun sayılarındaki artış değil, sosyal hizmet eğitiminin "kontrolsüz büyümesi" (Alptekin, 2016) ve nitelik farklılıkları da iş bulma kaygısını pekiştiren yapısal unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan bu araştırmada iş bulma kaygısı öğretim türü açısından incelendiğinde örgün öğretim ($\bar{x}$=3,81±0,53) mezunlarının iş bulma kaygısı ortalamasının açık ve uzaktan öğretimden ($\bar{x}$=3,65±0,72) mezun olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($t_{(626)}$=2,717; $p<0,01$). Bu kapsamda iş bulma kaygısında öğretim türüne göre anlamlı bir fark saptanması dikkat çekici bir sonuçtur. Örgün öğretim mezunlarının açık ve uzaktan öğretim mezunlarına kıyasla daha yüksek düzeyde iş bulma kaygısı yaşamaları, göreli olarak örgün eğitimin daha fazla akademik baskı ve rekabet ortamı içermesiyle ilişkili olabilir. Nitekim, Alptekin ve arkadaşları (2017), açık ve uzaktan öğretim yöntemi ile eğitim gören öğrencilerin, KPSS gibi merkezi sınavlara hazırlık sürecinde örgün öğretim yoluyla eğitim gören öğrencilere kıyasla daha avantajlı bir konumda olabileceklerini ve bu durumun istihdam süreçlerinde haksızlığa neden olabileceğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda araştırmada katılımcıların büyük bir bölümünü (%79) örgün öğretim mezunlarının oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu durumun sosyal hizmet alanında iş bulma kaygısının yükselmesinde etkili bir faktör olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca sosyal hizmetin profesyonel müdahale alanlarında, "sosyal çalışma görevlisi" gibi bir çatı tanımlama altında farklı disiplinlerden (rehberlik ve psikolojik danışmanlı, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri gibi) mezun bireylerin istihdam edilmesinin sosyal hizmet disiplininin mesleki alanını daraltan ve sosyal hizmet uzmanlarının istihdamını ciddi şekilde zorlaştıran önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte cinsiyet değişkeni de iş bulma kaygısının anlaşılmasında dikkate değer bir unsur olabilir. Nitekim, araştırma kapsamında cinsiyet değişkenine göre yapılan analizler, erkek sosyal hizmet uzmanlarının ($\bar{x}$=3,88±0,55) kadın meslektaşlarına ($\bar{x}$=3,72±0,59) kıyasla daha yüksek düzeyde iş bulma kaygısı yaşadıklarını ortaya koymuştur ($t_{(626)}$=-3,234; $p<0,05$). Erkeklerin geleneksel olarak aile geçimini sağlama rolüyle özdeşleştirilmesi, onların istihdam sürecindeki baskılarını ve iş bulamama durumunda yaşadıkları psikolojik yükü artırmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet normlarının erkeklere yüklediği ekonomik sağlayıcılık rolünün bir sonucudur. Erkeklerden, özellikle

mezuniyet sonrası dönemde hızla gelir elde etmeleri ve ekonomik bağımsızlıklarını sağlamaları beklenmektedir (Whitley, 2021). Erkekler için iş sahibi olmak, sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal statü, özsaygı ve kimlik inşası açısından da merkezi bir rol oynamaktadır (Türkoğlu, 2013). Bu nedenle erkek sosyal hizmet uzmanları, işsizlik sürecini yalnızca bir geçim sorunu olarak değil, aynı zamanda sosyal rol ve yeterliklerine yönelik bir tehdit olarak algılayabilir.

Araştırmanın ikinci bulgusu, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısını en yüksek ekonomideki istihdam zorlukları açısından yaşadığıdır. Araştırmanın bulgusu literatürü destekler niteliktedir (Çay ve Akpınar, 2022; Sevim ve Altun, 2017). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik krizler ve durgunluklar kamu sektöründe istihdam olanaklarının azalmasına ve özel sektörde de maliyetleri kısma eğiliminin artmasına yol açabilmektedir (Altaşlı ve Işık, 2017). Bu durum genel olarak işsizlik oranlarında artışa, özelde ise sosyal hizmet uzmanları için iş fırsatlarının daralmasına neden olabilmektedir. Bu noktada Sevim ve Altun (2017) tarafından yapılan araştırma kapsamında sosyal hizmet öğrencilerinin mesleğe ilişkin istihdam olanaklarını yeterli bulmadıkları ve bu durumun mesleğin geleceğine ilişkin kaygılarını artırdıkları tespit edilmiştir. Sosyal hizmet öğrencilerinin iş bulmaya yönelik kaygılarının incelendiği bir çalışmada da öğrencilerin umutsuzluk ve gelecek kaygıları üzerindeki en önemli faktörün istihdam olanaklarının yetersizliği olduğu tespit edilmiştir (Çay ve Akpınar, 2022). Bunun yanı sıra sosyal hizmet alanı genellikle devletin sosyal politikalarına ve kamu sektöründeki istihdama dayanmaktadır (Işıkhan vd., 2016). Bu noktada bulgu, neoliberal politikaların sosyal hizmet alanında istihdam üzerindeki dönüştürücü etkileri bağlamında değerlendirilebilir. Neoliberal politikalar; kamu harcamalarının kısıtlanması, devletin sosyal refah alanından çekilmesi, hizmetlerin özelleştirilmesi ve bireysel sorumluluk vurgusu gibi temel ilkeler etrafında şekillenmektedir (Harvey, 2007). Bu bağlamda Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde uygulanan neoliberal ekonomik reformlar, kamu sektöründeki istihdam olanaklarını daraltmış, sosyal hizmet gibi insan odaklı alanların devlet destekli istihdam yapısına doğrudan etki etmiştir (Akkuş, 2021; Atasü-Topcuoğlu ve Akbaş, 2009). Neoliberal politikaların etkisiyle kamu kurumlarının personel alımında yaşanan azalma ve sosyal hizmet gibi toplumsal faydaya odaklanan mesleklerin piyasa değeriyle ölçülmeye çalışılması, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma süreçlerini daha da zorlaştırmaktadır. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının sadece işsizlikle değil, aynı zamanda mesleki görünürlük, tanınırlık ve değersizleştirme sorunlarıyla da mücadele etmelerine yol açmaktadır (Bolgün vd., 2017; Işıkhan vd., 2016). Nitekim özel sektörün kâr odaklı yapısı, sosyal hizmetin insani boyutunu ikinci plana atmakta ve bu alanda çalışan uzmanlara sınırlı ve düşük ücretli istihdam olanakları sunmaktadır (Melytė ve Milkintaitė, 2024). Ayrıca, sosyal hizmet alanının kamusal anlamda yeterince tanıtılamamış olması (Işıkhan vd., 2016) toplumda ve işverenler nezdinde mesleğin işlevi ve potansiyeline dair farkındalığın düşük kalmasına neden olmaktadır. Sosyal hizmetin yalnızca yardım temelli bir meslek olarak görülmesi ya da meslek elemanlarının yalnızca dezavantajlı gruplarla sınırlı bir rolde algılanması, alandaki uzmanların çok boyutlu müdahale kapasitelerini gölgede bırakmaktadır (Bolgün vd., 2017; Bolgün ve Şahin, 2019; Canbulut,

2017; Güzel, 2024; Yıldırım vd., 2019). Bu genel tablo içinde özellikle yeni mezun sosyal hizmet uzmanlarının karşılaştıkları yapısal engeller onları daha kırılgan bir konuma taşımaktadır. Mezuniyet sonrası deneyim eksikliği, kadro sayısının yetersizliği ve yönlendirme ile destek mekanizmalarının zayıflığı, genç uzmanların işsizlikle başa çıkma becerilerini sınırlamakta ve mesleki motivasyonlarını olumsuz etkilemektedir (Dost ve Bilgin, 2020). Rekabetin yoğun olduğu kamu alımlarına hazırlıksız yakalanan ya da deneyim koşulunu karşılayamayan sosyal hizmet uzmanları hem kamuda hem özel sektörde iş bulmakta ciddi zorluklar yaşamaktadır.

Araştırmanın üçüncü bulgusu sosyal hizmet uzmanlarının ailelerinden algıladıkları sosyal destek ile iş bulma kaygıları arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu ve aile desteğinin iş bulma kaygısını negatif yönde etkilediğidir. Bulgu, literatürdeki çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Aytaç ve Keser, 2002; Hatimah, Dewi ve Halima, 2023; Yüksel, 2005). Aileden alınan sosyal destek, bireylerin ekonomik belirsizlik ve işsizlik gibi stresli durumlarda duygusal olarak daha güvende hissetmelerine yardımcı olmaktadır (Hatimah vd., 2023). Aile desteği, bireylerin kendilerini yalnız ve desteksiz hissetmelerini engelleyerek iş bulma kaygılarını hafifletebilmektedir (Miller, 1992). Bu kapsamda Adak (2010) özellikle genç işsizler açısından ailenin önemli bir sığınak olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanları, bu destek sayesinde işsizlik durumunu daha yönetilebilir bir stres kaynağı olarak görme eğiliminde olabilirler. Özellikle ekonomik zorlukların yoğun olarak yaşandığı işsizlik sürecinde bireylerin ailelerinden almış oldukları finansal destek, maddi sıkıntılarla başa çıkmalarına yardımcı olarak iş bulma sürecindeki baskıyı hafifletebilmektedir (Asadi, Yousefi ve Parsakia, 2024; Stevenson vd., 2022). Bu da bireylerin iş bulma kaygılarını azaltan önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Ayrıca aile desteği, bireylerin psikolojik dayanıklılıklarını artırarak stresli durumlarla başa çıkma becerilerini güçlendirebilmektedir (Arslan, 2021). Dolayısıyla destekleyici bir aile ortamı, bireylerin işsizlik durumunda daha pozitif bir bakış açısına sahip olmalarına ve işsizlik gibi stresli durumlarla başa çıkmalarına katkı sağlayabilir. Bu noktada ailelerinin onları destekleyeceğini hissetmeleri bireylerin iş arama sürecine dair umutlarını canlı tutabilir ve işsizlik sürecini daha az tehdit edici hale getirebilir. Bununla birlikte aileden algılanan sosyal destek, bireylerin toplumsal beklentiler ve baskılardan kaynaklanan kaygılarıyla başa çıkmalarına da yardımcı olabilmektedir (An vd., 2024). Bu da toplumsal başarısızlık hissinin azalmasına katkıda bulunup kaygıyı hafifletebilir. Nitekim, bu araştırmada da katılımcıların ailelerin algıladıkları sosyal destek düzeyi ile çevresel ve sosyal baskı düzeyleri ($r=-0,380$; $p<0,01$) arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. İlgili korelasyon katsayısı, çalışma kapsamında aile desteği ile iş bulma kaygısının alt boyutları arasında en yüksek mutlak değere sahiptir. Buna göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel ve sosyal baskı kaynaklı yaşadıkları iş bulma kaygılarının azalmasında ailelerinden almış oldukları sosyal destek önemli bir faktör olarak dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, medeni durum da aileden algılanan sosyal desteğin düzeyini ve niteliğini etkileyebilecek önemli bir değişken olarak değerlendirilebilir. Özellikle evli bireylerin, eşlerinden sağladıkları duygusal ve ekonomik destek sayesinde işsizlik sürecine daha dayanıklı

yaklaştıkları söylenebilir. Nitekim, bu araştırmada da evli bireylerin aileden algıladıkları sosyal destek düzeyi ($\bar{x}$=6,02±1,27) bekar katılımcılara ($\bar{x}$=4,44±1,71) kıyasla daha yüksektir.

Araştırmanın dördüncü bulgusu, sosyal hizmet uzmanlarının arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek ile iş bulma kaygıları arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu ve arkadaş desteğinin iş bulma kaygısını negatif yönde etkilediğidir. Bulgu, konuyla ilgili mevcut literatürü destekler niteliktedir (Aytaç ve Keser, 2002; Rahal ve Singh, 2024). Arkadaş desteği, bireylerin işsizlikle ilgili stres ve endişelerini daha rahat ifade edebileceği, sosyal bağlılık hislerini pekiştirebileceği bir zemin sunmaktadır (Jain ve Jha, 2022; Rey vd., 2016). Arkadaşlardan alınan sosyal destek, bireylerin stresle başa çıkma becerilerini artırabilmektedir (Rey vd., 2016). Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının işsizlik süreçlerinde arkadaşlarıyla paylaştıkları duygusal destek sayesinde sorunlara farklı bakış açılarından çözüm bulabilir, umutsuzluk duyguları hafifleyebilir ve böylece işsizliğe ilişkin kaygı düzeyleri düşebilir. Bununla birlikte işsizlik süreci bazen bireylerin kendilerini yetersiz hissetmelerine yol açabilir. Ancak arkadaşlarından almış oldukları olumlu geri bildirimler ve teşvikler, bireylerin kendilerine olan güvenlerini güçlendirerek kaygılarını azaltabilir (Lorenzini ve Giugni, 2010). Nitekim bu araştırmada da sosyal hizmet uzmanlarının arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek düzeyi ile kişisel karamsarlık ve özgüven eksikliği düzeyleri arasında ($r=-0,277$; $p<0,01$) negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu korelasyon değeri, mutlak değerce en yüksek olanıdır ve bu nedenle en yüksek negatif ilişki olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla katılımcıların arkadaşların almış oldukları sosyal destek düzeyi arttıkça kişisel karamsarlık ve özgüven eksikliği hissetme düzeylerinin düştüğü söylenebilir. Öte yandan arkadaşlarla yapılan sosyal aktiviteler de bireylerin iş bulma kaygısına fazla odaklanmasını engelleyebilir ve stres seviyelerini düşürebilir (Özmete ve Tahtacı, 2020).

Araştırmanın beşinci bulgusu sosyal hizmet uzmanlarının özel kişiden algıladıkları sosyal destek ile iş bulma kaygıları arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu ve özel kişi desteğinin iş bulma kaygısını negatif yönde etkilediğidir. Araştırmanın bulgusu, konuyla ilgili literatürde yer alan bir çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir (Güney ve Çelik, 2019). Özel kişi, bireyler için önemli olan sevgili, dost, akraba veya komşu gibi kişiler için kullanılan bir kavramdır (Zimet vd., 1988). Sevgililik, dostluk veya akrabalık gibi yakın ilişkiler, bireylere duygusal destek sağlayarak bireylerin stresle başa çıkmalarına yardımcı olabilmektedir (Zachariae, 2020). Bu da bireylerin iş bulma kaygılarının azalmasına katkıda bulunabilir. Özel kişilerle kurulan yakın ilişkilerde sağlanan empati, bireylerin kendilerini daha güvende hissetmelerini sağlamaktadır (Guariglia vd., 2023). Bu noktada bireylerin yakın çevrelerindeki özel kişilerden almış oldukları güven verici empatik desteğin onların zorluklarla başa çıkma yeteneklerini artıran bir faktör olduğu düşünülmektedir. Nitekim sevgili, dost ve akraba gibi kişiler, bireylere bir güvenli alan sunarak onların stresle başa çıkma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olup hissettikleri kaygıları azaltabilmektedir (Yen ve Zairul, 2024). Dolayısıyla bireyler, duygusal olarak desteklendiklerinde işsizlikle ilgili belirsizliklerle daha iyi başa çıkabilmektedir (Lorenzini ve Giugni, 2010). İşsizlik kaygısı, bireylerde sıkıntı, kaygı ve düşük özsaygı gibi duygusal

tepkilere yol açabilmektedir (Virgolino vd., 2022). Ancak, özel kişilerden algıladıkları destek sayesinde bireyler kendilerini daha güvende hissedebilir, duygusal yüklerini hafifletebilir ve bu da kaygı seviyelerini azaltabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada henüz istihdama katılmamış sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı düzeyleri ve algıladıkları sosyal desteğin iş bulma kaygısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bulgular, sosyal hizmet uzmanlarının yüksek düzeyde iş bulma kaygısı yaşadığını ve bu kaygının en çok ekonomideki istihdam zorluklarından kaynaklandığını göstermektedir. Sosyal destek algıları orta düzeyde olan katılımcıların sosyal destek algısı ile iş bulma kaygısı arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte aile, arkadaş ve özel kişi desteğinin artmasıyla iş bulma kaygısının anlamlı şekilde azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda araştırma kapsamında sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısını azaltmak ve sosyal destek mekanizmalarını güçlendirmek amacıyla çeşitli öneriler sunulmuştur:

- İşsizlikten kaynaklanan iş bulma kaygının azaltılması, istihdam politikalarının güçlendirilmesi, mesleki rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve bireylerin iş piyasasının taleplerine uygun becerilerle donatılması gibi stratejilerle mümkün olabilir. Bu kapsamda, öncelikle sosyal hizmet alanındaki işsizlik sorununun temel nedenlerine odaklanılarak, istihdam açığına ilişkin somut veri temelli analizler yapılmalı ve bu doğrultuda kamu ve özel sektördeki sosyal hizmet istihdamının artırılması yönünde yapısal çözümler üretilmelidir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başta olmak üzere ilgili kamu kurumları, sosyal hizmet uzmanlarının istihdamını önceleyen ve mesleki yeterlilikleri gözeten istihdam programları geliştirmelidir. Araştırmada bulguların tartışılmasında da ifade edildiği üzere sosyal hizmet uzmanlarında iş bulma kaygısı yapısal nedenlerle artmaktadır. Bu durum yalnızca bireysel düzeyde değil, sosyal hizmetlerin toplum üzerindeki etkisini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki istihdam haklarını güçlendirecek bütüncül ve hak temelli politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Öte yandan, sosyal hizmet bölümlerinde açık ve uzaktan öğretim programlarının sayısının artması ve örgün öğretim programlarında kontenjan artışlarıyla birlikte istihdam sorunları daha görünür hale gelmiştir. Bu kapsamda son dönemde ikinci öğretim programları ile bazı üniversitelerde açık ve uzaktan öğretim sosyal hizmet programlarının kapatılması önemli bir gelişme olarak dikkat çekmektedir. Bu politika değişikliğinde, sosyal hizmet eğitiminin niceliksel değil niteliksel gelişimi esas alınmalıdır. Her yıl artan mezun sayısına rağmen istihdam alanlarının aynı oranda gelişmemesi, sosyal hizmet uzmanları arasında rekabeti artırmakta ve iş bulma kaygısını derinleştirmektedir. Bu nedenle, sosyal hizmet lisans programlarının kontenjanları ülkenin istihdam kapasitesiyle uyumlu şekilde planlanmalı ve mesleki eğitimin kalitesi sürekli olarak izlenmelidir. Ayrıca sosyal hizmet programlarının müfredat yapısı, uygulamalı eğitim süreçleri ve sektörle entegrasyonu güçlendirilerek, sosyal hizmet uzmanlarının iş gücü piyasasına daha donanımlı şekilde katılmaları sağlanmalıdır.

- Katılımcıların iş bulma kaygısını en fazla ekonomideki genel istihdam zorluklarına bağlaması, bireysel değil yapısal bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Neoliberal politikaların sosyal hizmet istihdamını daralttığı, kamu alımlarındaki azalma ve özel sektörün yetersizliği iş bulma sürecini zorlaştırmaktadır. Bu noktada, sosyal hizmetin mesleki özerkliği ve uzmanlık alanı korunmalı; sosyal hizmet kadrolarına yalnızca sosyal hizmet lisans eğitimi almış bireylerin yerleştirilmesi zorunlu hale getirilmelidir. Farklı disiplinlerin sosyal hizmet kadrolarında görevlendirilmesi uygulamasına son verilmesi, mesleki kimliğin tanınması ve hizmet niteliğinin korunması açısından elzemdir. Ayrıca, sosyal hizmet uzmanları için kamuda kadro sayısının artırılması temel bir ihtiyaçtır. Bununla birlikte, istihdam çeşitliliği artırılmak istenirken, yeni mezun sosyal hizmet uzmanlarının güvenceli ve sürdürülebilir istihdam biçimlerine erişimi gözetilmelidir. Proje temelli çalışmalar yalnızca geçici çözümler olarak değil, sosyal hizmet alanında istihdam yaratma potansiyeli taşıyan destekleyici mekanizmalar olarak değerlendirilmelidir; bu tür uygulamalar, meslek mensuplarının özlük hakları, sosyal güvenlikleri ve ücret güvenceleri sağlanarak yapılandırılmalıdır. Bu kapsamda, sosyal hizmet uzmanı istihdam eden özel bakım merkezleri veya sivil toplum kuruluşları için devlet destekli teşvikler oluşturulabilir. Öte yandan mezuniyet öncesi uygulama stajlarının sektörle daha entegre hale getirilmesi için kamu ve özel sektörle iş birliği yapılmalı; yeni mezun sosyal hizmet uzmanlarının iş deneyimi kazanmalarına olanak tanınmalı ve istihdam olanaklarını artırmak için kurumlar arası koordinasyon geliştirilmelidir. Sosyal hizmet uzmanlarının potansiyel işverenlerle buluşmasını sağlayan, sosyal hizmet mesleğinin işlev ve değerini kamuoyuna yansıtan kariyer organizasyonları düzenlenebilir. Ayrıca, sosyal hizmet uzmanlarının gönüllü temelde katıldıkları projeler yalnızca deneyim kazanmaları için değil, mesleki etki yaratma ve mesleğin görünürlüğünü artırma amacıyla da değerlendirilmelidir. Bu tür uygulamaların, güvenceli istihdamla desteklendiğinde sosyal hizmet uzmanları için kalıcı iş olanakları oluşturma potansiyeli bulunmaktadır.
- Toplumda ve işverenler arasında sosyal hizmet mesleğinin tanıtılması için mesleğin değeri ve öneminin vurgulandığı farkındalık kampanyaları düzenlenebilir. Nitekim, çözüm önerileri sadece istihdam olanaklarının artırılmasıyla sınırlı kalmamalı; mesleğin toplumsal değerinin anlaşılması, tanıtılması ve meşruiyetinin güçlendirilmesi de hedeflenmelidir. Bu kapsamda sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygılarının sadece bireysel ya da sektörel düzeyde değil, yapısal ve politik düzeyde de ele alınması gerekmektedir. Neoliberal politikaların sosyal hizmet mesleği üzerindeki etkilerinin görünür kılınması ve bu etkilerle mücadele edebilmek için mesleğin kamusal değerinin yeniden inşası, sürdürülebilir çözümlerin önünü açacaktır.
- Araştırma, aile desteğinin sosyal hizmet uzmanlarının iş kaygısını azaltmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu bulgu, genç uzmanların aile içindeki destekleyici iletişime ve duygusal güvenliğe duyduğu ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, iş arama sürecinde olan genç sosyal hizmet uzmanlarının psiko-sosyal dayanıklılıklarını desteklemek amacıyla aile temelli müdahaleler geliştirilmesi önem taşımaktadır. Aile merkezli güçlendirme programları, aile

içi iletişimi ve karşılıklı anlayışı destekleyen uygulamalarla yapılandırılabilir. Özellikle ebeveynlerin genç bireylerin yaşadığı işsizlik sürecine dair farkındalıklarının artırılması, bu sürecin olumsuz etkilerinin azaltılmasına katkı sağlayabilir. Bu doğrultuda, aile danışmanlığı hizmetleri ve sosyal destek atölyeleri etkili olabilir. Bununla birlikte, önerilerin yönü bireylerin pasif yardım alıcı konumuna itilmesinden ziyade, aile içi kaynakların ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesine çevrilmelidir. Araştırma bulgularına dayalı olarak geliştirilecek koruyucu sosyal hizmet modelleri, ailelerinin destekleyici rollerini artırmayı hedeflemelidir. Dolayısıyla, bireylerin doğrudan sosyal yardımlara yönlendirilmesinden ziyade, dayanışma, iletişim ve psikososyal destek odaklı stratejilerin benimsenmesi sosyal hizmet disiplininin güçlendirici yaklaşımıyla daha tutarlı olacaktır.

- Araştırmada arkadaşlardan algılanan sosyal desteğin iş bulma kaygısını anlamlı şekilde azalttığı görülmektedir. Bu durum, mezuniyet sonrası sosyal bağların korunmasının ruhsal dayanıklılığı artırdığını göstermektedir. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarına yönelik mezun toplulukları, dayanışma grupları ve çevrimiçi destek platformları kurulabilir. Özellikle işsiz sosyal hizmet uzmanları için hem duygusal destek hem de bilgi paylaşımı sağlayacak bu tür ağlar, bireylerin yalnızlık duygusunu azaltabilir ve özgüvenlerini artırabilir. Bu platformlar aracılığıyla iş ilanları ağı, mülakat pratiği ve duygusal destek grupları organize edilebilir. Ayrıca, yeni mezun sosyal hizmet uzmanlarının deneyimli sosyal hizmet uzmanları ile eşleştirildiği “mentorluk programları” yaygınlaştırılmalıdır. Bu programlar aracılığıyla sosyal hizmet alanında deneyimli profesyoneller ile yeni mezun sosyal hizmet uzmanlarını buluşturularak genç sosyal hizmet uzmanlarına rehberlik edilmesi sağlanabilir.
- Araştırmada, özel kişilerden (örneğin sevgili, eş, yakın dost) alınan desteğin iş bulma kaygısını azalttığı bulunmuştur. Bu sonuç, özellikle işsizlik gibi belirsizlik ve gelecek kaygısı yaratan durumlarda bireylerin yalnız olmadıklarını hissetmelerinin ve kurulan duygusal bağların psikolojik sağlamlığa katkısını gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarına yönelik sunulan psikososyal destek hizmetlerine duygusal dayanıklılık, öz farkındalık, stres yönetimi ve kaygı ile başa çıkma gibi temaların da dahil edilmesi ve bu konuları ele alan atölye çalışmalarının düzenlenmesi ruh sağlığını güçlendirmeye yönelik önemli bir adım olacaktır.
- Sosyo-demografik değişkenlerin potansiyel etkileri dikkate alındığında, ilerleyen çalışmalarda bu değişkenlerin sosyal destek algısıyla etkileşimini ortaya koyacak karşılaştırmalı ve çok değişkenli analizler, literatürdeki mevcut bilgi birikimini derinleştirecek ve daha bütüncül sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır. Öte yandan, sosyal hizmet alanında giderek artan işsizlik sorunu, mesleki doyumun ve ruh sağlığının sürdürülebilirliği açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının işsizlikle ilgili deneyimlerini uzun vadede izlemeye yönelik boylamsal ve daha kapsamlı araştırmalar yapılması gerekmektedir. Bu tür çalışmalar, yalnızca bireysel etkileri değil, aynı zamanda mesleki sistemlerdeki yapısal

sorunları da ortaya koyarak çözüm odaklı sosyal politika önerilerinin geliştirilmesine katkı sunabilir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırmada veri toplama sürecinden önce Sinop Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 31.05.2024 tarih ve 2024/141 sayılı etik kurul izni alınmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Technological developments brought about by modernization, automation in production, rapid population growth, and financial crises have led to unemployment, which represents one of today's most significant socioeconomic problems. Unemployment, as a phenomenon that causes individuals to lose their economic security and deeply affects social structure, has multifaceted consequences for both individuals and society. As the duration of unemployment increases, individuals' motivation and expectations for finding job are negatively affected, which in turn increases their employment-related anxiety (Virgolino et al., 2022).

In Turkey, general unemployment rates are particularly high among the young population, and social work graduates are among those adversely affected by this situation. Indeed, when examining the Turkish Statistical Institute's (2024) labor force statistics by field of study, it is seen that the field of social services has the highest unemployment rate at 21.5%. Similarly, the international literature also indicates that while the number of social work graduates is steadily increasing, the demand for employment in this field is not being adequately met, with the average employment rate in social work being 30.75% across educational disciplines (Melytė & Milkintaitė, 2024).

In recent years, social workers have been experiencing profound job search anxiety due to rising unemployment rates, challenges in finding employment after graduation, and limited employment opportunities in the public sector (Akçay & Alpoğlu, 2020). Several structural, economic, and professional factors contribute to the growing employment anxiety among social workers. The overall increase in unemployment rates in Turkey (Altaşlı & Işık, 2017) also restricts employment opportunities in the field of social work (Akçay & Alpoğlu, 2020; Cebeci et al., 2020). The current employment structure relies heavily on the public sector (Işıkhan et al., 2016), and this one-dimensional expectation leads to intense competition and professional fragility. Under the influence of neoliberal welfare policies, the privatization of social services has resulted in a decrease in secure

public employment and increased ambiguity regarding professional roles (Akkuş, 2021; Atasü-Topcuoğlu & Akbaş, 2009; Garrett, 2019). Economic crises and fiscal austerity have further restricted public sector recruitment (Flynn, 2017; González-Portillo et al., 2015). Moreover, the insufficient recognition of the profession in both public and private sectors (Bolgün et al., 2017; Işıkhan et al., 2016) causes social workers to question their professional values and contributes to job search anxiety (Bolgün et al., 2017; Canbulut, 2017; Güzel, 2024). The perception of the profession as primarily aid-based also leads to the neglect of its potential to intervene in structural issues (Bolgün & Şahin, 2019; Yıldırım et al., 2019). Additionally, the uncontrolled expansion of social work education (Alptekin, 2016; Alptekin et al., 2017) and the disparity between the increasing number of graduates and limited job opportunities (Cebeci et al., 2020; Topuz & Öz, 2014) are other significant factors that heighten anxiety.

The employment anxiety experienced by social workers who are trained to generate solutions for the needs of individuals and communities and to promote social justice and well-being (Aydemir et al., 2024; Işık & Türk, 2023) poses a threat not only to their personal well-being but also to the functioning of social work practice and the quality of services delivered to society. Prolonged unemployment or uncertainty in securing job may lead to stress, loneliness, low self-esteem, depression, and other psychological issues among individuals (Cockshott et al., 2021; Russo & Terraneo, 2020; Virgolino et al., 2022). In this context, social support, which is considered an important resource for coping with stressful life events (Thoits, 1995), can play a critical role in helping individuals manage job search anxiety (Lorenzini & Giugni, 2010; Rey et al., 2016; Vrućinić, 2012). Social support is known to serve as an important buffer against the adverse effects of stressful life events such as unemployment, helping to mitigate the psychological burdens individuals face during unemployment (Lorenzini & Giugni, 2010; Rey et al., 2016; Thoits, 1995; Vrućinić, 2012). During difficult-to-control life events such as unemployment, support from close social networks can be a critical resource in alleviating psychological burdens (Arena et al., 2022; Ibañez & Lopez, 2018; Thoits, 1995).

A review of the literature reveals that studies have yielded significant findings regarding the relationship between social support and job search anxiety (An et al., 2024; Güney & Çelik, 2019; Lorenzini & Giugni, 2010; Rahal & Singh, 2024; Rey et al., 2016; Vrućinić, 2012). However, it is noteworthy that while unemployment rates in the field of social work have risen considerably in recent years, studies addressing employment anxiety among social workers are limited (Akçay & Alpoğlu, 2020; Cebeci et al., 2020; Çay & Akpınar, 2022). Moreover, no studies have investigated the relationship between perceived social support and job search anxiety among social workers. Therefore, the present study aims to examine the levels of job search anxiety among social work graduates who have not yet entered the labor market, as well as the impact of their perceived social support on their employment anxiety. Accordingly, the study seeks to answer the following research questions:

1. What is the level of job search anxiety among social work graduates?
2. In which area do social work graduates feel the highest level of employment anxiety?
3. Does the perceived social support of social work graduates influence their job search anxiety? If so, in what direction and to what extent does it influence it?

Methods

This quantitative research employed a relational survey model. The study was conducted with 628 participants using convenience and snowball sampling techniques. Of the participants, 398 were female (63.4%) and 230 were male (36.6%), with an average age of $\bar{x}$=25.32±1.62. Among the participants, 546 (86.9%) were single and 82 (13.1%) were married. Furthermore, 496 participants (79%) graduated from formal education, while 132 (21%) graduated from open/distance education programs.

The data in the study were collected using a personal information form created by the researchers to gather demographic details such as gender, age, marital status, and type of education, along with the Unemployment Anxiety Scale and the Multidimensional Perceived Social Support Scale. During the data collection process, graduates from social work departments in various geographical regions of Turkey were contacted through various online platforms and alumni groups. This approach aimed to enhance the diversity of the sample, reflecting the broader population. The study employed an online survey method, and the online measurement tool was applied to 628 volunteers who consented to participate.

Before testing the hypotheses, the normality of the data was checked. Skewness and kurtosis coefficients were examined, and it was found that these values fell within the range of ±2. Accordingly, it was determined that parametric tests could be applied (George & Mallery, 2010). Descriptive statistical calculations, Pearson correlation analysis, and multiple linear regression analysis were used in the study. SPSS 25.0 software was used in all statistical analyses, and the results were evaluated at a 95% confidence interval and a 0.05 significance level.

Results

The mean job search anxiety score among social workers was found to be $\bar{x}$=3.78±0.58, indicating that social workers experience a high level of job search anxiety. When the subdimensions of job search anxiety were examined, it was identified that social workers experienced the highest level of anxiety due to employment difficulties in the economy ($\bar{x}$=4.22±0.57). The mean perceived social support score of social workers was $\bar{x}$=4.48±1.27, suggesting that participants had a moderate level of perceived social support. An analysis of the subdimensions of perceived social support revealed that social workers felt the highest level of support from friends ($\bar{x}$=5.24±1.49).

A significant negative correlation was found between job search anxiety and perceived social support ($r=-0.414$; $p<0.01$). Further examination of the subdimensions of perceived social support showed

significant negative correlations between job search anxiety and family support (r=-0.371; p<0.01), friend support (r=-0.213; p<0.01), and significant others (r=-0.290; p<0.01).

Multiple linear regression analysis revealed that support from friends, family, and significant others explained 18% of the total variance in job search anxiety (R^2=0.18). Accordingly, friend support (β=-0.11), family support (β=-0.29), and significant others support (β=-0.19) were found to be significant negative predictors of job search anxiety (p<0.05). These findings suggest that as social workers' perceived social support from friends, family, and significant others increases, their job search anxiety decreases.

Conclusion

This study was conducted to determine the levels of job search anxiety among social work graduates who have not yet entered employment and to examine the impact of their perceived social support on this anxiety. The findings indicate that social workers experience a high level of job search anxiety, which is primarily attributed to employment difficulties in the economy. A moderate level of perceived social support was observed among participants, and a negative relationship was found between perceived social support and job search anxiety. Moreover, it was concluded that increased support from family, friends, and significant others significantly reduces job search anxiety.

KAYNAKÇA

Abay-Alyüz, S. B. (2020). Sosyal desteğin birey yaşamında önemi ve sosyal hizmet. *Talim, 4*(1), 115-134. https://doi.org/10.37344/talim.2020.4

Adak, N. (2010). Sosyal bir problem olarak işsizlik ve sonuçları. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 21*(2), 105-116.

Akçay, S. ve Alpoğlu, İ.E. (2020). Sosyal hizmet uzmanlarının işsizlik deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(1), 47-69. https://doi.org/10.33417/tsh.681837

Akkuş, P. (2021). Türkiye'de sosyal hizmetler, neo-liberal politikalar ve etik ikilemler. *Journal of Social Policy Conferences, 81*, 451-484. https://doi.org/10.26650/jspc.2021.81.836634

Aksakoğlu, G. (2001). *Sağlıkta araştırma teknikleri ve analiz yöntemleri.* Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Alonso, M. A. ve Sánchez-Herrero, S. A. (2011). Elaboración y validación de una escala para diagnosticar los miedos en el proceso de búsqueda de empleo. *Revista Española de Orientación y Psicopedagogía, 22*(1), 80-92.

Alptekin, K. (2016). *Başlangıçtan bugüne ve yarına Türkiye'de sosyal hizmet eğitimi*. Atlas Yayınevi.

Alptekin, K., Topuz, S. ve Zengin, O. (2017). Türkiye'de sosyal hizmet eğitiminde neler oluyor? *Toplum ve Sosyal Hizmet, 28*(2), 50-69.

Altaşlı, Y. A. ve Işık, M. (2017). Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerin istihdam üzerine etkileri (1980-2013). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22*(2), 567-585.

Altunışık, R. (2008). Anketlerde veri kalitesinin iyileştirilmesi için öntest (pilot test) yöntemleri. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 1-17.

An, J., Zhu, X., Shi, Z. ve An, J. (2024). A serial mediating effect of perceived family support on psychological well-being. *BMC Public Health, 24*(1), 940. https://doi.org/10.1186/s12889-024-18476-z

Arena, A. F., Harris, M., Mobbs, S., Nicolopoulos, A., Harvey, S. B. ve Deady, M. (2022). Exploring the lived experience of mental health and coping during unemployment. *BMC Public Health, 22*(1), 2451. https://www.doi.org/10.1186/s12889-022-14858-3

Arslan, K. (2021). Sosyal hizmet uygulamalarında aile dayanıklılığına etki eden faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23*(2), 365-374. https://doi.org/10.32709/akusosbil.847873

Artan, T., Arıcı, A., Çiçek, M., Bolat, G. B. ve Kocaoğlu, S. N. (2021). Sosyal hizmet mezunu istihdam araştırması: İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa örneği. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 21* (2), 338-366. https://doi.org/10.54961/uobild.1038125

Asadi, K., Yousefi, Z. ve Parsakia, K. (2024). The role of family in managing financial stress and economic hardship. *Journal of Psychosociological Research in Family and Culture, 2*(3), 11-19. https://doi.org/10.61838/kman.jprfc.2.3.3

Atasü-Topcuoğlu, R. ve Akbaş, E. (2009). Küreselleşme sürecinde daralan sosyal haklar ve Türkiye'de sosyal hizmet sunumunda yaşanan dönüşümün kuramsal ve politik çerçevesi. N. Mütevellioğlu vd. (Ed.), *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı* (ss. 175-181) içinde. Belediye-İş Sendikası Yayını.

Aydemir, İ., Öztürk, M., Toga, H. ve Türk, A. (2024). Sosyal hizmetin tanımlanması-amaçları-temel ilkeleri. İ. Aydemir ve M. Öztürk (Ed.), *Sosyal Hizmete Giriş* (ss.1-17) içinde. Akademisyen Kitabevi.

Aytaç, S. ve Keser, A. (2002). İşsizliğin çalışan birey üzerindeki etkisi: işsizlik kaygısı. *İş, Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 4*(2), 48.

Biçerli, M. K. (2004). *İşsizlikle mücadelede aktif istihdam politikaları.* Anadolu Üniversitesi İİBF Yayınları.

Bolgün, C. ve Şahin, F. (2019). Public perception and attitudes about social work in Turkey. *International Social Work, 62*(5), 1329-1342. http://doi.org/10.1177/0020872818774105

Bolgün, C., Şahin, F. ve Baydur, H. (2017). Manisa'da toplumun sosyal hizmet mesleğine ilişkin farkındalığı ve tutumu: Karşılaştırmalı bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 28*(2), 27-49.

Canbulut, T. (2017). Qualitative study in Turkey: Who are the social workers? *Turkish Journal of Social Work, 4*(2), 108-114.

Cebeci, F., Artan, T. ve Karaman, M. (2020). Sosyal hizmet bölümü stajyer öğrencilerinin iş bulma kaygısını azaltmaya yönelik grup çalışması. *Turkish Studies, 15*(3), 1721-1738. http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.43350

Cockshott, C. J., Kiemle, G., Byrne, P. ve Gabbay, M. B. (2021). A fall from grace: an interpretative

phenomenological analysis of unemployment in UK university graduates with common mental health issues. *Open Journal of Social Sciences, 9*(1), 291-313. https://doi.org/10.4236/jss.2021.91021

Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th Ed.). SAGE Publications.

Çay, M. ve Akpınar, B. (2022). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin iş bulma endişeleri ve umutsuzluk düzeylerine yönelik bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 33*(3), 707-734. https://doi.org/10.33417/tsh.981945

Dost, Z. D. ve Bilgin, K. U. (2020). Gençlerin işgücü piyasasına geçişinde deneyim ve staj etkisi. *Çalışma İlişkileri Dergisi, 1*(Özel Sayı), 119-153.

Eker, D. ve Arkar, H. (1995). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikoloji Dergisi,10*(34), 17-25.

Flynn, S. (2017). Social work practice in an economic downturn: Understanding austerity through an anti-oppressive framework. *Practice: Social Work in Action, 29*(3), 179-199. https://doi.org/10.1080/09503153.2016.1201467

Garrett, P. M. (2019). What are we talking about when we talk about 'Neoliberalism'?. *European Journal of Social Work, 22*(2), 188-200. https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1530643

George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update* (10 ed.). Pearson.

González-Portillo, M. A., Dominguez Antolinez, I. ve Muniategui Azcona, E. (2015). Crisis of the welfare state: an analysis of the responses from social work. *Revista de Cercetare şi Intervenţie Socială,* (49), 173-186.

Guariglia, P., Palmiero, M., Giannini, A. M. ve Piccardi, L. (2023). The key role of empathy in the relationship between age and social support. *Healthcare, 11* (17), 2464. https://doi.org/10.3390/healthcare11172464

Güney, A. ve Çelik, E. (2019). Sosyal sermaye ile işsizlik kaygısı arasındaki ilişki: Atatürk Üniversitesi İİBF son sınıf öğrencileri üzerine bir uygulama. *İstanbul İktisat Dergisi, 69*(1), 103-131. https://doi.org/10.26650/ISTJECON2019-0005

Güzel, B. (2024). Public perception survey for social workers in Turkey: What do people think? *Journal of Social Service Research, 50*(4), 697-710. https://doi.org/10.1080/01488376.2024.2371857

Harvey, D. (2007). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.

Hatimah, N. A., Dewi, E. M. P. ve Halima, A. (2023). Relationship between parents' social support and anxiety in facing the world of work in fresh graduate. *KnE Social Sciences,* (ICoPsy 2023), 228-241. https://www.doi.org/10.18502/kss.v8i19.14368

Ibañez, L. M. ve Lopez, S. H. (2018). Coming Back to Who I Am: Unemployment, Identity, and Social Support. In E. L. Mickey ve A. H. Wingfield (Eds.), *Race, Identity and Work* (pp. 7-33). Emerald Publishing Limited. https://www.doi.org/10.1108/S0277-283320180000032004

Işık, A. ve Türk, A. (2023). Uzaktan sosyal hizmet eğitimi. N. Yelboğa ve A. Işık (Ed.), *Yeni Dünya Düzeni ve Sosyal Hizmet: Güncel Alanlar-Eleştirel Tartışmalar* (ss. 157-176) içinde. Nika Yayınevi.

Işıkhan, V., Erbay, E., Akçay, S. ve Ege, A. (2016). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin mezuniyet sonrası gelecek planları: Ankara, Başkent ve Hacettepe Üniversitesi örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 27*(1), 7-24.

İsmailoğlu, G. ve Ersoy, A. F. (2021). Yeni mezun sosyal çalışmacıların "işsizlik" kavramına ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(4), 2459-2472. https://doi.org/10.33206/mjss.849715

Jain, A. M. ve Jha, M. (2022). Social support as a protective factor against depressive symptoms: A review. *Journal of Ravishankar University, 28*(1), 93-103. https://doi.org/10.52228/JRUA.2022-28-1-11

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayınları.

Kökocak, A., Yılmaz, M. ve Demirci, N. (2015). İşsizlik olgusu ve istihdam artırıcı stratejiler. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 7*(1), 109-121.

Lorenzini, J. ve Giugni, M. (2010). Youth coping with unemployment: The role of social support. *Revue Suisse de Travail Social, 11*, 80-99.

Melytė, M. ve Milkintaitė, L. (2024). Non-participation of graduates of the social work in the labour market. *Professional Studies: Theory And Practice, 28*(1), 111-122. http://dx.doi.org/10.56131/pstp.2024.28.1.300

Miller, N. K. (1992). *A study of the relationship between anxiety and social support systems*. University of Nevada.

Okay-Somerville, B. ve Scholarios, D. (2017). Job search anxiety and perceived barriers to labour market entry. *European Association of Work and Organizational Psychology Congress 2017 Abstract Book* (s. 1679) içinde. https://eprints.gla.ac.uk/136727/

Özcan, E., Attepe Özden, S. ve İçağasıoğlu Çoban, A. (2017). Sosyal hizmet uzmanlarının güvencesiz çalışma biçimine ilişkin deneyimlerinin değerlendirilmesi. *Journal of Human Sciences, 14*(1), 376–395. https://doi.org/10.14687/jhs.v14i1.4371

Özmete, E. ve Tahtacı, A. (2020). Sosyal çalışmacıların iş yaşamında stres yönetimi üzerine nitel değerlendirme. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi,* (15), 11-34.

Pentaraki, M. (2017). 'I am in a constant state of insecurity trying to make ends meet, like our service users': Shared austerity reality between social workers and service users-towards a preliminary conceptualisation. *British Journal of Social Work, 47*(4), 1245-1261. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw099

Rahal, D. ve Singh, A. (2024). Providing emotional support and daily emotional well-being among undergraduate students during the COVID-19 pandemic. *Journal of Social and Personal Relationships, 41*(8), 2192-2218. https://doi.org/10.1177/02654075241234823

Rey, L., Extremera, N. ve Peláez-Fernández, M. A. (2016). Linking social support to psychological

distress in the unemployed: the moderating role of core self-evaluations. *Social Indicators Research, 127*, 435-445. https://doi.org/10.1007/s11205-015-0958-x

Russo, C. ve Terraneo, M. (2020). Mental well-being among workers: a cross-national analysis of job insecurity impact on the workforce. *Social Indicators Research, 152*(2), 421-442. https://doi.org/10.1007/s11205-020-02441-5

Schmalbach, I., Schmalbach, B., Kalkbrenner, A., Bassler, M., Hinz, A. ve Petrowski, K. (2023). Psychometric properties of the job anxiety scale. *Frontiers in Psychology, 14*, 1020596. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1020596

Sevim, K. ve Altun, F. (2017). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin geleceğe yönelik mesleki ve akademik beklentileri. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(2), 51-65. https://doi.org/10.22466/acusbd.346958

Sharp, P., Oliffe, J. L., Kealy, D., Rice, S. M., Seidler, Z. E. ve Ogrodniczuk, J. S. (2023). Social support buffers young men's resilient coping to psychological distress. *Early Intervention in Psychiatry, 17*(8), 784-791. https://doi.org/10.1111/eip.13371

Stevenson, C., Wakefield, J. R. H., Bowe, M., Kellezi, B., Jones, B. ve McNamara, N. (2022). Weathering the economic storm together: Family identification predicts future well-being during COVID-19 via enhanced financial resilience. *Journal of Family Psychology, 36*(3), 337–345. https://doi.org/10.1037/fam0000951

Szcześniak, P. (2012). Struktura i determinanty bezrobocia w krajach rozwijających się. Refleksje. *Pismo naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM,* (5), 125-140. https://doi.org/10.14746/r.2012.5.8

Tan, M., Wu, Z., Li, J., Liang, Y. ve Lv, W. (2024). Analyzing the impact of unemployment on mental health among Chinese university graduates: A study of emotional and linguistic patterns on Weibo. *Frontiers in Public Health, 12*, 1337859. https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1337859

Tekin-Tayfun, A. N. ve Korkmaz, A. (2016). Üniversite öğrencilerinde işsizlik kaygısı: Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(17), 534-558.

Thoits, P. A. (1995). Stress, coping, and social support processes: Where are we? What next?. *Journal of health and social behavior,* 53-79. https://doi.org/10.2307/2626957

Topuz, S. ve Öz, M. (2014). Türkiye'de sosyal hizmet uzmanlarının istihdam durumu. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 25*(1), 149-158.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK (2024, Mart 25). İşgücü İstatistikleri, 2023- En son mezun olunan alana göre işgücü durumu. 3 Aralık 2024 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?P=Isgucu-Istatistikleri-2023-53521 adresinden erişildi.

Türkoğlu, B. (2013). Fay hattında erkeklikler: çalışma ve işsizlik ekseninde erkekliğe bakış. *Mülkiye Dergisi, 37*(4), 33-61.

Virgolino, A., Costa, J., Santos, O., Pereira, M. E., Antunes, R., Ambrósio, S., ... ve Vaz Carneiro, A. (2022). Lost in transition: a systematic review of the association between unemployment

and mental health. *Journal of Mental Health, 31*(3), 432-444. https://doi.org/10.1080/09638237.2021.2022615

Vrućinić, Ž. S. (2012). Socijalna podrška i nezaposlenost. *Defendologija, 15*(31), 76-82. http://dx.doi.org/10.5570/dfnd.1231.06.se

Whitley, R. (2021). Employment, unemployment, and workplace issues in relation to men's mental health. In R. Whitley (Ed.), *Men's Issues and Men's Mental Health: An Introductory Primer* (pp. 177-205). Springer.

Yen, K. H. ve Zairul, M. (2024). Safe space for traumatic urban youths. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 14*(8), 1760–1777. http://dx.doi.org/10.6007/IJARBSS/v14-i8/22548

Yıldırım, Ş., Uçan, G. ve Baydur, H. (2019). Yetişkinlerin sosyal hizmet mesleğini tanıma ve sosyal hizmetlerden yararlanma durumu: Manisa örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 34*, 307-322. https://doi.org/10.30794/pausbed.401329

Yüksel, İ. (2005). İşsizlik olgusunun psikolojik boyutu: Görgül bir araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60*(03), 255-274. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001427

Zachariae, R. (2020). Social relations and health. In J. Sholl ve S.I.S. Rattan (Eds.), *Explaining health across the sciences* (pp. 383-403). Springer. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-52663-4_22

Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G. ve Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of personality assessment, 52*(1), 30-41. http://dx.doi.org/10.1207/s15327752jpa5201_2

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

The Relationship Between Social Workers' Intercultural Sensitivity and Awareness of Diversity and Oppression*

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Kültürlerarası Duyarlılıkları ile Çeşitlilik ve Baskı Farkındalıkları Arasındaki İlişki

Rabia Ruveyda YİĞİT[1], Doğa BAŞER[2]

[1]Arş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi Sandıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü, relmali@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1652-7304
[2] Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, dogabaser@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7451-6590

Başvuru: 15.01.2025
Kabul: 11.07.2025

Atıf:

Yiğit, R. R. ve Başer, D. (2025). The relationship between social workers' intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 36*(3), 503-524. DOI: 10.33417/tsh.1620626

ABSTRACT

This study was conducted to investigate the level of intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression among 331 social workers who are members of the Turkish Association of Social Workers according to some variables and to determine the relationship between these constructs. The results show that the level of intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression among social workers differ according to the level of foreign language proficiency, the willingness to work with clients from different cultures, and the frequency of following the mass media of different countries. In addition, a moderate, positive, and significant relationship was found between social workers' intercultural sensitivity and their awareness of diversity and oppression.

Keywords: *Cultural competence, intercultural sensitivity, diversity, oppression, social worker*

ÖZ

Bu çalışma, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğine üye olan 331 sosyal hizmet uzmanının kültürlerarası duyarlılık ile çeşitlilik ve baskı farkındalık düzeylerini bazı değişkenlere göre incelemek ve aralarındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılık ile çeşitlilik ve baskı farkındalık düzeylerinin yabancı dil yeterlilik düzeyine, farklı kültürlerden müracaatçılarla çalışma isteğine ve farklı ülkelerin kitle iletişim araçlarını takip etme sıklığına göre farklılaştığını göstermektedir. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılıkları ile çeşitlilik ve baskı farkındalıkları arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kültürel yetkinlik, kültürlerarası duyarlılık, çeşitlilik, baskı, sosyal hizmet uzmanı*

*This study is derived from the first author's master's thesis, which was prepared under the supervision of the second author.

INTRODUCTION

Global and demographic changes in the last half century (Nadan, 2017) and increased migration movements due to globalization (Uzunaslan & Gökçearslan Çifci, 2019) caused social work to be practiced in a multicultural environment (İnak, 2023) and led social workers to have intercultural interactions with diverse clients (Freund & Band Winterstein, 2015). In today's global world, which includes diversity and pluralism (Akbaş, 2021), professionals who provide service to people need to be ready to interact with the increasingly diverse client system and to provide appropriate services (Arthur & Lalande, 2009). In this respect, it is important for social workers to gain intercultural communication competence (Akarçay Ulutaş et al., 2019) and to increase their knowledge and sensitivity about cultural differences (Anderson et al., 2006), diversity, and oppression (Sue et al., 2015). In fact, it is stated in the preface of the National Association of Social Workers (NASW) 2021 Code of Ethics that “social workers are sensitive to cultural and ethnic diversity and strive to end discrimination, oppression, poverty, and other forms of social injustice” (NASW, 2023). In addition, when the NASW standards for cultural competence in social work practice are examined, it is seen that according to Standard 9, social workers should establish effective communication with clients from all cultural groups (Goode & Jones, 2009).

According to Hammer et al. (2003), cultural competence is related to intercultural sensitivity, which is a social and communicative ability (Tamam, 2010). Intercultural sensitivity is the ability to develop positive emotions to understand and value differences in communication (Bae & Song, 2017; Chen & Starosta, 1997). In other words, it means that an individual should value different cultures and be sensitive enough to understand cultural differences to display appropriate and effective behavior in intercultural communication (Bhawuk & Brislin, 1992). According to Chen and Starosta (1996), individuals will not reach intercultural awareness unless they recognize and respect cultural similarities and differences. Interculturally sensitive individuals tend to make an effort to listen to others carefully and understand them (Park, 2013). The relevant literature states that intercultural sensitivity reduces ethnocentrism (Chen, 2010; Delibaş et al., 2020; Öğüt, 2017) and facilitates respectful and polite communication with individuals (Miller, 2006). It is emphasized that high self-esteem (Agarwal, 2020; Dong et al., 2008), empathy (Demirel et al., 2020; Nganga, 2006; Yurttaş & Aras, 2020), and cultural intelligence (Abaslı & Polat, 2019; Aslan & Kizir, 2019) increase intercultural sensitivity. In addition, it is stated that knowledge and awareness of diversity or experiencing diversity are important in achieving intercultural competence and sensitivity (Beagan, 2015; Cai, 2016; Tétreault et al., 2021). Diversity refers to differences based on social categories such as ethnicity, class, age, gender, sexual orientation, religion, and political ideology (Bell, 2016). As social workers' understanding of diversity develops, they become aware of the impact of culture (Miller, 2006). Social workers who are not aware of diversity have difficulties in understanding their clients and providing them with an effective service (Duyan, 2010). Indeed, clients who are disadvantaged due to structural factors based on diversity are often vulnerable to oppression (Hancock et al., 2012).

According to Dominelli (2002), oppression is socially constructed through the actions of individuals and their behavior towards others. It would be wrong to consider oppression only at the level of interpersonal relations as the oppressor's cruel treatment of the oppressed by using force. This is because structural elements that are active in reproducing unequal relations also embed oppression in everyday life. Therefore, social workers need to understand oppression and the dynamics that produce it.

With mass and individual migrations, Türkiye has been characterized as a destination country rather than a transit country for migration since the 2000s (Kesgin, 2022). Statistics show that Türkiye is the country hosting the highest number of refugees in the world (UNHCR, 2023). According to the data of the Presidency of Migration Management (PMM), as of 2024, there are approximately 2.9 million Syrians under temporary protection in Türkiye (PMM, 2024c). Although, there are approximately 1 million regular immigrants with residence permits (PMM, 2024b) and approximately 225 thousand irregular immigrants (PMM, 2024a). The immigrants are made up of different disadvantaged (women, disabled, elderly, children, LGBTIQ) and ethnic (Kurdish, Turkmen, Alevi, Christian) groups and thus have diversity (Afyonoğlu, 2020). Due to these migration movements and the increasing multicultural social structure in Türkiye, individuals with different cultural backgrounds have become an important part of the client group of social workers (Göktuna Yaylacı & Sirkeci, 2019). For this reason, social workers need to have intercultural sensitivity and be aware of diversity and oppression in order to make effective interventions. With a comprehensive cross-cultural knowledge base, awareness of diversity and oppression, and sensitivity to differences, social workers can go beyond a superficial understanding of culturally diverse clients in practice.

Although there are studies investigating the intercultural sensitivities of social workers (Álvarez Pérez et al., 2014; Fernández Borrero et al., 2016; Gaitani et al., 2021) and social work students (Del Villar, 2010) in the international literature, studies in the field of social work in Türkiye have generally focused on cultural competence (Salduz Doruk & Artan, 2023; Şen Varan et al., 2022; Uzunaslan & Gökçearslan Çifci, 2022), respect for diversity (Korkmaz & Özbesler, 2022), discrimination and oppression (Arslan Özdemir & Duyan, 2018; Cankurtaran & Beydili, 2016; Kolay Çepni, 2024). This study is important as it aims to investigate the level of intercultural sensitivity and the level of awareness of diversity and oppression among social workers and to understand the impact of social workers' understanding of diversity and oppression on their display of intercultural sensitivity in communicating with individuals from different cultures. The findings may contribute to diversity-conscious multicultural practice and intercultural social work practice.

Research Questions

1. Do the social workers' intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression levels differ according to gender, work experience, foreign language proficiency level, willingness to work with clients from different cultures, and frequency of following mass media of different countries?
2. Is there a significant relationship between social workers' intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression levels?

METHODS

Research Design

This is a descriptive and relational study to determine the relationship between the intercultural sensitivity and the awareness of diversity and oppression of the social workers. Descriptive studies aim to identify and define the characteristics of a particular individual, event, or group within real-life contexts (Grove et al., 2013), whereas relational studies seek to examine the presence and/or strength of a relationship between two or more variables (Nahcivan, 2015).

Population and Sample

The study population consisted of social workers who are members of the Turkish Association of Social Workers (TASW) and actively work in the field of social work. The TASW has 2300 members in total. Convenience and snowball sampling methods, which are among the non-probability sampling techniques, were used since the full list of social workers comprising the population could not be obtained. The convenience sampling was preferred due to its easy accessibility and availability at a given time (Etikan et al., 2015). Although it aimed to reach all members of the association, the final sample consisted of 331 social workers who were willing to participate in the research.

The data for the study were collected through Surveey, an online survey platform. The survey link was distributed three times to participants via the TASW email group. Upon clicking the link, participants were first directed to a page containing the informed consent form, which detailed the purpose, nature, and expected duration of the study. Only those who read and agreed to the terms of the informed consent were granted access to the survey. Completing the survey took approximately 10 minutes. Data collection took place between March 2019 and January 2020.

Data Collection Tools

Personal Information Form

The form was prepared by the researchers in line with the literature. It includes questions regarding gender, length of service as a social worker, level of foreign language proficiency, willingness to work with clients from different cultures, and frequency of following the mass media of different countries.

Intercultural Sensitivity Scale (ISS)

The scale was developed by Chen and Starosta (2000) to measure the intercultural sensitivity levels of social workers. It was adapted to Turkish by Bulduk et al. (2011). It is a five-point Likert-type scale consisting of twenty-four items under five factors. Items 2, 4, 7, 9, 12, 15, 18, 20 and 22 are reverse-coded. The lowest score that can be obtained from the scale is 24, and the highest score is 120. A higher total score indicates a higher level of intercultural sensitivity. The Cronbach's alpha of the original scale is .72. In this study, it was calculated as .89.

Diversity and Oppression Scale (DOS)

The scale was developed by Windsor et al. (2015) and adapted to Turkish by Demirdağ (2017). It is a five-point Likert-type scale consisting of twenty-two items under four factors. The DOS aims to measure participants' self-reports about diversity and oppression, based on the requirements of the Social Work Education Council (Windsor et al., 2015). Items 8, 12, 14, 15, 16, 17, and 18 are reverse-coded. The lowest score that can be obtained from the scale is 22, and the highest score is 110. A higher total score indicates a higher level of awareness of diversity and oppression. The Cronbach's alpha of the original scale is .82. It was found to be .80 in this study.

Statistical Analysis

The data collected online were transferred to the IBM SPSS Statistics 20 program and analyzed. The total scores of the ISS and the DOS were analyzed. The normal distribution test was conducted to determine the analyses to be performed. Descriptive statistics, Independent Sample T Test, One-Way Analysis of Variance, and Pearson Correlation Analysis were performed in the study.

Strengths and Limitations of the Research

The study has some limitations. First, social workers who are members of Turkish Association of Social Workers and actively work in the field were included in the research sample. Therefore, the findings cannot be generalized to other social workers in Türkiye. Secondly, since the survey was administered online, social workers who could not use the Internet well could not be reached. In addition, the data were collected over a certain period of time and are based only on subjective reports of social workers. Despite these limitations, the study reveals the level of intercultural sensitivity and the level of awareness of diversity and oppression among social workers and shows that there is a relationship between intercultural sensitivity and diversity and oppression.

RESULTS

65% of the participants are female. 69.5% worked for 55 months or less. 43.8% reported that they had intermediate level of foreign language knowledge. 93.1% stated that they wanted to work with clients from different cultures. It was found that 35% 'occasionally' followed the mass media of different countries (newspaper, magazine, radio, cinema, television, etc.) (Table 1).

Table 1: Descriptive Characteristics of The Participants'

Variables	Number (n)	Percentage (%)
Gender		
Female	215	65.0
Male	116	35.0
Work experience		
55 months and less	230	69.5
56 months and over	101	30.5
Foreign language proficiency level		
Very poor	22	6.6
Poor	105	31.7
Intermediate	145	43.8
Good	51	15.4
Very good	8	2.4
Willingness to work with clients from different cultures		
Yes	308	93.1
No	23	6.9
Frequency of following mass media of different countries		
Never	36	10.9
Rarely	115	34.7
Occasionally	116	35.0
Often	50	15.1
Always	14	4.2
Total	331	100.0

No statistically significant difference was found between the ISS and DOS scores of social workers according to gender and duration of work experience ($p>.05$). Those with a 'very good' level of foreign language proficiency were found to have higher ISS scores than those with a 'poor' level of foreign language, while those with a 'good' level of foreign language proficiency were found to have higher DOS scores than those with a 'poor' and 'intermediate' level of foreign language ($p<.05$). Among the social workers, those who reported that they wanted to work with clients from different cultures were found to have higher ISS scores ($p<.05$). It was revealed that the participants who 'always' followed the mass media of different countries had higher ISS scores than those who 'never', 'rarely' or 'occasionally' followed the mass media of different countries. In addition, it was found that the participants who 'always' and 'often' followed the mass media of different countries had higher DOS scores than those who 'never', 'rarely' and 'occasionally' followed it ($p<.05$; Table 2).

Table 2: The T-Test and ANOVA Test Results Pertaining to the Participants' Total Scores in ISS and DOS

Variables	ISS Total Score Mean±SD	DOS Total Score Mean±SD
Gender		
Female	98.63±9.62	80.61±9.06
Male	97.11±12.68	78.77±10.74
	p=.261	p=.099
	t=1.128	t=1.655
Work experience		
55 months and less	97.70±10.67	80.10±9.24
56 months and over	99.00±11.07	79.65±10.74
	p=.316	p=.698
	t=-1.005	t=0.389
Foreign language proficiency level		
Very poor	98.00±10.45	77.55±10.59
Poor	97.27±10.58	78.76±8.89
Intermediate	97.13±10.95	79.39±9.84
Good	101.31±9.92	83.78±8.92
Very good	106.38±12.49	88.63±11.54
	p=.**026**	p=.**001**
	F=2.813	F=4.633
Willingness to work with clients from different cultures		
Yes	98.44±10.81	80.15±9.73
No	93.52±9.75	77.57±9.30
	p=**.035**	p=.219
	t=2.119	t=1.231
Frequency of following mass media of different countries		
Never	96.19±9.77	76.56±9.12
Rarely	97.57±8.66	78.04±8.81
Occasionally	96.94±10.96	80.06±9.08
Often	100.88±13.09	84.50±10.08
Always	107.00±14.02	87.57±13.03
	p=**.003**	p=**.000**
	F=4.032	F=7.690

Bold values indicates p<.05.

The mean ISS score of the participants was 98.10±10.80, and the mean DOS score was 79.97±9.71. A moderate, positive and significant relationship (p<.01) was found between the ISS and DOS scores. It was revealed that as intercultural sensitivity of social workers increased, their level of awareness of diversity and oppression also increased (Table 3).

Table 3. Correlation Analysis Results Regarding the Relationship Between the Participants' ISS and DOS Scores.

Scales	Mean±SD	R	p
ISS	98.10±10.80	.618	**.000**
DOS	79.97±9.71		

Bold values indicates p<.01.

DISCUSSION

This study was carried out to determine the intercultural sensitivity levels and the level of awareness of diversity and oppression among social workers who are the members of the Turkish Association of Social Workers, the factors affecting these levels, and the relationship between these constructs.

The study concluded that gender and duration of work experience did not influence the participants' intercultural sensitivity and their ability to recognize diversity and oppression. Sizoo et al. (2005) stated that especially intercultural sensitivity is affected by variables such as having been in a different country and knowing a foreign language, rather than variables such as age, gender, and race. Other studies have also reported no significant difference between the ISS total scores (Aktaş et al., 2021; Çifçi & Deger, 2021; Dönmez et al., 2023; Gönderen Çakmak et al., 2020; Hernandez Katz, 2014; Karasu et al., 2022) and DOS total scores (Kemp Graham, 2015; Stauss et al., 2018; Trull & Myers, 2020) in terms of these two variables.

Social workers with a high level of foreign language proficiency also had significantly higher ISS and DOS scores. In studies conducted with social workers working especially in the field of migration in Türkiye, the participants stated that they have had difficulties providing effective services due to language barriers (Paslı & Koç, 2022; Ulutaş & Attepe Özden, 2021) and they tried to overcome this problem by working with translators (Kaçaner, 2019); however, they complained about ineffective translation (Afyonoğlu & Harputlu, 2021), being misunderstood (Artan et al., 2018), and not being able to establish a bond of trust with the client (Cete & Kahraman Güloğlu, 2022). People gain

intercultural experience thanks to their language skills and can communicate effectively with people from different cultures (Repo et al., 2017). For this reason, it can be said that knowing a foreign language is a fundamental resource for recognizing diversity and understanding the context of different cultures. It helps understand and be sensitive towards different cultures. Butler and Molidor (1995) also argued that one method of showing sensitivity to clients from different cultural groups is knowing a foreign language. In addition, it has been revealed that learning a foreign language has a positive effect on being aware of and accepting diverse individuals (Colaço, 2017). Studies have shown that knowing a foreign language increases intercultural sensitivity (Chang et al., 2013; Kılıçlar & Pala, 2019; Oren & Yuceturk, 2021) and raises the perception of the connection between ethnic, gender, social class diversity and social justice issues (Kubota et al., 2003).

The study revealed that the intercultural sensitivity levels of the participants who were willing to work with clients from different cultures were high. An interculturally sensitive service involves integrating awareness of the client's cultural characteristics into practice. Different clients may require different services (Graham et al., 2010). In this context, it is important for social workers to have a positive attitude towards providing services to clients from different cultures and to be sensitive to different cultures. The literature also supports this finding (Dikmen et al., 2016; Gönenç et al., 2018).

It has been observed that following the mass media of different countries also affected the levels of intercultural sensitivity, and awareness of diversity and oppression. There are studies in the literature that support this finding. The studies conducted by Park (2013), Mao (2015), and Öğüt and Olkun (2018) revealed that the increase in the frequency of following the mass media increases the level of sensitivity. It can be said that following the mass media of different countries contributes to being aware of the existence of different cultures, different attitudes and behaviors, and different thoughts (Ulukaya-Öteleş, 2021). For this reason, an intercultural environment, which the participants experienced indirectly through the mass media, may have enabled the development of their sensitivity. In addition, today, people can experience diversity through mass media without leaving their own country or having to be somewhere else geographically (Liu, 2012). It is clear that the mass media has an effect on the formation or reinforcement of prejudiced attitudes and behaviors (Gürel, 2011) and may include content for many types of oppression such as violence, abuse, discrimination, and inequality against individuals. For this reason, it is an expected finding that social workers who follow mass media frequently have higher awareness of diversity and higher levels of ability to recognize discrimination and oppression.

The intercultural sensitivity levels of the participants were found to be high, and the levels of awareness of diversity and oppression were found to be moderate. Studies conducted with social workers and students reported high levels of ISS and DOS levels (Byers et al., 2020; Fernández

Borrero et al., 2016; Gaitani et al., 2021; Şaşmaz & Arslan, 2023; Schreiber & Minarik, 2018). There may be several underlying reasons for the relatively low levels of awareness and understanding of diversity and oppression among participants in this study. First, the Education Policy and Accreditation Standards (EPAS) of the Council on Social Work Education (CSWE) emphasize that social work education programmes should integrate issues of diversity into the curriculum and equip students with the necessary competencies to challenge systemic oppression (CSWE, 2022). However, in many social work departments in Türkiye, topics such as anti-oppressive practice, cultural competence, and diversity education are often offered only as elective courses or are addressed within a limited number of instructional hours. Furthermore, the provision of social services sometimes overlooks the presence of diverse identities, belief systems, lifestyles, and ethnic groups. This institutional invisibility can significantly diminish social workers' awareness of and responsiveness to diversity in practice. In this study, the majority of the participants had less than five years of experience, which may have contributed to their lower levels of awareness and understanding of diversity and oppression.

The relationship between the participants' ISS and DOS scores was moderate, positive and significant. As the awareness of diversity and oppression increased, participants' intercultural sensitivity also increased. Banks (2018) found a moderate, positive and significant relationship between intercultural sensitivity, attitudes toward diversity, and intercultural awareness. This finding suggests that intercultural sensitivity increases as the level of awareness of diversity and different cultures increases. Strekalova (2012) conducted a study with teachers teaching refugee students and found that the teachers with high intercultural sensitivity scores were aware of diversity. On the other hand, the participants with low intercultural sensitivity scores stated that they did not know about diversity until they started working with refugees, and that they had difficulty with the behaviors of students from different cultures. Fernández Borrero et al. (2016) found that social workers trained about diversity have more respect for differences and higher self-confidence. They explained that receiving education about diversity provides a background on intercultural knowledge and is a distinguishing factor in communicating with different cultures with acceptance and respect.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The findings showed that social workers who knew a foreign language well, who were willing to work with clients from different cultures and who followed the mass media had higher levels of intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression. It was also found that as the level of awareness of diversity and oppression increased, intercultural sensitivity also increased.

Developing intercultural sensitivity and fostering awareness of diversity and oppression require individuals to critically examine the assumption that their cultural perspective is inherently normative

or superior. In this regard, experiential learning methods—such as psychodrama and structured group work—can be employed to facilitate self-reflection among social workers, enabling them to identify their own biases and understand how these may affect client relationships and the overall quality of service provision. Furthermore, in-service training activities can be implemented to enhance social workers' intercultural sensitivity and their awareness of diversity and oppression in professional practice.

The reciprocal relationship between culture and language is undeniable. In a multicultural society, social workers need to develop their foreign language proficiency in order to better understand the cultures of clients from different countries. Considering the effect of following the mass media on intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression, it is recommended that social workers follow the current developments in the world and increase their ability to use technology in order to provide an effective intercultural service. In order to educate social workers who are culturally sensitive and respectful of differences, the curriculum should incorporate courses designed to enhance applicants' sensitivity to diversity and pluralism, both in their attitudes and behaviors. Therefore, courses on multicultural social work, intercultural sensitivity, and anti-oppressive social work can be included in the social work education curriculum.

The results of the research show that social workers have high intercultural sensitivity scores and recognize and value differences when they communicate with individuals from different cultures. Future qualitative studies can investigate how social workers adapt to differences. Since communication is a reciprocal process, the intercultural sensitivity levels of the clients that social workers serve can also be investigated. Empirical studies may be undertaken to assess the effectiveness of training interventions aimed at enhancing social workers' intercultural sensitivity and increasing their awareness of diversity and oppression. Finally, in societies that are becoming increasingly multicultural, the importance of intercultural sensitivity, diversity and oppression will increase day by day. Therefore, it is recommended to conduct more research on this subject.

ETHICAL INFORMATION ON RESEARCH

Before the study, ethical approval (2018/177) was obtained from the Non-Interventional Clinical Research Ethics Committee of XX University. In addition, permission was obtained from the TASW to conduct the study. In the web survey, the participants were informed about the research process (informed consent), and they were ensured that participation in the study is voluntary (principle of voluntariness) and that their personal information would be kept confidential (confidentiality principle).

CONTRIBUTION OF RESEARCHERS

The authors contributed equally to the research.

CONFLICT OF INTEREST STATEMENT

In this study, there are no potential conflicts of interest.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Son yarım asırda yaşanan küresel ve demografik değişimler ile küreselleşmenin etkisiyle artan göç hareketleri, sosyal hizmet uygulamasının çok kültürlü bir ortamda gerçekleşmesine ve sosyal hizmet uzmanlarının çeşitlilik gösteren müracaatçılarla kültürlerarası etkileşimler yaşamalarına zemin hazırlamıştır. Farklılığı ve çoğulculuğu ihtiva eden günümüz küresel dünyasında, insana hizmet veren profesyonellerin, giderek çeşitli hale gelen müracaatçı sistemi ile etkileşime girmeye ve onlara uygun hizmet sunmaya hazır olmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda, sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası iletişim yetkinliği kazanmaları, kültürel farklılıklara, çeşitliliğe ve baskıya dair bilgilerini ve duyarlılıklarını artırmaları önemlidir. Nitekim Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği 2021 yılı Etik Kurallarının önsözünde de "sosyal hizmet uzmanları kültürel ve etnik çeşitliliğe duyarlıdır ve ayrımcılık, baskı, yoksulluk ve diğer sosyal adaletsizlik biçimlerini sona erdirmek için çaba gösterirler" denmektedir. Ayrıca sosyal hizmet uygulamasında kültürel yetkinlik için Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği standartlarına bakıldığında, Standart 9'da sosyal hizmet uzmanlarının tüm kültürel gruplardan müracaatçılarla etkili iletişim sağlamaları gerektiği vurgulanmaktadır.

Kitlesel ve bireysel göçlerle beraber 2000'lerden itibaren Türkiye göç için transit ülkeden ziyade hedef ülke olarak nitelendirilmeye başlamıştır. İstatistikler, dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkenin Türkiye olduğunu göstermektedir. Türkiye'de yaşanan bu göç hareketleri ve artan çok kültürlü toplumsal yapı nedeniyle farklı kültürel geçmişe sahip bireyler müracaatçı grubunun önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının etkili bir müdahalede bulunmak için kültürlerarası duyarlılığa, çeşitlilik ve baskı bilincine sahip olmaları gerekmektedir. Kültürlerarası duyarlılık, iletişimde farklılıkları anlamaya ve değer vermeye yönelik olumlu duygu geliştirme yeteneğini ifade etmektedir. Kültürlerarası duyarlı bireyler başkalarını dikkatli bir şekilde dinlemek ve anlamak için çaba gösterme eğilimindedirler. İlgili literatürde, kültürlerarası duyarlılığın etnik merkezciliği azalttığı; bireylerle saygılı ve kibar iletişim kurmayı kolaylaştırdığı; benlik saygısının, empatinin ve kültürel zekanın yüksek olmasının ise kültürlerarası duyarlılığı artırdığı vurgulanmaktadır. Bunun yanında çeşitliliğe yönelik bilgi ve farkındalığın veya çeşitliliği deneyimlemenin kültürlerarası yetkinliğe ve duyarlılığa ulaşmada önemli olduğu belirtilmektedir. Zira sosyal hizmet uzmanının çeşitlilik anlayışı geliştikçe, kültürün etkisinin de farkına varmaktadır.

Çeşitlilik bilincine sahip olmayan sosyal hizmet uzmanları ise müracaatçılarını anlamada ve onlara etkili bir hizmet sunmada güçlük çekmektedirler.

Uluslararası literatürde sosyal hizmet uzmanlarının ve öğrencilerinin kültürlerarası duyarlılıklarını araştıran çalışmalar olsa da Türkiye'de sosyal hizmet alanındaki çalışmaların genellikle kültürel yetkinliğe, farklılığa saygıya, ayrımcılık ve baskıya odaklandığı görülmektedir. Bu araştırma, sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılık ile çeşitlilik ve baskı düzeylerini belirleme, çeşitlilik ve baskıyı tanımalarının farklı kültürden bireylerle iletişimde kültürlerarası duyarlılık sergilemelerine etkisini anlama bakımından önemlidir. Araştırmanın amacı, sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılık ile çeşitlilik ve baskı düzeylerini bazı değişkenlere göre incelemek ve aralarındaki ilişkiyi belirlemektir. Çalışmadan elde edilecek sonuçların, çeşitlilik bilincine sahip çok kültürlü uygulamaya ve kültürlerarası sosyal hizmet uygulamasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma, sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılıkları ile çeşitlilik ve baskı farkındalıkları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik betimsel ve ilişkisel bir araştırmadır. Çalışmanın evreni, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğine üye olan ve sosyal hizmet alanında aktif olarak çalışan sosyal hizmet uzmanlarından oluşmaktadır. Araştırmada evreni oluşturan sosyal hizmet uzmanlarının tam listesine ulaşılamadığı için olasılığa dayalı olmayan örnekleme tekniklerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubuyla temas kurma sürecinde Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği e-posta grubundan destek alınmıştır. Nihai örneklem, araştırmaya katılmaya gönüllü olan 331 sosyal hizmet uzmanından oluşmuştur. Çalışmada katılımcıların sosyo-demografik, mesleki ve kültürel özelliklerini belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu", kültürlerarası duyarlılık düzeyini ölçmek için "Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği (KDÖ)", çeşitlilik ve baskı düzeyini ölçmek için "Çeşitlilik ve Sosyal Adalet Ölçeği (ÇSAÖ)" kullanılmıştır. Araştırma verileri web tabanlı anket sistemi olan http://www.surveey.com kullanılarak toplanmıştır. İlgili site aracılığıyla oluşturulan anket linki katılımcıların e-posta adreslerine gönderilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde tanımlayıcı istatistikler, Bağımsız Örneklem T Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi ve Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır. İstatistiksel analizler KDÖ ve ÇSAÖ toplam puanları üzerinden yapılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, sosyal hizmet uzmanlarının %65'inin kadın olduğu ve %69.5'inin 55 ay ve altı süredir görev yaptığı, %43.8'inin orta düzeyde yabancı dil bilgisinin olduğu, %93.1'inin farklı kültürden müracaatçılarla çalışmak istediği, %35'inin farklı ülkelerin kitle iletişim araçlarını (gazete, dergi, radyo, sinema, televizyon vb.) 'ara sıra' takip ettiği belirlenmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin yüksek, çeşitlilik ve baskı düzeylerinin orta olduğu görülmüştür. Katılımcıların kültürlerarası duyarlılığa sahip olmalarında ve çeşitlilik ve baskıyı tanıma yeterliliklerinde cinsiyetin ve görev süresinin belirleyici bir etmen olmadığı sonucuna

ulaşılmıştır. Yabancı dil bilme düzeyi ‘çok iyi’ olanların ‘kötü’ olanlara göre KDÖ puanları daha yüksek bulunurken, yabancı dil bilme düzeyi ‘iyi’ olanların ‘kötü’ ve ‘orta’ olanlara göre ÇSAÖ puanları daha yüksek bulunmuştur. Farklı kültürden müracaatçıyla çalışmaya istekli olan katılımcıların kültürlerarası duyarlılık düzeyleri yüksek bulunmuştur. Farklı ülkelerin kitle iletişim araçlarını ‘her zaman’ takip eden katılımcıların ‘hiçbir zaman’ takip etmeyen, ‘nadiren’ ve ‘ara sıra’ takip edenlere göre KDÖ puanlarının daha yüksek olduğu; kitle iletişim araçlarını ‘her zaman’ ve ‘çoğu zaman’ takip eden katılımcıların ‘hiçbir zaman’ takip etmeyen, ‘nadiren’ ve ‘ara sıra’ takip edenlere göre ÇSAÖ puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların KDÖ ve ÇSAÖ puanları arasındaki ilişkiye bakıldığında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, yabancı dili iyi düzeyde bilen, farklı kültürden müracaatçılarla çalışmak isteyen, kitle iletişim araçlarını takip eden sosyal hizmet uzmanlarının daha yüksek kültürlerarası duyarlılık ile çeşitlilik ve baskı yeterliliğine sahip oldukları görülmüştür. Diğer yandan çeşitlilik ve baskı düzeyi arttıkça kültürlerarası duyarlılığın da arttığı belirlenmiştir. Yalnızca Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğine üye olan ve alanda aktif olarak çalışan sosyal hizmet uzmanlarıyla araştırmanın yürütülmesi çalışmanın sınırlılıklarındandır. Bununla birlikte, anketler web tabanlı anket sitesi aracılığıyla uygulandığından interneti yeterli düzeyde kullanamayan sosyal hizmet uzmanlarına ulaşılamamıştır. Ayrıca veriler belirli bir zaman aralığında toplanmıştır ve yalnızca sosyal hizmet uzmanlarının öznel bildirimlerine dayanmaktadır.

Kültür ve dil arasındaki karşılıklı ilişki yadsınamaz. Çok kültürlü bir toplumda özellikle farklı ülkelerden müracaatçıların kültürlerini daha iyi anlayabilmek için sosyal hizmet uzmanlarının yabancı dil yeterliliklerini geliştirmesi gerekmektedir. Kitle iletişim araçlarını takip etmenin kültürlerarası duyarlılığa ve çeşitlilik ve baskı bilincine etkisini de göz önünde bulundurarak sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası etkili bir hizmet sunmak adına dünyadaki güncel gelişmeleri takip etmeleri, teknolojiyi kullanma becerisini artırmaları önerilmektedir.

Araştırma sonuçları sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılık puanlarının yüksek olduğunu, farklı kültürden bireylerle iletişime geçtiklerinde farklılıkları algıladıklarını ve değer verdiklerini göstermektedir. Gelecekteki çalışmalarda, uzmanların farklılıklarla karşılaştıklarında nasıl uyum sağladıklarını araştırmak üzere nitel araştırmalar gerçekleştirilebilir. İletişim çift yönlü bir süreç olduğu için sosyal hizmet uzmanlarının hizmet sunduğu müracaatçıların da kültürlerarası duyarlılıkları araştırılabilir. Son olarak giderek çok kültürlü hale gelen toplumlarda kültürlerarası duyarlılık ile çeşitlilik ve baskının önemi de gün geçtikçe artacaktır. Bu nedenle bu konuda daha fazla araştırmanın yapılması önerilmektedir.

REFERENCES

Abaslı, K., & Polat, Ş. (2019). Öğrencilerin kültürlerarası duyarlılık ve kültürel zekâya ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(1), 193–202. https://doi.org/10.18506/anemon.419526

Afyonoğlu, M. F. (2020). Sosyal çalışmada kesişimsellik. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(2), 699–725. https://doi.org/10.33417/tsh.689618

Afyonoğlu, M. F., & Harputlu, Ç. (2021). Covid-19 pandemisinde göç alanında çalışan sosyal çalışmacı olmak. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *1*, 289–318. https://doi.org/10.33417/tsh.967973

Agarwal, S. (2020). Intercultural sensitivity, self-esteem and emotional quotient: a study of undergraduate and post graduate students in Indıa. *AIMA Journal of Management & Research*, *14*(1/4), 1–15.

Akarçay Ulutaş, D., Ustabaşı Gündüz, D., & Boz, A. N. (2019). Türkiye'deki sosyal hizmet eğitiminde kültürel yetkinliğin incelenmesi. In M. Dalkılıç (Ed.), *Academic Researches in Social Sciences and Humanities*. Gece Akademi.

Akbaş, E. (2021). Göç ve sosyal hizmet ilişkisi üzerine. In T. E. Gencer & B. Güzel (Eds.), *Göç, göçmenlerle çalışma ve sosyal hizmet* (pp. 3–13). Nobel.

Aktaş, B., Pasinlioğlu, T., Kılıç, M., & Özaslan, A. (2021). Determination of intercultural sensitivity among nurses. *Journal of Religion and Health*, 60(1), 112–121. https://doi.org/10.1007/s10943-019-00902-x

Álvarez Pérez, P., Fernández Borrero, M. A., & Vázquez Aguado, O. (2014). When knowledge is not enough: Elements to strengthen intercultural sensitivity among professionals of social services in Andalusia (Spain). *Journal of Social Service Research*, *40*(3), 353–366. https://doi.org/10.1080/01488376.2014.901278

Anderson, P. H., Lawton, L., Rexeisen, R. J., & Hubbard, A. C. (2006). Short-term study abroad and intercultural sensitivity: A pilot study. *International Journal of Intercultural Relations*, *30*(4), 457–469. https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.10.004

Arslan Özdemir, E., & Duyan, V. (2018). Baskı ve ayrımcılığa karşı sosyal hizmet. *Journal of Academic Value Studies*, *4*(19), 273–283. https://doi.org/10.23929/javs.677

Artan, T., Özkan, A. O., Açıkgöz, N., & Salduz, Ç. (2018). Göç alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının süpervizyon gereksinimine bakış açılarının değerlendirilmesi. *Atlas International Refereed Journal on Social Sciences*, *4*(13), 1099–1109. https://doi.org/10.31568/atlas.173

Arthur, N., & Lalande, V. (2009). Diversity and social justice implications for outcome approaches to evaluation. *International Journal for the Advancement of Counselling*, *31*(1), 1–16. https://doi.org/10.1007/s10447-008-9063-z

Aslan, S., & Kizir, Z. (2019). Bir hastanede çalışan hemşirelerin kültürel duyarlılıkları ile kültürel zekaları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *6*(2), 115–120. https://doi.org/10.34087/cbusbed.527215

Bae, S. Y., & Song, H. (2017). Intercultural sensitivity and tourism patterns among international students in Korea: using a latent profile analysis. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, *22*(4), 436–448. https://doi.org/10.1080/10941665.2016.1276087

Banks, D. G. (2018). *Faculty attitudes of diversity and cultural awareness in higher education* [Master's thesis, Rowan University, ProQuest Dissertation & Theses]. https://www.proquest.com/docview/2065238156?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true

Beagan, B. L. (2015). Approaches to culture and diversity: A critical synthesis of occupational therapy literature. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, *82*(5), 272–282. https://doi.org/10.1177/0008417414567530

Bell, L. A. (2016). Theoretical foundations for social justice education. In M. Adams, L. A. Bell, & P. Griffin (Eds.), *Teaching for diversity and social justice* (3rd ed., pp. 1–14). Routledge.

Bhawuk, D. P., & Brislin, R. (1992). The measurement of intercultural sensitivity using the concepts of individualism and collectivism. *International Journal of Intercultural Relations*, 16(4), 413–436. https://doi.org/10.1016/0147-1767(92)90031-O

Bulduk, S., Tosun, H., & Ardıç, E. (2011). Türkçe kültürler arası duyarlılık ölçeğinin hemşirelik öğrencilerinde ölçümsel özellikleri. *Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law History*, *19*(1), 25–31.

Butler, L. S., & Molidor, C. E. (1995). Cultural sensitivity in social work practice and research with children and families. *Early Child Development and Care*, *106*(1), 27–33. https://doi.org/10.1080/0300443951060104

Byers, L. G., Bragg, J., & Munoz, R. (2020). Increasing diversity and oppression scale scores through relational cultural theory. *Journal of Teaching in Social Work*, *40*(1), 18–30. https://doi.org/10.1080/08841233.2019.1685625

Cai, D. Y. (2016). A concept analysis of cultural competence. *International Journal of Nursing Sciences*, *3*(3), 268–273. https://doi.org/10.1016/j.ijnss.2016.08.002

Cankurtaran, Ö., & Beydili, E. (2016). Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerekliliği üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *27*(1), 145–160.

Cete, H., & Kahraman Güloğlu, F. (2022). Türk Kızılay Toplum Merkezlerinde çalışan meslek elemanlarının sosyal hizmet perspektifi ve alanda yaşadıkları sorunlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *33*(2), 407–435. https://doi.org/10.33417/tsh.1005484

Chang, H. Y., Yang, Y. M., & Kuo, Y. L. (2013). Cultural sensitivity and related factors among community health nurses. *Journal of Nursing Research*, *21*(1), 67–73. https://doi.org/10.1097/jnr.0b013e3182829cb9

Chen, G.-M. (2010). The impact of intercultural sensitivity on ethnocentrism and intercultural communication apprehension. *Intercultural Communication Studies*, *19*(1), 1–9.

Chen, G.-M., & Starosta, W. J. (1996). Intercultural communication competence: A synthesis. *Annals of the International Communication Association*, *19*(1), 353–383. https://doi.org/10.1080/23808985.1996.11678935

Chen, G.-M., & Starosta, W. J. (1997). A review of the concept of intercultural sensitivity. *Human Communication*, *1*, 1–16.

Chen, G.-M., & Starosta, W. J. (2000). The development and validation of the intercultural sensitivity scale. *Human Communication*, *3*, 1–15.

Çifçi, S., & Deger, V. B. (2021). The intercultural sensitivity levels of primary health care workers in a city in Eastern Turkey. *Journal of the Pakistan Medical Association*, *71*(11), 2554–2558. https://doi.org/10.47391/JPMA.238

Colaço, M. M. (2017). *Raising cultural and diversity awareness in the primary english classroom* [Master's thesis, Universidade Nova de Lisboa, The Universidade Nova de Lisboa's Repository]. http://hdl.handle.net/10362/21596

CSWE. (2022). 2022 educational policy and accreditation standards. https://www.cswe.org/getmedia/bb5d8afe-7680-42dc-a332-a6e6103f4998/2022-EPAS.pdf

Del Villar, C. P. (2010). How savvy are we?: Towards predicting intercultural sensitivity. *Human Communication*, *13*, 197–215.

Delibaş, L., Dürmüş, G., Bilir, İ., Ekren, A., & Çelikli, S. (2020). Sağlık programlarında öğrenim gören öğrencilerin kültürler arası duyarlılık ve etnik merkezcilik düzeyleri. *Journal of Vocational School of Health Service*, *8*(1), 1–14. https://doi.org/10.33715/inonusaglik.700285

Demirdağ, S. (2017). Çeşitlilik ve sosyal adalet ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, *5*(2), 273–284.

Demirel, G., Kaya, N., & Doğaner, A. (2020). Ebelik öğrencilerinin kültürlerarası yaklaşımlarının merhamet ve empati düzeylerine etkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(21), 282–300. https://doi.org/10.26466/opus.591200

Dikmen, Y., Aksakal, K., & Kara Yılmaz, D. (2016). An investigation of cultural sensitivity of nurses in foreign patient care: A descriptive study in Turkey. *International Journal of Health Sciences and Research*, *6*, 254–261.

Dominelli, L. (2002). *Anti-oppressive social work theory and practice*. Palgrave Macmillan.

Dong, Q., Koper, R. J., & Collaço, C. M. (2008). Social intelligence, self-esteem, and intercultural communication sensitivity. *Intercultural Communication Studies*, *17*, 162–172.

Dönmez, Ç. Ç., Can, A. A., Yılmaz, D. V. (2023). Hemşirelerin kültürlerarası duyarlılığının belirlenmesi: Tanımlayıcı ve kesitsel bir çalışma. *Abant Sağlık Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi*, 3(2), 14–25.

Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.

Etikan, I., Musa, S. A., & Alkassim, R. S. (2015). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, *5*(1), 1–4. https://doi.org/10.11648/j.ajtas.20160501.11

Fernández Borrero, M. A., Vázquez Aguado, O., & Álvarez Pérez, P. (2016). The influence of cultural sensitivity in social work practice with immigrants. *The British Journal of Social Work*, *46*(2), 444–462. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu113

Freund, A., & Band Winterstein, T. (2015). Social workers in multi-cultural societies: Using a phenomenological lens to develop an integrative approach. *Qualitative Social Work*, *16*(1), 44–59. https://doi.org/10.1177/1473325015599836

Gaitani, P., Notara, V., Koutsouradi, G., Sakellari, E., & Lagiou, A. (2021). Intercultural sensitivity among healthcare professionals working with refugees and migrants in greece: A cross-sectional study. *International Journal of Health Sciences and Research*, *11*(1), 1–9.

Göktuna Yaylacı, F., & Sirkeci, İ. (2019). Sunuş: göç ülkesi Türkiye'de sosyal hizmet. In F. Göktuna-Yaylacı (Ed.), *Kuramsal ve uygulama boyutları ile Türkiye'de sığınmacı, mülteci ve göçmenlerle sosyal hizmetler*. Transnational Press London.

Gönderen Çakmak, H. S., Özer Küçük, E., Ağadayı, E., & Kahveci, R. (2020). Bir araştırma hastanesinde çalışan hemşirelerin kültürlerarası duyarlılıkları ve göçmen hastalar ile ilgili görüşleri. *Ankara Medical Journal*, *20*(4), 882–894. https://doi.org/10.5505/amj.2020.80488

Gönenç, İ. M., Göktaş, M., Altın Dursun, R., Çökelek, F., Ercan, N., & Şahin, D. (2018). Opinions and cultural sensitivities of midwives and nurses about providing health care to women seeking asylum. *Journal of Human Sciences*, *15*(2), 683–696.

Goode, T., & Jones, W. (2009). *Definition of linguistic competence*. https://nccc.georgetown.edu/documents/Definition%20of%20Linguistic%20Competence.pdf

Graham, J. R., Bradshaw, C., & Trew, J. L. (2010). Cultural considerations for social service agencies working with Muslim clients. *Social Work*, *55*(4), 337–346. https://doi.org/10.1093/sw/55.4.337

Grove, S. K., Burns, N., & Gray, J. (2013). *The practice of nursing research: Appraisal, synthesis, and generation of evidence*. Elsevier.

Gürel, N. (2011). Kişilik psikolojisi, önyargının psikolojisi ve kamuoyu: Gordon Allport ve Walter Lippmann'ın görüşleri çerçevesinde bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(2), 101–134. https://doi.org/10.1501/sbeder_0000000036

Hancock, T. U., Waites, C., & Kledaras, C. G. (2012). Facing structural inequality: Students' orientation to oppression and practice with oppressed groups. *Journal of Social Work Education*, 48(1), 5–25. https://doi.org/10.5175/JSWE.2012.201000078

Hammer, M. R., Bennett, M. J., & Wiseman, R. (2003). Measuring intercultural sensitivity: The intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, *27*(4), 421–443. https://doi.org/10.1016/S0147-1767(03)00032-4

Hernandez Katz, M. (2014). *Leadership styles and cultural sensitivity of department chairs at Texas public universities* [Doctoral dissertation, University of North Texas, UNT Digital Library]. https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc499977/

İnak, A. (2023). Çokkültürlülük ve çokkültürcü sosyal hizmet. In M. Zubaroğlu Yanardağ & B. Erkoç (Eds.), *Göç ve sosyal hizmet* (pp. 211–227). Akademisyen Kitabevi.

Kaçaner, G. (2019). *Mültecilere çalışan sosyal hizmet uzmanlarının karşılaştıkları sorunlar: İstanbul örneği* [Master's thesis, Üsküdar Üniversitesi, YÖK Açık Bilim]. https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/377419

Karasu, F., Polat, F., & Okuyan, C. B. (2022). The determination of intercultural sensitivity and ethnocentrism levels among nurses and nursing students: A border of city, Turkey. *Perspectives in Psychiatric Care*, *58*(1), 314–322. https://doi.org/10.1111/ppc.12788

Kemp Graham, K. Y. (2015). Missed opportunities: Preparing aspiring school leaders for bold social justice school leadership needed for 21st century schools. *International Journal of Educational Leadership Preparation*, *10*(21), 99–129.

Kesgin, B. (2022). Geçicilikten kalıcılığa Suriyeli göçmenler ve uyum sorunu. *Anasay*, *0*(19), 29–49. https://doi.org/10.33404/anasay.1034459

Kılıçlar, A., & Pala, G. (2019). Yerel halkın kültürel duyarlılık düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *7*(4), 3262–3274. https://doi.org/10.21325/jotags.2019.527

Kolay Çepni, Ş. (2024). Baskı karşıtı uygulama: Baskıyı tanımak ve klinik uygulamada ele almak üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *35*(3), 515–536. https://doi.org/10.33417/tsh.1405555

Korkmaz, K., & Özbesler, C. (2022). Sosyal hizmet öğrencilerinin farklılıklara saygı düzeyleri ile toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişki. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *33*(3), 867–887. https://doi.org/10.33417/tsh.994401

Kubota, R., Austin, T., & Saito Abbott, Y. (2003). Diversity and inclusion of sociopolitical issues in foreign language classrooms: an exploratory survey. *Foreign Language Annals*, *36*(1), 12–24. https://doi.org/10.1111/j.1944-9720.2003.tb01928.x

Liu, S. (2012). Rethinking intercultural competence: Global and local nexus. *Journal of Multicultural Discourses*, *7*(3), 269–275. https://doi.org/10.1080/17447143.2012.693085

Mao, Y. (2015). Investigating Chinese migrants' information-seeking patterns in Canada: Media selection and language preference. *Global Media Journal*, *8*, 113–131.

Miller, L. (2006). *Counselling skills for social work*. Sage Publishing.

Nadan, Y. (2017). Rethinking 'cultural competence' in international social work. *International Social Work*, *60*(1), 74–83. https://doi.org/10.1177/0020872814539986

NASW. (2023). *Read the code of ethics*. https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English

Nganga, R. W. (2006). *Impact of cross-cultural interaction on counselor trainees' development of cultural empathy and intercultural sensitivity* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Wyoming.

Oren, B., & Yuceturk, S. (2021). Determination of intercultural sensitivity levels of nurses and the factors affecting their intercultural sensitivity. International Journal of Caring Sciences, 14(1), 54–67.

Öğüt, N. (2017). *Kültürlerarası duyarlılık düzeyi ile etnikmerkezcilik, yaşam doyumu ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Doctoral Dissertation, Selçuk Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi Dijital Arşiv Sistemi]. http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui//handle/123456789/10906

Öğüt, N., & Olkun, E. O. (2018). Üniversite öğrencilerinin kültürlerarası duyarlılık düzeyi: selçuk üniversitesi örneği. *Selçuk İletişim*, *11*(2), 54–73. https://doi.org/10.18094/josc.430980

Park, J. S. (2013). Multicultural experience and intercultural sensitivity among South Korean adolescents. *Multicultural Education Review*, *5*(2), 108–138. https://doi.org/10.1080/2005615X.2013.11102904

Paslı, F., & Koç, F. (2022). Geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik hizmet sunan sivil toplum kuruluşlarında görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *33*(1), 133–158. https://doi.org/10.33417/tsh.950171

PMM. (2024a). *Irregular migration*. https://en.goc.gov.tr/irregular-migration

PMM. (2024b). *Residence permits*. https://en.goc.gov.tr/residence-permits

PMM. (2024c). *Temporary protection*. https://en.goc.gov.tr/temporary-protection27

Repo, H., Vahlberg, T., Salminen, L., Papadopoulos, I., & Leino Kilpi, H. (2017). The cultural competence of graduating nursing students. *Journal of Transcultural Nursing*, *28*(1), 98–107. https://doi.org/10.1177/1043659616632046

Salduz Doruk, Ç., & Artan, T. (2023). Göç alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *34*(4), 771–789. https://doi.org/10.33417/TSH.1182730

Şaşmaz, A., & Arslan, A. (2023). Sosyal hizmet öğrencilerinin kültürlerarası iletişim duyarlılıkları. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, *4*(1), 70–86.

Schreiber, J. C., & Minarik, J. D. (2018). Simulated clients in a group practice course: Engaging facilitation and embodying diversity. *Journal of Social Work Education*, *54*(2), 310–323. https://doi.org/10.1080/10437797.2017.1404528

Şen Varan, B., Yıldırım, F., & Abukan, B. (2022). Cultural competence of social workers by professional characteristics in the focus of education. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, *9*(1), 637–655. https://doi.org/10.30798/makuiibf.913960

Sizoo, S., Plank, R., Iskat, W., & Serrie, H. (2005). The effect of intercultural sensitivity on employee performance in cross-cultural service encounters. *Journal of Services Marketing*, *19*(4), 245–255. https://doi.org/10.1108/08876040510605271

Stauss, K., Koh, E., & Collie, M. (2018). Comparing the effectiveness of an online human diversity course to face-to-face instruction. *Journal of Social Work Education*, *54*(3), 492–505. https://doi.org/10.1080/10437797.2018.1434432

Strekalova, E. (2012). *Intercultural sensitivity of teachers working with refugee children* [Doctoral dissertation, State University of New York, ProQuest Dissertation & Theses]. https://www.proquest.com/docview/1317047364?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true

Sue, D. W., Rasheed, M. N., & Rasheed, J. M. (2015). *Multicultural social work practice: A competency-based approach to diversity and social justice*. John Wiley & Sons.

Tamam, E. (2010). Examining Chen and Starosta's model of intercultural sensitivity in a multiracial collectivistic country. *Journal of Intercultural Communication Research*, *39*(3), 173–183. https://doi.org/10.1080/17475759.2010.534860

Tétreault, S., Bétrisey, C., Brisset, C., Gulfi, A., Schaer, M., Leanza, Y., & Kühne, N. (2021). Intercultural experiences prior to the educational program: Occupational therapy and social work students. *Journal of Culture and Values in Education*, *4*(1), 15–33. https://doi.org/10.46303/jcve.2020.6

Trull, L. H., & Myers, K. (2020). Culturally humble or bumbling along? Measuring effectiveness of embedded diversity content in a bsw curriculum. *Journal of Teaching in Social Work*, *40*(2), 188–203. https://doi.org/10.1080/08841233.2020.1714828

Ulukaya-Öteleş, Ü. (2021). Çokkültürlü küresel dünyanın sosyal bilgiler eğitimindeki görünümü: Kültürlerarası duyarlılık. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *22*(3), 2559–2581. https://doi.org/10.17679/inuefd.1015113

Ulutaş, D., & Attepe Özden, S. (2021). Türkiye'de düzensiz göç alanında çalışan STK'ların rollerinin profesyonellerin gözünden incelenmesi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, *21*(1), 40–67.

UNHCR. (2023). *Refugees and asylum seekers in Turkey*. https://www.unhcr.org/tr/en/refugees-and-asylum-seekers-in-turkey

Uzunaslan, Ş., & Gökçearslan Çifci, E. (2019). Sosyal hizmet uygulamalarında kültürel yetkinliği geliştirmenin önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *30*(1), 213–230. https://doi.org/10.33417/tsh.516917

Uzunaslan, Ş., & Gökçearslan Çifci, E. (2022). Kültürel yetkinlik kendini değerlendirme ölçeği: Türkçeye uyarlanması, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *22*(55), 211–226. https://doi.org/10.21560/spcd.vi.1020010

Windsor, L. C., Shorkey, C., & Battle, D. W. (2015). Measuring student learning in social justice courses: The diversity and oppression scale. *Journal of Social Work Education*, *51*(1), 58–71. https://doi.org/10.1080/10437797.2015.977133

Yurttaş, A., & Aras, G. N. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin kültürlerarası duyarlılıkları ile empati düzeyleri arasındaki ilişki. *Genel Sağlık Bilimleri Dergisi*, *2*(3), 117–125.

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Bir Mesleki Mücadele Pratiğinin Meslektaşlarındaki Anlamı: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nin Sosyal Hizmet Uzmanlarındaki Karşılığı*

The Meaning of a Practice of Professional Struggle Among Colleagues: The Meaning of The Turkish Association of Social Workers in Social Workers

Avşin AKBAŞ[1], Hakan COŞKUN[2]

[1] Arş. Gör. Dr., Munzur Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Tunceli, ORCID: 0000-0001- 5279-1631, avsinakbas@munzur.edu.tr

[2] Arş. Gör. Dr., Munzur Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Tunceli, ORCID: 0000-0002- 7682-3738, hakancoskun@munzur.edu.tr

Başvuru: 25.02.2024
Kabul: 17.07.2025

Atıf:
Akbaş, A. ve Coşkun, H. (2025). Bir mesleki mücadele pratiğinin meslektaşlarındaki anlamı: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nin sosyal hizmet uzmanlarındaki karşılığı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *36*(3), 525-552. DOI: 10.33417/tsh.1442716

ÖZ

Bu araştırma, Türkiye'de mezun olmuş ve sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacı unvanına sahip meslek elemanlarının Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'ne (SHUDER) yönelik bakış açılarını, duygularını, beklentilerini ve mesleki örgütlenmeye dair algılarını inceleyerek, derneğin geliştirilmesine yönelik olumlu ve olumsuz yönleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada fenomenolojik yaklaşım kullanılarak 18 sosyal hizmet uzmanıyla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerin verileri, MAXQDA 22 yazılımı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda mesleki örgütlenmenin anlamı, mevcut örgütlenmeye yönelik bakış açısı ve mesleki örgütlenmeye yönelik öneri ve beklentiler olmak üzere üç ana tema ortaya çıkmıştır. Bulgular, katılımcıların sosyal hizmetin toplumsal dönüşümdeki rolüne vurgu yaptığını, mesleki örgütlenmenin önemini anladıklarını ancak mevcut süreçlerde bazı zorluklarla karşılaştıklarını göstermektedir. Katılımcıların, örgütlü olmanın yaptırım gücünü arttıracağının farkında oldukları ve bu bağlamda örgütlenme bilincine sahip oldukları görülmüştür. Katılımcılar, SHUDER'de örgütlenmenin arttırılması için önerilerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda, SHUDER'in erişilebilirliğini arttırması, profesyonel bir iletişim modelini benimsemesi, mesleki tanıtımda ve mesleki mücadelede daha aktif rol oynaması, daha şeffaf bir yönetim tarzını benimsemesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: *Sosyal hizmet, Sosyal hizmet uzmanı, Mesleki örgütlenme, SHUDER*

ABSTRACT

This study aims to examine the perspectives, feelings, expectations, and perceptions of social workers who graduated in Turkey and hold the title of social worker regarding the Turkish Association of Social Workers (SHUDER), and to reveal the positive and negative aspects of the association's development. This study analyzed data from semi-structured interviews with 18 social workers using phenomenological approach with MAXQDA 22 software. The analysis revealed three main themes: the meaning of professional organization, perspectives on the current organization, and suggestions and expectations regarding professional organization. The findings indicate that participants emphasize the role of social work in social transformation and understand the importance of professional organizations, but face particular challenges in the current processes. It was observed that participants are aware of the power of the organization and possess organizational awareness in this context. Participants made

* Bu çalışma 25. Ulusal Sosyal Hizmet Sempozyumu'nda aynı isimle özet bildiri olarak sunulmuştur.

recommendations for increasing organization within SHUDER. In this context, it is recommended that SHUDER increase its accessibility, adopt a professional communication model, play a more active role in professional promotion and advocacy, and adopt a more transparent management style.

Keywords*: Social work, Social worker, Professional organization, SHUDER*

GİRİŞ

Sosyal hizmet disiplini, Türkiye'de 1961 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Sosyal Hizmetler Akademisi ile birlikte bilimsel bir alan olarak gelişmeye başlamıştır (Karataş & Erkan, 2002). Türkiye'de sosyal hizmet eğitiminin başlamasıyla birlikte mesleki örgütlenme çalışmaları da eş zamanlı olarak ilerlemiştir. Bir insan hakları mesleği olan sosyal hizmet, bireylerin ve grupların haklarına erişimini desteklemekte; bu doğrultuda toplumu örgütleyerek hak temelli bir mücadeleye katkı sunmaktadır. Bu yönüyle doğasında örgütlenme gibi bir mesleki pratiği olan sosyal hizmet disiplininin, mesleki hakları ve uygulayıcılarının hakları için örgütlenmesi de çok doğal bir eylemi yansıtmaktadır.

1962 yılında Sosyal Hizmetler Akademisi öğrencileri arasında "Sosyal Hizmetler Akademisi Talebe Cemiyeti"nin kurulmasıyla sosyal hizmet disiplininde örgütlenme çalışmaları öğrencilik düzeyinde başlamıştır (Karataş & Erkan, 2002). Bu çabalar, Akademiden ilk mezunların verildiği 1965 yılında "Sosyal Hizmet Mütehassısları Sendikası" ismiyle meslek temelli ilk örgütün de kurulmasını sağlamıştır. 1970 yılına kadar varlığını sürdüren Sosyal Hizmet Mütehassısları Sendikası 12 Mart Muhtırası sürecinde kapatılmıştır. Sendikanın kapatılması sonrasında sosyal hizmet uzmanları, 1972 yılında "Sosyal Hizmet Akademisi Mezunları Derneği" çatısı altında örgütlenmeye başlamıştır (Zubaroğlu Yanardağ, Karakuş, & Aktan, 2018). Karakuş (2008)'a göre 1972–1980 yılları arasında mezun olan 600 kişiden 500'ü derneğe üye olmuştur. Bu durum, mesleki örgütlenme geleneğinin Türkiye'deki sosyal hizmet uzmanları arasında güçlü olduğunu göstermektedir. Sosyal Hizmet Akademisi Mezunları Derneği, halefi Sosyal Hizmet Mütehassısları Sendikası'nın kapanma deneyimiyle aynı bir noktadan, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ülkedeki bütün sendikaları ve sivil toplum örgütlerini kapatması sürecinde kendisine düşen payı alarak kapatılmıştır. Darbe sonrası sosyal hizmet uzmanlarının mesleki örgütlenme haklarına erişimleri 1987 yılına kadar sekteye uğramıştır. 1987 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu'nun akademisyenlerinin önderliğinde ve sosyal hizmet uzmanlarının ortak çabasıyla "Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği" (SHUDER)[1] kurulmuştur (SHUDER, 2024; Zubaroğlu Yanardağ vd., 2018). SHUDER'in kurulmasından itibaren sosyal hizmet uzmanları tekrar örgütlenmeye başlamışlardır.

2000'li yılların başına kadar SHUDER'in, sosyal hizmet öğrencileri ve meslek elemanları arasında örgütlenmesi görece daha kolay olmuştur. Bunun başlıca nedeni, 1981 yılına kadar sosyal hizmet eğitiminin yalnızca Ankara'da, Sosyal Hizmetler Akademisi ile Hacettepe Üniversitesi Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü olmak üzere iki kurumda yürütülmesidir. 1982 yılında Hacettepe Üniversitesi'ndeki bölümün kapatılması ve aynı yıl Sosyal Hizmetler Akademisi'nin Hacettepe Üniversitesi bünyesine alınarak Sosyal Hizmetler Yüksekokulu olarak yeniden yapılandırılmasıyla birlikte eğitim veren kurum sayısı tekrar bire düşmüştür (Alptekin, 2016; Karataş

[1] Çalışmanın devamında Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nden SHUDER olarak bahsedilecektir.

& Erkan, 2002; SABEV, 2024). Bu yapısal durum, SHUDER'in sosyal hizmet öğrencileriyle erken dönemde doğrudan temas kurmasını ve meslek içi örgütlenmeyi kolaylaştırmıştır. Bununla beraber ilerleyen yıllar içerisinde sosyal hizmet lisans eğitiminin Türkiye'de yaygınlaşmasında bazı önemli dönüm anları yaşanmıştır.

Alptekin (2016)'e göre sosyal hizmet eğitiminin yaygınlaşmasında üç büyük dönüm noktası bulunmaktadır. Bu dönüm noktaları 1999 Marmara Depremi, Başkent Üniversitesi'nde sosyal hizmet bölümünün açılması (2002) ve Avrupa Birliği ile müzakerelerin (2005) başlamasıdır. 1999 yılında gerçekleşen ve Türkiye Cumhuriyeti'nin daha öncesinde karşılaşmadığı boyutta bir yıkıma sebebiyet veren Marmara Depremi sonrasında sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirmiş olduğu mesleki uygulamalar mesleğin itibarını kamuoyu nezdinde arttırmıştır. Başkent Üniversitesi'nde ikinci sosyal hizmet bölümünün açılması ile birlikte eğitim tekrar iki okulda verilmeye başlanmıştır. Bu durum daha fazla sosyal hizmet uzmanının (SHU)[2] sahaya katılmasını sağlamıştır. Üçüncü ve son dönüm noktası ise Avrupa Birliği müzakere süreciyle birlikte gerçekleştirilmesi gereken sorumlulukların sosyal hizmetle ilişkili olmasıdır. Bunun yanında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) sosyal hizmet eğitiminin yaygınlaştırılmasına yönelik kurumlara ilettiği talepler de yeni bölümlerin açılarak, sosyal hizmet eğitiminin yaygınlaşmasına dönük bir teşvik oluşturmuştur. Tüm bunlar sosyal hizmet alanında beklenilen büyümenin artmasında önemlidir. Ancak 2006 yılı itibarıyla sosyal hizmet alanında beklenen nitelikli büyüme sağlanamamış, aksine plansız ve kontrolsüz bir genişleme süreci yaşanmıştır. Akademik altyapı hazırlanmadan açılan yeni sosyal hizmet bölümleri, Dikey Geçiş Sınavı (DGS) aracılığıyla birçok ön lisans programından lisans eğitimine geçişin mümkün hâle gelmesi ve Açık Öğretim fakültelerinde, neredeyse sosyal hizmetin son 40 yılda verdiği toplam mezun sayısına denk düşen yıllık kontenjanlarla öğrenci alınmaya başlanması, sosyal hizmet uzmanı (SHU) sayısında ciddi bir artışa yol açmıştır (Alptekin, Topuz & Zengin, 2017). Günümüz itibariyle YÖKATLAS verilerine göre Türkiye'de lisans, yüksekokul ve Açık Öğretim düzeyinde toplamda (KKTC dahil olmak üzere) sosyal hizmet eğitimi 76 bölümde verilmektedir. Bu durum, SHUDER için yeni bir meydan okumayı da kendisiyle beraber getirmiştir. Daha öncesinde sadece Ankara'da olan sosyal hizmet eğitiminin 2006 yılı itibariyle tüm Türkiye'ye yayılması yeni bir örgütlenme sahasını olanaklı kılmıştır. Karakuş (2008) 2008 yılında tahmini 3880 sosyal hizmet mezununun olduğunu ve bu dönemde SHUDER'in 1400 üyesinin olduğunu ifade etmiştir. Karakuş (2024) tarafından yapılan bir başka çalışmaya göre ise 2023 yılına kadar: Türkiye'de örgün öğretimden mezun 26.494, açık öğretimden mezun 29.450 olmak üzere toplamda 59.381 sosyal hizmet uzmanının olduğu ifade edilmektedir. Aynı dönemde SHUDER'in üye sayısına bakıldığında; 2023 yılı itibariyle 3500[3] dolaylarındadır. Bu bağlamda, Türkiye'deki sosyal hizmet disiplininde mesleki örgütlenme pratiğinde ciddi bir gerilemenin olduğu görülmektedir. Bu durumdan hareketle, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki örgütlenmeye ilişkin beklenti, tutum ve yaklaşımlarının; değişen

[2] Çalışmanın bu kısmından itibaren Sosyal hizmet uzmanı, SHU şeklinde ifade edilecektir.

[3] Bu veri, SHUDER Genel Başkanı Ramazan YÜKSEL'le gerçekleştirilen görüşme vasıtasıyla elde edilmiştir.

sosyo-politik, kültürel, ekonomik ve benzeri toplumsal bağlamlara bağlı olarak zaman içinde dönüşüme uğradığı söylenebilir. Bununla beraber Türkiye'deki SHU'ların örgütlenmeye yönelik motivasyonlarının incelendiği akademik çalışmalar bulunmamaktadır. Bu çerçevede Türkiye'de sosyal hizmet lisans programlarından mezun olarak "sosyal hizmet uzmanı" unvanı almış meslek elemanlarının, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'ne (SHUDER) yönelik bakış açıları, duyguları ve beklentileri ile mesleki örgütlenmeye ilişkin motivasyonlarının anlaşılmasına yönelik literatürdeki bilgi eksikliği bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Araştırma aynı zamanda SHUDER'in güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyarak, mesleki örgütlenmenin gelişimine katkı sunabilecek çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada araştırmanın soruları ise şu şekildedir:

1. Sosyal hizmet uzmanları örgütlenmeye nasıl bir anlam atfetmektedir?
2. Sosyal hizmet uzmanları SHUDER'e nasıl bir anlam atfetmektedir?
3. SHUDER'in sosyal hizmet uzmanları tarafından güçlü ve zayıf yönleri nasıl değerlendirilmektedir?
4. Sosyal hizmet uzmanlarının SHUDER'den beklentileri nelerdir?
5. SHUDER'in gelişimine yönelik sosyal hizmet uzmanlarının çözüm önerileri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, sosyal hizmet uzmanlarının meslek örgütlerine ilişkin bakış açılarını, deneyimlerini ve beklentilerini derinlemesine anlamak amacıyla nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Cresswell (2013)'e göre nitel araştırma, bireylerin yaşantılarını, anlam dünyalarını ve deneyimlerini keşfetmeyi amaçlayan bir süreçtir. Bu yönüyle, SHUDER gibi bir meslek örgütünün uzmanlar nezdindeki anlamını, bu örgüte yönelik tutum ve beklentileri ortaya koymak açısından en uygun yaklaşımı sunmaktadır. Nitel yöntemin temel hedefi, araştırmaya konu olan olgunun tüm boyutlarıyla kapsamlı ve bütüncül bir biçimde anlaşılmasını sağlamaktır (Kümbetoğlu, 2008). Bu sebeple araştırmada yaşantılara odaklanan fenomenolojik desen kullanılmıştır (Creswell, 2023). Böylece uzmanların, SHUDER ile olan ilişkileri derinlemesine keşfetmek amaçlanmıştır. Araştırmada odaklanılan fenomen ise Sosyal hizmet uzmanlarında, SHUDER'in anlamı olarak belirlenmiştir. Bu fenomen vasıtasıyla SHU'ların deneyimlerinin nasıl oluştuğunu keşfetmeyi ve SHUDER ile ilgili katılımcılar arasında paylaşılan anlamları ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırmanın Katılımcıları

Bu çalışma kapsamında 18 SHU ile görüşülmüştür. Katılımcıların seçilimi nitel araştırmaya uygun olan amaçlı örneklem seçimiyle gerçekleşmiştir. Amaçlı örneklemin oluşturulmasındaki temel motivasyon çalışılan olguya dair bilgiye sahip olduğu düşünülen katılımcıların seçilmesi ve çalışılan

olguya yönelik veri zenginliği oluşturmaktır (Patton, 2018). Tablo 1.'de katılımcılara dair bilgiler sunulmuştur:

Tablo 1: Katılımcılara Ait Sosyodemografik Bilgiler

Katılımcı No	Mezuniyet Yılı	Cinsiyet	Çalışma Deneyimi	Çalışma Süresi
K1	2014	Erkek	Var, SHU (Kamu) ve Akademisyen	9 Yıl
K2	2016	Erkek	Var, SHU (Kamu)	6 Yıl
K3	1977	Erkek	Var, SHU (Kamu) ve Akademisyen	46 Yıl
K4	2023	Kadın	Yok	0 Yıl
K5	2021	Kadın	Yok	0 Yıl
K6	2016	Erkek	Var, SHU (STÖ ve Kamu)	6 Yıl
K7	2015	Erkek	Var, SHU (Kamu)	8 Yıl
K8	2018	Kadın	Yok	0 Yıl
K9	2017	Erkek	Var, SHU (Kamu) ve Akademisyen	6 Yıl
K10	2017	Erkek	Var, SHU (Kamu)	3 Yıl
K11	2016	Kadın	Var, SHU (STÖ)	7 Yıl
K12	2023	Kadın	Yok	0 Yıl
K13	1986	Erkek	Var, SHU (Kamu)	37 Yıl
K14	2023	Kadın	Yok	0 Yıl
K15	2016	Erkek	Var, SHU (Kamu ve STÖ)	7 Yıl
K16	2021	Kadın	Var, SHU (STÖ)	1 Yıl
K17	2022	Kadın	Yok	0 Yıl
K18	2020	Erkek	Var, SHU (Özel)	2 Yıl

Çalışma veri zenginliğini sağlamak adına amaçlı örneklem biçimlerinde maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemesindeki temel motivasyon, çalışılan olguya yönelik özne olan katılımcıların çeşitliliğini en üst düzeyde ortaya koymaktır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Katılımcılar, sosyal hizmet uzmanlarının (SHU) SHUDER ile kurdukları ilişki biçimleri ve çalışma durumları dikkate alınarak, dört farklı durumu temsil edecek şekilde seçilmiş ve bu doğrultuda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tablo 2'de bu durum ve katılımcıların özellikleri sunulmuştur.

Tablo 2: Çalışma ve Örgütlü Olma Durumuna Göre Katılımcıların Özellikleri

Çalışan ve SHUDER'e Üye Olanlar	Çalışmayan ve SHUDER'e Üye Olanlar	Çalışan ve SHUDER'e Üye Olmayanlar	Çalışmayan ve SHUDER'e Üye Olmayanlar
K3,K6, K10, K11, K13, K15	K4, K5, K8, K12, K17	K1, K2, K7, K9, K16	K14, K17

Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Analizi

Araştırma kapsamında veri toplama sürecinde derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme araştırmanın temel olgusuna yönelik katılımcılara açık uçlu soruların

yöneltilmesi, katılımcılardan gelen cevapların dinlenmesi, kayıt altına alınması ve ekstra sorularla olguya yönelik zengin bir verinin sunulmasını sağlamaktadır (Kümbetoğlu, 2008). Bu kapsamda araştırmacılar derinlemesine görüşmeleri gerçekleştirebilmek amacıyla literatür taraması yaparak yarı yapılandırılmış soru formunu hazırlamış ve iki pilot görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yapılan pilot görüşmeler sonrasında soru formuna son şekil verilerek araştırmaya davet metni hazırlanmış ve sosyal medya uygulamaları üzerinden (X, İnstagram, Facebook) aracılığıyla çağrıya çıkılmıştır. Araştırmaya katılmak isteyen katılımcılara aydınlatılmış onam formları iletilmiş ve onamları alınarak çalışmaya dahil edilmişlerdir. Araştırma kapsamında, görüşmelerin bir kısmı yüz yüze bir kısmı çevrim içi olarak Eylül ve Ekim 2023 ayları arasında gerçekleştirmiştir.

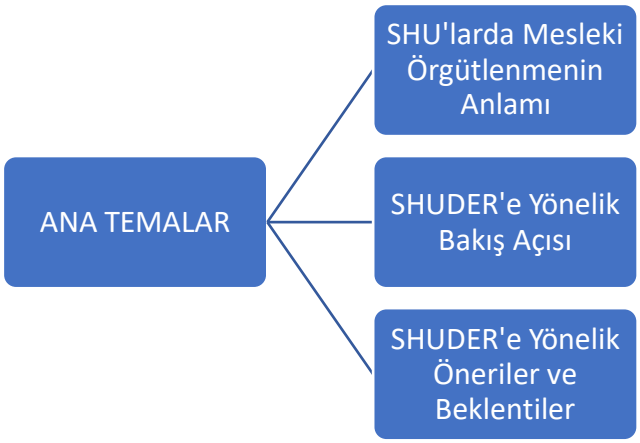
Katılımcılarla yapılan görüşmelerin en kısası 20, en uzunu 39 dakika arasında sürmüştür. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin ortalama süresi 28,3 dakika olmuştur. Yapılan görüşmelerde verilerin tekrarlamaya başlamasıyla doyuma ulaşıldığı anlaşılarak görüşmeler sonlandırılmıştır.

Görüşmelerin tamamlanmasından sonra ses kayıtları transkripte edilerek yazıya dönüştürülmüştür. Elde edilen yazılı görüşme metinleri MAXQDA 2022 yazılımına aktarılarak analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz süreci, fenomenolojik yaklaşımın temel prensiplerine dayanarak katılımcıların deneyimlerini anlamayı hedeflemiştir.

Belirlenen alt gruplara göre önceden tanımlanan temalar ve alt temalar, veri analizinde rehber olarak kullanılmıştır. Her bir görüşmenin içeriğini anlamak, ortaya çıkan konuları kavramak ve temel temaları belirlemek amacıyla analiz süreci titizlikle yürütülmüştür. Bu kapsamda görüşmeler transkripte edilmiş ve araştırmacılar tarafından öncelikle ayrı olarak okunmuştur. Daha sonrasında araştırmacıların birlikte okumasıyla araştırmanın ana temaları, kategorileri ve kodları somutlaştırılmıştır.

Bulgular

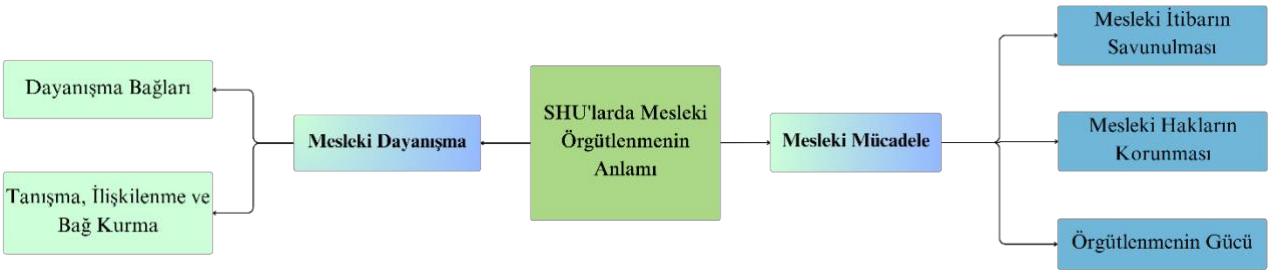
Analiz kapsamında, SHUDER'e yönelik bakış açısı ve mesleki örgütlenmeye yönelik öneriler ve beklentiler olmak üzere üç tema ortaya çıkmıştır. Temalar Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1: Ana Temalar

SHU'larda Mesleki Örgütlenmenin Anlamı

Katılımcıların mesleki örgütlenmenin ne olduğu ve mesleki örgütlenmenin kendileri için ne anlam ifade ettiğine ilişkin ifadeleri, SHU'larda mesleki örgütlenmenin anlamı teması altında kodlanmıştır. Araştırma kapsamında katılımcıların mesleki örgütlenmelere yönelik bakış açıları teması kendi içerisinde, mesleki dayanışma ve mesleki mücadele kategorilerindeki kodlarda analiz edilmiştir. Şekil 2'de SHU'larda Mesleki Örgütlenmenin Anlamı Teması'nın kategorileri ve kodları sunulmuştur.

Şekil 2: SHU'larda Mesleki Örgütlenmenin Anlamı Teması Kod Haritası

Mesleki Dayanışma

Katılımcıların mesleki örgütlenmeye yönelik düşünceleri mesleki dayanışma kategorisi altında toplanmıştır. Katılımcıların en çok ifadede bulundukları kodlardan ilki dayanışma bağları kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlenmeyi birlik ve beraberlik içinde olma, dayanışma halinde bulunma olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, mesleki örgütlenme, katılımcılar arasında güçlü bir dayanışma ağı kurma amacını taşımaktadır. Katılımcı ifadeleri, mesleki örgütlenmenin anlamının, aynı meslek grubundaki bireyler arasında dayanışma, iş birliği ve birbirine destek olma üzerine odaklandığını ortaya koymaktadır.

> *"Hani çalışılmak istenilmeyen gruplar çalışıyoruz ve bu tek başımıza da halledebileceğimiz bir şey olmuyor bence. Ben mesela çalışmadım ama bir kişinin tek başına bunu yüklenebileceği düşünmüyorum. Bu konuda hem bilgisel hem de sosyal destek mekanizması olarak hem kendi hakkını savunmakla hani başkasının hakkıyla ilgili bir yardımcı olma. İşte, dayanışma içinde olmak var ama bir de kendi haklarıyla da ilgili sonuçta biz de insanız yani." (K14)*

> *"Şöyle diyebilirim, yani aynı mesleği yapan kişilerin bir arada belli bir çatı altında örgütlenerek kendileriyle ilgili meseleler sadece mesleki meselelerle değil, özellikle sosyal hizmet için bu diğer insanla çalışan aslında bütün meslek grupları için bunu söyleyebiliriz. Çalıştığı kitleyle ilgili ve kendi mesleğiyle ilgili kendi meslektaşlarıyla ilgili problemlerle ilgili mücadele edebileceği bir platformun bir çatının oluşması demek. Mesleki örgütlenme benim için bunu ifade ediyor aslında." (K6)*

Dayanışma bağları alt kodunun vurgulanması, mesleki örgütlenmenin sadece bireylerin kendi aralarındaki etkileşimlerini değil, aynı zamanda meslek grupları arasında güçlü ve sürdürülebilir bir iş birliği ağını da içerdiğine dikkat çekmektedir. Bu, meslek mensuplarının ortak çıkarları

doğrultusunda bir araya gelerek mesleki gelişim ve etki alanlarını genişletme çabalarını yansıtmaktadır.

> *"Iıı birlikte hareket etmek aklıma geliyor. Ya mesleki örgütlenmeleri, birlikte hareket etme, her meslek içerisindeki tüm sorunlara birlik içerisinde meslek örgütü aracılığıyla ses çıkarmak vesaire ya diyebiliriz ki mesleğin aslında arka kapısıdır. Meslek örgütü ve arka kapılar ardında politik görüşmeler, siyasi görüşmeleri. Sürdürendir yapandır ve bunu yaparken de ıii bazen kimsenin görmemesi gerekiyor diye düşünüyorum." (K18)*

Mesleki dayanışma kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları bir diğer kod, tanıma, ilişkilenme ve bağ kurma: meslektaşların birbirini tanıması kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin, meslek mensuplarının birbirini tanımasına ve aralarında bir bağ kurmalarına katkıda bulunduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, katılımcılar mesleki örgütlenmenin, meslektaşlar arasında iletişimi güçlendirmeye ve birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurmalarına olanak tanıdığını vurgulamaktadır. Katılımcı ifadeleri, tanıma, ilişkilenme ve bağ kurma kodunun altında, mesleki örgütlerin meslek mensuplarını bir araya getirerek birbirleriyle etkileşimde bulunma ve işbirliği yapma fırsatı tanıdığını göstermektedir. Bu, mesleki örgütlenmenin sadece profesyonel işlevleri değil, aynı zamanda meslek mensuplarının birbirleriyle güçlü bir topluluk oluşturmasına da katkıda bulunduğuna dair bir perspektifi yansıtmaktadır. Katılımcıların bu kod ile mesleki örgütlenmenin meslek mensupları arasında sosyal bağlar oluşturarak dayanışmayı güçlendirdiğini ve meslektaşlar arasındaki iletişimi artırdığını göstermektedir.

> *"Hani meslek elemanlarının birbirini tanımaması atıyorum. İstanbul'daki bir sorunun Ankara'da bilinmemesi durumlarına yol açacağı için böyle ulusal çapta tabii yerel çapta aynı zamanda il bazında örgütlenmeler, ülke bazında örgütlenmeler bana göre çok değerli. Bu anlamda çok gerekli de görüyorum. Özellikle bizim gibi ülkelerde çok gerekli görüyorum. Çünkü bunlar bazı belki direniş noktaları ve kırılma noktaları sağlıyor. Belli şeyler için kazanımlar tartışılır. Kaybedilenler de tartışılır ama neticede zararı yoktur, faydası vardır denebilecek bir yapılanma." (K1)*
>
> *"Sosyal hizmet kurumlarının işte huzurevi olsun. Ondan sonra çocuk sevgi evleri olsun, göç alanı olsun, bağımlılık alanı olsun, diğer alanların hepsinin bir arada çalıştığı birbirleriyle bilgi akışının sağlandığı bir kavram olarak aklıma geliyor." (K4)*

Katılımcılardan K4'ün yaptığı vurgu önemlidir. Günümüz itibariyle SHU'ların ilgilendiği vakaların giderek girift bir niteliğe büründüğü ve birçok alanın uzmanlığını ve bilgisinin gerektiği vaka yönetimi deneyiminde mesleki dayanışma SHU'ları güçlendirici niteliğe sahiptir. Bu bağlamıyla da örgütlenmeyle edinilen mesleki dayanışma SHU'ların müracaatçılarının ihtiyaç duyduğu hizmetlere daha nitelikli şekilde sunulmasına da olanak sağlamaktadır.

Mesleki Mücadele

SHU'larda Mesleki Örgütlenmenin Anlamı temasına yönelik oluşturulan ikinci kategori ise mesleki mücadele kategorisidir. Katılımcılar mesleki örgütlenmede mesleki mücadelenin önemini birçok kod

altında vurgulamışlardır. Mesleki mücadele kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları ilk kod, mesleki itibarın savunulması kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin, mesleğin itibarını oluşturma ve koruma amacına hizmet ettiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, katılımcılar mesleki örgütlenmenin, meslek mensuplarının toplumda saygın bir konumda olmasını sağlamak için çaba sarf ettiğini vurgulamaktadır. Katılımcı ifadeleri, itibarın savunulması kodunun altında, mesleki örgütlerin mesleğin algılanışını şekillendirme, etkileme ve güçlendirmeye yönelik bir işlevi olduğunu göstermektedir. Bu, mesleki örgütlenmenin, meslek mensuplarının toplum içindeki yerini güçlendirmek ve mesleki itibarlarını sürdürmek için önemli bir rol oynadığına dair bir perspektifi yansıtmaktadır. Katılımcıların bu alt kodu ifade etmesi, mesleki örgütlenmenin sadece bireylerin haklarını koruma değil, aynı zamanda mesleki itibarı güçlendirmeye yönelik bir strateji olarak da algılandığını göstermektedir.

> *"Olası bir haksızlıkta yani haksızlıktan kastım mesleğin itibarının zedelenmesi ya da. Uygun olmayan işlerimize yönlendirilmesi ya da bizim yapmamız gereken bazı şeylerin başka meslek gruplarına aktarılması gibi durumlarda hani bir araya gelip bunlara karşı çıkabileceğiniz bir oluş gibi bir his veriyor bana. Yani aslında bir hak mücadelesi de var. Benim için mesleki örgütlenmesinin içerisinde." (K9)*

> *Meslek elemanının sosyal çalışmacılarının iş alanında çalıştığı süre boyunca temel haklarını koruması gereken bu geçim kaynakları olabilir. Sahada bir sürü güvenlik problemi yaşıyoruz. Güvenlikle ilgili sıkıntılar olabilir, birbirlerine süpervizörlüğü vermek, meslektaşlar arasındaki iletişim kuvvetli olabilir. Meslek yasası kesinlikle buna girebilir. Böyle alanların daha yasal bir bağlamda korunduğu ve bütünlük oluşturduğu bir tanım. (K16)*

Mesleki mücadele kategorisinde katılımcıların en çok vurgu yaptıkları kod, mesleki hakların korunması kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlenmenin kendileri için anlamının, meslektaşlarının haklarını koruma amacını taşıdığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, mesleki örgütlenme, bireylerin ve meslek grubunun sahip olduğu hakların savunulması ve korunması için bir araya gelme amacını taşımaktadır. Katılımcı ifadeleri, mesleki örgütlenmenin anlamının, meslektaşlarının güvencelerini ve haklarını etkili bir şekilde savunma üzerine odaklandığını belirtmektedir. Hakların kollanması alt kodunun vurgulanması, mesleki örgütlenmenin sadece dayanışma içinde olmayı değil, aynı zamanda meslektaşların karşılaştığı hak ihlallerine karşı güçlü bir duruş sergileme amacını yansıtmaktadır. Bu, meslek mensuplarının kolektif bir güç olarak haklarını savunma ve geliştirme çabalarını vurgulamaktadır.

> *"Mesleki örgütlenme dendiğinde aklıma ilk gelen işte. Ya en temelde mesela sesini duyduğum işte kimi zaman işte sokakta yürürken denk geldiğim işte eylemlerle ne bileyim haberlerde falan işte sendikalar. Yani işte demokratik haklarını kullanıp işte eylem yapan işte haklarını savunan ya işte bir sorunu varsa bir problem varsa bunu hani örgütlü bir şekilde dile getiren ve hani haklarını savunan yapılanmalar." (K5)*

> *"Şimdi öncelikle bir dayanışmak, birincisi, ikincisi hak mücadelesi vermek. Bu hak mücadelesinin içinde hem mesleki uygulamalarda karşılaştığımız hak kayıpları ve aynı zamanda da şey." (K13)*

Mesleki mücadele kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları bir diğer kod, örgütlenmenin gücü kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin yararlı olduğunu ifade ederek, örgütlenmenin gücüne vurgu yapmaktadırlar. Bu bağlamda, katılımcılar mesleki örgütlenmenin, bireylerin ve meslek

gruplarının güçlü bir topluluk oluşturarak ortak çıkarlarını koruma ve savunma amacını taşıdığını ifade etmektedir. Katılımcı ifadeleri, örgütlenmenin gücü kodunun altında, mesleki örgütlerin bireyleri ve meslek gruplarını destekleyici bir kuvvet olarak algılandığını göstermektedir. Bu, mesleki örgütlenmenin, meslek mensuplarını daha etkili bir şekilde temsil etme, haklarını koruma ve mesleki gelişimlerini destekleme potansiyeline vurgu yapmaktadır. Katılımcıların bu alt kodu vurgulaması, mesleki örgütlenmenin gücünün, bireylerin ve meslek gruplarının çeşitli alanlarda etkili bir şekilde faaliyet göstermelerine yardımcı olduğunu yansıtmaktadır.

> *"Yani aslında mesleki örgütlenme dediğimiz şey, mesleğin temel çerçevesinin çizilmesi, kurallarının belirlenmesi ve bir standardının oluşuyor olması. Bu standarda ilişkin de bütün meslek koşullarının bağlayıcılığı olan bir standart oluşması. Tabii ki bu bağlayıcılığı da yeri gelince denetleme mekanizması olarak kullanmak yeri gelince savunma mekanizması olarak kullanmak. Yeri gelince buradan bir ders çıkartıp daha iyi hale getirmek için kullanmak şeklinde bir süreç olarak yorumluyorum ben. Ve hani buna da sahip olamadığımız için çok ciddi zorluklar yaşıyoruz.." (K15)*
>
> *Şöyle diyebilirim, yani aynı mesleği yapan kişilerin bir arada belli bir çatı altında örgütlenerek kendileriyle ilgili meseleler sadece mesleki meselelerle değil, özellikle sosyal hizmet için bu diğer insanla çalışan aslında bütün meslek grupları için bunu söyleyebiliriz. Çalıştığı kitleyle ilgili ve kendi mesleğiyle ilgili kendi meslektaşlarıyla ilgili problemlerle ilgili mücadele edebileceği bir platformun bir çatının oluşması demek. (K6)*

SHUDER'e Yönelik Bakış Açısı

Katılımcıların SHUDER'e yönelik bakış açılarına ilişkin ifadeleri, olumlu yönler: olanaklar ve olumsuz yönler: zorluklar ve iyileştirme fırsatları kategorilerindeki kodlarla analiz edilmiştir. İkinci ana temanın kod haritası Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3: SHUDER'e Yönelik Bakış Açısı Teması Kod Haritası

Olumlu Yönler: Olanaklar

Olumlu yönler: olanaklar kategorisinde katılımcıların SHUDER'e yönelik olumlu düşünceleri analiz edilmiştir. Bu kategorinin altında üç tane kod somutlaşmıştır. Olumlu yönler: olanaklar kategorisinde katılımcıların en çok ifadede bulunduğu kod, birlikte güç: meslektaşlarla dayanışma içinde olma kodudur. Katılımcılar, mevcut örgütlerin meslektaşlar arasında bir araya gelme açısından olumlu bir etki yarattığını vurgulamışlardır. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin, meslek mensuplarını birbirleriyle dayanışma içinde olmaya teşvik ettiğini ve bu birlikteliğin güçlerini birleştirmelerine olanak tanıdığını ortaya koymaktadır. Bu kod aynı zamanda, meslektaşlar arasında dayanışma ve işbirliği atmosferini yaratarak, mesleki topluluk içinde güçlü bir birlik oluşturmanın önemine vurgu yapmaktadır. Mevcut örgütlerin meslek mensuplarının bir araya gelerek dayanışma içinde olmalarını sağlama ve güçlerini birleştirme amacını taşıdığını göstermektedir. Bu durum, örgütlerin sunduğu platformların, meslek mensuplarının birbirleriyle etkili bir şekilde iletişim kurmalarını, deneyimlerini paylaşmalarını ve ortak amaçlara yönelik birlikte çalışmalarını destekleyerek güçlü bir mesleki topluluk oluşturmalarına katkıda bulunduğunu göstermektedir.

> *"Ya meslektaşlarımla bir arada olabilmek bir arada hareket edebilmek aslında biraz o. Çünkü ben faydasının olacağını düşünüyorum. Yani bunun bu hem bunu yaratıyor. Yani o mücadelenin o çabanın içerisinde olabilmek, bir şeyler yapabilmek hem de o birlikteliğin var olması gerektiğini düşünüyorum. Yani bu mesleki olarak da kolaylaştırıcı bir şey benim arzu ettiğim de bir şey." (K6)*

> *"Bence güzel akademisyenlerle hem de meslek uygulayıcılar bir araya yani onların hepsini bir araya harmoni yapabiliyor olması güzel. Hani ne kadar yapabildiğini belki ayrıca tartışabiliriz ama hani bir toplantı olduğunda hemen akademik cenahından birilerinin hem saha cenahından birilerinin bir araya geliyor olması güzel bir şey." (K15)*

> *"Benim için ne anlam ifade ediyor yani benim. Hani mesleki dayanışmada bulunabileceğim. Yani bugün mesela kurumda çalışırken kendi şeyinde bir vakayla ilgili bir sorun yaşadığımda ben danışabilirim rahatlıkla yani X hocayı rahatlıkla ararım. Orada tanıdığım diğer arkadaşları rahatlıkla ararım ve süpervizyon alırım. Yani benim işimi kolaylaştıran noktada hani çalışan biri olarak işimi kolaylaştırır. (K10)*

Bu kategoride katılımcıların ifadede bulunduğu bir diğer kod, birimlere ayrılmışlık: farklı sosyal hizmet alanlarına özel yapılanmadır. Katılımcılar, mevcut örgütlerin birimlere göre ayrılmasını, farklı sosyal hizmet alanlarına özel yapılanmanın olumlu bir özellik olarak değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin farklı sosyal hizmet alanlarına odaklanan birimlere sahip olmalarının, daha spesifik ve uzmanlaşmış hizmetler sunma konusunda avantaj sağladığını ortaya koymaktadır. Bu kod, örgütlerin çeşitli sosyal hizmet alanlarına özel yapılanmalarının, her bir birimin kendi uzmanlık alanına odaklanarak daha etkili hizmetler sunmalarına imkan tanıdığını vurgulamaktadır. Bu alt kodun analizi, örgütlerin farklı birimlere ayrılmasının, sosyal hizmetin geniş yelpazesine hitap ederek daha etkili ve uzmanlaşmış hizmet sunmada bir avantaj sağladığını göstermektedir. Bu durum, örgütlerin çok çeşitli sosyal hizmet ihtiyaçlarına karşı daha etkin bir şekilde yanıt verebilmelerine olanak tanıdığını yansıtmaktadır.

> *"Kendi içinde birimleşmeye çok önem verdiğini gözlemledim. Hani ayrı kadın çalışmalarıyla ilgili ya da işte afetlerle ilgili ya da üniversite ve dernek iş birliğiyle ilgili hani mezunları daha geleceğe hazırlamak vesaire" (K1)*

Bu kategori altında katılımcıların ifade ettiği son kod, mesleki gelişim olanakları: eğitimlerin düzenlenmesi olarak belirlenmiştir. Katılımcılar, mevcut örgütlerin mesleki eğitimler düzenleyerek bilgi aktarımı ve eğitime ilişkin faaliyetlerde bulunmalarını olumlu bir özellik olarak değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin mesleki gelişimi desteklemek, bilgi paylaşımını artırmak ve çalışanların uzmanlık alanlarını güçlendirmek amacıyla eğitimlere önem verdiğini göstermektedir. Bu kod ile örgütlerin çalışanlarını sürekli olarak güncellenen bilgilerle donatarak daha etkili hizmet sunma kapasitesini artırmaya yönelik bir çaba içinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu kod ile mevcut örgütlerin mesleki gelişim ve bilgi aktarımına önem vererek çalışanlarının yetkinliklerini artırmaya çalıştığını ortaya koymaktadır. Bu durum, örgütlerin personellerini güçlendirmek ve hizmet kalitesini artırmak adına eğitim faaliyetlerine yatırım yaptığını göstermektedir.

> *"Neleri doğru yapıyor? işte alandan sosyal hizmet uzmanlarını getirerek sosyal hizmet öğrencilerini birleştiriyorlar ve bu sayede bir bilgi aktarımı oluyor. Öğrencilerin mesleğe yönelik algılarına bir değişiklik oluyor. Hani bunları iyi yaptığını düşünüyorum işte örgütlenme konusunda iyi olduğunu düşünüyorum SHUDER' in." (K4)*

> *"Etkinlikler düzenleyerek hani daha çok. Eğitimler işte çalışmalar ne biliyim? Workshoplar düzenlenmesi deneyim aktarımının sağlanması. Hani yine onu öğrencilikle bağlantılayacağım çünkü öğrencilerin buna hani öğrencilik yıllarında temas edebilmesini hani bir araya gelmelerine sağlıyorum. Yani benim için önemli kısımı buydu." (K5)*

Olumsuz Yönler: Zorluklar ve İyileştirme Fırsatları

Katılımcıların SHUDER'e yönelik olumsuz bakış açıları, olumsuz yönler: zorluklar ve iyileştirme fırsatları kategorisi altında kodlanmıştır. Bu kategoride katılımcıların en çok ifadede bulunduğu kod, hak arayışında zorlanma: ihtiyaçlara karşı etkili hak arayışı eksikliği kodudur. Katılımcılar, mevcut örgütlerin meslek mensuplarının hakları konusunda etkili bir şekilde harekete geçmediğini ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin meslek mensuplarının haklarını savunma konusunda zorlandığını ve etkili bir hak arayışının eksik olduğunu belirtmektedir. Bu kod, örgütlerin meslek mensuplarının ihtiyaçlarına yönelik etkili bir şekilde harekete geçme konusunda yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu kod, mevcut örgütlerin hak arayışında zorlandığına dair katılımcı görüşlerini yansıtmaktadır. Bu durum, örgütlerin meslek mensuplarının haklarını koruma ve savunma konusundaki zayıf performanslarının bir eleştirisi olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların bu olumsuz yönü vurgulaması, örgütlerin bu alandaki eksikliklerini iyileştirme fırsatlarına dikkat çekmektedir.

> *"Yani insanlar hani meslekle ilgili olumsuz bir durum olduğunda şey diyor, niye bir şey yapmıyor SHUDER falan diyorlar. Yani tepki göstermekte haklılar. Bir beklentiye giriyor insanı meslek derneğinden… O noktada biraz eksik kalıyor diyebilirim. Yani hani SHUDER'in çekiciliği yok. Hani atama bekleyen bir insanın hani neden SHUDER' e üye olayım bir etkinliği, savunuculuğu yok gibi bir şeyi var yani o noktada bir çekiciliği yok." (K10)*

> *"Yani ara ara geliyorlar. Sonra uzunca bir süre görünmüyorlar. Bize gelip tamam bundan sonra böyle yanınızdayız şöyle böyle deniyor, sonra herhangi bir destek istediğimizde kesinlikle yanımızda yoklar. Yani ve ben inanarak bir de her defasında 3-4 defadır*

tekrarlanıyor. Tamam, yapalım, beraber edelim şöyle böyle. Ben de inanıyorum, hatta gidip gruplara şey yazıyorum, bak arkadaşlar işte biz üye olursak SHUDER'de, daha farklı bir çalışma yapabilir. Üye sayısı arttıkça etkinliği daha fazla olabilir, gidip üye olalım falan filan yazıyorum. Sonra gidiyorum beni hiç tanımıyorlar. Yani mesajlarıma dönülmüyor. Hiçbir arkadaşıma dönülmüyor. Sadece işte ara ara 4-5 ayda bir gelip ha öyle mi olmuş kusura bakmayın, geçmişi unutalım, bundan sonrasında beraber çalışalım deniyor ama en ufak bir şey istendiğinde yine dernek ortada yok maalesef." (K17)

Bu kategori içinde katılımcıların ifade ettiği bir diğer kod, tanıtım eksikliği: yeterli tanıtım yapılmaması olarak belirlenmiştir. Katılımcılar, mevcut örgütlerin tanıtım faaliyetlerini yetersiz bulduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin kendilerini yeterince tanıtamadığını, kamuoyuna ve meslek mensuplarına etkili bir şekilde örgütlerini anlatma konusunda eksiklik yaşandığını vurgulamaktadır. Bu kod, örgütlerin bilinirliğini artırmak, mesleki faaliyetlerini duyurmak ve destekçi bulmak için yetersiz tanıtım faaliyetlerinde bulunduğunu ifade etmektedir. Bu kod ile SHUDER'in tanıtım eksikliği konusundaki zorluklarına dair katılımcı görüşlerini yansıtılmaktadır. Bu durum, örgütlerin daha etkili bir şekilde kendilerini tanıtmaları ve meslek mensupları ile kamuoyunu bilgilendirmeleri için iyileştirme fırsatları sunmaktadır. Katılımcıların bu olumsuz yönü vurgulaması, örgütlerin tanıtım stratejilerini gözden geçirme ve güçlendirme ihtiyacına dikkat çekmektedir.

"Böyle yani ben sosyal hizmet ile ilgili bir kuruluşun, bir mesleki bir örgütü aktif olmasını tamam mı? Biraz da ön planda olmasını isterim. Ama ben şu ana kadar bunu bir aktif bir şeyini görmedim. Yani bir yaşam kendi mesleki yaşantımda mesela bunu aktifliğini falan görmedim. Belki görürsem ilerleyen süreçte mesela ben de bu derneğe üye olabilirim. Görmedim yani." (K7)

"Evet, yani şey, SHUDER' in de çok şeyleri var yani kendisini bence iyi ifade edemiyor. Üniversitelerdeki bölümlere tanıtım konusunda yetersiz kalabiliyor. Onu geçtim. Birçok hocanın SHUDER' e bakış açısı belki iyi bir olumlu yönde olmayabiliyor. Hani bunları oturup tartışmak gerekebilir, konuşmak gerekebilir yani. SHUDER' in o cenahlarla konuşması görüşmesi gerekebilir. Alanda uygulama yapan insanlara yeterince erişimi şu anda yok bence." (K15)

"SHUDER aslında. Kendini tam anlamıyla tanıtamıyor. Özellikle üye kazanım süreçlerinde." (K18)

Bu kategoride katılımcıların ifadede bulundukları bir diğer kod, erişilebilirlik sorunları kodudur. Katılımcılar, mevcut örgütlerin kolay ulaşılabilir olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin erişilebilirlik konusunda zorluklar yaşadığını, meslek mensuplarının ve diğer paydaşların örgütlerle iletişim kurmada güçlük çektiklerini vurgulamaktadır. Bu kod, örgütlerin meslek mensupları ve diğer ilgili taraflar için ulaşılabilir olma konusunda yaşadığı sıkıntıları ifade etmektedir. Mevcut örgütlerin ulaşılabilirlik sorunları yaşamasının, etkileşim ve iletişim açısından önemli bir engel teşkil ettiğini belirtmektedir. Bu durum, örgütlerin bu alandaki zorlukları aşmaları ve daha etkili bir iletişim stratejisi benimsemeleri için iyileştirme fırsatları sunmaktadır. Katılımcıların bu olumsuz yönü vurgulaması, örgütlerin erişilebilirlik konusunda daha dikkatli bir yaklaşım benimsemeleri gerektiğine işaret etmektedir.

"Yani çok o kadar çok var ki, biz neredeyse bir yıldır bir buçuk yıldır bunu yapıyoruz. Hani dediğim gibi bizim kendi aramızda kurduğumuz bir ekip vardı. Biz mesela 10 kişi, 10 arkadaş bir araya gelerek bir şeyler yapmaya çalışıyorduk ve sürekli olarak biz derneğe ulaşmaya çalışıyoruz bunca ulaşım ve iletişim açısından çok zayıf olmalarından

bahsedebilirim. Çünkü 4-5 ay boyunca biz derneğe ulaşamadık. Resmen yani ve tek başımıza değiliz." (K17)

Bu kategoride katılımcıların ifadede bulundukları bir diğer kod, mevcut üyelerin tutumu: dernek yöneticilerinin ve mevcut şube üyelerinin olumsuz davranışları kodudur. Katılımcılar, mevcut örgütler içindeki kişilerin, özellikle dernek yöneticilerinin olumsuz davranışlarıyla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgüt liderlerinin olumsuz tutum ve davranışlarının, örgüt içindeki çalışma ortamını olumsuz etkilediğini ve bu durumun karşılaşılan zorlukların bir kaynağı olduğunu vurgulamaktadır. Bu kodda, örgüt yöneticilerinin olumsuz davranışlarının, çalışanların motivasyonunu düşürebileceğini ve örgüt içindeki etkileşimleri olumsuz etkileyebileceğini ifade etmektedir. Bu kod, mevcut örgütlerdeki liderlik tutumuyla ilgili olumsuzlukların, örgüt içindeki işbirliği, motivasyon ve genel çalışma atmosferi üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, liderlik eğitimi ve yöneticilerle iletişim stratejilerinin geliştirilmesi gibi iyileştirme fırsatlarını gündeme getirmektedir. Katılımcıların bu olumsuz yönü vurgulaması, örgüt liderlerinin davranışlarının gözden geçirilmesi ve olumlu bir liderlik kültürü oluşturulması gerekliliğine işaret etmektedir.

"Ankara dışında farklı bir yerde bir bilimsel etkinlikte bir sempozyumda çalıştığım ilk yıl 2015 yılından bahsediyorum. Bir araya geldim. O dönem bir dernek yöneticisi tarafından yani benim konuşmacıya sorduğum bir soru üzerinden tabiri caizse sert bir şekilde bilgisizliğe varacak kadar bir yanıt aldım. Sonra kim olduğunu öğrendim. Sonra da dedim ki demek ki ben yine yalnız mücadele edeceğim. O zaman benim örgütlenmenin bir anlamı belki de olmayacak. (…) Böyle ön yargılı ve kaba bir üslupta ve insanların içerisinde tatsız bir deneyim yaşadım." (K1)

"Aslında hani böyle bir gerekçem ya da işte ben şu sebeple örgütlenmiyorum gibi bir kalıp yok aklımda ama o zamanların SHUDER etkinliklerinde ki bazı tavırlar beni üzmüştü. Nasıl desem bir vaka çalışması sosyal hizmet uzmanı tabi bunu tüm derneğe mal etmek çok acımasızca onun farkındayım ama hani o zaman böyle bir o etkinliklerden soğuma gelmişti ve vaka çalışmasında bir sosyal hizmet uzmanı işte birden dörde kadar bütün sosyal hizmet öğrencileri var. Bir soru soruyor demişti ki işte şu, şu nedir? Ya işte şu kişi hangi kuruma yerleştiril? O öyle dedikten sonra kimse cevap veremedi, dördüncü sınıflarda vardı, orda ben küçüktüm, daha birinci ya da ikinci sınıftaydım. Kimse cevap veremedi. Hangi kuruma olduğuna ben biraz bir tahmin yürütmek için işte el kaldırdım, söyledim, doğru cevabı da söylemiştim ama ben cevap verdikten sonra o sosyal hizmet uzmanı o gruba bağırmaya başladı. Siz bunu nasıl bilemezsiniz? Siz sosyal hizmet uzmanı değil, sosyal çalışmacı bile olamazsınız. Gibi bayağı böyle yoğun bir şiddet aslında. Yani insanların mesleki kimliklerine yönelik bir şiddet uyguladı. (K9)

Bir o ikinci de soğuma sebebimde şu lisansta iken bir proje yürütmüştük. (…) Sonrasında bir broşür hazırlamıştık ve şu an broşür hala kullanımda sıra baskısı tekrarlanıyor ve çocuğa kanser tanısı koyulan ailelere ilk verilen şey bu o broşür oluyor çünkü. (…) Büyük bir şey olmuştu. SHUDER dedi ki, bizim niye adımız olacak, adımızı niye yazmadınız bu etkinliklere demişti. Hani orada bizim çabamıza konma gibi bir şeyleri olmuştu dedim artık yani yeter. Onun etkisiyle bir şey oldu. Hani bir dahaki etkinliğe gitmeme kararı almıştım ama tabii bu belirli kişilere yönelik bir olaydı. Hani tüm derneğe mal edemem. (K9)

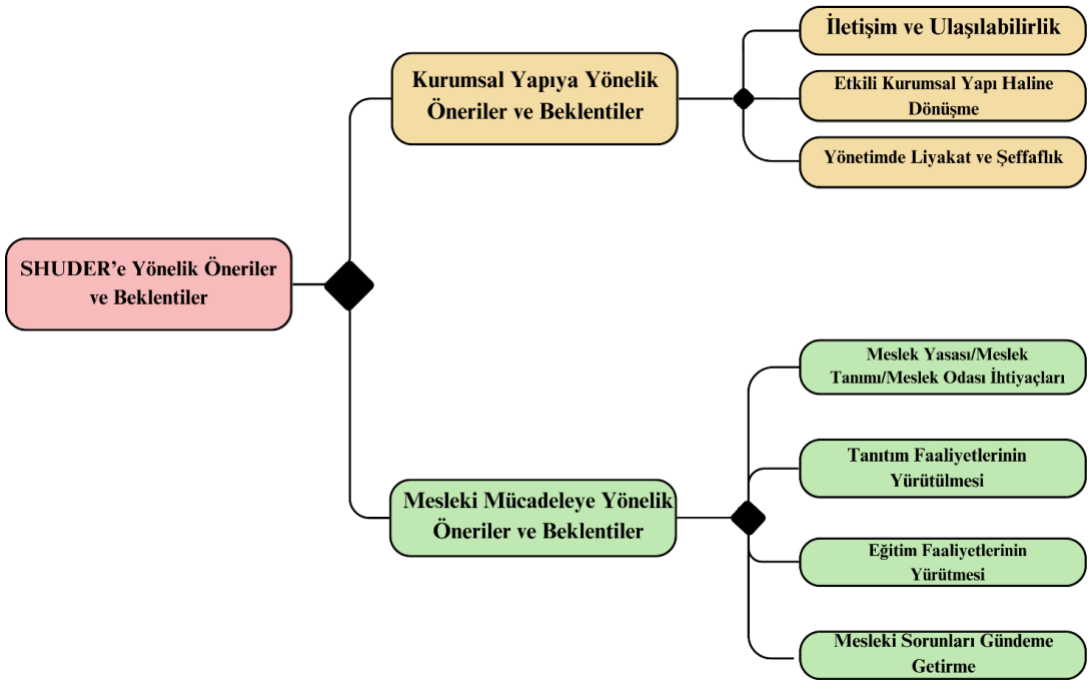
Bu kategoride katılımcıların dile getirdiği son kod, etkin koordinasyon eksikliğidir. Katılımcılar, mevcut örgütler içindeki koordinasyonla ilgili sorunlar yaşandığını ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin içinde etkin bir koordinasyonun olmamasının, işbirliği ve projelerin

etkili bir şekilde yönetilememesine neden olduğunu vurgulamaktadır. Bu kod, örgütlerin içsel iletişim ve iş birliği mekanizmalarının zayıf olduğunu ifade ederek, bu durumun örgüt içindeki süreçleri olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Bu kodun analizi, mevcut örgütlerin içsel koordinasyon eksikliğinin, projelerin ve faaliyetlerin etkili bir şekilde yönetilmesinde zorluklara neden olduğunu yansıtmaktadır. Bu durum, örgütlerin iç koordinasyon mekanizmalarını güçlendirmesi ve iletişim süreçlerini iyileştirmesi için bir iyileştirme fırsatı sunmaktadır. Katılımcıların bu olumsuz yönü vurgulaması, örgütlerin içsel işleyişlerinde daha etkili bir koordinasyon sağlama ihtiyacına işaret etmektedir.

> *"Az önce söylediklerimi yanlış yaptıkları zaten. Hani? Bir örgütlülük şemasından mıdır? Ya da o yılların verdiği hani o? Hareketsizlik geleneği midir ya da bunları kırma konusunda belki yeteri kadar şey almaması mıdır bilmiyorum ama yani dediğim gibi dernek olabilirsin, tamam odalaşmadın dernek olarak kaldın ama diğer meslek dernekleri. Vızır vızır işlerken seni böyle yerinde saydıran nedir? Hani her şeyden önce ya arkadaşlar hani durum böyle böyle başkalarını almış başını giderken hani çok kolay bir biçimde bir saat içerisinde bile hemen örgütleyip şeyle yaparken biz neden yapamadık? Şeklinde hani öğrenci komisyonu olsun, bütün şey üyeleri olsun bütün hatta Türkiye şubeleri genelinde olsun. Her şeyden önce bunun nedenleri üzerinde bir çalışabilirsek hani? Neyi neden yapamadığımızı bilirsek onlara uygulayacağımız tırnak içinde tedaviyi de otomatikman ortaya çıkarmış oluruz zaten." (K11)*
>
> *"Onunla da koordinasyon eksikliği olduğunu düşünüyorum yine. Yani ben ya aslında bilmiyorum, çaba gösteriliyor ama niye böyle oluyor? Bende bilmiyorum. Anlayamıyorum çünkü aslında. Örgütlenme, çünkü herkes sürekli şey diyor. Bu benim etrafımdaki herkese tüm sosyete uzmanları öğrenciler de dâhil ya da işte çalışanlar da dahil. Herkes diyor ki, işte ağzı olsa hizmet işte şöyle iyi, böyle iyi alanımız böyle korumalıyız işte bu vesaire. Ama sonra diyor ki hiç şey yapmıyor ya bu gerçekten tam olarak hani mesleki örgütlenme SHUDER' le mi alakalı bilmiyorum ama hani bu birazcık? Bizim toplumumuzda mı alakalı ya da bilmiyorum. Hani bir şey yapmak istiyorum diyor ama yapmıyor kimse bir şey." (K12)*

SHUDER'e Yönelik Öneriler ve Beklentiler

Katılımcıların SHUDER'de bulunması gereken özellikleri ve mesleki örgütlenmeye yönelik istekleri, SHUDER'e yönelik öneriler ve beklentiler teması altında toplanmıştır. Bu temada SHUDER'e yönelik sunulan öneriler ve beklentiler, kurumsal yapıya yönelik öneriler ve beklentiler ve mesleki mücadeleye yönelik öneriler ve beklentiler kategorileri altında analiz edilmiştir. Bu temaya ilişkin kod haritası Şekil 4'te görselleştirilmiştir.

Şekil 4: SHUDER'e Yönelik Öneriler ve Beklentiler Teması Kod Haritası

Kurumsal Yapıya Yönelik Öneriler ve Beklentiler

"Kurumsal Yapıya Yönelik Öneriler ve Beklentiler" kategorisinde en çok ifadede bulunduğu kodlardan biri iletişim ve ulaşılabilirlik kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlenmeden beklentilerinin aktif iletişim ve ulaşılabilirlik olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlenmenin, üyelerle etkili iletişim kurma ve onlara kolayca ulaşma kapasitesine sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kod, mesleki örgütlenmelerin üyeleriyle güçlü bir iletişim ağı kurması ve onlara kolayca ulaşılabilir olması gerektiği beklentisini yansıtmaktadır. Bu katılımcıların mesleki örgütlenmelerden daha etkili bir iletişim ve ulaşılabilirlik beklediklerini ortaya konulmaktadır. Bu noktada, örgütlerin iletişim stratejilerini gözden geçirmeleri, üyelerle daha yakın bir etkileşim içinde olmaları ve bilgi akışını güçlendirmeleri için bir öneri olarak öne çıkmaktadır. Katılımcıların bu beklentiyi vurgulaması, mesleki örgütlenmelerin üyeleriyle daha etkili bir iletişim kurma ve onlara daha iyi hizmet sunma çabası içinde olmaları gerektiğine işaret etmektedir.

> *"Sık iletişim olabilirdi. Daha iyi bir iletişimle bunu belki aşabilirdik hocam yani. Bizi bilmiyorlar deyip kenara çekilmek bence çok doğru bir yaklaşım değil ya da hani bir kez gittik, yani bir yerlere küsmek doğru bir yaklaşım değil. Bunu belki kendim için de söylemem gerekebilir. İtiraf etmem gerekebilir. Benimki belki daha spesifik özel bir şey ama eğer bir oluşum adına mücadele edeceksek yılmadan ısrarla ve kararlı bir biçimde mücadele etmemiz gerekir. Bunun paydaşları olmalıdır. Onlar işin içine daha güçlü şekilde sokulmalıdır. Bunun gibi şeyler hocam ama işin özü aslında bu mücadeleyi de müzakereyi de bırakmamaktan geçiyor diyebilirim." (K1)*

Kurumsal yapıya yönelik öneriler ve beklentiler kategorisinde katılımcıların en çok ifadede bulundukları kodlardan bir diğeri, etkili kurumsal yapı haline dönüşme kodudur. Katılımcılar, mesleki

örgütlerin kamuoyunda etkili ve söz sahibi olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlerin daha etkili bir kurumsal yapıya sahip olmalarının, toplumda daha fazla tanınmalarını ve etkileşimde bulunmalarını sağlayabileceği beklentisini yansıtmaktadır. Etkili kurumsal yapı haline dönüşme kodu, örgütlerin sadece üyeleri arasında değil, genel olarak kamuoyunda da etkili bir şekilde temsil edilmesi gerektiği düşüncesini yansıtmaktadır. Bu alt kod ile katılımcıların mesleki örgütlerden daha etkili bir kurumsal yapı beklediklerini ve bu sayede örgütlerin toplumda daha fazla etkileşimde bulunabileceklerini belirtilmektedir. Bu, örgütlerin kurumsal yapılarını güçlendirmeleri, stratejik planlamalarını geliştirmeleri ve toplumla daha aktif bir şekilde iletişim kurmaları gerektiği anlamına gelmektedir. Katılımcıların bu beklentiyi vurgulaması, mesleki örgütlerin kurumsal gelişimlerini ve dışa yönelik etkileşimlerini artırma ihtiyacına işaret etmektedir.

> *"Şu anda ülke çapında bir şeyler yapabilmek için üst düzeylere ulaşmak gerekiyor. Bir cumhurbaşkanlığına ulaşmak gerekiyor. Aile Sosyal Hizmetler bakanlığına, hani bakanlık ama hani çok bizimle bir alakası yok. Üst düzeylere ulaşması gerekiyor. Üst düzeylere ulaşarak yani aksiyonun daha kolay aksiyon alacağını düşünüyorum. Bir de sosyal hizmet öğrencilerinin ve sosyal hizmet uzmanlarının mesleğe aidiyetlerinin güçlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Pek çok sosyal hizmet uzmanı ve öğrencisinin sosyal hizmet alanın aidiyetinin olmadığını düşünüyorum. Bu nedenle öncelikle onların aidiyetlerinin güçlendirilmesi gerektiğinden, daha sonrasında ise üst düzeylerle sık sık görüşmeler yaparak böyle bir aksiyon alınmasını hani ona göre müdahaleler yapılması gerektiğini düşünüyorum." (K4)*

> *"Bence öncelikle kendi yani şey dışarıya karşı yani devlete karşı özellikle bu yasalar mevzusuna geçmeden önce kendi içerisinde dayanışması önemli olduğunu düşünüyorum. Ya kendi içinde bir birlik oluşacak ya aslında karşıya karşı kendini anlatabilirsin. O yüzden önceliğin her zaman kendi içerisi olduğunu düşünüyorum. Kendi içindeki dayanışmanın o bağın koparılması olduğunu düşünüyorum. Çünkü bizde bence bu yok. Şu an dernekte yani işte birileri birilerini biliyor, işte falan filan ama. Kimse bir şey yapmıyor, sadece lafta kalıyor. O yüzden hani aslında bir yere oturulup gerçekten bunların konuşulması lazım. Bunun belki bir raporlaştırılması lazım. Vesaire anlatabildim mi? Bence öncelik her zaman kendi içindeki dayanışma olması gerekiyor sonrasında." (K12)*

Kurumsal yapıya yönelik öneriler ve beklentiler kategorisinde katılımcıların ifadede bulunduğu kodlardan bir diğeri, yönetimde liyakat ve şeffaflık kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin liyakat ilkesine dayalı ve şeffaf bir yönetim anlayışına sahip olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlerin yönetim kademesinde liyakati öne çıkarmaları, adaletli bir yaklaşım benimsemeleri ve aynı zamanda şeffaf bir yönetim anlayışı sergilemeleri gerektiği beklentisini yansıtmaktadır. Örgütlerin içsel yapılarının adil ve şeffaf olması gerektiği düşüncesi vurgulanmaktadır. Böylece, örgütlerin yönetim kademelerinde liyakati teşvik etmeleri, karar süreçlerini şeffaf bir şekilde iletmeleri ve üyelerle açık bir iletişim sürdürmeleri gerektiği çıkarımı yapılabilir. Katılımcıların bu beklentiyi vurgulaması, mesleki örgütlerin içsel yönetim uygulamalarında iyileştirmeler yapma ihtiyacına işaret etmektedir.

> *"Ya bir kere şunu söylüyorum, çalışanlarının yöneticilerinin bir kere hakkaniyete göre seçilmesi gerekiyor. Yani bugün orada çalışabilecek ya da dernekte üye olabilecek kişilerin alanında katkıları olan kişiler olması gerektiğini düşünüyorum. Yani atanamayıp işte derneğe gelen kişilerin değil de alanda fiili olarak çalışmış kişilerin olması gerektiğini düşünüyorum." (K2)*

"Öncelikle kendisi şey, bütün o mesleki işte ayrımcılıktır onların hepsini kendi arkadaşlarımıza da meslek arkadaşlarımıza da aynı şekilde yaklaşmak." (K14)

Mesleki Mücadeleye Yönelik Öneriler ve Beklentiler

Mesleki mücadeleye yönelik öneriler ve beklentiler kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları önemli bir kod, meslek yasası/meslek tanımı/meslek odası ihtiyaçları kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin meslek yasası, meslek tanımlamaları ve meslek odası oluşturulması gibi konularda faaliyet göstermeleri gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlerin meslekleri için belirli standartlar ve düzenlemeler oluşturarak mesleklerini daha iyi tanımlamaları ve düzenlemeleri gerektiği beklentisini yansıtmaktadır. Bu alt kodun analizi, katılımcıların mesleki örgütlerden mesleklerini daha iyi düzenlemelerini ve profesyonel standartlarını belirlemelerini beklediklerini belirtmektedir. Katılımcıların bu ihtiyacı vurgulaması, mesleki örgütlerin meslekleri için daha iyi düzenlemeler ve standartlar oluşturma sorumluluğunu üstlenmeleri gerektiği anlamına gelmektedir.

"Bence temel meselesi mesleki yasanın olması. Çünkü mesleki bir yasa olduktan sonra hepsinin sırayla geleceğini düşünüyorum. Önce bizim bölümümüzün bizim adımızın bir kesinleşmesi gerekiyor. Bazı yerlerde ben iş ararken bazı yerlerde sosyal hizmet uzmanı diye aranıyor. Bazı yerlerde sosyal çalışmacı olarak aranıyor. Bir meslek yasasının olması gerekiyor. Meslek yasası olduktan sonra bizim adımızın da ondan sonra mesleki sınırlarımızın da belli olacağını düşünüyorum. İstihdam konusunda daha çok faydalanacağımızı istihdam konusunda daha kolay istihdam konusunda daha kolay çözeceğimizi düşünüyorum meslek yasası yani." (K4)

"Eee, yani dediğiniz gibi çok fazla eksiklik var. Türkiye'de sosyal hizmet alanında ama bence şu an Türkiye'deki sosyal hizmetin en büyük ihtiyacı. Eee. Şey, yani gerçekten sosyal hizmetin ne olduğunu anlatabilmek, çünkü ben bir kuruma ya da şu an çalıştığım işte bir devlet yapılanmasına gidip mesleğimi uzun uzun anlatmama rağmen a hemşire misiniz gibi bir tepkiyi bile rastladım. O yüzden başta devlet mekanizmalarının ve tabii ki hem diğer özel sektöründe buna STK da dahil devlet olarak sosyal hizmetin önemini biz çok iyi anlatmalıyız. Devlet mekanizmalarına bunu anlatmanın tek yolu da bizim. Yani meslek yasamız, meslek yasası olmadan ben çok da böyle elimizin kolumuzun bağlı olduğunu düşünüyorum. Tabi bu yasa ile birlikte odalaşmanın da olması gerekiyor. " (K16)

Mesleki mücadeleye yönelik öneriler ve beklentiler kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları kodlardan bir diğeri, tanıtım faaliyetlerinin yürütülmesi kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin tanıtım faaliyetleri düzenlemeleri gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlerin kendilerini ve faaliyetlerini daha etkili bir şekilde tanıtmaları gerektiği beklentisini yansıtmaktadır. Bu kod, örgütlerin sadece üyelerine değil, aynı zamanda genel kamuoyuna da kendilerini doğru bir şekilde tanıtmalarının önemini vurgulamaktadır. Katılımcılar mesleki örgütlerden daha etkili tanıtım faaliyetleri yapmalarını beklediklerini ortaya koymuşlardır. Bu noktada, örgütlerin halkla ilişkiler stratejilerini güçlendirmeleri, sosyal medya gibi platformları etkili bir şekilde kullanmaları ve genel olarak kendilerini daha iyi tanıtmaları gerektiği çıkarımı yapılabilir.

Katılımcıların bu talebi, mesleki örgütlerin daha fazla görünürlük elde etmeleri ve amacına uygun bir şekilde topluma hizmet vermeleri için bir öneri olarak öne çıkmaktadır.

> *"Şimdi diğer kişilerle konuştuğunda ne çıktı bilmiyorum ama kendi bakış açımdan önceliklendirme gerekirse ya adeta bir sosyal hizmet nedir, sosyal çalışma nedir? Giriş 101 seviyesinde. Bir. Yaygınlaştırma mı dersin? Artık tanıtım mı dersin, lobicilik mi dersin bilmiyorum ne olduğunu ama bir şekilde bunu yapman gerekiyor." (K11)*

Mesleki mücadeleye yönelik öneriler ve beklentiler kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları kodlardan bir diğeri, eğitim faaliyetlerinin yürütmesi kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin eğitim ve bilgi aktarımına yönelik faaliyet göstermeleri gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlerin üyelerine yönelik eğitim programları düzenlemeleri, sektördeki gelişmeleri paylaşmaları ve genel olarak bilgi transferine katkıda bulunmaları gerektiği beklentisini yansıtmaktadır. Bu alt kodun analizi, katılımcıların mesleki örgütlerden daha etkili eğitim faaliyetleri düzenlemelerini beklediklerini göstermektedir. Bu durum, örgütlerin üyelerinin bilgi düzeylerini artırmalarına yardımcı olmaları, sektördeki değişikliklere ayak uydurmalarına yardımcı olmaları ve genel olarak meslektaşlarını profesyonel olarak desteklemeleri gerektiği anlamına gelmektedir. Katılımcıların bu talebi, mesleki örgütlerin eğitim faaliyetlerine daha fazla odaklanmaları ve üyelerine bu konuda daha fazla kaynak sağlamaları gerektiği yönünde bir öneri olarak değerlendirilebilir.

> *"Yapısal olarak nasıl olmalı bu? Yani bir kere çok farklı alt komisyonlarının olması gerektiğini düşünüyorum. Hani özellikle farklı alanlarda? Çünkü hani bizim mesleğimizle çok farklı alanlarda çalışıyoruz işte engelli, yaşlı, çocuk, kadın, LGBT birey yani daha bir sürü alan var. Bu alanda da çalışan bir sürü sosyal hizmet uzmanı var. Her bir farklı alanda çalışıyor. Yani hakim değiliz açıkçası ne kadar hepsinin eğitimini almış olsak da bir alanda çalışmaya başladığında diğerlerinden uzaklaşıyorsun. İster istemez ama buna meslek içinde de ihtiyaç duyuyoruz. Yani o yüzden bununla alakalı olarak farklı alt komisyonlar kurulabilir. Biliyorum şu anda da var ama aktif değil. Yani ister istemez aktif olarak kullanılamıyor. Yani bunun aktifleşmesi sağlanabilir. Meslek örgütünde yapı olarak onun dışında yani üyelerin aktif katıldığı sadece hani mesela başkan veya seçmek için, seçim için değil de." (K10)*

Mesleki mücadeleye yönelik öneriler ve beklentiler kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları kodlardan sonuncusu, mesleki sorunları gündeme getirme kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin sektördeki sorunları gündeme getirme ve problemleri görünür hale getiren bir yapı olmaları gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlerin sektördeki zorlukları açıkça dile getirmeleri, üyelerinin karşılaştığı sorunlara çözümler bulmalarına yardımcı olmaları ve genel olarak meslek alanındaki sıkıntılara dikkat çekmeleri gerektiği beklentisini yansıtmaktadır. Bu kod, örgütlerin sektördeki zorluklara karşı aktif bir rol oynamalarının ve çözüm arayışlarına liderlik etmelerinin önemini vurgulamaktadır. Katılımcıların bu beklentisi, mesleki örgütlerin sektördeki sorunlara karşı daha proaktif bir tutum benimsemeleri ve üyelerine daha etkili destek sağlamaları gerektiği şeklinde değerlendirilebilir.

> *"Yani şöyle benim beklentim, SHUDER bir meslek örgütü ve meslek örgütü ise aslında ben bir sosyal çalışmacı olarak tüm problemlerimi onlara açabilmeliyim ve onlar da bir aksiyon alabilmeli. Bana bir somut veriyle geri dönüş yapabilmeli. Ben şu an SHUDER'*

den bunu göremiyorum. Çabalamıyorlar mı çabalıyorlar, çok güzel şeyler yapıyorlar. Kesinlikle çok desteklediğim ve takdir ettiğim bir noktada. Ancak hani somut veriye ulaşma konusunda çok yetersiz olduğunu düşünüyorum. Bu da bence meslek yasasıyla ilgili çünkü meslek yasamız olmadan hiçbir yetkili merci tarafından o kadar da ciddiye alınmayacağız." (K16)

"Yani temelde benim için bence saygınlık, eşitlik bunlar geldikten sonra zaten diğer kazanımlar da yavaş gelir diye düşünüyorum. Yavaş yavaş gelir diye düşünüyorum" (K7)

"Yani bence şu anda en büyük problem AÖF ve niteliksiz üniversitelerde açılan niteliksiz bölümler yani niteliksiz, sürekli niteliksiz sosyal hizmet uzmanı ortaya çıkması. Yani bence en büyük problem bu yani öncelikle bunu çözülmesi gerekiyor. Çünkü katlanarak gelen bir sayı var. Her sene nitelik düşüyor. (…) O yüzden biraz niteliğin özellikle akademi tarafında hem AÖF'lerin kapatılması üzerinden hem de var olan örgün eğitimlerin niteliğinin yükseltilmesi açısından yani bence en büyük problem bu şu anda buna odaklanmak." (K10)

Tartışma ve Sonuç

SHUDER'in güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyarak, mesleki örgütlenmenin gelişimine katkı sunabilecek çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlayan çalışmamızda elde edilen bulgular, katılımcıların mesleki örgütlenmeyi, mesleğin toplumsal görünürlüğünü ve kurumsal gücünü artıran bir araç olarak gördüklerini; örgütlenmenin mesleki dayanışmayı güçlendireceği ve yaptırım gücünü yükselteceği yönünde ortak bir bilinç taşıdıklarını ortaya koymaktadır Ancak SHUDER'in örgütlenme rakamları incelendiğinde örgütlenmeye yönelik olumlu bakışın genel eğilimi yansıtmadığı görülmektedir. Literatürde de değinildiği üzere 59.381 sosyal hizmet mezununun olduğu Türkiye'de Karakuş'un verilerine göre 2024 yılında örgütlü SHU sayısı 2731 kişidir (Karakuş, 2024). Bu ifade edilen sosyal hizmet mezunları noktasında %5'lik bir oranı ifade etmektedir.. Amerika Birleşik Devletleri Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NASW)'de bu oran yaklaşık %18'dir (NASW, 2024). Bununla beraber Karakuş (2008)'un paylaştığı sayılara göre bu oran 2008 yılında %36'dır. Bu bağlamıyla Türkiye'deki SHU'ların örgütlenme eğrisinde önemli bir gerilemenin olduğunu söylemek mümkündür. Bunun önemli sebeplerinden biri Türkiye vatandaşlarının kamucu ve devletçi bir yapıyı benimsemesinin ve güçlü devlet mekanizmasının zayıf sivil toplum örgütlenmesine neden olduğu gerçeğidir (Sarıbay, 2000). Sarıbay'ın belirttiği bu durum, Yaşama Dair Vakfı tarafından yapılan çalışmada (2015) kamu kurumlarının yöneticilerinin, sivil toplum örgütlerini politika yapmalarından dolayı eleştirdikleri sonucuyla anlamlı hale gelmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de sivil toplum ve odalaşamamış meslek örgütleri devletin belirlediği kısıtlı alanlarda var olmaya çalışmaktadır. Nitekim bu alanı benimsemeyen yapılar anti demokratik uygulamalara maruz kalabilmektedir. Karçal (2019)'ın SHU'larla örgütlenmeye yönelik yaptığı çalışmasında görüldüğü üzere SHU'ların mesleki örgütlenme çabalarının yönetim kademeleri tarafından siyasal bir perspektif ile değerlendirmeye alındığı ve örgütlenmek isteyen SHU'ların anti demokratik uygulamalara maruz bırakılabildikleri ortaya konulmuştur. Özellikle 12 Eylül Askeri Darbesi sonrasında zorla bastırılan toplumsal muhalefet sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin mesleki mücadele alanlarını ve emek esaslı sınıf mücadelelerini daraltan uygulamaları eski nesillere göre yeni nesil sosyal hizmet mezunlarının

daha az örgütlenmesini anlaşılır kılmaktadır. Yapısal bu unsurların yanında çalışmada da görüldüğü üzere yaşanan bazı süreçlerin (örneğin, şubelerde üyelerle yaşanan olumsuz olaylar, SHUDER'in problemleri önceliklendirmesindeki sıkıntılar vb.), örgütlenme sürecinde pasifize olmaya neden olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, örgüt içi dinamiklerin ve yönetim pratiklerinin gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının görüşlerinde hem SHUDER'in olumsuz yönlerine hem de beklentilere ilişkin temalarda ortak biçimde öne çıkan düşünce, derneğin hak arama konusunda yetersiz kalması ve mesleki yaptırım gücünden yoksun olmasıdır. SHUDER nitelik olarak bir meslek odası değil, dernek statüsünde bir yapıdadır. Meslek odası olabilmenin esası Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 135'te belirtilmiştir ve TBMM'den özel olarak yasasının olmasına tabidir. Meslek odası olamamasının bir doğal sonucu olarak da mesleki yaptırım gücüne sahip değildir. Bu durum katılımcılarda görüldüğü üzere bir hayal kırıklığına ve beklentiye neden olmaktadır. Türkiye'de toplamda 18 adet meslek odası/birliği bulunmaktadır (Avşarbey & Dilekçi, 2014). Bununla beraber odalaşmak örgütlülük ve lobicilik faaliyetleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamıyla örgütlülük oranının günümüz itibariyle %5 dolaylarında olan SHUDER'in meslek odası olabilmesi ve/veya meslek yasası oluşturabilmesi günümüz koşullarında gerçekliği mümkün olmayan bir niteliktedir. Bununla birlikte katılımcılar, SHUDER'in mesleki uygulamalarda ciddi sorunlara yol açan Açık Öğretim süreci ve meslek yasasının çıkarılmasına ilişkin önemli çalışmalar yürüttüğünü belirtmişlerdir. Ancak katılımcı beyanları dikkate alındığında, SHUDER'in bu çalışmalarını sosyal hizmet uzmanlarına yeterince duyuramadığı ya da görünür kılamadığı yönünde bir durum da ortaya çıkmaktadır.

Bununla beraber olumlu ve olumsuz yönlerde ortaya çıkan erişebilirlik olgusunun kişilerden kişilere değişmesi, SHUDER tarafından gerçekleştirilen uygulamaların ve bunlara erişebilirliğin katılımcılarca aynı şekilde değerlendirilmediğini göstermektedir. SHUDER'in toplamda 24 şubesi bulunmaktadır (SHUDER, 2025). Türkiye'nin 81 ilinde sosyal hizmet uzmanlarının görev yaptığı düşünüldüğünde, yalnızca 24 şubesi bulunan SHUDER'in her bir şubesinin birden fazla ile hizmet vermeye çalışması, erişilebilirlik sorunlarını anlaşılır kılmaktadır. Ayrıca SHUDER'in profesyonel bir hizmet sunumuna sahip olmaması ve düzenli istihdamla çalışan personel bulundurmaması nedeniyle, derneğe ulaşım genellikle mesai saatleri dışında ya da hafta sonlarında mümkün olabilmektedir. Bu durum, hem erişilebilirlik problemini hem de örgütsel düzeydeki koordinasyon eksikliğini daha görünür hâle getirmektedir.

Ayrıca, katılımcıların örgütlenmeye yönelik öneri ve isteklerinde belirginleşen tema, SHUDER'in kitleselleşmesi ve örgütlenmenin artırılmasıdır. Bu öneriler, özellikle sosyal hizmet uzmanlarının toplu bir güç oluşturarak mesleki çıkarlarını daha etkili bir şekilde savunmalarına yönelik bir çağrı niteliğindedir. Bu bağlamda, SHUDER'in kitleselleşme stratejileri ve örgütlenmeyi artırma çabalarına daha fazla odaklanmak, gelecekteki çalışmalarda bu konunun daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmasını sağlayabilir.

Sonuç olarak, bu çalışma, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki örgütlenme konusundaki düşünce ve deneyimlerine dair önemli bir bilgi sağlamaktadır. Ancak, özellikle örgüt içi süreçlerin ve yönetim pratiklerinin daha derinlemesine incelenmesi, gelecekteki araştırmalara daha fazla zemin sağlayabilir. Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki örgütlenmeye yönelik bilincinin artırılması, örgüt içi iletişim ve yönetimde iyileştirmelerin yapılması, mesleki örgütlenmenin etkin bir şekilde gerçekleşmesi ve sosyal hizmetin toplumsal etkisinin artırılması açısından kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, ileriye yönelik adımların atılması, sosyal hizmetin güçlü bir meslek olarak varlığını sürdürebilmesi ve toplumsal dönüşüme daha etkin bir şekilde katkı sağlayabilmesi için gereklidir.

Öneriler

Bu çalışmanın elde ettiği bulgularla, SHUDER'in örgütlenme stratejileri ve Türkiye'deki sosyal hizmet uzmanlarının mesleki örgütlenme konusundaki genel bakış açısı göz önüne alındığında, ileriye yönelik bir dizi öneri ortaya çıkabilir. Öneriler aşağıdaki gibidir:

- SHUDER'in, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki birlikteliğini artırmak ve örgütlenmeyi güçlendirmek adına daha etkili iletişim stratejileri geliştirmesi kritik öneme sahiptir. Katılımcıların vurguladığı ulaşılabilirlik ve koordinasyon problemleri örgütlenme önünde ciddi bir engel olması muhtemeldir. Bu bağlamda SHUDER'in daha profesyonel bir iletişim metodunu benimseyerek, aktif bir iletişim ağı inşa ederek erişilebilirliğini arttırmalıdır.
- SHUDER'in tek okul döneminde kolayca örgütlenebildiği dönem geride kalmıştır. Günümüz itibariyle Türkiye'de 70 tane sosyal hizmet lisans bölümü bulunmaktadır ve yeni nesil SHU'ların örgütlenme pratiğinin daha az olduğu rakamsal bağlamlardan anlaşılmaktadır. Bu bağlamıyla SHUDER şubelerinin olduğu iller başta olmak üzere sosyal hizmet okullarıyla aktif olarak iletişime geçerek ve kendisini tanıtarak gelecekteki örgütlenme potansiyelini arttırabilir.
- SHUDER sadece doğal üyelerine tanıtım yapmasının yeterli olmadığı katılımcılarca aktarılmıştır. Bu bağlamıyla sosyal hizmet disiplininin tanıtımına yönelik daha aktif rol oynanmasının SHUDER'in örgütlülüğünün güçlenmesine ve mesleğin tanınırlığına yönelik katkılar sağlayabilir. Bu bağlamıyla mevcut internet sitesi ve sosyal medya araçlarının güncel ve efektif olarak kullanımı önemli bir konumda bulunmaktadır.
- Mesleki problemlerin gündeme getirilmesi vurgusuna dayalı olarak, SHUDER'in yürüttüğü mesleki mücadelenin bazı katılımcılarca görülmediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamıyla yürütülen mesleki mücadele çalışmalarının aktif şekilde kamuoyuna duyurulması mesleki örgütlenmeyi güçlendirebilecektir.
- SHUDER'in olumlu yönü olarak gösterilen mesleki eğitimler düzenlemeleri aktif olarak sürdürülmeli ve daha fazla arttırılmalıdır. Bu çalışmalar, mesleki örgütlenmenin önemini vurgulayarak sosyal hizmet uzmanlarının örgüte aktif bir şekilde katılımını teşvik edebilir ve mesleki birlikteliği güçlendirebilir.

- SHUDER'e yönelik sunulan olumsuz yönlerden birisi olan şube içerisindeki olumsuz deneyimlerin örgütlenmeyi zayıflattığı görülmektedir. Üyelerin örgüt içindeki karar süreçlerine daha fazla katılımının teşvik edilmesi ve üyelerin mesleki gelişimlerine destek olacak programların düzenlenmesi önemlidir.
- Son olarak, mesleki örgütlenmeye yönelik öneri ve isteklerin ortaya çıktığı çalışmalara dayanarak, SHUDER ve benzer kuruluşlar, üyelerin beklentilerine daha iyi yanıt verebilmek ve mesleki örgütlenmeyi güçlendirebilmek adına düzenli olarak geri bildirim toplamalıdır. Bu, örgütün, üyelerinin taleplerine daha hızlı ve etkili bir şekilde cevap verebilmesine yardımcı olabilir. Tüm bu önerilerin bir araya gelmesiyle, Türkiye'deki sosyal hizmet uzmanlarının mesleki örgütlenmesinin daha sağlam bir temele dayanarak etkin bir şekilde sürdürülebilmesi mümkün olacaktır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu araştırma, Munzur Üniversitesi Etik Kurulu'ndan (Tarih:2023 Karar No: 2023/11-06) alınan etik kurul onay çerçevesinde yürütülmüştür

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

In Turkey, social work as a discipline began to institutionalise as a scientific field in 1961 with the establishment of the Academy of Social Work under the Ministry of Health and Social Assistance; this development was accompanied by efforts to organise the profession. The human rights-based nature of social work requires the protection of not only the rights of service users but also those of professionals. In this context, organisational practice is seen as a right and a professional responsibility within the social work discipline. The organisational process began at the student level in 1962, and the first example of professional institutionalisation was realised with the establishment of the Social Work Specialists Union in 1965.

However, this union was closed on 12 March 1970 during the coup d'état. The Association of Social Work Academy Graduates, established in 1972, was forced to cease its activities following the 1980 coup. This fragile history of organisation reflects the repressive attitude of Turkey's authoritarian political structure towards professional organisations.

Turkish Association of Social Workers (SHUDER), re-established in 1987 under the leadership of Hacettepe University academics, can be seen as an effort to rebuild this interrupted tradition. Especially when social work education was only offered in Ankara, SHUDER could reach students and graduates more directly, and the organisation could operate more effectively. However, the

widespread expansion of higher education in the 2000s led to the uncontrolled proliferation of social work education, significantly affecting organisational practices.

The 1999 Marmara Earthquake, the opening of a second department in 2002, and the start of negotiations with the European Union in 2005 were turning points in the spread of social work education. However, after 2006, many departments were opened without sufficient academic infrastructure, and the number of graduates increased rapidly through open education models. As of 2023, the number of social work graduating from formal and open education programmes in Turkey has reached 59.381. In contrast, SHUDER has only around 2731 members. This striking difference shows that the apparent positive perception of professional organisation is not reflected in the level of participation. This situation formed the starting point of the research and created a need to understand the attitudes, motivations, criticisms, and expectations of social worker towards SHUDER. This research was designed using qualitative research methods and a phenomenological design. The participants' experiences with SHUDER and the meanings they attributed to this organisation formed the focus of the study.

In-depth semi-structured interviews were conducted with 18 social workers selected through purposive sampling, and the data were analysed using MAXQDA 2022 software. Participants were selected based on their membership status in SHUDER, relationship types, and diversity of professional experience, to bring together different perspectives on the organisation.

Three main themes were identified as a result of data analysis: (1) the meaning of professional organisation, (2) perspectives on SHUDER, and (3) suggestions and expectations for SHUDER. In the first theme, participants defined professional organisation as based on solidarity and struggle. The solidarity dimension refers to establishing strong social bonds among colleagues, increased sharing of knowledge and experience, and the institutionalisation of mutual support. The struggle dimension, on the other hand, is related to the protection of the social prestige of the profession, the defence of professional rights, and the capacity to influence public policy through organised power. In this context, SHUDER is positioned not only as an association but also as a space for professional self-defence and collective identity.

In the second theme, positive and negative evaluations of SHUDER came to the fore. Among the positive assessments, SHUDER's creation of a space for solidarity among colleagues, its activities with structured units specific to different areas of social work, and its organisation of professional training programmes were highlighted. However, these positive qualities overshadow some of the organisation's structural difficulties. Participants stated that SHUDER is ineffective in advocating for rights, lacks publicity, is difficult to access, and has weak internal communication. In addition, it was said that adverse experiences in some branches have discouraged colleagues from joining the organisation.

Within the third theme, recommendations and expectations for SHUDER took shape in two main dimensions: expectations regarding institutional structure and professional struggle. Participants stated that SHUDER should adopt a transparent, merit-based governance approach, develop more effective communication strategies, and actively promote itself to reach new generations of social workers. In addition, making the struggles for long-term goals such as a professional law and a professional chamber more visible was considered an essential step in increasing the organisation's social impact. On the other hand, many of SHUDER's advocacy activities are not sufficiently recognised by its members, which shows the importance of communication and visibility.

The discussion section examined Turkey's historical and political context of low organisational rates. The suppression of social opposition after the 12 September military coup narrowed the civil sphere and increased distrust of professional organisations. In addition, structural problems in the development of civil society in Turkey, the public's distant approach to civil organisations, and the state's tendency to view civil organisations as a political threat limit the orientation of structures such as SHUDER.

SHUDER's efforts to provide services with only 24 branches in 81 provinces, its inability to employ professional staff, and its volunteer-based management model pose serious challenges in terms of both accessibility and sustainability. Access to the association is often only possible outside of working hours, which limits both organisational experience and institutional effectiveness. In addition to these structural limitations, participants emphasised that SHUDER's expansion should be a priority. This call reflects social workers' desire to transform their professional field as rights seekers and actors who take ownership of their work.

In conclusion, this study has examined the thoughts of social work professionals in Turkey regarding professional organisation, their experiences with SHUDER, and their expectations in a multidimensional manner. The findings show there is potential for organisation, but this potential can only be realised through strengthening visibility, access, communication, and participation mechanisms. In this context, SHUDER needs to carry out structural transformation and develop mechanisms supporting internal participation. Furthermore, it is essential to understand the motivations of the new generation of social workers towards organisation and to develop strategies that address their language and needs.

Future studies focusing on themes such as the transformation of SHUDER's representative structures, young graduates' perceptions of organisation, the democratisation of intra-professional decision-making processes, and the potential for social support for the demand for a professional chamber will contribute to both the academic field and organisational development. Ultimately, this study reminds us that professional organisation is not merely a matter of defending rights, but also a space where the profession is rebuilt from within; it emphasises the necessity of positioning social workers as active agents in strengthening this space.

KAYNAKÇA

Alptekin, K. (2016). *Başlangıçtan Bugüne ve Yarına Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Avşarbey, A., & Dilekçi, T. (2014). Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları İle İlgili Temel Tartışmalar ve İngiltere'deki Tıp Mesleği İle İlgili Uygulama. *Türk İdare Dergisi, 478*, 323-358.

Karakuş, B. (2008). Mesleki Örgütlenme. https://www.sosyalhizmetuzmani.org/m_orgut.htm

Karakuş, B. (2024). Cumhuriyetin 100. Yılında "Türkiye'de Sosyal Hizmet Uzmanı/Sosyal Çalışmacıların Durumu: İstihdam, Eğitim ve Mesleki Örgütlenme". In İ. Tomambay & A. Şeker (Eds.), *Cumhuriyetin 100. Yılında Sosyal Hizmetler ve Sosyal Çalışma* (pp. 454-551): SABEV Yayınları.

Karataş, K., & Erkan, G. (2002). *Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitiminin Tarihçesi*. Paper presented at the Sosyal Hizmet Sempozyumu 2002: Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar, Ankara.

Karçal, F. (2019). Bir Mücadele Pratiği Olarak Sosyal Hizmet Uzmanlarının Örgütlenme Deneyimleri: İstanbul İli Kapsamında Bir Analiz. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 30*(3), 909-935.

Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

NASW. (2024). Membership. https://naswla.socialworkers.org/Membership

Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

SABEV. (2024). Türkiye Sosyal Hizmetler Ve Sosyal Çalışma Andizini (Kronolojisi). https://www.sabev.org.tr/turkiye-sosyal-hizmetler-ve-sosyal-calisma-andizini-kronolojisi/

Sarıbay, A. Y. (2000). *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz*. İstanbul: Alfa.

SHUDER. (2024). Tarihçe. http://www.shuder.org/Sayfa/sosyal-hizmet-uzmanlari-derneginin-tarihcesi1656

SHUDER. (2025). Şubeler. https://www.shuder.org/

Yaşama Dair Vakıf. (2015). *Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Algı ve Yaklaşımlar*.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zubaroğlu Yanardağ, M., Karakuş, B., & Aktan, M. C. (2018). *Sosyal Hizmet Uzmanları Ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Üzerine Bir Araştırma: Sosyal Hizmet Uzmanlarının İyilik Halleri, İş Doyumları ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğine Bakışları*. Ankara: SABEV.

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makalesi / Review Article

Aileye Yabancılaşma ile İlgili Araştırmaların İncelenmesi*

Investigation of Studies on Family Estrangement

Zeynep ÇELİK[1] , Mehmet GÜVEN[2]

[1] Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, zeynepcelik@gazi.edu.tr

ORCID: 0009-0007-2014-0691

[2] Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, mehmetguven@gazi.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0134-7562

Başvuru: 10.01.2025
Kabul: 29.05.2025

Atıf:

Çelik, Z. ve Güven, M. (2025). Aileye yabancılaşma ile ilgili araştırmaların incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *36*(3), 553-570. DOI: 10.33417/tsh.1617334

ÖZ

Bu sistematik inceleme makalesi, aileye yabancılaşma konusunu ele almaktadır. Bireyin ailesinden kendi isteği ve bilinçli bir şekilde uzaklaşması olarak tanımlanan aileye yabancılaşma, fiziksel veya duygusal nitelikli olabilmektedir. Bu çalışmada aileye yabancılaşma kavramı hakkında yapılmış araştırmaları sistematik biçimde incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Ekim-Kasım 2024 tarihleri arasında Web of Science veri tabanında yapılan literatür taramasında "Family Estrangement", "Parent Estrangement", Sibling Estrangement" ve "Estranged Parent" anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Araştırmalar dahil etme kriterlerine göre değerlendirilmiş ve 31 araştırma incelemeye alınmıştır. Araştırmaların incelenmesi sonucunda elde edilen bulgularına göre araştırmaların çoğunun örneklem grubunun 0-50 katılımcı arasında olduğu, çalışma grubunun yetişkin çocuklardan oluştuğu ve araştırma yöntemi olarak da nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bulunmuştur. Yıllara göre incelendiğinde araştırmaların çoğunun son altı yıl içerisinde yapıldığı, konularına göre incelendiğinde ise en çok ele alınan konunun yetişkin çocukların aileye yabancılaşma deneyimi ve algılarının olduğu ve en az ele alınan konunun ise diğer kişilerin aileye yabancılaşma kavramına ilişkin algıları olduğu bulunmuştur. Bulgular tartışılmış ve bu doğrultuda öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Aileye yabancılaşma, kardeşe yabancılaşma, aile ilişkileri, ebeveyn çocuk ilişkisi*

ABSTRACT

This review article examines family estrangement. Family estrangement is defined as the voluntary and conscious separation of an individual from their family and can be physical or emotional. To examine studies conducted on family estrangement, a literature review was conducted between October-November 2024 using the keywords 'Family Estrangement', 'Parent Estrangement', 'Sibling Estrangement', and 'Estranged Parent' in the Web of Science database. Studies identified through the literature search were evaluated according to inclusion criteria, and 31 studies were included in the analysis. Document analysis was used. According to findings obtained, it was found that the sample size of most studies was between 0-50 participants, the study population consisted of adult children, and qualitative research methods were employed. When analyzed by year, most studies were conducted within the last six years. Analysis by topic revealed that the most frequently examined topic was adult children's experiences and perceptions of family estrangement, while the least studied area was other

*Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

family members' perspectives on family estrangement. Findings were discussed and suggestions are provided.

Keywords: *Family estrangement, sibling estrangement, family relations, parent child-relation*

GİRİŞ

Her bireyin temel ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlar fizyolojik nitelikte olabileceği gibi psikolojik nitelikte de olabilir. Sevme, sevilme ve diğerleri için değerli olduğunu hissetme bireyin temel ihtiyaçlarındandır (Glasser, 2010). Birey, diğerleri ile tutarlı ve anlamlı ilişkiler kurabilme yönünde bir güdüye sahiptir ve aidiyet eksikliği nedeniyle yoksunluk hisseder (Baumeister ve Leary, 1995). Aile bu ihtiyaçların karşılanabileceği bir ortamdır. Ancak bazı ailelerde bireyin bu ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik şartlar sunulmayabilir. Glasser'e (2010) göre bireyin ihtiyacı doyurulmadığında olumsuz duygulanım ortaya çıkar ve çeşitli düzeylerde kaygı başta olmak üzere psikolojik semptomlar meydana gelebilir. Diğer taraftan her birey ebeveynleri ile arasında farklı düzeylerde de olsa çözülmemiş duygusal bağlara sahiptir. Bu bağların yoğun olması durumu duygusal kopma (Emotional Cutoff) ile sonuçlanabilir (Bowen, 2004).

Bireyin ailesinden duygusal bağlarını koparması durumu, Bowen (2004) tarafından duygusal kopuş olarak tanımlamıştır. Duygusal bağı koparma stratejileri, marginalization, alienation ve estrangement olarak literatürde karşılık bulmaktadır (Sharp ve Dorrance Hall, 2017). Türkçe karşılığı bakımından alienation ve estrangement kavramları yabancılaşma anlamına gelirken marginalization ötekileştirme ve dışlama anlamını içermektedir (Cambridge University Press & Assessment, n.d.; Oxford University Press, n.d.).

Marjinalizasyona maruz kalan bireyi, Fitness (2005), diğer aile üyeleri tarafından reddedilen aile üyesi olarak tanımlamış ve benzetme amacıyla "kara koyun" ifadesini kullanmıştır. Araştırmacı tarafından yürütülen bir araştırmada 70 üniversite öğrencisinin %80'i ailelerinde ötekileştirilen biri olduğunu belirtmiş ve %21'i bu kişinin kendisi olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca ötekileştirildiğini ifade eden bireylerin hepsi ailelerinden çeşitli yönlerden farklı oldukları için bu durumu yaşadıklarını düşünmektedir. Katılımcıların farklı olduklarına ilişkin düşünceleri ebeveyn ve kardeşlerin yorumları ile güçlenmiştir. Alienation, çocuğun bir ebeveynine karşı, gerçek deneyiminden uzak, ısrarcı şekilde öfke, korku gibi olumsuz duygu ve davranışlarının gözlemlenmesi durumudur (Kelly ve Johnston, 2001). Aynı araştırmacılara göre, çocuğun, tereddütsüz biçimde reddettiği ebeveyn genellikle çocuğuna yönelik istismar girişimi olmamıştır ve çocuğun ebeveyni ile ilgili algıları önemli ölçüde çarpıtılmıştır. Gardner (1985) ise Ebeveyn Yabancılaştırma Sendromunu (Parental Alienation Syndrome) tanımlamıştır. Bu sendrom, bir ebeveynin diğer ebeveyne ilişkin çocuğunun beynini yıkaması da dahil olmak üzere bilinçli ve bilinçdışı faktörleri de içeren çocuğun ebeveynine karşı bir suçluluk duymadan nefret etmesidir. Family Estrangement anlamına gelen aileye yabancılaşma kavramı ise, bireyin bir ya da daha fazla aile üyesinden aralarındaki gerilimi azaltma amacıyla kendi isteği ile fiziksel veya duygusal anlamda uzaklaşması durumu olmakla birlikte temelde duygusal ve fiziksel olmak üzere iki tür yabancılaşma olsa da döngüsel şekilde yabancılaşma deneyimini yaşanabilmektedir (Agllias, 2016a).

Scharp (2016), aileye yabancılaşma kavramının üç yaklaşım ile açıklandığını belirtmiştir. Bu yaklaşımlardan ilki Bowen tarafından tanımlanmış olan duygusal kopma kavramıdır. Bowen (2004),

duygusal kopuşu, bireyin ebeveynleriyle çözülmemiş duygusal bağlarını yönetme biçimi olarak belirtmiş ve kendini izole etme, fiziksel kaçış ya da duygusal ve fiziksel kaçışın birleşimi ile ele almıştır. İkinci yaklaşımda ise Carr vd. (2015) tarafından ele alınmış olan iletişim durumunu temel almaktadır. Carr vd. (2015) göre yabancılaşma sözlü iletişimin yokluğunu içermektedir ve yabancılaşmayı anlamak için de iletişimsel bir perspektif almak önemlidir. Üçüncü yaklaşım ise yasama sistemidir. Sharp (2016), bu yaklaşımının bağlamının daha çok boşanma ve boşanma sonrası ebeveyn çocuk ilişkileri ile sınırlı ve bir ebeveynin çocuğuna diğer ebeveynine karşı yabancılaştırmasına odaklı olduğunu belirtmiştir.

Agllias (2011) tarafından aile üyeleri arasındaki yüksek şiddetli ve devamlı çatışmalar nedeniyle ortaya çıkan fiziksel mesafe ve sevgi kaybı olarak tanımlanan aileye yabancılaşma kavramında birey ailesinden uzaklaşma sürecinde aktif rol oynamaktadır. Aileye yabancılaşma belirsiz bir kayıp durumudur. Aileye yabancılaşma nedeni, süresi ve uzlaşma ihtimali bilinmediği ve sosyal faktörlerin de etkisi ile aile üyeleri kafa karışıklığı yaşayabilir. Bu durum mahrum bırakılmış yas (disenfranchised grief) ile sonuçlanmaktadır (Agllias, 2011). Yabancılaşma sürecinin sekiz bileşeni bulunmaktadır (Sharp, 2019). İletişimin kalitesi, iletişimin miktarı, fiziksel mesafe, duyguların varlığı/yokluğu, olumlu/olumsuz duygulanım, uzlaşma/aile olma arzusu, rol karşılıklılığı ve yasal eylem bu bileşenlerdendir. Bu bileşenler birleşerek yabancılaşma sürecinin bütününü oluşturmaktadır. Bileşenlerin belirginlik ve deneyimleme düzeylerinin birleşiminin, yabancılaşma derecesini gösterdiği öne sürülmüştür.

Fiziksel, duygusal, döngüsel yabancılaşma Agllias (2016a) tarafından tanımlanmıştır. Fiziksel yabancılaşma durumunda fiziksel temas kesilebilir ya da yok olabilir, sınırlı bir etkileşim söz konusudur. Duygusal yabancılaşma deneyimleyen aile üyeleri, zorunlu durumlarda bir araya gelebilir ancak bu beraberliklerde gerilim artar, pasif agresif veya kaçınma davranışları görülebilmektedir. Döngüsel yabancılaşma ise ilişkinin fiziksel yabancılaşma, duygusal yabancılaşma ve uzlaşma üçgeni içinde gidip gelmesidir.

Aileye yabancılaşma kavramı ile yapılan araştırmalar genellikle ebeveyn ve yetişkin çocuklarını temel almış olsa da kardeşe yabancılaşma kavramı da bulunmaktadır. Kardeşler arasındaki temas, iletişim ve ilişki kalitesindeki durgunluk ve uzaklık kardeşe yabancılaşma olarak açıklanmaktadır (Blake v.d., 2022). Araştırmacılar, bu yabancılaşma durumunun, kardeş kayırması, istismar, çatışmaların ve ebeveyne yabancılaşmanın nedeni olabileceğini ortaya koymuştur. Kardeşe yabancılaşmaya ilişkin risk faktörleri arasında yarı/tam üveylik, 18 yaşına kadar olan dönemin en az yarısında birlikte ikamet etmeme ve çok sayıda kardeşe sahip olma bulunmaktadır (Hank ve Steinbach, 2023).

Aileye yabancılaşma kavramının yeni sayılabilecek bir çalışma konusu oluşu ve henüz Türkiye'de çalışılmamış olması nedeni ile bu kavram hakkında yapılan araştırmaların incelenmesi ilgili alanyazına ilişkin bilgilendirici ve gelecekteki araştırmalara katkı sağlayıcı olması bu araştırmanın önemini göstermektedir. Bu araştırmanın amacı aileye yabancılaşma kavramı hakkında yapılmış

araştırmaların incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Aileye yabancılaşma araştırmalarının yıllara göre dağılımı nasıldır?
- Aileye yabancılaşma araştırmalarının kullanılan araştırma yöntemlerine göre dağılımı nasıldır?
- Aileye yabancılaşma araştırmalarının örneklem büyüklüklerine göre dağılımı nasıldır?
- Aileye yabancılaşma araştırmalarının çalışma gruplarına göre dağılımı nasıldır?
- Aileye yabancılaşma araştırmalarının konu ve başlıca sonuçlarına göre dağılımı nasıldır?

YÖNTEM

Bu araştırma aileye yabancılaşma kavramı hakkında yapılmış araştırmaların incelendiği bir sistematik derleme araştırmasıdır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, nitel araştırmalardaki bir veri toplama yöntemidir (Creswell, 2013). Bu analiz yöntemi dokümanların incelenip değerlendirildiği sistemli bir işlemdir (Bowen, 2009). Bu doğrultuda bu araştırmada aileye yabancılaşma kavramı ile ilgili araştırma makaleleri incelenmiştir.

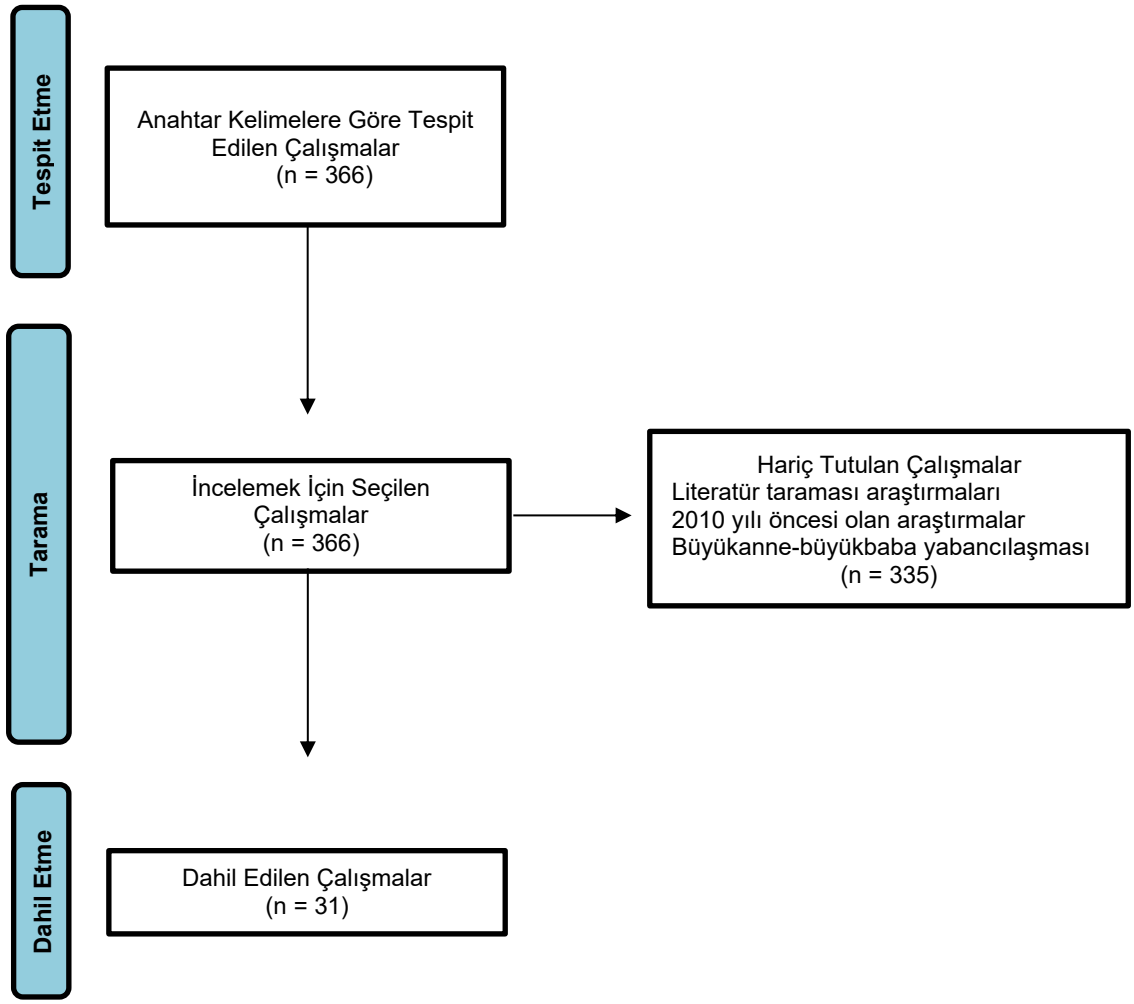
Araştırmaya dahil edilebilecek araştırmalara Ekim-Kasım 2024 tarihleri arasında Web of Science veri tabanı kullanılarak “Family Estrangement”, “Parent Estrangement”, Sibling Estrangement” ve “Estranged Parent” anahtar kelimeleri kullanılarak ulaşılmıştır. Ulaşılan 366 araştırmadan, literatür taraması araştırmaları, 2010 yılı öncesi olan araştırmalar ve büyükanne-büyükbaba yabancılaşmasını içeren araştırmalar hariç tutularak geri kalan 31 araştırma incelemeye dahil edilmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan Araştırma Sınıflama Formu kullanılmıştır. Araştırma Sınıflama Formu incelenen araştırmaların yıllara göre dağılımı, kullanılan araştırma yöntemi, örneklem büyüklüğü, çalışma grubu, araştırmaların konuları ve başlıca sonuçları değişkenlerini içermektedir.

Bu çalışmaya dahil edilen araştırmalarda incelenmesi amaçlanan değişkenlere göre kategoriler oluşturulmuştur. Elde edilen veriler ilişkili olduğu kategorilere yerleştirilmiştir. Her bir kategoride bulunan araştırma sayısı ve yüzdelikler hesaplanarak rapor haline getirilmiştir. Aşağıda sunulan Şekil 1’de sistematik derlemeye yönelik PRISMA şemasına (Page vd., 2021) yer verilmiştir.

Şekil 1: PRISMA Şeması

BULGULAR

Çalışma kapsamında incelenen araştırmaların yılına, araştırma yöntemine, örneklem büyüklüğüne, çalışma grubuna, konu ve sonuçlarına göre dağılımları aşağıda sırasıyla verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaların Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	*f*	%
2010	0	0
2011	1	3
2012	0	0
2013	1	3
2014	1	3
2015	4	13
2016	2	6
2017	1	3
2018	3	10

Tablo 1: Araştırmaların Yıllara Göre Dağılımı (Devamı)

Yıllar	*f*	%
2019	1	3
2020	4	13

2021	2	6
2022	6	19
2023	3	10
2024	2	6
Toplam	31	100

Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırmaların yıllara göre dağılımları incelendiğinde araştırmaların %19 ile 2022 yılında (f = 6), %13 ile 2015 ve 2020 yılında (f = 4), %10 ile 2018 ve 2023 yılında (f = 3), %6 ile 2016, 2021 ve 2024 (f = 2) yılında, %3 ile 2011, 2013, 2014, 2017 ve 2019 yılında (f = 1) yayınlandığı görülmektedir. 2010 ve 2012 yıllarında yayınlanmış bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Tablo 2: Araştırmaların Yöntemine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	***f***	***%***
Nitel	22	71
Betimsel	4	13
İlişkisel	4	13
Karma	1	3
Toplam	31	100

Tablo 2'de görüldüğü üzere incelenen araştırmaların %71'i nitel (f = 22), %13'ü betimsel (f = 4), %13'ü ilişkisel (f = 4) ve %3'ü karma (f = 1) desen ile yapılmıştır.

Tablo 3: Araştırmaların Örneklem Büyüklüğüne Göre Dağılımı

Örneklem Büyüklüğü	***f***	***%***
0-50	15	48
50-500	8	26
500+	8	26
Toplam	31	100

Tablo 3'te görüldüğü üzere incelenen araştırmaların %48'i 0-50 arası katılımcı (f = 15), %26'sı 50-500 arası katılımcı (f = 8), %26'sı 500 ve üzeri katılımcı (f = 8)ile yürütülmüştür.

Tablo 4: Araştırmaların Çalışma Grubuna Göre Dağılımı

Çalışma Grubu	***f***	***%***
Yetişkin Çocuklar	13	42
Ebeveynler	9	29
Hem ebeveyn hem yetişkin çocuklar	6	19
Diğerleri	3	10
Toplam	31	100

Tablo 4'de görüldüğü üzere incelenen araştırmaların %42'si yetişkin çocuklar (f = 13), %29'u ebeveynler (f = 9), %19'u hem ebeveyn hem yetişkin çocuklar (f = 6) ve %10'u diğerleri (f = 3) üzerine yapılmıştır. Diğerleri olarak belirtilen araştırmalar diğer aile üyelerini ve yabancılaşma deneyimi olmayan bireyleri kapsamaktadır.

Tablo 5. Araştırmaların Konu ve Başlıca Sonuçlarına Göre Dağılımı

Konu	*f*	%	Sonuçlar
Yabancılaşma Nedenleri	7	23	Ebeveynin kötü muamelesi, istismarı ve ilgisizliği (Scharp vd., 2015) Rahatlama ve alan yaratma amacı (Agllias, 2018) Çocukların sakıncalı ilişkileri ve haklılık duyguları, ebeveynin zarar verici davranışları (Carr vd., 2015) Değer farklılıkları (Gilligan, 2015) Anlaşmazlıklar (Conti, 2015) İstismar, kötü ebeveynlik ve ihanet (Agllias, 2016b) Değer ve beklenti ihlali (Gilligan vd., 2022)
Yabancılaşma Sıklığı	1	3	Katılımcıların %43,5'i bir yabancılaşma yaşadığını ve bu katılımcıların %39'u çekirdek ailesinden %61'i ise geniş aile üyelerinden yabancılaştığını bildirmiştir (Conti, 2015).
Kardeşe Yabancılaşma Nedenleri	2	6	Kardeş kayırması, istismar, çatışmalar, ebeveyne yabancılaşma (Blake, 2022) Yarı/tam üveylik, 18 yaşının en az yarısında birlikte kalmama ve çok sayıda kardeşe sahip olma (Hank ve Steinbach, 2023).
Yetişkin Çocukların Deneyimleri	8	26	Önemli bir kayıp olarak algılama, ailenin avantajlarını özleme, yabancılaştıkları kişiyi özlememe, durumu korumaya çalışma (Agllias, 2018) Olumsuz duygulanımın 18 aydan 10 yıla kadar süren bir dönem sonrasında daha az belirgin olması, sınırlı iletişim devam ettiğinde öfkelenme (Melvin ve Hickey, 2022) Yabancılaşmanın bağımsızlık olarak tanımlanması, taşıması çok ağır bir etiket olması (Costa vd.,2020a) Ekonomik ve sosyal uygulamaların azlığı, güvencesiz ve değişken deneyimlerden etkilenme (Costa vd.,2020b) Yabancılaşmanın gizli tutulması, diğerleri tanıklık ettiklerinde, sorulduğunda, yarar sağlayacaksa açıklama yapılması (Scharp, 2016) İletişim kurma korkusu, iletişimsizlik nedeniyle üzüntü duyma, iletişimsizlik için minnettarlık, hoş karşılanan iletişim ve yeniden bağ kurma baskısı, hoş karşılanmayan iletişim ve yeniden bağ kurma baskısı, yanıt konusunda kafa karışıklığı ve mesafe kararının yeniden onaylanması (Sharp, 2021) Psikolojik iyi olma açısından hem olumlu hem de olumsuz deneyim (Elizabeth, 2021) Belirsizliği tanımlama konusunda ebeveyn sevgisi, kimlik, güvenlik, istismar döngüsü, kendilik ve ağ belirsizlikleri temaları (Scharp ve McLaren, 2018),
Ebeveynlerin Algıları	4	13	Değersizleştirilme, sosyal damgalanmaya maruz kalma, kronik kayıp, travmatik yas ifadeleri (Agllias, 2013) Ebeveyn reddi, ilişkisel değersizlik olarak tanımlama (Agllias, 2015) Annelerin olumsuz koşullarda genellikle ayrılmış çocuklarıyla barışmaması, değer ve beklenti ihlali (Gilligan vd., 2022) Annelerin yabancılaşma için içsel atıfları destekleme olasılıklarının, dışsal atıflara göre daha düşük olması (Schoppe-Sullivan vd., 2023)

Tablo 5. Araştırmaların Konu ve Başlıca Sonuçlarına Göre Dağılımı (Devamı)

Konu	*f*	%	Sonuçlar
Aile Üyelerinin Kavrama Yönelik Algıları	2	6	Yabancılaşmış aile ilişkilerinin ideal olduğu, devam eden yabancılaşmaları hakkında kararsızlıkları, kolayca anlaşılabilir bir durum olmadığı (Allen & Moore, 2017)

			Sıkışmış hissetme nedeni olarak haberci olma isteği, bilgi talebi ve yabancılaşmış ebeveyn-çocuk ikilisi hakkında olumsuz konuşmalar (Scharp, 2020)
Kavrama İlişkin Algı	1	3	Yabancılaşmış yetişkin çocuğa ilişkin olumsuz ve olumlu stereotipler, yabancılaşmış ebeveyne ilişkin olumsuz değerlendirmelerin bulunması (Rittenour vd., 2018).
Terapötik Destek	4	13	Öyküsel terapi müdahalesini bibliyoterapi ve yeniden yapılandırıcı anlatısında aracı olarak Kur'an okuma ile birleştirilerek Müslüman ebeveyne yönelik bir vaka araştırması gerçekleştirilmiş, ebeveynin dışsallaştırma süreci olumlu yönde etkilenmiştir (Ali, 2022) Danışanlar, soğuk veya tepkisiz bir terapötik ilişki yaşadıklarında, yabancılaşmanın nedenleri ve sonuçları yeterince ele alınmadığında, anlaşılmadığında, danışmanlık yararsız olarak deneyimlenmiştir (Blake vd., 2022) Danışanlar, aile ilişkileri hakkında kendi kararlarını verme konusunda desteklendiğinde, içgörü ve anlayış geliştirip hayatlarında ilerleme kaydetmektedir (Blake vd., 2020) Yabancılaşmış aile üyelerini yeniden bir araya getirmek için bilişsel-davranışçı tekniklerini ve aile sistemleri stratejisi ile birleştiren bütünleşik bir yaklaşım, değişimi kolaylaştırmak için somut bir mekanizma sağlar (Dattilio ve Nichols, 2011).
Diğer Değişkenler ile İlişkisi	4	13	Aile yabancılaşması ile bireylerin psikolojik iyilik hali arasında oldukça anlamlı negatif ilişki; bir ebeveyne veya bir kardeşe yabancılaşma yaşam memnuniyeti ile eşit derecede güçlü negatif ilişkili olduğu hem ebeveyn hem de kardeşe yabancılaşma durumunda bu ilişkinin önemli ölçüde daha büyük olduğu (Hank vd., 2024) Yabancılaşmanın devam ettiği ailelere göre yabancılaşmayı çözmüş ailelerdeki ebeveynlerin bağlanma güvenliği daha yüksek olduğu (Coleman vd.,2022) En kopuk ebeveyn-çocuk ilişkisinin en yüksek depresyon belirtileri ile ilişkili olduğu, yabancılaşmış ebeveyn çocuk ilişkisi diğer çocukla olan sıkı bağların psikolojik faydaları azalttığı (Li ve Zhang, 2023) Son 12 ayda en az bir yetişkin çocukla iletişimin olmaması boşanmanın ebeveynin zihinsel sağlığı üzerindeki olumsuz etkisini artırdığı (Lin vd., 2024)

Tablo 5'te görüldüğü üzere araştırmaların %23'ü yabancılaşma nedenleri konusunda yapılmıştır (f = 7). Bu konudaki araştırmaların genel sonuçlarına bakıldığında yabancılaşmanın nedenleri arasında yetişkin çocuklar açısından ebeveynin kötü muamelesi, istismarı, ilgisizliği (Scharp vd., 2015), ihaneti (Agllias, 2016), rahatlama ve alan yaratma isteği (Agllias, 2018), ebeveynin zarar verici davranışları (Carr vd., 2015) ve anlaşmazlık (Conti, 2015) bulunmaktadır. Ebeveynler açısından ise çocukların sakıncalı ilişkileri ve haklılık duyguları (Carr vd., 2015), değer farklılıkları (Gilligan, 2015), değer ve beklenti ihlali (Gilligan vd., 2022) bulunmaktadır.

Araştırmaların %3'ü yabancılaşma sıklığı (f = 1) konusunda yapılmıştır. Bu konuda yapılan araştırmanın bulgularına göre katılımcıların %43,5'i bir yabancılaşma yaşadığını belirtmiştir. Yabancılaşma yaşadığını belirten katılımcıların %39'u çekirdek ailesinden bir veya daha fazla kişi ile %61'i ise geniş aile üyelerinden yabancılaştığını bildirmiştir (Conti, 2015).

Araştırmaların %6'sı kardeşe yabancılaşma (f = 2) konusundadır. Bu konudaki araştırmaların genel sonuçlarına bakıldığında kardeşler arası yabancılaşmaya kardeş kayırması, istismar, çatışmaların ve ebeveyne yabancılaşma neden olabilmektedir (Blake, 2022) ve yarı/tam üveylik, 18 yaşının en

az yarısında birlikte kalmama ve çok sayıda kardeşe sahip olmak yabancılaşmanın önünü açan etmenlerdir (Hank ve Steinbach, 2023).

Araştırmaların %26'sını yetişkin çocukların deneyimleri (f = 8) konusu oluşturmaktadır. Bu konudaki araştırmaların bulgularına göre yabancılaşmayı deneyimleyen yetişkin çocuklar, bu durumu önemli bir kayıp olarak görmekte, ailenin avantajlarını özlemekte, yabancılaştıkları kişiyi özlememekte, durumu korumayı araştırmakta (Agllias, 2018) ve 18 aydan 10 yıla kadar süren bir dönem sonrasında olumsuz duygulanımları azalmakta ve iletişim halinde öfkelenmektedir (Melvin ve Hickey, 2022). Yetişkin çocuklar, yabancılaşmayı taşıması zor bir etiket ve bağımsızlık olarak tanımlamayı tercih etmekte (Costa vd., 2020a), ekonomik ve sosyal uygulamaların azlığı, güvencesiz ve değişken deneyimlerden etkilenmektedir (Costa vd.,2020b). Bununla beraber yabancılaşmayı gizli tutup yalnızca sorulduğunda ve eğer yarar sağlayacaksa açıklama yapmaktadırlar (Scharp, 2016). Yabancılaşma ile ilişkili, iletişim kurma korkusu, iletişimsizlik nedeniyle üzüntü duyma, iletişimsizlik için minnettarlık, hoş karşılanan iletişim ve yeniden bağ kurma baskısı, hoş karşılanmayan iletişim ve yeniden bağ kurma baskısı, yanıt konusunda kafa karışıklığı ve mesafe kararının yeniden onaylanması temalarında değişken davranışları bulunmaktadır (Sharp, 2021). Yetişkin çocukların psikolojik iyi olma açısından hem olumlu hem de olumsuz deneyimi bulunmaktadır (Elizabeth, 2021). Yetişkin çocukların yaşadıkları belirsizliği tanımlama konusunda ebeveyn sevgisi, kimlik, güvenlik, istismar döngüsü, kendilik ve ağ belirsizlikleri temaları (Scharp ve McLaren, 2018) ortaya çıkmıştır.

Araştırmaların %13'ünde ebeveynlerin algıları (f = 4) konusu ele alınmıştır. Bu konuyu ele alan araştırmaların bulgularına göre çocuğu yabancılaşmış ebeveynler, değersizleştirilme, sosyal damgalanmaya maruz kalma deneyimi yaşamakta, kronik kayıp, travmatik yas ifadeleri bulunmakta (Agllias, 2013), bu durumu ebeveyn reddi ve ilişkisel değersizlik olarak tanımlamaktadır (Agllias, 2015a). Annelerin yaşadıkları olumsuz koşullarda genellikle ayrılmış çocuklarıyla barışmadığı (Gilligan vd., 2022) ve yabancılaşma için içsel atıfları destekleme olasılıkları, dışsal atıflara göre daha düşük olduğu (Schoppe-Sullivan vd., 2023) sonuçlarına varılmıştır.

Araştırmaların %6'sı aile üyelerinin aile yabancılaşmasına yönelik algıları (f = 2) konusundadır. Bu konudaki araştırmaların bulgularına göre aile üyeleri yabancılaşmış aile ilişkilerinin ideal olduğunu, devam eden yabancılaşmaları hakkında kararsızlıklarını, kolayca anlaşılabilir olmadığını belirtmiş (Allen & Moore, 2017) ve yaşadıkları sıkışmışlık hislerinin nedenlerinin haberci olma isteği, bilgi talebi ve yabancılaşmış ebeveyn-çocuk ikilisi hakkında olumsuz konuşmalar (Scharp, 2020) olduğu bulunmuştur.

Kavrama ilişkin algı (f = 1) araştırmaların %3'ünü oluşturmaktadır. Bu konuda ele alınan araştırma incelendiğinde yabancılaşma durumunun dışında kalan kişilerin yabancılaşmış yetişkin çocuğa ilişkin hem olumsuz hem de olumlu yargıları bulunurken yabancılaşmış ebeveyne ilişkin ise olumsuz değerlendirmelerinin bulunduğu (Rittenour vd., 2018) görülmüştür.

İncelenen araştırmaların %13'ünü terapötik destek (f = 4) konusunu ele alan araştırmalar oluşturmaktadır. Bu konuyu ele alan araştırmaların bulguları incelendiğinde çocuğu yabancılaşan bir babaya yönelik öyküsel terapi müdahalesini bibliyoterapi ve yeniden yapılandırıcı anlatısında aracı

olarak Kur'an okuma ile birleştirilerek müdahale gerçekleştirilmiş ve bu müdahale ebeveynin dışsallaştırma sürecini olumlu yönde etkilemiştir (Ali, 2022). Ailelerine yabancılaşmış danışanlara göre yararsız danışma sürecinde soğuk veya tepkisiz bir terapötik ilişki yaşadıkları, yabancılaşmanın nedenleri ve sonuçları yeterince ele alınmadığı ve anlaşılmadığı ortaya konulmuştur (Blake vd., 2022). Olumlu bir psikolojik destek sürecinde ise danışanlar, aile ilişkileri hakkında kendi kararlarını verme konusunda desteklendiğinde, içgörü ve anlayış geliştirip hayatlarında ilerleme kaydettiği bulunmuştur (Blake vd., 2020). Yabancılaşmış aile üyelerini yeniden bir araya getirmek için bilişsel-davranışçı tekniklerini ve aile sistemleri stratejisi ile birleştiren bütünleşik bir yaklaşımının değişimi kolaylaştırmak için somut bir mekanizma sağladığı sonucuna varılmıştır. (Dattilio ve Nichols, 2011). Yabancılaşma kavramının diğer değişkenler ile ilişkisi (f = 4) konusu araştırmaların %13'ünü oluşturmaktadır. Bu konudaki araştırmaların bulguları incelendiğinde aile yabancılaşması ile bireylerin psikolojik iyilik hali arasında oldukça anlamlı negatif ilişki bulunmuş ve bir ebeveyne veya bir kardeşe yabancılaşma yaşam memnuniyeti ile eşit derecede güçlü negatif ilişkiler sergilerken, her iki bağa da yabancılaşma ilgili katsayının önemli ölçüde daha büyük olduğu bulunmuştur (Hank vd., 2024). Diğer bir bulgu ise yabancılaşmanın devam ettiği ailelere göre yabancılaşmayı çözmüş ailelerdeki ebeveynlerin bağlanma güvenliğinin daha yüksek olduğudur (Coleman vd.,2022). Kuşaklar arası ilişkilerin kalıplarının yaşlı ebeveynlerin depresif belirtileriyle ilişkisinin incelendiği araştırmada en uzak ebeveyn-çocuk ilişkisinin en yüksek depresyon belirtileri ile ilişkili olduğu ve yabancılaşmış ebeveyn çocuk ilişkisinin diğer çocukla olan sıkı bağların sağladığı psikolojik faydaları azalttığı bulunmuştur (Li ve Zhang, 2023). Elli yaşından sonra gerçekleşen boşanma deneyimi bulunan ebeveynlerin çocuklarıyla kopukluk durumlarının depresif belirtileri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada ise son 12 ayda en az bir yetişkin çocukla iletişimin olmaması, boşanmanın ebeveynin zihinsel sağlığı üzerindeki olumsuz etkisini arttırmaktadır (Lin vd., 2024).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada aileye yabancılaşma kavramı ile ilgili yapılmış araştırmalar sistematik derleme yöntemi ile incelenmiştir. Araştırmada dahil etme ve hariç tutma kriterlerine göre belirlenen 31 araştırma incelenmiştir. Araştırmalar, yılına, yöntemine, örneklem büyüklüğüne, çalışma grubuna, konu ve sonuçlarına göre değerlendirilmiştir.

Yıllara göre araştırmalar incelendiğinde araştırmaların %19'u 2022 yılında (f = 6), %13'ü 2015 ve 2020 yılında (f = 4), %10'u 2018 ve 2023 yılında (f = 3), %6'sı 2016, 2021 ve 2024 (f = 2) yılında, %3'ü 2011, 2013, 2014, 2017 ve 2019 yılında (f = 1) yayınlandığı ve 2010 ve 2012 yıllarında bu konuda hiçbir araştırma yayınlanmadığı sonucuna varılmıştır. Araştırmaların büyük çoğunluğu son altı yıl içerisinde yapılmıştır. Bu durum, aileye yabancılaşma kavramının son yıllarda dikkat çeken bir kavram olduğunu göstermektedir.

Yöntemine göre araştırmalar incelendiğinde araştırmaların %71'i nitel (f = 22), %13'ü betimsel (f = 4), %13'ü ilişkisel (f = 4) ve %3'ü karma (f = 1) desen ile yapıldığı bulunmuştur. İncelenen

araştırmaların büyük bir çoğunluğunda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmalarda yabancılaşma kavramına ilişkin algılar ve deneyimler incelenmiştir. Betimsel ve ilişkisel araştırmalar toplam araştırmalar içerisinde %26'lık bir yüzdeye sahiptir.

Örneklem büyüklüğüne göre incelendiğinde araştırmaların %48'i 0-50 arası katılımcı (f = 15), %26'sı 50-500 arası katılımcı (f = 8), %26'sı 500 ve üzeri katılımcı (f = 8) ile yürütüldüğü bulunmuştur. İncelenen araştırmaların yarısına yakınını 50 katılımcıya kadar olan araştırmalar oluşturmaktır. Bu durumun en temel nedeni araştırmaların büyük çoğunluğunda nitel araştırma yöntemlerinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışma grubuna göre incelendiğinde araştırmaların %42'si yetişkin çocuklar (f = 13), %29'u ebeveynler (f = 9), %19'u hem ebeveyn hem yetişkin çocuklar (f = 6) ve %10'u diğerleri (f = 3) üzerinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Diğerleri olarak belirtilen araştırmalar diğer aile üyelerini ve yabancılaşma deneyimi olmayan bireyleri kapsamaktadır. İncelenen araştırmaların yarısına yakını yetişkin çocukların algılarına göre yapılmış olup bu kavrama ilişkin en az çalışılmış grup ise diğerleridir.

Ele aldıkları konular bağlamında incelendiğinde araştırmaların %23'ünü yabancılaşma nedenleri (f = 7), %3'ünü yabancılaşma sıklığı (f = 1), %6'sını kardeşe yabancılaşma (f = 2), %26'sını yetişkin çocukların deneyimleri (f = 8), % 13'ünü ebeveynlerin algıları (f = 4), %6'sını aile üyelerinin aile yabancılaşmasına yönelik algıları (f = 2), %13'ünü terapötik destek (f = 4), %3'ünü kavrama ilişkin algı (f = 1) ve %13'ünü yabancılaşma kavramının diğer değişkenler ile ilişkisi (f = 4) konularının oluşturduğu bulunmuştur. Ele alınan konu bakımından en büyük yüzdeliği yetişkin çocukların deneyimleri oluşturmaktadır. En azını ise yabancılaşma sıklığı ve kavrama ilişkin algı oluşturmaktadır.

Aileye yabancılaşma kavramına ilişkin araştırmalar incelendiğinde sıklıkla yetişkin çocukların ve ebeveynlerinin yabancılaşmaya ilişkin deneyimlerinin araştırıldığı görülmüştür. Buna yönelik yapılan araştırmaların da büyük bir çoğunluğu nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yürütülmüştür. Aileye yabancılaşma kavramının diğer değişkenlerle ilişkisi veya sıklığına yönelik yapılmış araştırmalar daha az sayıdadır. Kavramın daha iyi anlaşılması ve açıklanması adına nicel araştırmalar da yapılması önerilebilir.

Belirlenen anahtar kelimelere göre alanyazın incelemesi sonucunda bu konuda Türkiye'de yapılan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Türkiye'de aileye yabancılaşma kavramının nasıl algılandığına, aileye yabancılaşma yaygınlığına ve yabancılaşmanın nasıl deneyimlendiğine ilişkin verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin çoğunlukla toplulukçu bir kültür olması (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2017) da elde edilecek verileri daha da değerli kılmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'de aileye yabancılaşmaya ilişkin araştırmalar yapılması da önerilebilir. Elde edilecek veriler ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve ilgili birimlerinin yürütebileceği önleyici çalışmaların temelinin oluşabilmesine katkı sağlanabilir. Araştırmaların sonuçlarına göre aileye yabancılaşma sürecini başlatan bireylerin olumsuz deneyimlerinin yanı sıra olumlu deneyimleri de bulunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ailelerine yabancılaşmış danışanlar ile çalışan psikolojik danışmanların bu

yaşantıya ne anlam atfettiğinin irdelemesi önerilebilir. Aileye yabancılaşma kavramına yönelik araştırmalarda yetişkin çocukları konu alan araştırmalar diğer konulara göre daha büyük bir yüzdeliğe sahiptir. Bu nedenle üniversitelerin Psikolojik Danışma Merkezleri tarafından ailelerine yabancılaşan bireylerin iyilik hallerini koruyacak çalışmalar yapılabilir.

Ailesinden yabancılaşmış yetişkinler, bağımsızlık elde ettiklerini düşünürken diğer taraftan ailesinden yabancılaşmış olma etiketini taşımanın zorluğunu yaşamaktadır (Costa vd., 2020a). Bu ikilemin yanı sıra ailesine yabancılaşan yetişkinler kendilerini kapsayan ekonomik ve sosyal uygulamaların az olmasından etkilenmektedir (Costa vd.,2020b). Güçlendirme, bireye ve içerisinde bulunduğu bağlama özgü olan dinamik bir müdahale sürecidir (Foster Fishman vd., 1998). Bireylerin yaşadığı hem ekonomik hem de sosyal güçlükler ile güçlendirme yaklaşımını temel alacak şekilde uygulamalar geliştirilmesi önerilebilir. Psikolojik desteğin yanı sıra yetişkin çocukların yabancılaşma yaşantısı nedeniyle içerisinde bulundukları dezavantajlı ekonomik ve sosyal durumlarına yönelik Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile işbirliği içerisinde çalışmalar yapılabilir. Diğer taraftan ebeveynlere yönelik çalışmalar da gerçekleştirilebilir. Ebeveynlere yönelik çalışmalar önleyici kapsamda olup çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler geliştirebilmek ve bunu yetişkinlik döneminde de sürdürebilmeleri adına lise öğrencilerinin ebeveynlerine yönelik ilişki becerileri odaklı psiko-eğitim programı düzenlenebilir ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Ebeveyn Okulu ve Aile Eğitim Programları gibi çalışmalara ebeveynlerin katılımları teşvik edilebilir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Every individual has basic needs that may be physiological or psychological in nature. Loving, being loved, and feeling valued by others are among basic human needs (Glasser, 2010). The family is an environment where these needs can be met. However, some families may not provide environments that meet these needs.

Bowen (2004) states that each individual has unresolved emotional bonds with their parents, although at different levels, and that the intensity of these bonds will result in emotional cutoff. One of the strategies to cut off emotional bonds is estrangement.

Family estrangement is a situation in which an individual voluntarily withdraws physically or emotionally from one or more family members to alleviate tension between them. Estrangement can be physical, emotional, or cyclical in nature (Agllias, 2016a). Family estrangement can be experienced both between parents and children and between siblings. Sibling estrangement can be

explained by three approaches: emotional detachment, lack of communication, and legal regulations (Blake et al., 2022; Scharp, 2016).

Family estrangement may be caused by parental neglect and abuse (Scharp et al., 2015), value differences (Gilligan, 2015), and desire for relief (Agllias, 2018). Estranged individuals may perceive this situation as an important loss (Agllias, 2018) and think that family estrangement is a difficult burden to bear (Costa et al., 2020a). Conversely, parents whose children are estranged from them may experience social stigmatization and feel devalued (Agllias, 2013). The reasons for sibling estrangement include favoritism by parents, estrangement from parents, and having many siblings (Blake, 2022; Hank and Steinbach, 2023).

Although family estrangement is an emerging area of research, it has not been studied in Turkey yet. This study is important for examining research on this concept, informing relevant literature, and contributing to future research.

Methodology

The aim of this study is to examine research on family estrangement. This study is a systematic review of research on family estrangement. Document analysis was employed. Research articles on family estrangement were analyzed.

Studies were accessed using the Web of Science database between October-November 2024 using the keywords 'Family Estrangement', 'Parent Estrangement', 'Sibling Estrangement', and 'Estranged Parent'. Of the 366 studies identified, literature review studies, studies before 2010, and studies involving grandparent estrangement were excluded. The remaining 31 studies were included in the analysis.

The Research Classification Form prepared by researchers includes the distribution of analyzed studies by years, research methods used, sample size, study population, study topics, and main results. Categories were created according to the variables examined. Data were categorized. The number of studies in each category and percentages were calculated and reported.

Results

When studies were analyzed by year, the majority were conducted in the last six years. This indicates that family estrangement has attracted scholarly interest in recent years. No studies were published in 2010 and 2012.

Regarding methodology, qualitative research methods were used in the majority. In these studies, perceptions and experiences related to estrangement were analyzed. When sample size is analyzed, nearly half of the studies included up to 50 participants. The main reason for this is the use of qualitative research methods in the majority of studies.

Regarding study populations, almost half of the studies focused on adult children, and the least studied group was other family members. When analyzed by topic, most studies examined the experiences of adult children.

Discussion and Recommendations

Based on these findings, the experiences of adult children and their parents regarding estrangement have been investigated. The majority of studies were conducted using qualitative research methods. There are fewer studies on the relationship of family estrangement with other variables. To better understand and explain this phenomenon, conducting quantitative research is recommended.

Since there is no research on this subject in Turkey, conducting research on family estrangement in Turkey is recommended. Since an individual experiencing parental estrangement will be deprived of an important source of social support, supporting individuals psychologically, socially, and economically may be beneficial.

Therefore, interventions can be developed in cooperation with the Ministry of Family and Social Services to enhance the well-being of individuals and ensure they are not disadvantaged by economic conditions. As preventive measures, psycho-education programs aiming to improve parent-child relationships can be organized, and parents can be encouraged to participate in programs such as Parent School and Family Education Programs.

KAYNAKÇA

Agllias, K. (2011). No longer on speaking terms: The losses associated with family estrangement at the end of life. *Families in society, 92*(1), 107-113. https://doi.org/10.1606/1044-3894.4055.

Agllias, K. (2013). The gendered experience of family estrangement in later life. *Affilia, 28*(3), 309-321. https://doi.org/10.1177/088610991349572

Agllias, K. (2015). Difference, choice, and punishment: Parental beliefs and understandings about adult child estrangement. *Australian Social Work, 68*(1), 115-129. https://doi.org/10.1080/0312407X.2014.927897

Agllias, K. (2016). Disconnection and decision-making: Adult children explain their reasons for estranging from parents. *Australian Social Work, 69*(1), 92-104. https://doi.org/10.1080/0312407X.2015.1004355

Agllias, K. (2016). *Family estrangement: A matter of perspective*. Routledge.

Ali, M. B. (2022). One father's journey toward peace: Integrating the Qur'an into narrative therapy to address loss from parent–child estrangement. *Families in Society, 103*(4), 463-474. https://doi.org/10.1177/104438942210871

Agllias, K. (2018). Missing family: The adult child's experience of parental estrangement. *Journal of Social Work Practice, 32*(1), 59-72. https://doi.org/10.1080/02650533.2017.1326471

Allen, J., & Moore, J. (2017). Troubling the functional/dysfunctional family binary through the articulation of functional family estrangement. *Western Journal of Communication, 81*(3),

281-299. https://doi.org/10.1080/10570314.2016.1250156

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117*(3), 497–529.

Blake, L., Bland, B., & Imrie, S. (2020). The counseling experiences of individuals who are estranged from a family member. *Family Relations, 69*(4), 820-831. https://doi.org/10.1111/fare.12385

Blake, L., Bland, B., & Rouncefield-Swales, A. (2023). Estrangement between siblings in adulthood: A qualitative exploration. *Journal of Family Issues, 44*(7), 1859-1879. https://doi.org/10.1177/0192513X211064876

Blake, L., Rouncefield-Swales, A., Bland, B., & Carter, B. (2023). An interview study exploring clients' experiences of receiving therapeutic support for family estrangement in the UK. *Counselling and Psychotherapy Research, 23*(1), 105-114. https://doi.org/10.1002/capr.12603

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27-40. https://doi.org/10.3316/QRJ0902027

Bowen, M. (2004). *Family therapy in clinical practice*. Rowman & Littlefield.

Cambridge University Press & Assessment. (n.d.). Alienation. In Cambridge dictionary. Retrieved January 6, 2025, from https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/alienation

Cambridge University Press & Assessment. (n.d.). Estrangement. In Cambridge dictionary. Retrieved January 6, 2025, from https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/estranged?q=Estrangement

Oxford University Press. (n.d.). Marginalization. In Oxford English dictionary. Retrieved January 6, 2025, from https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=marginalization

Carr, K., Holman, A., Abetz, J., Kellas, J. K., & Vagnoni, E. (2015). Giving voice to the silence of family estrangement: Comparing reasons of estranged parents and adult children in a nonmatched sample. *Journal of Family Communication, 15*(2), 130-140. https://doi.org/10.1080/15267431.2015.1013106

Coleman, J., Cowan, P. A., & Pape Cowan, C. (2022). Attachment security, divorce, parental estrangement, and reconciliation. *Journal of Social and Personal Relationships, 39*(3), 778-795. https://doi.org/10.1177/02654075211046305

Conti, R. P. (2015). Family estrangement: Establishing a prevalence rate. *Journal of Psychology and Behavioral Science, 3*(2), 28-35. https://doi.org/10.15640/jpbs.v3n2a4

Costa, C., Taylor, Y., Goodfellow, C., & Ecochard, S. (2020). Estranged students in higher education: Navigating social and economic capitals. *Cambridge Journal of Education, 50*(1), 107-123. https://doi.org/10.1080/0305764X.2019.1648639

Costa, C., Taylor, Y., Goodfellow, C., & Ecochard, S. (2020). Student estrangement in higher education: identity formation and the struggle against stigma. *British Journal of Sociology of Education, 41*(5), 685-700. https://doi.org/10.1080/01425692.2020.1770575

Creswell, J. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3. b.) SAGE.

Dattilio, F. M., & Nichols, M. P. (2011). Reuniting estranged family members: A cognitive-behavioral-systemic perspective. *The American Journal of Family Therapy, 39*(2), 88-99. https://doi.org/10.1080/01926187.2010.530169

Fitness, J. (2005). Bye bye, black sheep: The causes and consequences of rejection in family relationships. In K. D. Williams, J. P. Forgas, & W. Von Hippel (Eds.), The social outcast: Ostracism, social exclusion, rejection, and bullying (pp. 263–276). CRC Press.

Foster-Fishman, P. G., D. A. Salem, S. Chibnall, R. Legler ve C. Yapchai. (1998). Empirical support for the critical assumptions of empowerment theory. *American Journal of Community Psychology, 26*(4), 507-536. https://doi.org/10.1023/A:1022188805083.

Gardner, R. A. (1985). Recent trends in divorce and custody litigation. *The Academy Forum, 29*(2.), 3-7.

Gilligan, M., Suitor, J. J., & Pillemer, K. (2015). Estrangement between mothers and adult children: The role of norms and values. *Journal of Marriage and Family, 77*(4), 908-920. https://doi.org/10.1111/jomf.12207

Gilligan, M., Suitor, J. J., & Pillemer, K. (2022). Patterns and processes of intergenerational estrangement: A qualitative study of mother–adult child relationships across time. *Research on Aging, 44*(5-6), 436-447. https://doi.org/10.1177/01640275211036966

Glasser, W. (2010). *Reality therapy: A new approach to psychiatry*. HarperCollins e-books.

Hank, K. (2024). Emerging Ideas. Family estrangement and its association with life satisfaction and depressiveness in adulthood. *Family Relations*, 2024, 1-8. https://doi.org/10.1111/fare.13063

Hank, K., & Steinbach, A. (2023). Sibling estrangement in adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships, 40*(4), 1277-1287. https://doi.org/10.1177/02654075221127863

Kağıtçıbaşı, Ç. & Cemalcılar, Z. (2017). *Dünden bugüne insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. Evrim Yayınevi.

Kelly, J. B., & Johnston, J. R. (2001). The alienated child: A reformulation of parental alienation syndrome. *Family court review, 39*(3), 249-266. https://doi.org/10.1111/j.174-1617.2001.tb00609.x.

Li, T., & Zhang, Y. (2023). Intergenerational relationships across multiple children and older parents' depressive symptoms in China—a resource contingency perspective. *The Journals of Gerontology: Series B, 78*(5), 925-937. https://doi.org/10.1093/geronb/gbad004

Lin, I. F., Brown, S. L., & Mellencamp, K. A. (2024). Gray divorce and parent–child disconnectedness: Implications for depressive symptoms. *Journal of Marriage and Family, 86*(1), 95-110. https://doi.org/10.1111/jomf.12936

Linden, A. H., & Sillence, E. (2021). "I'm finally allowed to be me": parent-child estrangement and psychological wellbeing. *Families, Relationships and Societies, 10*(2), 325-341. https://doi.org/10.1332/204674319X15647593365505

Melvin, K., & Hickey, J. (2022). The changing impact and challenges of familial estrangement. *The Family Journal, 30*(3), 348-356. https://doi.org/10.1177/10664807211035490

Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., ... & Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *International Journal of Surgery* (88), 105906. https://doi.org/10.1136/bmj.n71

Rittenour, C., Kromka, S., Pitts, S., Thorwart, M., Vickers, J., & Whyte, K. (2018). Communication surrounding estrangement: Stereotypes, attitudes, and (non) accommodation strategies. *Behavioral Sciences, 8*(10), 96. https://doi.org/10.3390/bs8100096

Scharp, K. M. (2016). Family estrangement. *Encyclopedia of Family Studies*, 1-4. https://doi.org/10.1002/9781119085621.wbefs458

Scharp, K. M. (2019). "You're not welcome here": A grounded theory of family distancing. *Communication Research, 46*(4), 427-455. https://doi.org/10.1177/0093650217715542

Scharp, K. M. (2020). Taking sides and feeling caught: Communicative complications for immediate family members of estranged parent–child dyads. *Journal of Social and Personal Relationships, 37*(4), 1053-1072. https://doi.org/10.1177/0265407519886360

Scharp, K. M., Thomas, L. J., & Paxman, C. G. (2015). "It was the straw that broke the camel's back": Exploring the distancing processes communicatively constructed in parent-child estrangement backstories. *Journal of Family Communication, 15*(4), 330-348. https://doi.org/10.1080/15267431.2015.1076422

Scharp, K. M. (2021). Thematic co-occurrence analysis: Advancing a theory and qualitative method to illuminate ambivalent experiences. *Journal of Communication, 71*(4), 545-571. https://doi.org/10.1093/joc/jqab015

Scharp, K. M., & McLaren, R. M. (2018). Uncertainty issues and management in adult children's stories of their estrangement with their parents. *Journal of Social and Personal Relationships, 35*(6), 811-830. https://doi.org/10.1177/0265407517699097

Schoppe-Sullivan, S. J., Coleman, J., Wang, J., & Yan, J. J. (2023). Mothers' attributions for estrangement from their adult children. *Couple and Family Psychology: Research and Practice, 12*(3), 146. https://doi.org/10.1037/cfp0000198

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makalesi / Review Article

Sosyal Hizmet Uygulamasında Sezgisel Karar Verme Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of Intuitive Decision-Making in Social Work Practice

Gizem Nur SAĞLIK TUĞRUL[1], Mehmet KIRLIOĞLU[2]

[1] Arş. Gör., Karabük Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, saglikgizemnur@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6296-6471

[2] Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, kirlioglumehmet@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0130-0841

Başvuru: 28.01.2025
Kabul: 05.06.2025

Atıf:

Sağlık Tuğrul, G. N. ve Kırlıoğlu, M. (2025). Sosyal hizmet uygulamasında sezgisel karar verme üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *36*(3), 571-590. DOI: 10.33417/tsh.1628497

ÖZ

Sosyal hizmet uygulamalarında sezgisel karar verme, karmaşık ve belirsizlik içeren durumlarda hızlı ve etkili çözümler sunan bir süreçtir. Sezgisel karar verme modeli geçmiş deneyimler, bilişsel şemalar, bireysel sezgiler ve farkındalık şekillenerek karar alma sürecini kolaylaştırmaktadır. Sezgisel karar verme sürecinde temsiliyet, ulaşılabilirlik ve uyum gibi teknikler bilinçdışı şekilde kullanılabilir ve bu teknikler karar alma süreçlerinde önemli işlevler üstlenir. Sezgisel karar vermenin avantajları arasında hızlı problem çözme, bilişsel yükü azaltma ve belirsizliği yönetme yeteneği yer almaktadır. Bununla birlikte sezgisel karar verme bireysel önyargılar, geri bildirim eksikliği ve profesyonel uygulamalardaki hesap verilebilirlik gerekliliği gibi konularda zorluklar barındırabilir. Bu nedenle sezgilerin analitik karar verme ile dengelenmesi, yansıtıcı uygulama ve geri bildirim süreçlerinin güçlendirilmesi önerilmektedir. Bu derleme makalede, sezgisel karar verme modelinin temel özellikleri ve sosyal hizmet uzmanlarının karar süreçlerindeki rolü ele alınmıştır. Sezginin, sosyal hizmet uzmanlarının profesyonel kararlarında kritik bir rol oynayabileceği, müracaatçılara yönelik etkili müdahaleler geliştirmede önemli bir araç olarak kullanılabileceğine dikkat çekilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının sezgisel karar verme sürecini tamamlayıcı nitelikte ve etik standartlarla uyumlu bir şekilde yürütülmesi gerektiği belirtilirken konuyla ilgili literatürde yer alan bazı ikilemlerden de bahsedilmiştir. Bu çalışma ile sosyal hizmet literatürüne ve uygulamalarına katkı sağlamak hedeflenmiş, sezgiyi daha iyi anlamak ve sosyal hizmet uygulamalarına dahil etmek için daha fazla araştırma yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Karar Verme, Sosyal Hizmet, Sezgi, Sezgisel Karar Verme, Deneyim.*

ABSTRACT

Intuitive decision-making in social work practice is a process that enables quick and effective solutions in complex and uncertain situations. The intuitive decision-making model facilitates decision-making by integrating past experiences, cognitive schemas, individual intuitions, and awareness. In intuitive decision-making, techniques such as representativeness, availability, and anchoring can be used unconsciously, and these techniques play an important role in decision-making processes. The benefits of intuitive decision-making include rapid problem-solving, reduced cognitive load, and the ability to deal with uncertainty. However, intuitive decision-making is limited by individual biases, lack of feedback, and the need for accountability in professional practice. Therefore, balancing intuition with analytical decision-making and strengthening reflective practice and feedback processes are recommended. This review article discusses the main features of the intuitive decision-making model and its role in social workers' decision-making processes. It is suggested that

intuition can play a critical role in social workers' professional decisions and can be an important tool in developing effective interventions for clients. The intuitive decision-making process of social workers should be carried out in a complementary manner and in accordance with ethical standards. This study aims to contribute to social work literature and practice and concludes that more research is needed to understand intuition better and incorporate it into social work practice.

Keywords: *Decision Making, Social Work, Intuition, Intuitive Decision Making, Experience.*

GİRİŞ

Yaşamları boyunca tüm bireyler, günlük yaşam faaliyetlerine yönelik farklı kararlar almaktadır. Alınan kararlar belirsizlikler, riskler, yanlışlar ve tedbirleri içerebilecek nitelikte olabilmektedir. Karar verme, sosyal hizmet odağında düşünüldüğünde de farklı bir senaryodan bahsetmek mümkün görünmemektedir. Tıpkı tüm bireyler gibi sosyal hizmet uzmanları da her gün birtakım kararlar vermektedir (Taylor, 2010: 8). Ancak bahsi geçen kararlar sosyal hizmet uygulama alanlarındaki 'profesyonel kararlara' işaret etmektedir. Profesyonel karar alma; bir veya daha fazla kişi tarafından bilinçli değerlendirmeler yapılarak eyleme geçmeyi ve bireyler, aileler, topluluklar, toplumlar, mesleki roller ve bağlı olunan kuruluş gibi farklı bağlamlardan etkilenen bir süreci tanımlamaktadır (Taylor, 2010: 8-10; Taylor ve Whittaker, 2018: 105). Sosyal hizmet uygulamaları, sosyal hizmetin doğası gereği, kırılgan bireylerin ya da grupların hayatlarını ve geleceklerini etkileyebilecek profesyonel kararlar almayı gerektirmektedir (Banks, 2020: 915-16; Taylor, 2010: 1). Her ne kadar geçmişte sosyal hizmette karar vermenin öneminin ihmal edildiği belirtilse de, müdahale alanının genişlemesi ve karmaşıklaşması, karar vermenin sosyal hizmette odak noktada yer almasına olanak sağlamıştır (O'Sullivan, 1999: 2; Nutt ve Wilson, 2010: 3). Nitekim, dezavantajlı grupta yer alan herhangi bir bireyin güçlendirilmesi, yaşlı bir bireyin aktif yaşlanması için gerekli motivasyonun sağlanması, işlevsel olmayan özellikler gösteren ailelerle çalışılması, istismara maruz kalan bir bireyle çalışılması veya bir çocuğun koruma sistemine dahil edilip edilmemesi gibi (Gibbons vd., 1995: 51; Taylor, 2010: 8) durumlarda sosyal hizmet uzmanının profesyonel karar vermemesinin söz konusu bile olamayacağı belirtilmektedir. Sosyal hizmet literatüründe dört temel karar türünün yer alması bu durumu desteklemektedir. Sosyal hizmet uygulamalarında alınan kararlardan ilki "müracaatçıları destekleyen kararlar" olarak karşımıza çıkmaktadır. Müracaatçıları destekleyen kararlar, müracaatçının bulunduğu noktadan müdahaleye başlanması ve kendi kaderini tayin hakkına özen gösterilmesiyle birlikte sosyal hizmet uzmanının fayda ve zarar değerlendirmesi ile risk analizi yapmasını içermektedir. Ek olarak, müracaatçının tüm sürecinde destekçi olmayı, mevcut bireysel ve toplumsal değerleri ayrıntılı olarak ele almayı da kapsamaktadır (Taylor ve Donnelly, 2006: 808; NASW, 2021a). Diğer karar türü "hizmetlere uygunluk kapsamında verilen kararlar" olarak adlandırılmaktadır. Bu kararlar, müracaatçı ve ailesinin herhangi bir hizmet modelinden faydalanıp faydalanmamasına yönelik verilen kararları ifade etmektedir (Hammond, 1996: 83-84; NASW, 2021b). Üçüncü karar türü, zaman zaman etik ikilem yaratan ve sosyal hizmet uzmanının, kuruluşu ve toplum adına müracaatçıyı korumasını kapsayan kararlar almasını ifade eden "koruyucu kararlar"dır (Taylor, 2010: 14). Son karar türü "bakım planı kararları" ise, sosyal hizmet uzmanın müracaatçının tüm müdahale sürecinde hangi hizmetlerden faydalanabileceği ile müdahalenin sonraki adımlarında neler yapılabileceği üzerine kararlar almasına ve sürece yönelik alternatif eylemleri değerlendirmesine karşılık gelmektedir (Taylor ve Devine, 1993:79-80).

Temel literatür göz önüne alındığında, meslek profesyonellerinin; problemi tanımlama, problemin nedenlerini analiz etme, olası çözümler belirleme, en yüksek yararı sağlayacak çözümü seçme ve

uygulama basamaklarını takip ederek 'karar vermesi' gerekmektedir (Mintzberg ve Westley, 2010: 73). Ancak karar vermenin, özellikle bireylerin yaşamlarını etkileyecek mesleklerde odak noktada olması nedeniyle farklı karar verme modelleri geliştirilmiştir. Bu modellere normatif model, akılcı model, bağlamsal model, betimleyici model ve sezgisel model örnek verilebilir (Polat-Uluocak ve İçağasıoğlu-Çoban, 2011: 163; Baron, 2012: 1). Normatif model kararların, konuyla ilgili yeterli gözlem yapıldıktan sonra bireylerin yargı ve değerlendirmelerinden bağımsız şekilde alınması gerektiğini öne süren değerlendirme standartlarını ifade etmektedir (Baron, 2004:19-20). Akılcı model, bireylerin karar alırken mevcut gerçekleri, bilgileri ve analiz sonuçlarını adım adım değerlendirdikleri bir karar verme sürecidir (Noorani, 2010: 7-8). Bağlamsal model, bireylerin karar verme süreçlerinin psikososyal koşullardan ve kültür gibi makro koşullardan etkilendiğini dile getirmektedir (Morçöl, 2006: 8-9). Betimleyici model, bireylerin kararlarını nasıl verdiklerini açıklamaya çalışan genelde bilişsel psikoloji terminolojisini kullanan psikolojik teorilere karşılık gelmektedir (Baron, 2012: 1). Bu çalışmanın konusu olan sezgisel model ise, karar vermede yalnızca mevcut gerçeklerin ve düşüncelerin değil (O'Sullivan, 1999: 87) geçmiş deneyimlerden elde edilen sonuçların ve yargıların da 'kısa yol' olarak kullanılabileceğini ileri sürmektedir (O'Sullivan, 1999: 90; Taylor, 2010: 63).

Verilen bilgiler doğrultusunda, sosyal hizmet uygulamalarında karar vermenin bireylerin ve grupların hayatlarını doğrudan etkileyen, karmaşık ve belirsizlik içerebilen bir süreç olduğu ve karar verme süreçlerinde farklı modellerden faydalanılabileceğini söylemek mümkündür. Bu geleneksel literatür incelemesinde, karar verme modellerinden biri olan sezgisel karar verme modelinin kapsamı ve içeriği kısaca aktarılmış, sosyal hizmet uzmanlarının karar alma süreçlerinde sezginin nasıl bir işleve sahip olabileceği farklı yönleriyle ele alınmıştır. Ancak geleneksel literatür inceleme çalışmalarının keşfetmeye ve özetlemeye olanak tanıdığı, mevcut bilgilerin yorumlanmasına elverişli olduğu unutulmamalıdır (Baumeister ve Leary, 1997; Sylvester vd., 2013). Buradan hareketle, bu geleneksel literatür incelemesinde, sistematik derleme çalışmaları gibi katı adımlarının, içerme/dışlama kriterlerinin bulunmadığını (Green vd., 2006; Sylvester vd., 2013) belirtmekte fayda görülmektedir. Mevcut araştırma; sosyal hizmette sezgisel karar verme modeli tercih edilmesinin bireyler, aileler ve topluluklar üzerindeki etkilerinin ifade edilmesine katkı sunarak sosyal hizmette sezgisel karar vermenin anlaşılmasına, konuyla ilgili ulusal literatür ve uygulama boşluğunun giderilmesine ve farklı bakış açılarının ele alınmasına olanak sunmayı amaçlamıştır.

SEZGİSEL KARAR VERME MODELİNE BAKIŞ

Karar verme, verilecek karar hakkında düşünmeyi ve hissetmeyi içermektedir (O'Sullivan, 1999: 85). Aynı zamanda karar verme, bilinçli düşünce olmadan ve sezgilere önem verilerek de gerçekleşebilmektedir (O'Sullivan, 1999: 10). Sezgilerin, profesyonel karar verme sürecindeki kullanımı oldukça önemli görülmektedir. Bununla birlikte sezginin doğasının ve tanımının karmaşık veya problemli olduğuna da vurgu yapılmaktadır (Hammond, 1996: 60; Sicora vd., 2021: 775-780).

Bu nedenle, sezgisel karar verme modelinin anlaşılması için sezgi kavramının farklı tanımlarının aktarılması ve anlaşılması önemli görülmektedir.

Literatürde sezgiyle ilgili farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Oxford English Dictionary (2024) sezgiyi "herhangi bir akıl yürütme sürecinin müdahalesi olmaksızın, anında kavramayı içeren" olarak tanımlamaktadır. Sinclair (2010: 378) kavramın bilinçdışı yönüne vurgu yapmakta olup sezgiyi "bilinçdışı bütüncül bilgi işleme" biçimi olarak ifade etmektedir. Benzer olarak hem Topolinski (2011: 275) hem de Epstein (2010: 296) sezginin bilinçdışı sürece ait olduğunu ifade etmekle birlikte sezginin "bir kişinin nasıl bildiğini bilmeden bir şeyleri bilme" şeklinde tanımlanabileceğini belirtmektedir. Kahneman (2012: 11-12) ise psikoloji literatüründe sezginin, bir yargıya varmak için bilinçli ve çaba gerektiren bir düşünme sürecini ifade eden analitik düşünmenin tam zıttı olduğunu yani hızlı, bilinçsiz ve yargılar kendiliğinden oluşuyormuş gibi büyüleyici bir algı yarattığını ifade etmektedir. Son olarak Effken (2001: 246), sezginin ekolojik psikoloji perspektifiyle doğrudan algılama biçimi olarak ele alınabileceğini belirtmiştir. Yapılan farklı tanımlamalara ek olarak sezgi kavramının farklı işlevleri olduğuna dikkat çekildiği görülmektedir. Sezginin; güven duygusu inşa etme (Stolper vd., 2009: 199) işlevine ek olarak bireylerin verimli ve zahmetsiz şekilde karmaşık senaryoları basitleştirmelerine ve belirsizliğin çözümlenmesine yardım ettiğine vurgu yapılmaktadır (Finucane ve Holup, 2006: 143).

Görüldüğü üzere sezgi kavramıyla ilgili, ortak betimlemeler bulunmasına rağmen oldukça farklı tanımlamalar ve vurgular bulunmaktadır. Bu noktada şu soruya yanıt aramak gerekmektedir: "Sezgi kavramıyla ilgili farklı tanımlar ve vurgular mevcutken, sezgisel karar verme nasıl tanımlanmaktadır?" Sezgisel karar verme en kısa haliyle, hızlı ve otomatik olarak karar verme modellerinden biri olan "sistem 1" şeklinde tanımlanmıştır (Kahneman, 2012). Sezgisel karar verme, hızlı bir biçimde anlatılar inşa etmek için bazı ipuçlarını kullanan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Whittaker, 2018: 4). Bununla birlikte Sicora (2010) tıpkı sezgi kavramında olduğu gibi sezgisel karar vermede de bilinçdışı süreçlere dikkat çekmiş ve sezgisel karar vermenin seçim yapmadan ya da çaba gerektirmeden gerçekleştiğini belirtmiştir.

Sezgisel karar verme söz konusu olduğunda 'analitik düşünme' kavramına da değinmek gerekmektedir. Analitik düşünme, Kahneman (2012) tarafından "sistem 2" olarak nitelendirilmekte; yavaş, bilinçli ve mantıklı bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu tanımlamadan hareketle sezgisel karar verme ve analitik karar vermenin daha önce de bahsedildiği üzere neredeyse zıt olduklarını söyleyebilmek mümkündür. Bu zıtlık sezgisel karar verme ve analitik karar verme arasındaki farklılıkların anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Analitik karar verme mevcut sorunu açıkça tanımlama, kesin çözümleri belirleme, bilgi için kanıtlar toplama, analizler aracılığıyla sentezler elde etme basamaklarını takip ederek belirsizliği en aza indirme ve öngörülebilir olma gayesi taşımaktadır. Sezgisel karar verme ise, herhangi bir yol haritasına bağlı kalmaktan kaçınan, bilinmeyen durumlar ve olaya ilişkin 'büyük resmi' akılda tutmayı önemli gören bir karar verme yolunu izlemektedir (Sauter, 1999: 110). Her ne kadar analitik karar verme ve sezgisel karar verme arasında büyük

farklılıklar bulunsa da Sicora (2010) bu karar verme modelinin birbirleriyle rekabet eden iki farklı model olarak görülmemesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Nasıl bildiğimizi açıklayamadan bir şeyi bilinçdışı düzeyde bilme (Topolinski, 2011: 275; Epstein, 2010: 296) olarak tanımlanabilen sezgisel karar vermenin, zamanla ve tekrarlanan deneyimlerle birlikte hızlı bir değerlendirme yapılmasına olanak sağladığının (Klein, 2015: 2) bilinmesi gerekmektedir. Sezgisel karar verme sürecinde bir değerlendirme yapıldığında bilinçdışı olsa dahi kullanılan farklı teknikler bulunmaktadır. Bu tekniklerden ilki benzerliklerden yola çıkarak karar vermeye karşılık gelen *temsiliyet* tekniğidir (Tversky ve Kahneman, 1982: 1127-1128). Geçmişte davranış bozukluğu tanısı olan bir gencin sık sık okuldan kaçtığı ve öfke patlamaları yaşadığı bir vakayı yönetmiş sosyal hizmet uzmanının, yeni müracaatçısı olan başka bir gencin de benzer şekilde öfkesini kontrol edemediğini ve okuldan kaçtığını duyduğunda, bu durumu otomatik olarak "davranışsal bozukluk" kategorisine yerleştirmesi temsiliyet tekniğine örnek gösterilebilir. Sezgisel karar verme sürecinde kullanılan diğer bir teknik, akılda daha kolay kalan ve kalıcılık sağlayan bilgilerin öncülüğünde karar vermeye karşılık gelen *ulaşılabilirlik* tekniğidir (Tversky ve Kahneman, 1982: 1127-1128). Örneğin, sosyal hizmet uzmanının geçmişte mülteci kadınlarla gerçekleştirdiği uygulamalar sırasında, mülteci kadınların genellikle travma sonrası stres bozukluğu belirtileri gösterdikleri ve sosyal destek sistemlerinin eksik olduğunu gözlemlemiş olması, yeni bir mülteci kadın danışmanlık talebinde bulunduğunda, uygulama önceliğini travmatik deneyimleri anlama ve sosyal destek sistemlerini güçlendirmeye yönelik geliştirmesi, ulaşılabilirlik tekniğinin yansımasıdır. Sosyal hizmet uzmanı belleğindeki aynı müracaatçı grubuna ait bu bilgileri anımsayarak uygulamasına yön vermektedir. *Uyum* ise kişinin sezgisel olarak verdiği ön kararı destekleyecek yeni kararlar vermesini ifade etmekte olup sezgisel karar vermenin başka bir tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır (Tversky ve Kahneman, 1982: 1127-1128). Aileler ile çalışmalar yürüten bir sosyal hizmet uzmanının ebeveynlerin boşanma sürecinde olduğu bir vakada; çocuğun okul başarısının düştüğünü, içine kapandığını ve sosyal becerilerinin azaldığını fark etmesi üzerine, çocuğun duygusal ihmal yaşıyor olabileceği yönünde bir ilk karara varması ve bu kararı takiben çocuğun öğretmeniyle görüşmesi, ev ortamını incelemesi ve yaşadığı duygu durumunu daha detaylı değerlendirmek üzere oyun terapisi gibi bir araç kullanması ise uyum tekniğine örnek teşkil edebilir. Elbette karar verirken bilinçdışı düzeyde tüm bu teknikler kullanılabilir ancak yine de Taylor (2010: 62)'un belirttiği üzere verilecek kararlara ilişkin sezgilerin bilgi ve beceri temelinde konumlandırılması önem arz etmektedir.

SOSYAL HİZMETTE SEZGİSEL KARAR VERME SÜRECİ: AVANTAJ MI DEZAVANTAJ MI?

Sosyal hizmet uygulamalarında karar alma sürecinin daha çok rasyonel tarafına dikkat çekilmekte ve son dönemlerde ilgili literatürde kanıta dayalı uygulamalar ön plana çıkmaktadır (Adams vd., 2009: 170; Özkan ve Gökçearslan Çifci, 2012: 187; Bertotti, 2016). Bununla birlikte yapılan araştırmalar sosyal hizmet uzmanlarının, müdahale sürecine ilişkin karar vermede sezginin önemini kabul ettiğini ve verecekleri karara ilişkin düşüncelerini düzenlemek için zihinsel bazı şemalar

kullandıklarını göstermektedir (Taylor, 2006; Cook, 2017; Stevenson ve Taylor, 2017b; Whittaker, 2018; Sicora vd., 2021). Benzer şekilde Morrison (2007: 225) da sosyal hizmet uzmanlarının uygulama ve karar verme süreçlerinde, duygularını ve izlenimlerini 'dikkat gerektiren durumlara ilişkin derin sinyaller' olarak değerlendirerek duygularından faydalanabileceğini belirtmektedir. Bu durumda sosyal hizmette karar vermenin yalnızca analitik model ile sınırlı kalmayacağını söyleyebilmek mümkündür. Sezgisel karar verme; bilgiyi basitleştirme, bilişsel yükü azaltma, hızlı ve doğru kararlar vermek için kullanılabilir (Taylor, 2017a). Sezgisel karar vermenin bu özellikleri, dezavantajlı müracaatçılarla farklı düzeylerde çalışan ve risk değerlendirmesi yapan sosyal hizmet uzmanlarının (Regehr, 2018: 4) kullanımına uygun görünmektedir. Sezgisel karar vermenin hem sosyal hizmet uzmanları hem de müracaatçılar için daha bütüncül bir yaklaşım sunmak amacıyla faydalanılabilecek kritik bir araç haline gelebileceği düşünülebilir.

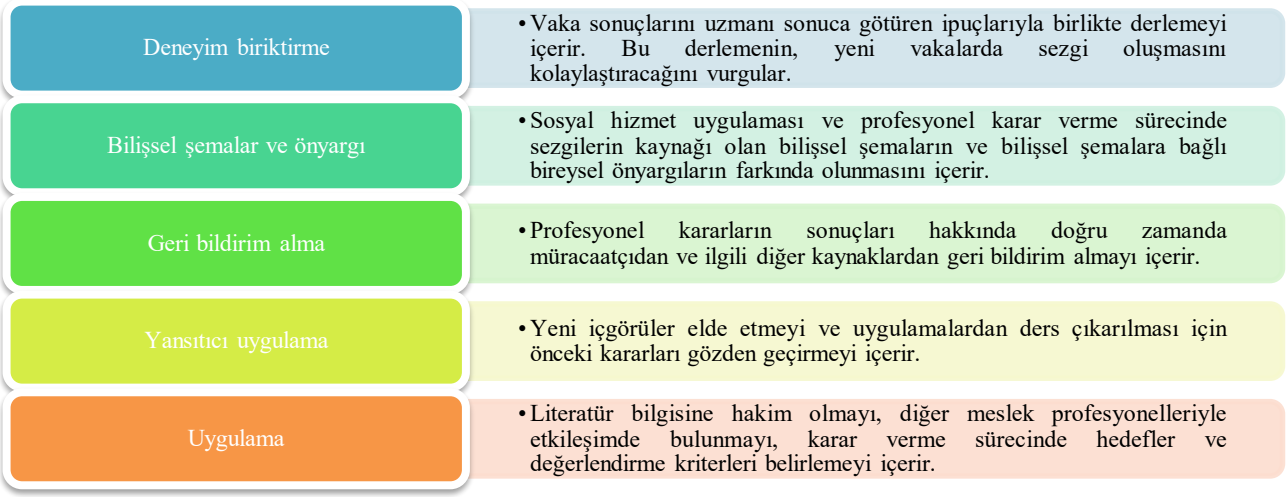
Sosyal hizmet uzmanları mesleki çalışmalarını yürütürken odak noktaya “çevresi içinde birey” anlayışını odağa almaktadır (Germain ve Gitterman, 1996). Bu yaklaşım, sosyal hizmet uygulamalarında bireylerin etkileşim içinde bulundukları sistemlere dikkat çekmektedir (Baykara-Acar ve Acar, 2002: 29-30). Çevresi içinde birey yaklaşımının etkisiyle, sosyal hizmet uygulamalarında ev ziyaretleri oldukça önemli bir noktada bulunmaktadır (Ferguson, 2016: 471). Hatta, Hall ve diğerleri (2006: 71), ev ziyaretlerinin sosyal hizmet uygulamasında çok özel ve kamuya açık olmayan nadir alanlardan biri olduğunu dile getirmektedir. Ev ziyaretleri sırasında, sosyal hizmet uzmanlarından, müracaatçıların farklı dinamiklerini ve sosyal ipuçlarını anlamlandırmaları, hızla gelişen durumları gözlemlemeleri ve belirsizlikleri çözümlemeye yönelik profesyonel yargılarda bulunmaları beklenmektedir (Hall vd., 2006; Cook, 2017: 435-436). Yapılan bazı araştırmalar sosyal hizmet uzmanlarının ev ziyaretlerinde sezgisel karar vermeden faydalandıklarını açığa çıkarmıştır (Cook, 2017; Saltiel ve Lakey, 2020; Newman ve Littlechild, 2022). Ev ziyaretleri sırasında sosyal hizmet uzmanlarının “kendi sezgilerine dikkat etme, içinde kötü bir his olma, doğru olmayan bir şeyler olduğunu sezgisel olarak hissetme, iyi bir hissiyat alma” gibi noktalara vurgu yapıldığı da belirtilmektedir (Cook, 2017: 436; Newman ve Littlechild, 2022: 376). Bir aileye gerçekleştirilen ilk ev ziyareti sırasında, sosyal hizmet uzmanları, mevcut ya da potansiyel riski değerlendirmek için kendi sezgisel tepkilerine (içgüdüsel hisleri ve duygusal tepkileri gibi) güvenebilir. Örneğin, ev ziyareti sırasında ebeveynlerden birinin tehditkâr davranışlar sergilemesi ya da o sırada çocuğun hissettiği korku düzeyindeki artış, sosyal hizmet uzmanının sezgisel bir farkındalık geliştirmesine neden olabilir (Munro, 2011: 90; Cook, 2017: 440-441).

Fazla risk unsuru barındıran vakalarda profesyonel kararların anlık ve hızlıca alınması gerektiği düşünüldüğünde (Sheppard, 1995), sezgilerin sosyal hizmet uygulamasında önemli bir noktada bulunduğu söylenebilir. Nitekim, sosyal hizmet uygulamalarında bazen kararların anlık ve hızlıca alınmasının gerekmesi, daha önce belirtildiği üzere, sezgisel karar vermenin “hızlı bir biçimde anlatılar inşa etmek için bazı ipuçlarını kullanan bir süreç” (Whittaker, 2018: 4) tanımı ile örtüşmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının profesyonel kararlarının; zaman kısıtlamaları, yüksek

riskli durumlar, iyi yapılandırılmamış müdahale süreçleri, belirsizlikler ve farklı baskı unsurları altında alınma ihtimalinin olduğu düşünüldüğünde (Orasanu ve Connolly, 1993: 7; O'Sullivan, 2011, 2017), sezgiler kilit noktada olabilir. Hatta Munro (2011: 91) sosyal hizmet uzmanları gibi belirsizliklerle dolu uygulama ortamlarına sahip meslek profesyonelleri için sezgisel karar vermenin nispeten kesinlik hissiyatı yaratmasından dolayı çekici olduğunu dahi belirtmektedir. Dolayısıyla sezgiler, sosyal hizmet uzmanlarının, potansiyel olarak göze çarpan bilgileri, rasyonel olarak erişilebilir hale gelmeden önce belirlemelerinde, ilk adım olabilir (Cook, 2017).

Sosyal hizmet uygulamalarında sezgisel karar verme "önceki deneyimlerin yansıması (temsiliyet tekniği)" olarak kavramsallaştırılabilmektedir (Tversky ve Kahneman, 1982: 1127-1128; Sicora vd., 2020: 13). Bu noktada, yalnızca "müracaatçının ya da müracaatçıya ait çevresel faktörlerin" profesyonel kararları ve kararlara neden olacak sezgileri etkilediğini düşünmenin hata olacağına dikkat çekilmektedir. Profesyonel karar verme yetkinliğine sahip sosyal hizmet uzmanlarının "bireysel bazı özellikleri ve çevresel faktörleri" de sezgisel karar verme sürecini etkileyebilir. Thiele (2006), sosyal hizmet uzmanlarının sezgilerini geliştirebileceklerini ve bu konuda yetkinlik kazanabileceklerini ifade etmektedir. Bahsi geçen sezgisel yetkinliğin kazanılması noktasında ise literatürde yaygın olarak "deneyim" vurgusu yapılmaktadır. Dreyfus ve Dreyfus (1986), Nyathi (2018) ve Shaban (2005) sezgisel akıl yürütmenin önceki deneyimlerle güçlendiğini ve deneyim arttıkça belirginleştiğini ifade ederken Klein (1995, 1999: 104) ve Hogarth (2010: 308), sosyal hizmet uzmanlarının geçmiş deneyimlerini gözden geçirmesi ve bu deneyimlerden ders çıkarmasıyla ilişkili olduğunun altını çizmektedir. Deneyim vurgusunun yanı sıra, sosyal hizmet uzmanının sezgisel karar verme sürecini etkileyecek farklı unsurlara da vurgu yapılmaktadır. Bu unsurlardan ilki deneyimle de yakından bağlantılı olan "bilişsel şemalar ve önyargı"dır. Bilişsel şemalar kısaca, deneyimler yoluyla insanlar, nesneler, durumlar veya olaylar hakkında oluşturulan zihinsel modelleri ifade etmektedir (Schank ve Abelson, 1997; Gilboa ve Marlatte, 2017: 618). Sosyal hizmet uzmanlarının vakaları değerlendirirken faydalanacakları sezgiler, bireysel deneyimlerinden beslenen bilişsel şemalarından etkilenebilir. Mevcut bilişsel şemalara dayalı sezgiler, profesyonel karar verme noktasında vakayı daha hızlı anlamlandırmaya, daha kolay ihtiyaç sıralaması yapmaya ve uygun müdahale planını geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Örneğin, aile içi şiddet alanında yetkin bir sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının davranışlarındaki çekingenlik, düşük özgüven göstergeleri veya çelişkili ifadeleri bilişsel şemaları doğrultusunda fark ederek bu kişinin şiddet mağduru olabileceğine dair sezgi geliştirebilir. Benzer şekilde, madde bağımlılığı alanındaki vakalarda sıklıkla gözlemlenen davranış kalıplarını tanıyan bir sosyal hizmet uzmanı müracaatçının yaşadığı sorunları hızlıca tespit edebilir ve uygun müdahale planı oluşturabilir (Altındağ, 2020; Sicora vd., 2020; Cook, 2017). Ancak, sezgilere yol açan bu bilişsel şemaların bireysel önyargılar içerebileceğine dikkat etmek gerekmektedir. Fiske ve diğerleri (2007), bireylerin bilişsel yapılarının dış görünüşe, cinsiyete, etnik kökene, ortam sıcaklığına ve yetkinliğe dayanarak belirli kişilik özellikleri tahmin etme ve önyargıda bulunma eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Sezgisel karar verme sürecini etkileyecek diğer bir

unsurun, “sezgisel karar verme sürecinin nihai kararına ilişkin güvenilir ve zamanında geri bildirim almak” olduğu belirtilmektedir. Geri bildirim, sosyal hizmet uzmanlarının sezgisel etkisine dair farkındalık geliştirmesine ve sezgilerini geliştirebilmelerine olanak sağlayacaktır (Kirkman ve Melrose, 2014: 18). “Yansıtıcı uygulama” ise sezgisel karar vermenin niteliğini etkileyecek farklı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yansıtıcı uygulama, sosyal hizmet uzmanlarının profesyonel düşüncelerini şekillendirmelerine ve mesleki uygulamalarını geliştirmelerine yardımcı olması için yansımaları kullandıkları bir öğrenme sürecini tanımlamaktadır. Yansıtıcı uygulama sezgisel karar verme odağında düşünüldüğünde, daha çok sezgilerin “örtük ve farkında olunmayan yapıda” olmasına dikkat çekilmektedir (Ruch, 2002: 203; Myers, 2010: 371; Ferguson, 2018: 417; Gigerenzer, 2015). Sezgisel karar verme sürecinde yansıtıcı uygulama; öğrenmeyi, uygulamayı, verilen kararları gözden geçirmeyi ve hatalardan dersler almayı içeren bütüncül bir anlayışa sahip olunmasını mümkün kılabilecektir (Klein, 1998; Ruch, 2002: 203). Sezgisel karar vermeyi etkileyen temel unsurlar daha anlaşılır olması için aşağıda (Şekil 1) görselleştirilmiştir. Kısaca, sosyal hizmet uzmanlarının sezgisel karar verme sürecinde; hem deneyim biriktirmeleri, bilişsel şemalarının ve önyargılarının farkında olmaları, kararlara yönelik geri bildirim almaları ve yansıtıcı uygulamaya önem vermeleri hem de vaka bağlamını dikkatle analiz etmeleri gerekmektedir. Tüm bunlar dikkate alındığında sezgisel karar verme süreci daha nesnel ve faydalı bir değerlendirme sürecine dönüşebilir.

Şekil 1: Sezgisel Karar Vermeyi Etkileyen Temel Unsurlar (Klein, 1998; Sicora, 2017; Sicora vd., 2020)

Sezgisel karar vermenin profesyonel karar verme süreçlerine dahil edilmesi tüm temel unsurlara dikkat edilmesine rağmen zorluklar yaratabilmektedir (Harris vd., 2020). Sosyal hizmet uzmanlarının sadece sezgilerine dayanarak karar vermeleri, mevcut vakaya ilişkin kararın profesyonel olduğu yanılgısına kapılmalarına neden olabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanı böyle bir durumda geri bildirime, yeni görüşmelere veya benzer vaka sunumlarına kendini kapatabilir (Munro, 2011: 91). Bu durum ise hem profesyonel karar verme hem de sezgisel karar verme anlamında bir çelişki

yaratabilir. Sezgisel karar verme sürecinde sezgilerin geliştirilmesi için deneyim biriktirme, geri bildirim alma ve yansıtıcı uygulama unsurları önemli olmakla birlikte tüm bunların profesyonel uygulama ve yetkinlik kazanma için uygulanması gerekmektedir. Sezgisel karar verme, her ne kadar sosyal hizmet uygulamalarında hızlı ve deneyime dayalı kararlar geliştirmeye olanak tanısa da, bu yaklaşımın eleştirel sınırlılıkları göz ardı edildiğinde ciddi sonuçlar açığa çıkabilir. Örneğin; müracaatçısı olan bir çocuğun görüşmelerde iletişim kurmaktan kaçınmasını ve içine kapanık tavırlar sergilemesini, önceki deneyimlerinden yola çıkarak kişilik özelliği olarak değerlendiren bir sosyal hizmet uzmanı risk değerlendirmesi noktasında yetersiz kalarak aile içi istismarı gözden kaçırabilir. Bu örnek, sezgisel kararların her zaman güvenilir olmayabileceğini ve çok boyutlu veri kaynaklarıyla desteklenmedikçe çocuk koruma sisteminde ciddi hatalar oluşturabileceğini ve koruyucu-önleyici tedbirler alınmasını engelleyebileceğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sezgisel karar vermenin, eleştirel düşünme ve kanıta dayalı uygulamalar ile dengelendiği takdirde daha güvenilir hale gelebileceği söylenebilir. Sezgisel karar verme sürecinde önemli bir noktada bulunan deneyim biriktirmeye "deneyim sahibi olmayan sosyal hizmet uzmanları" perspektifinden vurgu yapıldığına da dikkat çekmek önemlidir. Henüz yeterli deneyim biriktirmemiş sosyal hizmet uzmanları, karmaşık ve belirsiz vakaları çözümlerken; vakayla ilgili sezgi geliştirmelerine yardımcı olacak deneyimleri, bilişsel şemaları ve organizasyonel ipuçları yetersiz olabileceği için zorlanabilmektedir. Bu yetersizliklere paralel olarak, verilecek profesyonel kararların kalitesi de sezgi noktasında yetersiz olabilir (Devaney vd., 2017; Whittaker, 2018; Sutcliffe ve Weick, 2008). Örneğin Regehr vd. (2022) ile Gunnarsson ve Hedman (2024) tarafından yürütülmüş intihar riski değerlendirmesini odağına alan araştırmalarda, uzmanların mesleki deneyimlerinin ve sezgilerinin, risk değerlendirmeleri ve profesyonel kararlarda önemli unsurlar olduğu bulunmuştur. Ancak deneyim sahibi olmayan sosyal hizmet uzmanları, profesyonel kararlarını verirken bu unsurlardan nasıl ve ne düzeyde faydalanabilecektir ya da faydalanabilecek midir? Sezgilerin ve sezgisel karar vermenin "uygulama bilgeliği" olarak da ele alındığı düşünülürse (Cheung, 2017), deneyim sahibi olmayan sosyal hizmet uzmanlarına yönelik bu sorular "uygulama bilgeliği" boyutunu olumsuz etkileyebilir.

Sosyal hizmet uygulamasında sezgilerin karar verme sürecine dahil edilmesinde karşılaşılabilecek başka bir zorluk disiplinler arası ekip çalışmalarında meydana gelebilmektedir (Harris vd., 2020). Disiplinler arası ekip çalışmalarında sosyal hizmet uzmanlarının sezgisel kararlarını nasıl ifade edeceği, tartışacağı ve gerekçelendirileceği odak noktada bulunmaktadır (Duffy vd., 2006). Böyle bir durumda sosyal hizmet uzmanı, bir çocuğun koruma altına alınması gerektiğine veya velayet değerlendirmelerine dair sezgilerini çalıştığı ekibe karşı nasıl gerekçelendirecektir? Sosyal hizmet uzmanlarının temel mesleki değerleri ve toplum yararına hizmet sundukları (NASW, 2021c) göz önüne alındığında aldıkları kararların hesap verilebilir olması gerektiği bilinmektedir (Reamer, 2015). Bu nedenle bazı sosyal hizmet uzmanları, karar vermelerinde etkili olan sezgilerini açıklamaktan çekinebilirler (Sicora, 2010). Hatta bazı sosyal hizmet uzmanları sezgisel karar vermeyi gerekli titizlikten ve somut kanıtlardan yoksun olduğu için "simyacılık" gibi değerlendirebilirler (Hollows,

2003). Nitekim Welsh ve Lyons (2001) ile Effken (2001) de sezginin güvenilmez, gizemli ve sistematik kanıttan yoksun olarak algılandığını, bazı riskler barındırdığını bu nedenle göz ardı edildiğini dile getirmektedir. Ancak, sosyal hizmet uzmanlarını da kapsayan bireylerle çalışan meslek profesyonellerinin kullanışlılığı, güvenilirliği ve hızı nedeniyle sezgiye değer verdiği görülmektedir (Witteman vd., 2012; Sicora, vd., 2020). Örneğin, adli sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları ile yürütülen bir araştırmada sosyal hizmet uzmanlarının profesyonel kararlarını verirken sezgiden yararlandıkları bulgusu elde edilmiştir (Mullineux, vd., 2018). Benzer şeklide Hammond (1996) meslek profesyonellerinin karar verme sürecinde örtük bilgi ve sezgisel kararlara başvurduğunu ifade etmiş, Sletten (2024) ise çocuk refahı alanında yürüttüğü araştırmada müracaatçı değerlendirme raporlarında sezgisel karar verme sürecinden kaynaklı boşluklar olduğunu dile getirmiştir. Bu durum, sosyal hizmet uzmanının etik kodlar ve temel değerlerini zedeleyebilir nitelikte olmakla birlikte sosyal hizmet uzmanlarının saygınlığını ve makro perspektifte sosyal hizmetin prestijini sarsabilir. Profesyonel mesleki kararların hesap verilebilir düzeyde kanıta dayalı olmaması, yani, sadece sezgisel olması; sosyal hizmetin eşitlik, sosyal adalet ve zarar vermeme ilkeleriyle çelişebilecek uygulamalara neden olabilir. Bu durum yalnızca sosyal hizmet uzmanları için riski taşımakla kalmaz, aynı zamanda dezavantajlı gruplara yönelik yapısal ayrımcılıkların yeniden üretimi açısından da tehlike arz ederek kırılgan grupları daha kırılgan bir pozisyona sürükleyebilir. Örneğin, bir sosyal hizmet uzmanının yalnız yaşayan ve günlük yaşam aktivitelerini yerine getiremeyen yaşlı bir müracaatçının "durumunu idare ediyor gibi görünmesi" veya "durumdan şikâyet etmemesi" nedeniyle bakım ihtiyacını sezgisel olarak düşük değerlendirmesi, yaşlının ihmale uğramasına neden olabilir. Bu durum bir taraftan da sosyal hizmetin etik ikilem alanlarından kendi kaderini tayine işaret etmektedir (Reamer, 1983). Sosyal hizmet uzmanının karşılaştığı bu etik ikilem alanını sezgileri ile meşrulaştırmaya çalışması durumu daha da karmaşık bir hale getirebilir. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanının yalnızca sezgisini değil; gözlemlerini, mesleki değerlendirmelerini ve bağlamları kapsayan çok boyutlu bir değerlendirme sonrası karar vermesi gerekmektedir. Nitekim Munro (1999) da, sezgisel karar vermenin analitik karar verme ile birlikte kullanılmasını ve her iki karar verme türünün güçlü yönlerinin birleştirilmesini önermektedir. Böylece sosyal hizmette sezgisel karar vermenin bağlamı belirlenmiş, belirsizlik ortadan kaldırılmış ve hesap verilebilirlik artmış olacaktır. Ek olarak sosyal hizmet uygulaması ve profesyonel kararlarda değerli olmakla birlikte sezgilerin sorgulanması, sezgilere neden olan unsurların farkında olunması ve sezginin analitik karar vermeyi tamamlayıcı nitelikte olmasına dikkat edilmesi gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır (Carew, 1987; Cook, 2017). Kısacası, sosyal hizmet uzmanının kendi yetkinliklerinin ve mevcut güçlerinin farkında olarak, sezgilerini, profesyonel karar verme sürecine dahil etmesi gerekmektedir. Karar verme sürecinde sosyal hizmet uzmanının sezgileri doğrultusunda kapılacağı yanılgılar, sadece karar verme sürecini değil tüm mesleki uygulamalarını olumsuz etkileyebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sezgi, sosyal hizmet uygulamasının değerli ancak karmaşık bir yönüdür. Analitik karar verme ve eleştirel değerlendirme ile dengelendiğinde karar verme sürecini ve müracaatçı etkileşimlerini geliştirebileceği düşünülmektedir. Sosyal hizmet uygulamalarında sezgisel karar verme, kanıta dayalı yaklaşımların yanı sıra önemli bir bileşen olarak kabul edilmektedir. Kanıtlar, sezginin mesleki muhakemede, özellikle de duygusal olarak bilgilendirilmiş muhakemede ve geçmiş deneyimlerin içselleştirilmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Sezgisel karar vermenin, kanıta dayalı yöntemleri tamamlayan sosyal hizmet uygulamasının önemli bir yönü olduğu söylenebilir. Sezgisel karar verme, müracaatçı ile etkileşim, iş birliği ve karar verme için gerekli olan duygusal muhakeme ile geçmiş deneyimlerin içselleştirilmesini içerir. Sezgiyi sosyal hizmet eğitimine ve uygulamasına entegre etmek, sosyal hizmet uzmanlarının etkinliğini ve duyarlılığını artırarak müracaatçılara fayda sağlayabilir. Bununla birlikte, sezgiyi açık bilgiyle bütünleştirme ve sezgisel yargıları profesyonel ortamlarda iletme konusunda zorluklar devam etmektedir. Bu boşluğu dolduracak modellerin daha fazla araştırılması ve geliştirilmesi, sosyal hizmet uygulamalarının etkinliğini artırabilir. Bu gerekçelerle sosyal hizmet alanında sezgisel karar vermeye ilişkin uygulama, eğitim ve araştırma boyutlarında sistematik bir yeniden değerlendirme yapılması önemli görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının sezgilerinin ve sezgilerini etkileyen unsurların farkında olması için düzenli süpervizyon ve vaka tartışma oturumları ile farkındalık eğitimleri mesleğin akademik ve saha boyutunda yaygınlaştırılmalıdır. Sezgisel karar verme sürecinde kişisel veya mesleki şartlardan kaynaklanan hataların ve önyargıların önüne geçilmesi için karar alma süreçlerinde daha titiz davranılmalı; ev ziyaretleri, vaka geçmişi, multidisipliner değerlendirmeler, ihtiyaç önceliklendirmesi ve risk analizlerinin bir arada kullanılması teşvik edilmelidir. Bu teşvik sağlanırken sosyal hizmet uzmanlarının iş yükünün makul seviyede tutulmasına ve kanıta dayalı olacak biçimde profesyonel özerklik kazanılmasına yönelik adımlar atılmalıdır. Çocuk koruma, aile içi şiddet, ihmal, istismar ve ruh sağlığı gibi riskli alanlarda sezgisel karar vermenin tek model olmadığı bilinci, sosyal hizmet uzmanlarına kazandırılmalı böylece mikro, mezzo ve makro hataların önüne geçilmelidir. Sezgisel karar vermeyi etkileyen temel unsurlardan biri olan geri bildirim alma ile ilgili örgütsel düzenlemeler yapılmalı, gerekirse veri tabanları oluşturulmalıdır. Bu düzenleme ile sosyal hizmet uzmanlarının sezgisel kararlarını gerekçelendirmelerine ve gerekçelerin planlı müdahale sürecinin izleme oturumlarında rutin olarak değerlendirilmesine olanak sağlanmalıdır. Sosyal hizmette karar verme modelleri dersleri lisans ve lisansüstü düzeylerde eğitim müfredatlarına eklenmeli, bu modeller açıkça ele alınmalıdır. İlgili derslerde öğrencilerin, teknoloji temelli interaktif olanaklardan faydalanmaları sağlanmalı, sezgiler ve analitik kararlar arasında denge kurulması desteklenmelidir. Eğitim sürecinde sosyal hizmet öğrencilerinin, sahada aktif olarak çalışan sosyal hizmet uzmanları ile bir araya gelmesi ve karar verme biçimleri üzerine vaka analizi atölyeleri yapmaları sağlanmalıdır. Hem ulusal hem uluslararası literatürde sezgisel karar vermeyi odak noktasına açıkça alan araştırmaların sınırlı olması gerekçesiyle, sezgisel karar vermeye yönelik güçlü metodolojiye sahip

araştırmaların yürütülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, sosyal hizmette sezgisel karar vermeyle ilgili derinlemesine nitel araştırmalar, deneysel araştırmalar, nicel ve karma araştırmalar yürütülmelidir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Birinci yazar çalışmaya %70, ikinci yazar %30 oranında katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Social work practices are an interdisciplinary field that aims to intervene in the complex problems faced by individuals, families, and communities. In this context, the professional decision-making processes of social workers are based not only on technical knowledge but also on individual experiences, intuition, and ethical awareness. This study comprehensively examines the intuitive decision-making model, which is gaining increasing importance in the decision-making processes of social workers. Intuitive decision-making is an approach that enables professionals to make quick and effective decisions based on their past experiences, cognitive schemas, and internal awareness, particularly in situations characterized by uncertainty, time constraints, information gaps, or high-risk factors.

The main objective of this study is to analyze the intuitive decision-making process in the field of social work at both theoretical and practical levels, to reveal its advantages and limitations, and to provide a comprehensive assessment of the place of this decision-making model in professional practice. This traditional review study also aims to fill an important gap in the social work literature, where there are only a limited number of studies on intuitive decision-making. The intuitive decision-making model has been evaluated in comparison with normative, rational, contextual, and descriptive models, shedding light on the multidimensional nature of decision-making processes.

The intuitive decision-making model is explained primarily through Daniel Kahneman's concept of “System 1,” which refers to a form of decision-making that is fast, unconscious, and automatic. According to this model, individuals make decisions based on past experiences and mental patterns without conducting a conscious analysis process. Social work practices often involve time pressure, emotional burden, and the need for multidimensional intervention, making such rapid decision-making processes frequently necessary. In particular, social workers' intuitive decision-making skills come to the fore in areas such as child protection, domestic violence, home visits, and crisis intervention.

Techniques such as representation, accessibility, and consistency play an important role in the intuitive decision-making process. Representation refers to the tendency to evaluate new situations based on mental representations of similar cases, while accessibility refers to the influence of

information that can be easily recalled from previous experiences on the decision-making process. Consistency, on the other hand, reflects how the evaluations and actions that follow a decision align with the intuitive judgment. Being aware of these techniques is critical for social workers to both understand their intuitions and integrate them into a more objective decision-making process.

Intuitive decision-making offers social workers several advantages. First, it enables them to quickly find solutions in situations where information is lacking or contradictory. Second, it can strengthen their inner guidance in the face of complex social dynamics, thereby increasing their emotional resilience. Additionally, intuition developed through experience contributes to social workers' ability to better understand clients and develop appropriate intervention strategies. In this way, intuition can enable social workers to establish deeper and more empathetic relationships with clients, thereby enhancing their professional effectiveness.

However, the limitations and risks of intuitive decision-making should not be overlooked. Intuition can be shaped by individual biases, cultural assumptions, or limited experience, which can lead to wrong decisions. Especially for social workers whose experience is not sufficiently developed, intuition-based decisions can lead to misjudgments and ethical violations. In the field of child protection, a social worker who assesses a child's introversion solely as a personality trait may overlook possible signs of abuse. This situation can undermine not only the decision-making process but also the integrity of the intervention. Therefore, it is emphasized that intuition must be balanced with analytical decision-making and evidence-based practices.

Within the scope of this study, the fundamental factors influencing intuitive decision-making were examined under four main headings: experience, cognitive schemas and biases, feedback processes, and reflective practice. As social workers gain more professional experience, their approach to case assessment becomes more profound and their intuitive reflexes develop. However, experience alone is not sufficient; it is important for professionals to be aware of the cognitive schemas they possess and to be able to control the biases that these schemas may create in the decision-making process. Feedback mechanisms are functional in terms of enabling social workers to review their own decisions and make their intuitive judgments more reliable. Additionally, reflective practice enables social workers to analyze their own thought processes, make sense of their emotional responses, and plan their professional development. All these elements ensure that intuitive decision-making is used in a more ethical, professional, and accountable manner.

One of the biggest challenges social workers face in the intuitive decision-making process is justifying their intuitive judgments within interdisciplinary teamwork. Objectively explaining an intuitive decision may not be convincing to other professional stakeholders. This situation may cause social workers to suppress their intuition or refrain from expressing it in the decision-making process. However, when properly addressed, intuition, which represents the emotional dimension of professional judgment, can contribute to the professional decision-making process. In this context,

it is recommended that safe discussion environments be created where social workers can explain their intuitive decisions, case analysis sessions be encouraged, and decisions be systematically documented.

As a result of this review, it has been revealed that intuitive decision-making in social work practice is not only an individual skill but also a professional skill that can be developed. In order to use intuitive decision-making in a healthier way, decision-making models should be integrated into the social work education curriculum, case-based training should be increased, and professionals working in the field should be empowered through supervision and professional support mechanisms. Additionally, systematically monitoring intuitive decisions and developing feedback systems at the organizational level is also an important requirement. Increasing research on intuitive decision-making at the national and international levels will contribute to the development of theoretical depth and practical wisdom in this field.

In conclusion, this study reveals that social workers' intuitive decision-making processes are a critical factor in terms of professional development, ethical practice, and decision quality. Intuitive decision-making is not merely an internal feeling; when combined with systematic experience, knowledge, and ethical principles, it becomes an important tool in social work practice. However, it should be emphasized that intuition alone should not determine the decision-making process; it must be balanced with analytical thinking, evidence-based assessment, and ethical responsibility. In this context, conscious awareness of intuitive decision-making processes in social work will both enhance the professional quality of practitioners and ensure the safety of services provided to clients.

KAYNAKÇA

Adams, K. B., Matto, H. C., & LeCroy, C. W. (2009). Limitations of evidence-based practice for social work education: Unpacking the complexity. *Journal of social work Education, 45*(2), 165-186.

Altındağ, Ö. (2020). Vaka yönetimi ve sosyal hizmette kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(2), 618-646.

Banks, S. (2020). *Ethics and values in social work*. Bloomsbury Publishing.

Baron, J. (2004). Normative models of judgment and decision making. İçinde *Blackwell Handbook of Judgment and Decision Making* (ss. 19–36), D. J. Koehler, N. Harvey (Ed.) London: Blackwell.

Baron, J. (2012). The point of normative models in judgment and decision making. *Frontiers in Psychology, 3*(577), 1-3.

Baumeister R. F., & Leary M.R. (1997). Writing narrative literature reviews. *Review of General Psychology, 1*(3), 311–320.

Bertotti, T. (2016). Decidere del servizio sociale. Metodo e riflessioni etiche [Decide on social work. Method and ethical reflections]. Carocci.

Carew, R. (1987). The place of intuition in social work activity. *Australian Social Work, 40*, 5-10.

Cheung, J. (2017). Practice wisdom in social work: An uncommon sense in the intersubjective encounter. *European Journal of Social Work, 20*(5), 619-629.

Cook, L. (2017). Making sense of the initial home visit: The role of intuition in child and family social workers' assessments of risk. *Journal of Social Work Practice*, 31, 431- 444.

Devaney, J., Hayes, D., & Spratt, T. (2017). The influences of training and experience in removal and reunification decisions involving children at risk of maltreatment: Detecting a 'beginner dip'. *British Journal of Social Work, 47*(8), 2364–2383.

Dreyfus, H. L., & Dreyfus, S. E. (1986) *Mind over machine: The power of human intuition and expertise in the age of the computer*, New York, Free Press.

Duffy, J., Taylor, B. J., & McCall, S. (2006). Human rights and decision making in child protection through explicit argumentation. *Child Care in Practice, 12*(2), 81–95.

Effken, J. A. (2001). Informational basis for expert intuition. *Journal of Advanced Nursing, 34(*2), 246.

Epstein, S. (2010). Demystifying intuition: What it is, what it does, and how it does it. *Psychological Inquiry, 21*(4), 295–312.

Ferguson, H. (2016). Researching social work practice close up: Using ethnographic and mobile methods to understand encounters between social workers, children and families. *British Journal of Social Work, 46*(1), 153–168.

Ferguson, H. (2018). How social workers reflect in action and when and why they don't: The possibilities and limits to reflective practice in social work. *Social Work Education, 37*(4), 415-427.

Finucane, M., & Holup, J. (2006). Risk as value: Combining affect and analysis in risk judgments. *Journal of Risk Research, 9*(2), 141–164.

Fiske, S., Cuddy, A., & Glick, P. (2007). Universal dimensions of social cognition: Warmth and competence. *Trends in Cognitive Sciences, 11*(2), 77–83.

Germain, C. B., & Gitterman, A. (1996). *The life model of social work practice: Advances in theory and practice*. Columbia University Press.

Gibbons, J., Conroy, S., & Bell, C. (1995). *Operating the child protection system: A study of child protection practices in English local authorities*. London, HMSO.

Gigerenzer, G. (2015). *Risk savvy: How to make good decisions*. Penguin.

Gilboa, A., & Marlatte, H. (2017). Neurobiology of schemas and schema-mediated memory. *Trends in Cognitive Sciences, 21*(8), 618-631.

Green B. N., Johnson C. D., Adams A. (2006) Writing narrative literature reviews for peer-reviewed journals: secrets of the trade. *Journal of Chiropractic Medicine, 5*(3), 101-117.

Gunnarsson, N. V., & Hedman, K. (2024). Navigating suicidality: Swedish social workers' approaches to identifying and supporting suicidal clients. *Nordic Social Work Research*, 1–14.

Hall, S., Slembrouck, S., Sarangi, S. (2006). *Language practices in social work*. Abingdon: Routledge.

Hammond, K. R. (1996). *Human judgment and social policy: Irreducible uncertainty, inevitable error, unavoidable ınjustice*. New York: Oxford University Press.

Harris, R., Fletcher, S., Sims, S., Ross, F., Brearley, S., & Manthorpe, J. (2020). Understanding key mechanisms of successfully leading integrated team-based services in health and social care: Protocol for a realist synthesis. *BMJ Open, 10*(7), e038591.

Hogarth, R. M. (2010). Intuition: A challenge for psychological research on decision making. *Psychological Inquiry, 21*(4), 338–353

Kahneman, D. (2012). *Thinking, fast and slow*. London: Penguin.

Kahneman, D., Klein, G. (2009). Conditions for intuitive expertise: A failure to disagree. *The American Psychologist, 64*(6), 515–526.

Kirkman, E., & Melrose, K. (2014). *Clinical judgement and decision-making in children's social work: An analysis of the 'frontdoor' system* (Research Report DFE 323). London: Behavioural Insights Team, Department for Education.

Klein, G. (1998). *Sources of Power: How people make decisions*, London, MIT Press.

Klein, G. (1999). *Sources of power: How people make decisions*. London, MIT Press.

Klein, G. (2015). A naturalistic decision making perspective on studying intuitive decision-making. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition, 4*, 164–168.

Klein, W. C., & Bloom, M. (1995). Practice wisdom. *Social Work, 40*(6),779-807.

Krill, D. (1990). *Practice wisdom: A guide for helping professionals*. Newbury Park, CA: Sage Publications.

Mintzberg, H., & Westley, F. (2010). It's not what you think. İçinde *Handbook of decision making*, *73-81.*

Morçöl, G. (2006). Decision making: An overview of theories, contexts, and methods. *Handbook of Decision Making*. (Ed. Göktuğ Morçöl), Taylor and Francis Group, New York.

Morrison, T. (2007). Emotional intelligence, emotion and social work: Contexts, characteristics, complications and contribution. *British Journal of Social Work, 37*(2), 245–263.

Mullineux, J. C., Taylor, B. J., & Giles, M. L. (2019). Probation officers' judgements: A study using personal construct theory. *Journal of Social Work, 19*(1), 41-59.

Munro, E. (1999). Common errors of reasoning in child protection work. *Child Abuse and Neglect, 23*(8), 745–758.

Myers, D. G. (2010). Intuition's powers and perils. *Psychological Inquiry, 21*(4), 371–377.

NASW. (2021a). Social Workers' Ethical Responsibilities to Clients, https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English/Social-Workers-Ethical-Responsibilities-to-Clients

NASW. (2021b). Read the Code of Ethics. https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English

NASW. (2021c). Ethical principles. https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English

Newman, C., & Littlechild, B. (2022). The development of professional decision-making: A small-scale study exploring the ımpact of practice experience on decision-making during home visits. *Practice, 34*, 370-385.

Noorani, H. (2010). Rational decision-making. Xlibris Corporation.

Nutt, P. C., Wilson, D. C. (2010). Crucial trends and issues in strategic decision making. İçinde *Handbook of decision making*, 3-29.

Nyathi, N. (2018). Child protection decision-making: social workers' perceptions. *Journal of Social Work Practice, 32*, 189-203.

O'Sullivan, T. (2011). Decision-making in social work (2. Baskı). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Orasanu, J., & Connolly, T. (1993) 'The reinvention of decision making', in G.A. Klein, J. Orasanu, R. Calderwood and C.E. Zsambok (eds), Decision Making in Action: Models and Methods, Norwood, NJ, Ablex Publishing Corporation.

O'Sullivan, T. (1999). *Decision making in social work*. New York, Palgrave

Özkan, Y., & Gökçearslan Çifci, E. (2012). Sosyal hizmette kanıta dayalı uygulamalar: Sosyal hizmet eğitimi açısından irdelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 23*(1), 187-199.

Reamer, F. G. (1983). Ethical dilemmas in social work practice. *Social Work, 28*(1), 31-35.

Reamer, F. G. (2015). *Risk management in social work: Preventing professional malpractice, liability and disciplinary action*. Columbia University Press.

Regehr, C. (2018). *Stress, trauma, and decision-making for social workers*. Columbia University Press.

Regehr, C., Paterson, J., Sewell, K., Birze, A., Bogo, M., Fallon, B., & Regehr, G. (2022). Tolerating risk: Professional judgment in suicide risk assessment. *The Social Service Review 96*(1), 4-33.

Ruch, G. (2002). From triangle to spiral: Refective practice in social work education, practice and research. *Social Work Education, 21*(2), 199–216.

Saltiel, D., & Lakey, R. (2020). Analysing invisibility: The decision-making ecology and home visits. *Child and family social work, 25*(1), 37-44.

Sauter, V. L. (1999). Intuitive decision-making. *Communications of the ACM, 42*(6), 109-115.

Schank, R., & Abelson, R. (1977). *Scripts plans goals and understanding: An inquiry into human knowledge structures*, New Jersey: LEA Publishers.

Shaban, R. (2005). Theories of clinical judgment and decision-making: A review of the theoretical literature. *Australasian Journal of Paramedicine, 3*(1-2).

Sheppard, M. (1995). Social work, science and practice wisdom. *British Journal of Social Work, 25*, 265–93.

Sicora, A. (2010). Errore e apprendimento nelle professioni di aiuto. Fare più errori per fare meno danni? [Mistake and learning in the helping professions. Making more mistakes to do less damage?]. Maggioli.

Sicora, A. (2017). *Reflective practice and learning from mistakes in social work.* Policy Press.

Sicora, A., Lu, W., & Lei, J. (2020). Exploring mistakes and errors of professional judgement in social work in China and Italy: The impact of culture, organization and education. *Journal of Social Work, 21*(5), 1065-1083.

Sicora, A., Taylor, B. J., Alfandari, R., Enosh, G., Helm, D., Killick, C., Lyons, O., Mullineux, J., Przeperski, J., Rölver, M., & Whittaker, A. (2021). Using intuition in social work decision making. *European Journal of Social Work, 24*(5), 772–787.

Sinclair, M. (2010). *Misconceptions about intuition. Psychological Inquiry, 21*(4), 378–386.

Sletten, M. S. (2022). Proceduralisation of decision-making processes: a case study of child welfare practice. *Nordic Social Work Research*, *14*(1), 149-161.

Stevenson, M., & Taylor, B. J. (2017). Risk communication in dementia care: Professional perspectives on consequences, likelihood, words and numbers. *British Journal of Social Work, 47*(7), 1940–1958.

Stolper, E., Van de Wiel, M., Van Royen, P., Van Bokhoven, M., Van der Weijden, T., & Dinant, G. J. (2011). Gut feelings as a third track in general practitioners' diagnostic reasoning. *Journal of General Internal Medicine, 26*(2), 197–203.

Sutcliffe, K., & Weick, K. (2008). Information overload revisited. İçinde G. Hodgkinson ve W. Starbuck (Ed.), *The Oxford handbook of organisational decision making* (ss. 56–75). Oxford: Oxford University Press.

Sylvester A., Tate M., & Johnstone D. (2013). Beyond synthesis: Re-presenting heterogeneous research literature. *Behaviour and Information Technology, 32*(12),1199-1215.

Taylor, B. (2017b). Heuristics in professional judgement: A psych-rationality model. *British Journal of Social Work, 47*(4), 1043–1060.

Taylor, B. J. (2006). Risk management paradigms in health and social services for professional decision making on the long-term care of older people. *British Journal of Social Work, 36*(8), 1411–1429.

Taylor, B. J. (2010). *Professional decision making in social work*. Learning Matters.

Taylor, B. J. (2017a). *Decision making, assessment and risk in social work* (3. Baskı). London: Sage.

Taylor, B. J., & Devine, T. (1993) *Assessing Needs and Planning Care in Social Work*. Aldershot: Ashgate.

Taylor, B. J., & Donnelly, M. (2006). Professional perspectives on decision making about the long-term care of older people. *British Journal of Social Work, 36*(5), 807–826.

Taylor, B. J., & Whittaker, A. (2018). Professional judgement and decision-making in social work. *Journal of Social Work Practice*, *32*(2), 105–109.

Thiele, L. P. (2006). *The heart of judgment: Practice wisdom, neuroscience, and narrative*. Cambridge University Press

Topolinsky, S. (2011). A process model of intuition. *European Review of Social Psychology, 22*(1), 274–315. https://psycnet.apa.org/doi/10.1080/10463283.2011.640078

Tversky, A., & D. Kahneman. (1982). Judgement under uncertainity: Heuristics and biases. İçinde Kahneman, D., Slovic, P. ve Tyversky, A. (Ed.), *Judgement under Uncertainity* (ss. 3-23). Cambridge: Cambridge University Press.

Welsh, I., & Lyons, C. M. (2001). Evidence-based care and the case for intuition and tacit knowledge in clinical assessment and decision making in mental health nursing practice: An empirical contribution to the debate. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing, 8*(4), 299–305.

Whittaker, A. (2018). How do child protection practitioners make decisions in real life situations? Lessons from the psychology of decision making. *British Journal of Social Work*, 48(7), 1967-1987.

Witteman, C. L. M., Spaanjaars, N. L., & Aarts, A. A. (2012). Clinical intuition in mental health care: A discussion and focus groups. *Counselling Psychology Quarterly, 25*(1), 19–29.

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makalesi / Review Article

Yaşlılıkta Güvencesizliğin Boyutlarını Anlamak: Risklerin ve Toplumsal Dönüşümün Yansımaları

Understanding the Dimensions of Precarity in Old Age: Reflections of Risks and Social Transformation

Kübra Fadime KARATAŞ[1]

[1]Arş. Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.
kubra.akyuz@cbu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1647-8290

Başvuru: 10.01.2025
Kabul: 21.06.2025

Atıf:

Karataş, K. F., (2025). Yaşlılıkta güvencesizliğin boyutlarını anlamak: Risklerin ve toplumsal dönüşümün yansımaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *36*(3), 591-615. DOI: 10.33417/ /tsh.1616964

ÖZ

Yaşlılık, bireylerin fiziksel, ruhsal ve sosyal değişimler yaşadığı, çeşitli kırılganlık ve güvencesizliklerin deneyimlendiği bir yaşam evresidir. Bu durum, yaşlılığın bireysel bir süreç olmasının ötesinde, toplumsal ve yapısal dinamiklerle şekillenen bir olgu olduğunu göstermektedir. Bireylerin yaşlılık sürecindeki deneyimleri hem bireysel yaşam koşullarından hem de toplumsal yapıyı şekillendiren ekonomik ve politik dönüşümlerden etkilenmektedir. Refah rejimlerinde yaşanan çözülmeler ve neoliberal politikalar, emek piyasasında esneklik ve rekabeti ön plana çıkarmış; öznellik, kimlik ve ahlaki sorumluluk gibi kavramları da yeniden şekillendirmiştir. Ekonomik ve toplumsal yapıda meydana gelen bu dönüşümler, yaşlılık döneminde yeni güvencesizlik biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Savunmasızlık ve kırılganlıkla ilişkilendirilen bir kavram olarak güvencesizlik ise, yaşlılık sürecinde karşılaşılan riskleri yapısal boyutlarıyla ele almaya olanak tanır. Bu çalışma, yaşlılık döneminde deneyimlenen güvencesizliklerin cinsiyet, sağlık koşulları, engellilik, bakım, gelir güvencesi, sosyal izolasyon ve sosyal koruma mekanizmaları gibi dinamikler tarafından nasıl şekillendiğini kesişimsellik ve kümülatif eşitsizlik teorisi perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Güvencesizlik, Yaşlılık, Kesişimsellik, Kümülatif Eşitsizlikler*

ABSTRACT

Old age is a stage of life in which individuals experience physical, psychological, and social changes and various vulnerabilities and precarity. This demonstrates that old age is not merely an individual process, but also a phenomenon shaped by social and structural dynamics. Individuals' experiences in old age are influenced by both individual living conditions and economic and political transformations that shape the social structure. The disintegration of welfare regimes and neoliberal policies have brought flexibility and competition to the forefront in the labor market and have reshaped concepts such as subjectivity, identity, and moral responsibility. These transformations in economic and social structures have led to the emergence of new forms of precarity in old age. Precarity, as a concept associated with vulnerability and fragility, enables us to address the risks encountered in old age with their structural dimensions. This study aims to assess how precarity experienced in old age is shaped by dynamics such as gender, health conditions, disability, care, income security, social isolation, and social protection mechanisms from the perspectives of intersectionality and cumulative inequality theory.

Keywords: *Precarity, Old Age, Intersectionality, Cumulative Inequalities*

GİRİŞ

Yaşlılık bireylerin yaşam güzergahının sonunda yer alan bireysel ve toplumsal açıdan önemli bir duraktır. İnsan yaşamının doğal bir parçası olmakla birlikte yaşlılık süreci, ekonomik ve sosyal koşullar temelinde çeşitli eşitsizlikleri de gündeme getirmektedir. Nüfusun giderek yaşlanıyor olması, yaşlılığı hem sosyal hizmetin hem de sosyal politikanın öncelikli ilgi alanına giren toplumsal bir sorun haline getirmektedir. Çünkü yaşlılık; ekonomi, sağlık ve sosyal güvenlik ile ilgili konular üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Örneğin yaşa bağlı gelişen hastalıklar (felç, böbrek ve kalp hastalıkları vb.), döngüsel salgınlar olarak ortaya çıkan bulaşıcı ve paraziter hastalıkların aksine stabil ve kroniktir (Olshansky vd., 1993). Dolayısıyla nüfusun önemli bir kısmı yaşlılığın beraberinde getirdiği hastalıklardan da etkilenmektedir. Türkiye'de yapılan Yaşlı Profili Araştırması'nın sonuçları 65 yaş ve üzerindeki bireylerin %78,7'sinin hipertansiyon, diyabet, böbrek yetmezliği gibi kronik hastalıklara sahip olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2024a). Bununla birlikte yaşlılık sürecinde meydana gelen fizyolojik değişimler, bireylerin istihdam sürecini ve sosyal güvenlik koşullarını da etkilemektedir. Olumsuz sağlık koşulları nedeniyle çalışma hayatına katılamayan yaşlı bireyler diğer yaş gruplarına göre yoksulluğu daha fazla hissetmektedir (Yumurtacı, 2013, s. 19). Öte yandan bireylerin, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde kayıt dışı istihdam edilmesi, yaşlılık döneminde sosyal güvenlik sistemine entegre olamama riskini artırmaktadır (Demirbilek ve Öktem Özgür, 2017, s. 25). Bu durum yaşlıların hem ekonomik açıdan hem de sağlık hizmetlerine erişim açısından daha dezavantajlı bir konumda yer almasına sebep olmaktadır. Ayrıca yaşlılık döneminde bazı yaş gruplarında yoksulluk daha belirgin olabilmektedir. Araştırmalar 80 yaş ve üzerinde yoksulluk oranının arttığını göstermektedir (Franco vd., 2008; Li ve Dalaker, 2022). Bu durum yaşlıları çeşitli riskler karşısında daha kırılgan ve güvencesiz bir hale getirebilmektedir.

Güvencesizlik ve kırılganlık kavramlarının uluslararası literatürde *precarious, precarity ve précaire* gibi karşılıkları bulunmaktadır (Bora, 2010). Bununla birlikte kavramın, Türkçe çalışmalarda doğrudan prekar ya da prekarite şeklinde kullanıldığı da görülmektedir (Demirkaya, 2017, s. 9). Sahip olduğu ekonomik, politik ve sosyal bağlam ile prekarite (güvencesizlik) kavramı, bireylerin yaşamlarındaki risk, kırılganlık ve savunmasızlık durumlarını açıklamak için kullanılmaktadır. Yaşam boyunca karşılaşılan eşitsizlikler yaşlılıkta kümülatif bir biçimde ortaya çıkmaktadır (Ferraro ve Shippee, 2009, s. 334). Dolayısıyla güvencesizlik, yaşlılık döneminde ortaya çıkan riskleri ve eşitsizlikleri tanımlamak için önemli bir araç haline gelmektedir. Bu çalışma, prekarite kavramını yaşlılık bağlamında ele alarak, bu dönemde karşılaşılan güvencesizliğin boyutlarını, kesişimsellik ve kümülatif eşitsizlik teorisi kapsamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Prekarite ve Prekaryaya Genel Bir Bakış

Prekarite, yirminci yüzyılın sonlarından itibaren çeşitli disiplinlerde kullanılan ve tartışılan bir mesele haline gelmiştir. 1970'lerin sonunda refah rejimlerinin geçirdiği kriz döneminin çözümü olarak neoliberal politikalar hayata geçirilmeye başlanmış (Çoban, 2020, s. 94) ve bu politikalar geniş bir

politik ve sosyoekonomik çerçevede farklı biçimlerde etkisini hissettirmiştir. Neoliberal anlayış, ekonomik bağlamda rekabetten ve esneklikten temellenen politikalar oluşturarak ekonomik faaliyetleri ve sosyal hizmetlerin sunumunu özel piyasaya açmış (İlhan, 2019, s. 362); sosyal bağlamda ise öznellik, benlik, kimlik ve ahlaki sorumluluklar gibi kavramları yeniden şekillendirmiştir (Sugarman, 2015, s. 104). Neoliberal anlayış özellikle emek piyasasında esnekliği arttırarak güvencesizliği yaygınlaştırmakta ve bu piyasa mantığının toplumsal ilişkilerin tüm alanlarına nüfuz etmesi gerektiğini savunmaktadır (Standing, 2014, s. 11). Keynesyen ekonomik politikalardan neoliberal politikalara geçiş sürecinde yaşanan bu dönüşümün *prekarya* olarak ifade edilen yeni bir toplumsal sınıfın ortaya çıkmasına yol açtığı iddia edilmektedir (Çoban, 2020, s. 94).

Prekarya terim olarak güvencesiz (precarious) ve proletarya (proletariat) kavramlarının birleşmesiyle oluşmakla birlikte ilk kez Fransız sosyologlar tarafından, geçici mevsimlik işçilerin koşullarını tanımlamak amacıyla kullanılmıştır (Standing, 2014, s. 21-24). Guy Standing tarafından 2011 yılında çıkarılan The Precariat: The New Dangerous Class (Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf) adlı kitap, dünyada ses getirmekle birlikte prekaryanın yeni bir toplumsal sınıf olarak tanımlanmasına yönelik çeşitli eleştirilerin de odağı olmuştur (Akkuş Güvendi, 2019). Standing'in tanımlamasına göre, bir toplumsal sınıf olarak prekaryanın alt, orta sınıf ve işçi sınıfından farklı bir yerde konumlandığı görülmektedir. Ancak literatürde prekaritenin toplumsal bir sınıfı mı yoksa ontolojik bir deneyimi mi ifade ettiği konusunda süregelen tartışmalar bulunmaktadır. Standing, prekariteyi entelektüel bir çerçevede ele alan öncüler arasında Pierre Bourdieu, Michel Foucault, Jürgen Habermas, Michael Hardt, Tony Negri ve Hannah Arendt gibi teorisyenleri saymaktadır (Standing, 2014, s. 13). Millar (2017) ise prekariteyi üç farklı perspektiften değerlendirmektedir; Pierre Bourdieu'nun perspektifiyle bir emek koşulu ve durum; Guy Standing'in çalışmasındaki şekliyle toplumsal bir sınıf; Judith Butler'ın çalışmalarında olduğu gibi ontolojik bir deneyim.

1960'lı yıllarda Pierre Bourdieu, yaptığı bir çalışmada prekariteyi Cezayir'de düzensiz çalışan işçilerin çalışma koşullarındaki belirsizliği açıklamak amacıyla kullanmış (Millar, 2017) ve 1997 yılında sunduğu bildiride[1] belirsizlik ve güvencesizliğin *her yerde* olduğunu ifade etmiştir. Bourdieu, güvencesizliğin kamuda, özel sektörde, endüstride, eğitimde ve kültürel üretimde yaygın olduğunu vurgulayarak bu durumun bireylerin üzerinde derin etkiler yarattığını, umutsuzluğu körüklediğini ve inancın tükenmesine neden olduğunu belirtmektedir (Bourdieu, 2006, s. 70-71). Dolayısıyla, prekariteyi toplumsal bir sınıf ekseninde ele alan Standing'in aksine, Bourdieu kavramı çok daha geniş bir bağlamda değerlendirerek ekonomik koşulları kapsayan ve aşan bir yerde konumlandırdığı görülmektedir (Akkuş Güvendi, 2019).

Prekarite tartışmalarını felsefi zeminde sürdüren bir diğer isim olan Judith Butler'ın yaralanabilirlik, kırılganlık ve savunmasızlık ile ilgili kaleme aldığı derlemelerden oluşan *Precarious Life* adlı eseri

[1] Bourdieu, P. (1997). La précarité est aujourd'hui partout, Intervention lors des Rencontres Européennes contre la précarité. Grenoble.

Türkçeye *Kırılgan Hayat* olarak çevrilmiştir. Bourdieu'nun güvencesizliğin her yerde oluşu düşüncesine benzer biçimde Butler da kırılganlığı "yaşamın kendisiyle ortaya çıkan müşterek bir yaralanabilirlik" olarak ifade etmektedir. Müşterek yaralanabilirliği, hümanist bağlamda insan doğasının bir boyutu olarak ifade etmediğini belirten Butler (2013), yaralanabilir olma karşısında herkesin eşit konumda yer almadığını vurgulayarak, toplumsal ve politik koşulların kırılganlıkların dağılımını ve şiddetini belirlediğini savunmaktadır (Butler, 2005, s. 44-46). Kavramların Türkçe çevirilerinde zaman zaman ikilikler bulunsa da Butler'ın kullanımıyla kırılganlık (precariousness); bireylerin toplumsal değişimi gerçekleştirmek ve varlıklarını devam ettirebilmek için birbirlerine muhtaç olma durumları ve karşılıklı bağımlılıklarına dikkat çekmektedir. Güvencesizlik (precarity) ise işsizlik, hastalık ve yerinden edilme gibi riskler karşısında kırılganlıkların farklı gruplar arasında eşit dağılmaması durumuna işaret etmektedir (Butler J. , 2013). Dolayısıyla güvencesizlik, yalnızca istihdam ve ekonomi ile ilgili bir durum değil; statü, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, etnisite gibi kesişimsel dinamiklerle çevrili bir kavramdır (Hammond vd., 2020). Güvencesizliğe varoluşsal ve toplumsal bir yerden yaklaşan ve aynı zamanda kavramın ilişkiselliğine dikkat çeken Butler, kırılganlıkların toplumsal bağlılığı da beraberinde getirdiğini belirtmektedir (Butler, 2005, s. 10).

Foucault'nun teorisinde ise prekarite, disipline edici ve düzenleyici iktidar kategorisine göre ortaya çıkmaktadır. Disipline edici iktidar, özneleri bireyselleştirerek ve kontrol altında tutarak üretime dahil ederken, düzenleyici iktidar ise nüfusa odaklanarak bireysel terbiyeyi değil bütünün güvenliğini hedeflemektedir (Foucault, 2015, s. 255). Böylece disipline edici iktidar, özneyi iş gücü olarak şekillendirerek bedenden itaatkâr ve sağlıklı olmasını beklerken, düzenleyici iktidar ise nüfusun doğum-ölüm oranlarını, sağlık durumlarını ve yaşam verimliliğini kontrol ederek ekonomik üretkenliğini yönetmektedir (Lemke, 2016, s. 197-198). Foucault bu durumu "biyolojik olanın devletleştirilmesi" olarak açıklamaktadır (Foucault, 2015, s. 245). Biyolojik olanın devletleştirilmesi norm olanlar ve ötekiler arasında yapılacak olan ayrımın zeminini hazırlamakta ve onun görüşüne göre prekarya da buradan temellenmektedir. Çünkü norma uymayan özneler prekarize edilerek - diğer bir ifadeyle tehlikeli görülerek- güvencesizliğe itilmektedir. Ancak norm hem iktidarın kuralları ve dayatmasıyla hem de bireylerin sapma davranışından kaçınmak üzere dayatılana uymasıyla mevcudiyetini korumaktadır. Dolayısıyla bireylerin tutumu neoliberal anlayışın getirdiği rekabet, esneklik ve bireysellikle de uyuşmaktadır. Bireyler normdan sapmamak ve gözden çıkarılmamak için kolektiflikten uzaklaşarak rekabetçi bir tutumla kendi kapasitesini geliştirme zorunluluğuna gitmektedir (Demirkaya, 2017, s. 14-15). Çünkü sadece kendi özel hayatlarını güvence altına almayı düşünen bireylerin mahremiyetinin ve ahlakının kolayca yıkılabildiği bir çağda (Arendt, 2014, s. 89) güvencesizlik toplumsal ve ekonomik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Masquelier, 2018, s. 135). Neoliberal anlayışın yol açtığı bu dönüşüm toplumsal dayanışmayı baskılayarak, emeğin güvencesiz hale gelmesine sebep olan esnekliği ön plana çıkarmaktadır (Harvey, 2015, s. 83). Esnekliğin getirdiği belirsizlik ve geçicilik, bir taraftan iş ve serbest zaman arasındaki ayrımı yok ederken diğer taraftan özel bir yoksulluk türü yaratmaktadır (Hardt ve Negri, 2011, s. 155).

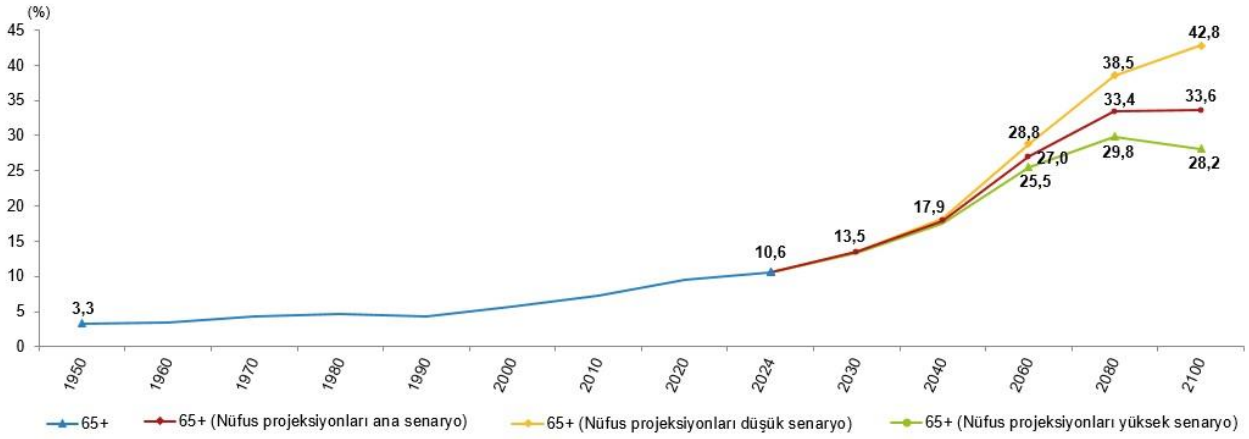
Son olarak Andries Baart'ın (2021) yapmış olduğu kapsamlı tanıma göre prekarite; "çeşitli belirsizliklerin hâkim olduğu, bireyin hayatını fiziksel, sosyal ve ekonomik olduğu kadar psikolojik ve varoluşsal olarak da derinden etkileyen kronik güvensiz yaşam durumudur ve temel haklardan, onurlu konumlardan, siyasi tanınmadan, etkin vatandaşlıktan ve hatta duygusal ilgiden yoksunlukla, kısacası endişe verici yaşam koşullarıyla karakterize edilir" şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla kavram, yıllar içerisinde çalışma koşullarının sınırını aşarak makro bir perspektife kaymış ve toplumdaki farklı kesimlerin zaman zaman deneyimlediği bir olguya dönüşmüştür. Bu doğrultuda yaşlılık bağlamında güvencesizliğin (prekarite) kesişimsel dinamiklerle şekillenen ve politika ekseninde ele alınması gereken bir kavram haline geldiği görülmektedir. Bu bağlamda kavram karmaşasına yer vermemek adına bu çalışmada savunmasızlık ve kırılganlıkla karakterize edilen prekarite için güvencesizlik kavramı tercih edilmiştir.

Yaşlılıkta Güvencesizlik

Ontolojik bir deneyim ve sosyoekonomik bir emek koşulu olarak güvencesizlik (Neilson ve Rossiter, 2008, s. 54), yaşlılık sürecindeki deneyimleri ve yaşamın ileriki döneminde meydana gelen yapısal ilişkileri anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır (Gonyea ve Grenier, 2021, s. 4). Güvencesizlik kavramı, sıklıkla neoliberal politikalar, modernite ve iş yaşamının getirdiği risklerle birlikte anılsa da özellikle kesişen dezavantajlılık durumlarında (yaş, cinsiyet, göçmenlik, sosyoekonomik durum gibi) ve yaşamın ileri dönemlerinde daha belirgin hale gelmektedir (Grenier vd., 2020, s. 7). Çünkü yaşlılık, bireylerin hareketlerini ve yapabilirliklerini kısıtlayan, çalışma yaşamına aktif bir şekilde katılmalarına engel olan bazı fizyolojik değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde sağlık durumunda kötüleşme, gelirin azalması, yaşa bağlı ayrımcılık ve dışlanma gibi yaşanan olumsuzluklar yaşlıların çeşitli risklere açık bir konuma gelmesine ve güvencesizliklerin yoğun bir şekilde hissedilmesine sebep olmaktadır (Çunkuş vd., 2019, s. 160).

Dünya genelinde yaşlı nüfus oranının hızla arttığı bir dönemde, bu artış yalnızca demografik bir değişim yaratmakla kalmayarak yaşlıların karşılaştığı sosyal ve ekonomik güvencesizlikleri de derinleştirmektedir. 2050 yılına kadar dünyada 60 yaşın üzerindeki nüfus oranının yaklaşık %22'ye çıkacağı tahmin edilmektedir (World Health Organization, 2024). Türkiye'de yaşlı nüfus oranına bakıldığında TÜİK tarafından, 65 yaş ve üzeri nüfus grubu için açıklanan verilere rastlanılmaktadır. Şekil 1'de de görüldüğü üzere Türkiye'de 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı 2024 yılı itibariyle %10,6 olmuş ve bu oranın önümüzdeki yıllarda artmaya devam etmesi beklenmektedir (TÜİK, 2025). Türkiye İstatistik Kurumu'nun nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı nüfus oranının 2030 yılında %13,5'e, 2040'ta %17,9'a, 2060'ta %27,0'ye ve 2100 yılında ise %33,6'ya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu veriler, Türkiye'nin demografik yapısında bir değişim yaşandığını ve yaşlı nüfusun giderek daha büyük bir toplumsal kesimi oluşturacağını göstermektedir. Özellikle düşük doğurganlık varsayımına dayanan senaryoda bu oran 2100 yılında %42,8 gibi çok daha yüksek bir seviyeye çıkmakta; bu da yaşlı bağımlılık oranı, sosyal güvenlik sisteminin ve sosyal harcamaların mali sürdürülebilirliği ve yaşlı bakım hizmetleri açısından ciddi riskleri beraberinde getirmektedir. Yüksek

doğurganlık varsayımı altında dahi yaşlı nüfus oranının %28,2'ye ulaşacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2025)

Şekil 1. Yaşlı Nüfus Oranı, 1950-2100 (TÜİK, 2025)

Yaşanan demografik değişim sonucunda, sağlık, gelir güvencesi ve toplumsal hayata katılım gibi birçok alanda meydana gelen eşitsizlikler yaşlılar arasında güvencesizliğin görünürlüğünü artırmaktadır. TÜİK'in verilerine göre, Türkiye'de 65 yaş ve üzeri bireylerin yoksulluk ve sosyal dışlanma riski son beş yılda %20,5'ten %23,1'e yükselmiştir (TÜİK, 2024b). Yaşlılıkta giderek artan yoksulluk oranı güvencesizlik ve refah üzerinde belirleyici olmaktadır. Yaşlılıkta karşılaşılan eşitsizlikler tekil bir durum olmaktan ziyade iç içe geçmiş ve birbirini tetikleyen faktörledir.

Neoliberalizmin Yaşlılık Üzerindeki Etkisi

Neoliberalizm düşüncesi 1970'li yılların sonlarından itibaren liberal ekonomi politikalarının girdiği çıkmaza çözüm olarak hayata geçirilmiştir. Bununla birlikte sosyal refah politikaları alanında devletin rolü azalarak özel sektörün etkisi artmıştır. Dolayısıyla neoliberalizm yalnızca ekonomik alanda değil sosyal refah, sosyal koruma, sosyal güvenlik politikalarında da etkili olmuş ve kar odaklı sistemler ön plana çıkmıştır (Korkmaz Yaylagül ve Bulut, 2023). Üretimin ve emeğin esnekleşerek metalaşmasına neden olan yeni anlayış, gelir eşitsizliklerini de beraberinde getirerek güvencesizliklerin artmasına neden olmuştur. En yalın ifadeyle neoliberalizm, ekonomi, sağlık, eğitim gibi temel insani alanların ve hatta günlük yaşam pratiklerinin piyasaya açılmasını; bu alanlardaki ilişkilerin metalaşmasını ifade eder. Ayrıca bu anlayış, bireyleri tüm eylemlerinin sorumlusu olarak konumlandırmakta ve yapısal eşitsizlikleri geri plana atarak kişisel performansı ön plana çıkaran bir özneleşme biçimini benimsemektedir (Çelik, 2012). Dolayısıyla neoliberal anlayışın hâkim olduğu alanlarda kolektif dayanışmadan söz etmek pek mümkün değildir. Neoliberalizmin bu ideolojik çerçevesi devletlerin sosyal politika ve uygulamalarına da yansımıştır.

1980'lerden itibaren sosyal politika alanındaki uygulamalarda özel piyasanın görünürlüğünün ve hakimiyetinin arttığını söylemek mümkündür. O dönemde yaşanan teknolojik gelişmeler, kadın istihdamında yaşanan artışlar ve geleneksel aile yapısındaki değişimlerle birlikte sosyal koruma alanının daraldığı ve sosyal harcamaların azaldığı görülmeye başlanmıştır (Yaşar ve Yenimahalleli

Yaşar, 2012, s. 74). Çünkü neoliberalizmin etkisiyle sosyal politikaların ideolojik temelleri sorgulanmış ve bu politikaların uzun vadede ekonomik istikrarı sağlayamayacağı inancı sosyal harcamaların kısıtlanmasının zeminini hazırlamıştır (Mkandawire, 2001, s. 11). Bu dönüşüm yaşlılık politikaları üzerinde de etkili olmuştur. Çünkü yaşlılık döneminde emeklilik uygulamaları, sağlık sistemi, bakım hizmetleri ve sosyal güvenlik gibi alanlarda yaşanan piyasalaşma birçok yaşlıyı etkiler hale gelmiştir. Refah devleti uygulamalarını eleştirerek neoliberal politikaları destekleyen görüşler, devlet tarafından yaşlılara sunulan hizmetleri ülke ekonomisini zor durumda bıraktığı gerekçesiyle eleştirerek bu alandaki hizmetlerin özelleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Nazlıer Keser, 2020, s. 305). Aynı zamanda risklerin ve sonuçlarının bireysel sorumluluklara indirgenmesi, yaşlılık döneminde bireylerin temel haklara erişimini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla neoliberal politikaların yaşlıları etkileyen yönlerini; emeklilik yaşının yükseltilmesi, yaşlı yoksulluğunun ve güvencesiz istihdamın artması, bakım sorumluluğunun aileler üzerine bırakılması ve sağlık sistemlerinin piyasalaştırılması gibi yapısal dönüşümlerde görmek mümkündür (Demir ve Güner, 2021; Korkmaz Yaylagül ve Bulut, 2023).

Neoliberalizmin yaşlılara yönelik baskıcı etkilerinden biri de aktif ve başarılı yaşlanmadır. Sosyal politikalarda yaşanan dönüşüm aynı zamanda kavram ve söylemlerde de güç ilişkilerinin bir yansıması olarak karşılık bulmaktadır. Doğurganlık oranlarının azalması ve yaşam süresinin uzamasıyla birlikte nüfusun yaşlanmaya başlaması, Avrupa Birliği tarafından kriz olarak ele alınmaya başlanmış ve bağımlı nüfus oranının yükselerek sosyal harcamaların artacağı endişesi gündeme gelmiştir (Ulukan, 2019, s. 26). Aktif yaşlanma, başarılı yaşlanma gibi söylemler başlarda yaşlılıkla ilişkilendirilen bağımlılık ve gerileme olumsuz algıları kırmak için ortaya atılsa da çeşitli eşitsizlikleri görmezden gelmesi nedeniyle eleştirilen söylemler olmuştur. Aktif yaşlanma düşüncesiyle bireylerden yaşlandıklarında kendi kendine yetebilmesi ve aynı zamanda ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamına aktif olarak katkı vermesi beklenmektedir (Council of the European Union, 2010). Ancak bireysel sorumluluğu vurgulayan aktif yaşlanma uygulamaları hem dayanışmaya ve karşılıklı bağımlılık düşüncesine zarar vermekte hem de kimi yaşlılar için imkânsız olan sağlıklı bir yaşlılık beklentisi oluşturmaktadır (Davey ve Glasgow, 2006, s. 25). Bu beklenti, bireylerin yaşam boyunca deneyimledikleri eşitsizlikleri ve yaşlılık döneminde çok boyutlu hale gelen güvencesizliklerini görmezden gelmektedir. Dolayısıyla yaşlılıkta kapsayıcılığı vurgulayan ve çeşitli eşitsizliklerin üzerinde duran politika ve planlamalara duyulan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır.

Kümülatif Eşitsizlikler ve Kesişimsellik

Kümülatif eşitsizlikler teorisi, eşitsizliklerin yapısal faktörler ve toplumsal sistemler aracılığıyla üretilerek aktarıldığını savunmaktadır (Ferraro ve Shippee, 2009, s. 334). Literatürde kümülatif eşitsizlikleri kümülatif avantajlar ve dezavantajlar olarak ele alan çalışmalar da mevcuttur (Crystal ve Shea, 1990; Dannefer, 2018). Kümülatif avantaj/dezavantaj kuramı, bireylerin yaşamları boyunca

içinde bulundukları yapısal konumun ve erişebildikleri kaynakların zamanla birikerek eşitsizlikleri pekiştirdiğini, sahip olanlar ile olmayanlar arasındaki farklılıkların giderek derinleştiğini öne sürmektedir (Merton, 1988, s. 606). Dannefer'in tanımına göre kümülatif dezavantajlar, bireyler arasında farklılaşan ekonomik durum, sağlık, statü gibi belirli özelliklerin zaman geçtikçe sistematik olarak artmasıdır (Dannefer, 2003, s. 327). Kümülatif avantajlar ise, iyi bir eğitim ve kariyer olanağının yaşlılıkta daha iyi sağlık hizmetlerine erişim ve emeklilik hayatı sunması gibi yaşam boyunca elde edilen fırsatların zamanla artarak daha büyük avantajlara dönüşmesidir. Dolayısıyla yaşamın ilk dönemlerindeki ayrıcalıklar (avantajlar) ya da eşitsizlikler (dezavantajlar) zaman içerisinde birikerek yaşlılığa aktarılmaktadır. Ancak bu avantajlar ve dezavantajlar bireylerin özelliklerinden ziyade toplumsal yapıların ve ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Dannefer, 2018, s. 3).

Kümülatif eşitsizlik teorisi, yaşam seyri perspektifi ile ilişkili bir biçimde, yaşlılık sürecinde oluşan eşitsizlikleri yalnızca yaşlılık bağlamında ele almaz, erken dönemde oluşan eşitsizliklerin yaşam yollarını nasıl belirlediğini anlamaya çalışır (Ferraro K. , 2007, s. 336). Bu doğrultuda Ferraro ve Shippee, (2009), kümülatif eşitsizliklerin beş temel ilkesinden bahsetmektedir:

1. Sosyal sistemler, demografik ve gelişimsel süreçler aracılığıyla eşitsizlikleri üretir: Çocukluk ve yetişkinlik dönemi koşulları, deneyim ve statü farkları, riskleri ve fırsatları şekillendirmektedir.
2. Dezavantajlar risklerle karşılaşma sıklığını, avantajlar ise fırsatlara erişim olanağını arttırır: Avantajlar ve dezavantajlar birbirinin tam olarak zıddı değildir; çünkü yaşam boyunca olaylar ve süreçler dinamik bir şekilde şekillenebilir.
3. Yaşam seyri yörüngeleri, risklerin birikimi, mevcut kaynaklar ve insan eylemleri tarafından belirlenir: Eşitsizliklerin oluşumunda yapısal faktörler temel alınsa da avantajların ve dezavantajların birikimi tamamen erken dönemdeki deneyimlere bağlı değildir; kaynakların büyüklüğü ve kullanımı, insan eylemliliği ve sosyal yapı arasındaki ilişkiler olumsuz yörüngelerin değiştirilebilirliğini etkiler.
4. Yaşam yörüngelerinin algılanış biçimi sonraki yörüngeleri etkiler: İnsanların yaşamlarının nasıl ilerlediğine ya da değiştiğine dair sahip olduğu algı sonraki süreçler üzerinde de etkili olmaktadır.
5. Kümülatif eşitsizlik erken ölüme yol açabilir; dolayısıyla tesadüfi olmayan bu seçilim yaşamın ilerleyen yıllarında eşitsizliğin azaldığı yanılgısını ortaya çıkarabilir: Yaşam boyu süregelen birtakım eşitsizlikler erken ölüme yol açabilir; bu durum sosyoekonomik statü ile sağlık arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Willson vd., 2007, s. 1912).

Bu doğrultuda yaşlılıkta karşılaşılan eşitsizlikler, değişen sosyoekonomik ve fiziksel koşullardan kaynaklanabileceği gibi bu eşitsizliklerin ardında tüm yaşam deneyimi birikiminin etkili olabileceği ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Kümülatif eşitsizlikler bir araya geldiğinde bu eşitsizliklerin etkileri daha şiddetli bir biçimde hissedilebilir. Örneğin, Sever'in yaptığı çalışmada,

herhangi bir mesleği bulunmayan ve düşük sosyoekonomik düzeye sahip yaşlı kadınların, daha erken yaşlarda deneyimledikleri dezavantajların etkisiyle yaşlılık döneminde, toplumsal yaşamdan giderek izole oldukları belirtilmektedir (Sever, 2021). Bu doğrultuda eşitsizliklerin bir arada seyretme biçimi olan kesişimsellik; bireysel deneyimler, toplumsal pratikler, yapısal faktörler ve kültürel ideolojilerdeki cinsiyet, ırk, sınıf, statü, etnik köken gibi kategorilerin yarattığı etkileşimi ve bu etkileşimden doğan güç ilişkilerini ifade etmektedir (Davis, 2008).

Crenshaw (1989) tarafından ortaya atılan kesişimsellik paradigması siyah kadınların hem cinsiyetleri hem de ırkları sebebiyle uğradıkları ayrımcılıkları ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak ortaya çıktığı tarihten itibaren çeşitli grupların (engelliler, yaşlılar, göçmenler vb.) karşılaştıkları dezavantajları açıklamak için kapsamlı bir çerçeve sunmuştur. Bu bağlamda kesişimsellik, günlük yaşam pratikleri içerisinde edinilen çoklu konumlanmaları ve bunlara bağlı gelişen eşitsizlikleri açığa çıkarmaktadır (Phoenix ve Pattynama, 2006, s. 187). Yaşlılık dönemi hem sağlık sorunlarının artması hem de sosyal destek ağlarının zayıflaması nedeniyle, diğer dönemlere kıyasla bireylerin daha fazla dezavantaja maruz kaldığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır (Muckenhuber vd., 2015). Yaşlanmayla birlikte gelen biyolojik, fizyolojik ve psikolojik dönüşümün yanı sıra yaşlılığı mikro ve makro düzeyde etkileyen kesişen kümülatif eşitsizlikleri anlamak (Dressel vd., 1997), yaşlıların karşılaştıkları güvencesizlikleri görünür kılmaya ve bu güvencesizliklerin yaşlanma deneyimlerini farklı bağlamlarda nasıl şekillendirdiğini anlamaya olanak tanımaktadır.

Cinsiyet

Yaş ve cinsiyet arasındaki ilişki, yaşam deneyimine ve yaşlılıkta karşılaşılan güvencesizliklere yön vermektedir. Bazı çalışmalar, yaşlı kadınların hem yaş hem de cinsiyet temelli ayrımcılıklarla karşılaşma riskinden dolayı yaş ve cinsiyet kesişimini çifte risk (double jeopardy) olarak ele almaktadır (Duncan ve Loretto, 2004). Kadınların istihdam sürecinde cinsiyet temelli ayrımcılık, önyargı ve engellerle karşılaşması literatürde cam tavan sendromu olarak kavramsallaştırılmıştır (Purcell vd., 2010; Derin, 2020). Cam tavan sendromu, kadınların çalışma alanlarında daha üst pozisyonlara gelmesini ve karar alma süreçlerine katılımlarının engellenmesiyle varlığını göstermektedir (Özkan, 2020, s. 134). Bu durumun yaşa bağlı nedenlerle kendini göstermesi ise gri tavan olarak adlandırılmaktadır (İlhan vd., 2023). Örneğin istihdam sektöründe, kadın çalışanların ağırlıklı olduğu bazı alanlarda (sekreterlik, resepsiyonist vb.) kadınların yaşı ilerledikçe işverenler tarafından tercih edilme oranı düşmekte olduğu belirtilmektedir (Handy ve Davy, 2007). Bu durum özellikle hizmet sektöründe istihdam edilen kadınlara yönelik güzellik ve imaj algıları ile ilişkilendirilmektedir (Jyrkinen ve McKie, 2012, s. 61). Dolayısıyla hükümetlerin çalışma yaşamını uzatmaya ve emeklilik yaşını yukarıya çekmeye yönelik politikaları yaşlı kadınların istihdam sektöründe karşılaştıkları durumlarla çelişmektedir (Atkinson vd., 2015). Bu doğrultuda belirsizlik ve istikrarsızlıkla karakterize edilen güvencesizlik (Standing, 2014), yaşlı kadınların istihdam sürecinde karşılaştıkları riskleri açıklamaktadır.

Yaş ve cinsiyet kesişiminde dikkat çeken bir diğer unsur ise yaşam süresinin farklılığıdır. Son yıllarda cinsiyete göre yaşam süreleri arasındaki fark azalsa da kadınların yaşam sürelerinin erkeklere kıyasla halen daha uzun olduğu görülmektedir (Austad, 2006; Leon, 2011). Ancak bu noktada kadınların yaşam sürelerinin sonunda daha kötü sağlık koşullarıyla yaşamak durumunda kaldıklarını belirtmek gerekmektedir (Hägg ve Jylhävä, 2021). Bu durum yaşlılığın daha çok kadın deneyimi olduğuna işaret ederek "yaşlılığın kadınsallaşması" olarak ifade edilmektedir (Canatan, 2015, s. 362). Bununla birlikte genellikte sağlık kuruluşuna gitme ve yardım isteme konularına daha az eğilimli olan erkekler yaşlılıkta ciddi sağlık ve bakım riskleri ile karşı karşıya kalmaktadır (Calasanti, 2004). Hegemonik erkeklik anlayışının baskısı ve ortaya çıkardığı güvencesizlikler yaşlı erkeklerin karşılaştığı sağlık sorunlarını daha da derinleştirmektedir.

Kadınlar ise yaşlılık sürecinde kronik hastalıklarla uzun yıllar yaşama (Crimmins vd., 2002), eş kaybı nedeniyle yalnız kalma ve önceki yaşantılarında çalışma hayatına katılım kısıtlılıkları (Karadeniz ve Öztepe, 2013) gibi faktörler nedeniyle güvencesizliğin getirdiği risklere daha açık hale gelmektedir. Çalışma hayatına düşük katılım oranı, yaşlılık döneminde kadınların sosyal güvenlik kapsamında emeklilik hakkından yararlanma ihtimalini de düşürmektedir. Çünkü finansal bir kaynak olarak emeklilik maaşını alabilmenin ön koşulu sigortalı bir biçimde çalışma hayatına katılmaktır. Dolayısıyla kadın ve erkeklerin yaşlılıklarında sosyal güvenceden yararlanabilme olasılıkları farklılaşmaktadır (Liman, 2023). Yaşlılık ve cinsiyet kesişiminde karşılaşılan ve biriken eşitsizlikler hem toplumsal cinsiyet rolleriyle hem de ekonomik ve sosyal koşullarla şekillenen yeni güvencesizlik biçimlerini ortaya çıkarmaktadır.

Gelir Güvencesi

Yaşlılıkta refahı etkileyen faktörler arasında kritik bir yere sahip olan gelir düzeyinin yaşlılık döneminde azalması ya da hiç gelir güvencesinin olmaması, bireyleri kırılganlıklar ve riskler karşısında daha savunmasız bir hale getirmektedir (Ogg, 2005, s. 70). Yaşlılıkta gelir güvencesi sağlayan bir sistem olarak emeklilik ise prim ödeme şartına bağlı olarak sağlandığı için her yaşlının emekli olması söz konusu değildir (Erdoğmuş, 2022, s. 384). Sosyal ilişkiler ve aktivitelere zaman ayırabilme açısından avantajlı olması gereken emeklilik dönemi; düşük gelir düzeyi, artan sağlık sorunları ve bağımlılık durumu nedeniyle oldukça dezavantajlı bir döneme dönüşmektedir (Günler, 2022, s. 357). Emekli maaşlarının yaşlı bireylerin temel yaşam giderlerini karşılamada yetersiz kalması, bu bireyleri iş yaşamına devam etmeye ya da tekrar iş gücüne katılmaya zorlamaktadır. Çalışma süresi boyunca düzenli prim ödemesine sahip olamadığı için emeklilik hakkı elde edemeyen bireyler ise, 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında sağlanan yaşlılık aylığından yararlanmak durumunda kalmaktadır (Ağçalı, 2020). Sosyal güvenlik sisteminin bir parçası olan bu uygulama, yalnızca muhtaçlık kriterine dayalı olarak işlemekte ve yaşlı bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemektedir. Ancak bu aylıkların düşüklüğü, yaşlı bireyleri yoksulluk ve güvencesizlikle karşı karşıya bırakmakta; bu durum da onları kayıt dışı ve düşük ücretli işlere yöneltmekte ya da

yaşamlarını sürdürebilmek için ailelerine veya yakın çevrelerine bağımlı kılmaktadır (Karadeniz ve Öztepe, 2013; Aslan, 2024).

Değişen sağlık ve çalışma koşulları yaşlı bireylerin ekonomik olarak hayatta kalma mücadelesini zorlaştırmaktadır. Yaşlı emekliler arasında, tek başına yaşayanlar ve kadınlar düşük gelir nedeniyle yoksulluk riskinin en yüksek olduğu gruplardır (Patsios, 2006, s. 435). Bu bağlamda güvencesizlik, ekonomik belirsizliklerin aratarak sosyal izolasyona zemin hazırladığı bir kavram olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte gelir güvencesizliği ekonomik kırılganlığın tek sebebi değildir; artan tüketim harcamaları, tedavi masrafları ve konutsuzluk gibi faktörler de ekonomik güvencesizliği etkilemektedir (Gilleard ve Higgs, 2020). Dolayısıyla gelir güvencesi sorununu bireysel bağlamın ötesinde daha geniş bir sosyal, ekonomik ve politik yapının içinde konumlandırmak gerekmektedir (Cunningham ve Cunningham, 2008).

Sağlık Koşulları ve Engellilik

Yaşlılık sürecinde değişen fizyolojik, biyolojik ve psikolojik koşullarla birlikte daha fazla sağlık sorunu ortaya çıkmaktadır. Örneğin sinir sistemindeki değişiklikler, kas gücünde ve motor kontrolündeki azalmalar yaşlılarda düşme ve düşmeye bağlı yaralanmalara (Avcı ve Avcı, 2021, s. 52) sebep olurken, solunum sistemindeki değişiklikler (akciğer dokularının elastikiyetinde azalma gibi) nefes alıp vermeyi zorlaştırabilmektedir (Soyuer ve Soyuer, 2008, s. 220). Bilişsel beceriler ve bellek işlevlerinde meydana gelen gerilemeler sonucunda ise demans yaşlılarda görülen en önemli sağlık sorunlarından biri haline gelmektedir (Cangöz, 1999, s. 99). Bununla birlikte, birçok yaşlı birey, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde sağlık güvencesine sahip olmamaları ve koruyucu sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan yetersizlikler nedeniyle, bu dönemlerde ortaya çıkan hastalıkları tedavi ettirememektedir. Erken müdahale edilemeyen bu sağlık sorunları, yaşlılık döneminde daha şiddetli ve kronik bir hale gelerek bireyin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir (Çağlar, 2017, s. 201). Kronik hastalıkların sebep olduğu izolasyon ve bakım ihtiyacı, geleceğin belirsizliği ve güvencesizliği yaşlılarda depresyon, kaygı gibi çeşitli psikolojik hastalıkları da beraberinde getirmektedir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010; Tümerdem, 2006). Bu gibi durumlardan dolayı yaşlılık çoğu zaman gerileme, zayıflama, yitirme ve azalma gibi olumsuz kavramlarla birlikte anılmaktadır.

Yaşlılık sürecinde bireylerin güvencesizlik ve kırılganlık durumlarını anlayabilmek için, yaşlılığa özgü biyolojik, fizyolojik ve sosyal değişimlerin tanımlanması önemlidir. Bu değişimlerin en önemli sonuçlarından biri, yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan engellilik durumudur. Yaşlı bireylerde fizyolojik dengelerin bozulması, buna bağlı olarak gelişen diyabet, hipertansiyon ve kanser gibi kronik hastalıklar, düşme ve kazalara bağlı yaralanmalar, duyu organlarının işlevlerinde azalma ile fiziksel, ruhsal ve sosyal becerilerde kısmi veya tam kayıplar, hareket kabiliyetinin azalmasına ve bağımsız yaşam kapasitesinin kısıtlanmasına yol açmaktadır (Keskinoğlu, 2012, s. 75). Yaralanmalar, kazalar veya hastalıklar sonucunda ortaya çıkan engellilik durumu yaşamın her döneminde görülebilir; ancak yaşlılıkla birlikte meydana gelen değişimler, bu durumun görülme olasılığını artırabilir. Engellilik durumu fizyolojik ve biyolojik fonksiyonlarda veya beden yapısındaki değişiklikler, okuma veya

hareket etme gibi aktivitelerde sınırlılıklar ve sosyal hayata katılımda kısıtlılık sonucunda meydana gelmektedir (World Health Organization, 2001). Yaşam süreci boyunca norm dışı ve ötekileştirilen bir olgu olarak değerlendirilen engellilik, yaşlılık döneminde ise doğal bir süreç olarak kabul edilmektedir (Grenier vd., 2016).

Engellilik ve yaşlılık kesişimi sosyolojik açıdan ele alındığında, bu süreçte sosyal kimlikler ve kültürel anlatıların şekillendirici bir etkisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaşlı bireyler, engellilik kavramını genellikle kimliklerine yönelik olumsuz bir etiket olarak görüp, bu tanımlamadan kaçınma eğilimindedirler. Bu direnç, engelliliğin toplumsal damgalama yaratması ve bireylerin yaşam kalitelerini olumsuz etkilemesi riskini taşıyan bir durum olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır (Oldman, 2002). Diğer taraftan engelli bireyler de yaşlılıkla ilişkilendirilen gerileme ve düşkünlük anlatısına direnmek için kendilerini yaşlı kategorisinden ayrı tutma eğiliminde olmaktadır (Grenier vd., 2016). Her iki grubun da deneyimlediği sorunlar ve ortaya çıkan ihtiyaçlar, bakım politikalarını ve bireylerin başkalarına duyduğu bağımlılığı önemli bir tartışma konusu haline getirmektedir.

Bakım

Türkiye'de uygulanan yaşlı bakım politikalarının, yaşlıların ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayabildiğini söylemek mümkün değildir. Çoğu zaman bakım eylemi özel alanda aileler tarafından gerçekleştirilmektedir (Çağlar, 2017, s. 204). Aile içerisinde de genellikle kadınlar bu görevi üstlenmektedir (Özateş Gelmez, 2015). Bazı yaşlılar ise toplu yaşamı ve kurum bakımını tercih etmek istemektedir. Ancak bu yalnızca ekonomik açıdan bunu gerçekleştirebilme imkanına sahip olanlar için bir seçenektir (Oldman, 2002). Çünkü neoliberal politikalar, kamu hizmetlerinin metalaşmasına yani bakım, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi temel hizmetlerin özel sektör tarafından yönetilmesine yol açmaktadır (Brown, 2015). Bu süreç, bireyleri kolektif sosyal güvencelerden yoksun bırakarak toplumsal dayanışma mekanizmalarının zayıflamasına neden olmakta ve hizmetlere erişimi bireylerin ekonomik gücüne bağlı hale getirmektedir. Toplumsal yapıların bireylere güvence sunma konusunda yetersiz kalması toplumsal dayanışmanın zayıflamasına ve yaşlı bireyler piyasadaki riskler karşısında savunmasız kalmasına neden olmaktadır (Streeck, 2016). Dolayısıyla riskin bireyselleşmesi, korumanın da bireysel çabalarla sağlanmasına yol açmaktadır (Phillipson, 2020). Baskın anlayış ekonomik olan için toplumsal olanın terk edilmesine işaret etmektedir (Judt, 2015, s. 296). Bu doğrultuda toplumun işleyişi ve ihtiyaçlarına cevap verme biçiminin ekonomik unsurlar üzerinden şekillendiğini söylemek mümkündür.

Bakım konusundaki bir diğer husus ise özellikle kadınlar tarafından verilen kuşaklararası bakımdır. Aile içinde çocuğa, yaşlıya ve toruna kadınlar tarafından sağlanan bakım, kadın ve erkeklerin istihdam olanaklarının farklılaşmasındaki önemli unsurlardan biridir (Öztürk ve Çetin, 2009). Yaşlanan nüfusa sahip ülkelerde yaşlılar, çocuklar ve engelliler gibi bakıma ihtiyaç duyan gruplara kamu tarafından sağlanan bakım hizmeti kadınların istihdama katılım oranlarını arttırmaktadır (Elson, 2017). Bu durum kadınların yaşlılık döneminde gelir güvencesi olarak emeklilik aylığına sahip olmalarını da etkilemektedir. Toplumsal yapıların zayıflaması ve kamusal alanların tükenmesi

yaşlılığın özel alan sorunu olarak görülmesine yol açarak yaşlılar için farklılaşan güvencesizlik boyutları oluşturmaktadır (Standing, 2014, s. 295). Yaşlılığın getirdiği sorunların, bireylerin sorumluluğuna devredilmesi, aktif ve başarılı yaşlanma politikalarının benimsenmesi, yaşlıları bu süreci tek başlarına yönetme zorunluluğuyla karşı karşıya bırakmaktadır (Foster ve Walker, 2015). Lorey (2015), bu bağlamda güvencesizliği bireyin toplumsal konumunu, kimliğini ve öznelliğini şekillendiren kapsamlı bir olgu olarak değerlendirmektedir. Güvencesizlik, istisnai bir durum olmaktan ziyade, bireylerin yaşamlarının bütününe yayılan yapısal bir dinamik olarak varlığını sürdürmekte ve ekonomik belirsizliğin ötesinde, sosyal ve psikolojik boyutlarıyla bireyin varoluşunu etkilemektedir. (Lorey, 2015, s. 1). Her yaşlının güvencesizliği farklı bir biçimde deneyimlemesi yaşlılığı çok boyutlu toplumsal bir konu haline getirmektedir.

Sosyal İzolasyon

Emek piyasalarındaki belirsizlik, barınma ve bakım krizi, sosyal güvenlik sistemlerinin istikrarsızlığı güvencesizlik ile anılan yaşlı bir kuşak yaratmaktadır (Standing, 2014). Yoksulluk ve sağlık koşulları gibi kesişen unsurlar sosyal izolasyon riskini arttırmaktadır (Hammond vd., 2020). Bireyin sosyal ilişkilerinin zayıflayarak toplumsal alandan uzaklaşması durumu olarak ifade edilen sosyal izolasyon (Oksel ve Turan, 2024, s. 155), bireysel olarak deneyimlenen bir durum gibi görünse de bazı bölgelerde daha belirgin hale gelmektedir. Özellikle dezavantajlı olarak nitelendirilen (Geliş vd., 2019), sağlık, güvenlik, barınma ve ekonomik açıdan yetersiz olan ve temel gereksinimlerin karşılanması bakımından elverişli olmayan bölgelerde yaşayan yaşlılar, mekânsal ve yapısal unsurlarla şekillenen bir sosyal izolasyona maruz kalmaktadır.

Yaşlılık döneminde maruz kalınan sosyal izolasyonun, sağlık sorunları ve sağlık hizmetlerine erişim ile önemli bir ilişkisi bulunmaktadır. Sosyal izolasyonun sebep olduğu yalnızlık ve depresyon aynı zamanda kalp hastalıkları, felç (Valtorta vd., 2016) ve erken ölüm oranları (Steptoe vd., 2013) üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte sosyal ilişkilerin kurulmasını ve sosyal destek mekanizmalarından faydalanmayı kısıtlayan bölgelerin fiziki yapısı aynı zamanda yaşlıların hareket alanlarını ve bağımsızlıklarını olumsuz etkilemektedir. Yaşlı refahını etkileyen bir unsur olan fiziki çevre koşulları, bireylere aktif yaşlanma imkânı tanıyan güvenli ve temiz bir çevreyi ifade etmektedir (Zengin Taş vd., 2023). Bu koşullar yaşlı bireylerin, sosyal hayat katılmalarını kolaylaştırarak yaşlılıkta sosyal izolasyonu önlemeyi hedeflemektedir. Birçok yaşlı ve emekli maddi koşullar nedeniyle sosyal hayata katılamadığını dolayısıyla sağlıklı ilişkiler kuramadıkları için sosyal destek mekanizmalarından yoksun olduğunu belirtmektedir (Patsios, 2006). Bu bağlamda yaşlı dostu kentler ve mekanlar bireylerin hem fiziksel sağlıkları üzerinde hem de sosyal ihtiyaçlarının giderilmesinde olumlu bir etkiye sahip olmaktadır (Greenfield vd., 2012).

Sosyal Koruma ve Sosyal Güvenlik Mekanizmaları

Temel bir insan hakkı olan sosyal koruma, bireylerin istihdam sürecine katılmasını zorlaştıran ve gelir elde edememesine sebep olan hastalık, yaşlılık, engellilik, işsizlik gibi durumlarla karşı karşıya kaldıklarında, gelir güvencesi veren ve sağlık hakkına erişimini sağlayan bir politika çerçevesidir

(Şenkal, 2021; ILO, 2024). Asya Kalkınma Bankası sosyal korumayı; bireylerin risk maruziyetini minimize eden, herhangi bir tehlike ve/veya gelir kaybı durumuna karşı koruma becerilerini arttıran, yoksulluğu ve kırılganlığı en aza indirmek için çabalayan politika araçları olarak tanımlamaktadır (Asian Development Bank, 2003). Dolayısıyla sosyal korumanın gelir kaybı yaşayan bireyler için gelir desteği sağlamasının yanı sıra istihdama yönelik politikalar geliştirme, sağlık hakkına erişim sağlama, toplumsal eşitsizlikleri azaltarak sosyal dışlanmayı önleme gibi boyutları da bulunmaktadır.

Sosyal koruma sistemleri; sosyal hizmetler, sosyal yardımlar, istihdam programları ve sosyal sigorta gibi çeşitli program ve uygulamalardan oluşmakla birlikte (Şenkal, 2021), sosyal güvenliğin sağlanması için gereken önlemleri almayı da gerektirmektedir (Yi, 2010). Türkiye'de sosyal koruma ve sosyal güvenlik kavramları zaman zaman birbiri yerine kullanılsa da (Şener, 2010, s. 2) sosyal korumanın, sosyal güvenliği de içeren daha geniş kapsamlı bir kavram olduğu görülmektedir. Buradan hareketle sosyal korumanın sosyal adaleti sağlamada bir araç olarak yoksulluğu azaltma işlevine sahip olduğunu söylemek mümkündür (Kayalıdere ve Şahin, 2014, s. 63). Sosyal korumanın sosyal güvenliği kapsayan geniş perspektifi, bireyleri karşılaşabilecekleri risk ve güvencesizliklere karşı korumayı hedefleyerek uluslararası standartlarla da desteklenmektedir.

ILO tarafından 1952'de kabul edilen 102 nolu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi'nde bireyleri çeşitli sosyal risklerden korumak amacıyla sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınması gereken durumlar; engellilik, iş kazaları ve meslek hastalıkları, işsizlik, annelik ve aile, tıbbi bakım, hastalık, yaşlılık ve ölüm olarak ifade edilmektedir (Merrien, 2013, s. 85). Eurostat (Avrupa İstatistik Ofisi), sosyal koruma politikaları çerçevesinde sağlanan yardım ve hizmetleri; hastalık, malullük, ölüm/dul ve yetim, çocuk ve aile, yaşlılık, konut, işsizlik ve sosyal dışlanma olarak toplamda sekiz alanda tanımlamaktadır (Eurostat, 2024). ILO ve Eurostat'ın belirttiği sosyal koruma gerektiren durumlar, bireylerin yaşamları boyunca karşılaşabilecekleri sosyal riskleri ifade etmektedir. Özellikle gelir kaybı, sağlık problemleri ve izolasyon gibi sorunların yoğun yaşandığı yaşlılık sürecinde, emeklilik sistemi bireylere ekonomik anlamda güvence sağlayan ve yoksulluğun azaltılmasında rol oynayan bir sosyal koruma politikası olarak karşımıza çıkmaktadır.

TÜİK'in yayınladığı sosyal koruma istatistiklerine göre Türkiye'nin sosyal koruma harcamalarının gayrisafi yurt içi hasıla içindeki oranın %10,1 ve bu oran içerisinde emekli ve yaşlılara yapılan harcamaların ise %4,4 lük oranla en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir (TÜİK, 2024c). Genel itibariyle kamu emeklilik sistemlerinin bireysel açıdan gelir güvencesi sağlama ve toplumsal açıdan ise yoksulluğu azaltma amacını taşıdığı belirtilmektedir (Barr ve Diamond, 2006). Bu doğrultuda Türkiye'deki emeklilik uygulamaları da sosyal güvenlik sistemlerinin ilerleyişine paralel bir yol izlemiştir. Ancak Türkiye'de ekonomik ve idari yapıya göre şekillenen sosyal güvenlik sistemleri büyük ölçüde sürdürülebilir çözümler üretme anlayışından uzak ve dönemsel koşulları baz alan bir yapıya sahip olmuştur (Erdoğmuş, 2024, s. 153). Bu nedenle de zaman zaman emeklilik yaşı ve prim günü sayılarında değişiklikler yapılarak kadın ve erkekler arasında farklı uygulamalar hayata geçirilmiştir.

Türkiye'deki emeklilik sistemleri genel olarak üç kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar; 65 aylığı olarak bilinen, vergilerle finanse edilen ve 2022 sayılı kanun kapsamında muhtaçlık değerlendirilmesi sonucunda bağlanan aylık uygulaması, istihdam ve prim esasına dayalı sosyal sigorta sistemleri ve son olarak isteğe bağlı bireysel emeklilik sistemleridir (Sarıca, 2019, s. 483). En yaygın emeklilik sistemi sosyal sigortalar olmakla birlikte, ekonomik nedenlerle emekli bireylerin çalışmaya devam etmesi de giderek yaygınlaşmaktadır. Türkiye'deki bireylerin emekliliği yaşlılık döneminde bir gelir güvencesi olarak yetersiz gördükleri belirtilmektedir (Çınay, 2023). Dolayısıyla yaşlılık döneminde bağımsızlık, bakım, gelir ve güvence temelinde gerçekleştirilecek uygulamalar sosyal koruma politikalarının önemli parçalarını oluşturmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Güvencesizlik yaşamın her döneminde farklı koşullarda ortaya çıkabilir ve her bireyin güvencesizliklere maruz kalma biçimi ekonomik ve politik unsurlar tarafından şekillenir. Dolayısıyla güvencesizlik, risklerin ve kırılganlıkların arttığı yaşlılık döneminde, mikro ve makro süreçler arasındaki ilişkiyi anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Birçok toplumun nüfusunda yaşanan demografik dönüşüm, öznel ve toplumsal bir deneyim olarak yaşlılığın çok boyutluluğuna odaklanmayı gerektirmektedir. Tarihsel süreçte bireyciliğin ön plana çıktığı toplumsal yapılar, neoliberal yaklaşımla birlikte emek piyasasında esnekliğin ve rekabetin arttığı, refah alanında devlet müdahalelerinin sınırlı hale geldiği bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir. Bu değişimler yaşlılıkta yaşanan güvencesizliğin etkisini artıran temel dinamikler arasında yer almaktadır.

Yaşlılıkta güvencesizliğin boyutlarını kavrayabilmek, kesişimsel ve kümülatif eşitsizlikler üzerine düşünmeyi gerektirir. Çünkü yaşlılık, yalnızca fizyolojik, biyolojik ve psikolojik değişimlerle sınırlı kalmayıp, toplumsal, kültürel ve ekonomik faktörlerle de şekillenen bir süreçtir. Kesişimsellik paradigması, cinsiyet, gelir ve mekân gibi unsurların yaşlılıkta dezavantajları artırabileceğini ya da azaltabileceğini vurgularken, kümülatif eşitsizlik yaklaşımı, yaşam boyunca maruz kalınan olumsuzlukların birikerek yaşlılıkta da devam ettiğine işaret eder. Bu iki bakış açısı, yaşlılık olgusunu sosyal hizmet ve sosyal politika perspektifinden ele alma imkânı sunar.

Eşitsizliklerin yoğun bir şekilde yaşandığı ve bireylerin bağımsızlıklarının tehlikeye girdiği yaşlılık sürecinde, sosyal hizmet disiplini, sosyal adaletin sağlanması, bireylerin özgürleşmesi ve güçlenmesi hedeflerini merkezine alır. Bu doğrultuda, yaşlıların toplumsal yaşamdan dışlanmadan, fiziksel ve sosyal bağımsızlıklarını koruyabilecekleri ve sağlıklarını sürdürebilecekleri politikaların oluşturulması önem arz etmektedir. Sosyal hizmet, hem mikro düzeyde bireylerin yaşam deneyimlerini gözeten hem de makro düzeyde güç ilişkilerini dikkate alan bütüncül yaklaşımlar geliştirerek, yaşlılıkta güvencesizliği azaltmaya yönelik müdahalelerde bulunmalıdır. Yaşlılıkta risk oluşturan durumların birbiriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu nedenle demografik yapıda yaşanan değişim, yaşlı sağlığı ve refahı alanında kapsamlı planlamaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

This study aims to evaluate how precarity in old age is shaped by multidimensional dynamics such as gender, health conditions, disability, care, income security, social isolation and social protection mechanisms through intersectionality and cumulative inequality theories. While the intersectionality paradigm emphasizes that factors such as gender, income and location can increase or decrease disadvantages in old age, the cumulative inequality approach points out that adversities experienced throughout life accumulate and continue into old age. These two perspectives offer the opportunity to address the phenomenon of old age from the perspective of social work and social policy. Accordingly, the sub-objectives of the study are as follows:

- To define the phenomenon of precarity in old age theoretically,
- To examine the effects of the inequalities accumulated throughout life and the social transformation created by the neoliberal approach on the new forms of precarity that emerge in old age,
- To address the precarity faced by older people at the macro level, in structural and political contexts.

In this context, the study seeks to answer the following questions:

- How is precarity in old age shaped by structural inequalities that accumulate throughout life?
- How do intersecting disadvantages such as gender, changing health conditions, care responsibilities and social insecurity affect the experience of precarity in old age?
- How do the transformations and expectations emerging with neoliberalism affect old age?

In line with these questions, the study aims to evaluate the new risks posed by the physical and social changes that individuals experience in old age and how inequalities accumulated from the early stages of life are transferred to old age through the concept of precarity.

Design and Methodology

This study is a conceptual review prepared within the scope of qualitative research methodology. Within this framework, the study first explains how the concept of precarity has been addressed by different theorists since its emergence and how its scope has expanded. In this study, precarity is used as a concept that provides an important framework for understanding old-age experiences and the structural relationships that emerge later in life.

Theoretical Framework

Old age is an important individual and social stage at the end of the life course. Although it is a natural part of human life, the aging process also gives rise to various inequalities based on economic and social conditions. This situation can make elderly vulnerable and precarious in the face of various risks. Precarity has become an issue that has been used and discussed in various disciplines since the late twentieth century. Precarity has been evaluated from three different perspectives: as a labor condition and situation in Pierre Bourdieu's perspective, as a social class in Guy Standing's studies, and as an ontological experience in Judith Butler's studies.

Over the years, the concept has shifted beyond the boundaries of working conditions to a macro perspective and become a phenomenon that different segments of society experience. In this respect, precarity in the context of old age has become a concept that is shaped by intersectional dynamics and needs to be addressed from a policy perspective.

At a time when the proportion of the elderly population is rapidly increasing worldwide, this increase not only creates demographic change but also deepens the social and economic precarity faced by the elderly. Since the 1970s, neoliberalism has begun to influence social policies concerning the elderly. The aspects of neoliberal policies affecting the elderly are seen in structural transformations such as raising the retirement age, increasing elderly poverty and precarious employment, leaving the responsibility of care to families, and the marketization of health systems. The aging of the population with decreasing fertility rates and increasing life expectancy has been treated as a crisis by the European Union, and discourses such as active aging and successful aging have been used to maintain the elderly's contribution to economic, social and cultural life.

This discourse ignores the inequalities that individuals experience throughout life and the precarity that becomes multidimensional in old age. The theory of cumulative inequalities argues that inequalities encountered early in life are produced and transmitted through structural factors and social systems. When cumulative inequalities converge, the effects of these inequalities can be felt more acutely. Intersectionality, as the way inequalities coexist, refers to the interaction of categories such as gender, race, class, status, and ethnicity in individual experiences, social practices, structural factors and cultural ideologies, and the power relations arising from this interaction. Understanding the biological, physiological and psychological transformation that comes with aging, as well as the intersecting cumulative inequalities that affect aging at the micro and macro levels (Dressel et al., 1997), allows us to reveal the forms of precarity that older people face and to understand how this precarity shapes their aging experiences in different contexts.

This study examines how forms of precarity experienced in old age are shaped by dynamics such as gender, health conditions, disability, care, income security, social isolation and social protection mechanisms.

Conclusion

This study examines the phenomenon of precarity in the context of old age and reveals how various factors such as gender, health, care and social security create multiple layers of risk in the lives of older individuals. The analysis shows that precarity in old age has economic, social and psychological dimensions. Advantages and disadvantages accumulated early in life are cumulatively transferred to old age, making it difficult for older adults to meet their basic needs independently. This situation also restricts older adults' access to many fundamental rights, especially the right to health. Age-related social isolation stands out as an important factor that deepens this precarity. Urban policies and income deprivation have a major impact on the experience of isolation. Gender has a critical impact on structural inequalities that persist throughout life. Women in particular face structural challenges such as job insecurity, low-paid jobs, care responsibilities and health problems, and must cope with these inequalities in old age.

Due to the inadequacy of pension systems, which have the function of preventing poverty in old age as a social protection mechanism, individuals are forced to continue working in old age. This makes them vulnerable to precarious employment. The shrinking scope of social welfare systems and the weakening of social support mechanisms limit the capacity of older individuals to cope with loneliness, poverty and health problems. The concepts of flexibility, subjectivity and individual responsibility promoted by the neoliberal approach suppress collective solidarity and increase uncertainty and precarity. The study highlights the need to develop welfare policies that address not only age but also gender, health and community-based vulnerabilities, and take into account cumulative inequalities and intersectionality.

Limitations

In this review, the risks posed by intersecting cumulative inequalities in old age are evaluated within the framework of the concept of precarity. However, since this study is structured around a theoretical framework, different forms of inequality could not be included. While the theoretical framework and evaluation presented in this study discuss the phenomenon of precarity in old age, more research using different methods is needed to expand the literature in this area.

KAYNAKÇA

Açık Turguter, E., ve Şık, İ. (2024). Emeğin Grileşmesi: 65 Yaş Üstü Sanayi İşçilerinin Çalışma Koşulları ve Deneyimledikleri Sorunlar. *İmgelem*(14), s. 193-220.

Ağçalı, S. (2020). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları. *İNSAMER*, s. 1-5.

Akkuş Güvendi, M. (2019). Prekarya Tartışmaları Kavram, Tanım ve Durum. *İnsan ve Toplum, 9*(4), s. 133-150.

Arendt, H. (2014). *Totalitarizmin Kaynakları 3.* İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Asian Development Bank. (2003). *Social Protection.* Asian Development Bank.

Aslan, H. (2024). *Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğunun Görünümü ve Yaşlı Aylıklarının Yaşlı Yoksulluğunu Önlemedeki Rolü.* Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atkinson, C., Ford, J., Harding, N., ve Jones, F. (2015). The Expectations and Aspirations of A Late-Career Professional Woman. *Work, Employment and Society, 29*(6), s. 1019-1028.

Austad, S. N. (2006). Why Women Live Longer Than Men: Sex Differences in Longevity. *Gender Medicine, 3*(2), s. 70-92.

Avcı, F., ve Avcı, Ş. (2021). Yaşlılık Döneminde Görülen Değişiklikler, Fiziksel İnaktivite, Kinezyofobi ve Düşmeler. *Abant Sağlık Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi, 1*(2), s. 51-62.

Baart, A. (2021). Precariousness, Precarity, Precariat, Precarization, and Social Redundancy. M. Hamington, ve M. Flower (Dü) içinde, *Care Ethics in the Age of Precarity* (s. 91-119). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Barr, N., ve Diamond, P. (2006). The Economics of Pensions. *Oxford Review of Economic Policy, 22*(1), s. 15-39.

Bodner, E., Palgi, Y., ve Wyman, M. F. (2018). Ageism in Mental Health Assessment and Treatment of Older Adults. L. Ayalon, ve Tesch-Römer (Dü) içinde, *Contemporary Perspectives on Ageism* (s. 241-262). Switzerland: Springer.

Bora, T. (2010). Tekel Direnişinde Ara Son - Sınıf Mücadelesi: 'Hep' Olan ve 'Yeni' Olan. *Birikim*(251-252), s. 9-12.

Bourdieu, P. (2006). *Karşı Ateşler.* (H. Yücel, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Brown, W. (2015). *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution.* New York: Zone Books.

Burn, I., Button, P., Figinski, T. F., ve McLaughlin, J. S. (2020). Why Retirement, Social Security, and Age Discrimination Policies Need to Consider the Intersectional Experiences of Older Women. *Public Policy ve Aging Report, 30*(3), s. 101-106.

Butler, J. (2005). *Kırılgan Hayat.* (B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Butler, J. (2013). Kırılganlık, Muhtaçlık ve Halk Egemenliği Üzerine Judith Butler ile Söyleşi. (H. Arık, Ö. Aslan, ve T. Ellialtı, Röportajı Yapanlar) Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar.

Butler, R. N. (1980). Ageism: A Foreword. *Journal of Social Issues, 36*(2), s. 8-11.

Buz, S. (2015). Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(53), s. 268-278.

Calasanti, T. (2004). Feminist Gerontology and Old Men. *Journal of Gerontology: Social Sciences, 59*(6), s. 305-314.

Canatan, A. (2015). Yaşlılar ve Toplum. H. Bacanlı, ve Ş. Terzi (Dü) içinde, *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi* (s. 357-392). İstanbul: Açılım Kitap.

Cangöz, B. (1999). Yaşlılıkta Bilişsel ve Psikolojik Değişim. Y. G. Kutsal (Dü.) içinde, *Geriatri: Yaşlı Sağlığına Multidisipliner Yaklaşım* (s. 99-104). Ankara: Türk Eczacıları Birliği Eczacılık Akademisi Yayını.

Council of the European Union. (2010). *Council Conclusions on Active Ageing.* Luxembourg.

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum, 1989*(1), s. 139-167.

Crimmins, E. M., Kim, J. K., ve Hagedorn, A. (2002). Life With and Without Disease: Women Experience More of Both. *Journal of Women ve Aging, 14*(1-2), s. 47-59.

Crystal, S., ve Shea, D. (1990). Cumulative Advantage, Cumulative Disadvantage, and Inequality Among Elderly People. *Thv Ccrontological Society of America, 30*(4), s. 437-443.

Cunningham, J., ve Cunningham, S. (2008). *Sociology and Social Work.* Exeter: Learning Matters.

Çağlar, T. (2017). *Yaşlı Bakımı Modeller ve Uygulamalar.* (D. B. Çiftçi, Dü.) Ankara: Nika Yayınevi.

Çelik, Z. (2012). Neoliberalizmin Kısa Tarihi. *İdealkent*(7), s. 187-193.

Çınay, M. K. (2023). Türkiye'de Emeklilik Yaşı Sonrası Çalışma: Yaşam Seyri Yaklaşımından Niteliksel bir Analiz. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(2), s. 309-329.

Çoban, F. (2020). Bourdieugil Bir İnceleme: Prekarya ve Sınıflandırma Mücadelesinin Politik Ontolojisi. *Birikim*(369-370), s. 94-107.

Çunkuş, N., Taşdemir Yiğitoğlu, G., ve Akbaş, E. (2019). Yaşlılık ve Toplumsal Dışlanma. *Geriatrik Bilimler Dergisi, 2*(2), s. 58-67.

Dannefer, D. (2003). Cumulative Advantage/Disadvantage and the Life Course: Cross-Fertilizing Age and Social Science Theory. *The Journals of Gerontology: Series B, 58*(6), s. 327-337.

Dannefer, D. (2018). Systemic and Reflexive: Foundations of Cumulative Dis/Advantage and Life-Course Processes. *Journals of Gerontology: Social Sciences, 20*(20), s. 1-15.

Davey, J., ve Glasgow, K. (2006). Positive Ageing: A Critical Analysis. *Policy Quarterly, 2*(4), s. 21-27.

Davis, K. (2008). Intersectionality As Buzzword : A Sociology of Science Perspective on What Makes A Feminist Theory Successful. *Feminist Theory, 9*(1), s. 67-85.

Demir, İ., ve Güner, T. A. (2021). Türkiye'de Yaşlı Emeğinin Prekaryalaşması. *Çalışma ve Toplum*(3), s. 2055-2074.

Demirbilek, T., ve Öktem Özgür, A. (2017). Gümüş Ekonomi ve Aktif Yaşlanma Bağlamında Yaşlı İstihdamı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 10*(1), s. 14-28.

Demirkaya, E. (2017). Prekarlık ve Prekarite Tartış malan na Kısa Bir Giriş. *Cogito*(87), s. 7-23.

Derin, N. (2020). Dünyadan ve Türkiye'den Örneklerle Cam Tavan Sendromu. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(2), s. 137-154.

Dressel, P., Minkler, M., ve Yen, Y. (1997). Gender, Race, Class and Ageing: Advances and Opportunities. *International Journal of Health Service, 27*(4), s. 579-600.

Duncan, C., ve Loretto, W. (2004). Never the Right Age? Gender and Age-Based Discrimination in Employment. *Gender, Work and Organization, 11*(1), s. 95-115.

Elson, D. (2017). Recognize, Reduce, and Redistribute Unpaid Care Work: How to Close the Gender Gap. *New Labor Forum, 26*(2), s. 52-61.

Erdoğmuş, F. (2022). Bir Kamu Politikası Olarak Sosyal Güvenlik Temelinde Emeklilik. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 5*(2), s. 377-396.

Erdoğmuş, F. (2024). *Türkiye'de Popülizm ve Emeklilik Sistemi.* Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eurostat. (2024). *Social Protection Statistics-Social Benefits.* Luxembourg: Eurostat.

Ferraro, K. (2007). The Gerontological Imagination. J. M. Wilmoth, ve K. F. Ferraro (Dü) içinde, *Gerontology: Perspectives and Issues* (s. 325-342). New York: Springer.

Ferraro, K. F., ve Shippee, T. P. (2009). Aging and Cumulative Inequality: How Does Inequality Get Under the Skin? *The Gerontologist, 49*(3), s. 333-343.

Foster, L., ve Walker, A. (2015). Active and Successful Aging: A European Policy Perspective. *The Gerontologist, 55*(1), s. 83-90.

Foucault, M. (2015). *Toplumu Savunmak Gerekir* (7. b.). (O. Türkay, Dü., ve Ş. Aktaş, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Franco, D., Marino, M. R., ve Tommasino, P. (2008). Pension Policy and Poverty in Italy: Recent Developments and New Priorities. *Giornale degli Economisti, 67*(2), s. 119-160.

Geliş, H., Vural, A. M., ve Başaran, F. (2019). Dezavantajlı Bölge Perspektifinden Kentsel Dönüşüm: Adana-Yüreğir Kışla Mahallesi. *Kent, İnşaat ve Ekonomi Kongresi*, (s. 212-224). Gaziantep.

Gilleard, C., ve Higgs, P. (2020). Precarity and The Assumption of Rising Insecurity in Later Life: A Critique. *Ageing and Society, 40*(9), s. 1849–1866.

Gonyea, J. G., ve Grenier, A. (2021). Precarity in Later life: Understanding Risk, Vulnerability, and Resilence. *Generations: Journal of the American Society on Aging, 45*(2), s. 1-12.

Greenfield, E. A., Scharlach, A., Lehning, A. J., ve Davitt, J. K. (2012). A Conceptual Framework for Examining The Promise of The NORC Program and Village Models to Promote Aging in Place. *Journal of Aging Studies, 26*(3), s. 273-284.

Grenier, A., Griffin, M., ve McGrath, C. (2016). Aging and Disability: The Paradoxical Positions of the Chronological Life Course. *Review of Disability Studies: An International Journal, 12*(2-3), s. 1-17.

Grenier, A., Phillipson, C., ve Settersten, R. A. (Dü). (2020). *Precarity and Ageing Understanding Insecurity and Risk in Later Life.* Bristol: Policy Press.

Günler, O. E. (2022). Yaşlılıkta Toplumsal Eşitsizlik. *Current Perspectives in Social Sciences, 26*(4), s. 350-360.

Hablemitoğlu, Ş., ve Özmete, E. (2010). *Yaşlı Refahı Yaşlılar için Sosyal Hizmet.* Ankara: Kilit Yayınları.

Hägg, S., ve Jylhävä, J. (2021). Sex Differences in Biological Aging With A Focus on Human Studies. *Review Article, 10*(e63425), s. 1-27.

Hammond, M., White, S., ve Phillipson, C. (2020). From Precarity to Interdependence: The Role of Age-Friendly Communities in Promoting Wellbeing in Excluded Communities. C. T. Boyko,

R. Cooper, ve N. Dunn (Dü) içinde, *Designing Future Cities for Wellbeing* (s. 122-138). New York: Routledge.

Handy, J., ve Davy, D. (2007). Gendered Ageism: Older Women's Experiences of Employment Agency Practices. *Asia Pacific Journal of Human Resources, 45*(1), s. 85-99.

Hardt, M., ve Negri, A. (2011). *Ortak Zenginlik.* (E. B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* (2. b.). (A. Onacak, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

HelpAge International. (2015). *Global AgeWatch Index.* London.

Holman, D., ve Walker, A. (2020). Understanding Unequal Ageing: Towards A Synthesis of Intersectionality and Life Course Analyses. *European Journal of Ageing, 18*, s. 239-255.

İlhan, A., Demir, R. N., ve Akgün, E. (2023). Yaşlılara Yönelik Geliştirilen Sosyal Politikaların Swara Yöntemi ile Önceliklendirilmesi Üzerine Nicel Bir Araştırma. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi, 9*(3), s. 388-398.

İlhan, S. (2019). Neo-Liberalizm, Esneklik ve Güvencesizlik. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29*(2), s. 361-368.

ILO. (2024). *World Social Protection Report 2024–26.* Geneva: International Labour Office.

Judt, T. (2015). *When the Facts Change: Essays 1995–2010.* (J. Homans, Çev.) London: William Heinemann.

Jyrkinen, M., ve McKie, L. (2012). Gender, age and ageism: experiences of women managers in Finland and Scotland. *26*(1), s. 61-77.

Kane, M. N. (2004). Ageism and Intervention: What social Work Students Believe About Treating People Differently Because of Age. *Educational Gerontology, 30*(9), s. 767-784.

Karadeniz, O., ve Öztepe, N. D. (2013). Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum, 3*, s. 77-102.

Kayalıdere, G., ve Şahin, H. (2014). Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye'de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2*(2), s. 57-75.

Keskinoğlu, P. (2012). Yaşlılık ve Yeti Yitimi. D. Aslan, ve M. Ertem (Dü) içinde, *Yaşlı Sağlığı: Sorunlar ve Çözümler* (s. 75-79). Ankara: Halk Sağlığı Uzmanları Derneği.

Korkmaz Yaylagül, N., ve Bulut, S. (2023). Neoliberalizm, Pandemi ve Yaş Ayrımcılığı: Medya Söylemi. *Toplum ve Hekim, 38*(4), s. 284-294.

Lemke, T. (2016). *Politik Aklın Eleştirisi: Foucault'nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi.* (G. Çeğin, G. Özpolat, Dü, ve Ö. Karlık, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.

Leon, D. A. (2011). Trends in European Life Expectancy: A Salutary View. *International Journal of Epidemiology, 40*, s. 271-277.

Li, Z., ve Dalaker, J. (2022). *Poverty Among the Population Aged 65 and Older.* Washington, D.C: Congressional Research Service.

Liman, B. (2023). *Türkiye'de Bakım Politikalarının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Değerlendirmesi.* Senex | Yaşlanma Çalışmaları Derneği. Antalya: Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.

Lorey, I. (2015). *State of Insecurity: Government of the Precarious.* London: Verso.

Masquelier, C. (2018). Bourdieu, Foucault and The Politics of Precarity. *Distinktion: Journal of Social Theory, 20*(2), s. 133-155.

Merrien, F. X. (2013). Social Protection as Development Policy: A New International Agenda for Action. *International Development Policy, 5*(1), s. 83-100.

Merton, R. K. (1988). The Matthew Effect in Science, II: Cumulative Advantage and The Symbolism of Intellectual Property. *Isis, 79*, s. 606-623.

Millar, K. M. (2017). Toward A Critical Politics of Precarity. *Sociology Compass, 11*(6).

Mkandawire, T. (2001). *Social Policy in a Development Context.* United Nations Research Institute for Social Development.

Muckenhuber, J., Burkert, N., Grobschadl, F., ve Rasky, E. (2015). The Importance of Social Capital for Health Among Older People: The Bourdieu Perspective. F. Nyqvist, ve A. Forsman (Dü) içinde, *Social Capital as a Health Resource in Later Life: The Relevance of Context* (s. 51-64). Dordrecht: Springer.

Nazlıer Keser, E. N. (2020). Yaşlı Bakım Uygulamalarındaki Etik Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(1), s. 303-333.

Neilson, B., ve Rossiter, N. (2008). Precarity as a Political Concept, or, Fordism as Exception. *Theory Culture Society, 25*(7-8), s. 51-72.

Ogg, J. (2005). Social Exclusion and Insecurity Among Older Europeans: The Influence of Welfare Regimes. *Ageing and Society, 25*, s. 69-90.

Oksel, E., ve Turan, S. (2024). Yaş alan Bireylerde Kırılganlık ve Sosyal İzolasyona Bir Bakış. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 40*(1), s. 155-159.

Oldman, C. (2002). Later Life and The Social Model of Disability: A Comfortable Partnership? *Ageing and Society, 22*(6), s. 791-806.

Olshansky, S. J., Carnes, B. A., ve Cassel, C. K. (1993). The Aging of the Human Species. *Scientific American, 268*(4), s. 46-52.

Özateş Gelmez, Ö. S. (2015). *Malumun İlanı Kadın Emeğinin Saklı Yüzü: Ev İçi Bakım Emeği.* Ankara: Notabene Yayınları.

Özkan, E. (2020). Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılık: Cam Tavan ve Kraliçe Arı Sendromu. *Sosyolojik Düşün, 5*(2), s. 127-138.

Öztürk, M., ve Çetin, B. I. (2009). Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 3*(11), s. 2661-2698.

Patsios, D. (2006). Pensioners, Poverty and Social Exclusion. D. Gordon, R. Levitas, ve C. Pantazis (Dü) içinde, *Poverty and Social Exclusion in Britain: The Millennium Survey* (s. 431-458). Bristol: Policy Press.

Phillipson, C. (2020). Austerity and Precarity: Individual and Collective Agency in Later Life. A. Grenier, C. Phillipson, ve R. A. Settersten (Dü) içinde, *Precarity and Ageing Understanding Insecurity and Risk in Later Life* (s. 215-235). Bristol: Policy Press.

Phoenix, A., ve Pattynama, P. (2006). Intersectionality. *European Journal of Women's Studies, 13*(3), s. 187-192.

Puar, J. (2012). Precarity Talk A Virtual Roundtable with Lauren Berlant, Judith Butler,Bojana Cvejic; , Isabell Lorey, Jasbir Puar, and Ana Vujanovic. *TDR: The Drama Review, 56*(4), s. 163-177.

Purcell, D., MacArthur, K. R., ve Samblan, S. (2010). Gender and the Glass Ceiling at Work. *Sociology Compass, 4*(9), s. 705-717.

Sarıca, A. O. (2019). Türkiye'de Emeklilik Sistemlerinin Yaşlı ve Emekli Yoksulluğu Üzerine Etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi, 19*(2), s. 477-498.

Sever, H. (2021). Living Alone in Old Age With the Advantages and Disadvantages Accumulated Throughout the Life Course: The Case of Gaziantep. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 20*(1), s. 129-211.

Soyuer, F., ve Soyuer, A. (2008). Yaşlılık ve Fiziksel Aktivite. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 15*(3), s. 219-224.

Standing, G. (2014). *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf.* (T. Bora, Dü., ve E. Bulut, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Steptoe, A., Shankar, A., Demakakos, P., ve Wardle, J. (2013). Social Isolation, Loneliness, and All-Cause Mortality in Older Men and Women. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 110*(15), s. 5797-5801.

Streeck, W. (2016). *How Will Capitalism End.* London: Verso.

Sugarman, J. (2015). Neoliberalism and Psychological Ethics. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology, 35*(2), s. 103-116.

Şener, Ü. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları.* Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.

Şenkal, A. (2021). Sosyal Korumada Küresel Boyutlar: Sorunlar ve Temel Tartışmalar. *İnsan ve İnsan, 8*(30), s. 13-28.

TÜİK. (2024a). Türkiye Yaşlı Profili Araştırması, 2023.

TÜİK. (2024b). *Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2024.*

TÜİK. (2024c). Sosyal Koruma İstatistikleri, 2023.

TÜİK. (2025). İstatistiklerle Yaşlılar, 2024.

Tümerdem, Y. (2006). Gerçek Yaş. *Türk Geriatri Dergisi, 9*(3), s. 195-196.

Ulukan, U. (2019). Kriz ve Yaşlıları İşe Koşmak: Avrupa Birliği'nin "Aktif Yaşlanma" Yaklaşımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. *Emek Araştırma Dergisi, 10*(16), s. 23-38.

Valtorta, N. K., Kanaan, M., Simon, G., Ronzi, S., ve Barbara, H. (2016). Loneliness and Social Isolation as Risk Factors for Coronary Heart Disease and Stroke: Systematic Review and Meta-Analysis of Longitudinal Observational Studies. *Heart, 102*, s. 1009-1016.

Willson, A. E., Shuey, K. M., ve Elder, G. H. (2007). Cumulative Advantage Processes as Mechanisms of Inequality in Life Course Health. *American Journal of Sociology, 112*(6), s. 1886-1924.

World Health Organization. (2001). *The International Classification of Functioning, Disability and Health.* Geneva.

World Health Organization. (2024). Ageing and Health. Ocak 30, 2025 tarihinde https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health adresinden alındı

Yaşar, Y., ve Yenimahalleli Yaşar, G. (2012). Neoliberal Küreselleşme ve Sosyal Politikada Dönüşüm. *Mülkiye Dergisi, XXXVI*(274), s. 63-92.

Yi, I. (2010). Social Protection, Social Security and Social Service in a Development Context: Transformative Social Policy Approach. *Journal of International Development Cooperation, 5*(4), s. 57-84.

Yumurtacı, A. (2013). Demografik Değişim: Psiko-Sosyal ve Sosyo-Ekonomik Boyutları ile Yaşlılık. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(6), s. 9-32.

Zengin Taş, E., Kırışık, H., Yıldız, F., Ata, Z., ve Aktuğ, M. (2023). Yaşlı Dostu Kentin Anlamı ve Aktif Yaşlanmaya Katkıları: Cumhuriyetin 100. Yılında İzmir Kenti Örneği. *Kent Akademisi, 16*(Türkiye Cumhuriyetinin 100. Yılı Özel Sayısı), s. 71-96.

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Nitel Araştırma Makalesi / Qualitative Research Article

Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocukların Ebeveynlerinin Rollerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi

Investigation of the Roles of Parents of Children Diagnosed with Autism Spectrum Disorder in the Context of Gender

Gülnur Özdemir[1] Merve Nur Oktar[2]

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, shugulnur@gmail.com, ORCID: 0009-0008-4273-9774

[2] Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, mnoktar@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8149-2809

Başvuru: 13.02.2025
Kabul: 30.06.2025

Atıf:

Özdemir, G. ve Oktar M. N., (2025). Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların ebeveynlerinin rollerinin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *36*(3), 423-453. DOI: 10.33417/tsh.1638978

ÖZ

Araştırmada, otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerin deneyimlerini toplumsal cinsiyet bağlamında incelemek ve bu süreçte üstlendikleri rolleri anlamak ve yorumlamak amaçlanmıştır. Araştırmada nitel yöntem tercih edilmiş ve katılımcıların deneyimlerini anlamaya odaklanan fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Çalışma grubunu, OSB tanısı almış çocuğa sahip ebeveynler arasından amaçlı örneklem tekniğiyle belirlenen 8 anne ve 8 babadan oluşan toplam 16 kişi oluşturmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yüz yüze ve çevrimiçi mülakatlarla toplanmıştır. Veriler MAXQDA 2024 kullanılarak refleksif tematik analizle çözümlenmiş ve "Anneliğin Toplumsal İnşası: Kutsanmış Yükümlülükler ve Görünmez Emek", "Babalığın Toplumsal İnşası: Güç ve Kurtarıcılık" olmak üzere iki ana temaya ulaşılmıştır. Temalar çerçevesinde, annelerin ve babaların toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl tanımlandığı ve bu rollerin ebeveynler arasındaki rol ve sorumluluk paylaşımına etkisi incelenmiştir. Ayrıca, engellilik bağlamında aile dinamikleri ve cinsiyetçi toplumsal yapıların ebeveynler üzerindeki yansımaları, feminist kuram ve sosyal hizmet perspektifinden değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Otizm spektrum bozukluğu, toplumsal cinsiyet, sosyal hizmet*

ABSTRACT

This study examines the experiences of parents of children diagnosed with Autism Spectrum Disorder (ASD) through a gender lens and explores the roles they assume in this process. Qualitative methodology was employed, and a phenomenological design focusing on understanding participants' experiences was used. The study group consists of 16 individuals, including eight mothers and eight fathers, selected through purposive sampling from parents of children with ASD. Data was collected through face-to-face and online interviews using a semi-structured interview form. Reflexive thematic analysis was conducted using MAXQDA 2024 software, revealing two main themes: "Social Construction of Motherhood: Sanctified Obligations and Invisible Labor" and "Social Construction of Fatherhood: Power and Redemption." The study examined how social gender roles of mothers and fathers are defined and the impact of these roles on the division of responsibilities between parents. Furthermore, the study discussed the dynamics of family life in the context of disability and the influence of gendered social structures on parents, evaluated from the perspective of feminist theory and social work.

Keywords: *Autism spectrum disorder, gender, social work*

GİRİŞ

Bu çalışma, otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin deneyimlerini, feminist kuramın bakım etiği yaklaşımı (Gilligan, 1993) ve sosyal hizmet disiplini çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Feminizm toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini görünür kılmayı, bu eşitsizliklerin dönüştürülmesine yönelik eleştirel bir zemin sunmayı hedeflerken; sosyal hizmet disiplini, bakım emeği üzerindeki toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik müdahale olanakları sunarak, feminizmin ortaya koyduğu eleştirilerin pratikte karşılık bulmasını sağlayabilir. Dolayısıyla sosyal hizmet disiplininde tasarlanan çalışmada feminist kuram yol gösterici olmuştur.

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin toplum içindeki konumlarını ve görevlerini şekillendiren yapılardır. Bu roller, bireyin cinsiyetine dayalı olarak toplum tarafından atfedilen sorumlulukları, beklentileri ve davranış kalıplarını içerir (Muratoğlu Pehlivan, 2019, s.16). Farklı sosyal ve kültürel bağlamlarda bu roller değişkenlik gösterir, dolayısıyla bireylere atfedilen rollerin ve ebeveynlik pratiklerinin farklılaşmasına neden olur. OSB gibi bir engellilik durumu ise toplumsal cinsiyet rolleriyle kesiştiğinde aile dinamiklerini karmaşıklaştırır ve ebeveynlerin bu rolleri nasıl deneyimlediklerini, aile içi sorumluluklarını nasıl düzenlediklerini anlamayı gerekli kılar.

OSB, sosyal iletişim ve etkileşimde sürekli yetersizliklerle, kısıtlı, tekrarlayıcı davranış ve ilgi kalıplarıyla karakterize nörogelişimsel bir bozukluktur ve belirtiler genellikle çocukluk döneminde görülür (American Psychiatric Association, 2013; Howlin vd., 2000; Tidmarsh ve Volkmar, 2003). OSB tanılı bireyler yaşamlarının farklı evrelerinde özel eğitime (Yıkmış ve Özbey, 2009; Çakıcı, 2020), psikososyal desteğe (Gupta ve Singhal, 2005; Ünlü ve Gökler, 2021; Köksal ve Erciyes, 2021) ve uygun sağlık hizmetlerine (Akkuş vd., 2021) ihtiyaç duyarlar. OSB tanılı çocukların ebeveynleri, çocuklarının özel ihtiyaçlarından kaynaklanan ekonomik, duygusal ve sosyal zorluklarla karşı karşıyadır (Çam ve Özkan, 2009; Çengelci, 2009; Fırat, 2016; Kütük vd., 2021). Karşılaşılan zorluklarda mali yük, sosyal dışlanma, duygusal stres, bakım sorumluluğu, uygun eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan güçlükler etkilidir. OSB nedenli sorunlarla başa çıkma becerilerinin sınırlı olması ve toplumsal farkındalığın yetersizliği nedeniyle ebeveynlerin damgalanmaları ise durumu karmaşıklaştırır (Reddy vd., 2019, s. 49). Toplumsal beklentiler ebeveynlerde baskı oluşturabilir ve ebeveynlerin hem bireysel hem de aile rollerini dengeleme çabalarını zorlaştırabilir.

Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında, engelli çocuğa sahip anneler, geleneksel annelik rollerinin yansıması olarak genellikle birincil bakım sorumluluğunu üstlenir ve bu durum aile içi güç dinamiklerini şekillendirir. Feminist çalışmalar, toplum temelli bakım sisteminin büyük ölçüde kadının ücretsiz emeğine dayandığını, kronik hastalığı olan, engelli ya da yaşlı bireylerin bakım yükünün, “doğal bakıcı” olarak görülen kadınlara yüklendiğini ortaya koyar (Shakespeare, 2006, s. 187). Bu

bağlamda kadınların çalışma hayatı, çocuk, engelli ve yaşlı aile bireylerinin bakımını üstlenmeleri nedeniyle kesintiye uğrayabilir (Cassidy vd., 2008; Altiere ve Kluge, 2009, s.146; Nalbant ve Korkmaz, 2019, s.181; Toper ve Özkan, 2022, s.1038). Bakım yükünün büyük ölçüde kadınlara verilmesi, onların kamusal alana ve istihdama katılımını sınırlayabilir. Dolayısıyla engelli çocuğun doğumu, kadının iş gücüne katılımının sonu olarak düşünülebilir (Kagan vd., 1999, s.370). Ayrıca kadının, toplumsal olarak atfedilen "iyi anne" idealini bilinçsizce içselleştirebildiği (Badinter, 2011, s.133) düşünüldüğünde "çalışan anne" olma tercihler arasında dahi olmayabilir. Toplumda "çalışan anne" ifadesi annelik görevlerinin ihmalini ima edebileceği için (Lewis, 1991; akt. Kagan vd., 1999), engelli bir çocuğa sahip çalışan bir anne, daha fazla "ihmalkâr" olarak görülmeye açık hâle gelir (Kagan vd., 1999, s.370).

Feminist hareketlerle birlikte değişen toplumsal cinsiyet rolleri ve kadınların iş gücüne artan katılımı, babaların çocuk bakımında daha fazla sorumluluk üstlenmesine zemin hazırlamıştır (Duru ve Duyan, 2017, s.205). Bununla birlikte kadınların kamusal ve özel alandaki rolleri değişse de ataerkil yapı varlığını koruyarak daha modern formlarda yeniden üretilir (Zeybekoğlu, 2013, s.299). Örneğin engelli çocuğa sahip babaların sorumluluklarının oldukça sınırlı olduğu (Çalbayram ve Platin, 2013, s.33) ve genellikle çocuklarının tedavi ve eğitim süreçlerine maddi kaynak sağlama yoluyla katkıda bulundukları görülür (Aydın ve Arslantürk Egin, 2018, s.173; Sancar, 2009). Kuzucu (2011)'nun çalışmasında ise kadının iş yaşamına katılımıyla babaların yalnızca gelir sağlayıcı değil, bakım veren roller de üstlenmeye başladığı tespit edilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri, babalığın biçimlenmesinde belirleyici olurken; ekonomik yapı ve sınıfsal eşitsizlikler babaların bakım rollerini sınırlayabilir. Bazı erkek egemen sektörlerde babalar uzun süre evden uzak kalır; bazı işlerde ise uzun çalışma saatleri bulunur (Dermott, 2008, s. 58). Babanın bakım emeğine katılımını teşvik etmeyen yapısal düzenlemeler, kadınlara bakım sorumluluğunu yükleyen toplumsal cinsiyet düzenini yeniden üretir. Örneğin sınırlı izin imkânı babaların çocuk bakımına katılımını ve iş-aile dengesini zorlaştırabilir (Yayla, Özbek ve Çetin, 2021, 2722).

İlgili literatürdeki çalışmaların önemli bir kısmının annelerin deneyimlerine odaklanması (Uğuz vd., 2004; Yıldırım Doğru ve Arslan, 2008; Çengelci, 2009; Ceyhun vd., 2016) sebebiyle, bu çalışmada hem anne hem de babaların deneyimleri incelenmiştir. Ayrıca ulusal literatürde ebeveynlerin toplumsal cinsiyet rolleri ve belirli bir engellilik türünü ele alan araştırmaya rastlanmamış; genel olarak "engelli" ifadesi kullanılmıştır (Yarımdağ ve Erciyes, 2021; Kurtça, 2023). Bu çalışmada yalnızca OSB tanılı çocuğa sahip hem annelerin hem de babaların deneyimleri ele alınmıştır.

TEORİK ÇERÇEVE

OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında üstlendikleri rollerin incelendiği bu çalışmada feminizm temel kuramsal çerçeveyi oluşturmaktadır. Özellikle kadınların

toplumsal rolleri ve bakım emeğini merkeze alarak, bakımın yalnızca kadınlara atfedilmesini eleştirip bakım veren bireylerin emeğini görünür kılmayı amaçlayan bakım etiği yaklaşımı ise (Kittay, 2020) çalışmanın kuramsal altyapısında belirleyici bir yere sahiptir.

Feminist kuram cinsiyeti doğuştan gelen bazı biyolojik özelliklerle değil; sosyal olarak kabul edilmiş normlarla şekillenen bir kavram olarak görür. Başka bir ifadeyle feminist kuram toplumsal cinsiyetin sosyal olarak inşa edildiğini savunur (Butler, 1990). De Beauvoir (2011), İkinci Cins adlı eserinde, "Kadın doğulmaz, kadın olunur" sözüyle toplumsal cinsiyetin biyolojik kader olmadığını, aksine toplumsal süreçlerle inşa edildiğini vurgular. De Beauvoir'a (2011) göre, kadınlık ve erkeklik kavramları tarihsel ve kültürel bağlamlarda şekillenir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet bireylere çeşitli roller yükler ve toplum bu rollere uygun davranılmasını bekler. Toplumsal cinsiyet açısından kadınlara yüklenen rollere bakıldığında özellikle bakım yükünün birincil olarak kadına ait olduğu söylenebilir. Ancak toplumsal cinsiyet üzerine düşünmek, yalnızca kadınlara özgü sorunları ele almakla sınırlı değildir; erkeklerin deneyimleri de toplumsal cinsiyet kalıpları tarafından şekillendirilir. Irk, etnik köken, sınıf fark etmeksizin, tüm bireyler toplumsal cinsiyet normlarıyla karşı karşıyadır ve bu normlar, bireylerin kendilerini kadın ya da erkek olarak nasıl algıladıklarını, kadınlık ve erkeklik anlayışlarını derinden etkiler (Collins, 2004, s.6). Dolayısıyla feminist kurama göre cinsiyet, cinsiyetler arasında algılanan farklılıklara dayalı sosyal ilişkilerin kurucu bir unsurudur ve toplumsal cinsiyet güç ilişkilerini ifade eder (Scott, 1988, s. 42). Kadınlar, ailelerde anne, çocuk bakım merkezlerinde çalışan, ev hizmetinde ücretli/ücretsiz çalışan olarak her zaman çocuklara bakar. Bakımın kadınların işi olarak görülmesi, cinsiyete dayalı iş bölümünün az sayıdaki evrensel unsurlarından biridir (Chodorow, 1999, s.3; Glenn, 1994, s.7). Özellikle engelli çocuğa sahip olan anneler hem yoğun bakım yüküyle hem de kültürel beklentilerle karşılaşır (Landsman, 2009). OSB gibi farklı alanlarda desteğe ihtiyaç duyulan durumlarda, bu emek artar ve süreklilik isteyen bir hâle dönüşür. Bakım sorumluluğunu büyük ölçüde üstlenen anneler depresyon ve sosyal izolasyon yaşar, psikososyal desteğe ve ilaç tedavisine ihtiyaç duyar (Gray, 2003; Van Niekerk et al., 2023).

Feminist kuramda yalnızca kadın odaklı bakış açısı sunulmaz erkek ve erkeklikle ilgili çalışmalar da önemli bir yer tutar; çünkü tıpkı kadınlık gibi erkeklik de toplumsal beklentilerle şekillenir (Connell, 2005, s.76). Dolayısıyla babalık sosyal olarak inşa edilir ve değişen sosyal yapılarla yeniden tanımlanır (Dermott, 2008). Örneğin günümüzde babalıkta gelir sağlayıcılığın ötesinde duygusal ve aktif ebeveynlik rolü vurgulanır (Featherstone, 2009, s.5). Bu dönüşüm, babalığın sabit bir kimlik değil; kültürel, toplumsal ve politik olarak yeniden şekillenen toplumsal inşa olduğunu ortaya koyar. Marsiglio vd., (2000, s.1173-1178), babalığın sadece çocukla birlikte vakit geçirmek, fiziksel olarak yanında bulunmakla sınırlı olmadığını; bakım, rehberlik ve duygusal bağlılık gibi çok boyutlu işlevlere sahip olduğunu vurgular. Chodorow'a (1999, s.218) göre, bakım sorumluluğunun ebeveynler arasında eşit paylaşılması, kadın ve erkeklerin sahip oldukları olumlu niteliklerin dengeli biçimde gelişmesine katkı sunar. Böylece toplumsal cinsiyet rollerinin katılığı azalır, bireylerin duygusal ve

ilişkisel nitelikleri etkileşimli olarak gelişir. Gilligan (1993) ise toplumsal sorumluluğun başkalarının ihtiyaçlarına karşı duyarlılık ve yanıt verebilme kapasitesiyle tanımlandığını ve bu durumun, kadınların üzerindeki görünmez emek yükünü hafifletirken, erkeklerin duygusal gelişimlerini desteklediğini ifade eder.

Feminizm toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltarak kadınların rolünü ilerletme ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini dönüştürme gibi geniş kapsamlı bir hedefle ilişkilendirilir ve yalnızca kadınların siyasi, ekonomik, sosyal haklarını güvence altına almayı değil; toplumsal cinsiyet rollerini ve normlarını sorgulamayı da içerir (Heywood, 2013, s. 45). Sosyal hizmet pratiğinde feminist bakış açısı ise toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bireyler ve aileler üzerindeki etkilerini derinlemesine analiz ederken, bu eşitsizliklere karşı güçlendirme odaklı ve hak temelli müdahale stratejileri geliştirmeye imkân tanır. Bakım emeğinin adil dağılımı konusunda savunuculuk yapabilir, ebeveynlere yönelik cinsiyete duyarlı danışmanlık hizmetleri sunabilir ve politikaların bu yönde değişmesi için çaba gösterebilir. OSB tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadığı stres, sosyal izolasyon ve damgalanma gibi sorunlar karşısında toplumsal düzeyde farkındalık oluşturabilir ve kapsayıcı politikaların geliştirilmesini teşvik edebilir.

YÖNTEM

Çalışmanın belirli bir olguyu derinlemesine anlama, yorumlama amacına uygun olarak nitel yöntem tercih edilmiştir (Creswell ve Creswell, 2023). Araştırmada, OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin deneyimlerini derinlemesine anlamayı hedeflediğinden yorumlayıcı (hermenötik) fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Bu desen yorumlama ve tasvir etme süreçlerini kullanarak (Yalçın, 2022, s.220) katılımcıların deneyimlerinin derinlemesine anlaşılmasına ve deneyimlerin kültürel, tarihsel, toplumsal bağlamlarda nasıl şekillendiğini açığa çıkarmaya olanak tanımaktadır (Laverty, 2003, s.27).

Araştırmanın temel amacı, OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin ebeveynlik rollerini toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelemek olduğundan hem veri toplama hem de analiz sürecinde feminist kuram çerçeve olarak esas alınmıştır. Görüşme soruları, feminist kuramın temel kavramları olan bakım emeği, annelik ideolojisi ve ataerkil erkeklik perspektifleri doğrultusunda yapılandırılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde feminist eleştirel bakış açısıyla katılımcıların deneyimleri, normatif toplumsal cinsiyet kalıpları çerçevesinde yorumlanmıştır.

Araştırma sorusu “OSB tanılı çocuğa sahip annelerin ve babaların ebeveynlik deneyimleri, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında nasıl şekillenmektedir ve bu deneyimler feminist kuram çerçevesinde nasıl yorumlanabilir?” şeklindedir. Araştırmaya yön veren alt sorular ise şunlardır:

- Toplumsal cinsiyet rolleri OSB tanısı almış çocuğa sahip ebeveynler tarafından üstlenilen bakım ve sorumluluklar üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir?

- OSB tanısı almış çocukların bakımında, anne ve baba rollerindeki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?
- Toplumsal cinsiyet rolleri OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin deneyimlerini nasıl etkilemektedir?
- Toplumsal cinsiyet rollerinin, OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin psikososyal durumları üzerindeki etkileri nelerdir?

Araştırmacıların Konumsallığı ve Öz-düşünümsellik

Bu araştırmada feminist kuram çerçevesinde bilgi üretiminin nesnel, tarafsız bir gözlem sürecinden ibaret olmadığı; araştırmacının konumu, değerleri, deneyimleri ile şekillendiği kabul edilmektedir (Harding, 1991). Bu nedenle araştırmacılar cinsiyetleri, annelik deneyimleri, sosyal konumları, düşünsel yönelimleriyle sahadaki ilişkileri ve veri üretimini doğrudan etkileyen özne olarak konumlandırılmıştır.

Araştırmada öncelikle annelerle görüşülmüştür. Babaların araştırmaya katılımı çoğu kez anneler aracılığıyla iletişim kurularak sağlanmıştır. Bu durum, toplumsal cinsiyet ilişkilerinde kadına bakım emeği sorumluluğu yükleyen işleyişin sahada yeniden üretilmesi olarak gözlemlenmiştir. Annelerle yapılan görüşmeler çoğunlukla yüz yüze, babalarla yapılanlarsa çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir. Bu durum genellikle yoğun iş yükünden kaynaklansa da babaların bakım sorumluluğuna dâhil olma biçimlerinin sınırlı olduğunun da bir göstergesidir.

Görüşmelerde annelerin çocuklarının durumu hakkında konuşurken yoğun duygular yaşadığı gözlemlenmiş, bu anlarda araştırmacının kadın kimliğiyle kurduğu empatik bağ, sahadaki güç dengesini yumuşatmış ve katılımcılar, araştırmacının kendilerini anlayabildiğini fark ederek düşüncelerini açık ve rahat bir şekilde ifade etmiştir. Annelere yüklenen “kutsal fedakârlık”, “suçluluk” ve “damgalanma” gibi atıfların duygusal ve toplumsal ağırlığını dinlemek, meselenin sadece akademik değil, toplumsal yapının içinde kurumsallaşmış bir eşitsizlik olduğunun fark edilmesini sağlamıştır. Babaların destekleyici ama ikincil rollerle konumlandığı örüntüler, eşitlikçi ebeveynlik söylemlerinin pratikte sınırlı kaldığını göstermiştir. Bu durumlar feminist araştırmanın öz-düşünümsel ilkesi gereğince ele alınmış; araştırmacı yalnızca gözlemleyen değil, anlatının kurulmasına katkı sunan aktör olarak değerlendirilmiştir.

Görüşmelerde bazı katılımcılar toplumsal cinsiyet temelli normatif kabuller doğrultusunda ifadeler kullanmıştır. Bir baba, çocuğunun gelişimiyle ilgili sorumluluğun eşinde olduğunu belirterek, anneliği doğal ve asli bir bakım rolü olarak konumlandırmıştır. Bu tür söylemler karşısında araştırmacı, yargılayıcı olmaktan kaçınmış; ancak analiz sürecinde bu söylemler, ataerkil normların yeniden üretildiği bağlamlar olarak ele alınmıştır. Böylece anlatıların yalnızca aktarılmasıyla yetinilmemiş, onların üretildiği toplumsal bağlam ve güç ilişkileri de analizin bir parçası hâline getirilmiştir (England, 1994). Araştırmacılar engelli çocuk ebeveynliği alanındaki ilgileri, saha deneyimleri ve anneye

yüklenen bakım emeğiyle ilgili eleştirel düşünceleri doğrultusunda bu araştırmayı gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla çalışma sadece bilgi üretmeyi değil; anneye atfedilen bakım emeği yüküne eleştirel bir farkındalık oluşturmayı da amaçlamaktadır.

Araştırma Sahası/Ortamı

Görüşmeler 2024 yılı Kasım ve Aralık aylarında Isparta, İstanbul ve Burdur'da katılımcıların tercihlerine göre yüz yüze veya çevrimiçi platformlarda birebir olarak yapılmıştır. Feminist araştırma yaklaşımı doğrultusunda saha güç ilişkilerinin, duygusal etkileşimlerin ve toplumsal konumlanmaların karşılıklı olarak müzakere edildiği bir deneyim alanı olarak değerlendirilmiştir (England, 1994). Görüşmelerde, katılımcıların mahremiyetlerini koruyabilecekleri, güvende hissedebilecekleri ve düşüncelerini özgürce paylaşabilecekleri ortamlar seçilmiştir. Annelerin yoğun bakım sorumlulukları nedeniyle görüşmeler, çocukların okulda olduğu saatlerde çoğunlukla yüz yüze; babalarla yapılan görüşmeler genellikle çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Sosyal koşulların etkilerini azaltmak için katılımcıların aile bireylerinden bağımsız olarak düşüncelerini ifade edebilecekleri ortamlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Görüşmelere başlamadan önce katılımcılarla kısa bir tanışma ve güven oluşturma sohbeti yapılmış; görüşmelerin amacı, kapsamı ve gönüllülük esasları paylaşılmıştır. Araştırmacıların sosyal hizmet alanındaki görüşme teknikleriyle ilgili deneyimleri ve empati temelli yaklaşımları, katılımcıların deneyimlerini açık şekilde ifade etmelerinde etkili olmuştur. Ayrıca katılımcıların, karşılaştıkları sorunları ve yaşamlarını zorlaştıran durumları paylaşma konusunda istekli oldukları gözlemlenmiştir. Bu durum OSB tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin deneyimlerini ifade etme ve paylaşma ihtiyacına işaret etmektedir.

Araştırmanın Özneleri ve Seçimi

Çalışma grubunun belirlenmesinde ölçüt örneklem ve kartopu örneklemesi (OSB dernekleri, rehabilitasyon merkezleri ve diğer ebeveynlerin referanslarıyla) kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmış ve ebeveynlerle birebir görüşülmüştür. Görüşmeler, refleksif tematik analiz yaklaşımına uygun olarak tematik derinlik, bütünlük ve anlam örüntülerinin yeterli düzeyde geliştirilebildiği yargısına dayanarak (Braun ve Clarke, 2019) tamamlanmıştır.

Katılımcıların seçiminde kullanılan ölçütler şunlardır:

- Ebeveynlerin OSB tanılı çocuğunun olması,
- OSB tanısını belgeleyen resmi raporun bulunması,
- Çocukların engel düzeylerinin ağır veya orta düzeyde olması,
- Ebeveynlerin evli ve aynı hanede yaşıyor olması,

Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Anne, Baba ve Çocuklarına İlişkin Demografik Bilgiler

Katılımcı Kodu	Yakınlık	Yaş	Eğitim Durumu	Çocuğun Cinsiyeti	Çocuğun Engel Durumu	Çocuğun Engel Oranı[1]
A1	Anne	46	Lise	Oğlan	Otizm Spektrum Bozukluğu	90%
B1	Baba	54	Lisans			
A2	Anne	51	Lise	Oğlan	Otizm Spektrum Bozukluğu	82%
B2	Baba	53	İlokul			
A3	Anne	53	Lisans	Kız	Otizm Spektrum Bozukluğu	98%
B3	Baba	56	Lisans			
A4	Anne	46	Lise	Oğlan	Otizm Spektrum Bozukluğu	Belirgin düzeyde ÖGV
B4	Baba	48	Lisans			
A5	Anne	40	İlokul	Kız	Otizm Spektrum Bozukluğu	90%
B5	Baba	45	Lisans			
A6	Anne	50	İlköğretim	Oğlan	Otizm Spektrum Bozukluğu	Çok ileri düzeyde ÖGV
B6	Baba	49	Önlisans			
A7	Anne	34	Lisans	Kız	Otizm Spektrum Bozukluğu	60%
B7	Baba	38	Lisans			
A8	Anne	35	Lisans	Oğlan	Otizm Spektrum Bozukluğu	Orta düzeyde ÖGV
B8	Baba	45	Lisans			

Veri Oluşturma/Üretme Araçları ve Yöntemleri

Verilerin yarı yapılandırılmış mülakat formuyla toplanmasının tercih edilmesinde, yapılandırılmış görüşmelerde önceden belirlenmiş sorulara bağlı kalınmasından, katılımcıların bakış açılarına ve dünyayı anlama biçimlerine erişimi kısıtlaması ve araştırmacının önceden şekillenmiş dünya görüşüne verilen tepkilerin ortaya çıkmasına neden olabileceği düşüncesi vardır (Merriam ve Tisdell, 2015, s.109). Ayrıca feminist kuram temelli araştırmalarda katılımcıların kendi yaşamlarına ilişkin veri inşa sürecine aktif katılımı amaçlandığından yarı yapılandırılmış görüşme formları nitel çalışmalarda temel araç haline gelmiştir (Graham, 1984; akt. Reinharz, 1992, s.18). Görüşme formu, katılımcıların deneyimlerini kesişimsel perspektifle ele almak üzere araştırmacılar tarafından

[1] "Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik"e (2019) göre, Tablo 1'de yönetmeliğin yayımlandığı tarihten önce alınan raporlarda engellilik oranları verilmiş; yönetmelikten sonra alınan raporlarda ise çocukların engellilik düzeyleri "belirgin düzeyde ÖGV (özel gereksinimi vardır)", "çok ileri düzeyde ÖGV" ve "orta düzeyde ÖGV" olarak belirtilmiştir.

literatüre ve akademik tecrübelere dayanılarak tasarlanmıştır. İlk iki görüşme sonrasında, sorular gözden geçirilmiş, veri toplama sürecinin derinliğinin ve açıklığının artırılması için düzenlenmiştir. Görüşme formundaki "Çocuğunuzun OSB tanısı alması, ailenizin günlük yaşamını nasıl etkiledi?", "Ebeveynlik deneyiminizi toplumsal cinsiyet rolleri açısından nasıl tanımlıyorsunuz? Çocuğunuzun otizm spektrum bozukluğu tanısıyla ilgili olarak, annenin ve babanın rollerinde ve sorumluluklarında bir fark olduğunu düşünüyor musunuz?", "Otizm tanılı çocuğunuzun bakım, eğitim, okul süreci ve sosyalleşmesiyle ilgili günlük sorumluluklar ile ekonomik yükler nasıl paylaşılıyor ve bu süreçte toplumsal cinsiyet rollerinin etkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?" gibi sorularla "OSB tanılı çocuk ebeveyni olmak, toplumsal cinsiyet, bakım emeği, güç ilişkileri" ile alakalı deneyimler toplumsal normlar bağlamında ele alınmıştır. Herbir görüşme 25-35 dakika arasında sürmüştür. Katılımcıların görüşmelere aktif katılımını sağlamak için eklemek istedikleri farklı konular sorulmuş, görüşme mekânı ve zamanı katılımcıların isteklerine göre belirlenmiştir. Görüşmelere başlamadan yapılan sohbetlerle araştırmacı ve katılımcı arasındaki hiyerarşik güç ilişkisinin ortadan kaldırılması ve katılımcıların bilgi üretim sürecindeki rolünün aktif kalması amaçlanmıştır. Görüşmelerde katılımcıların duygu durumlarına yönelik "İsterseniz ara verebiliriz" veya "Bu konuyu geçmek ister misiniz?" gibi müdahalelerle güven ortamı oluşturulmuştur. Etik süreçte katılımcılara onam formu sunulmuş, araştırmanın gönüllülük esasına dayandığı ve diledikleri zaman sonlandırabilecekleri belirtilmiş, katılımcıların izniyle ses/görüntü kaydı alınmıştır. Katılımcıların isimlerinin yerine kodlar kullanılmıştır.

Veri Analizi

Elde edilen ses kayıtları deşifre edilmiş ve verilerin çözümlenmesinde MAXQDA'dan faydalanılmıştır. Program aracılığıyla deşifreler üç kez okunmuştur. İlk okuma katılımcıların deneyimlerine hakimiyet kazanmak; ikinci okuma tekrar eden, çelişen ve dikkat çeken ifadeleri belirlemek; üçüncü okuma ise kodlar arasındaki ilişkileri belirlemek ve tematik yapıyı netleştirmek için yapılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde refleksif tematik analiz kullanılmıştır. Refleksif tematik analiz temaların, veriden doğrudan bulunmadığı, araştırmacının öznel yorumu ve kuramsal konumlanışıyla oluşturulan, analiz süreci esnek ve döngüsel; araştırmacının sürekli olarak veriye dönerek temaları geliştirdiği bir yaklaşımdır (Braun ve Clarke, 2019). Kodlamalar tümevarımsal yaklaşımla anlamlı birimlere (kelime, kelime grupları, cümleler) ayrılmış, kodlanmış ve ilişkili kodlar kategorize edilmiş ve temalara ulaşılmıştır. Bu süreçte feminist perspektif doğrultusunda bakım emeği, toplumsal beklentiler, duygusal emek ve cinsiyet temelli eşitsizliklere ilişkin anlatılar üzerine odaklanılarak yorumlanmış ve kavramsal inşa yapılmıştır. Katılımcı anlatıları yalnızca deneyim aktarımları olarak değil; toplumsal cinsiyet normlarıyla etkileşim halinde okunmuştur. MAXQDA aracılığıyla manuel olarak yapılan kodlamalar neticesinde 234 koda ulaşılmış, toplam yedi kategori

ve iki tema oluşmuştur. Kod ağacı araştırmacılar tarafından geliştirilen tematik yapıya göre oluşturulmuştur.

Güvenduyulabilirlik

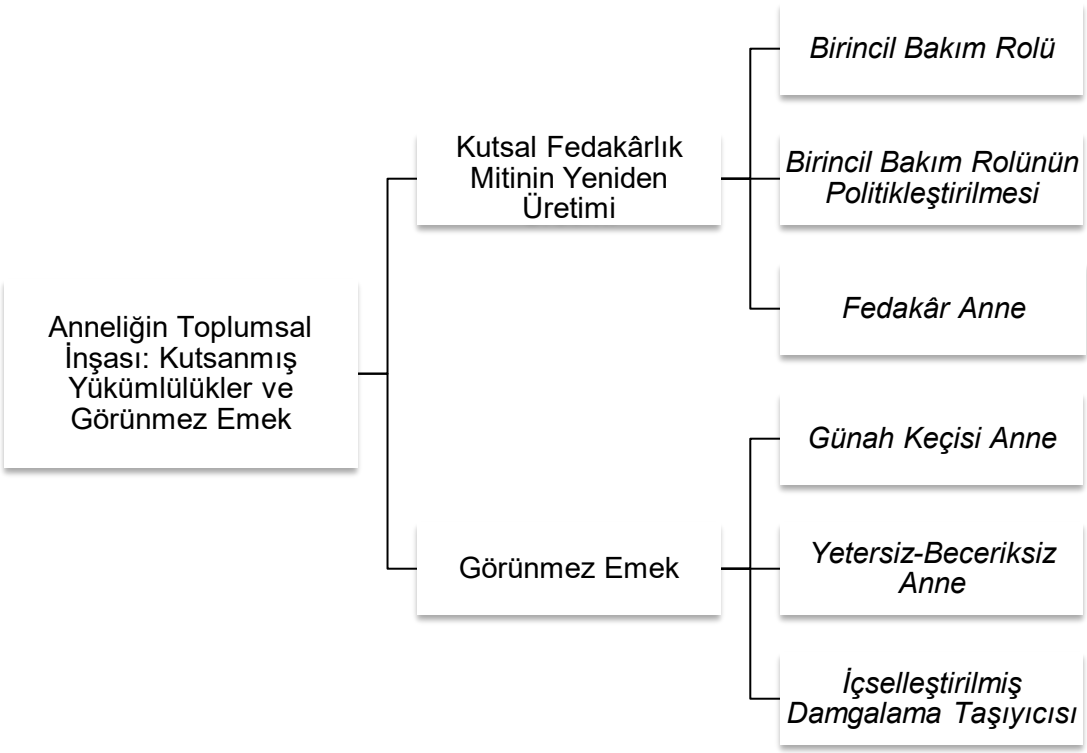
Güvenirlik için nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan Konsolide Kriterler Kılavuzu (Tong vd., 2007) temel alınmıştır. Görüşmeler sırasında elde edilen ses ve görüntü kayıtları araştırmacılar tarafından muhafaza edilmektedir. Geçerlilik ve güvenilirliği artırmak amacıyla uzman incelemesi yöntemi (Spall,1998) kullanılmıştır. Engellilik alanında çalışmaları olan ve nitel yöntemde uzman 2 akademisyene, rastgele seçilmiş 3 deşifre ve kodlama şeması sunulmuştur. Uzmanların yaptığı değerlendirme üzerinden farklılık gösteren kodlar tartışılarak revize edilmiştir. Bulgularda katılımcıların ifadelerinden alıntılara yer verilmiştir.

Araştırmanın Güçlü Yönleri ve Sınırlılıkları

Çalışma grubunda farklı sosyoekonomik ve eğitim düzeylerinden katılımcıların bulunması, ebeveynlik deneyimlerinin sınıfsal ve eğitimin kesişen boyutlarını yansıtmaktadır. Ebeveynlerinin deneyimleri katılımcılara ve bağlama özgü olup, veriler 2024 yılı Kasım-Aralık dönemini kapsamaktadır. Katılımcıların kentli, evli ve orta gelir düzeyine yakın olması, marjinal grupların (tek ebeveynler, düşük gelirli aileler, kırsalda yaşayanlar) deneyimlerinin yeterince temsil edilememesine neden olmuştur. OSB tanılı çocukların yaş aralığının geniş olması, erken çocukluk, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde bakım yükü ve ebeveynler üzerindeki etkileri farklılaştırabilir. Son olarak, OSB tanısını daha spesifik kategorilere (Otizm, Çocukluk Çağı Dezentegratif Bozukluğu, Asperger Sendromu, Başka Türlü Adlandırılamayan Yaygın Gelişimsel Bozukluk) ayırmak çalışmanın kapsamı dahilinde mümkün olmamıştır.

BULGULAR

Ebeveynlerin deneyimlerinin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi sonucunda, “Anneliğin Toplumsal İnşası: Kutsanmış Yükümlülükler ve Görünmez Emek”, “Babalığın Toplumsal İnşası: Güç ve Kurtarıcılık” temalarına ulaşılmıştır. Bu temalarla ilişkili kategoriler ve alt kategoriler Şekil 1 ve Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 1: Anneliğin Toplumsal İnşası: Kutsanmış Yükümlülükler ve Görünmez Emek

Kutsal Fedakârlık Mitinin Yeniden Üretimi

Birincil Bakım Rolü

Anneler "birincil bakım rolü"nü kimliklerinin bir parçası olarak görmektedir. "Annelik her zaman biraz daha üstün", "Toplumun bakışı da zaten böyle, anne ilgilenmesi gerekir, baba çalışıyor zaten" ifadeleri cinsiyet temelli iş bölümünün doğallaştırıldığının ve babaların bu sürecin dışında tutulmasının toplumsal olarak normal görüldüğünün bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. "Annesi ve ablası yanında olduğu sürece kişisel bakımlarını onlar yapıyor" ifadesi, ataerkil yapının kız çocuklarına da bakım sorumluluğu yüklediğini göstermektedir. Böylece kadınlık, çocukluk döneminden itibaren "bakım veren" kimliğiyle şekillenmekte, kız çocukları erken yaşlardan itibaren cinsiyetlendirilmiş iş bölümüne dahil edilmektedir. Ayrıca, annenin çalışıp çalışmadığı fark etmeksizin, sorumluluğun değişmeyeceği görüşü, koşullardan bağımsız olarak bu rolün anneye atfedildiğini ortaya koymaktadır.

"Kesinlikle kadının etkisi daha fazla...çalışan, çalışmayan için durum aynıdır. Çünkü annelik her zaman biraz daha üstün. Ben çalışsaydım ve otizmli annesi olmasaydım gene sorumluluğum erkekten fazla olurdu". (A5)

"..bakım, her türlü şeyini anneler ilgilenmek durumunda kalıyor. Omuzlarındaki yük daha çok artıyor. Siz çocuğunuzla birebir vakit geçiriyorsunuz. Eğitimlerine götürüyorsunuz. Nerde ne yapılması gerektiğine dair eğitiliyorsunuz. Neye nasıl tepki gösterdiğini gözlemliyorsunuz. Bu anlamda babalar

dahil değil çocuğun gelişiminde. Toplumun bakışı da zaten böyle, anne ilgilenmesi gerekir, baba çalışıyor zaten." (A6)

"İş başa düşünce yapıyoruz ama annesi ve ablası yanında olduğu sürece kişisel bakımlarını onlar yapıyor." (B5)

"Çocuğu baba değil anne eğitir. Evi anne idare eder." (B4)

Birincil Bakım Rolünün Politikleştirilmesi

Bakım emeği yalnızca özel alanla sınırlı kalmamakta, toplumsal cinsiyet temelli iş bölümü politikalar ve yasalarla yeniden üretilmektedir. Yasaların yalnızca anneleri kapsaması hem kadınların yükünü artırmakta hem de erkeklerin sorumluluk üstlenmelerini yapısal olarak engellemektedir. "Bir taraftan eğitimleri almaya çalışıyorum…hayatta kalmaya çalışıyorum…eşim destek olmak istiyordu ama maalesef izin hakkı yoktu" ifadesi, bakım emeğinin çalışan anne için ağır ve çok boyutlu olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla birincil bakım rolü kadınlara ait bir "aile içi sorumluluk" değil; aynı zamanda politik bir sorundur. Mevcut politikalar bakımın kadına ait olduğunu varsayarak bu emeği ödüllendirme değil yeniden üretme işlevi görmektedir. "…Anne emekli olduğunda baba çalışsın diye düşündüm toplumsal rolünü" ifadesi, annelerin politikaların oluşturulma sürecinde dahi birincil bakım rollerini içselleştiridiğini göstermektedir.

"O yönetmelikle ilgili çok çalışmıştım…Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nda personel şube müdürüne önerirken…bir sosyal hizmet uzmanı olarak erkeklerin buna ihtiyacı olacağını, gerekirse babalarında bakım şartıyla olması gerektiği şeklinde önermedim…toplumda engelli çocuklara %90 anneler yani babalar tek başına bakmıyor. Anne emekli olduğunda baba çalışsın diye düşündüm toplumsal rolünü." (A3)

"Bizim de çabalarımızla çıkarılan bakıma muhtaç engelli çocukların annelerinin çalışmalarına katkı olarak 4 yıl çalışana 1 yılda devletten verilip emekliliğinin hızlandırılması kanununun sadece annelere çalışılması yanlış." (B3)

"Emeklilik hakkı çocuğuyla daha fazla vakit geçirmek için erkeklere de tanınmalı. 1-1,5 saatlik izinler tanınabilir." (A8)

"…devlet bana 3'erden 6 ay ücretli izin hakkı verdi. Babamız özel sektörde çalışıyor devlet bunun için bir şey yapmıyor. İlk tanıyı aldık, izne çıktım. Ne yapacağım hakkında fikrim yok. Bir taraftan eğitimleri almaya çalışıyorum. Bir taraftan çocuğumuza vakit kaybettirmemeye çalışıyorum. Bir taraftan da hayatta kalmaya çalışıyorum yemem içmem gerekiyor. Bu süreçte babamız çalışmaya devam etti. Böyle durumlarda özel ya da devlet fark etmez babalara izin verilmeli…eşim destek olmak istiyordu ama maalesef izin hakkı olmadığı için kullanamadı." (A7)

Fedakâr Anne

Kadınların bakım sorumluluğunu doğal bir görev olarak üstlenmeleri toplumsal cinsiyet normlarının içselleştirildiğini ortaya koymaktadır. Anneliğe yüklenen toplumsal anlamlar, sosyal ve duygusal yüklerin sorgulanmaksızın kabul edilmesine neden olmakta ve fedakârlığı annelik kimliğinin doğal bir parçası haline getirmektedir. Anneliğin kutsal bir görev olarak idealize edilmesi, kadınların bakım emeğinin ilahi bir ödülle telafi edileceği inancı üzerinden meşrulaştırılmakta ve emeğin karşılıksız kalmasını normalleştirmektedir. "Sen cennetliksin, dedi…Benim çocuğum normal olsaydı da cennete gitmeseydim, dedim" ifadesi fedakârlık söyleminin kadınlar üzerinde yarattığı duygusal yüke bir örnektir. "Anne olduktan sonra…farklı tercihlerinizin olabileceği düşünülmüyor" ifadesi ise kadınların kişisel tercih haklarının, toplumsal cinsiyet rollerinin biçimlendirdiği "fedakâr anne" figürü altında görünmez hale geldiğini ve yaşamlarının sadece annelik kimliğene indirgendiğini göstermektedir.

"Sen cennetliksin, dedi…Benim çocuğum normal olsaydı da cennete gitmeseydim, dedim." (A1)

"Sorumluluklarım fazlaydı ama bundan rahatsızlık duymadım. Çünkü kendim yaparsam daha iyi olacağını düşündüm." (A3)

"…Herhangi bir kadın dayanamayabilirdi". (A7)

"Annenin çok fedakâr olması bekleniyor, toplumda bu anlayış var. Anne olduktan sonra sizin hayattaki yapmak isteyeceğiniz pek çok şeyin olabileceği ya da farklı tercihlerinizin olabileceği düşünülmüyor, onların artık geri plana atılması düşünülüyor, erkek için bu şekilde değil." (A6)

Görünmez Emek

Günah Keçisi Anne

Anneler, çocuklarının engelli olmasının nedeni olarak görüldüklerini ifade etmektedir. Eşlerinden ve ailelerinden gelen "senin yüzünden oldu", "senin geninden geldi", "geçmişteki günahların" gibi ifadeler ve dini söylem, kaderci yaklaşımlar üzerinden yöneltilen ithamlar, anneleri adeta çocuklarının durumunun "günah keçisi" hâline getirmektedir. Bu söylemler kadınları yalnızlaştırmakta, suçluluk duygusunu içselleştirmelerine neden olmakta ve eşitsizlikleri perdelemektedir. Engellilik olumsuz bir durum olarak algılanmakla kalmamakta, ayrıca kadın bedeni ve doğurganlıkla ilişkilendirilerek anneler üzerinde suçluluk duygusu oluşturmaktadır.

"'Senin yüzünden mi oldu?'…çevresel faktörler sizi suçlu görüyor. 'Acaba sen ne eziyet yaptın da senin çocuğun böyle oldu' gibi sorularla karşı karşıya kaldım." (A1)

"…bazı babalar…senin suçun, senin geninden geldiği için sen suçlusun bu çocuğu doğurduğun için diyormuş". (A4)

"…kurumumdaki bayandan duymuştum. Eşinin ailesi senin yaptığın günahlarından çocuğun böyle diye aileyi, anneyi suçlamışlardı. Anne o kadar çok üzülmüştü ki". (A5)

"Annem demişti: 'sen eltinin çocuğunu çok kınadın. Bu kınamadan kaynaklı Allah sana konuşma yetisi çok gelişmemiş bir çocuk verdi'. Benim onu eleştirmemin, aynı şeye maruz kalmama sebep olduğuna dair düşünceleri vardı." (A8)

Yetersiz-Beceriksiz Anne

Katılımcı ifadeleri ataerkil sistemin annelik üzerindeki baskıcı denetiminin yansıması niteliğindedir. Anne, hem kamusal alanda (parkta çocuğun davranışına verilen tepkilerde) hem de özel alanda (beslenme, bakım gibi gündelik pratiklerde) sürekli gözetim altındadır. Toplumsal cinsiyet rolleriyle denetim altında tutulan anne "yetersiz-beceriksiz" olarak damgalanmaktadır. "Babası baksın" söylemi annenin ebeveynlik yeterliliğini sorgularken, babayı çözüm-otorite figürü olarak konumlandırarak, toplumsal cinsiyet rollerinin derinliğini yansıtmaktadır. OSB tanılı çocuğun yoğun bakım gereksinimi karşısında annenin zorlanması veya toplumun beklentilerinin karşılanmaması, annenin kişisel yetersizliğiyle ilişkilendirilmektedir.

"…hamilelik sürecinde yeme içmesine dikkat etmemesi annenin. Devamında çocuk dünyaya geldikten sonra annenin veya bizim, çocuk normal, sağlıklı diye düşünüp ev işlerini yapalım diye televizyonu, telefonu açması. Belki hayat koşturmacasında çocuğuna zaman ayıramadığını düşünmek". (B4)

"…parka gittiğimizde çocuğum bağırdığında etrafımızdaki insanların bir anda yok oluşları. …sen sahip çıkamıyorsan babası baksa diyenler. Kadın gücüyle sen nereye kadar sahip çıkacaksın, babası baksın gibi yorum yapanlar olmuştu." (A8)

"Çocuk yememesi gereken bir şeye gidiyor en çok küçükken yaşadığım sıkıntı buydu. 'Annesi isterseniz ben alabilirim siz almayacaksınız' diyorlardı. Ben alınması gerekmiyorsa almayacağımdır, yememesi gerekiyordur…yediğinde uyumuyordu." (A2)

İçselleştirilmiş Damgalama Taşıyıcısı

Anneler engellilikle ilgili toplumsal yargıları zamanla içselleştirerek suçluluk yaşamakta ve kendilerini eleştirmektedirler. Katılımcıların ifadelerinde yer bulan "eksiklik" ve "suçluluk" duyguları, "…eleştirdiğini yaşamadan ölmezsin" ifadesi OSB tanılı çocuğun annelere bir ceza olarak sunulduğuna ilişkin algının tezahürü niteliğindedir. Toplumsal cinsiyet normları anneleri kendini sorgulama ve pişmanlık döngüsüne hapsetmektedir.

"Bazen diyorum keşke gençken doğum yapsaydım. Belki olmazdı. Ama Allah'ın takdiri." (A4)

"…insanlar öyle deyince kendinde eksiklik düşünüyorsun…yaşamında yaptığın yanlışların varmış bununla sınanıyormuşsun gibi geliyor". (A5)

"Birileri söylemesede toplumda duyduğunuz için çevrenizdeki söylemler kayıt altında zihninizde. Başkalarından duyduğunuz şeyler, bir şey oldu yaptı etti başına geldi gibi. Bende böyle oldu mu acaba sorgulaması oldu." (A6)

"…eleştirdiğini yaşamadan ölmezsin olayı acaba bu yüzden mi çocuk bu şekilde oldu diye bir suçluluk duygusu hissediyorsunuz." (A8)

Şekil 2: Babalığın Toplumsal İnşası: Güç ve Kurtarıcılık

Bakım Destekçisi

Katılımcı ifadelerine göre bakım emeği toplumsal cinsiyet temelli biçimde dağılmaktadır. Babalar bakım destekçisi olarak konumlanmaktadır. "Anne merkezinde ben konuya dahil oluyorum", "eşimi desteklemeye çalışıyorum", "benim zamanım daha az" gibi ifadeler, babaların kendilerini yardımcı, destekleyici rolde gördüklerini ortaya koymaktadır. Babalar genellikle çevreyle ilişkili (oyuncak almak, sosyalleştirmek) görevleri üstlenirken, bakım yükü annelerin üzerindedir. Kadının temel rolü, kapitalist üretim sistemi içinde değersizleştirilen ve görünmez hâle getirilen ev içi bakım emeğini üstlenmek (Kocatepe ve Bilgi, 2018, s.46) olarak görülmektedir. Bu durum, eşitlikçi gibi görünen ama ataerkil yapıyı sürdüren rol paylaşımı olarak kalmaktadır. "…annesi olmadığı zamanlar çocuğumun kişisel bakımlarıyla ilgileniyorum ama dışarda bu yanlış anlaşılıyor" ifadesi babaların toplumsal cinsiyet rollerini aşmaya giriştiğinde toplumun baskılarıyla karşılaştığını göstermektedir. "…anneliğini destekliyor sadece" ifadesi, babanın kadını bir birey olarak değil "anne" rolü üzerinden gördüğünü göstermektedir.

"…Türk toplumunda genelde anne daha öndedir. Çocuklara daha yakındır…Bizim ailede benim düşüncem eşittir. Hangimizin zamanı varsa o çocukla ilgilenmeli. Benim zamanım maalesef daha az ama olduğunda verimli bir şekilde geçirmeye çalışıyoruz". (B7)

"Anne merkezinde ben konuya dahil oluyorum. Sosyal alanlara, kalabalık ortamlara sokmaya çalışıyorum. Evde bulunduğumda daha fazla zaman geçirmeye, beraber oynamaya çalışıyorum. Çarşıya çıktığımızda oyuncak ya da eğitim aracı alıyorum." (B4)

"Anne her türlü vaktini çocuğuyla harcarken baba dahil olmaya bir yerden eşini desteklemeye çalışıyor, ama onun anneliğini destekliyor sadece." (A6)

"…kızım biraz büyüdü yaş olarak. Ama iş başa düşünce annesi olmadığı zamanlar çocuğumun kişisel bakımlarıyla ilgileniyorum ama dışarda bu yanlış anlaşılıyor." (B5)

Dengeleyici Babalık

Katılımcıların ifadeleri, toplumsal cinsiyete dayalı güç dengelerinin dağılımında erkekler için evliliğin merkezi bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Babalar, engelli çocuklarının bakımına yönelik sorumluluklarını evliliklerinin sürdürülebilirliğine yönelik çabayla ilişkilendirmekte, kendilerini evliliklerinin dengeleyicisi olarak düşünmektedir. "…erkek olarak yapman gerekenler", "annelerin annelik duygusundan ötürü yapması gerekenler var" ifadeleri ataerkil değerlerle harmanlanmış bir babalık anlayışını yansıtmaktadır. Ancak bu ataerkil değerlere rağmen, ev içindeki duygusal yükün farkına varılması ve "annemizi rahatlattığımızda aile rahatlar" ifadesi, babalık rolünde kısmi bir dönüşüm işaretidir.

"Belirli bir süre geçtikten sonra toparlanmamız gerektiğine karar verdik. Çünkü ya parçalanacaktık ya toparlanacaktık…Anne ve babanın rol ve sorumluluklarında tabi fark vardır. Baba sahiplenmezse anne ne yapabilir? Annenin sırtına yük bindiği zaman bocalayacaktır. Bu yükü birlikte kaldırmak zorundasınız. Otizmli ailelerin çoğu aynı zamanda parçalanmış ailelerdir." (B1)

"…erkek olarak yapman gerekenler var. Annelerin annelik duygusundan ötürü yapması gerekenler var. Ben çalışan birisiyim. Evin geçimini sağlamak zorundasın…boş zamanlarımda annenin sorumluluğu olsa da ben ilgileniyorum. Çünkü anneyi rahatlattığınız zaman psikolojik olarak aile rahatlamış oluyor. Bütün yükü anneye yüklersen o mutlaka sana geri döner…toplumdan dolayı annenin sorumluluğu olduğunu düşünsem bile evde olduğum sürece elimden geldiğince bilgi, becerim, zamanım, gücüm yettiğince yükünü hafifletmeye çalışıyorum." (B4)

Gelir Sağlayıcılık

Babalar ağırlıklı olarak "gelir sağlayıcı" rolüyle özdeşleştirilmekte ve bu rol aile içi iş bölümünde belirleyici olmaktadır. Erkeklerin ekonomik sorumluluğu üstlenmesi, kadınların bakım emeğiyle sınırlı kalmasına zemin hazırlamakta; ev içi görünmeyen emek kadınlara yüklenmektedir. Gelir sağlayıcılık, eril öznelliği pekiştirirken, kadınların kamusal alandaki varlığını kısıtlayabilmektedir. Ayrıca erkekler açısından duygusal katılımı ikincil hâle getirmekte, "iyi baba" olmak maddi imkânlarla sınırlı bir tanıma indirgenmektedir. Böylece hem kadınlar hem de erkekler açısından eşitsizliğin yeniden üretildiği bir yapı ortaya çıkmaktadır.

"…eşim yoğun çalıştığından maddi anlamda parayı getiren ve çocukların sosyal yaşantıları için gerekli olan kitaplar vs. ücretlerin ödenmesi konusunda maddi destek sağlıyor." (A8)

"Ailenin bir bütçesi var. Bunun takibini yapan benim. Ama şöyle vicdan azabı kalmasın diye borcum harcım olsun ama çocuğum eğitim alabildiği kadar alsın diye bir düşünce oluyor. Tabii bu da yetmiyor yoruyor…maddi sıkıntıya giriyorsunuz…psikolojik olarak kaldıramayacağınız sıkıntılara giriyorsunuz." (B4)

"…maddi konularda ben manevi konularda anneyle birlikte olmaya çalışıyoruz." (B8)

TARTIŞMA

Tema 1. Anneliğin Toplumsal İnşası: Kutsanmış Yükümlülükler ve Görünmez Emek

Annelik kavramı, başta bakım emeği veren kadınlar olmak üzere kadınları baskı altına alan ataerkil sistem tarafından toplumsal cinsiyet normlarıyla şekillendirilmektedir (Kuri ve Fierheller, 2022, s.9). Dolayısıyla kadınlığın "özveri" ile özdeşleştirilmesi ve bunun kutsal bir fedakârlık mitiyle yüceltilmesi, ataerkil düzenin devamlılığını sağlamaktadır. Çalışmamızda elde edilen bulgular, annelere "birincil bakım rolü"nün atfedildiğini ortaya koymaktadır (Üstüner Top, 2009; Koydemir ve Tosun, 2009; Vilanova vd., 2022; Zeydan ve Yılmaz, 2023). Anneliğin "daha üstün" olarak nitelendirilmesi, "Çocuğu baba değil anne eğitir. Evi anne idare eder" ifadesi kadına atfedilen öğrenilmiş toplumsal cinsiyet rollerinin anneliği bir kimlik haline getirdiğini göstermektedir. Bir babanın "…iş başa düşünce yapıyoruz" ifadesi, babalığın daha pasif ve gerektiğinde devreye giren bir rol olarak algılandığını göstermektedir. İfadenin devamındaki "Annesi ve ablası yanında olduğu sürece kişisel bakımlarını onlar yapıyor" cümlesi bakım rolünün kız çocuklarına da yüklendiğini göstermektedir. Pak (2020, s.38)'ın çalışmasında da engelli çocuğun bakımının, anne ve kız çocuklarla paylaşıldığı tespit edilmiştir. Toplumsal normlarda, çocuk bakımı ve duygusal bağlılık annelerin sorumluluğunda görülürken, babalar gelir sağlayıcı rolü üstlenmekte ve çocuklarıyla daha az duygusal yakınlık kurmaktadır (Connell, 2009, s. 82; Dedeoğlu, 2000, s. 157). İkinci kategori olan *"Birincil Bakım Rolünün Politikleştirilmesi",* ebeveynlerin bakım sürecine daha fazla dahil olabilmesi için yasalar ve politikalarla desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Birçok katılımcı, erken emeklilik hakkının babalara da verilmesi gerektiğini ve bu durumla mücadele ettiklerini belirtmiştir. Bakıma muhtaç engelli çocuğu bulunan annelere tanınan erken emeklilik hakkı, 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun (2006) "Yaşlılık Sigortasından Sağlanan Haklar ve Yararlanma Şartları" başlıklı 28. maddesinde ek fıkra ile düzenlenmiştir. Bu düzenleme, pozitif ayrımcılık kapsamında bakıma muhtaç engelli çocuğu bulunan annelere erken emeklilik hakkı tanınmıştır (Çitil ve Üçüncü, 2018, s. 261; Dursun Ateş, 2022, s. 263). Anneler bakım yükünü hafifletecek desteklerin sağlanmasını talep ederken; babalar eşlerine destek olmak için eşit haklara sahip olmayı istemektedir. Annelere tanınan erken emeklilik hakkı, toplumsal cinsiyet rolleri açısından destekleyici olmakla birlikte bakım rolünün yalnızca annelere yüklenmesiyle sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla, yasal düzenlemenin kadınlarla sınırlandırılıp ağır engelli çocuğuna fiilen bakım sağlayan erkek sigortalıları kapsam dışında bırakması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olabilmektedir (Yetik

ve Erkan, 2017, s. 227; akt. Dursun Ateş, 2022). Bu durum, sosyal hizmet müdahalelerinde toplumsal cinsiyet duyarlılığının önemini ortaya koymakta; bakım emeğinin yalnızca kadınlara atfedilmediği kapsayıcı bir yaklaşımın gerektiğini göstermektedir. "Fedakâr Anne" kategorisi, toplumun annelerden fedakâr olmalarını beklediğini ve bu beklentinin dinî referanslarla pekiştirildiğini göstermektedir. Annelerden birisinin "Sen cennetliksin, dedi… Benim çocuğum normal olsaydı da cennete gitmeseydim" ifadesi duygusal yükü gösteren örneklerdendir. Meşe (2013) tarafından yapılan çalışmada da annelerin çocuklarının durumunu Allah'ın takdiri olarak görmeleri nedeniyle bakımı üstlenmeleri gerektiğini düşündükleri belirtilmiştir. Bir diğer anne "Sorumluluklarım fazlaydı ama bundan rahatsızlık duymadım" diyerek fedakâr anne kimliğini içselleştirdiğini belirtmiştir. Engelli çocuğa sahip ailelerde, toplumun anneye atfettiği rol ve beklentilerin babaya kıyasla fazla olması, annenin yükünü artırmakta, psikolojik ve sosyal açıdan zorlayıcı olabilmektedir (Duru ve Duyan, 2017, s. 206). Toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde yeniden üretilen "görünmez emek" kategorisi, feminist kuramın odağındaki kavramlardan biridir. Kadınların üstlendiği bakım ve ev içi hizmetler ataerkil sistemde ekonomik ve sosyal olarak değersizleştirilerek görünmez hâle gelmektedir. "Günah keçisi anne" alt kategorisi annelerin çocukların engelli olmasının sebebi olarak toplum tarafından damgalanmasına atıfta bulunmaktadır. Farklılıklardan dolayı damgalanan bireylerin yalnızca kendileri değil, yakınları da nezaket damgası yoluyla toplumsal önyargılara maruz kalabilmektedir (Goffman, 1963). Ayrıca damgalama okul, aile ve arkadaş çevresi tarafından da yapılabilmektedir (DePape ve Lindsay, 2015, s. 578; Broady, 2015, s. 7). Uz ve Kaya'nın (2018) çalışmasında babalara kıyasla annelerin daha fazla damgalamaya maruz kaldığı belirtilmiştir. Şengül Erdem'in (2023, s. 225) çalışmasında, annelerin çocuklarının sosyal ortamlardaki davranışları nedeniyle "kötü anne" olarak damgalandıkları ifade edilmektedir. "Yetersiz-beceriksiz anne" alt kategorisinde annelerin özel ve kamusal alanda gözetim altında olduğu ve çocuğun bakımında, ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kaldığı düşünceleri yer almaktadır. Gobrial'in (2018) çalışmasında OSB tanısının belirgin fiziksel belirtisinin olmaması nedeniyle insanların çocuğun davranışlarını yanlış yorumladığı ve bundan dolayı annenin yetersiz olarak görülmesine ve kınanmasına yol açtığı belirtilmiştir. OSB tanısı almış çocukların anneleri, engelli çocuk dünyaya getirdikleri için eşleri tarafından suçlanmaktadır (Ebadi vd., 2021). Annelere yönelik suçlamaların genellikle çocuklarını ihmal ettikleri, yeterince önemsemedikleri ve hamilelik süreçlerinde beslenmelerine dikkat etmedikleri şeklindedir (Tiryaki ve Sever, 2025, s. 52). Çalışmamızda da çocuğun bakımı, beslenmesi konusunda annenin eksik kalması ve tablete, televizyona bakmasına izin vermesi ya da hamilelikte beslenmesine dikkat etmemesi sebebiyle çocukların engelli olduğuna inanılmaktadır. Bu durum kadın bedeninde ataerkil tahakkümü gözler önüne sermektedir. "İçselleştirilmiş Damgalama Taşıyıcısı" kategorisinde annelerin, toplumun ahlaki yargıları ve normları doğrultusunda çocuklarının durumunu kişisel başarısızlık olarak görme eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. "…insanlar öyle deyince kendinde bir eksiklik düşünüyorsun" ifadesi, içselleştirilmiş damgalanmanın göstergesi olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde Hutton ve Caron (2005) çalışmalarında, annelerin

çocuklarının engeli nedeniyle kendilerini suçladıklarını belirtmiştir. Hsu vd.'nin (2017) araştırmasında ise OSB tanısı alan çocukların annelerinin çevresel suçlamaları içselleştirerek kendilerini sorumlu hissettikleri ve buna karşı çeşitli tepki mekanizmaları geliştirdikleri vurgulanmıştır. Öz vd.'nin (2020) çalışmasında, OSB tanısı almış çocukların annelerinde içselleştirilmiş damgalanmanın stresi artırdığı ve yaşam kalitesini düşürdüğü bulgulanmıştır. "…dışarıdakinden çok daha fazla kendinize yükleniyorsunuz, en zoru bu zaten" ifadesi, içselleştirilmiş damgalamanın psikolojik etkilerini ortaya koymaktadır.

Tema 2. Babalığın Toplumsal İnşası: Güç ve Kurtarıcılık

"Bakım destekçisi" kategorisi geleneksel ataerkil yapının korunarak babaların bakımda birincil sorumluluk almadıklarını, annelere destek olduklarını ortaya koymaktadır. Bir babanın OSB tanılı kızı için kullandığı "annesi olmadığı zamanlar çocuğumun kişisel bakımlarıyla ilgileniyorum ama dışarda bu yanlış anlaşılıyor" ifadesi babaların toplumsal cinsiyet normlarının dışına çıkmaya çalıştıklarında baskılarla karşılaştıklarını göstermektedir; ancak babaların eşit bir şekilde anneyle bakım yükünü paylaşması toplumsal cinsiyet eşitliği için vazgeçilmezdir. McCabe (2008) çalışmasında çocuklarının otizm tanısı almasından sonra toplumsal cinsiyet normları doğrultusunda annelerin hayatlarının babalara kıyasla daha fazla değiştiğini, bazı babaların ise hayatında değişiklik olmadığını ifade etmiştir. Çalışmamızda da babalar bakım destekçisi rolü üstlenerek, kadınların yalnızca anne kimliğini desteklemiştir. "Dengeleyici babalık" kategorisi ebeveynlik deneyimlerinin evlilik ilişkisine yansıdığını ortaya koymaktadır. OSB tanılı çocuğun bakımının ebeveynler üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilir ve evliliklerinde sorunlara yol açabilir (Cavkaytar vd., 2008; Barklı ve Doğan, 2025, s. 203). Babalar evliliklerinin devamlılığını anneye bakımda yardım etme üzerinden tanımlamaktadır. Evlilik ve sorumluluk, geleneksel erkeklik algısında bir erkeğin "gerçek erkek" olarak kabul görmesinin ön koşulu olarak değerlendirilmektedir (Yavuz, 2014). "Bu süreçte ya parçalanacaktık ya toparlanacaktık…" ifadesi evliliğin sürdürülmesinde babanın kendisini dengeleyici bir güç olarak gördüğünü göstermektedir. Bununla birlikte eşlerinin yaşadığı zorlukların farkında olduklarını, çocuklarıyla daha güçlü bir bağ kurmaya ve bakım süreçlerine aktif katılım sağlamaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Hartley vd.'nin (2011, s. 90) çalışmasında, güçlü bağlara sahip evliliğin ebeveynlik yükünü hafiflettiğii; zayıf bağlara sahip evliliğin ise stres yaratarak ebeveynlik yükünü artırdığı ortaya konulmuştur. Lashewicz vd. (2018, s. 790-791) OSB tanılı çocuğu olan babalarla gerçekleştirdiği araştırmada, babaların eşleriyle iş birliği içinde hareket etmesinin çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamada kritik bir faktör olduğunu vurgulamış, babaların evliliklerin güçlü tutulması için bilinçli çaba gösterdikleri ve eşlerine destek oldukları ifade edilmiştir. "Gelir Sağlayıcılık" kategorisi ailenin geçiminin ve çocuğun ihtiyaçların karşılanmasının geleneksel olarak babalara atfedildiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte babalar OSB tanılı çocuğun bakımının getirdiği finansal yük ve sorumlulukların, kendilerini maddi ve psikolojik olarak olumsuz etkilediğini

belirtmişlerdir. Lee vd.'nin (2008, s. 1158) çalışmasında OSB tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin finansal açıdan daha fazla stres yaşadığı bulgulanmıştır. Gobrial (2018) ise OSB tanılı çocuğa sahip babaların, artan mali yük nedeniyle daha fazla çalışmak zorunda kaldıklarını, fazladan mesai yaptıklarını veya birden fazla işte çalıştıklarını ifade etmiştir. Toper ve Özkan (2022) otizme bağlı maliyetlerin aileler üzerinde önemli bir baskı oluşturduğunu, yeterli finansal imkânlara sahip olmayan ailelerde ise ebeveynlerin yetersizlik ve çaresizlik duyguları yaşadığını belirtmiştir. Çoğunlukla anneler, çocuklarının OSB tanısı almasından sonra iş hayatından çekilmek zorunda kalmış ve kaybedilen gelir, artan tedavi masrafları ailelere finansal zorluklar yaşatmıştır (Altiere ve Kluge, 2009, s. 146; Şentürk ve Varol Saraçoğlu, 2013, s. 41; Gobrial, 2018). Böylece bakım sorumluluğu çoğunlukla annelere, gelir sağlayıcılık rolü ise babalara atfedilmiştir (Towers ve Swift, 2006; Bilgin ve Küçük, 2019, s. 93). Gelir sağlayıcılık rolünün erkeklere atfedilmesi, bakım emeğini kadınlara yükleyerek toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri ev içinde ve kamusal alanda yeniden üretmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

OSB tanılı çocukların bakım süreçlerinde ebeveyn deneyimlerinin toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelenmesi sonucunda, bakım emeğinin eşit olmayan bir şekilde dağıldığı görülmüştür. Anneler, bakımın duygusal ve sosyal yükünü büyük oranda üstlenmekte; bu rol, "kutsal fedakârlık" ve "görünmez emek" üzerinden meşrulaştırılmakta ve annelik kimliğiyle özdeşleştirilmektedir. Bununla birlikte anneler suçlanan, yetersiz görülen ve damgalanan bir figüre dönüşmekte, engelli çocuğun varlığı, kadının bedeni ve geçmişi üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır.

Anneler, bakım yükünü omuzlarken diğer taraftan toplumdan gelen yargılayıcı tutumlarla mücadele etmektedir. Bu durum, annelerin kişisel ihtiyaçlarını ve bireysel kimliklerini geri plana iterek, yaşamlarını annelik rolleri üzerinden kurgulamalarına neden olmaktadır. Sosyal politikaların anneleri merkeze alan yapısı bu eşitsizliği derinleştirmektedir. Annelere tanınan bazı hakların (erken emeklilik, ücretli izin vb.) babaları tanınmaması, erkeklerin bakım süreçlerine katılımını engellemekte, bakım emeğini kadına aitmiş gibi gösteren toplumsal yapıyı yeniden üretmektedir.

Babalık "gelir sağlayıcılık", "dengeleyicilik" ve sınırlı duygusal katılımla tanımlanmakta ve toplumda "bakım destekçesi" olarak konumlanmaktadır. Bazı babalar bakım süreçlerine aktif katılma isteği duysa da toplumsal normlar ve iş yaşamındaki yapısal engeller bu katılımı sınırlamaktadır. Bununla birlikte bazı babaların, eşleriyle birlikte sorumluluğu paylaşmaya çalıştıkları, evliliğin devamlılığı için çaba gösterdikleri ve "dengeleyici babalık" anlayışında oldukları görülmektedir. Ancak bu dönüşüm çabası, hâlâ geleneksel erkeklik rollerinin etkisinden bütünüyle sıyrılamamaktadır. Çalışma kapsamında ulaşılan bulgulardan yola çıkılarak sosyal hizmet uzmanlarına, politika yapıcılara ve akademisyenlere aşağıdaki öneriler getirilmiştir:

Babalığın dönüştürülmesi, babaların bakım süreçlerine daha fazla katılımını teşvik etmek amacıyla sosyal hizmet politikalarının ve yasal düzenlemelerin gözden geçirilmesi faydalı olabilir. Babalığın

“gelir sağlayıcılık” ile sınırlı olmadığı, çocuğun duygusal ve sosyal gelişimine yönelik ihtiyaçlarını da kapsadığına dair farkındalık artırılabilir.

Toplumsal cinsiyet rolleri konusunda farkındalık oluşturulması, anne ve babalara yönelik bireysel veya grup temelli sosyal hizmet müdahalelerinde annelerin görünmez emek yükü ve bakım sorumluluğu konusunda eşitlikçi tutumlar geliştirilebilir.

Ebeveynlik rolleri yeniden tanımlanarak annelerin istihdama katılabilmesi için babaların bakım emeğine dahil olması sağlanabilir ve her iki ebeveyn için dengeleyici çözümler sunulabilir.

Sosyal politikaların ve yasaların eleştirel değerlendirilmesi, sosyal politikaların annenin bakım yükünü artırıp babaları bakım sürecinin dışında bırakması eleştirel feminist perspektifle incelenebilir ve savunuculuk çalışmaları yürütülebilir. İş yerlerinde esnek çalışma saatleri, eşit ebeveyn izinleri için sosyal hizmet uzmanları, politika yapıcılarla iş birliği içerisinde savunuculuk faaliyetleri yürütebilir. Cinsiyet eşitliğini esas alan aile politikalarının uygulanması önemlidir.

Babalık ve engellilik alanlarında araştırma, farklı engel gruplarında yaşanan deneyimler feminist kuram çerçevesinde nitel ve nicel yöntemlerle araştırılabilir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından 05.11.2024 tarihinde GO 2024/743 karar numarası onayı ile uygun bulunmuştur. Çalışma, Helsinki Bildirgesi ve ilgili etik kurallar çerçevesinde yürütülmüştür.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Gender roles are important social structures that define the positions and responsibilities of individuals in society. These roles include responsibilities, expectations, and behavioral patterns attributed to individuals by society based on gender (Muratoğlu Pehlivan, 2019, p.16). Different social structures and cultures shape individuals through these gender-attributed roles, and parenting practices are also affected by gender norms. Disabilities, especially neurodevelopmental disorders such as Autism Spectrum Disorder (ASD), further complicate family dynamics under the influence of gender roles, making it crucial to understand how parents navigate these roles.

This study explores the experiences of parents of children diagnosed with ASD regarding gender roles from a feminist perspective, recognizing that women disproportionately assume caregiving responsibilities.

The study addresses three main research questions:

1. How do gender roles shape the parenting experiences of mothers and fathers of children with ASD, and how can these experiences be understood through feminist theory?
2. How do gender roles influence the division of care responsibilities between parents of children with ASD?
3. What are the psychosocial effects of gendered parenting roles on mothers and fathers of children with ASD?

ASD is a neurodevelopmental disorder characterized by difficulties in social communication and interaction, repetitive behaviors, and limited interest patterns. Additionally, parents face economic, emotional, and social difficulties due to their children with ASD (Çam & Özkan, 2009; Çengelci, 2009; Fırat, 2016). Literature shows that these difficulties are primarily experienced by female parents and that the burden of care falls largely on women (Shakespeare, 2006, p. 187). Feminist studies reveal that gender roles limit women's participation in the public sphere, particularly when caring for children with disabilities (Cassidy et al., 2008; Toper & Özkan, 2022, p.1038). Existing literature predominantly focuses on mothers' experiences while fathers' perspectives remain underexplored (Uğuz et al., 2004; Çengelci, 2009). This research examines the effects of gender roles on responsibility-sharing within families from a broader perspective by including both parents' experiences. The study aims to fill an important gap in understanding family dynamics and gender effects in ASD contexts.

Methodology

Qualitative methodology was employed due to the exploratory nature of this research. An interpretive phenomenological design was used to explore participants' parenting experiences within gender norms. The phenomenological approach aims to both describe participants' experiences and interpret their place in cultural, historical, and social contexts (Laverty, 2003). Analysis was guided by feminist theoretical frameworks.

Criterion sampling and snowball sampling, both purposive sampling types, were used. The criteria used in participant selection were that parents had a child diagnosed with ASD, there was an official report documenting the ASD diagnosis, and parents were married so that their experiences could be evaluated as a whole. Participants were reached through autism associations, researchers' connections, and participants' referrals. Sixteen participants, eight mothers and eight fathers, were interviewed. Participation was voluntary. Data were collected using semi-structured interview forms

created by researchers after conducting a literature review on gender and disability. Audio recordings were made with participants' permission during interviews, and code names were given to participants to ensure anonymity.

Data were analyzed using reflexive thematic analysis using MAXQDA software. During data analysis, open coding was performed, and then related codes were transformed into categories and themes. An expert review method was used to ensure data accuracy, and an expert researcher in the field reviewed the themes, categories, and codes. The Consolidated Criteria for Reporting Qualitative Research (COREQ) guidelines (Tong et al., 2007) were followed to ensure the study's reliability.

Results

Analysis revealed two main themes that explain gender experiences of parents of children diagnosed with ASD: "Social Construction of Motherhood: Sanctified Obligations and Invisible Labor" and "Social Construction of Fatherhood: Power and Redemption."

Social Construction of Motherhood: Sanctified Obligations and Invisible Labor

Findings showed that mothers assume the most responsibility in care. In society, mothers are expected to be "caregivers," which significantly burdens their lives. Additionally, mothers are often blamed for the disabled child.

The Reproduction of the Myth of Sacred Sacrifice: Mothers assume wide responsibilities, from daily care to therapies. This role is shaped by obligations arising from social expectations. Furthermore, this caring role is often associated with sacrifice and devotion, which creates psychological pressure.

Invisible Labor: Mothers of children diagnosed with ASD are often blamed and criticized for their children's condition. This can lead to feelings of inadequacy and guilt. Particularly, false beliefs in society about ASD reinforce this accusatory view of mothers.

Social Construction of Fatherhood: Power and Redemption

Fathers are generally in secondary roles in care. However, fathers sometimes assume a more active role.

Care Supporter: Fathers are generally positioned to lighten mother's care burden. This role involves contributing to mother's efforts rather than taking on entire care.

Involved Fatherhood: Fathers reduce their spouses' emotional burden and maintain marital balance. This supportive role is critical, especially when family tension may increase after an ASD diagnosis.

Breadwinner: Fathers are responsible for meeting their children's economic needs, such as special education, therapy, and care processes.

Conclusions and Recommendations

The study found that gender roles are effective in care. While mothers generally undertake the majority of care burden, fathers assume more supportive or economic provider roles. However, parents' roles can be flexible, and collaborative approaches emerge. Among social roles attributed to mothers, the most prominent is the "caregiving mother role." Traditional gender roles influence the attribution of primary child care. Participants' statements reveal that maternal identity is shaped by traditional responsibilities assigned to women. This shows that society attributes caregiving roles to mothers and more passive roles to fathers. Additionally, mothers' primary care role creates various difficulties by limiting their lives. Specifically, fathers need institutional and legal support to be more involved in care.

Themes for fathers include "care supporter," "involved fatherhood," and "breadwinner role." Fathers are aware of difficulties experienced by mothers and take an active stance to support them. However, fathers assume a more passive role in child care while care responsibility is mainly attributed to mothers. Fathers support their wives and want to take more responsibility in child care. However, economic difficulties create severe financial pressures on families.

Promoting a more inclusive understanding of fatherhood beyond economic provider can support greater paternal involvement in caregiving. Raising awareness of gender roles in social work practices may help reduce invisible labor burden on mothers and encourage more equitable parenting responsibilities.

Revisiting social policies through a feminist lens is essential to address how current frameworks often reinforce traditional caregiving norms. Advocacy for flexible working hours and equal parental leave can be led by social workers in collaboration with policymakers.

Further research is needed to explore diverse parenting experiences across different disability groups using feminist perspectives and mixed methods.

KAYNAKÇA

Akkuş, P. Z., Saygan, B. B., Bahadur, E. İ., Cak, T., & Özmert, E. (2021). Otizm spektrum bozukluğu tanısı ile yaşamak: Ailelerin deneyimleri. *Turkish Journal of Pediatric Disease, 15*(4), 272-279. https://doi.org/10.12956/tchd.731752

Altiere, M. J., & von Kluge, S. (2009). Searching for acceptance: Challenges encountered while raising a child with autism. *Journal of Intellectual and Developmental Disability, 34*(2), 142-152. https://doi.org/10.1080/13668250902845202

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.).

Aydın, A., & Arslantürk Egin, C. T. (2018). Zihin engelli, serebral palsili ve otizmli çocuk ebeveynlerinin psikolojik dayanıklılıkları ile ebeveynlik algılarının karşılaştırılması. *Ondokuz*

Mayıs University Journal of Education Faculty, 37(1), 171–188.

Badinter, E. (2011). *Kadınlık mı? Annelik mi?* (B. Akıya, Trans.). İletişim Yayınları. (Original work published 1980)

Barklı, A., & Doğan, A. (2025). Raising a child with autism spectrum disorder: Examining parental factors. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 17*(2), 197 210. https://doi.org/10.18863/pgy.1455122

Bilgin, H., & Küçük, L. (2010). Raising an autistic child: Perspectives from Turkish mothers. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 23*(2), 92-99. https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2010.00228.x

Braun, V., & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health, 11*(4), 589-597. https://doi.org/10.1080/2159676X.2019.1628806

Broady, T. R., Stoyles, G. J., & Morse, C. (2017). Understanding carers' lived experience of stigma: The voice of families with a child on the autism spectrum. *Health & Social Care in the Community, 25*(1), 224-233. https://doi.org/10.1111/hsc.12297

Butler, J. (1990). Gender trouble: Feminism and the subversion of identity. Routledge.

Cassidy, A., McConkey, R., Truesdale-Kennedy, M., & Slevin, E. (2008). Preschoolers with autism spectrum disorders: The impact on families and the supports available to them. *Early Child Development and Care, 178*(2), 115-128. https://doi.org/10.1080/03004430701491721

Cavkaytar, A., Batu, S., & Cetin, O. B. (2008). Perspectives of Turkish mothers on having a child with developmental disabilities. *International Journal of Special Education, 23*(2), 101-109.

Ceyhun, A. T., Özdemir, S., Töret, G., & Özkubat, U. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuk ve ebeveynlerinin, ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin normal gelişim gösteren çocuk ve ebeveynleri ile karşılaştırılması. *International Journal of Early Childhood Special Education, 7*(2), 183-211. https://doi.org/10.20489/intjecse.29569

Chodorow, N. (1999). *The reproduction of mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender*. University of California Press.

Collins, P. H. (2004). *Black sexual politics: African Americans, gender, and the new racism*. Routledge.

Connell, R. (2009). *Gender in world perspective.* Cambridge: Polity.

Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd ed.). Polity Press.

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2023). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (6th ed.). London: Sage Publications.

Çakıcı, A. (2020). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim sorunlarına genel bir bakış. *Boğaziçi University Journal of Education, 37*(2), 81-106.

Çalbayram, N. Ç., & Platin, N. (2013). Zihinsel engelli çocuğu olan babalarda babalık rollerine ilişkin

farkındalık yaratma. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 9*(2), 32–45.

Çam, O., & Özkan, Ö. (2009). Otistik çocuk sahibi ailelerin yaşam kalitelerinin incelenmesi. *Öz-Veri Dergisi, 6*(2), 1425-1438.

Çengelci, B. (2009). Otizm ve Down sendrom'lu çocuğa sahip annelerin kaygı, umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi, 10*(2), 1-23.

Çitil, M., & Üçüncü, M. K. (2018). Türkiye'de engelli hakları ve engelliler hukuku'nun durumu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 35*, 233-278.

Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik (2019). *Resmî Gazete, Tarih: 20.02.2019, Sayı: 30692.* https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/cocuklar-icin-ozel-gereksinim-degerlendirmesi-hakkinda-yonetmelik/

De Beauvoir, S. (2011). *The second sex.* Vintage Books.

Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye'de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim, 86*(3), 139-170.

DePape, A. M., & Lindsay, S. (2015). Parents' experiences of caring for a child with autism spectrum disorder. *Qualitative Health Research, 25*(4), 569-583. https://doi.org/10.1177/1049732314552455

Dermott, E. (2008). *Intimate fatherhood: A sociological analysis*. Routledge.

Dursun Ateş, S. (2022). Başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede ağır engelli çocuğu bulunan kadınların sigortalılığa bağlı olan ve olmayan hakları. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi,* 2022(2), 979-1028. DOI: 10.33432/ybuhukuk.1105127

Duru, S., Duyan, V. (2017). Engelli çocuğa sahip ailelerde toplumsal cinsiyet rolleri. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 200-211.

Ebadi, M., Samadi, S. A., Mardani-Hamooleh, M., & Seyedfatemi, N. (2021). Living under psychosocial pressure: Perception of mothers of children with autism spectrum disorders. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 34*(3), 212-218. DOI: 10.1111/jcap.12310

Ekizoğlu, Ö., & Hasırcı, S. (2023). Otizm spektrum bozukluğuna sahip çocukları olan annelerin sosyal destek algısının, yaşam kalitesine etkisi. *Mediterranean Journal of Sport Science, 6*(1), 13-26. https://doi.org/10.38021/asbid.1160144

England, K. V. L. (1994). Getting personal: Reflexivity, positionality, and feminist research. *The Professional Geographer, 46*(1), 80–89. http://dx.doi.org/10.1111/j.0033-0124.1994.00080.x

Featherstone, B. (2009). *Contemporary fathering: Theory, policy and practice*. Policy Press.

Fırat, S. (2016). Otistik çocukların anne-babalarının depresyon ve kaygı düzeyleri. *Çukurova Medical Journal, 41*(3), 539-547. https://doi.org/10.17826/cukmedj.237509

Gilligan, C. (1993). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Harvard University Press.

Glenn, E. N. (1994). Social constructions of mothering: A thematic overview. In E. N. Glenn, G.

Chang & L. R. Forcey (Eds.), *Mothering: Ideology, experience, and agency* (pp. 1-29). Routledge.

Gobrial, E. (2018). The lived experiences of mothers of children with the autism spectrum disorders in Egypt. *Soc Sci, 7*(8), 133. https://doi.org/10.3390/socsci7080133

Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Gray, D. E. (2003). Gender and coping: The parents of children with high functioning autism. *Social Science & Medicine*, 56(3), 631-642. https://doi.org/10.1016/S0277-9536(02)00059-X

Gupta, A., & Singhal, N. (2005). Psychosocial support for families of children with autism. *Asia Pacific Disability Rehabilitation Journal, 16*(2), 62-83.

Harding, S. (1991). *Whose science? Whose knowledge? Thinking from women's lives*. Cornell University Press.

Hartley, S. L., Barker, E. T., Seltzer, M. M., Greenberg, J. S., & Floyd, F. J. (2011). Marital satisfaction and parenting experiences of mothers and fathers of adolescents and adults with autism. *American Journal of Intellectual and Developmental Disabilities, 116*(1), 81-95. https://doi.org/10.1352/1944-7558-116.1.81

Heywood, A. (2013). *Siyasî ideolojiler: Bir giriş* (A. K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın ve B. Kalkan, Çev.). Adres Yayınları.

Howlin, P., Mawhood, L., & Rutter, M. (2000). Autism and developmental receptive language disorder A follow-up comparison in early adult life. II: Social, behavioural, and psychiatric outcomes. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41*, 561–578. https://doi.org/10.1111/1469-7610.00643

Hsu, Y. C., Tsai, S. L., Hsieh, M. H., Jenks, M. S., Tsai, C. H., & Hsu, M. T. (2017). On my own: A qualitative phenomenological study of mothers of young children with autism spectrum disorder in Taiwan. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 30*(1), 147-156. https://doi.org/10.1111/jar.12229

Hutton, A. M., & Caron, S. L. (2005). Experiences of families with children with autism in rural New England. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 20*(3), 180-189. https://doi.org/10.1177/10883576050200030601

Kagan, C., Lewis, S., Heaton, P., & Cranshaw, M. (1999). Enabled or disabled? Working parents of disabled children and the provision of child-care. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 9*(5), 369-381. https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1298(199909/10)9:5<369::AID-CASP527>3.0.CO;2-H

Kittay, E. F. (2020). *Love's labor: Essays on women, equality, and dependency* (2nd ed.). Routledge.

Kocatepe, B., & Bilgi, S. (2018). Toplumsal bir inşa olarak babalık: Annelerin yaşam öykülerinde

baba imgesi. *Fe Dergi*, *10*(2), 42-59.

Koydemir, S., & Tosun, Ü. (2009). Impact of autistic children on the lives of mothers. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 1*(1), 2534-2540. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2009.01.447

Köksal, M., & Erciyes, C. (2021). Otizm tanısı almış çocukların ailelerinde görülen psikososyal sorunların değerlendirilmesi. *Aydın Sağlık Dergisi,* *7*(3), 235-254. DOI: 10.17932/IAU.ASD.2015.007/asd_v07i3005

Kuri, E., & Fierheller, D. (2022). Social Work and Mothering: Mapping the Intersections of Social Work and Matricentric Feminism. *Journal of the Motherhood Initiative*, *13*(1), 2-15.

Kurtça, B. (2023). *Engelli çocuğu olan annelerin sorunlarına toplumsal cinsiyet perspektifinden bakış: Konya örneği* (Yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi [The changing role of fathers and its impact on child development]. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(35), 79–89.

Kütük, M. Ö., Tufan, A. E., Kılıçaslan, F., Güler, G., Çelik, F., Altıntaş, E., ... & Kütük, Ö. (2021). High depression symptoms and burnout levels among parents of children with autism spectrum disorders: A multi-center, cross-sectional, case–control study. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1-14. https://doi.org/10.1007/s10803-021-04914-z

Landsman, G. H. (2009). *Reconstructing motherhood and disability in the age of perfect babies*. Routledge.

Lashewicz, B., Boettcher, N., Lo, A., Shipton, L., & Parrott, B. (2018). Fathers raising children with autism spectrum disorder: Stories of marital stability as key to parenting success. *Issues in Mental Health Nursing, 39*(9), 786-794. https://doi.org/10.1080/01612840.2018.1466943

Laverty, S. M. (2003). Hermeneutic phenomenology and phenomenology: A comparison of historical and methodological considerations. *International Journal of Qualitative Methods, 2*(3), 21-35. https://doi.org/10.1177/160940690300200303

Lee, L. C., Harrington, R. A., Louie, B. B., & Newschaffer, C. J. (2008). Children with autism: Quality of life and parental concerns. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *38*, 1147-1160. https://doi.org/10.1007/s10803-007-0491-0

Lewis, J. (1991). *Women and social policies in Europe: Work, family and the state*. Edward Elgar.

Marsiglio, W., Amato, P., Day, R. D., & Lamb, M. E. (2000). Scholarship on fatherhood in the 1990s and beyond. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1173-1191.

McCabe, H. (2008). Autism and family in the People's Republic of China: Learning from parents' perspectives. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities, 33*(1-2), 37-47. https://doi.org/10.2511/rpsd.33.1-2.37

Merriam, S. B., & Tisdell, J. E. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4th ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Meşe, İ. (2013). Engellenmiş annelik: Zihinsel engelli çocukların anneleri. *Turkish Studies*, *8*(12),

841-858. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.5974

Muratoğlu Pehlivan, B. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türk çizgi filmlerinde anne ve baba temsili üzerine bir çalışma. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi, 1*(2), 15-27.

Nalbant, F., & Korkmaz, T. (2019). Feminist teori temelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin Türkiye bağlamında değerlendirilmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(2), 165-186. https://doi.org/10.22466/acusbd.633806

Öz, B., Yüksel, T., & Nasiroğlu, S. (2020). Depression-anxiety symptoms and stigma perception in mothers of children with autism spectrum disorder. *Archives of Neuropsychiatry, 57*(1), 50. https://doi.org/10.29399/npa.23655

Pak, M. (2020). Engelli kardeşi olan çocukların anneleri ile ilişkileri üzerine bir alan çalışması. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, *27*(1), 33–39. doi:10.4274/tjcamh.galenos.2020.24633.

Reddy, G., Fewster, D. L., & Gurayah, T. (2019). Parents' voices: Experiences and coping as a parent of a child with autism spectrum disorder. *South African Journal of Occupational Therapy, 49*(1), 43-50. https://doi.org/10.17159/2310-3833/2019/vol49n1a7

Reinharz, S. (1992). *Feminist methods in social research*. New York, NY: Oxford University Press.

Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız iktidar – Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. Metis Yayınları.

Scott, J. W. (1988). *Gender and the politics of history*. Columbia University Press.

Shakespeare, T. (2006). *Disability rights and wrongs*.

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006). *Resmî Gazete, Tarih: 16.06.2006, Sayı: 26200.* https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5510.pdf

Spall, S. (1998). Peer debriefing in qualitative research: Emerging operational models. *Qualitative Inquiry, 4*(2), 280–292. https://doi.org/10.1177/107780049800400208

Şengül Erdem, H. (2023). Experiences of mothers of multiple children with autism spectrum disorder: An interpretative phenomenological analysis study. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 24*(2), 215-234. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.1013765

Şentürk, M., & Varol Saraçoğlu, G. (2013). Eğitilebilir zihinsel, bedensel engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin aileden algıladıkları sosyal destek ile depresyon düzeylerinin karşılaştırılması. *International Journal of Basic and Clinical Medicine, 1*(1), 40-49.

Tidmarsh, L., & Volkmar, F. R. (2003). Diagnosis and epidemiology of autism spectrum disorders. *Canadian Journal of Psychiatry, 48*, 517–525. https://doi.org/10.1177/070674370304800803

Tiryaki, A., & Sever, M. (2022). 'Birisi de kek yapıp getirse…!' Otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuğu olan annelerin bakım yükü üzerine nitel bir çalışma. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, 12*(24), 37-65. https://doi.org/10.46218/tshd.1466704

Tong, A., Sainsbury, P., & Craig, J. (2007). Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): A 32-item checklist for interviews and focus groups. *International Journal for Quality in Health Care, 19*(6), 349–357. https://doi.org/10.1093/intqhc/mzm042

Toper, F., & Özkan, Y. (2022). Otizmli çocuğa sahip ailelerin finansal yüklerine ilişkin deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 33*(4), 1027-1048. https://doi.org/10.33417/tsh.1084779

Towers, C., & Swift, P. (2006). *Recognising fathers: Understanding the issues faced by fathers of children with a learning disability.* Foundation for People with Learning Disabilities.

Uğuz, Ş., Toros, F., İnanç, B. Y., & Çolakkadıoğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri, 7*(1), 42-47.

Uz, S., & Kaya, K. (2018). Otizmli çocuklara ve ailelerine yönelik damgalama. *Journal of History Culture and Art Research, 7*(1), 663-683. http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i1.1411

Ünlü, İ., & Gökler, R. (2021). Otizmli çocuğa sahip ailelerde sosyal destek sisteminin önemi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, 18*, 194-215. https://doi.org/10.46218/tshd.994683

Üstüner Top, F. (2009). Otistik çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları sorunlar ile ruhsal durumlarının değerlendirilmesi: Niteliksel araştırma. *Çocuk Dergisi, 9*(1), 34-42.

Van Niekerk, K., Stancheva, V., & Smith, C. (2023). Caregiver burden among caregivers of children with autism spectrum disorder. *South African Journal of Psychiatry, 29*, 2079. https://doi.org/10.4102/sajpsychiatry.v29i0.2079

Vilanova, J. R. S., Carneiro, C. T., Rocha, K. N. D. S., Brito, M. D. A., Rocha, R. C., Costa, A. D. C., & Bezerra, M. A. R. (2022). Burden of mothers of children diagnosed with autism spectrum disorder: Mixed method study. *Revista Gaúcha de Enfermagem, 43, e20210077.* https://doi.org/10.1590/1983-1447.2022.20210077.en

Yalçın, H. (2022). Bir araştırma deseni olarak fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*(Özel Sayı 2), 213-232. https://doi.org/10.18037/ausbd.1227345

Yarımdağ, E., & Erciyes, J. C. (2021). Engelli çocuğu olan ebeveynlerin sorunları ve kaygılarının toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (9)*, 347-373. https://doi.org/10.21733/ibad.843293

Yavuz, Ş. (2014). İktidar olma sürecinde erkeklerin erkeklikle imtihanı. *Milli Folklor, 26*(104), 110-127.

Yayla, B. A., Özbek, E., & Çetin, İ. Y. (2021). Babaların iş ortamı ve depresyon seviyesi arasındaki ilişkide iş-aile çatışmasının rolü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10*(3), 2717–2742.

Yetik, M., & Erkan, D. (2017). Türk sosyal güvenlik hukukunda yaşlılık sigortası açısından sürekli bakıma muhtaç derecede ağır engelli çocuğu olan kadın sigortalılar. *Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi (İSGHD), 14*(53), 219-237.

Yıkmış, A., & Özbey, F. Y. (2009). Otistik çocuğa sahip annelerin çocuklarının devam ettiği rehabilitasyon merkezlerinden beklentilerinin ve önerilerinin belirlenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences, 1*(1).

Yıldırım Doğru, S. S., & Arslan, E. (2008). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyi ile durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (19),* 543-553.

Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde erkeklerin gözünden babalık ve aile. *Mediterranean Journal of Humanities, 3*(2), 297–312.

Zeydan, N. N., & Yılmaz, H. B. (2023). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinin sosyal desteklerinin bakım verme yüküyle olan ilişkisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 10*(3), 403-410. https://doi.org/10.52880/sagakaderg.1268692

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Sosyal Kaygı Bozukluğunda Bilişsel Davranışçı Terapi Temelli Grup Çalışmasının Etkililiğinin Değerlendirilmesi

Evaluation of the Effectiveness of Cognitive Behavioral Therapy-Based Group Work in Social Anxiety Disorder

Nurhalime AKKAYA[1] Taner ARTAN[2]

1 Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, nurhalimeakkaya@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6521-7687

2 Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, taner.artan@iuc.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8716-2090

Başvuru: 30.12.2024
Kabul: 02.07.2025

Atıf:
Akkaya, N. ve Artan, T. (2025). Sosyal kaygı bozukluğunda bilişsel davranışçı terapi temelli grup çalışmasının etkililiğinin değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 36*(3), 455-475. DOI: 10.33417/tsh.1610165

ÖZ

Sosyal kaygı bozukluğu, bireylerin başkaları tarafından gözlemlenmesi ve değerlendirilmesi kaygısını ifade etmektedir. Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin yaşadığı sosyal kaygıya odaklanarak sosyal kaygının benlik saygısı ve beden algısı üzerindeki etkisi değerlendirmektedir. Bu doğrultuda öğrencilerle grup çalışması gerçekleştirilmiş ve sosyal kaygı semptomlarının azaltılmasına yönelik uygulamalar yapılmıştır. Çalışmanın amacı, öğrencilerde sosyal kaygı ile başa çıkma stratejileri geliştirmeye yönelik müdahalelerde bulunarak benlik saygısının da artırılması ve olumlu beden algısının geliştirilmesidir. Bu çalışma, ön test ile son test uygulamalarının yapıldığı nicel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırmaya sosyal kaygı semptomları yaşadığını ifade eden sekiz üniversite öğrencisi katılmıştır. Grup oturumları haftada bir kez olacak şekilde altı hafta sürmüştür. İstatistiksel analizler çalışma sonucunda katılımcıların sosyal kaygılarında iyileşme gerçekleştiğini, benlik saygısında ve beden imajında olumlu değişimler yaşandığını göstermektedir. Benlik saygısında belirgin bir değişim görülmemiştir. Bunun nedeninin katılımcıların grup çalışması öncesindeki benlik saygısı puanlarının da yüksek olması olduğu düşünülebilir.

Anahtar kelimeler: *Sosyal Kaygı, Bilişsel Davranışçı Terapi, Grup Terapisi, Klinik Sosyal Hizmet*

ABSTRACT

Social anxiety disorder refers to excessive fear of social situations involving potential scrutiny by others. This study focuses on social anxiety experienced by university students and evaluates the effects of social anxiety on self-esteem and body image. Group-based interventions were implemented to address social anxiety symptoms. The aim of this study was to increase self-esteem and improve body image by providing interventions to develop coping strategies for social anxiety. This study employed a quantitative pre-test/post-test design. Eight university students who experienced social anxiety symptoms participated in the study. Group sessions were conducted weekly for six weeks. Statistical analyses revealed that participants' social anxiety improved and there were positive changes in body image. No significant change was observed in self-esteem. This may be because the participants' self-esteem scores were also high before the group study.

Keywords: *Social anxiety, Cognitive behavioral therapy, Group work, Clinical social work*

GİRİŞ

Ruhsal acıların çözümü, tarihsel süreçte farklı adlandırmalarla duygular, düşünceler ve davranışların ilişkisi üzerine yapılmaya çalışılmıştır (Ak vd., 2023). İnsanları durumların değil, durumlara yüklenen anlamların rahatsız ettiği düşüncesi Epiktetos'a kadar uzanır. Hem Batı hem de Doğu felsefesinde meselenin bizim ona yüklediğimiz anlamlar olduğu dile getirilmektedir (Sherman, 2021). Bu düşüncenin bilimsel temele dayandırılması ise Albert Ellis'in akılcı duygusal terapiyi (Ak vd., 2023) ve sonrasında Aoron T. Beck'in bilişsel terapiyi geliştirmesiyle olmuştur. Bilişsel terapi, bireyin kendine yönelik uyumsuz düşüncelerini değiştirmeye odaklanmaktadır. Bireyin uyumsuz, çarpık ve yanlış yorumlamalarını tanımlayıp bunların ne kadar mantıklı olduğunu gözden geçirmek, işlevsel olmayan düşüncelerin yerine işlevsel düşüncelerin geliştirilmesini desteklemek, terapinin temel tekniğidir (Beck, 1970; Beck, 2020).

Beck'in "bilişsel terapi" olarak geliştirdiği ekolü günümüzde davranışçı ekolle bir arada olacak şekilde "Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT)" olarak uygulanmaktadır. 1920'lerde gelişen davranışçılıkta, öğrenme teorisi önemli bir yerdedir (Bhattacharya vd., 2013). Ruhsal bozuklukların yanlış öğrenmeler sonucunda oluştuğu ve bunların davranış sorunları olabileceği öne sürülmüştür (Corey, 2015). Davranışçı terapinin bazı sorunların çözümünde yetersiz kalması, bu sorunlarda uyumsuz düşüncelerin etkili olabileceği fikrinin gelişmesi, davranışçılığı bilişsel terapiyle yakınlaştırmıştır (Bhattacharya vd., 2013).

Beck, terapisini depresyon hastaları üzerinden geliştirmiş ve hastalıkların temelini bireylerin anlayışlarına, yorumlamalarına ve kavramsallaştırmalarına dayandırmıştır. Dolayısıyla terapist, danışanda duygusal ve davranışsal değişiklikler sağlamak için öncelikle danışanın inanç sisteminde ve düşünme biçiminde bilişsel değişiklikler sağlamaya odaklanmaktadır (Beck, 2016). BDT, yapılandırılmış bir terapi ekolüdür. Terapist bu süreçte aktif şekilde rol almakta ve danışanı eğitip yönlendirebilmektedir. Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi (BDGT) ise ekolün grup terapilerinde uygulanması yöntemiyle geliştirilmiştir. BDGT'nin bireylerle çalışmaya göre, benzer sorunları yaşayan kişilere ulaşma bakımından zaman avantajı, mekânsal kolaylık ve daha az personel ile daha çok kişiye ulaşma gibi avantajları bulunmaktadır. Öte yandan danışan, bireysel görüşmelerde mümkün olmayan, kişilerarası iletişimi gerektiren sorunların deneyimlenerek çözümlenmesi fırsatını bulabilmektedir (Sütcü, 2016).

Son yıllarda, müdahaleleri içeren kanıta dayalı uygulamalar, sosyal hizmet alanında önem kazanmaya başlamıştır. Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (National Association of Social Workers (NASW), 2025), sosyal hizmet uzmanlarının kanıta dayanan müdahalelerinde mesleki becerilerini ve etik değerlerini göz önünde bulundurmalarını, danışanların tercihlerine ve kültürlerine duyarlı olarak bilgilendirici olmalarını önemsemektedir. Öte yandan NASW, kanıta dayalı uygulamalarda BDT gibi etkililiği kanıtlanmış yöntemlerin kullanılmasını önermektedir (National Association of Social Workers (NASW), 2025). BDT son zamanlarda ampirik değerlendirmelere fırsat sağlaması bakımından kanıta dayalı uygulamalarda yaygın olarak kullanılmaktadır (Toptaş

Böcü & Başer, 2022). Sosyal hizmetin BDT ile benzer uygulama yaklaşımlarını benimsemesi ve BDT'nin değişim sağlamadaki etkinliği, bu yöntemi sosyal hizmet disiplini açısından değerli kılmaktadır (Freeman & Ronen, 2006).

Üniversite öğrencilerinin sosyal kaygılarında etkili bir değişimi hedefleyen bu çalışmada da BDT müdahaleleri kullanılmıştır. Çalışmada, gençler arasında en yaygın görülen kaygı bozukluklarından biri olan (Burstein vd., 2011; Costello vd., 2005) sosyal kaygı bozukluğuna odaklanılmaktadır. Sosyal kaygı bozukluğunun temel özelliği, sosyal ortamlarda ve dolayısıyla bir başkası tarafından gözlemlenebilme olasılığının bulunduğu alanlarda kişinin korkması veya/ve kaygılanmasıdır (Türkçapar, 1999). Sosyal kaygı bozukluğu yaşayan bireyler sosyal ortamlarda etkileşim sorunları yaşayabilmekte, dışarıdan nasıl göründükleri ve diğerlerinin neler düşündüğü ile ilgili endişeler taşıyabilmektedir (Warnock-Parkes vd., 2020). Sosyal kaygı bozukluğunun etiyolojisine bakıldığında genetiğin, fonksiyonel anatominin, otonom sistemin, çocuklukta davranışsal inhibisyonun ve ebeveyn tutumlarının etkili olabildiği görülmektedir (Ak vd., 2023). Literatürde madde kullanım bozukluğu ve depresyondan sonra en yaygın ruhsal bozukluk olarak ifade edilmektedir (Bal, Çakmak ve Uğuz, 2013). Özellikle okul çağındaki ergenler ve gençler arasında yaygın olan sosyal kaygı bozukluğu, olumlu sosyal ilişkileri engelleyebilmekte, sosyal becerilerin gelişmesini zayıflatabilmekte ve akademik başarıyı olumsuz etkileyebilmektedir (Brook & Willoughby, 2015; Paul, 2018; Strahan, 2003).

BDT, sosyal kaygı bozukluğunun tedavisinde yaygın olarak kullanılan bir yöntem olup (Beck, 2016) bu çalışmada da BDT temelli müdahalelere yer verilmiştir. Çalışma, sosyal kaygının benlik saygısı ve beden algısı üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Araştırmalar, sosyal kaygının bireylerin benlik ve beden algılarını olumsuz etkileyebildiğini, içe çekilmeye, sosyal ilişkilerden uzak durmaya, depresyon gibi sağlık sorunlarıyla karşılaşmaya ve intihar girişimlerine neden olabildiğini göstermektedir (Eres vd., 2023; Leigh vd., 2023; Mak vd., 2018). Çalışmanın amacı, öğrencilerde sosyal kaygı ile başa çıkma stratejileri geliştirmeye yönelik müdahalelerde bulunarak benlik saygısının da artırılması ve olumlu beden algısının geliştirilmesidir. Bu tür bir araştırma yapma gereği, sosyal kaygısı yüksek olan gençlerin benlik saygılarının düşük, beden algılarının ise olumsuz olabileceği varsayımından doğmuştur.

Bu çalışma kapsamında sosyal kaygı belirtileri yaşayan öğrencilerle grup çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmayla öğrencilerin, diğer katılımcılarla benzer sorunlar yaşayabildiklerini gözlemlemesi, yalnız olmadıklarını fark etmeleri, grup etkileşimleriyle topluluk duyarlılığının oluşması amaçlanmıştır. Ayrıca gerçekleşen kolektif iyileşme sürecinin, sosyal hizmet uzmanlarının bireylere ve topluluklara yönelik müdahalelerinde yol gösterici olabileceği düşünülmüştür. Öte yandan bu çalışmada uygulanan sosyal hizmet müdahaleleri, uygulamaların sonuçlarının bilimsel ve kanıta dayalı bir zemine oturtulması fırsatını da sağlamaktadır.

Klinik Sosyal Hizmet Uygulamalarında Bilişsel Davranışçı Terapi

Sigmund Freud, John Bowlby ve Aaron T. Beck başta olmak üzere pek çok isim, kuramlarında ruhsal hastalıkların oluşma nedenlerini ele alırken bireysel faktörlerin yanı sıra aile ilişkilerinin ve çevresel faktörlerin de önemini vurgulamışlardır. Freud, aile ilişkilerinin ve özellikle çocuğun annesi ve babası arasındaki ilişkinin çocuğun ruhsal gelişiminde önemli bir etken olduğunu savunmuştur. Bağlanma Kuramı'nın kurucusu olan Bowlby de çocuğun bakım vereni ile ilişkisinin, çocuğun ruhsal sağlığını nasıl etkilediğine odaklanmıştır. Bilişsel Terapi'nin kurucusu olan Beck ise ruhsal hastalığın bireyin düşünceleriyle ilişkili olduğunu savunurken düşüncelere ve bilişsel yapıya da çevresel faktörlerin etki edebileceğini vurgulamıştır (Beck ve Weishaar, 1989). Çevresel etmenlerin ruhsal hastalıklar üzerindeki etkisini ele alan bakış açısı ise psikiyatrik ve klinik sosyal hizmet alanının oluşmasında rol oynamıştır (Toptaş Böcü ve Başer, 2023).

Sosyal hizmet disiplini, bireylerin yaşadıkları sorunlarla başa çıkma kapasitelerinin zayıfladığı ve sosyal işlevselliklerinin azaldığı durumlarda, onların desteklenmesini ve korunmasını amaçlayan profesyonel bir alan olarak gelişmiştir. Karşılanamayan ihtiyaçların bireylerin yaşamında oluşturduğu güçlükler, bireylerin olumsuz duygularla da baş etmesini gerektirmiştir (Freeman & Ronen, 2006). Bu ihtiyaçlar karşısında, sosyal hizmet uzmanları dünyayı daha yaşanabilir bir hale getirmek için mücadele etmektedir (Dobson ve Dobson, 2018). Bu mücadelede sosyal hizmet uzmanları, sorunların hem kök nedenlerini anlamaya çalışmakta hem de bireylere, ailelere ve topluma yönelik çözüm yolları bulmaya çalışmaktadır (Dobson ve Dobson, 2018).

Genelci sosyal hizmet bakışıyla, birey biyopsikososyal yönleriyle bütüncül bir şekilde ele alınmaktadır (Gasker, 2023). Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) sosyal hizmet disiplininin "sosyal değişim ve gelişimi, sosyal uyumu ve insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmesini destekleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik bir disiplin" olduğunu vurgulamaktadır (International Federation of Social Work, 2014). Ayrıca sosyal hizmet müdahaleleri bireyin kültürünü, sosyoekonomik sınıfını ve yaşam tarzını göz önünde bulundurarak müdahaleler uygulaması bakımından önemlidir. Freeman ve Ronen'in örneğinde olduğu gibi bir tenis topu hangi konumda olursa olsun oyuncu ona uyum sağlayarak oynamayı becerebilmelidir. Sosyal hizmet uzmanları, bireylerin başa çıkamadığı sorunlarla mücadele edebilme becerileri kazandırmak için çabalamaktadır (Dobson ve Dobson, 2018; Freeman ve Ronen, 2006b). Öte yandan bu tenis topu metaforu, sosyal hizmet disiplinin "bireyin bulunduğu yerden başlama" prensibiyle de ilişkili görülmektedir. BDT de benzer şekilde bireyin mevcut düşünce sistemine ve inançlarına odaklanmaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin bu prensibi, BDT'nin bireyin mevcut sorunlarına odaklanma, başlangıç noktası olarak bireyin durumunu esas alarak müdahaleler planlama, bireyin potansiyelini ortaya çıkarma ve destek sağlama, bireyi pasif bir konumdan dinamik bir duruma çekme konusunda örtüşmektedir (Freeman ve Ronen, 2006b).

Sosyal hizmet ve BDT'nin birçok ortak kavramı ve bileşeni bulunmaktadır. Yapılandırılmış bir müdahale planı, tanımlanmış hedefler, somut teknikler bunlardan bazılarıdır. Bireye bakış açısı

sosyal hizmetin ve BDT'nin ortak noktalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ikisi de bireyin biricik ve benzersiz olduğuna, her bireyin güçlü yönlerinin bulunduğuna odaklanmaktadır. Akılcı düşünme de ortak noktalarından biridir. Her ikisi de bireyin davranışının temel belirleyicisi olarak rasyonel düşünceye ve farkındalığa dikkat çekmektedir. Her ikisinde de hedefler açıkça tanımlanmaktadır. Müdahale planlaması da benzerlikler göstermektedir. Değişim için yapılandırılmış bir müdahale planı her ikisinde de bulunmaktadır. Her ikisi de öğrenmeyi esas alan bir müdahale planı içermektedir. Danışan, sürecin sonunda birtakım beceriler kazanmaktadır. Her ikisi için de önemli bir yaklaşım olan "güçlendirme" sosyal hizmet mesleği için önemli bir müdahale hedefidir. İkisi de danışanı terapiste ya da sosyal hizmet uzmanına bağımlı kılan uzun süreli müdahale planı yerine, kişinin kendisine yardımcı olabilecek beceriler geliştirmesine yardımcı olan, eğitsel ve kısa süreli bir müdahale planını içermektedir. Bu süreç danışanın güçlü yönlerini açığa çıkararak sorunlarla kendi başına baş etme becerileri kazanmasını sağlamaktadır (Dobson ve Dobson, 2018).

YÖNTEM

Bu çalışma, grup çalışması aracılığıyla gerçekleştirilen müdahalelerin, katılımcıların sosyal kaygılarına, benlik saygılarına ve beden algılarına etkisini ele almak amacıyla tasarlanan ve ön test ile son test uygulamalarının yapıldığı bir nicel araştırma olarak tasarlanmıştır. Grup oturumlarında yapılan gözlemler, araştırmanın tartışma bölümünde bulguları nitel bağlamda desteklemek üzere değerlendirilmiştir. Bu araştırma, grup çalışmasına katılan öğrenciler üzerinde, müdahalelerin etkililiğini değerlendirmek için yapılandırılmış bir araştırmadır.

Evren ve Örneklem

Terapi grubu üniversite öğrencileri arasından seçilmiştir. Öğrenciler arasından seçilen katılımcılar, sosyal kaygı semptomları yaşadıklarını düşünen ve bu gruba katılmaya gönüllü olan öğrencilerdir. Grup çalışmasına 8 öğrenci sosyal kaygı belirtileri yaşadıklarını belirterek gönüllü katılım sağlamıştır. Bu belirtiler, katılımcıların kendi tanımlamalarına dayanmaktadır. Katılımcıların ifade ettikleri sosyal kaygı belirtileri; sosyal ortamlarda konuşurken zorluk yaşama, sunum yaparken heyecanlanma, ellerin ve sesin titremesi gibi belirtilerdir.

Bu araştırma, öğrencilerde sosyal kaygının düşük benlik saygısı ve olumsuz beden imajıyla ilişkili olabileceği düşüncesinden hareketle planlanmıştır. Öğrenciler 21-26 yaş aralığında olup yedisi kız, biri erkektir. Öğrencilerden araştırma öncesinde bilgilendirilmiş onamları alınmıştır.

Katılımcıların seçiminde;

- 18 yaşından büyük olma
- Üniversite öğrencisi olma
- Sosyal kaygı belirtileri yaşıyor olma
- Herhangi bir psikiyatrik tanı almamış olma kriterlerini karşılayanlar esas alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma sürecinde katılımcıların kaygı düzeylerini değerlendirmek için Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği, benlik saygılarını değerlendirmek için Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve beden algılarını değerlendirmek için Beden Algısı Ölçeği kullanılmıştır.

Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği

Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması Soykan, Özgüven ve Gençöz tarafından yapılmıştır (Soykan, Özgüven ve Gençöz, 2003). Ölçekte 24 madde yer almaktadır ve 4'lü likert tiptedir. Ölçeğin uyarlama çalışması hem psikopatolojisi olan hastalarla hem de olmayan bireylerle yapılmıştır. Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği, kaygı ve kaçınma alt boyutlarını ölçmektedir. Katılımcılar öncüllere kaygıları ve kaçınmalarına göre birden dörde kadar puanlama yapmaktadır. Ölçeğin uyarlama çalışmasında bir kesme puanı belirtilmemiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek değer kaygı ve kaçınma boyutları için ayrı ayrı 96'dır. Bu çalışmada ölçeğin kaygı alt ölçeği iç tutarlılık katsayısı, ön test için Cronbach alpha= ,926, son test için Cronbach alpha=,339; kaçınma alt ölçeği ön test için Cronbach alpha=,912, son test için Cronbach alpha=,513 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin kaygı ve kaçınma boyutlarının toplam puanları üzerinden ayrı ayrı analiz yapılmıştır. Kaygı boyutu katılımcıların duygularına odaklanırken kaçınma boyutu davranışlarına odaklanmaktadır.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ise 1965 yılında Rosenberg tarafından geliştirilmiş olup 1986 yılında Çuhadaroğlu tarafından Türkçeye uyarlanmıştır (Çuhadaroğlu, 1986; Rosenberg, 1965). Ölçek, 10 öncülden oluşmakta olup dörtlü likert tiptedir. Ölçek, dörtlü likert tipte olup puan yükseldikçe benlik saygısı düşmektedir (1:Çok doğru, 2:Doğru, 3:Yanlış, 4: Çok yanlış). Ancak bu çalışmada diğer ölçeklerle aynı yönde olacak bir ivmeyi takip edebilmek için analizler yapılırken tüm maddelerde ters kodlama yapılmıştır (1: Çok yanlış, 2: Yanlış, 3: Doğru, 4: Çok doğru). Ölçeğin puan aralığı 10- 40 arasında olup bu çalışmada benlik saygısı puanı arttıkça benlik saygısı da artmaktadır. Bu çalışmada ön test için Cronbach alpha katsayısı ,353 iken son testte ,503 olarak bulunmuştur.

Beden Algısı Ölçeği

Beden Algısı Ölçeği 1953 yılında Secord ve Jourand tarafından geliştirilmiştir (Secord ve Jourard, 1953). Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması ise 1993 yılında Hovardaoğlu tarafından yapılmıştır (Hovardaoğlu, 1993). Ölçek 40 maddeden oluşmakta olup 5'li likert tiptedir. Maddeler 1:Hiç beğenmiyorum, 2:Beğenmiyorum, 3: Kararsızım, 4: Beğeniyorum ve 5: Çok beğeniyorum şeklinde yanıtlanabilmektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek değer 200 puandır ve puanın yükselmesi olumlu beden imajını göstermektedir. Tezcan (2009), obez bireylerde beden algısını ele almak üzere gerçekleştirdiği çalışmasında ölçeğin kesme puanını 135 olarak ele almıştır. Bu puanın altı düşük beden memnuniyetine, üstü ise olumlu beden algısına işaret etmektedir (Tezcan, 2009). Bu çalışmada, bu puanlama tanılama amaçlı kullanılmamış, beden algısı değerlendirmesinde yol

gösterici olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada ön test için Cronbach alpha katsayısı ön test için ,968 iken son testte de ,968 olarak bulunmuştur.

Uygulanan Müdahale: Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi

BDT zamanla sınırlıdır ve 6-18 oturum boyunca tedavi devam etmektedir (Beck, 2016). Bu çalışmada da grup oturumları 6 oturum şeklinde planlanmıştır. BDT yapılandırılmış bir modeldir. Tedavinin başlangıcı, ortası ve sonucu belirlenmiştir (Beck, 2016). Uygulanan grup terapisinin her oturumunun başlangıcında nefes egzersizleri ve kas gevşetme egzersizleri yapılmıştır. Bu egzersizler her oturumda ortalama 5 dakika sürmüştür.

Her oturumun sonunda katılımcılara bireysel deneyimlerine özel olması öncelikli olacak şekilde ödev verilmiştir. Ödevlerin verilmesinin amacı, oturumlarda öğrenilenlerin günlük yaşamlarında da uygulanması, daha iyi bir hafta geçirmelerine fırsat verilmesidir.

Oturumlar öğrencilerin birbirleriyle etkileşim içinde olabilecekleri, birbirlerini teşvik edip destekleyebilecekleri şekilde planlanmıştır. Grup lideri, katılımcıların farkındalıklarının artması, olumsuz düşüncelerinin farkına varabilmeleri ve bunları işlevsel olan düşüncelerle değiştirebilmeleri için bilgilendirici ve rehberlik eden bir konumda olmuştur. Grup oturumları tablodaki şekilde planlanmış ve uygulanmıştır:

Tablo 1: Müdahale süreci

Grup oturumu öncesi değerlendirme	Katılımcıların sosyal kaygılarının, benlik saygılarının ve beden algılarının değerlendirilmesi için ölçek formu uygulama
1. Oturum: Tanışma, grubun amacının tanıtılması ve kuralların belirlenmesi	- Katılımcılarla tanışma - Grubun amacı ve planlama tanımlandı. - Kurallar üyelerle birlikte belirlendi. - Sosyal kaygının temel kavramları ve belirtileri konuşuldu. - Geri bildirim isteme. - Oturumun özetlenmesi ve ödev verme
2. Oturum: Sosyal kaygının bilişsel bileşenleri	- Nefes ve kas gevşetme egzersizleri yapılarak oturuma başlandı. - Önceki haftanın özeti yapıldı. - Sosyal kaygının bilişsel bileşenleri konuşuldu. - Otomatik düşünceler tanıtıldı. - Duygu, düşünce ve davranış analizi yapıldı. - Bilişsel çarpıtmalar hakkında konuşuldu. - Katılımcılara düşünce kayıt formu tanıtıldı. - Oturum özetlendi ve geri bildirim alındı. - Katılımcılara otomatik düşünce kaydı ödevi verildi.

Tablo 1: Müdahale süreci (Devamı)

3. Oturum: Bilişsel Yeniden Yapılandırma	- Nefes ve kas gevşetme egzersizleri yapılarak oturuma başlandı. - Önceki haftanın özeti yapıldı. - Olumsuz otomatik düşüncelerin yerine işlevsel düşüncelerin geliştirilmesi için bilişsel yeniden yapılandırma konuşuldu. - Olumsuz otomatik düşüncelerin sorgulanması teknikleri konuşuldu. - İşlevsel ve alternatif düşünceler geliştirme hakkında konuşuldu. - Rol yapma teknikleriyle öğrenilenler pekiştirildi. - İkili turlar etkinliği kullanılarak grup üyelerinin otomatik düşünceleri yerine işlevsel düşünceleri koymaları hakkında çalışma yapıldı. - Oturum özetlendi ve ödev verildi (Otomatik düşünce kaydı).
4. Oturum: Güvenli Alan ve Maruz Bırakma	- Nefes ve kas gevşetme egzersizleri yapılarak oturuma başlandı. - Önceki haftanın özeti yapıldı. - Güvenli alan ve maruz bırakma etkinlikleri yapıldı. - Sosyal beceri eğitimi verildi. - Oturum özetlendi ve katılımcılara maruz bırakma ile ilgili ödev verildi.
5. Oturum: Duygusal Farkındalık	- Nefes ve kas gevşetme egzersizleri yapılarak oturuma başlandı. - Önceki haftanın özeti yapıldı. - Duygusal farkındalık çalışması yapıldı. - Duygular hakkında konuşuldu. - Grup içinde duygular hakkında rol oynama etkinliği yapıldı. - Oturum özetlendi ve ödev verildi.
6.Oturum: Sonlandırma	- Nefes ve kas gevşetme egzersizleri yapılarak oturuma başlandı. - Önceki haftanın özeti yapıldı. - Her bir üye ile kişisel ilerlemeleri hakkında konuşuldu. - Öğrenilen tekniklerin günlük yaşamda kullanılması hakkında tartışıldı. - Öğrenilen sosyal kaygı ile başa çıkma yöntemleri pekiştirildi. - Katılımcılara yineleme(relaps) durumları hakkında bilgi verildi. - Grubun sonlandırılması ve vedalaşma.

Veri Toplama Süreci

Grup terapisi sürecinin başlangıcından önce katılımcılara yaş ve cinsiyet bilgilerinin ve Sosyal Kaygı Ölçeği'nin, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nin ve Beden Algısı Ölçeği'nin yer aldığı ölçek formu (ön test) uygulanmıştır. Müdahalenin tamamlanmasının ve oturumların sonlandırılmasının ardından aynı form, aynı katılımcılara yeniden (son test) uygulanmıştır. Veri toplama işlemi anonim olarak Google Forms üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Verilerin genel dağılımı hakkında bilgi edinebilmek üzere tanımlayıcı istatistikler yapılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğunun test edilmesi için Skewness ve Kurtosis değerleri test edilmiş ve doğrulamak için Shapiro-Wilk testi

yapılmıştır. Yapılan iki analiz ile verilerin normal dağılıma uygun olduğu doğrulanmıştır. Araştırmanın sonuçları bağımlı örneklem t- testi ile analiz edilmiştir. Bu analiz ile sosyal kaygı, benlik saygısı ve beden algısı puanlarının ön test ile son test arasında farklılaşma oluşturup oluşturmadığı test edilmiştir.

Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

1. Grup çalışmasına katılan öğrencilerin terapi öncesindeki ve sonrasındaki sosyal kaygı puanları arasında anlamlı bir fark vardır.
2. Sosyal kaygı düzeyi yüksek olan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri, sosyal kaygı düzeyi düşük olan öğrencilerden farklıdır.
3. Sosyal kaygı düzeyi yüksek olan öğrencilerin beden algısı düzeyleri, sosyal kaygı düzeyi düşük olan öğrencilerden farklıdır.

BULGULAR

Grup terapisi sürecine katılmak isteyen 8 öğrenci süreci tamamlamıştır. Grup terapisi sürecinde gruptan ayrılan öğrenci olmamıştır. Öğrencilerden biri 2 oturuma uygun zamanı olmadığından katılım sağlamamıştır. Bu öğrencinin diğer oturumlarda, katılmadığı oturumlar hakkında görüşlerine yer verilmiştir. Öğrencilerin grup çalışması öncesinde herhangi bir psikiyatrik tanısı bulunmamaktadır.

Öğrencilere terapi oturumları boyunca sosyal kaygı ile ilgili psikoeğitim verilmiş olup bilişsel ve davranışçı müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Terapi oturumlarının başlangıcında katılımcılara uygulanan ölçek formu, oturumlarının tamamlanmasının ardından yeniden uygulanarak grup çalışmasının etkililiği test edilmiştir.

Tablo 2: Tanımlayıcı istatistikler

	Min-Max	Mean	SD
Kaygı ön testi	44-79	59,5	13,49
Kaygı son testi	31-40	36,5	3,46
Kaçınma ön testi	38-71	47,87	12,31
Kaçınma son testi	25-37	30,75	3,62
Benlik saygısı ön testi	25-32	28,50	2,45
Benlik saygısı son testi	25-32	28,87	2,47
Beden algısı ön testi	105-192	147,5	31,55
Beden algısı son testi	115-194	161,38	27,94

Tablo 2'de katılımcıların ölçeklere verdikleri yanıtların minimum, maksimum ve ortalama değerlerine yer verilmiştir. Grup terapisi öncesi yapılan ölçümde katılımcıların kaygı puanları 44 ile 79 arasında değişmiş olup ortalama 59,5'tur. Kaygı ölçümünden alınabilecek maksimum puan 96'dır. Ölçeğin

skewness (,69) ve kurtosis (-1,08) değerleri normal dağılıma yakındır. Shapiro-Wilk (p=,144) testi ise verilerin normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir. Terapi sonrasındaki kaygı ölçümünde değerler 31-40 olup ortalama 36,5'tur. Skewness (-,70) ve kurtosis (-,96) değerleri normale yakın olduğunu, Shapiro-wilk testi (p=,20) ise normal dağıldığını göstermektedir.

Sosyal kaygı ölçeğinin kaçınma boyutunun terapi öncesi ölçümünde değerler 38-71 aralığında olup ortalama değer 47,87'dir. Ölçeğin Shapiro-Wilk testi normalliğin sınırda olduğunu göstermektedir (0,83, p=0,56). Skewness ve kurtosis değerleri de normal dağılıma yakındır. Kaçınma boyutunun terapi sonrası ölçümünde Skewness (,027) ve Kurtosis (,77) değerleri normal dağılıma çok yakın bir görüntüdedir. Shapiro-Wilk (,94, p=,56) testi ise bu normal dağılımı desteklemektedir.

Benlik saygısı ölçeği için de terapi öncesindeki verilere normallik testleri yapılmış ve Skewness (,00), Kurtosis (-1,20) ve Shapiro-Wilk (,69) değerleri belirlenmiştir. Bu değerler verilerin normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir. Terapi sonrasındaki benlik saygısı ölçümlerinde de normallik testleri yapılmıştır. Bu değerler de veri setinin normal dağılıma yakın olduğunu göstermektedir (Skewness: -,54, Kurtosis: -,74, Shapiro-Wilk: ,98, p=,93).

Beden algısı ölçeğinin verileri için de grup terapisi öncesinde ve sonrasındaki değerler için normallik dağılımı testleri yapılmıştır. Terapi öncesindeki veriler için yapılan ölçümde Skewness ,13, Kurtosis -1,63, Shapiro-Wilk ,94 ve p=,59; terapi sonrasındaki ölçümlerde Skewness -,74, Kurtosis -,76, Shapiro-Wilk ,91 ve p=,39 bulunmuştur. İki ölçüm de verilerin normal dağılıma yakın olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Bağımlı Örneklem T-Testi Sonuçları

	Ön test ort.	Son test ort.	Fark ort.	t	P.	Cohen's d
Kaygı	78,63	55,63	23	5,21	,001	1,84
Kaçınma	62,25	45,13	17,13	4,27	,004	1,51
Benlik saygısı	2,13	2,5	-0,38	-0,35	,736	
Beden algısı	38,63	24,75	13,88	2,36	,050	0,84

Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği'nin kaygı boyutu için yapılan bağımlı örneklem t-testinin sonuçlarına göre, öğrencilerin sosyal kaygı düzeylerinde anlamlı bir azalma olmuştur (p=0,001). Bu analizin sonuçları grup terapisinin sosyal kaygı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca Cohen's d puanı 1,84 olarak bulunmuş olup bu etki çok büyük bir etki olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin kaçınma boyutu için yapılan bağımlı örneklem t-testinin sonuçlarına göre katılımcıların kaçınma düzeylerinde de anlamlı bir düşüş saptanmıştır (p=0,004). Kaçınma boyutunun Cohen's d puanı 1,51 olarak bulunmuş olup bu etki çok büyük bir etki olarak değerlendirilmektedir.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği için yapılan bağımlı örneklem t-testi sonuçlarına göre grup terapisinden önceki ve sonraki benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmamıştır (p=0,736). Bir farklılaşma olmadığından Cohen's d puanı hesaplanmamıştır.

Beden Algısı Ölçeği için yapılan bağımlı örneklem t-testinin sonuçlarına göre grup terapisinden önceki ve sonraki beden algısı ölçümlerinde gözlemlenen farklılığın sınırda bir anlamlılık düzeyine sahip olduğu görülmüştür (p=0,50). Beden algısı ölçeğindeki bu farklılaşma için hesaplanan Cohen's d puanı 0,84 olarak hesaplanmış olup bu etki büyük bir etki olarak değerlendirilmektedir.

TARTIŞMA

Bu çalışma BDT müdahaleleri uygulanarak gerçekleştirilen grup terapisinin sosyal kaygı, benlik saygısı ve beden algısı üzerindeki etkilerini ele almayı amaçlamaktadır. Grup terapisi oturumları, üniversite öğrencilerinde sosyal kaygı belirtilerinin iyileştirilmesini hedefleyen müdahalelerle gerçekleştirilmiştir. Araştırma öncesinde grup terapisinin sosyal kaygı belirtilerini iyileştirebileceği, sosyal kaygı belirtileri iyileştiği takdirde benlik saygısının ve beden algısının olumlu yönde değiştirilebileceği düşüncesinden yola çıkılmıştır. Grup oturumları haftada bir kez 50-80 dakika aralığında gerçekleştirilmiş olup altı hafta sürmüştür. Oturumlara katılan öğrencilere sosyal kaygı ile ilgili psikoeğitim verilmiş ve sosyal kaygının bilişsel bileşenleri tanımlanmıştır. Oturumlar; bilişsel yeniden yapılandırma, güvenli alan ve maruz bırakma ve duygusal farkındalık çalışmaları yapılarak gerçekleştirilmiştir. Oturumlarda katılımcıların olumsuz duygularını tanımaları ve tanımlamaları, olumsuz düşüncelerini işlevsel düşüncelerle değiştirmeleriyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda rol-play tekniklerine yer verilerek katılımcıların tanımladıkları sosyal kaygıyı gözlemlemeleri sağlanmıştır. Her oturum sonunda katılımcılara günlük yaşamda uygulayabilecekleri ödevler verilerek beceriler kazandırılmaya çalışılmıştır. Son oturumda öğrencilerden oturumlarla ilgili geri bildirimler alınarak oturumlar sonlandırılmıştır. Oturumlar sonunda katılımcılar duygularını tanımada yetersiz olduklarına, düşünceler ve duyguların etkileşimi konusunda fikir sahibi olmadıklarına, psikoeğitimler ve grup çalışmasındaki etkinliklerle bilgi ve farkındalıklarının arttığına dikkat çekmişlerdir. Oturumlarda karşılaşılan bazı zorluklar, katılımcıların duygularını tanımlamada zorlanmaları ve etkinliklere katılmada çekimser davranmaları olmuştur. Ancak etkinliklerin diğer katılımcılarla etkileşimli olması katılımcıların aktivitelere katılmasını sağlamıştır. Etkinlikler ve psikoeğitimler ile katılımcılar duygularını tanımlayabilme becerilerini kazanmaya başlamıştır.

Yapılan istatistiksel analizler grup terapisi sonucunda katılımcıların sosyal kaygılarında iyileşme gerçekleştiğini, benlik saygısında ve beden imajında da olumlu değişimler yaşandığını göstermektedir. İstatistiksel bakımdan sosyal kaygı ve benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülse de grup oturumlarında yapılan gözlemler, katılımcıların davranışlarında değişimler olduğunu göstermektedir. Başlangıç oturumlarında söz almaktan çekinen, etkinliklere katılım sağlamakta zorlanan katılımcıların grup çalışmasının sonlarına doğru daha girişken oldukları, sunum yapma gibi etkinliklerde rol almaya istekli oldukları gözlemlenmiştir. Bu durumlar, grup çalışmalarının sosyal işlevselliği ve sosyal becerileri olumlu etkileyebildiğinin, gelişim için güvenli bir alan oluşturabildiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Araştırmalar da sosyal becerileri gelişen bireylerin sosyal kaygılarında azalma olduğunu desteklemektedir (Beidel vd., 2014; Herbert vd., 2005). Bazı araştırmalar, bu çalışmanın varsayımına paralel şekilde sosyal kaygısı yüksek olan

bireylerin benlik saygılarının düşük olduğunu göstermektedir (Hulme, Hirsch ve Stopa, 2012; Iancu, Bodner ve Ben-Zion, 2015). Gözlemler ile istatistiksel analizler arasında yaşanan bu farklılık, katılımcıların kişisel özelliklerinden, ölçüm araçlarının duyarlılığıyla ilintili olabileceğinden, iki ölçüm arasındaki sürenin, dolayısıyla terapi süresinin, davranış ve düşüncelerin değişiminin gözlenebileceği uzunlukta olmamasından, örneklem grubunun küçük olmasından ve bunun ölçümleri etkilemesinden kaynaklanıyor olabilir (Çınarbaş, 2015; Patton, 2014; Yalom & Leszcz, 2020).

Sosyal kaygı ölçümünde kullanılan ölçeğin kaygı ve kaçınma boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı değişimler yaşanmıştır. Katılımcılar sonlandırma oturumundaki geri bildirimlerde günlük yaşamlarında da bu değişimin farkında olduklarını, performans gerektiren aktivitelere daha fazla katılım sağladıklarını, otomatik düşüncelerinin farkına varabildiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca kaçınma boyutunda yaşanan değişim de yine katılımcıların geri bildirimlerinde yer almıştır. Katılımcılar kaygılı hissettikleri durumlarda eylemlerden kaçınmadıklarını, duygularını ve sosyal kaygının belirtilerini tanıdıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazıları yakın çevrelerinin de kendilerindeki olumlu değişimler hakkında geri bildirimlerde bulunduklarından bahsetmişlerdir. Yapılan grup çalışmasında da katılımcıların grup ortamında sorumluluk alma davranışlarının değiştiği gözlemlenmiştir. Ayrıca, katılımcılar grup çalışmasının devam ettiği süreçte okulda sosyal ortamlara daha çok katılmaya başladıklarını, sunum yaparken kaçınmadıklarını ve sorumluluk aldıklarını ve sunumlarında daha başarılı hissettiklerini bildirmişlerdir. Literatürde gençlerde sosyal kaygıyı ele alan grup terapileri de benzer şekilde sonuçlanmıştır (Kerns vd., 2013). Grup terapileri gençlerin sosyal kaygı belirtilerinin ve kaçınmalarının azalmasında etkili bir müdahale yöntemi olarak görülmektedir (Neufeld vd., 2020; Niles vd., 2014).

Bu çalışmada, grup terapisine katılan öğrencilerin topluluk önünde konuşma fırsatı bulabildikleri, diğer katılımcıların kendilerine geri bildirimde bulunmalarının kaygıya neden olan olumsuz düşüncelerinin yerine işlevsel düşünceleri koyabilme fırsatı sağladığı gözlemlenmiştir. Grup terapisinin katılımcılara bu ortamı sağlamasının, sosyal kaygı belirtilerinin azalmasında bir etken olabileceği düşünülmüştür. Araştırmanın bu sonuçları, okullarda okul sosyal hizmetine duyulan gereksinimi ortaya koymaktadır (National Association Social Work (NASW), 2025).

Okul, öğrencilerin akademik faaliyetlerinin yanı sıra sosyal ilişkiler geliştirmek durumunda kaldıkları, bu ilişkiler sonucunda kimliklerine değer atfettikleri, sınıf ortamında sunum yapma gibi roller alma durumunda kaldıkları ve akranları tarafından değerlendirilmeye maruz kaldıkları bir ortamdır. Akranlar ve otorite figürü olarak değerlendirilen öğretmen, çocuğun sosyal kaygısını etkileyebilmektedir. Okul ortamında sosyal kaygı ve kaçınma geliştiği takdirde öğrencinin okul başarısı olumsuz etkilenebilmekte, akranlarla ilişkiler zayıflayabilmekte, okulla aidiyet azalabilmekte ve okul terki gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir (Çakır & Çolak, 2019; Eraslan & Kara, 2024). Okul sosyal hizmeti de öğrencilerin okul başarısını olumsuz etkileyen öğrenme engellerini odağına alan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır (Franklin vd., 2008). Bu perspektiften bakıldığında, okul

sosyal hizmet uzmanının grup çalışmalarıyla koruyucu önleyici faaliyetlerde bulunması, öğrencilerin okul başarılarının yanı sıra benlik saygısı geliştirmelerini de sağlayabilecektir.

Çalışma öncesinde sosyal kaygı belirtilerindeki iyileşmenin benlik saygısına ve beden algısına da etki edebileceği düşünülmüştür. Kişilerin bedenlerine yönelik olumsuz algılarının sosyal ortamlarda değerlendirilme kaygısını oluşturabileceği, benlik saygısını da olumsuz yönde etkileyebileceği varsayımından yola çıkılmıştır (Ratnasari, Pratiwi ve Wildannisa, 2021). Katılımcıların grup oturumlarının başlangıcındaki söylemleri de bu varsayımı desteklemektedir. Katılımcıların topluluk önünde konuşurken, sosyal alanlarda yer alırken kendilerinin dışarıdan nasıl göründüğüne yönelik olumsuz düşüncelerinin bulunduğu anlaşılmıştır. Sosyal kaygı da başkaları tarafından incelenme ile karakterize edilmektedir (American Psychiatric Association, 2013; US Department of Health and Human Services, 2022). Araştırmalar da görünüşle ilgili kaygının sosyal kaygı ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Eskandarnejad, Alizadeh ve Fekrvand Leilabadi, 2022; Liao, Xia, Xu ve Pan, 2023). Bu araştırma sonucunda, grup çalışması sonucunda öğrencilerin sosyal kaygı ve kaçınma düzeylerinde azalma olduğu, beden algısı düzeylerinde de artış olduğu görülmektedir. Araştırmanın bu sonuçları, öğrencilerde sosyal kaygı ve kaçınma düzeyinin düşmesinin beden algısında olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Son olarak grup oturumlarında katılımcıların duygularını tanımlama ve ifade etmede güçlük yaşadığı görülmüştür. Katılımcılar, duygularını tanımlayamadıklarını, oturumlar sürecindeki psikoeğitimler ve etkinlikler yoluyla bir öğrenme gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Bazı araştırmalar sosyal kaygı semptomları yaşayan bireylerin duygusal zekalarının azaldığını ve tanımlamada bu yüzden güçlük yaşadıklarını göstermektedir (Rozen & Aderka, 2023). Grup oturumlarındaki gözlemler sonucunda da katılımcıların topluluk önünde konuşma yaparken kendi benliklerine ve bedenlerine yönelik bilişsel çarpıtmalarının olduğu ve bunların da kaygı ve kaçınmayla sonuçlanabildiği düşünülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilişsel Davranışçı Grup Terapisin etkililiğini değerlendirmek üzere yapılan çalışmada, grup oturumlarında katılımcıların geri bildirimlerinden sosyal kaygı belirtilerinde azalma olduğu, eylemlerden kaçınmalarının azaldığı, bu durumun sosyal çevrelerinin değerlendirmelerine de yansıdığı anlaşılmıştır. Öte yandan katılımcılar, grup oturumlarında öğrendikleri becerileri yaşamlarının farklı alanlarında da uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum da BDT'nin eğitsel yönüne işaret etmektedir.

Sonuç olarak bilişsel davranışçı grup terapisinin sosyal kaygı, benlik sayısı ve beden algısında olumlu değişimler sağladığı söylenebilir. Bu çalışma temelde sosyal kaygı belirtilerinin iyileştirilmesine ve sosyal kaygı belirtileri iyileştiği takdirde benlik saygısında ve beden algısında olumlu değişimler yaşanabileceği düşüncesine odaklanmaktadır. Yapılan çalışma sonucunda grup terapisinin, psikoeğitimin ve grup terapisinde uygulanan etkinliklerin sosyal kaygı belirtilerinin

iyileşmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan istatistiksel analizler değişimin etkisini ortaya koymaktadır.

Öğrencilerle yapılan bu çalışmada, sosyal kaygının öğrencilerin akademik başarılarına da etki edebileceği düşünülmüştür. Grup çalışmasında da katılımcılar, kaygılarının özellikle sınıf ortamında sunum yaptıkları zamanlar arttığını, kaygıları arttığı zaman kaçınmak için farklı yollara başvurduklarını ifade etmişlerdir.

Okullarda öğrencilerin sosyal kaygı belirtilerinin azaltılmasına yönelik psikososyal destek hizmetlerinin artırılması, grup çalışmalarının yapılması, öğrencilerin sosyal becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması ve bu alandaki bilimsel çalışmaların artırılması önem arz etmektedir. Öte yandan öğrencilerin okul sürecinde zorluk yaşamasına ve okul terkine neden olabilen sorunların çözümünde somut adımlar atılması gerekmektedir. Sosyal hizmet disiplini bireyin sorunlarını ele alırken bu sorunlara neden olan mezzo, ekzo ve makro sistemleri de aldığından, okullarda sosyal hizmet uygulamalarının başlatılması, öğrencilerin sorunlarının çözümüne çok boyutlu bir perspektif kazandıracaktır. Sosyal hizmet perspektifinden değerlendirildiğinde, bireyin yaşadığı bu sorunların temelinde aile ve toplum gibi diğer sistemlerin de etkisi bulunabilmektedir. Okullarda, okul sosyal hizmeti uygulamalarının geliştirilmesinin sorunların altında yatan nedenleri çözümleme fırsatı sağlayabileceği, sosyal hizmet uzmanlarının bu alanda bir dönüşüm ajanı olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırma küçük örneklem grubunda yapıldığından, araştırmanın sonuçlarının genellenebilirliğini etkileyebileceği değerlendirilmektedir. Konunun öğrencilerin günlük ve akademik hayatlarındaki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, daha geniş örneklem gruplarıyla da benzer çalışmaların yapılması önemli bir husustur. Üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bu araştırmadaki sorunların farklı yaş grubundaki bireylerin de deneyimleyebileceği sorunlar olduğu, farklı yaş gruplarıyla yapılacak çalışmaların bilimsel bilgi birikimini genişleteceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecekteki Çalışmalar İçin Öneriler

Bu araştırmanın örneklemi, belli bir sorunu deneyimleyen 8 kişiden oluşmaktadır. Bu da araştırmanın genellenebilirliğini etkileyebilmektedir. Gelecekte daha geniş örneklem gruplarıyla yapılan çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca araştırma, belli bir zaman diliminde gerçekleştirildiği için müdahalelerin uzun vadeli etkilerini gözlemlemek mümkün değildir. Bu durum da uygulanan müdahalenin uzun süreli etkilerinin gözlemlenememesine neden olmaktadır. Öte yandan bireylerin grup içinde yapmış oldukları değerlendirmeler, grup üyelerinin bireysel değerlendirmelerini etkileyebilir.

Grup üyelerine uygulanan ölçekler geçerliği ve güvenirliği test edilmiş ölçekler olsa da bireylerin duygu ve düşüncelerini ifade etme konusunda yeterli olmayabileceğinden, bu araştırmanın sonuçları uygulanan ölçeklerin sonuçlarıyla sınırlıdır.

Bu çalışmada kadın katılımcı sayısı belirgin şekilde erkek katılımcılardan fazladır. Bu durum, araştırmanın sonuçlarının cinsiyetler arasında genellenebilirliğini etkileyebilmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, cinsiyetler arasında dengeli bir dağılımın sağlanmasının sosyal kaygıda grup çalışmasının etkililiğinin gözlenmesi için yarar sağlayacağı düşünülmektedir.
Bu araştırmada kontrol grubu bulunmamaktadır. Gelecekteki çalışmaların, değişimi kontrol gruplarıyla birlikte ele alması daha güçlü kanıtları ortaya koyabilecektir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırmanın etik kurul onayı İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığının 07.05.2024 tarih ve 2024/258 sayılı onay sayısı ile alınmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Social anxiety disorder refers to excessive anxiety about being observed and evaluated by others. Many methods have been developed for treating social anxiety disorder, and cognitive behavioral therapy, the focus of this study, is one such method. This therapeutic approach is widely used in both individual and group interventions and was applied in this study.

This study focuses on social anxiety experienced by university students and evaluates its impact on self-esteem and body image. To this end, group therapy was conducted with students, and interventions were implemented to reduce social anxiety symptoms. The aim of the study was to improve self-esteem and foster positive body image by providing interventions aimed at developing coping strategies for social anxiety in students. The need for this type of research arose from the assumption that young people with high social anxiety may have low self-esteem and negative body image.

As part of this study, a cognitive behavioral therapy-based group intervention was conducted with students experiencing symptoms of social anxiety. The aim of this study was to help students recognize that they may experience similar challenges to others, understand that they are not alone, and foster a sense of community awareness through group interactions. Furthermore, it was believed that the collective healing process that occurred could guide social workers in their interventions with individuals and communities. Additionally, the social work interventions implemented in this study provide an opportunity to establish the results of these practices within a scientific and evidence-based framework.

This study was designed as a quantitative study using pre-tests and post-tests. Eight university students who reported experiencing symptoms of social anxiety participated in the study. The students were aged 21-26 years, with seven females and one male. Eight students volunteered for the group intervention, stating that they experienced symptoms of social anxiety. These symptoms were based on the participants' self-reports. The social anxiety symptoms described by the participants included difficulty speaking in social settings, nervousness during presentations, and tremors in hands and voice.

Cognitive Behavioral Therapy is a structured therapeutic method, and in this study, the sessions were structured as six sessions. These sessions, held once weekly, lasted 50-80 minutes. At the beginning of each group session, breathing exercises and muscle relaxation exercises were performed. These exercises lasted an average of five minutes. Participants in the sessions received psychoeducation about social anxiety and identified its cognitive components. The sessions included cognitive restructuring, safe space creation, exposure, and emotional awareness exercises. The sessions focused on helping participants identify and define their negative emotions and replace negative thoughts with functional ones. Role-play techniques were used to help participants observe the social anxiety they had identified. At the end of each session, participants were assigned homework tailored to their individual experiences. The purpose of assigning homework was to provide students with the opportunity to apply what they learned in the sessions to their daily lives and to have a better week. Sessions were designed to encourage interaction, encouragement, and support. The group leader was positioned to inform and guide the participants so that they could increase their awareness, become conscious of their negative thoughts, and replace them with functional thoughts.

During the research process, the Liebowitz Social Anxiety Scale was used to assess participants' anxiety levels, the Rosenberg Self-Esteem Scale was used to assess their self-esteem, and the Body Image Scale was used to assess their body image. The Liebowitz Social Anxiety Scale consists of 24 items on a 4-point Likert-type scale and measures anxiety and avoidance subscales. The Rosenberg Self-Esteem Scale consists of 10 items on a 5-point Likert-type scale. The Body Image Scale consists of 40 items on a 5-point Likert-type scale. These scales were administered to the participants before and after the group sessions. Data collection was conducted anonymously via Google Forms.

The data obtained were analyzed using SPSS software. Descriptive statistics were performed to obtain information about the overall distribution of the data. Skewness and kurtosis values were examined to test the data for normal distribution, and the Shapiro-Wilk test was used to confirm this. These analyses confirmed the data's normal distribution. The results of the study were analyzed using dependent samples t-tests. This analysis tested whether social anxiety, self-esteem, and body image scores differed between the pre-test and post-test.

According to the results of the dependent samples t-test conducted for the anxiety dimension of the Liebowitz Social Anxiety Scale, there was a significant decrease in students' social anxiety levels (p=0.001). The results of this analysis indicate that group therapy has a significant effect on social anxiety. According to the results of the dependent samples t-test conducted for the Rosenberg Self-Esteem Scale, there was no significant difference in self-esteem scores before and after group therapy (p=0.736). According to the results of the dependent samples t-test conducted for the Body Image Scale, the difference observed in body image measurements before and after group therapy was not significant (p=0.50).

In summary, statistical analyses indicate that participants experienced improvements in their social anxiety as a result of the study. No significant changes were observed in their self-esteem or body image. While no statistically significant change in self-esteem was observed, observations made during the group sessions indicate changes in participants' behavior. Participants who were hesitant to speak and struggled to participate in activities in the initial sessions were observed to become more assertive toward the end of the group sessions and were more willing to participate in activities such as giving presentations. These findings can be interpreted as an indication that group therapy can positively impact social functioning and social skills, creating a safe space for development.

Statistically significant changes were observed in the anxiety and avoidance dimensions of the scale used to measure social anxiety. Participants reported in the post-intervention session that they were aware of this change in their daily lives, participating more in performance-based activities, and becoming more aware of their automatic thoughts. The change in the avoidance dimension was also reflected in the participants' feedback. Participants stated that they did not avoid actions when feeling anxious and that they recognized their feelings and the symptoms of social anxiety. Some participants also mentioned that their social circle had provided feedback about the positive changes in them. The group therapy also revealed changes in the participants' responsibility-taking behavior in the group environment. Furthermore, participants reported that during the group therapy period, they began to participate more in social situations at school, did not avoid making presentations, took responsibility, and felt more successful in their presentations.

In this study conducted to evaluate the effectiveness of Cognitive Behavioral Group Therapy, feedback from participants in group sessions revealed a decrease in social anxiety symptoms and a decrease in avoidance behaviors, which was also reflected in their evaluations of their social environment. Furthermore, participants stated that they applied the skills they learned in group sessions to other areas of their lives, further indicating the educational value of CBT.

In conclusion, cognitive behavioral group therapy produces positive changes in social anxiety. This study primarily focuses on improving social anxiety symptoms based on the premise that improving social anxiety symptoms can lead to positive changes in self-esteem and body image. The study concludes that group therapy, psychoeducation, and the activities implemented in group therapy are

effective in improving social anxiety symptoms. Statistical analyses reveal the impact of these changes. The findings suggest that CBT-based group interventions can be valuable tools for social workers working with university students experiencing social anxiety, providing both individual therapeutic benefits and opportunities for peer support and community building within the therapeutic process.

KAYNAKÇA

Ak, M., Kırpınar, İ., Atmaca, M., Erkan, A., Güler, Ö., Kesici, Ş., & Akkişi Kumsar, N. (2023). Klinik uygulamada Bilişsel Davranışçı Terapi-1 (3.Basım). Nobel Akademik Yayıncılık.

American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders Fifth Edition. American Psychiatric Publishing.

Bal, U., Çakmak, S., & Uğuz, Ş. (2013). Anksiyete bozukluklarında cinsiyete göre semptom farklılıkları. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 22*(4), 441-459.

Beck, A. T. (1970). Cognitive therapy: Nature and relation to behavior therapy. Behavior therapy, 1(2), 184-200.

Beck, A. T., & Weishaar, M. (1989). Cognitive therapy. Springer.

Beck, J. S. (2016). Bilişsel Davranışçı Terapi Temelleri ve Ötesi. Içinde M. Şahin & I. Tarı Cömert (Ed.), Muzaffer Şahin-Itır Tarı Cömert. İstanbul: Nobel Yayınları. Nobel Akademik Yayıncılık.

Beck, J. S. (2020). Cognitive behavior therapy: Basics and beyond. Guilford Publications.

Beidel, D. C., Alfano, C. A., Kofler, M. J., Rao, P. A., Scharfstein, L., & Sarver, N. W. (2014). The impact of social skills training for social anxiety disorder: A randomized controlled trial. *Journal of anxiety disorders, 28*(8), 908-918.

Bhattacharya, L., Chaudari, B., Saldanha, D., & Menon, P. (2013). Cognitive behavior therapy. Medical Journal of Dr. DY Patil University, 6(2), 132-138.

Brook, C. A., & Willoughby, T. (2015). The social ties that bind: Social anxiety and academic achievement across the university years. *Journal of Youth and Adolescence, 44*, 1139-1152.

Burstein, M., He, J.-P., Kattan, G., Albano, A. M., Avenevoli, S., & Merikangas, K. R. (2011). Social phobia and subtypes in the National Comorbidity Survey–Adolescent Supplement: prevalence, correlates, and comorbidity. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 50*(9), 870-880.

Corey, G. (2015). Psikolojik danışma ve psikoterapi kuram ve uygulamaları (T. Ergene, Çev.). Mentis yayıncılık.

Costello, E. J., Egger, H. L., & Angold, A. (2005). The developmental epidemiology of anxiety disorders: phenomenology, prevalence, and comorbidity. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics, 14*(4), 631-648.

Çakır, R., & Çolak, C. (2019). Lise öğrencilerinin okul terki riskine ilişkin görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(21), 269-286.

Çınarbaş, D. C. (2015). Kişilerarası süreç grupları: Etkinliği, evreleri, etik kaideleri ve Türkiye kültürüne uygunluğu. *Türk Psikoloji Yazıları, 18*(1), 73-80.

Çuhadaroğlu, F. (1986). Adolesanlarda Benlik Saygısı [Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi.

Dobson, D., & Dobson, K. S. (2018). Evidence-based practice of cognitive-behavioral therapy. Guilford publications.

Eraslan, T. V., & Kara, D. A. (2024). Okul Terki Eğilimi Olan ve Olmayan Öğrencilerin Okul Terki Hakkındaki Görüşleri: Bir Durum Çalışması. *Edu 7: Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*(16), 41-76.

Eres, R., Lim, M. H., & Bates, G. (2023). Loneliness and social anxiety in young adults: The moderating and mediating roles of emotion dysregulation, depression and social isolation risk. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice, 96*(3), 793-810.

Eskandarnejad, M., Alizadeh, R., & Fekrvand Leilabadi, N. (2022). The predictive role of physical activity level on social anxiety, self-esteem and body image in female adolescent students. *Sociology and lifestyle management, 8*(19), 145-167.

Franklin, C., Gerlach, B., & Chanmugam, A. (2008). School social work. Comprehensive handbook of social work and social welfare, 1, 205-226.

Freeman, A., & Ronen, T. (2006). Cognitive behavior therapy in clinical social work practice. Springer Publishing Company.

Gasker, J. (2023). Generalist social work practice. Sage Publications.

Herbert, J. D., Gaudiano, B. A., Rheingold, A. A., Myers, V. H., Dalrymple, K., & Nolan, E. M. (2005). Social skills training augments the effectiveness of cognitive behavioral group therapy for social anxiety disorder. *Behavior Therapy, 36*(2), 125-138.

Hovardaoğlu, S. (1993). Beden algısı ölçeği (Türkçe uyarlama) [Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Hulme, N., Hirsch, C., & Stopa, L. (2012). Images of the self and self-esteem: Do positive self-images improve self-esteem in social anxiety? *Cognitive Behaviour Therapy, 41*(2), 163-173.

Iancu, I., Bodner, E., & Ben-Zion, I. Z. (2015). Self esteem, dependency, self-efficacy and self-criticism in social anxiety disorder. *Comprehensive Psychiatry, 58*, 165-171.

International Federation of Social Work. (2014). Global Definition of Social Work. https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/

Kerns, C. M., Read, K. L., Klugman, J., & Kendall, P. C. (2013). Cognitive behavioral therapy for youth with social anxiety: Differential short and long-term treatment outcomes. Journal of anxiety disorders, 27(2), 210-215.

Leigh, E., Chiu, K., & Ballard, E. D. (2023). Social anxiety and suicidality in youth: A systematic review and meta-analysis. *Research on Child and Adolescent Psychopathology, 51*(4), 441-454.

Liao, J., Xia, T., Xu, X., & Pan, L. (2023). The effect of appearance anxiety on social anxiety among college students: sequential mediating effects of self-efficacy and self-esteem. *Behavioral Sciences, 13*(8), 692.

Mak, H. W., Fosco, G. M., & Feinberg, M. E. (2018). The role of family for youth friendships: Examining a social anxiety mechanism. *Journal of Youth and Adolescence, 47*, 306-320.

National Association of Social Workers (NASW). (2025). Evidence-Based Practice. https://www.google.com/search?q=nasw+evidence+based+practice&rlz=1C5CHFA_enTR1024TR1025&oq=nasw+evidence&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqCQgAEAAYExiABDIJCAAQABgTGIAEMgYIARBFGDkyCggCEAAYgAQYogQyCggDEAAYgAQYogQyBwgEEAAY7wUyBwgFEAAY7wUyCggGEAAYgAQYogTSAQg1NzY5ajBqN6gCALACAA&sourceid=chrome&ie=UTF-8

National Association Social Work (NASW). (2025). School Social Work. Social skills training augments the effectiveness of cognitive behavioral group therapy for social anxiety disorder

Neufeld, C. B., Palma, P. C., Caetano, K. A. S., Brust-Renck, P. G., Curtiss, J., & Hofmann, S. G. (2020). A randomized clinical trial of group and individual cognitive-behavioral therapy approaches for social anxiety disorder. *International Journal of Clinical and Health Psychology, 20*(1), 29-37.

Niles, A. N., Burklund, L. J., Arch, J. J., Lieberman, M. D., Saxbe, D., & Craske, M. G. (2014). Cognitive mediators of treatment for social anxiety disorder: Comparing acceptance and commitment therapy and cognitive-behavioral therapy. *Behavior therapy, 45*(5), 664-677.

Patton, M. Q. (2014). Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice. Sage publications.

Paul, H. A. (2018). Helping Students Overcome Social Anxiety: Skills for Academic and Social Success (SASS). Taylor & Francis.

Ratnasari, S. E., Pratiwi, I., & Wildannisa, H. (2021). Relationship between body image and social anxiety in adolescent women. *European Journal of Psychological Research, 8*(1), 65-72.

Rosenberg, M. (1965). Rosenberg self-esteem scale. Journal of Religion and Health.

Rozen, N., & Aderka, I. M. (2023). Emotions in social anxiety disorder: a review. *Journal of anxiety disorders, 95*.

Secord, P. F., & Jourard, S. M. (1953). The appraisal of body-cathexis: Body-cathexis and the self. *Journal of Consulting Psychology, 17*(5), 343-347.

Sherman, N. (2021). Stoic wisdom: Ancient lessons for modern resilience. Oxford University Press.

Soykan, C., Özgüven, H. D., & Gençöz, T. (2003). Liebowitz Social Anxiety Scale: The Turkish version. Psychological Reports, 93((3 pt 2)).

Strahan, E. Y. (2003). The effects of social anxiety and social skills on academic performance. *Personality and İndividual Differences, 34*(2), 347-366.

Sütcü, S. T. (2016). Bilişsel davranışçı grup terapileri. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 8(1), 1-2.

Tezcan, B. (2009). Obez bireylerde benlik saygısı, beden algısı ve travmatik geçmiş yaşantılar. Uzmanlık Tezi, TC Sağlık Bakanlığı Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.

Toptaş Böcü, T., & Başer, D. (2022). Sosyal Hizmet ve Bilişsel Davranışçı Terapi Yaklaşımı. Içinde Sağlık Bilimlerinde Araştırma ve Değerlendirmeler.

Toptaş Böcü, T., & Başer, D. (2023). Sosyal Hizmet ve Bilişsel Davranışçı Terapi Yaklaşımı. Sağlık Bilimlerinde Araştırma ve Değerlendirmeler.

Türkçapar, M. H. (1999). Sosyal fobinin psikolojik kuramı. *Klinik Psikiyatri, 2*(4), 247-253.

US Department of Health and Human Services. (2022). Social anxiety disorder: More than just shyness. National Institute of Mental Health. Retrieved January, 14, 2023.

Warnock-Parkes, E., Wild, J., Thew, G. R., Kerr, A., Grey, N., Stott, R., Ehlers, A., & Clark, D. M. (2020). Treating social anxiety disorder remotely with cognitive therapy. *The Cognitive Behaviour Therapist, 13*, e30.

Yalom, I. D., & Leszcz, M. (2020). The theory and practice of group psychotherapy. Basic books.

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Sosyal Hizmet Uzmanlarında Algılanan Sosyal Desteğin İş Bulma Kaygısına Etkisi

The Effect of Perceived Social Support on Job Finding Anxiety in Social Workers

Ahmet TÜRK[1], Sena TÜRK[2]

[1] Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, aturk@sinop.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5782-3794

[2] Sosyal Hizmet Uzmanı, shu.senakaya@gmail.com
ORCID: 0009-0002-3630-9045

Başvuru: 02.01.2025
Kabul: 11.07.2025

Atıf:

Türk, A. ve Türk, S., (2025). Sosyal hizmet uzmanlarında algılanan sosyal desteğin iş bulma kaygısına etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *36*(3), 477-502. DOI: 10.33417/tsh.1611695

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, henüz istihdama katılmamış sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı düzeylerini belirlemek ve algıladıkları sosyal desteğin iş bulma kaygılarına etkisini incelemektir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya 398'i kadın (%63,4) ve 230'u (%36,6) erkek olmak üzere 628 kişi katılmıştır. Veriler kişisel bilgi formu, İşsizlik Kaygısı Ölçeği ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler ile Pearson korelasyon ve çoklu doğrusal regresyon analizleri uygulanmıştır. Bulgular, katılımcıların yüksek düzeyde iş bulma kaygısı yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu kaygının, özellikle ekonomideki istihdam zorluklarından kaynaklandığı belirlenmiştir. Sosyal destek algılarının ise orta düzeyde olduğu görülmüştür. İş bulma kaygısı ile aile, arkadaş ve özel kişilerden algılanan destek arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Çoklu regresyon analizi sonuçları, arkadaş desteği, aile desteği ve özel kişi desteğinin iş bulma kaygısını anlamlı düzeyde negatif yönde yordadığı saptanmıştır. Buna göre sosyal hizmet uzmanlarının arkadaş, aile ve özel kişi desteği arttıkça iş bulma kaygısı düzeylerinin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İş Bulma Kaygısı, İşsizlik Kaygısı, Sosyal Destek, Sosyal Hizmet, İşsizlik*

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the levels of job finding anxiety among social workers who have not yet entered the workforce and to examine the effect of perceived social support on their job finding anxiety. The survey model was used in the study. A total of 628 people participated in the study, of which 398 were female (63.4%) and 230 were male (36.6%). Data were collected using a personal information form, the Unemployment Anxiety Scale, and the Multidimensional Scale of Perceived Social Support. Descriptive statistics, Pearson correlation, and multiple linear regression analyses were used to analyze the data. It was found that participants experienced a high level of job finding anxiety. This anxiety was determined to stem particularly from employment difficulties in the economy. It was observed that the level of perceived social support was at a moderate level. A significant negative relationship was found between job finding anxiety and perceived support from family, friends, and significant others. Multiple linear regression analysis revealed that support from friends, family, and significant others significantly predicted lower levels of job finding anxiety. It was concluded that as the support from friends, family and significant others increased, the level of job finding anxiety decreased.

Keywords: *Job Finding Anxiety, Unemployment Anxiety, Social Support, Social Work, Unemployment*

GİRİŞ

Modernleşmenin meydana getirdiği teknolojik gelişmeler, üretimde otomasyon, hızlı nüfus artışı ve finansal krizler günümüzün önemli bir sosyoekonomik sorunu olan işsizliği beraberinde getirmiştir. Endüstrileşme döneminden günümüze değin işsizlik oranları her geçen gün artmış; gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin mücadele ettiği kronik bir sorun haline gelmiştir (Kökocak, Yılmaz ve Demirci, 2015; Szcześniak, 2012). En genel manada çalışma hakkının kullanılamaması durumu olarak ifade edilen işsizlik, temelinde birçok problemi barındıran, sosyal, psikolojik ve ekonomik yaşamı etkileyen kompleks bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Biçerli, 2004). İşsizlik, bireylerin ekonomik güvencelerini kaybetmelerine yol açan ve toplumsal yapıyı derinden etkileyen bir olgu olarak hem bireyler için hem de toplum için çok yönlü sonuçlar doğurmaktadır. Nitekim, işsiz bireylerde ekonomik sorunların yanı sıra, sosyal dışlanma, özgüven kaybı ve psikolojik sıkıntılar gibi etkiler gözlemlenmektedir (Cockshott vd., 2021; Russo ve Terraneo, 2020; Virgolino vd., 2022). İşsizlik süresi uzadıkça bireylerin iş bulma motivasyonu ve beklentileri de olumsuz yönde etkilenmekte ve bu durum bireylerde iş bulma kaygısını artırmaktadır (Virgolino vd., 2022).

İş bulma kaygısı, bireylerin iş bulamama veya istedikleri niteliklere uygun bir işe sahip olamama konusunda yaşadığı endişe, stres ve belirsizlik duygularını ifade etmekte (Schmalbach vd., 2023) olup rekabet baskısı ve yetersizlik hissiyle kendini göstermektedir (Alonso ve Sánchez-Herrero, 2011; Okay-Somerville ve Scholarios, 2017). İş bulma kaygısı genellikle işsiz bireylerde daha yoğun bir şekilde görülürken (Tan vd., 2024), işsizlik sürecinin uzaması kaygıyı artırabilmektedir (Virgolino vd., 2022). Türkiye'de genel işsizlik oranları, özellikle genç nüfus arasında yüksek düzeylerde seyretmekte ve sosyal hizmet mezunları da bu olumsuz tablodan etkilenmektedir. Nitekim, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (2024) işgücü istatistiklerinde en son mezuniyet alanına göre işsizlik oranları incelendiğinde %21,5 ile sosyal hizmetler (social services) alanının en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Benzer şekilde uluslararası literatürde de sosyal hizmet alanında mezun sayısının her geçen gün arttığı ancak bu alanda duyulan istihdam ihtiyacının yeterince karşılanmadığı ve eğitim alanlarına göre ortalama istihdam oranlarının sosyal hizmette %30,75 olduğu belirtilmektedir (Melytė ve Milkintaitė, 2024). Görüldüğü üzere sosyal hizmet alanındaki işsizlik oranlarının yüksekliği, yalnızca Türkiye'de değil, uluslararası alanda da benzer şekilde yaygın bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısını artırmakta ve sosyal hizmete yönelik istihdam ihtiyacının yetersizliğini ortaya koymaktadır. Özellikle sosyal hizmet gibi toplumu doğrudan etkileyen bir alanda eğitim almış bireylerin istihdam sorunlarıyla karşı karşıya kalması, onların iş bulma kaygısını daha da derinleştirebilmektedir.

Sosyal hizmet, toplumun dezavantajlı bireyleri ve gruplarıyla çalışarak bireylerin ve toplulukların karşılaştığı sosyal sorunların çözümüne yönelik müdahaleler geliştiren, insan hakları, sosyal adalet ve toplumsal refah ilkelerine dayanan bir meslek dalıdır (Aydemir vd., 2024). Bu meslek, bireylerin ve toplulukların yaşam kalitelerini artırma, sosyal adaleti sağlama sorumluluğu taşımaktadır. Ancak, sosyal hizmet uzmanları, eğitimleri süresince edindikleri bilgi ve becerilerle meslek yaşamlarında

toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik hizmet sunma, sosyal adaleti sağlama ve bireylerin yaşam kalitesini artırma sorumluluklarını üstlense (Aydemir vd., 2024; Işık ve Türk, 2023) de iş bulma sürecinde önemli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Sosyal hizmet uzmanları, son yıllarda artan işsizlik oranları, mezuniyet sonrası iş bulma zorlukları ve kamusal sektördeki sınırlı istihdam olanakları gibi nedenlerden dolayı iş bulma kaygısını derin bir şekilde yaşamaktadırlar (Akçay ve Alpoğlu, 2020). Bu durum, eğitimlerini tamamladıktan sonra sosyal hizmet uzmanlarının kendilerine uygun pozisyonlarda iş bulma ve mesleki hayata atılma süreçlerinde belirsizlikler ve kaygılarla karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır (Artan vd., 2021). Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanları arasında oldukça yaygın bir şekilde hissedilen iş bulma kaygısının nedenlerini ve bu alandaki olumsuz etkilerini anlamak, bu konuda çözüm önerileri geliştirmek, mesleki destek ve istihdam stratejilerinin oluşturulmasında oldukça önemlidir.

Sosyal hizmet uzmanlarında iş bulma kaygısının artmasının altında yatan çeşitli faktörler bulunmaktadır. İşsizlik oranlarındaki artış, genel olarak tüm iş gücü piyasasında bir belirsizlik yaratırken (Altaşlı ve Işık, 2017), özellikle sosyal hizmet uzmanlarının istihdam olanaklarını sınırlamaktadır (Akçay ve Alpoğlu, 2020; Cebeci vd., 2020). Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının kariyer planlamalarını olumsuz etkileyerek kaygıyı artırmaktadır. Türkiye'de sosyal hizmet uzmanlarının istihdamına ilişkin mevcut yapı; genellikle devletin sosyal hizmet alanındaki politikalarına ve büyük ölçüde kamu sektörü odaklı bir beklentiye dayanmaktadır (Işıkhan vd., 2016).

Üniversitelerden mezun olan sosyal hizmet uzmanları, özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başta olmak üzere kamu kurumlarında istihdam edilme umuduyla mezuniyet sonrası süreçlerini planlamaktadır (Topuz ve Öz, 2014). Ancak bu tek yönlü istihdam beklentisi, hem sosyal hizmet uzmanları arasında yoğun bir rekabet ortamı yaratmakta hem de istihdam alanlarının sınırlılığı nedeniyle meslek açısından yapısal bir kırılganlık doğurmaktadır. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarında iş bulma kaygısını artıran temel etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan, Türkiye'de sosyal politika alanında giderek etkisini hissettiren neoliberal refah anlayışı, sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi ve kamu dışı aktörlere devri eğilimini beraberinde getirmektedir. Bu dönüşüm, sosyal hizmet uzmanlarının güvenceli istihdam olanaklarının daralmasına, mesleki rollerinin belirsizleşmesine ve iş güvencesinin azalmasına neden olmaktadır (Akkuş, 2021; Atasü-Topcuoğlu ve Akbaş, 2009; Garrett, 2019). Neoliberal refah politikalarının etkisiyle kamu istihdamının gerilemesi, sosyal hizmet mesleğini uzun vadede dezavantajlı bir konuma taşımakta ve mesleğin toplumsal işlevini zayıflatma riski doğurmaktadır (Akkuş, 2021; Pentaraki, 2016). Bununla birlikte ekonomik krizler ve mali daralmalar, devletin sosyal hizmet alanındaki personel alımını sınırlamasıyla sonuçlanmakta, bu da sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma olanaklarını daha da daraltmaktadır (Flynn, 2017; González-Portillo, Dominguez Antolinez ve Muniategui Azcona, 2015). Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı yalnızca bireysel bir sorun değil, aynı zamanda yapısal ve politik bağlamda ele alınması gereken çok boyutlu bir mesele olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca sosyal hizmet mesleğinin kamusal ve özel sektörde yeterince tanınmaması (Bolgün, Şahin ve Baydur, 2017; Işıkhan vd., 2016) da sosyal hizmet uzmanlarının mesleki değerini sorgulamasına ve iş bulma kaygısı yaşamasına neden olabilmektedir. Literatürde de belirtildiği üzere, sosyal hizmet mesleği Türk toplumunda hâlâ yeterince tanınmamakta ve mesleki kimliği net olarak ayrışmamış bir alan olarak görülmektedir (Bolgün vd., 2017; Canbulut, 2017; Güzel, 2024). Bu durum, mesleğin toplumsal algısının zayıf olmasına ve sosyal hizmet uzmanlarının politika yapım süreçlerinde yeterince söz sahibi olamamasına neden olmaktadır. Sosyal hizmetin çoğunlukla yardım dağıtan, çocuk koruma ve yaşlı bakımı gibi alanlarda hizmet sunan bir meslek gibi algılanması (Bolgün ve Şahin, 2019; Yıldırım, Uçan ve Baydur, 2019), aslında yapısal sosyal sorunlara müdahale edebilme ve karar vericileri etkileyebilme potansiyelinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır (Canbulut, 2017). Bu bağlamda, iş gücü talebinin artmamasının yalnızca ekonomik koşullardan değil, aynı zamanda sosyal hizmet mesleğinin kurumsal gücünün ve görünürlüğünün sınırlı olmasından da kaynaklandığı söylenebilir.

Sosyal hizmette iş gücü talebinin artmaması hem içsel hem de dışsal faktörler bağlamında değerlendirilebilir. Bu doğrultuda içsel etkenler arasında meslek içi örgütlenmenin zayıf olması, akademik üretimlerin politika yapıcılar üzerinde yeterince etkili olmaması ve meslek mensuplarının kamuoyu oluşturma gücünün düşük olması yer alırken; dışsal etkenler arasında ise sosyal politika alanında sosyal hizmete yeterince yer verilmemesi, istihdam planlamalarının kısa vadeli olması ve sosyal hizmet uzmanlarının rollerinin bürokratik düzeyde tam olarak tanımlanmamış olması sayılabilir. Bununla birlikte yükseköğretim kurumlarında sosyal hizmet eğitiminin "kontrolsüz büyümesi" (Alptekin, 2016; Alptekin, Topuz ve Zengin, 2017), iş gücü piyasasında fazla sayıda mezun üretirken, iş olanaklarının daralması (Topuz ve Öz, 2014) ve mezun sayısına oranla iş piyasasında bir artış olmaması (Cebeci, Artan ve Karaman, 2020) sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısını artırmaktadır. Tüm bu faktörler, iş bulma kaygısının sosyal hizmet uzmanları arasında yaygın hale gelmesine yol açabilmektedir.

Bireylerin ve toplulukların ihtiyaçlarına yönelik çözüm üretme, sosyal adaleti ve refahı sağlama amacıyla yetişen (Aydemir vd., 2024; Işık ve Türk, 2023) sosyal hizmet uzmanlarının yaşadıkları iş bulma kaygısı bireysel refahın yanı sıra sosyal hizmet uygulamalarının işleyişini ve topluma sunulan hizmetlerin kalitesini de tehdit etmektedir. Sosyal hizmet uzmanları hem bireysel hem de toplumsal sorumlulukları açısından büyük bir baskı ve stres altında kalmakta, bu da sosyal hizmet mesleğinin topluma olan katkılarını olumsuz etkileyerek sosyal hizmetlerin etkinliğini azaltabilmektedir (Çay ve Akpınar, 2022; Özcan, Attepe Özden ve İçağasıoğlu Çoban, 2017). Öte yandan uzun süre işsiz kalmak ya da iş bulma konusunda yaşanan belirsizlikler bireylerde stres, yalnızlık, düşük özgüven, depresyon ve diğer psikolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Cockshott vd., 2021; Russo ve Terraneo, 2020; Virgolino vd., 2022). Bu noktada, stresli yaşam olaylarıyla başa çıkma süreçlerinde önemli bir kaynak olarak kabul edilen (Thoits, 1995) sosyal destek, bireylerin iş

bulma kaygısıyla da başa çıkma süreçlerinde kritik bir rol oynayabilmektedir (Lorenzini ve Giugni, 2010; Rey, Extremera ve Peláez-Fernández, 2016; Vrućinić, 2012).

Sosyal destek, özellikle bireylerin aile, arkadaş ve yakın sosyal ağlarından almış oldukları maddi, manevi ve duygusal desteği ifade etmektedir (Abay-Alyüz, 2020). Sosyal desteğin, işsizlik gibi stresli yaşam olayları karşısında bireyler için önemli bir tampon görevi gördüğü ve bu zorlu süreçlerin olumsuz etkilerini hafifletebildiği bilinmektedir (Lorenzini ve Giugni, 2010; Rey vd., 2016; Thoits, 1995; Vrućinić, 2012). İşsizlik gibi kontrol edilmesi zor yaşam olaylarında, bireylerin yakın çevresinden alacakları destek, işsizlik süresince karşılaşılan psikolojik yüklerin hafifletilmesinde önemli bir kaynak olabilmektedir (Arena vd., 2022; Ibañez ve Lopez, 2018; Thoits, 1995).

Sosyal destek algıları yüksek olan bireyler, işsizlik gibi zorlayıcı durumlarla daha iyi başa çıkabilmekte ve geleceğe yönelik umutlarını koruma konusunda daha dirençli olabilmektedirler (Güney ve Çelik, 2019; Ibañez ve Lopez, 2018). Özellikle aileden alınan duygusal destek, bireylerin yaşadıkları çaresizlik ve değersizlik duygularını hafifletirken, arkadaş çevresinden alınan destek ise sosyal izolasyonu önlemekte ve bireylerin toplumsal aidiyet duygularını canlı tutmaktadır (An, Zhu ve An, 2024; Rahal ve Singh, 2024). Buna karşın sosyal destekten yoksun olan bireyler, işsizlik sürecinde yalnızlık ve çaresizlik hissiyle baş etmekte daha fazla zorlanmakta, psikolojik dayanıklılıkları zayıflamakta ve bu durum iş bulma kaygısını artırmaktadır (Sharp vd., 2023). Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı ile başa çıkma süreçlerinde algıladıkları sosyal desteğin önemi dikkat çekmektedir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında sosyal destek algısı ile iş bulma kaygısı arasında güçlü bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Nitekim, yapılan literatür incelemesinde araştırmaların, sosyal destek ile iş bulma kaygısı arasındaki ilişkiye dair önemli bulgular sunduğu görülmüştür (An vd., 2024; Güney ve Çelik, 2019; Lorenzini ve Giugni, 2010; Rahal ve Singh, 2024; Rey vd., 2016; Vrućinić, 2012). Buna karşın son yıllarda işsizlik oranlarındaki artışla dikkat çeken sosyal hizmet alanında iş bulma kaygısını ele alan çalışmaların (Akçay ve Alpoğlu, 2020; Cebeci vd., 2020; Çay ve Akpınar, 2022) sınırlı olduğu ve sosyal hizmet uzmanlarının sosyal destek algıları ile iş bulma kaygıları arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Buradan hareketle bu araştırma, henüz istihdama katılmamış sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı düzeylerini belirlemeyi ve algıladıkları sosyal destek düzeyinin iş bulma kaygıları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı ne düzeydedir?
2. Sosyal hizmet uzmanları, iş bulma kaygısını en çok hangi boyutta (ekonomideki istihdam zorlukları, kişisel karamsarlık ve özgüven eksikliği, çevresel ve sosyal baskı, niteliksel olarak bilgi ve beceri eksikliği) yaşamaktadır?
3. Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal destek algıları (aile, arkadaş ve özel kişi) iş bulma kaygılarını etkilemekte midir? Etkiliyorsa ne yönde ne düzeyde etkilemektedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Kesitsel nitelikteki araştırmanın amacı doğrultusunda çalışma, değişkenler arasındaki birlikte değişimlerin varlığını, varsa yönünü ve düzeyini saptamak için kullanılan ilişkisel tarama modeline dayanmaktadır (Karasar, 2012).

Evren ve Örneklem

Araştırma kapsamında evren, sosyal hizmet lisans mezunu olup henüz istihdama katılmamış bireylerden oluşmaktadır. Söz konusu evrenin sayısına ilişkin kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Evrenin bilinmediği durumlar için $n=(t^2\times p\times q)\div d^2$ formülüyle evreni yeterince temsil edebilecek en düşük örneklem hacmi hesaplanmaktadır. Formüldeki t değeri araştırmanın güven aralığının standart normal dağılım tablosundaki karşılığını, p değeri incelenen özelliğin evrende olma olasılığını, q değeri incelenen özelliğin evrende olmama olasılığı ve d değeri ise araştırmanın hata payını ifade etmektedir (Aksakoğlu, 2001). %95 güven aralığında ve 0,05 hata payında gerçekleştirilen araştırmada t değeri 1,96'ya ve d değeri 0,05'e denk gelmektedir. Evren sayısı tam olarak bilinmediğinden maksimum varyansın sağlanması amacıyla p=0,50 ve q=0,50 olarak kabul edilmiştir (Creswell, 2013). Bu doğrultuda yapılan hesaplamada kapsamda evreni temsil gücüne sahip minimum örneklem hacminin 384 kişi olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada kolayda ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılmış olup araştırma 628 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 398'i kadın (%63,4) ve 230'i (%36,6) erkektir. Yaş ortalaması $\bar{x}$=25,32±1,62 olan katılımcıların 442'si (%70,4) 18-25 yaş aralığında, 150'si (%23,9) 26-30 yaş aralığında ve 36'sı (%5,7) 31 yaş ve üzerindedir. 546'sı (%86,9) bekar ve 82'si (%13,1) evli olan katılımcıların 496'sı (%79) örgün öğretim ve 132'si (%21) açık/uzaktan öğretim türünden mezun olmuştur. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-demografik Özelliklerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişkenler	Kategoriler	n	%
Cinsiyet	Kadın	398	63,4
	Erkek	230	36,6
Medeni Durum	Evli	82	13,1
	Bekar	546	86,9
Öğretim Türü	Örgün Öğretim	496	79,0
	Açık/Uzaktan Öğretim	132	21,0
Yaş	18-25 yaş	442	70,4
	26-30 yaş	150	23,9
	31 yaş ve üzeri	36	5,7

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum ve öğretim türü gibi özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak adına araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu ile İş Bulma Kaygısı Ölçeği ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

İşsizlik Kaygısı Ölçeği

Tekin-Tayfun ve Korkmaz (2016) tarafından geliştirilen ölçekte 5'li likert (1=hiç katılmıyorum…5=kesinlikle katılıyorum) formatında cevaplanan 26 madde bulunmaktadır. Ölçekte ekonomideki istihdam zorlukları (EİZ), kişisel karamsarlık ve özgüven eksikliği (KKÖE), çevresel ve sosyal baskı (ÇSB) ve niteliksel olarak bilgi ve beceri eksikliği (NBBE) olmak üzere dört alt boyut yer almaktadır. Toplam ölçekten ve alt boyutlarından alınan puan arttıkça bireylerin iş bulma kaygısı düzeyi artmaktadır. Tekin-Tayfun ve Korkmaz'ın (2016) çalışmasında tüm ölçek için Cronbach alfa güvenirlik katsayısı α=0,90'dır. Mevcut araştırmada söz konusu değer tüm ölçek için α=0,88; EİZ için α=0,78; KKÖE için α=0,78; ÇSB için α=0,72; NBBE için α=0,81'dir.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Ölçek, Zimet ve arkadaşları (1988) tarafından geliştirilmiş ve Eker ve Arkar (1995) tarafından Türkçeye adapte edilmiştir. Ölçekte 7'li likert tipinde cevaplanan 12 madde yer almaktadır. Ölçekte her birinde dört madde olan aile, arkadaş ve özel bir insan olmak üzere alt boyut bulunmaktadır. Ölçekten alınan puanın yüksekliği bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeyinin yüksekliğini ifade etmektedir. İç tutarlılık katsayısı tüm ölçekte α=0,87; aile alt boyutunda α=0,83; arkadaş alt boyutunda α=0,90 ve özel bir insan alt boyutunda α=0,89 olup bu değer bu araştırmada ise sırasıyla α=0,88; α=0,92; α=0,92; α=0,95 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada verilerin toplanma sürecinde kolayda ve kartopu örnekleme teknikleri bir arada kullanılarak hedef gruba ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle araştırmacıların erişim imkânı bulunan sosyal hizmet uzmanlarıyla iletişime geçilmiştir. Daha sonra örneklemin genişletilmesi amacıyla kartopu örnekleme yöntemine başvurulmuştur. İlk aşamada ulaşılan katılımcılardan, kendi çevrelerinde yer alan ve araştırmanın katılım kriterlerine uygun olan diğer sosyal hizmet uzmanlarına da anketi ulaştırmaları istenmiştir. Bu sayede, ilk grubun sosyal ve mesleki bağlantıları üzerinden araştırmaya yeni katılımcılar dahil edilmiştir. Örnekleme süreci, belirli bir çeşitlilik ve sayısal doyuma ulaşılana kadar devam ettirilmiştir. Uygulanan bu iki aşamalı örnekleme yöntemiyle, araştırmanın hedef kitlesine daha kapsayıcı bir biçimde ulaşılması hedeflenmiştir. Veri toplama sürecinde Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinde yer alan sosyal hizmet uzmanlarına çeşitli çevrimiçi platformlar ve mezun grupları aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu yönüyle örneklemin evrene dair çeşitliliği yansıtma kapasitesi artırılmaya çalışılmıştır. Çevrimiçi anket tekniğinin kullanıldığı araştırmada çalışmaya katılmaya gönüllü olan 628 kişiye çevrimiçi ölçme aracı uygulanmıştır.

Araştırmada hipotezlerin test edilmesinden önce verilerin normalliğinin sağlanıp sağlanmadığı incelenmiştir. Yapılan analizde çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiş ve söz konusu değerlerin ±2 aralığında yer aldığı saptanmıştır. Buna göre parametrik testlerin uygulanabileceği görülmüştür (George ve Mallery, 2010). Araştırmada tanımlayıcı istatistiksel hesaplamalar, Pearson korelasyon

analizi ve çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Tüm istatistiksel analizlerde SPSS 25.0 programı kullanılmış ve sonuçlar %95 güven aralığında, 0,05 hata payı ile değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Güçlü Yönleri ve Sınırlılıkları

Araştırma, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygılarının düzeylerini belirlemeyi ve bu kaygının sosyal destek mekanizmaları tarafından nasıl etkilendiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, araştırmanın sosyal hizmet alanındaki istihdam sorunlarına dikkat çekmesi, konu hakkında geliştirilebilecek sosyal politika ve uygulamalara ışık tutması ve literatürdeki önemli bir boşluğu doldurması beklenmektedir. Araştırmanın örneklem büyüklüğünün evreni temsil gücüne sahip olması elde edilen bulguların genellenebilirliğini artırarak araştırmaya güçlü bir istatistiksel temel sağlamaktadır. Araştırma kapsamında sosyal destek algısının iş bulma kaygısı üzerindeki etkisini aile, arkadaş ve özel kişi desteği gibi farklı kaynaklar üzerinden incelemesi, iş bulma sürecindeki psikososyal faktörlerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Bununla birlikte, araştırmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Araştırma kesitsel bir tasarıma sahip olup elde edilen bulgular araştırmanın veri toplama süreciyle sınırlıdır. Araştırma yalnızca sosyal hizmet uzmanlarını kapsadığı için bulguların diğer meslek gruplarına genellenebilirliği sınırlıdır. Farklı meslek gruplarında da benzer çalışmalar yapılarak karşılaştırmalı analizler gerçekleştirilebilir. Ayrıca çalışmada veriler çevrim içi anket yöntemiyle ve gönüllülük esasına dayalı olarak toplanmıştır. Bu durum, çevrim içi platformlara erişimi olmayan bireylerin dışlanmasına ve dolayısıyla örneklem yanlılığı riskine yol açabilir. Ancak bu yöntem, geniş bir coğrafi alana hızlı ve düşük maliyetli bir erişim sağlaması açısından avantajlı olup sosyal bilimlerde yaygın ve kabul gören bir yöntem olarak kullanılmaktadır (Altunışık, 2008). Bununla birlikte, olası örneklem yanlılığı etkilerini azaltmak amacıyla anketler çeşitli sosyal medya platformlarında ve farklı gruplarda paylaşılmış, katılımcı çeşitliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırma Türkiye bağlamında gerçekleştirilmiştir ve ekonomik, kültürel ve sosyal dinamikler araştırmanın sonuçlarını etkileyebilir. Farklı ülkelerde yapılacak benzer çalışmalar, iş bulma kaygısı ve sosyal destek arasındaki ilişkinin kültürel bağlamda nasıl değişebileceğini anlamak açısından faydalı olacaktır. Araştırma temelde işsiz sosyal hizmet uzmanlarının sosyal destek algılarının iş bulma kaygısı üzerine etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirildiği için çok değişkenli modele sosyo-demografik değişkenler dahil edilmemiştir. Ancak bu değişkenlerin potansiyel etkileri dikkate alındığında, ilerleyen çalışmalarda sosyal destek algısı ile birlikte sosyo-demografik değişkenlerin karşılaştırmalı etkilerini de içeren çok değişkenli modeller oluşturulmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Nitekim araştırmada modelin iş bulma kaygısını açıklama oranının %18 olduğu göz önüne alındığında, modelin daha geniş kapsamlı açıklamalar yapabilmesi için farklı değişkenler veya metodolojik yaklaşımları benimseyen çalışmalarla desteklenmesi, elde edilen bulguların genellenebilirliğini artıracak ve iş bulma kaygısını etkileyen dinamiklerin daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu sınırlılıklara rağmen, araştırma sosyal hizmet alanında iş bulma kaygısını ele alan sınırlı sayıdaki çalışmalardan biri olması nedeniyle hem sosyal hizmet alanına hem de literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Bulgular, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma sürecinde karşılaştıkları zorlukları anlamak ve sosyal destek mekanizmalarını güçlendirmek için uygulanabilecek politikalar geliştirilmesine yardımcı olabilir.

BULGULAR

Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı ortalaması $\bar{x}$=3,78±0,58 olup bulgu sosyal hizmet uzmanlarının yüksek düzeyde iş bulma kaygısı yaşadığını göstermektedir. İş bulma kaygısının alt boyutları incelendiğinde sosyal hizmet uzmanlarının en yüksek ekonomideki istihdam zorluklarından ($\bar{x}$=4,22±0,57) kaynaklı iş bulma kaygısı yaşadığı tespit edilmiş olup bunu kişisel karamsarlık ve özgüven eksikliği ($\bar{x}$=3,85±0,84), çevresel ve sosyal baskı ($\bar{x}$=3,80±0,74) ile niteliksel olarak bilgi ve beceri eksikliği ($\bar{x}$=2,65±1,09) takip etmektedir (Tablo 2).

Sosyal hizmet uzmanlarının algılanan sosyal destek ortalaması $\bar{x}$=4,48±1,27 olup bulgu orta düzeyde katılımcıların sosyal destek algısına sahip olduğunu göstermektedir. Sosyal destek algısının alt boyutları incelendiğinde sosyal hizmet uzmanlarının en yüksek arkadaşlarından destek ($\bar{x}$=5,24±1,49) hissettikleri bunu sırasıyla aile ($\bar{x}$=4,64±1,74) ve özel kişi ($\bar{x}$=3,57±2,13) takip etmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Araştırma Değişkenlerine Ait Betimsel İstatistikler

Değişkenler	n	Min.	Max.	$\bar{x}$	ss.
İş bulma Kaygısı	628	1,88	5,00	3,78	0,58
EİZ	628	1,33	5,00	4,22	0,57
KKÖE	628	1,00	5,00	3,85	0,85
ÇSB	628	1,50	5,00	3,80	0,74
NBBE	628	1,00	5,00	2,65	1,09
Sosyal Destek Algısı	628	1,33	7,00	4,48	1,27
Arkadaş Desteği	628	1,00	7,00	5,24	1,49
Aile Desteği	628	1,00	7,00	4,64	1,74
Özel Kişi Desteği	628	1,00	7,00	3,57	2,13

EİZ: Ekonomideki İstihdam Zorlukları, KKÖE: Kişisel Karamsarlık ve Özgüven Eksikliği, ÇSB: Çevresel ve Sosyal Baskı, NBBE: Niteliksel Olarak Bilgi ve Beceri Eksikliği

Değişkenler Arası İlişki

Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 3'te verilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı ile algıladıkları sosyal destek arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (r=-0,414). Sosyal destek algısının alt boyutları incelendiğinde, iş bulma kaygısı ile aile desteği (r=-0,371), arkadaş desteği (r=-0,213) ve özel kişi desteği (r=-0,290) arasında da negatif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir (p<0,01).

Tablo 3: Değişkenler Arası İlişki

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8
1. EİZ	1							
2. KKÖE	,613**	1						
3. ÇSB	,671**	,633**	1					
4. NBBE	,200**	,209**	,254**	1				
5. Arkadaş Desteği	-,064	-,277**	-,250**	-,054	1			
6. Aile Desteği	-,220**	-,307**	-,380**	-,210**	,254**	1		
7. Özel Kişi Desteği	-,113*	-,238**	-,219**	-,341**	,207**	,292**	1	
8. Sosyal Destek Algısı	-,188**	-,381**	-,393**	-,307**	,621**	,718**	,772**	1
9. İş Bulma Kaygısı	,834**	,799**	,872**	,516**	**-,213****	**-,371****	**-,290****	**-,414****

*p<0,05; **p<0,01; EİZ: Ekonomideki İstihdam Zorlukları, KKÖE: Kişisel Karamsarlık ve Özgüven Eksikliği, ÇSB: Çevresel ve Sosyal Baskı, NBBE: Niteliksel Olarak Bilgi ve Beceri Eksikliği

Algılanan Sosyal Desteğin İş Bulma Kaygısına Etkisi

Sosyal hizmet uzmanlarının algılanan sosyal desteğin iş bulma kaygısına etkisi çoklu doğrusal regresyon analiziyle incelenmiştir. Yapılan analizde algılanan sosyal destek ölçeğinin alt boyutları bağımsız değişkenler, iş bulma kaygısı bağımlı değişken olarak modele dahil edilmiştir. Analizde modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($F_{(3,624)}$=46,684; p<0,01). Çoklu doğrusal regresyon analizinde arkadaş, aile ve özel bir desteğinin iş bulma kaygısındaki toplam varyansın %18'ini (R^2=0,18) açıkladığı tespit edilmiştir. Buna göre arkadaş desteği (β=-0,11), aile desteği (β=-0,29) ve özel kişi desteği (β=-0,19) iş bulma kaygısını anlamlı düzeyde negatif yönde yordamaktadır (p<0,05). Bulgular sosyal hizmet uzmanlarının arkadaş, aile ve özel kişilerden almış oldukları sosyal destek arttıkça iş bulma kaygıları düşmektedir (Tablo 4).

Tablo 4: Algılanan Sosyal Desteğin İş Bulma Kaygısına Etkisi

Değişkenler	B	S.H.	β	t	p	Tolerans	VIF	F	R^2
Arkadaş Desteği	-0,04	0,02	-0,11	-2,676	0,01*	0,916	1,091		
Aile Desteği	-0,10	0,02	-0,29	-7,549	0,00*	0,876	1,142	46,684	0,18
Özel Kişi Desteği	-0,06	0,02	-0,19	-4,813	0,00*	0,896	1,116		

*p<0,05

TARTIŞMA

Bu araştırma henüz istihdama katılmamış sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı düzeylerini belirlemek ve sosyal destek algılarının iş bulma kaygılarına etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma çalışmaya katılmaya gönüllü olan henüz istihdama katılmamış 628 sosyal hizmet uzmanıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular literatürdeki öncül çalışmalar kapsamında tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın ilk bulgusu, sosyal hizmet uzmanlarının yoğun iş bulma kaygısı yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, Türkiye'deki sosyal hizmet alanında mezun sayısındaki artışa rağmen istihdam olanaklarının sınırlı kalmasıyla doğrudan ilişkilendirilebilir. Literatürde de bu durumun sosyal hizmet uzmanları üzerinde olumsuz psikososyal etkiler yarattığı vurgulanmaktadır (Akçay ve Alpoğlu, 2020; İsmailoğlu ve Ersoy, 2021). Öte yandan, nitelikli istihdamın yetersizliği ve sosyal

hizmet alanında artan rekabetin, sosyal hizmet uzmanlarında geleceğe yönelik belirsizlikleri artırdığı düşünülmektedir. Çay ve Akpınar'ın (2022) bulguları bu görüşü desteklemekte olup sosyal hizmet öğrencilerindeki istihdam odaklı endişelerin ve gelecek kaygılarının umutsuzlukla ilişkili olduğunu göstermektedir. 2011 yılından bu yana sosyal hizmet bölümlerinin mezun sayılarındaki hızlı artış, yeni açılan bölümlere kaydolan öğrenci sayılarındaki artış, sosyal hizmet uzmanlarının istihdamında yaşanan düşüş, kamu atamaları için KPSS (Kamu Personel Seçme Sınavı) puanlarındaki artış ve yükseköğretim mezunları arasında süregelen yüksek işsizlik oranı sosyal hizmet alanında eğitim gören öğrencilerin gelecek beklentilerini etkilemekte ve iş bulma konusunda kaygı ve umutsuzluğa neden olmaktadır (Cebeci vd., 2020). Sevim ve Altun (2017) da sosyal hizmet bölümlerinin ve kontenjanlarının katlanarak artmasının, açık/uzaktan öğretim yoluyla eğitim veren sosyal hizmet programlarının açılmasının bu alanda öğrenim gören öğrenciler arasında geleceğe yönelik bir endişe yarattığını belirtmektedir. Bu çerçevede, yalnızca mezun sayılarındaki artış değil, sosyal hizmet eğitiminin "kontrolsüz büyümesi" (Alptekin, 2016) ve nitelik farklılıkları da iş bulma kaygısını pekiştiren yapısal unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan bu araştırmada iş bulma kaygısı öğretim türü açısından incelendiğinde örgün öğretim ($\bar{x}$=3,81±0,53) mezunlarının iş bulma kaygısı ortalamasının açık ve uzaktan öğretimden ($\bar{x}$=3,65±0,72) mezun olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($t_{(626)}$=2,717; $p<0,01$). Bu kapsamda iş bulma kaygısında öğretim türüne göre anlamlı bir fark saptanması dikkat çekici bir sonuçtur. Örgün öğretim mezunlarının açık ve uzaktan öğretim mezunlarına kıyasla daha yüksek düzeyde iş bulma kaygısı yaşamaları, göreli olarak örgün eğitimin daha fazla akademik baskı ve rekabet ortamı içermesiyle ilişkili olabilir. Nitekim, Alptekin ve arkadaşları (2017), açık ve uzaktan öğretim yöntemi ile eğitim gören öğrencilerin, KPSS gibi merkezi sınavlara hazırlık sürecinde örgün öğretim yoluyla eğitim gören öğrencilere kıyasla daha avantajlı bir konumda olabileceklerini ve bu durumun istihdam süreçlerinde haksızlığa neden olabileceğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda araştırmada katılımcıların büyük bir bölümünü (%79) örgün öğretim mezunlarının oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu durumun sosyal hizmet alanında iş bulma kaygısının yükselmesinde etkili bir faktör olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca sosyal hizmetin profesyonel müdahale alanlarında, "sosyal çalışma görevlisi" gibi bir çatı tanımlama altında farklı disiplinlerden (rehberlik ve psikolojik danışmanlı, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri gibi) mezun bireylerin istihdam edilmesinin sosyal hizmet disiplininin mesleki alanını daraltan ve sosyal hizmet uzmanlarının istihdamını ciddi şekilde zorlaştıran önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte cinsiyet değişkeni de iş bulma kaygısının anlaşılmasında dikkate değer bir unsur olabilir. Nitekim, araştırma kapsamında cinsiyet değişkenine göre yapılan analizler, erkek sosyal hizmet uzmanlarının ($\bar{x}$=3,88±0,55) kadın meslektaşlarına ($\bar{x}$=3,72±0,59) kıyasla daha yüksek düzeyde iş bulma kaygısı yaşadıklarını ortaya koymuştur ($t_{(626)}$=-3,234; $p<0,05$). Erkeklerin geleneksel olarak aile geçimini sağlama rolüyle özdeşleştirilmesi, onların istihdam sürecindeki baskılarını ve iş bulamama durumunda yaşadıkları psikolojik yükü artırmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet normlarının erkeklere yüklediği ekonomik sağlayıcılık rolünün bir sonucudur. Erkeklerden, özellikle

mezuniyet sonrası dönemde hızla gelir elde etmeleri ve ekonomik bağımsızlıklarını sağlamaları beklenmektedir (Whitley, 2021). Erkekler için iş sahibi olmak, sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal statü, özsaygı ve kimlik inşası açısından da merkezi bir rol oynamaktadır (Türkoğlu, 2013). Bu nedenle erkek sosyal hizmet uzmanları, işsizlik sürecini yalnızca bir geçim sorunu olarak değil, aynı zamanda sosyal rol ve yeterliklerine yönelik bir tehdit olarak algılayabilir.

Araştırmanın ikinci bulgusu, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısını en yüksek ekonomideki istihdam zorlukları açısından yaşadığıdır. Araştırmanın bulgusu literatürü destekler niteliktedir (Çay ve Akpınar, 2022; Sevim ve Altun, 2017). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik krizler ve durgunluklar kamu sektöründe istihdam olanaklarının azalmasına ve özel sektörde de maliyetleri kısma eğiliminin artmasına yol açabilmektedir (Altaşlı ve Işık, 2017). Bu durum genel olarak işsizlik oranlarında artışa, özelde ise sosyal hizmet uzmanları için iş fırsatlarının daralmasına neden olabilmektedir. Bu noktada Sevim ve Altun (2017) tarafından yapılan araştırma kapsamında sosyal hizmet öğrencilerinin mesleğe ilişkin istihdam olanaklarını yeterli bulmadıkları ve bu durumun mesleğin geleceğine ilişkin kaygılarını artırdıkları tespit edilmiştir. Sosyal hizmet öğrencilerinin iş bulmaya yönelik kaygılarının incelendiği bir çalışmada da öğrencilerin umutsuzluk ve gelecek kaygıları üzerindeki en önemli faktörün istihdam olanaklarının yetersizliği olduğu tespit edilmiştir (Çay ve Akpınar, 2022). Bunun yanı sıra sosyal hizmet alanı genellikle devletin sosyal politikalarına ve kamu sektöründeki istihdama dayanmaktadır (Işıkhan vd., 2016). Bu noktada bulgu, neoliberal politikaların sosyal hizmet alanında istihdam üzerindeki dönüştürücü etkileri bağlamında değerlendirilebilir. Neoliberal politikalar; kamu harcamalarının kısıtlanması, devletin sosyal refah alanından çekilmesi, hizmetlerin özelleştirilmesi ve bireysel sorumluluk vurgusu gibi temel ilkeler etrafında şekillenmektedir (Harvey, 2007). Bu bağlamda Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde uygulanan neoliberal ekonomik reformlar, kamu sektöründeki istihdam olanaklarını daraltmış, sosyal hizmet gibi insan odaklı alanların devlet destekli istihdam yapısına doğrudan etki etmiştir (Akkuş, 2021; Atasü-Topcuoğlu ve Akbaş, 2009). Neoliberal politikaların etkisiyle kamu kurumlarının personel alımında yaşanan azalma ve sosyal hizmet gibi toplumsal faydaya odaklanan mesleklerin piyasa değeriyle ölçülmeye çalışılması, sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma süreçlerini daha da zorlaştırmaktadır. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının sadece işsizlikle değil, aynı zamanda mesleki görünürlük, tanınırlık ve değersizleştirme sorunlarıyla da mücadele etmelerine yol açmaktadır (Bolgün vd., 2017; Işıkhan vd., 2016). Nitekim özel sektörün kâr odaklı yapısı, sosyal hizmetin insani boyutunu ikinci plana atmakta ve bu alanda çalışan uzmanlara sınırlı ve düşük ücretli istihdam olanakları sunmaktadır (Melytė ve Milkintaitė, 2024). Ayrıca, sosyal hizmet alanının kamusal anlamda yeterince tanıtılamamış olması (Işıkhan vd., 2016) toplumda ve işverenler nezdinde mesleğin işlevi ve potansiyeline dair farkındalığın düşük kalmasına neden olmaktadır. Sosyal hizmetin yalnızca yardım temelli bir meslek olarak görülmesi ya da meslek elemanlarının yalnızca dezavantajlı gruplarla sınırlı bir rolde algılanması, alandaki uzmanların çok boyutlu müdahale kapasitelerini gölgede bırakmaktadır (Bolgün vd., 2017; Bolgün ve Şahin, 2019; Canbulut,

2017; Güzel, 2024; Yıldırım vd., 2019). Bu genel tablo içinde özellikle yeni mezun sosyal hizmet uzmanlarının karşılaştıkları yapısal engeller onları daha kırılgan bir konuma taşımaktadır. Mezuniyet sonrası deneyim eksikliği, kadro sayısının yetersizliği ve yönlendirme ile destek mekanizmalarının zayıflığı, genç uzmanların işsizlikle başa çıkma becerilerini sınırlamakta ve mesleki motivasyonlarını olumsuz etkilemektedir (Dost ve Bilgin, 2020). Rekabetin yoğun olduğu kamu alımlarına hazırlıksız yakalanan ya da deneyim koşulunu karşılayamayan sosyal hizmet uzmanları hem kamuda hem özel sektörde iş bulmakta ciddi zorluklar yaşamaktadır.

Araştırmanın üçüncü bulgusu sosyal hizmet uzmanlarının ailelerinden algıladıkları sosyal destek ile iş bulma kaygıları arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu ve aile desteğinin iş bulma kaygısını negatif yönde etkilediğidir. Bulgu, literatürdeki çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Aytaç ve Keser, 2002; Hatimah, Dewi ve Halima, 2023; Yüksel, 2005). Aileden alınan sosyal destek, bireylerin ekonomik belirsizlik ve işsizlik gibi stresli durumlarda duygusal olarak daha güvende hissetmelerine yardımcı olmaktadır (Hatimah vd., 2023). Aile desteği, bireylerin kendilerini yalnız ve desteksiz hissetmelerini engelleyerek iş bulma kaygılarını hafifletebilmektedir (Miller, 1992). Bu kapsamda Adak (2010) özellikle genç işsizler açısından ailenin önemli bir sığınak olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanları, bu destek sayesinde işsizlik durumunu daha yönetilebilir bir stres kaynağı olarak görme eğiliminde olabilirler. Özellikle ekonomik zorlukların yoğun olarak yaşandığı işsizlik sürecinde bireylerin ailelerinden almış oldukları finansal destek, maddi sıkıntılarla başa çıkmalarına yardımcı olarak iş bulma sürecindeki baskıyı hafifletebilmektedir (Asadi, Yousefi ve Parsakia, 2024; Stevenson vd., 2022). Bu da bireylerin iş bulma kaygılarını azaltan önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Ayrıca aile desteği, bireylerin psikolojik dayanıklılıklarını artırarak stresli durumlarla başa çıkma becerilerini güçlendirebilmektedir (Arslan, 2021). Dolayısıyla destekleyici bir aile ortamı, bireylerin işsizlik durumunda daha pozitif bir bakış açısına sahip olmalarına ve işsizlik gibi stresli durumlarla başa çıkmalarına katkı sağlayabilir. Bu noktada ailelerinin onları destekleyeceğini hissetmeleri bireylerin iş arama sürecine dair umutlarını canlı tutabilir ve işsizlik sürecini daha az tehdit edici hale getirebilir. Bununla birlikte aileden algılanan sosyal destek, bireylerin toplumsal beklentiler ve baskılardan kaynaklanan kaygılarıyla başa çıkmalarına da yardımcı olabilmektedir (An vd., 2024). Bu da toplumsal başarısızlık hissinin azalmasına katkıda bulunup kaygıyı hafifletebilir. Nitekim, bu araştırmada da katılımcıların ailelerin algıladıkları sosyal destek düzeyi ile çevresel ve sosyal baskı düzeyleri ($r=-0,380$; $p<0,01$) arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. İlgili korelasyon katsayısı, çalışma kapsamında aile desteği ile iş bulma kaygısının alt boyutları arasında en yüksek mutlak değere sahiptir. Buna göre sosyal hizmet uzmanlarının çevresel ve sosyal baskı kaynaklı yaşadıkları iş bulma kaygılarının azalmasında ailelerinden almış oldukları sosyal destek önemli bir faktör olarak dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, medeni durum da aileden algılanan sosyal desteğin düzeyini ve niteliğini etkileyebilecek önemli bir değişken olarak değerlendirilebilir. Özellikle evli bireylerin, eşlerinden sağladıkları duygusal ve ekonomik destek sayesinde işsizlik sürecine daha dayanıklı

yaklaştıkları söylenebilir. Nitekim, bu araştırmada da evli bireylerin aileden algıladıkları sosyal destek düzeyi ($\bar{x}$=6,02±1,27) bekar katılımcılara ($\bar{x}$=4,44±1,71) kıyasla daha yüksektir.

Araştırmanın dördüncü bulgusu, sosyal hizmet uzmanlarının arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek ile iş bulma kaygıları arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu ve arkadaş desteğinin iş bulma kaygısını negatif yönde etkilediğidir. Bulgu, konuyla ilgili mevcut literatürü destekler niteliktedir (Aytaç ve Keser, 2002; Rahal ve Singh, 2024). Arkadaş desteği, bireylerin işsizlikle ilgili stres ve endişelerini daha rahat ifade edebileceği, sosyal bağlılık hislerini pekiştirebileceği bir zemin sunmaktadır (Jain ve Jha, 2022; Rey vd., 2016). Arkadaşlardan alınan sosyal destek, bireylerin stresle başa çıkma becerilerini artırabilmektedir (Rey vd., 2016). Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının işsizlik süreçlerinde arkadaşlarıyla paylaştıkları duygusal destek sayesinde sorunlara farklı bakış açılarından çözüm bulabilir, umutsuzluk duyguları hafifleyebilir ve böylece işsizliğe ilişkin kaygı düzeyleri düşebilir. Bununla birlikte işsizlik süreci bazen bireylerin kendilerini yetersiz hissetmelerine yol açabilir. Ancak arkadaşlarından almış oldukları olumlu geri bildirimler ve teşvikler, bireylerin kendilerine olan güvenlerini güçlendirerek kaygılarını azaltabilir (Lorenzini ve Giugni, 2010). Nitekim bu araştırmada da sosyal hizmet uzmanlarının arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek düzeyi ile kişisel karamsarlık ve özgüven eksikliği düzeyleri arasında ($r=-0,277$; $p<0,01$) negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu korelasyon değeri, mutlak değerce en yüksek olanıdır ve bu nedenle en yüksek negatif ilişki olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla katılımcıların arkadaşların almış oldukları sosyal destek düzeyi arttıkça kişisel karamsarlık ve özgüven eksikliği hissetme düzeylerinin düştüğü söylenebilir. Öte yandan arkadaşlarla yapılan sosyal aktiviteler de bireylerin iş bulma kaygısına fazla odaklanmasını engelleyebilir ve stres seviyelerini düşürebilir (Özmete ve Tahtacı, 2020).

Araştırmanın beşinci bulgusu sosyal hizmet uzmanlarının özel kişiden algıladıkları sosyal destek ile iş bulma kaygıları arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu ve özel kişi desteğinin iş bulma kaygısını negatif yönde etkilediğidir. Araştırmanın bulgusu, konuyla ilgili literatürde yer alan bir çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir (Güney ve Çelik, 2019). Özel kişi, bireyler için önemli olan sevgili, dost, akraba veya komşu gibi kişiler için kullanılan bir kavramdır (Zimet vd., 1988). Sevgililik, dostluk veya akrabalık gibi yakın ilişkiler, bireylere duygusal destek sağlayarak bireylerin stresle başa çıkmalarına yardımcı olabilmektedir (Zachariae, 2020). Bu da bireylerin iş bulma kaygılarının azalmasına katkıda bulunabilir. Özel kişilerle kurulan yakın ilişkilerde sağlanan empati, bireylerin kendilerini daha güvende hissetmelerini sağlamaktadır (Guariglia vd., 2023). Bu noktada bireylerin yakın çevrelerindeki özel kişilerden almış oldukları güven verici empatik desteğin onların zorluklarla başa çıkma yeteneklerini artıran bir faktör olduğu düşünülmektedir. Nitekim sevgili, dost ve akraba gibi kişiler, bireylere bir güvenli alan sunarak onların stresle başa çıkma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olup hissettikleri kaygıları azaltabilmektedir (Yen ve Zairul, 2024). Dolayısıyla bireyler, duygusal olarak desteklendiklerinde işsizlikle ilgili belirsizliklerle daha iyi başa çıkabilmektedir (Lorenzini ve Giugni, 2010). İşsizlik kaygısı, bireylerde sıkıntı, kaygı ve düşük özsaygı gibi duygusal

tepkilere yol açabilmektedir (Virgolino vd., 2022). Ancak, özel kişilerden algıladıkları destek sayesinde bireyler kendilerini daha güvende hissedebilir, duygusal yüklerini hafifletebilir ve bu da kaygı seviyelerini azaltabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada henüz istihdama katılmamış sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısı düzeyleri ve algıladıkları sosyal desteğin iş bulma kaygısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bulgular, sosyal hizmet uzmanlarının yüksek düzeyde iş bulma kaygısı yaşadığını ve bu kaygının en çok ekonomideki istihdam zorluklarından kaynaklandığını göstermektedir. Sosyal destek algıları orta düzeyde olan katılımcıların sosyal destek algısı ile iş bulma kaygısı arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte aile, arkadaş ve özel kişi desteğinin artmasıyla iş bulma kaygısının anlamlı şekilde azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda araştırma kapsamında sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygısını azaltmak ve sosyal destek mekanizmalarını güçlendirmek amacıyla çeşitli öneriler sunulmuştur:

- İşsizlikten kaynaklanan iş bulma kaygının azaltılması, istihdam politikalarının güçlendirilmesi, mesleki rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve bireylerin iş piyasasının taleplerine uygun becerilerle donatılması gibi stratejilerle mümkün olabilir. Bu kapsamda, öncelikle sosyal hizmet alanındaki işsizlik sorununun temel nedenlerine odaklanılarak, istihdam açığına ilişkin somut veri temelli analizler yapılmalı ve bu doğrultuda kamu ve özel sektördeki sosyal hizmet istihdamının artırılması yönünde yapısal çözümler üretilmelidir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başta olmak üzere ilgili kamu kurumları, sosyal hizmet uzmanlarının istihdamını önceleyen ve mesleki yeterlilikleri gözeten istihdam programları geliştirmelidir. Araştırmada bulguların tartışılmasında da ifade edildiği üzere sosyal hizmet uzmanlarında iş bulma kaygısı yapısal nedenlerle artmaktadır. Bu durum yalnızca bireysel düzeyde değil, sosyal hizmetlerin toplum üzerindeki etkisini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki istihdam haklarını güçlendirecek bütüncül ve hak temelli politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Öte yandan, sosyal hizmet bölümlerinde açık ve uzaktan öğretim programlarının sayısının artması ve örgün öğretim programlarında kontenjan artışlarıyla birlikte istihdam sorunları daha görünür hale gelmiştir. Bu kapsamda son dönemde ikinci öğretim programları ile bazı üniversitelerde açık ve uzaktan öğretim sosyal hizmet programlarının kapatılması önemli bir gelişme olarak dikkat çekmektedir. Bu politika değişikliğinde, sosyal hizmet eğitiminin niceliksel değil niteliksel gelişimi esas alınmalıdır. Her yıl artan mezun sayısına rağmen istihdam alanlarının aynı oranda gelişmemesi, sosyal hizmet uzmanları arasında rekabeti artırmakta ve iş bulma kaygısını derinleştirmektedir. Bu nedenle, sosyal hizmet lisans programlarının kontenjanları ülkenin istihdam kapasitesiyle uyumlu şekilde planlanmalı ve mesleki eğitimin kalitesi sürekli olarak izlenmelidir. Ayrıca sosyal hizmet programlarının müfredat yapısı, uygulamalı eğitim süreçleri ve sektörle entegrasyonu güçlendirilerek, sosyal hizmet uzmanlarının iş gücü piyasasına daha donanımlı şekilde katılmaları sağlanmalıdır.

- Katılımcıların iş bulma kaygısını en fazla ekonomideki genel istihdam zorluklarına bağlaması, bireysel değil yapısal bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Neoliberal politikaların sosyal hizmet istihdamını daralttığı, kamu alımlarındaki azalma ve özel sektörün yetersizliği iş bulma sürecini zorlaştırmaktadır. Bu noktada, sosyal hizmetin mesleki özerkliği ve uzmanlık alanı korunmalı; sosyal hizmet kadrolarına yalnızca sosyal hizmet lisans eğitimi almış bireylerin yerleştirilmesi zorunlu hale getirilmelidir. Farklı disiplinlerin sosyal hizmet kadrolarında görevlendirilmesi uygulamasına son verilmesi, mesleki kimliğin tanınması ve hizmet niteliğinin korunması açısından elzemdir. Ayrıca, sosyal hizmet uzmanları için kamuda kadro sayısının artırılması temel bir ihtiyaçtır. Bununla birlikte, istihdam çeşitliliği artırılmak istenirken, yeni mezun sosyal hizmet uzmanlarının güvenceli ve sürdürülebilir istihdam biçimlerine erişimi gözetilmelidir. Proje temelli çalışmalar yalnızca geçici çözümler olarak değil, sosyal hizmet alanında istihdam yaratma potansiyeli taşıyan destekleyici mekanizmalar olarak değerlendirilmelidir; bu tür uygulamalar, meslek mensuplarının özlük hakları, sosyal güvenlikleri ve ücret güvenceleri sağlanarak yapılandırılmalıdır. Bu kapsamda, sosyal hizmet uzmanı istihdam eden özel bakım merkezleri veya sivil toplum kuruluşları için devlet destekli teşvikler oluşturulabilir. Öte yandan mezuniyet öncesi uygulama stajlarının sektörle daha entegre hale getirilmesi için kamu ve özel sektörle iş birliği yapılmalı; yeni mezun sosyal hizmet uzmanlarının iş deneyimi kazanmalarına olanak tanınmalı ve istihdam olanaklarını artırmak için kurumlar arası koordinasyon geliştirilmelidir. Sosyal hizmet uzmanlarının potansiyel işverenlerle buluşmasını sağlayan, sosyal hizmet mesleğinin işlev ve değerini kamuoyuna yansıtan kariyer organizasyonları düzenlenebilir. Ayrıca, sosyal hizmet uzmanlarının gönüllü temelde katıldıkları projeler yalnızca deneyim kazanmaları için değil, mesleki etki yaratma ve mesleğin görünürlüğünü artırma amacıyla da değerlendirilmelidir. Bu tür uygulamaların, güvenceli istihdamla desteklendiğinde sosyal hizmet uzmanları için kalıcı iş olanakları oluşturma potansiyeli bulunmaktadır.
- Toplumda ve işverenler arasında sosyal hizmet mesleğinin tanıtılması için mesleğin değeri ve öneminin vurgulandığı farkındalık kampanyaları düzenlenebilir. Nitekim, çözüm önerileri sadece istihdam olanaklarının artırılmasıyla sınırlı kalmamalı; mesleğin toplumsal değerinin anlaşılması, tanıtılması ve meşruiyetinin güçlendirilmesi de hedeflenmelidir. Bu kapsamda sosyal hizmet uzmanlarının iş bulma kaygılarının sadece bireysel ya da sektörel düzeyde değil, yapısal ve politik düzeyde de ele alınması gerekmektedir. Neoliberal politikaların sosyal hizmet mesleği üzerindeki etkilerinin görünür kılınması ve bu etkilerle mücadele edebilmek için mesleğin kamusal değerinin yeniden inşası, sürdürülebilir çözümlerin önünü açacaktır.
- Araştırma, aile desteğinin sosyal hizmet uzmanlarının iş kaygısını azaltmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu bulgu, genç uzmanların aile içindeki destekleyici iletişime ve duygusal güvenliğe duyduğu ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, iş arama sürecinde olan genç sosyal hizmet uzmanlarının psiko-sosyal dayanıklılıklarını desteklemek amacıyla aile temelli müdahaleler geliştirilmesi önem taşımaktadır. Aile merkezli güçlendirme programları, aile

içi iletişimi ve karşılıklı anlayışı destekleyen uygulamalarla yapılandırılabilir. Özellikle ebeveynlerin genç bireylerin yaşadığı işsizlik sürecine dair farkındalıklarının artırılması, bu sürecin olumsuz etkilerinin azaltılmasına katkı sağlayabilir. Bu doğrultuda, aile danışmanlığı hizmetleri ve sosyal destek atölyeleri etkili olabilir. Bununla birlikte, önerilerin yönü bireylerin pasif yardım alıcı konumuna itilmesinden ziyade, aile içi kaynakların ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesine çevrilmelidir. Araştırma bulgularına dayalı olarak geliştirilecek koruyucu sosyal hizmet modelleri, ailelerinin destekleyici rollerini artırmayı hedeflemelidir. Dolayısıyla, bireylerin doğrudan sosyal yardımlara yönlendirilmesinden ziyade, dayanışma, iletişim ve psikososyal destek odaklı stratejilerin benimsenmesi sosyal hizmet disiplininin güçlendirici yaklaşımıyla daha tutarlı olacaktır.

- Araştırmada arkadaşlardan algılanan sosyal desteğin iş bulma kaygısını anlamlı şekilde azalttığı görülmektedir. Bu durum, mezuniyet sonrası sosyal bağların korunmasının ruhsal dayanıklılığı artırdığını göstermektedir. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarına yönelik mezun toplulukları, dayanışma grupları ve çevrimiçi destek platformları kurulabilir. Özellikle işsiz sosyal hizmet uzmanları için hem duygusal destek hem de bilgi paylaşımı sağlayacak bu tür ağlar, bireylerin yalnızlık duygusunu azaltabilir ve özgüvenlerini artırabilir. Bu platformlar aracılığıyla iş ilanları ağı, mülakat pratiği ve duygusal destek grupları organize edilebilir. Ayrıca, yeni mezun sosyal hizmet uzmanlarının deneyimli sosyal hizmet uzmanları ile eşleştirildiği “mentorluk programları” yaygınlaştırılmalıdır. Bu programlar aracılığıyla sosyal hizmet alanında deneyimli profesyoneller ile yeni mezun sosyal hizmet uzmanlarını buluşturularak genç sosyal hizmet uzmanlarına rehberlik edilmesi sağlanabilir.
- Araştırmada, özel kişilerden (örneğin sevgili, eş, yakın dost) alınan desteğin iş bulma kaygısını azalttığı bulunmuştur. Bu sonuç, özellikle işsizlik gibi belirsizlik ve gelecek kaygısı yaratan durumlarda bireylerin yalnız olmadıklarını hissetmelerinin ve kurulan duygusal bağların psikolojik sağlamlığa katkısını gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarına yönelik sunulan psikososyal destek hizmetlerine duygusal dayanıklılık, öz farkındalık, stres yönetimi ve kaygı ile başa çıkma gibi temaların da dahil edilmesi ve bu konuları ele alan atölye çalışmalarının düzenlenmesi ruh sağlığını güçlendirmeye yönelik önemli bir adım olacaktır.
- Sosyo-demografik değişkenlerin potansiyel etkileri dikkate alındığında, ilerleyen çalışmalarda bu değişkenlerin sosyal destek algısıyla etkileşimini ortaya koyacak karşılaştırmalı ve çok değişkenli analizler, literatürdeki mevcut bilgi birikimini derinleştirecek ve daha bütüncül sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır. Öte yandan, sosyal hizmet alanında giderek artan işsizlik sorunu, mesleki doyumun ve ruh sağlığının sürdürülebilirliği açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının işsizlikle ilgili deneyimlerini uzun vadede izlemeye yönelik boylamsal ve daha kapsamlı araştırmalar yapılması gerekmektedir. Bu tür çalışmalar, yalnızca bireysel etkileri değil, aynı zamanda mesleki sistemlerdeki yapısal

sorunları da ortaya koyarak çözüm odaklı sosyal politika önerilerinin geliştirilmesine katkı sunabilir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırmada veri toplama sürecinden önce Sinop Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 31.05.2024 tarih ve 2024/141 sayılı etik kurul izni alınmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Technological developments brought about by modernization, automation in production, rapid population growth, and financial crises have led to unemployment, which represents one of today's most significant socioeconomic problems. Unemployment, as a phenomenon that causes individuals to lose their economic security and deeply affects social structure, has multifaceted consequences for both individuals and society. As the duration of unemployment increases, individuals' motivation and expectations for finding job are negatively affected, which in turn increases their employment-related anxiety (Virgolino et al., 2022).

In Turkey, general unemployment rates are particularly high among the young population, and social work graduates are among those adversely affected by this situation. Indeed, when examining the Turkish Statistical Institute's (2024) labor force statistics by field of study, it is seen that the field of social services has the highest unemployment rate at 21.5%. Similarly, the international literature also indicates that while the number of social work graduates is steadily increasing, the demand for employment in this field is not being adequately met, with the average employment rate in social work being 30.75% across educational disciplines (Melytė & Milkintaitė, 2024).

In recent years, social workers have been experiencing profound job search anxiety due to rising unemployment rates, challenges in finding employment after graduation, and limited employment opportunities in the public sector (Akçay & Alpoğlu, 2020). Several structural, economic, and professional factors contribute to the growing employment anxiety among social workers. The overall increase in unemployment rates in Turkey (Altaşlı & Işık, 2017) also restricts employment opportunities in the field of social work (Akçay & Alpoğlu, 2020; Cebeci et al., 2020). The current employment structure relies heavily on the public sector (Işıkhan et al., 2016), and this one-dimensional expectation leads to intense competition and professional fragility. Under the influence of neoliberal welfare policies, the privatization of social services has resulted in a decrease in secure

public employment and increased ambiguity regarding professional roles (Akkuş, 2021; Atasü-Topcuoğlu & Akbaş, 2009; Garrett, 2019). Economic crises and fiscal austerity have further restricted public sector recruitment (Flynn, 2017; González-Portillo et al., 2015). Moreover, the insufficient recognition of the profession in both public and private sectors (Bolgün et al., 2017; Işıkhan et al., 2016) causes social workers to question their professional values and contributes to job search anxiety (Bolgün et al., 2017; Canbulut, 2017; Güzel, 2024). The perception of the profession as primarily aid-based also leads to the neglect of its potential to intervene in structural issues (Bolgün & Şahin, 2019; Yıldırım et al., 2019). Additionally, the uncontrolled expansion of social work education (Alptekin, 2016; Alptekin et al., 2017) and the disparity between the increasing number of graduates and limited job opportunities (Cebeci et al., 2020; Topuz & Öz, 2014) are other significant factors that heighten anxiety.

The employment anxiety experienced by social workers who are trained to generate solutions for the needs of individuals and communities and to promote social justice and well-being (Aydemir et al., 2024; Işık & Türk, 2023) poses a threat not only to their personal well-being but also to the functioning of social work practice and the quality of services delivered to society. Prolonged unemployment or uncertainty in securing job may lead to stress, loneliness, low self-esteem, depression, and other psychological issues among individuals (Cockshott et al., 2021; Russo & Terraneo, 2020; Virgolino et al., 2022). In this context, social support, which is considered an important resource for coping with stressful life events (Thoits, 1995), can play a critical role in helping individuals manage job search anxiety (Lorenzini & Giugni, 2010; Rey et al., 2016; Vrućinić, 2012). Social support is known to serve as an important buffer against the adverse effects of stressful life events such as unemployment, helping to mitigate the psychological burdens individuals face during unemployment (Lorenzini & Giugni, 2010; Rey et al., 2016; Thoits, 1995; Vrućinić, 2012). During difficult-to-control life events such as unemployment, support from close social networks can be a critical resource in alleviating psychological burdens (Arena et al., 2022; Ibañez & Lopez, 2018; Thoits, 1995).

A review of the literature reveals that studies have yielded significant findings regarding the relationship between social support and job search anxiety (An et al., 2024; Güney & Çelik, 2019; Lorenzini & Giugni, 2010; Rahal & Singh, 2024; Rey et al., 2016; Vrućinić, 2012). However, it is noteworthy that while unemployment rates in the field of social work have risen considerably in recent years, studies addressing employment anxiety among social workers are limited (Akçay & Alpoğlu, 2020; Cebeci et al., 2020; Çay & Akpınar, 2022). Moreover, no studies have investigated the relationship between perceived social support and job search anxiety among social workers. Therefore, the present study aims to examine the levels of job search anxiety among social work graduates who have not yet entered the labor market, as well as the impact of their perceived social support on their employment anxiety. Accordingly, the study seeks to answer the following research questions:

1. What is the level of job search anxiety among social work graduates?
2. In which area do social work graduates feel the highest level of employment anxiety?
3. Does the perceived social support of social work graduates influence their job search anxiety? If so, in what direction and to what extent does it influence it?

Methods

This quantitative research employed a relational survey model. The study was conducted with 628 participants using convenience and snowball sampling techniques. Of the participants, 398 were female (63.4%) and 230 were male (36.6%), with an average age of $\bar{x}$=25.32±1.62. Among the participants, 546 (86.9%) were single and 82 (13.1%) were married. Furthermore, 496 participants (79%) graduated from formal education, while 132 (21%) graduated from open/distance education programs.

The data in the study were collected using a personal information form created by the researchers to gather demographic details such as gender, age, marital status, and type of education, along with the Unemployment Anxiety Scale and the Multidimensional Perceived Social Support Scale. During the data collection process, graduates from social work departments in various geographical regions of Turkey were contacted through various online platforms and alumni groups. This approach aimed to enhance the diversity of the sample, reflecting the broader population. The study employed an online survey method, and the online measurement tool was applied to 628 volunteers who consented to participate.

Before testing the hypotheses, the normality of the data was checked. Skewness and kurtosis coefficients were examined, and it was found that these values fell within the range of ±2. Accordingly, it was determined that parametric tests could be applied (George & Mallery, 2010). Descriptive statistical calculations, Pearson correlation analysis, and multiple linear regression analysis were used in the study. SPSS 25.0 software was used in all statistical analyses, and the results were evaluated at a 95% confidence interval and a 0.05 significance level.

Results

The mean job search anxiety score among social workers was found to be $\bar{x}$=3.78±0.58, indicating that social workers experience a high level of job search anxiety. When the subdimensions of job search anxiety were examined, it was identified that social workers experienced the highest level of anxiety due to employment difficulties in the economy ($\bar{x}$=4.22±0.57). The mean perceived social support score of social workers was $\bar{x}$=4.48±1.27, suggesting that participants had a moderate level of perceived social support. An analysis of the subdimensions of perceived social support revealed that social workers felt the highest level of support from friends ($\bar{x}$=5.24±1.49).

A significant negative correlation was found between job search anxiety and perceived social support ($r=-0.414$; $p<0.01$). Further examination of the subdimensions of perceived social support showed

significant negative correlations between job search anxiety and family support (r=-0.371; p<0.01), friend support (r=-0.213; p<0.01), and significant others (r=-0.290; p<0.01).

Multiple linear regression analysis revealed that support from friends, family, and significant others explained 18% of the total variance in job search anxiety (R^2=0.18). Accordingly, friend support (β=-0.11), family support (β=-0.29), and significant others support (β=-0.19) were found to be significant negative predictors of job search anxiety (p<0.05). These findings suggest that as social workers' perceived social support from friends, family, and significant others increases, their job search anxiety decreases.

Conclusion

This study was conducted to determine the levels of job search anxiety among social work graduates who have not yet entered employment and to examine the impact of their perceived social support on this anxiety. The findings indicate that social workers experience a high level of job search anxiety, which is primarily attributed to employment difficulties in the economy. A moderate level of perceived social support was observed among participants, and a negative relationship was found between perceived social support and job search anxiety. Moreover, it was concluded that increased support from family, friends, and significant others significantly reduces job search anxiety.

KAYNAKÇA

Abay-Alyüz, S. B. (2020). Sosyal desteğin birey yaşamında önemi ve sosyal hizmet. *Talim, 4*(1), 115-134. https://doi.org/10.37344/talim.2020.4

Adak, N. (2010). Sosyal bir problem olarak işsizlik ve sonuçları. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 21*(2), 105-116.

Akçay, S. ve Alpoğlu, İ.E. (2020). Sosyal hizmet uzmanlarının işsizlik deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(1), 47-69. https://doi.org/10.33417/tsh.681837

Akkuş, P. (2021). Türkiye'de sosyal hizmetler, neo-liberal politikalar ve etik ikilemler. *Journal of Social Policy Conferences, 81*, 451-484. https://doi.org/10.26650/jspc.2021.81.836634

Aksakoğlu, G. (2001). *Sağlıkta araştırma teknikleri ve analiz yöntemleri.* Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Alonso, M. A. ve Sánchez-Herrero, S. A. (2011). Elaboración y validación de una escala para diagnosticar los miedos en el proceso de búsqueda de empleo. *Revista Española de Orientación y Psicopedagogía, 22*(1), 80-92.

Alptekin, K. (2016). *Başlangıçtan bugüne ve yarına Türkiye'de sosyal hizmet eğitimi*. Atlas Yayınevi.

Alptekin, K., Topuz, S. ve Zengin, O. (2017). Türkiye'de sosyal hizmet eğitiminde neler oluyor? *Toplum ve Sosyal Hizmet, 28*(2), 50-69.

Altaşlı, Y. A. ve Işık, M. (2017). Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerin istihdam üzerine etkileri (1980-2013). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22*(2), 567-585.

Altunışık, R. (2008). Anketlerde veri kalitesinin iyileştirilmesi için öntest (pilot test) yöntemleri. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 1-17.

An, J., Zhu, X., Shi, Z. ve An, J. (2024). A serial mediating effect of perceived family support on psychological well-being. *BMC Public Health, 24*(1), 940. https://doi.org/10.1186/s12889-024-18476-z

Arena, A. F., Harris, M., Mobbs, S., Nicolopoulos, A., Harvey, S. B. ve Deady, M. (2022). Exploring the lived experience of mental health and coping during unemployment. *BMC Public Health, 22*(1), 2451. https://www.doi.org/10.1186/s12889-022-14858-3

Arslan, K. (2021). Sosyal hizmet uygulamalarında aile dayanıklılığına etki eden faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23*(2), 365-374. https://doi.org/10.32709/akusosbil.847873

Artan, T., Arıcı, A., Çiçek, M., Bolat, G. B. ve Kocaoğlu, S. N. (2021). Sosyal hizmet mezunu istihdam araştırması: İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa örneği. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 21* (2), 338-366. https://doi.org/10.54961/uobild.1038125

Asadi, K., Yousefi, Z. ve Parsakia, K. (2024). The role of family in managing financial stress and economic hardship. *Journal of Psychosociological Research in Family and Culture, 2*(3), 11-19. https://doi.org/10.61838/kman.jprfc.2.3.3

Atasü-Topcuoğlu, R. ve Akbaş, E. (2009). Küreselleşme sürecinde daralan sosyal haklar ve Türkiye'de sosyal hizmet sunumunda yaşanan dönüşümün kuramsal ve politik çerçevesi. N. Mütevellioğlu vd. (Ed.), *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı* (ss. 175-181) içinde. Belediye-İş Sendikası Yayını.

Aydemir, İ., Öztürk, M., Toga, H. ve Türk, A. (2024). Sosyal hizmetin tanımlanması-amaçları-temel ilkeleri. İ. Aydemir ve M. Öztürk (Ed.), *Sosyal Hizmete Giriş* (ss.1-17) içinde. Akademisyen Kitabevi.

Aytaç, S. ve Keser, A. (2002). İşsizliğin çalışan birey üzerindeki etkisi: işsizlik kaygısı. *İş, Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 4*(2), 48.

Biçerli, M. K. (2004). *İşsizlikle mücadelede aktif istihdam politikaları.* Anadolu Üniversitesi İİBF Yayınları.

Bolgün, C. ve Şahin, F. (2019). Public perception and attitudes about social work in Turkey. *International Social Work, 62*(5), 1329-1342. http://doi.org/10.1177/0020872818774105

Bolgün, C., Şahin, F. ve Baydur, H. (2017). Manisa'da toplumun sosyal hizmet mesleğine ilişkin farkındalığı ve tutumu: Karşılaştırmalı bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 28*(2), 27-49.

Canbulut, T. (2017). Qualitative study in Turkey: Who are the social workers? *Turkish Journal of Social Work, 4*(2), 108-114.

Cebeci, F., Artan, T. ve Karaman, M. (2020). Sosyal hizmet bölümü stajyer öğrencilerinin iş bulma kaygısını azaltmaya yönelik grup çalışması. *Turkish Studies, 15*(3), 1721-1738. http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.43350

Cockshott, C. J., Kiemle, G., Byrne, P. ve Gabbay, M. B. (2021). A fall from grace: an interpretative

phenomenological analysis of unemployment in UK university graduates with common mental health issues. *Open Journal of Social Sciences, 9*(1), 291-313. https://doi.org/10.4236/jss.2021.91021

Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th Ed.). SAGE Publications.

Çay, M. ve Akpınar, B. (2022). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin iş bulma endişeleri ve umutsuzluk düzeylerine yönelik bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 33*(3), 707-734. https://doi.org/10.33417/tsh.981945

Dost, Z. D. ve Bilgin, K. U. (2020). Gençlerin işgücü piyasasına geçişinde deneyim ve staj etkisi. *Çalışma İlişkileri Dergisi, 1*(Özel Sayı), 119-153.

Eker, D. ve Arkar, H. (1995). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikoloji Dergisi,10*(34), 17-25.

Flynn, S. (2017). Social work practice in an economic downturn: Understanding austerity through an anti-oppressive framework. *Practice: Social Work in Action, 29*(3), 179-199. https://doi.org/10.1080/09503153.2016.1201467

Garrett, P. M. (2019). What are we talking about when we talk about 'Neoliberalism'?. *European Journal of Social Work, 22*(2), 188-200. https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1530643

George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update* (10 ed.). Pearson.

González-Portillo, M. A., Dominguez Antolinez, I. ve Muniategui Azcona, E. (2015). Crisis of the welfare state: an analysis of the responses from social work. *Revista de Cercetare şi Intervenţie Socială,* (49), 173-186.

Guariglia, P., Palmiero, M., Giannini, A. M. ve Piccardi, L. (2023). The key role of empathy in the relationship between age and social support. *Healthcare, 11* (17), 2464. https://doi.org/10.3390/healthcare11172464

Güney, A. ve Çelik, E. (2019). Sosyal sermaye ile işsizlik kaygısı arasındaki ilişki: Atatürk Üniversitesi İİBF son sınıf öğrencileri üzerine bir uygulama. *İstanbul İktisat Dergisi, 69*(1), 103-131. https://doi.org/10.26650/ISTJECON2019-0005

Güzel, B. (2024). Public perception survey for social workers in Turkey: What do people think? *Journal of Social Service Research, 50*(4), 697-710. https://doi.org/10.1080/01488376.2024.2371857

Harvey, D. (2007). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.

Hatimah, N. A., Dewi, E. M. P. ve Halima, A. (2023). Relationship between parents' social support and anxiety in facing the world of work in fresh graduate. *KnE Social Sciences,* (ICoPsy 2023), 228-241. https://www.doi.org/10.18502/kss.v8i19.14368

Ibañez, L. M. ve Lopez, S. H. (2018). Coming Back to Who I Am: Unemployment, Identity, and Social Support. In E. L. Mickey ve A. H. Wingfield (Eds.), *Race, Identity and Work* (pp. 7-33). Emerald Publishing Limited. https://www.doi.org/10.1108/S0277-283320180000032004

Işık, A. ve Türk, A. (2023). Uzaktan sosyal hizmet eğitimi. N. Yelboğa ve A. Işık (Ed.), *Yeni Dünya Düzeni ve Sosyal Hizmet: Güncel Alanlar-Eleştirel Tartışmalar* (ss. 157-176) içinde. Nika Yayınevi.

Işıkhan, V., Erbay, E., Akçay, S. ve Ege, A. (2016). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin mezuniyet sonrası gelecek planları: Ankara, Başkent ve Hacettepe Üniversitesi örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 27*(1), 7-24.

İsmailoğlu, G. ve Ersoy, A. F. (2021). Yeni mezun sosyal çalışmacıların "işsizlik" kavramına ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(4), 2459-2472. https://doi.org/10.33206/mjss.849715

Jain, A. M. ve Jha, M. (2022). Social support as a protective factor against depressive symptoms: A review. *Journal of Ravishankar University, 28*(1), 93-103. https://doi.org/10.52228/JRUA.2022-28-1-11

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayınları.

Kökocak, A., Yılmaz, M. ve Demirci, N. (2015). İşsizlik olgusu ve istihdam artırıcı stratejiler. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 7*(1), 109-121.

Lorenzini, J. ve Giugni, M. (2010). Youth coping with unemployment: The role of social support. *Revue Suisse de Travail Social, 11*, 80-99.

Melytė, M. ve Milkintaitė, L. (2024). Non-participation of graduates of the social work in the labour market. *Professional Studies: Theory And Practice, 28*(1), 111-122. http://dx.doi.org/10.56131/pstp.2024.28.1.300

Miller, N. K. (1992). *A study of the relationship between anxiety and social support systems*. University of Nevada.

Okay-Somerville, B. ve Scholarios, D. (2017). Job search anxiety and perceived barriers to labour market entry. *European Association of Work and Organizational Psychology Congress 2017 Abstract Book* (s. 1679) içinde. https://eprints.gla.ac.uk/136727/

Özcan, E., Attepe Özden, S. ve İçağasıoğlu Çoban, A. (2017). Sosyal hizmet uzmanlarının güvencesiz çalışma biçimine ilişkin deneyimlerinin değerlendirilmesi. *Journal of Human Sciences, 14*(1), 376–395. https://doi.org/10.14687/jhs.v14i1.4371

Özmete, E. ve Tahtacı, A. (2020). Sosyal çalışmacıların iş yaşamında stres yönetimi üzerine nitel değerlendirme. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi,* (15), 11-34.

Pentaraki, M. (2017). 'I am in a constant state of insecurity trying to make ends meet, like our service users': Shared austerity reality between social workers and service users-towards a preliminary conceptualisation. *British Journal of Social Work, 47*(4), 1245-1261. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw099

Rahal, D. ve Singh, A. (2024). Providing emotional support and daily emotional well-being among undergraduate students during the COVID-19 pandemic. *Journal of Social and Personal Relationships, 41*(8), 2192-2218. https://doi.org/10.1177/02654075241234823

Rey, L., Extremera, N. ve Peláez-Fernández, M. A. (2016). Linking social support to psychological

distress in the unemployed: the moderating role of core self-evaluations. *Social Indicators Research, 127*, 435-445. https://doi.org/10.1007/s11205-015-0958-x

Russo, C. ve Terraneo, M. (2020). Mental well-being among workers: a cross-national analysis of job insecurity impact on the workforce. *Social Indicators Research, 152*(2), 421-442. https://doi.org/10.1007/s11205-020-02441-5

Schmalbach, I., Schmalbach, B., Kalkbrenner, A., Bassler, M., Hinz, A. ve Petrowski, K. (2023). Psychometric properties of the job anxiety scale. *Frontiers in Psychology, 14*, 1020596. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1020596

Sevim, K. ve Altun, F. (2017). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin geleceğe yönelik mesleki ve akademik beklentileri. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(2), 51-65. https://doi.org/10.22466/acusbd.346958

Sharp, P., Oliffe, J. L., Kealy, D., Rice, S. M., Seidler, Z. E. ve Ogrodniczuk, J. S. (2023). Social support buffers young men's resilient coping to psychological distress. *Early Intervention in Psychiatry, 17*(8), 784-791. https://doi.org/10.1111/eip.13371

Stevenson, C., Wakefield, J. R. H., Bowe, M., Kellezi, B., Jones, B. ve McNamara, N. (2022). Weathering the economic storm together: Family identification predicts future well-being during COVID-19 via enhanced financial resilience. *Journal of Family Psychology, 36*(3), 337–345. https://doi.org/10.1037/fam0000951

Szcześniak, P. (2012). Struktura i determinanty bezrobocia w krajach rozwijających się. Refleksje. *Pismo naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM,* (5), 125-140. https://doi.org/10.14746/r.2012.5.8

Tan, M., Wu, Z., Li, J., Liang, Y. ve Lv, W. (2024). Analyzing the impact of unemployment on mental health among Chinese university graduates: A study of emotional and linguistic patterns on Weibo. *Frontiers in Public Health, 12*, 1337859. https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1337859

Tekin-Tayfun, A. N. ve Korkmaz, A. (2016). Üniversite öğrencilerinde işsizlik kaygısı: Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(17), 534-558.

Thoits, P. A. (1995). Stress, coping, and social support processes: Where are we? What next?. *Journal of health and social behavior,* 53-79. https://doi.org/10.2307/2626957

Topuz, S. ve Öz, M. (2014). Türkiye'de sosyal hizmet uzmanlarının istihdam durumu. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 25*(1), 149-158.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK (2024, Mart 25). İşgücü İstatistikleri, 2023- En son mezun olunan alana göre işgücü durumu. 3 Aralık 2024 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?P=Isgucu-Istatistikleri-2023-53521 adresinden erişildi.

Türkoğlu, B. (2013). Fay hattında erkeklikler: çalışma ve işsizlik ekseninde erkekliğe bakış. *Mülkiye Dergisi, 37*(4), 33-61.

Virgolino, A., Costa, J., Santos, O., Pereira, M. E., Antunes, R., Ambrósio, S., ... ve Vaz Carneiro, A. (2022). Lost in transition: a systematic review of the association between unemployment

and mental health. *Journal of Mental Health, 31*(3), 432-444. https://doi.org/10.1080/09638237.2021.2022615

Vrućinić, Ž. S. (2012). Socijalna podrška i nezaposlenost. *Defendologija, 15*(31), 76-82. http://dx.doi.org/10.5570/dfnd.1231.06.se

Whitley, R. (2021). Employment, unemployment, and workplace issues in relation to men's mental health. In R. Whitley (Ed.), *Men's Issues and Men's Mental Health: An Introductory Primer* (pp. 177-205). Springer.

Yen, K. H. ve Zairul, M. (2024). Safe space for traumatic urban youths. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 14*(8), 1760–1777. http://dx.doi.org/10.6007/IJARBSS/v14-i8/22548

Yıldırım, Ş., Uçan, G. ve Baydur, H. (2019). Yetişkinlerin sosyal hizmet mesleğini tanıma ve sosyal hizmetlerden yararlanma durumu: Manisa örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 34*, 307-322. https://doi.org/10.30794/pausbed.401329

Yüksel, İ. (2005). İşsizlik olgusunun psikolojik boyutu: Görgül bir araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60*(03), 255-274. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001427

Zachariae, R. (2020). Social relations and health. In J. Sholl ve S.I.S. Rattan (Eds.), *Explaining health across the sciences* (pp. 383-403). Springer. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-52663-4_22

Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G. ve Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of personality assessment, 52*(1), 30-41. http://dx.doi.org/10.1207/s15327752jpa5201_2

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

The Relationship Between Social Workers' Intercultural Sensitivity and Awareness of Diversity and Oppression*

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Kültürlerarası Duyarlılıkları ile Çeşitlilik ve Baskı Farkındalıkları Arasındaki İlişki

Rabia Ruveyda YİĞİT[1], Doğa BAŞER[2]

[1]Arş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi Sandıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü, relmali@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1652-7304
[2] Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, dogabaser@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7451-6590

Başvuru: 15.01.2025
Kabul: 11.07.2025

Atıf:

Yiğit, R. R. ve Başer, D. (2025). The relationship between social workers' intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 36*(3), 503-524. DOI: 10.33417/tsh.1620626

ABSTRACT

This study was conducted to investigate the level of intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression among 331 social workers who are members of the Turkish Association of Social Workers according to some variables and to determine the relationship between these constructs. The results show that the level of intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression among social workers differ according to the level of foreign language proficiency, the willingness to work with clients from different cultures, and the frequency of following the mass media of different countries. In addition, a moderate, positive, and significant relationship was found between social workers' intercultural sensitivity and their awareness of diversity and oppression.

Keywords: *Cultural competence, intercultural sensitivity, diversity, oppression, social worker*

ÖZ

Bu çalışma, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğine üye olan 331 sosyal hizmet uzmanının kültürlerarası duyarlılık ile çeşitlilik ve baskı farkındalık düzeylerini bazı değişkenlere göre incelemek ve aralarındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılık ile çeşitlilik ve baskı farkındalık düzeylerinin yabancı dil yeterlilik düzeyine, farklı kültürlerden müracaatçılarla çalışma isteğine ve farklı ülkelerin kitle iletişim araçlarını takip etme sıklığına göre farklılaştığını göstermektedir. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılıkları ile çeşitlilik ve baskı farkındalıkları arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kültürel yetkinlik, kültürlerarası duyarlılık, çeşitlilik, baskı, sosyal hizmet uzmanı*

*This study is derived from the first author's master's thesis, which was prepared under the supervision of the second author.

INTRODUCTION

Global and demographic changes in the last half century (Nadan, 2017) and increased migration movements due to globalization (Uzunaslan & Gökçearslan Çifci, 2019) caused social work to be practiced in a multicultural environment (İnak, 2023) and led social workers to have intercultural interactions with diverse clients (Freund & Band Winterstein, 2015). In today's global world, which includes diversity and pluralism (Akbaş, 2021), professionals who provide service to people need to be ready to interact with the increasingly diverse client system and to provide appropriate services (Arthur & Lalande, 2009). In this respect, it is important for social workers to gain intercultural communication competence (Akarçay Ulutaş et al., 2019) and to increase their knowledge and sensitivity about cultural differences (Anderson et al., 2006), diversity, and oppression (Sue et al., 2015). In fact, it is stated in the preface of the National Association of Social Workers (NASW) 2021 Code of Ethics that “social workers are sensitive to cultural and ethnic diversity and strive to end discrimination, oppression, poverty, and other forms of social injustice” (NASW, 2023). In addition, when the NASW standards for cultural competence in social work practice are examined, it is seen that according to Standard 9, social workers should establish effective communication with clients from all cultural groups (Goode & Jones, 2009).

According to Hammer et al. (2003), cultural competence is related to intercultural sensitivity, which is a social and communicative ability (Tamam, 2010). Intercultural sensitivity is the ability to develop positive emotions to understand and value differences in communication (Bae & Song, 2017; Chen & Starosta, 1997). In other words, it means that an individual should value different cultures and be sensitive enough to understand cultural differences to display appropriate and effective behavior in intercultural communication (Bhawuk & Brislin, 1992). According to Chen and Starosta (1996), individuals will not reach intercultural awareness unless they recognize and respect cultural similarities and differences. Interculturally sensitive individuals tend to make an effort to listen to others carefully and understand them (Park, 2013). The relevant literature states that intercultural sensitivity reduces ethnocentrism (Chen, 2010; Delibaş et al., 2020; Öğüt, 2017) and facilitates respectful and polite communication with individuals (Miller, 2006). It is emphasized that high self-esteem (Agarwal, 2020; Dong et al., 2008), empathy (Demirel et al., 2020; Nganga, 2006; Yurttaş & Aras, 2020), and cultural intelligence (Abaslı & Polat, 2019; Aslan & Kizir, 2019) increase intercultural sensitivity. In addition, it is stated that knowledge and awareness of diversity or experiencing diversity are important in achieving intercultural competence and sensitivity (Beagan, 2015; Cai, 2016; Tétreault et al., 2021). Diversity refers to differences based on social categories such as ethnicity, class, age, gender, sexual orientation, religion, and political ideology (Bell, 2016). As social workers' understanding of diversity develops, they become aware of the impact of culture (Miller, 2006). Social workers who are not aware of diversity have difficulties in understanding their clients and providing them with an effective service (Duyan, 2010). Indeed, clients who are disadvantaged due to structural factors based on diversity are often vulnerable to oppression (Hancock et al., 2012).

According to Dominelli (2002), oppression is socially constructed through the actions of individuals and their behavior towards others. It would be wrong to consider oppression only at the level of interpersonal relations as the oppressor's cruel treatment of the oppressed by using force. This is because structural elements that are active in reproducing unequal relations also embed oppression in everyday life. Therefore, social workers need to understand oppression and the dynamics that produce it.

With mass and individual migrations, Türkiye has been characterized as a destination country rather than a transit country for migration since the 2000s (Kesgin, 2022). Statistics show that Türkiye is the country hosting the highest number of refugees in the world (UNHCR, 2023). According to the data of the Presidency of Migration Management (PMM), as of 2024, there are approximately 2.9 million Syrians under temporary protection in Türkiye (PMM, 2024c). Although, there are approximately 1 million regular immigrants with residence permits (PMM, 2024b) and approximately 225 thousand irregular immigrants (PMM, 2024a). The immigrants are made up of different disadvantaged (women, disabled, elderly, children, LGBTIQ) and ethnic (Kurdish, Turkmen, Alevi, Christian) groups and thus have diversity (Afyonoğlu, 2020). Due to these migration movements and the increasing multicultural social structure in Türkiye, individuals with different cultural backgrounds have become an important part of the client group of social workers (Göktuna Yaylacı & Sirkeci, 2019). For this reason, social workers need to have intercultural sensitivity and be aware of diversity and oppression in order to make effective interventions. With a comprehensive cross-cultural knowledge base, awareness of diversity and oppression, and sensitivity to differences, social workers can go beyond a superficial understanding of culturally diverse clients in practice.

Although there are studies investigating the intercultural sensitivities of social workers (Álvarez Pérez et al., 2014; Fernández Borrero et al., 2016; Gaitani et al., 2021) and social work students (Del Villar, 2010) in the international literature, studies in the field of social work in Türkiye have generally focused on cultural competence (Salduz Doruk & Artan, 2023; Şen Varan et al., 2022; Uzunaslan & Gökçearslan Çifci, 2022), respect for diversity (Korkmaz & Özbesler, 2022), discrimination and oppression (Arslan Özdemir & Duyan, 2018; Cankurtaran & Beydili, 2016; Kolay Çepni, 2024). This study is important as it aims to investigate the level of intercultural sensitivity and the level of awareness of diversity and oppression among social workers and to understand the impact of social workers' understanding of diversity and oppression on their display of intercultural sensitivity in communicating with individuals from different cultures. The findings may contribute to diversity-conscious multicultural practice and intercultural social work practice.

Research Questions

1. Do the social workers' intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression levels differ according to gender, work experience, foreign language proficiency level, willingness to work with clients from different cultures, and frequency of following mass media of different countries?
2. Is there a significant relationship between social workers' intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression levels?

METHODS

Research Design

This is a descriptive and relational study to determine the relationship between the intercultural sensitivity and the awareness of diversity and oppression of the social workers. Descriptive studies aim to identify and define the characteristics of a particular individual, event, or group within real-life contexts (Grove et al., 2013), whereas relational studies seek to examine the presence and/or strength of a relationship between two or more variables (Nahcivan, 2015).

Population and Sample

The study population consisted of social workers who are members of the Turkish Association of Social Workers (TASW) and actively work in the field of social work. The TASW has 2300 members in total. Convenience and snowball sampling methods, which are among the non-probability sampling techniques, were used since the full list of social workers comprising the population could not be obtained. The convenience sampling was preferred due to its easy accessibility and availability at a given time (Etikan et al., 2015). Although it aimed to reach all members of the association, the final sample consisted of 331 social workers who were willing to participate in the research.

The data for the study were collected through Surveey, an online survey platform. The survey link was distributed three times to participants via the TASW email group. Upon clicking the link, participants were first directed to a page containing the informed consent form, which detailed the purpose, nature, and expected duration of the study. Only those who read and agreed to the terms of the informed consent were granted access to the survey. Completing the survey took approximately 10 minutes. Data collection took place between March 2019 and January 2020.

Data Collection Tools

Personal Information Form

The form was prepared by the researchers in line with the literature. It includes questions regarding gender, length of service as a social worker, level of foreign language proficiency, willingness to work with clients from different cultures, and frequency of following the mass media of different countries.

Intercultural Sensitivity Scale (ISS)

The scale was developed by Chen and Starosta (2000) to measure the intercultural sensitivity levels of social workers. It was adapted to Turkish by Bulduk et al. (2011). It is a five-point Likert-type scale consisting of twenty-four items under five factors. Items 2, 4, 7, 9, 12, 15, 18, 20 and 22 are reverse-coded. The lowest score that can be obtained from the scale is 24, and the highest score is 120. A higher total score indicates a higher level of intercultural sensitivity. The Cronbach's alpha of the original scale is .72. In this study, it was calculated as .89.

Diversity and Oppression Scale (DOS)

The scale was developed by Windsor et al. (2015) and adapted to Turkish by Demirdağ (2017). It is a five-point Likert-type scale consisting of twenty-two items under four factors. The DOS aims to measure participants' self-reports about diversity and oppression, based on the requirements of the Social Work Education Council (Windsor et al., 2015). Items 8, 12, 14, 15, 16, 17, and 18 are reverse-coded. The lowest score that can be obtained from the scale is 22, and the highest score is 110. A higher total score indicates a higher level of awareness of diversity and oppression. The Cronbach's alpha of the original scale is .82. It was found to be .80 in this study.

Statistical Analysis

The data collected online were transferred to the IBM SPSS Statistics 20 program and analyzed. The total scores of the ISS and the DOS were analyzed. The normal distribution test was conducted to determine the analyses to be performed. Descriptive statistics, Independent Sample T Test, One-Way Analysis of Variance, and Pearson Correlation Analysis were performed in the study.

Strengths and Limitations of the Research

The study has some limitations. First, social workers who are members of Turkish Association of Social Workers and actively work in the field were included in the research sample. Therefore, the findings cannot be generalized to other social workers in Türkiye. Secondly, since the survey was administered online, social workers who could not use the Internet well could not be reached. In addition, the data were collected over a certain period of time and are based only on subjective reports of social workers. Despite these limitations, the study reveals the level of intercultural sensitivity and the level of awareness of diversity and oppression among social workers and shows that there is a relationship between intercultural sensitivity and diversity and oppression.

RESULTS

65% of the participants are female. 69.5% worked for 55 months or less. 43.8% reported that they had intermediate level of foreign language knowledge. 93.1% stated that they wanted to work with clients from different cultures. It was found that 35% 'occasionally' followed the mass media of different countries (newspaper, magazine, radio, cinema, television, etc.) (Table 1).

Table 1: Descriptive Characteristics of The Participants'

Variables	Number (n)	Percentage (%)
Gender		
Female	215	65.0
Male	116	35.0
Work experience		
55 months and less	230	69.5
56 months and over	101	30.5
Foreign language proficiency level		
Very poor	22	6.6
Poor	105	31.7
Intermediate	145	43.8
Good	51	15.4
Very good	8	2.4
Willingness to work with clients from different cultures		
Yes	308	93.1
No	23	6.9
Frequency of following mass media of different countries		
Never	36	10.9
Rarely	115	34.7
Occasionally	116	35.0
Often	50	15.1
Always	14	4.2
Total	331	100.0

No statistically significant difference was found between the ISS and DOS scores of social workers according to gender and duration of work experience ($p>.05$). Those with a 'very good' level of foreign language proficiency were found to have higher ISS scores than those with a 'poor' level of foreign language, while those with a 'good' level of foreign language proficiency were found to have higher DOS scores than those with a 'poor' and 'intermediate' level of foreign language ($p<.05$). Among the social workers, those who reported that they wanted to work with clients from different cultures were found to have higher ISS scores ($p<.05$). It was revealed that the participants who 'always' followed the mass media of different countries had higher ISS scores than those who 'never', 'rarely' or 'occasionally' followed the mass media of different countries. In addition, it was found that the participants who 'always' and 'often' followed the mass media of different countries had higher DOS scores than those who 'never', 'rarely' and 'occasionally' followed it ($p<.05$; Table 2).

Table 2: The T-Test and ANOVA Test Results Pertaining to the Participants' Total Scores in ISS and DOS

Variables	ISS Total Score Mean±SD	DOS Total Score Mean±SD
Gender		
Female	98.63±9.62	80.61±9.06
Male	97.11±12.68	78.77±10.74
	p=.261	p=.099
	t=1.128	t=1.655
Work experience		
55 months and less	97.70±10.67	80.10±9.24
56 months and over	99.00±11.07	79.65±10.74
	p=.316	p=.698
	t=-1.005	t=0.389
Foreign language proficiency level		
Very poor	98.00±10.45	77.55±10.59
Poor	97.27±10.58	78.76±8.89
Intermediate	97.13±10.95	79.39±9.84
Good	101.31±9.92	83.78±8.92
Very good	106.38±12.49	88.63±11.54
	p=.**026**	p=.**001**
	F=2.813	F=4.633
Willingness to work with clients from different cultures		
Yes	98.44±10.81	80.15±9.73
No	93.52±9.75	77.57±9.30
	p=**.035**	p=.219
	t=2.119	t=1.231
Frequency of following mass media of different countries		
Never	96.19±9.77	76.56±9.12
Rarely	97.57±8.66	78.04±8.81
Occasionally	96.94±10.96	80.06±9.08
Often	100.88±13.09	84.50±10.08
Always	107.00±14.02	87.57±13.03
	p=**.003**	p=**.000**
	F=4.032	F=7.690

Bold values indicates p<.05.

The mean ISS score of the participants was 98.10±10.80, and the mean DOS score was 79.97±9.71. A moderate, positive and significant relationship (p<.01) was found between the ISS and DOS scores. It was revealed that as intercultural sensitivity of social workers increased, their level of awareness of diversity and oppression also increased (Table 3).

Table 3. Correlation Analysis Results Regarding the Relationship Between the Participants' ISS and DOS Scores.

Scales	Mean±SD	R	p
ISS	98.10±10.80	.618	**.000**
DOS	79.97±9.71		

Bold values indicates p<.01.

DISCUSSION

This study was carried out to determine the intercultural sensitivity levels and the level of awareness of diversity and oppression among social workers who are the members of the Turkish Association of Social Workers, the factors affecting these levels, and the relationship between these constructs.

The study concluded that gender and duration of work experience did not influence the participants' intercultural sensitivity and their ability to recognize diversity and oppression. Sizoo et al. (2005) stated that especially intercultural sensitivity is affected by variables such as having been in a different country and knowing a foreign language, rather than variables such as age, gender, and race. Other studies have also reported no significant difference between the ISS total scores (Aktaş et al., 2021; Çifçi & Deger, 2021; Dönmez et al., 2023; Gönderen Çakmak et al., 2020; Hernandez Katz, 2014; Karasu et al., 2022) and DOS total scores (Kemp Graham, 2015; Stauss et al., 2018; Trull & Myers, 2020) in terms of these two variables.

Social workers with a high level of foreign language proficiency also had significantly higher ISS and DOS scores. In studies conducted with social workers working especially in the field of migration in Türkiye, the participants stated that they have had difficulties providing effective services due to language barriers (Paslı & Koç, 2022; Ulutaş & Attepe Özden, 2021) and they tried to overcome this problem by working with translators (Kaçaner, 2019); however, they complained about ineffective translation (Afyonoğlu & Harputlu, 2021), being misunderstood (Artan et al., 2018), and not being able to establish a bond of trust with the client (Cete & Kahraman Güloğlu, 2022). People gain

intercultural experience thanks to their language skills and can communicate effectively with people from different cultures (Repo et al., 2017). For this reason, it can be said that knowing a foreign language is a fundamental resource for recognizing diversity and understanding the context of different cultures. It helps understand and be sensitive towards different cultures. Butler and Molidor (1995) also argued that one method of showing sensitivity to clients from different cultural groups is knowing a foreign language. In addition, it has been revealed that learning a foreign language has a positive effect on being aware of and accepting diverse individuals (Colaço, 2017). Studies have shown that knowing a foreign language increases intercultural sensitivity (Chang et al., 2013; Kılıçlar & Pala, 2019; Oren & Yuceturk, 2021) and raises the perception of the connection between ethnic, gender, social class diversity and social justice issues (Kubota et al., 2003).

The study revealed that the intercultural sensitivity levels of the participants who were willing to work with clients from different cultures were high. An interculturally sensitive service involves integrating awareness of the client's cultural characteristics into practice. Different clients may require different services (Graham et al., 2010). In this context, it is important for social workers to have a positive attitude towards providing services to clients from different cultures and to be sensitive to different cultures. The literature also supports this finding (Dikmen et al., 2016; Gönenç et al., 2018).

It has been observed that following the mass media of different countries also affected the levels of intercultural sensitivity, and awareness of diversity and oppression. There are studies in the literature that support this finding. The studies conducted by Park (2013), Mao (2015), and Öğüt and Olkun (2018) revealed that the increase in the frequency of following the mass media increases the level of sensitivity. It can be said that following the mass media of different countries contributes to being aware of the existence of different cultures, different attitudes and behaviors, and different thoughts (Ulukaya-Öteleş, 2021). For this reason, an intercultural environment, which the participants experienced indirectly through the mass media, may have enabled the development of their sensitivity. In addition, today, people can experience diversity through mass media without leaving their own country or having to be somewhere else geographically (Liu, 2012). It is clear that the mass media has an effect on the formation or reinforcement of prejudiced attitudes and behaviors (Gürel, 2011) and may include content for many types of oppression such as violence, abuse, discrimination, and inequality against individuals. For this reason, it is an expected finding that social workers who follow mass media frequently have higher awareness of diversity and higher levels of ability to recognize discrimination and oppression.

The intercultural sensitivity levels of the participants were found to be high, and the levels of awareness of diversity and oppression were found to be moderate. Studies conducted with social workers and students reported high levels of ISS and DOS levels (Byers et al., 2020; Fernández

Borrero et al., 2016; Gaitani et al., 2021; Şaşmaz & Arslan, 2023; Schreiber & Minarik, 2018). There may be several underlying reasons for the relatively low levels of awareness and understanding of diversity and oppression among participants in this study. First, the Education Policy and Accreditation Standards (EPAS) of the Council on Social Work Education (CSWE) emphasize that social work education programmes should integrate issues of diversity into the curriculum and equip students with the necessary competencies to challenge systemic oppression (CSWE, 2022). However, in many social work departments in Türkiye, topics such as anti-oppressive practice, cultural competence, and diversity education are often offered only as elective courses or are addressed within a limited number of instructional hours. Furthermore, the provision of social services sometimes overlooks the presence of diverse identities, belief systems, lifestyles, and ethnic groups. This institutional invisibility can significantly diminish social workers' awareness of and responsiveness to diversity in practice. In this study, the majority of the participants had less than five years of experience, which may have contributed to their lower levels of awareness and understanding of diversity and oppression.

The relationship between the participants' ISS and DOS scores was moderate, positive and significant. As the awareness of diversity and oppression increased, participants' intercultural sensitivity also increased. Banks (2018) found a moderate, positive and significant relationship between intercultural sensitivity, attitudes toward diversity, and intercultural awareness. This finding suggests that intercultural sensitivity increases as the level of awareness of diversity and different cultures increases. Strekalova (2012) conducted a study with teachers teaching refugee students and found that the teachers with high intercultural sensitivity scores were aware of diversity. On the other hand, the participants with low intercultural sensitivity scores stated that they did not know about diversity until they started working with refugees, and that they had difficulty with the behaviors of students from different cultures. Fernández Borrero et al. (2016) found that social workers trained about diversity have more respect for differences and higher self-confidence. They explained that receiving education about diversity provides a background on intercultural knowledge and is a distinguishing factor in communicating with different cultures with acceptance and respect.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The findings showed that social workers who knew a foreign language well, who were willing to work with clients from different cultures and who followed the mass media had higher levels of intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression. It was also found that as the level of awareness of diversity and oppression increased, intercultural sensitivity also increased.

Developing intercultural sensitivity and fostering awareness of diversity and oppression require individuals to critically examine the assumption that their cultural perspective is inherently normative

or superior. In this regard, experiential learning methods—such as psychodrama and structured group work—can be employed to facilitate self-reflection among social workers, enabling them to identify their own biases and understand how these may affect client relationships and the overall quality of service provision. Furthermore, in-service training activities can be implemented to enhance social workers' intercultural sensitivity and their awareness of diversity and oppression in professional practice.

The reciprocal relationship between culture and language is undeniable. In a multicultural society, social workers need to develop their foreign language proficiency in order to better understand the cultures of clients from different countries. Considering the effect of following the mass media on intercultural sensitivity and awareness of diversity and oppression, it is recommended that social workers follow the current developments in the world and increase their ability to use technology in order to provide an effective intercultural service. In order to educate social workers who are culturally sensitive and respectful of differences, the curriculum should incorporate courses designed to enhance applicants' sensitivity to diversity and pluralism, both in their attitudes and behaviors. Therefore, courses on multicultural social work, intercultural sensitivity, and anti-oppressive social work can be included in the social work education curriculum.

The results of the research show that social workers have high intercultural sensitivity scores and recognize and value differences when they communicate with individuals from different cultures. Future qualitative studies can investigate how social workers adapt to differences. Since communication is a reciprocal process, the intercultural sensitivity levels of the clients that social workers serve can also be investigated. Empirical studies may be undertaken to assess the effectiveness of training interventions aimed at enhancing social workers' intercultural sensitivity and increasing their awareness of diversity and oppression. Finally, in societies that are becoming increasingly multicultural, the importance of intercultural sensitivity, diversity and oppression will increase day by day. Therefore, it is recommended to conduct more research on this subject.

ETHICAL INFORMATION ON RESEARCH

Before the study, ethical approval (2018/177) was obtained from the Non-Interventional Clinical Research Ethics Committee of XX University. In addition, permission was obtained from the TASW to conduct the study. In the web survey, the participants were informed about the research process (informed consent), and they were ensured that participation in the study is voluntary (principle of voluntariness) and that their personal information would be kept confidential (confidentiality principle).

CONTRIBUTION OF RESEARCHERS

The authors contributed equally to the research.

CONFLICT OF INTEREST STATEMENT

In this study, there are no potential conflicts of interest.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Son yarım asırda yaşanan küresel ve demografik değişimler ile küreselleşmenin etkisiyle artan göç hareketleri, sosyal hizmet uygulamasının çok kültürlü bir ortamda gerçekleşmesine ve sosyal hizmet uzmanlarının çeşitlilik gösteren müracaatçılarla kültürlerarası etkileşimler yaşamalarına zemin hazırlamıştır. Farklılığı ve çoğulculuğu ihtiva eden günümüz küresel dünyasında, insana hizmet veren profesyonellerin, giderek çeşitli hale gelen müracaatçı sistemi ile etkileşime girmeye ve onlara uygun hizmet sunmaya hazır olmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda, sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası iletişim yetkinliği kazanmaları, kültürel farklılıklara, çeşitliliğe ve baskıya dair bilgilerini ve duyarlılıklarını artırmaları önemlidir. Nitekim Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği 2021 yılı Etik Kurallarının önsözünde de "sosyal hizmet uzmanları kültürel ve etnik çeşitliliğe duyarlıdır ve ayrımcılık, baskı, yoksulluk ve diğer sosyal adaletsizlik biçimlerini sona erdirmek için çaba gösterirler" denmektedir. Ayrıca sosyal hizmet uygulamasında kültürel yetkinlik için Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği standartlarına bakıldığında, Standart 9'da sosyal hizmet uzmanlarının tüm kültürel gruplardan müracaatçılarla etkili iletişim sağlamaları gerektiği vurgulanmaktadır.

Kitlesel ve bireysel göçlerle beraber 2000'lerden itibaren Türkiye göç için transit ülkeden ziyade hedef ülke olarak nitelendirilmeye başlamıştır. İstatistikler, dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkenin Türkiye olduğunu göstermektedir. Türkiye'de yaşanan bu göç hareketleri ve artan çok kültürlü toplumsal yapı nedeniyle farklı kültürel geçmişe sahip bireyler müracaatçı grubunun önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının etkili bir müdahalede bulunmak için kültürlerarası duyarlılığa, çeşitlilik ve baskı bilincine sahip olmaları gerekmektedir. Kültürlerarası duyarlılık, iletişimde farklılıkları anlamaya ve değer vermeye yönelik olumlu duygu geliştirme yeteneğini ifade etmektedir. Kültürlerarası duyarlı bireyler başkalarını dikkatli bir şekilde dinlemek ve anlamak için çaba gösterme eğilimindedirler. İlgili literatürde, kültürlerarası duyarlılığın etnik merkezciliği azalttığı; bireylerle saygılı ve kibar iletişim kurmayı kolaylaştırdığı; benlik saygısının, empatinin ve kültürel zekanın yüksek olmasının ise kültürlerarası duyarlılığı artırdığı vurgulanmaktadır. Bunun yanında çeşitliliğe yönelik bilgi ve farkındalığın veya çeşitliliği deneyimlemenin kültürlerarası yetkinliğe ve duyarlılığa ulaşmada önemli olduğu belirtilmektedir. Zira sosyal hizmet uzmanının çeşitlilik anlayışı geliştikçe, kültürün etkisinin de farkına varmaktadır.

Çeşitlilik bilincine sahip olmayan sosyal hizmet uzmanları ise müracaatçılarını anlamada ve onlara etkili bir hizmet sunmada güçlük çekmektedirler.

Uluslararası literatürde sosyal hizmet uzmanlarının ve öğrencilerinin kültürlerarası duyarlılıklarını araştıran çalışmalar olsa da Türkiye'de sosyal hizmet alanındaki çalışmaların genellikle kültürel yetkinliğe, farklılığa saygıya, ayrımcılık ve baskıya odaklandığı görülmektedir. Bu araştırma, sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılık ile çeşitlilik ve baskı düzeylerini belirleme, çeşitlilik ve baskıyı tanımalarının farklı kültürden bireylerle iletişimde kültürlerarası duyarlılık sergilemelerine etkisini anlama bakımından önemlidir. Araştırmanın amacı, sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılık ile çeşitlilik ve baskı düzeylerini bazı değişkenlere göre incelemek ve aralarındaki ilişkiyi belirlemektir. Çalışmadan elde edilecek sonuçların, çeşitlilik bilincine sahip çok kültürlü uygulamaya ve kültürlerarası sosyal hizmet uygulamasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma, sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılıkları ile çeşitlilik ve baskı farkındalıkları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik betimsel ve ilişkisel bir araştırmadır. Çalışmanın evreni, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğine üye olan ve sosyal hizmet alanında aktif olarak çalışan sosyal hizmet uzmanlarından oluşmaktadır. Araştırmada evreni oluşturan sosyal hizmet uzmanlarının tam listesine ulaşılamadığı için olasılığa dayalı olmayan örnekleme tekniklerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubuyla temas kurma sürecinde Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği e-posta grubundan destek alınmıştır. Nihai örneklem, araştırmaya katılmaya gönüllü olan 331 sosyal hizmet uzmanından oluşmuştur. Çalışmada katılımcıların sosyo-demografik, mesleki ve kültürel özelliklerini belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu", kültürlerarası duyarlılık düzeyini ölçmek için "Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği (KDÖ)", çeşitlilik ve baskı düzeyini ölçmek için "Çeşitlilik ve Sosyal Adalet Ölçeği (ÇSAÖ)" kullanılmıştır. Araştırma verileri web tabanlı anket sistemi olan http://www.surveey.com kullanılarak toplanmıştır. İlgili site aracılığıyla oluşturulan anket linki katılımcıların e-posta adreslerine gönderilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde tanımlayıcı istatistikler, Bağımsız Örneklem T Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi ve Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır. İstatistiksel analizler KDÖ ve ÇSAÖ toplam puanları üzerinden yapılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, sosyal hizmet uzmanlarının %65'inin kadın olduğu ve %69.5'inin 55 ay ve altı süredir görev yaptığı, %43.8'inin orta düzeyde yabancı dil bilgisinin olduğu, %93.1'inin farklı kültürden müracaatçılarla çalışmak istediği, %35'inin farklı ülkelerin kitle iletişim araçlarını (gazete, dergi, radyo, sinema, televizyon vb.) 'ara sıra' takip ettiği belirlenmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin yüksek, çeşitlilik ve baskı düzeylerinin orta olduğu görülmüştür. Katılımcıların kültürlerarası duyarlılığa sahip olmalarında ve çeşitlilik ve baskıyı tanıma yeterliliklerinde cinsiyetin ve görev süresinin belirleyici bir etmen olmadığı sonucuna

ulaşılmıştır. Yabancı dil bilme düzeyi ‘çok iyi’ olanların ‘kötü’ olanlara göre KDÖ puanları daha yüksek bulunurken, yabancı dil bilme düzeyi ‘iyi’ olanların ‘kötü’ ve ‘orta’ olanlara göre ÇSAÖ puanları daha yüksek bulunmuştur. Farklı kültürden müracaatçıyla çalışmaya istekli olan katılımcıların kültürlerarası duyarlılık düzeyleri yüksek bulunmuştur. Farklı ülkelerin kitle iletişim araçlarını ‘her zaman’ takip eden katılımcıların ‘hiçbir zaman’ takip etmeyen, ‘nadiren’ ve ‘ara sıra’ takip edenlere göre KDÖ puanlarının daha yüksek olduğu; kitle iletişim araçlarını ‘her zaman’ ve ‘çoğu zaman’ takip eden katılımcıların ‘hiçbir zaman’ takip etmeyen, ‘nadiren’ ve ‘ara sıra’ takip edenlere göre ÇSAÖ puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların KDÖ ve ÇSAÖ puanları arasındaki ilişkiye bakıldığında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, yabancı dili iyi düzeyde bilen, farklı kültürden müracaatçılarla çalışmak isteyen, kitle iletişim araçlarını takip eden sosyal hizmet uzmanlarının daha yüksek kültürlerarası duyarlılık ile çeşitlilik ve baskı yeterliliğine sahip oldukları görülmüştür. Diğer yandan çeşitlilik ve baskı düzeyi arttıkça kültürlerarası duyarlılığın da arttığı belirlenmiştir. Yalnızca Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğine üye olan ve alanda aktif olarak çalışan sosyal hizmet uzmanlarıyla araştırmanın yürütülmesi çalışmanın sınırlılıklarındandır. Bununla birlikte, anketler web tabanlı anket sitesi aracılığıyla uygulandığından interneti yeterli düzeyde kullanamayan sosyal hizmet uzmanlarına ulaşılamamıştır. Ayrıca veriler belirli bir zaman aralığında toplanmıştır ve yalnızca sosyal hizmet uzmanlarının öznel bildirimlerine dayanmaktadır.

Kültür ve dil arasındaki karşılıklı ilişki yadsınamaz. Çok kültürlü bir toplumda özellikle farklı ülkelerden müracaatçıların kültürlerini daha iyi anlayabilmek için sosyal hizmet uzmanlarının yabancı dil yeterliliklerini geliştirmesi gerekmektedir. Kitle iletişim araçlarını takip etmenin kültürlerarası duyarlılığa ve çeşitlilik ve baskı bilincine etkisini de göz önünde bulundurarak sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası etkili bir hizmet sunmak adına dünyadaki güncel gelişmeleri takip etmeleri, teknolojiyi kullanma becerisini artırmaları önerilmektedir.

Araştırma sonuçları sosyal hizmet uzmanlarının kültürlerarası duyarlılık puanlarının yüksek olduğunu, farklı kültürden bireylerle iletişime geçtiklerinde farklılıkları algıladıklarını ve değer verdiklerini göstermektedir. Gelecekteki çalışmalarda, uzmanların farklılıklarla karşılaştıklarında nasıl uyum sağladıklarını araştırmak üzere nitel araştırmalar gerçekleştirilebilir. İletişim çift yönlü bir süreç olduğu için sosyal hizmet uzmanlarının hizmet sunduğu müracaatçıların da kültürlerarası duyarlılıkları araştırılabilir. Son olarak giderek çok kültürlü hale gelen toplumlarda kültürlerarası duyarlılık ile çeşitlilik ve baskının önemi de gün geçtikçe artacaktır. Bu nedenle bu konuda daha fazla araştırmanın yapılması önerilmektedir.

REFERENCES

Abaslı, K., & Polat, Ş. (2019). Öğrencilerin kültürlerarası duyarlılık ve kültürel zekâya ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(1), 193–202. https://doi.org/10.18506/anemon.419526

Afyonoğlu, M. F. (2020). Sosyal çalışmada kesişimsellik. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *31*(2), 699–725. https://doi.org/10.33417/tsh.689618

Afyonoğlu, M. F., & Harputlu, Ç. (2021). Covid-19 pandemisinde göç alanında çalışan sosyal çalışmacı olmak. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *1*, 289–318. https://doi.org/10.33417/tsh.967973

Agarwal, S. (2020). Intercultural sensitivity, self-esteem and emotional quotient: a study of undergraduate and post graduate students in Indıa. *AIMA Journal of Management & Research*, *14*(1/4), 1–15.

Akarçay Ulutaş, D., Ustabaşı Gündüz, D., & Boz, A. N. (2019). Türkiye'deki sosyal hizmet eğitiminde kültürel yetkinliğin incelenmesi. In M. Dalkılıç (Ed.), *Academic Researches in Social Sciences and Humanities*. Gece Akademi.

Akbaş, E. (2021). Göç ve sosyal hizmet ilişkisi üzerine. In T. E. Gencer & B. Güzel (Eds.), *Göç, göçmenlerle çalışma ve sosyal hizmet* (pp. 3–13). Nobel.

Aktaş, B., Pasinlioğlu, T., Kılıç, M., & Özaslan, A. (2021). Determination of intercultural sensitivity among nurses. *Journal of Religion and Health*, 60(1), 112–121. https://doi.org/10.1007/s10943-019-00902-x

Álvarez Pérez, P., Fernández Borrero, M. A., & Vázquez Aguado, O. (2014). When knowledge is not enough: Elements to strengthen intercultural sensitivity among professionals of social services in Andalusia (Spain). *Journal of Social Service Research*, *40*(3), 353–366. https://doi.org/10.1080/01488376.2014.901278

Anderson, P. H., Lawton, L., Rexeisen, R. J., & Hubbard, A. C. (2006). Short-term study abroad and intercultural sensitivity: A pilot study. *International Journal of Intercultural Relations*, *30*(4), 457–469. https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.10.004

Arslan Özdemir, E., & Duyan, V. (2018). Baskı ve ayrımcılığa karşı sosyal hizmet. *Journal of Academic Value Studies*, *4*(19), 273–283. https://doi.org/10.23929/javs.677

Artan, T., Özkan, A. O., Açıkgöz, N., & Salduz, Ç. (2018). Göç alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının süpervizyon gereksinimine bakış açılarının değerlendirilmesi. *Atlas International Refereed Journal on Social Sciences*, *4*(13), 1099–1109. https://doi.org/10.31568/atlas.173

Arthur, N., & Lalande, V. (2009). Diversity and social justice implications for outcome approaches to evaluation. *International Journal for the Advancement of Counselling*, *31*(1), 1–16. https://doi.org/10.1007/s10447-008-9063-z

Aslan, S., & Kizir, Z. (2019). Bir hastanede çalışan hemşirelerin kültürel duyarlılıkları ile kültürel zekaları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *6*(2), 115–120. https://doi.org/10.34087/cbusbed.527215

Bae, S. Y., & Song, H. (2017). Intercultural sensitivity and tourism patterns among international students in Korea: using a latent profile analysis. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, *22*(4), 436–448. https://doi.org/10.1080/10941665.2016.1276087

Banks, D. G. (2018). *Faculty attitudes of diversity and cultural awareness in higher education* [Master's thesis, Rowan University, ProQuest Dissertation & Theses]. https://www.proquest.com/docview/2065238156?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true

Beagan, B. L. (2015). Approaches to culture and diversity: A critical synthesis of occupational therapy literature. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, *82*(5), 272–282. https://doi.org/10.1177/0008417414567530

Bell, L. A. (2016). Theoretical foundations for social justice education. In M. Adams, L. A. Bell, & P. Griffin (Eds.), *Teaching for diversity and social justice* (3rd ed., pp. 1–14). Routledge.

Bhawuk, D. P., & Brislin, R. (1992). The measurement of intercultural sensitivity using the concepts of individualism and collectivism. *International Journal of Intercultural Relations*, 16(4), 413–436. https://doi.org/10.1016/0147-1767(92)90031-O

Bulduk, S., Tosun, H., & Ardıç, E. (2011). Türkçe kültürler arası duyarlılık ölçeğinin hemşirelik öğrencilerinde ölçümsel özellikleri. *Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law History*, *19*(1), 25–31.

Butler, L. S., & Molidor, C. E. (1995). Cultural sensitivity in social work practice and research with children and families. *Early Child Development and Care*, *106*(1), 27–33. https://doi.org/10.1080/0300443951060104

Byers, L. G., Bragg, J., & Munoz, R. (2020). Increasing diversity and oppression scale scores through relational cultural theory. *Journal of Teaching in Social Work*, *40*(1), 18–30. https://doi.org/10.1080/08841233.2019.1685625

Cai, D. Y. (2016). A concept analysis of cultural competence. *International Journal of Nursing Sciences*, *3*(3), 268–273. https://doi.org/10.1016/j.ijnss.2016.08.002

Cankurtaran, Ö., & Beydili, E. (2016). Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerekliliği üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *27*(1), 145–160.

Cete, H., & Kahraman Güloğlu, F. (2022). Türk Kızılay Toplum Merkezlerinde çalışan meslek elemanlarının sosyal hizmet perspektifi ve alanda yaşadıkları sorunlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *33*(2), 407–435. https://doi.org/10.33417/tsh.1005484

Chang, H. Y., Yang, Y. M., & Kuo, Y. L. (2013). Cultural sensitivity and related factors among community health nurses. *Journal of Nursing Research*, *21*(1), 67–73. https://doi.org/10.1097/jnr.0b013e3182829cb9

Chen, G.-M. (2010). The impact of intercultural sensitivity on ethnocentrism and intercultural communication apprehension. *Intercultural Communication Studies*, *19*(1), 1–9.

Chen, G.-M., & Starosta, W. J. (1996). Intercultural communication competence: A synthesis. *Annals of the International Communication Association*, *19*(1), 353–383. https://doi.org/10.1080/23808985.1996.11678935

Chen, G.-M., & Starosta, W. J. (1997). A review of the concept of intercultural sensitivity. *Human Communication*, *1*, 1–16.

Chen, G.-M., & Starosta, W. J. (2000). The development and validation of the intercultural sensitivity scale. *Human Communication*, *3*, 1–15.

Çifçi, S., & Deger, V. B. (2021). The intercultural sensitivity levels of primary health care workers in a city in Eastern Turkey. *Journal of the Pakistan Medical Association*, *71*(11), 2554–2558. https://doi.org/10.47391/JPMA.238

Colaço, M. M. (2017). *Raising cultural and diversity awareness in the primary english classroom* [Master's thesis, Universidade Nova de Lisboa, The Universidade Nova de Lisboa's Repository]. http://hdl.handle.net/10362/21596

CSWE. (2022). 2022 educational policy and accreditation standards. https://www.cswe.org/getmedia/bb5d8afe-7680-42dc-a332-a6e6103f4998/2022-EPAS.pdf

Del Villar, C. P. (2010). How savvy are we?: Towards predicting intercultural sensitivity. *Human Communication*, *13*, 197–215.

Delibaş, L., Dürmüş, G., Bilir, İ., Ekren, A., & Çelikli, S. (2020). Sağlık programlarında öğrenim gören öğrencilerin kültürler arası duyarlılık ve etnik merkezcilik düzeyleri. *Journal of Vocational School of Health Service*, *8*(1), 1–14. https://doi.org/10.33715/inonusaglik.700285

Demirdağ, S. (2017). Çeşitlilik ve sosyal adalet ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, *5*(2), 273–284.

Demirel, G., Kaya, N., & Doğaner, A. (2020). Ebelik öğrencilerinin kültürlerarası yaklaşımlarının merhamet ve empati düzeylerine etkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *15*(21), 282–300. https://doi.org/10.26466/opus.591200

Dikmen, Y., Aksakal, K., & Kara Yılmaz, D. (2016). An investigation of cultural sensitivity of nurses in foreign patient care: A descriptive study in Turkey. *International Journal of Health Sciences and Research*, *6*, 254–261.

Dominelli, L. (2002). *Anti-oppressive social work theory and practice*. Palgrave Macmillan.

Dong, Q., Koper, R. J., & Collaço, C. M. (2008). Social intelligence, self-esteem, and intercultural communication sensitivity. *Intercultural Communication Studies*, *17*, 162–172.

Dönmez, Ç. Ç., Can, A. A., Yılmaz, D. V. (2023). Hemşirelerin kültürlerarası duyarlılığının belirlenmesi: Tanımlayıcı ve kesitsel bir çalışma. *Abant Sağlık Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi*, 3(2), 14–25.

Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.

Etikan, I., Musa, S. A., & Alkassim, R. S. (2015). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, *5*(1), 1–4. https://doi.org/10.11648/j.ajtas.20160501.11

Fernández Borrero, M. A., Vázquez Aguado, O., & Álvarez Pérez, P. (2016). The influence of cultural sensitivity in social work practice with immigrants. *The British Journal of Social Work*, *46*(2), 444–462. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu113

Freund, A., & Band Winterstein, T. (2015). Social workers in multi-cultural societies: Using a phenomenological lens to develop an integrative approach. *Qualitative Social Work*, *16*(1), 44–59. https://doi.org/10.1177/1473325015599836

Gaitani, P., Notara, V., Koutsouradi, G., Sakellari, E., & Lagiou, A. (2021). Intercultural sensitivity among healthcare professionals working with refugees and migrants in greece: A cross-sectional study. *International Journal of Health Sciences and Research*, *11*(1), 1–9.

Göktuna Yaylacı, F., & Sirkeci, İ. (2019). Sunuş: göç ülkesi Türkiye'de sosyal hizmet. In F. Göktuna-Yaylacı (Ed.), *Kuramsal ve uygulama boyutları ile Türkiye'de sığınmacı, mülteci ve göçmenlerle sosyal hizmetler*. Transnational Press London.

Gönderen Çakmak, H. S., Özer Küçük, E., Ağadayı, E., & Kahveci, R. (2020). Bir araştırma hastanesinde çalışan hemşirelerin kültürlerarası duyarlılıkları ve göçmen hastalar ile ilgili görüşleri. *Ankara Medical Journal*, *20*(4), 882–894. https://doi.org/10.5505/amj.2020.80488

Gönenç, İ. M., Göktaş, M., Altın Dursun, R., Çökelek, F., Ercan, N., & Şahin, D. (2018). Opinions and cultural sensitivities of midwives and nurses about providing health care to women seeking asylum. *Journal of Human Sciences*, *15*(2), 683–696.

Goode, T., & Jones, W. (2009). *Definition of linguistic competence*. https://nccc.georgetown.edu/documents/Definition%20of%20Linguistic%20Competence.pdf

Graham, J. R., Bradshaw, C., & Trew, J. L. (2010). Cultural considerations for social service agencies working with Muslim clients. *Social Work*, *55*(4), 337–346. https://doi.org/10.1093/sw/55.4.337

Grove, S. K., Burns, N., & Gray, J. (2013). *The practice of nursing research: Appraisal, synthesis, and generation of evidence*. Elsevier.

Gürel, N. (2011). Kişilik psikolojisi, önyargının psikolojisi ve kamuoyu: Gordon Allport ve Walter Lippmann'ın görüşleri çerçevesinde bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(2), 101–134. https://doi.org/10.1501/sbeder_0000000036

Hancock, T. U., Waites, C., & Kledaras, C. G. (2012). Facing structural inequality: Students' orientation to oppression and practice with oppressed groups. *Journal of Social Work Education*, 48(1), 5–25. https://doi.org/10.5175/JSWE.2012.201000078

Hammer, M. R., Bennett, M. J., & Wiseman, R. (2003). Measuring intercultural sensitivity: The intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, *27*(4), 421–443. https://doi.org/10.1016/S0147-1767(03)00032-4

Hernandez Katz, M. (2014). *Leadership styles and cultural sensitivity of department chairs at Texas public universities* [Doctoral dissertation, University of North Texas, UNT Digital Library]. https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc499977/

İnak, A. (2023). Çokkültürlülük ve çokkültürcü sosyal hizmet. In M. Zubaroğlu Yanardağ & B. Erkoç (Eds.), *Göç ve sosyal hizmet* (pp. 211–227). Akademisyen Kitabevi.

Kaçaner, G. (2019). *Mültecilere çalışan sosyal hizmet uzmanlarının karşılaştıkları sorunlar: İstanbul örneği* [Master's thesis, Üsküdar Üniversitesi, YÖK Açık Bilim]. https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/377419

Karasu, F., Polat, F., & Okuyan, C. B. (2022). The determination of intercultural sensitivity and ethnocentrism levels among nurses and nursing students: A border of city, Turkey. *Perspectives in Psychiatric Care*, *58*(1), 314–322. https://doi.org/10.1111/ppc.12788

Kemp Graham, K. Y. (2015). Missed opportunities: Preparing aspiring school leaders for bold social justice school leadership needed for 21st century schools. *International Journal of Educational Leadership Preparation*, *10*(21), 99–129.

Kesgin, B. (2022). Geçicilikten kalıcılığa Suriyeli göçmenler ve uyum sorunu. *Anasay*, *0*(19), 29–49. https://doi.org/10.33404/anasay.1034459

Kılıçlar, A., & Pala, G. (2019). Yerel halkın kültürel duyarlılık düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *7*(4), 3262–3274. https://doi.org/10.21325/jotags.2019.527

Kolay Çepni, Ş. (2024). Baskı karşıtı uygulama: Baskıyı tanımak ve klinik uygulamada ele almak üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *35*(3), 515–536. https://doi.org/10.33417/tsh.1405555

Korkmaz, K., & Özbesler, C. (2022). Sosyal hizmet öğrencilerinin farklılıklara saygı düzeyleri ile toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişki. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *33*(3), 867–887. https://doi.org/10.33417/tsh.994401

Kubota, R., Austin, T., & Saito Abbott, Y. (2003). Diversity and inclusion of sociopolitical issues in foreign language classrooms: an exploratory survey. *Foreign Language Annals*, *36*(1), 12–24. https://doi.org/10.1111/j.1944-9720.2003.tb01928.x

Liu, S. (2012). Rethinking intercultural competence: Global and local nexus. *Journal of Multicultural Discourses*, *7*(3), 269–275. https://doi.org/10.1080/17447143.2012.693085

Mao, Y. (2015). Investigating Chinese migrants' information-seeking patterns in Canada: Media selection and language preference. *Global Media Journal*, *8*, 113–131.

Miller, L. (2006). *Counselling skills for social work*. Sage Publishing.

Nadan, Y. (2017). Rethinking 'cultural competence' in international social work. *International Social Work*, *60*(1), 74–83. https://doi.org/10.1177/0020872814539986

NASW. (2023). *Read the code of ethics*. https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English

Nganga, R. W. (2006). *Impact of cross-cultural interaction on counselor trainees' development of cultural empathy and intercultural sensitivity* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Wyoming.

Oren, B., & Yuceturk, S. (2021). Determination of intercultural sensitivity levels of nurses and the factors affecting their intercultural sensitivity. International Journal of Caring Sciences, 14(1), 54–67.

Öğüt, N. (2017). *Kültürlerarası duyarlılık düzeyi ile etnikmerkezcilik, yaşam doyumu ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Doctoral Dissertation, Selçuk Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi Dijital Arşiv Sistemi]. http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui//handle/123456789/10906

Öğüt, N., & Olkun, E. O. (2018). Üniversite öğrencilerinin kültürlerarası duyarlılık düzeyi: selçuk üniversitesi örneği. *Selçuk İletişim*, *11*(2), 54–73. https://doi.org/10.18094/josc.430980

Park, J. S. (2013). Multicultural experience and intercultural sensitivity among South Korean adolescents. *Multicultural Education Review*, *5*(2), 108–138. https://doi.org/10.1080/2005615X.2013.11102904

Paslı, F., & Koç, F. (2022). Geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik hizmet sunan sivil toplum kuruluşlarında görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *33*(1), 133–158. https://doi.org/10.33417/tsh.950171

PMM. (2024a). *Irregular migration*. https://en.goc.gov.tr/irregular-migration

PMM. (2024b). *Residence permits*. https://en.goc.gov.tr/residence-permits

PMM. (2024c). *Temporary protection*. https://en.goc.gov.tr/temporary-protection27

Repo, H., Vahlberg, T., Salminen, L., Papadopoulos, I., & Leino Kilpi, H. (2017). The cultural competence of graduating nursing students. *Journal of Transcultural Nursing*, *28*(1), 98–107. https://doi.org/10.1177/1043659616632046

Salduz Doruk, Ç., & Artan, T. (2023). Göç alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *34*(4), 771–789. https://doi.org/10.33417/TSH.1182730

Şaşmaz, A., & Arslan, A. (2023). Sosyal hizmet öğrencilerinin kültürlerarası iletişim duyarlılıkları. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, *4*(1), 70–86.

Schreiber, J. C., & Minarik, J. D. (2018). Simulated clients in a group practice course: Engaging facilitation and embodying diversity. *Journal of Social Work Education*, *54*(2), 310–323. https://doi.org/10.1080/10437797.2017.1404528

Şen Varan, B., Yıldırım, F., & Abukan, B. (2022). Cultural competence of social workers by professional characteristics in the focus of education. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, *9*(1), 637–655. https://doi.org/10.30798/makuiibf.913960

Sizoo, S., Plank, R., Iskat, W., & Serrie, H. (2005). The effect of intercultural sensitivity on employee performance in cross-cultural service encounters. *Journal of Services Marketing*, *19*(4), 245–255. https://doi.org/10.1108/08876040510605271

Stauss, K., Koh, E., & Collie, M. (2018). Comparing the effectiveness of an online human diversity course to face-to-face instruction. *Journal of Social Work Education*, *54*(3), 492–505. https://doi.org/10.1080/10437797.2018.1434432

Strekalova, E. (2012). *Intercultural sensitivity of teachers working with refugee children* [Doctoral dissertation, State University of New York, ProQuest Dissertation & Theses]. https://www.proquest.com/docview/1317047364?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true

Sue, D. W., Rasheed, M. N., & Rasheed, J. M. (2015). *Multicultural social work practice: A competency-based approach to diversity and social justice*. John Wiley & Sons.

Tamam, E. (2010). Examining Chen and Starosta's model of intercultural sensitivity in a multiracial collectivistic country. *Journal of Intercultural Communication Research*, *39*(3), 173–183. https://doi.org/10.1080/17475759.2010.534860

Tétreault, S., Bétrisey, C., Brisset, C., Gulfi, A., Schaer, M., Leanza, Y., & Kühne, N. (2021). Intercultural experiences prior to the educational program: Occupational therapy and social work students. *Journal of Culture and Values in Education*, *4*(1), 15–33. https://doi.org/10.46303/jcve.2020.6

Trull, L. H., & Myers, K. (2020). Culturally humble or bumbling along? Measuring effectiveness of embedded diversity content in a bsw curriculum. *Journal of Teaching in Social Work*, *40*(2), 188–203. https://doi.org/10.1080/08841233.2020.1714828

Ulukaya-Öteleş, Ü. (2021). Çokkültürlü küresel dünyanın sosyal bilgiler eğitimindeki görünümü: Kültürlerarası duyarlılık. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *22*(3), 2559–2581. https://doi.org/10.17679/inuefd.1015113

Ulutaş, D., & Attepe Özden, S. (2021). Türkiye'de düzensiz göç alanında çalışan STK'ların rollerinin profesyonellerin gözünden incelenmesi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, *21*(1), 40–67.

UNHCR. (2023). *Refugees and asylum seekers in Turkey*. https://www.unhcr.org/tr/en/refugees-and-asylum-seekers-in-turkey

Uzunaslan, Ş., & Gökçearslan Çifci, E. (2019). Sosyal hizmet uygulamalarında kültürel yetkinliği geliştirmenin önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *30*(1), 213–230. https://doi.org/10.33417/tsh.516917

Uzunaslan, Ş., & Gökçearslan Çifci, E. (2022). Kültürel yetkinlik kendini değerlendirme ölçeği: Türkçeye uyarlanması, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *22*(55), 211–226. https://doi.org/10.21560/spcd.vi.1020010

Windsor, L. C., Shorkey, C., & Battle, D. W. (2015). Measuring student learning in social justice courses: The diversity and oppression scale. *Journal of Social Work Education*, *51*(1), 58–71. https://doi.org/10.1080/10437797.2015.977133

Yurttaş, A., & Aras, G. N. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin kültürlerarası duyarlılıkları ile empati düzeyleri arasındaki ilişki. *Genel Sağlık Bilimleri Dergisi*, *2*(3), 117–125.

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Bir Mesleki Mücadele Pratiğinin Meslektaşlarındaki Anlamı: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nin Sosyal Hizmet Uzmanlarındaki Karşılığı*

The Meaning of a Practice of Professional Struggle Among Colleagues: The Meaning of The Turkish Association of Social Workers in Social Workers

Avşin AKBAŞ[1], Hakan COŞKUN[2]

[1] Arş. Gör. Dr., Munzur Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Tunceli, ORCID: 0000-0001- 5279-1631, avsinakbas@munzur.edu.tr

[2] Arş. Gör. Dr., Munzur Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Tunceli, ORCID: 0000-0002- 7682-3738, hakancoskun@munzur.edu.tr

Başvuru: 25.02.2024
Kabul: 17.07.2025

Atıf:
Akbaş, A. ve Coşkun, H. (2025). Bir mesleki mücadele pratiğinin meslektaşlarındaki anlamı: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nin sosyal hizmet uzmanlarındaki karşılığı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *36*(3), 525-552. DOI: 10.33417/tsh.1442716

ÖZ

Bu araştırma, Türkiye'de mezun olmuş ve sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacı unvanına sahip meslek elemanlarının Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'ne (SHUDER) yönelik bakış açılarını, duygularını, beklentilerini ve mesleki örgütlenmeye dair algılarını inceleyerek, derneğin geliştirilmesine yönelik olumlu ve olumsuz yönleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada fenomenolojik yaklaşım kullanılarak 18 sosyal hizmet uzmanıyla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerin verileri, MAXQDA 22 yazılımı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda mesleki örgütlenmenin anlamı, mevcut örgütlenmeye yönelik bakış açısı ve mesleki örgütlenmeye yönelik öneri ve beklentiler olmak üzere üç ana tema ortaya çıkmıştır. Bulgular, katılımcıların sosyal hizmetin toplumsal dönüşümdeki rolüne vurgu yaptığını, mesleki örgütlenmenin önemini anladıklarını ancak mevcut süreçlerde bazı zorluklarla karşılaştıklarını göstermektedir. Katılımcıların, örgütlü olmanın yaptırım gücünü arttıracağının farkında oldukları ve bu bağlamda örgütlenme bilincine sahip oldukları görülmüştür. Katılımcılar, SHUDER'de örgütlenmenin arttırılması için önerilerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda, SHUDER'in erişilebilirliğini arttırması, profesyonel bir iletişim modelini benimsemesi, mesleki tanıtımda ve mesleki mücadelede daha aktif rol oynaması, daha şeffaf bir yönetim tarzını benimsemesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: *Sosyal hizmet, Sosyal hizmet uzmanı, Mesleki örgütlenme, SHUDER*

ABSTRACT

This study aims to examine the perspectives, feelings, expectations, and perceptions of social workers who graduated in Turkey and hold the title of social worker regarding the Turkish Association of Social Workers (SHUDER), and to reveal the positive and negative aspects of the association's development. This study analyzed data from semi-structured interviews with 18 social workers using phenomenological approach with MAXQDA 22 software. The analysis revealed three main themes: the meaning of professional organization, perspectives on the current organization, and suggestions and expectations regarding professional organization. The findings indicate that participants emphasize the role of social work in social transformation and understand the importance of professional organizations, but face particular challenges in the current processes. It was observed that participants are aware of the power of the organization and possess organizational awareness in this context. Participants made

* Bu çalışma 25. Ulusal Sosyal Hizmet Sempozyumu'nda aynı isimle özet bildiri olarak sunulmuştur.

recommendations for increasing organization within SHUDER. In this context, it is recommended that SHUDER increase its accessibility, adopt a professional communication model, play a more active role in professional promotion and advocacy, and adopt a more transparent management style.

Keywords*: Social work, Social worker, Professional organization, SHUDER*

GİRİŞ

Sosyal hizmet disiplini, Türkiye'de 1961 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Sosyal Hizmetler Akademisi ile birlikte bilimsel bir alan olarak gelişmeye başlamıştır (Karataş & Erkan, 2002). Türkiye'de sosyal hizmet eğitiminin başlamasıyla birlikte mesleki örgütlenme çalışmaları da eş zamanlı olarak ilerlemiştir. Bir insan hakları mesleği olan sosyal hizmet, bireylerin ve grupların haklarına erişimini desteklemekte; bu doğrultuda toplumu örgütleyerek hak temelli bir mücadeleye katkı sunmaktadır. Bu yönüyle doğasında örgütlenme gibi bir mesleki pratiği olan sosyal hizmet disiplininin, mesleki hakları ve uygulayıcılarının hakları için örgütlenmesi de çok doğal bir eylemi yansıtmaktadır.

1962 yılında Sosyal Hizmetler Akademisi öğrencileri arasında "Sosyal Hizmetler Akademisi Talebe Cemiyeti"nin kurulmasıyla sosyal hizmet disiplininde örgütlenme çalışmaları öğrencilik düzeyinde başlamıştır (Karataş & Erkan, 2002). Bu çabalar, Akademiden ilk mezunların verildiği 1965 yılında "Sosyal Hizmet Mütehassısları Sendikası" ismiyle meslek temelli ilk örgütün de kurulmasını sağlamıştır. 1970 yılına kadar varlığını sürdüren Sosyal Hizmet Mütehassısları Sendikası 12 Mart Muhtırası sürecinde kapatılmıştır. Sendikanın kapatılması sonrasında sosyal hizmet uzmanları, 1972 yılında "Sosyal Hizmet Akademisi Mezunları Derneği" çatısı altında örgütlenmeye başlamıştır (Zubaroğlu Yanardağ, Karakuş, & Aktan, 2018). Karakuş (2008)'a göre 1972–1980 yılları arasında mezun olan 600 kişiden 500'ü derneğe üye olmuştur. Bu durum, mesleki örgütlenme geleneğinin Türkiye'deki sosyal hizmet uzmanları arasında güçlü olduğunu göstermektedir. Sosyal Hizmet Akademisi Mezunları Derneği, halefi Sosyal Hizmet Mütehassısları Sendikası'nın kapanma deneyimiyle aynı bir noktadan, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ülkedeki bütün sendikaları ve sivil toplum örgütlerini kapatması sürecinde kendisine düşen payı alarak kapatılmıştır. Darbe sonrası sosyal hizmet uzmanlarının mesleki örgütlenme haklarına erişimleri 1987 yılına kadar sekteye uğramıştır. 1987 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu'nun akademisyenlerinin önderliğinde ve sosyal hizmet uzmanlarının ortak çabasıyla "Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği" (SHUDER)[1] kurulmuştur (SHUDER, 2024; Zubaroğlu Yanardağ vd., 2018). SHUDER'in kurulmasından itibaren sosyal hizmet uzmanları tekrar örgütlenmeye başlamışlardır.

2000'li yılların başına kadar SHUDER'in, sosyal hizmet öğrencileri ve meslek elemanları arasında örgütlenmesi görece daha kolay olmuştur. Bunun başlıca nedeni, 1981 yılına kadar sosyal hizmet eğitiminin yalnızca Ankara'da, Sosyal Hizmetler Akademisi ile Hacettepe Üniversitesi Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü olmak üzere iki kurumda yürütülmesidir. 1982 yılında Hacettepe Üniversitesi'ndeki bölümün kapatılması ve aynı yıl Sosyal Hizmetler Akademisi'nin Hacettepe Üniversitesi bünyesine alınarak Sosyal Hizmetler Yüksekokulu olarak yeniden yapılandırılmasıyla birlikte eğitim veren kurum sayısı tekrar bire düşmüştür (Alptekin, 2016; Karataş

[1] Çalışmanın devamında Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nden SHUDER olarak bahsedilecektir.

& Erkan, 2002; SABEV, 2024). Bu yapısal durum, SHUDER'in sosyal hizmet öğrencileriyle erken dönemde doğrudan temas kurmasını ve meslek içi örgütlenmeyi kolaylaştırmıştır. Bununla beraber ilerleyen yıllar içerisinde sosyal hizmet lisans eğitiminin Türkiye'de yaygınlaşmasında bazı önemli dönüm anları yaşanmıştır.

Alptekin (2016)'e göre sosyal hizmet eğitiminin yaygınlaşmasında üç büyük dönüm noktası bulunmaktadır. Bu dönüm noktaları 1999 Marmara Depremi, Başkent Üniversitesi'nde sosyal hizmet bölümünün açılması (2002) ve Avrupa Birliği ile müzakerelerin (2005) başlamasıdır. 1999 yılında gerçekleşen ve Türkiye Cumhuriyeti'nin daha öncesinde karşılaşmadığı boyutta bir yıkıma sebebiyet veren Marmara Depremi sonrasında sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirmiş olduğu mesleki uygulamalar mesleğin itibarını kamuoyu nezdinde arttırmıştır. Başkent Üniversitesi'nde ikinci sosyal hizmet bölümünün açılması ile birlikte eğitim tekrar iki okulda verilmeye başlanmıştır. Bu durum daha fazla sosyal hizmet uzmanının (SHU)[2] sahaya katılmasını sağlamıştır. Üçüncü ve son dönüm noktası ise Avrupa Birliği müzakere süreciyle birlikte gerçekleştirilmesi gereken sorumlulukların sosyal hizmetle ilişkili olmasıdır. Bunun yanında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) sosyal hizmet eğitiminin yaygınlaştırılmasına yönelik kurumlara ilettiği talepler de yeni bölümlerin açılarak, sosyal hizmet eğitiminin yaygınlaşmasına dönük bir teşvik oluşturmuştur. Tüm bunlar sosyal hizmet alanında beklenilen büyümenin artmasında önemlidir. Ancak 2006 yılı itibarıyla sosyal hizmet alanında beklenen nitelikli büyüme sağlanamamış, aksine plansız ve kontrolsüz bir genişleme süreci yaşanmıştır. Akademik altyapı hazırlanmadan açılan yeni sosyal hizmet bölümleri, Dikey Geçiş Sınavı (DGS) aracılığıyla birçok ön lisans programından lisans eğitimine geçişin mümkün hâle gelmesi ve Açık Öğretim fakültelerinde, neredeyse sosyal hizmetin son 40 yılda verdiği toplam mezun sayısına denk düşen yıllık kontenjanlarla öğrenci alınmaya başlanması, sosyal hizmet uzmanı (SHU) sayısında ciddi bir artışa yol açmıştır (Alptekin, Topuz & Zengin, 2017). Günümüz itibariyle YÖKATLAS verilerine göre Türkiye'de lisans, yüksekokul ve Açık Öğretim düzeyinde toplamda (KKTC dahil olmak üzere) sosyal hizmet eğitimi 76 bölümde verilmektedir. Bu durum, SHUDER için yeni bir meydan okumayı da kendisiyle beraber getirmiştir. Daha öncesinde sadece Ankara'da olan sosyal hizmet eğitiminin 2006 yılı itibariyle tüm Türkiye'ye yayılması yeni bir örgütlenme sahasını olanaklı kılmıştır. Karakuş (2008) 2008 yılında tahmini 3880 sosyal hizmet mezununun olduğunu ve bu dönemde SHUDER'in 1400 üyesinin olduğunu ifade etmiştir. Karakuş (2024) tarafından yapılan bir başka çalışmaya göre ise 2023 yılına kadar: Türkiye'de örgün öğretimden mezun 26.494, açık öğretimden mezun 29.450 olmak üzere toplamda 59.381 sosyal hizmet uzmanının olduğu ifade edilmektedir. Aynı dönemde SHUDER'in üye sayısına bakıldığında; 2023 yılı itibariyle 3500[3] dolaylarındadır. Bu bağlamda, Türkiye'deki sosyal hizmet disiplininde mesleki örgütlenme pratiğinde ciddi bir gerilemenin olduğu görülmektedir. Bu durumdan hareketle, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki örgütlenmeye ilişkin beklenti, tutum ve yaklaşımlarının; değişen

[2] Çalışmanın bu kısmından itibaren Sosyal hizmet uzmanı, SHU şeklinde ifade edilecektir.

[3] Bu veri, SHUDER Genel Başkanı Ramazan YÜKSEL'le gerçekleştirilen görüşme vasıtasıyla elde edilmiştir.

sosyo-politik, kültürel, ekonomik ve benzeri toplumsal bağlamlara bağlı olarak zaman içinde dönüşüme uğradığı söylenebilir. Bununla beraber Türkiye'deki SHU'ların örgütlenmeye yönelik motivasyonlarının incelendiği akademik çalışmalar bulunmamaktadır. Bu çerçevede Türkiye'de sosyal hizmet lisans programlarından mezun olarak "sosyal hizmet uzmanı" unvanı almış meslek elemanlarının, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'ne (SHUDER) yönelik bakış açıları, duyguları ve beklentileri ile mesleki örgütlenmeye ilişkin motivasyonlarının anlaşılmasına yönelik literatürdeki bilgi eksikliği bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Araştırma aynı zamanda SHUDER'in güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyarak, mesleki örgütlenmenin gelişimine katkı sunabilecek çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada araştırmanın soruları ise şu şekildedir:

1. Sosyal hizmet uzmanları örgütlenmeye nasıl bir anlam atfetmektedir?
2. Sosyal hizmet uzmanları SHUDER'e nasıl bir anlam atfetmektedir?
3. SHUDER'in sosyal hizmet uzmanları tarafından güçlü ve zayıf yönleri nasıl değerlendirilmektedir?
4. Sosyal hizmet uzmanlarının SHUDER'den beklentileri nelerdir?
5. SHUDER'in gelişimine yönelik sosyal hizmet uzmanlarının çözüm önerileri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, sosyal hizmet uzmanlarının meslek örgütlerine ilişkin bakış açılarını, deneyimlerini ve beklentilerini derinlemesine anlamak amacıyla nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Cresswell (2013)'e göre nitel araştırma, bireylerin yaşantılarını, anlam dünyalarını ve deneyimlerini keşfetmeyi amaçlayan bir süreçtir. Bu yönüyle, SHUDER gibi bir meslek örgütünün uzmanlar nezdindeki anlamını, bu örgüte yönelik tutum ve beklentileri ortaya koymak açısından en uygun yaklaşımı sunmaktadır. Nitel yöntemin temel hedefi, araştırmaya konu olan olgunun tüm boyutlarıyla kapsamlı ve bütüncül bir biçimde anlaşılmasını sağlamaktır (Kümbetoğlu, 2008). Bu sebeple araştırmada yaşantılara odaklanan fenomenolojik desen kullanılmıştır (Creswell, 2023). Böylece uzmanların, SHUDER ile olan ilişkileri derinlemesine keşfetmek amaçlanmıştır. Araştırmada odaklanılan fenomen ise Sosyal hizmet uzmanlarında, SHUDER'in anlamı olarak belirlenmiştir. Bu fenomen vasıtasıyla SHU'ların deneyimlerinin nasıl oluştuğunu keşfetmeyi ve SHUDER ile ilgili katılımcılar arasında paylaşılan anlamları ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırmanın Katılımcıları

Bu çalışma kapsamında 18 SHU ile görüşülmüştür. Katılımcıların seçilimi nitel araştırmaya uygun olan amaçlı örneklem seçimiyle gerçekleşmiştir. Amaçlı örneklemin oluşturulmasındaki temel motivasyon çalışılan olguya dair bilgiye sahip olduğu düşünülen katılımcıların seçilmesi ve çalışılan

olguya yönelik veri zenginliği oluşturmaktır (Patton, 2018). Tablo 1.'de katılımcılara dair bilgiler sunulmuştur:

Tablo 1: Katılımcılara Ait Sosyodemografik Bilgiler

Katılımcı No	Mezuniyet Yılı	Cinsiyet	Çalışma Deneyimi	Çalışma Süresi
K1	2014	Erkek	Var, SHU (Kamu) ve Akademisyen	9 Yıl
K2	2016	Erkek	Var, SHU (Kamu)	6 Yıl
K3	1977	Erkek	Var, SHU (Kamu) ve Akademisyen	46 Yıl
K4	2023	Kadın	Yok	0 Yıl
K5	2021	Kadın	Yok	0 Yıl
K6	2016	Erkek	Var, SHU (STÖ ve Kamu)	6 Yıl
K7	2015	Erkek	Var, SHU (Kamu)	8 Yıl
K8	2018	Kadın	Yok	0 Yıl
K9	2017	Erkek	Var, SHU (Kamu) ve Akademisyen	6 Yıl
K10	2017	Erkek	Var, SHU (Kamu)	3 Yıl
K11	2016	Kadın	Var, SHU (STÖ)	7 Yıl
K12	2023	Kadın	Yok	0 Yıl
K13	1986	Erkek	Var, SHU (Kamu)	37 Yıl
K14	2023	Kadın	Yok	0 Yıl
K15	2016	Erkek	Var, SHU (Kamu ve STÖ)	7 Yıl
K16	2021	Kadın	Var, SHU (STÖ)	1 Yıl
K17	2022	Kadın	Yok	0 Yıl
K18	2020	Erkek	Var, SHU (Özel)	2 Yıl

Çalışma veri zenginliğini sağlamak adına amaçlı örneklem biçimlerinde maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemesindeki temel motivasyon, çalışılan olguya yönelik özne olan katılımcıların çeşitliliğini en üst düzeyde ortaya koymaktır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Katılımcılar, sosyal hizmet uzmanlarının (SHU) SHUDER ile kurdukları ilişki biçimleri ve çalışma durumları dikkate alınarak, dört farklı durumu temsil edecek şekilde seçilmiş ve bu doğrultuda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tablo 2'de bu durum ve katılımcıların özellikleri sunulmuştur.

Tablo 2: Çalışma ve Örgütlü Olma Durumuna Göre Katılımcıların Özellikleri

Çalışan ve SHUDER'e Üye Olanlar	Çalışmayan ve SHUDER'e Üye Olanlar	Çalışan ve SHUDER'e Üye Olmayanlar	Çalışmayan ve SHUDER'e Üye Olmayanlar
K3,K6, K10, K11, K13, K15	K4, K5, K8, K12, K17	K1, K2, K7, K9, K16	K14, K17

Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Analizi

Araştırma kapsamında veri toplama sürecinde derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme araştırmanın temel olgusuna yönelik katılımcılara açık uçlu soruların

yöneltilmesi, katılımcılardan gelen cevapların dinlenmesi, kayıt altına alınması ve ekstra sorularla olguya yönelik zengin bir verinin sunulmasını sağlamaktadır (Kümbetoğlu, 2008). Bu kapsamda araştırmacılar derinlemesine görüşmeleri gerçekleştirebilmek amacıyla literatür taraması yaparak yarı yapılandırılmış soru formunu hazırlamış ve iki pilot görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yapılan pilot görüşmeler sonrasında soru formuna son şekil verilerek araştırmaya davet metni hazırlanmış ve sosyal medya uygulamaları üzerinden (X, İnstagram, Facebook) aracılığıyla çağrıya çıkılmıştır. Araştırmaya katılmak isteyen katılımcılara aydınlatılmış onam formları iletilmiş ve onamları alınarak çalışmaya dahil edilmişlerdir. Araştırma kapsamında, görüşmelerin bir kısmı yüz yüze bir kısmı çevrim içi olarak Eylül ve Ekim 2023 ayları arasında gerçekleştirmiştir.

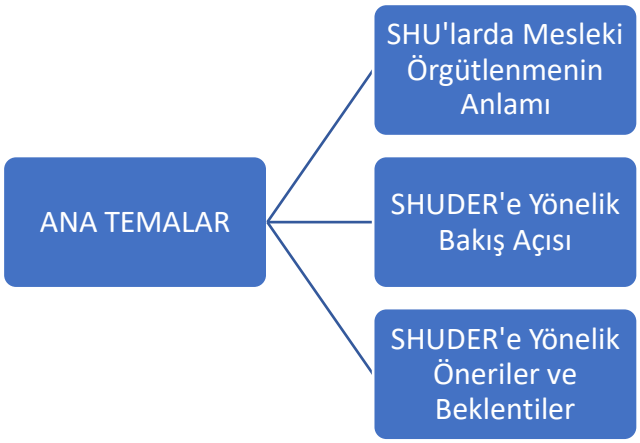
Katılımcılarla yapılan görüşmelerin en kısası 20, en uzunu 39 dakika arasında sürmüştür. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin ortalama süresi 28,3 dakika olmuştur. Yapılan görüşmelerde verilerin tekrarlamaya başlamasıyla doyuma ulaşıldığı anlaşılarak görüşmeler sonlandırılmıştır.

Görüşmelerin tamamlanmasından sonra ses kayıtları transkripte edilerek yazıya dönüştürülmüştür. Elde edilen yazılı görüşme metinleri MAXQDA 2022 yazılımına aktarılarak analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz süreci, fenomenolojik yaklaşımın temel prensiplerine dayanarak katılımcıların deneyimlerini anlamayı hedeflemiştir.

Belirlenen alt gruplara göre önceden tanımlanan temalar ve alt temalar, veri analizinde rehber olarak kullanılmıştır. Her bir görüşmenin içeriğini anlamak, ortaya çıkan konuları kavramak ve temel temaları belirlemek amacıyla analiz süreci titizlikle yürütülmüştür. Bu kapsamda görüşmeler transkripte edilmiş ve araştırmacılar tarafından öncelikle ayrı olarak okunmuştur. Daha sonrasında araştırmacıların birlikte okumasıyla araştırmanın ana temaları, kategorileri ve kodları somutlaştırılmıştır.

Bulgular

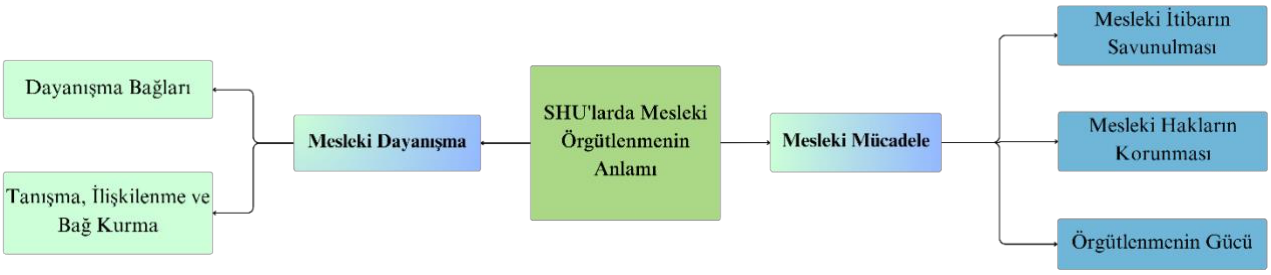
Analiz kapsamında, SHUDER'e yönelik bakış açısı ve mesleki örgütlenmeye yönelik öneriler ve beklentiler olmak üzere üç tema ortaya çıkmıştır. Temalar Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1: Ana Temalar

SHU'larda Mesleki Örgütlenmenin Anlamı

Katılımcıların mesleki örgütlenmenin ne olduğu ve mesleki örgütlenmenin kendileri için ne anlam ifade ettiğine ilişkin ifadeleri, SHU'larda mesleki örgütlenmenin anlamı teması altında kodlanmıştır. Araştırma kapsamında katılımcıların mesleki örgütlenmelere yönelik bakış açıları teması kendi içerisinde, mesleki dayanışma ve mesleki mücadele kategorilerindeki kodlarda analiz edilmiştir. Şekil 2'de SHU'larda Mesleki Örgütlenmenin Anlamı Teması'nın kategorileri ve kodları sunulmuştur.

Şekil 2: SHU'larda Mesleki Örgütlenmenin Anlamı Teması Kod Haritası

Mesleki Dayanışma

Katılımcıların mesleki örgütlenmeye yönelik düşünceleri mesleki dayanışma kategorisi altında toplanmıştır. Katılımcıların en çok ifadede bulundukları kodlardan ilki dayanışma bağları kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlenmeyi birlik ve beraberlik içinde olma, dayanışma halinde bulunma olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, mesleki örgütlenme, katılımcılar arasında güçlü bir dayanışma ağı kurma amacını taşımaktadır. Katılımcı ifadeleri, mesleki örgütlenmenin anlamının, aynı meslek grubundaki bireyler arasında dayanışma, iş birliği ve birbirine destek olma üzerine odaklandığını ortaya koymaktadır.

> *"Hani çalışılmak istenilmeyen gruplar çalışıyoruz ve bu tek başımıza da halledebileceğimiz bir şey olmuyor bence. Ben mesela çalışmadım ama bir kişinin tek başına bunu yüklenebileceği düşünmüyorum. Bu konuda hem bilgisel hem de sosyal destek mekanizması olarak hem kendi hakkını savunmakla hani başkasının hakkıyla ilgili bir yardımcı olma. İşte, dayanışma içinde olmak var ama bir de kendi haklarıyla da ilgili sonuçta biz de insanız yani." (K14)*

> *"Şöyle diyebilirim, yani aynı mesleği yapan kişilerin bir arada belli bir çatı altında örgütlenerek kendileriyle ilgili meseleler sadece mesleki meselelerle değil, özellikle sosyal hizmet için bu diğer insanla çalışan aslında bütün meslek grupları için bunu söyleyebiliriz. Çalıştığı kitleyle ilgili ve kendi mesleğiyle ilgili kendi meslektaşlarıyla ilgili problemlerle ilgili mücadele edebileceği bir platformun bir çatının oluşması demek. Mesleki örgütlenme benim için bunu ifade ediyor aslında." (K6)*

Dayanışma bağları alt kodunun vurgulanması, mesleki örgütlenmenin sadece bireylerin kendi aralarındaki etkileşimlerini değil, aynı zamanda meslek grupları arasında güçlü ve sürdürülebilir bir iş birliği ağını da içerdiğine dikkat çekmektedir. Bu, meslek mensuplarının ortak çıkarları

doğrultusunda bir araya gelerek mesleki gelişim ve etki alanlarını genişletme çabalarını yansıtmaktadır.

> *"Iıı birlikte hareket etmek aklıma geliyor. Ya mesleki örgütlenmeleri, birlikte hareket etme, her meslek içerisindeki tüm sorunlara birlik içerisinde meslek örgütü aracılığıyla ses çıkarmak vesaire ya diyebiliriz ki mesleğin aslında arka kapısıdır. Meslek örgütü ve arka kapılar ardında politik görüşmeler, siyasi görüşmeleri. Sürdürendir yapandır ve bunu yaparken de ıii bazen kimsenin görmemesi gerekiyor diye düşünüyorum." (K18)*

Mesleki dayanışma kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları bir diğer kod, tanıma, ilişkilenme ve bağ kurma: meslektaşların birbirini tanıması kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin, meslek mensuplarının birbirini tanımasına ve aralarında bir bağ kurmalarına katkıda bulunduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, katılımcılar mesleki örgütlenmenin, meslektaşlar arasında iletişimi güçlendirmeye ve birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurmalarına olanak tanıdığını vurgulamaktadır. Katılımcı ifadeleri, tanıma, ilişkilenme ve bağ kurma kodunun altında, mesleki örgütlerin meslek mensuplarını bir araya getirerek birbirleriyle etkileşimde bulunma ve işbirliği yapma fırsatı tanıdığını göstermektedir. Bu, mesleki örgütlenmenin sadece profesyonel işlevleri değil, aynı zamanda meslek mensuplarının birbirleriyle güçlü bir topluluk oluşturmasına da katkıda bulunduğuna dair bir perspektifi yansıtmaktadır. Katılımcıların bu kod ile mesleki örgütlenmenin meslek mensupları arasında sosyal bağlar oluşturarak dayanışmayı güçlendirdiğini ve meslektaşlar arasındaki iletişimi artırdığını göstermektedir.

> *"Hani meslek elemanlarının birbirini tanımaması atıyorum. İstanbul'daki bir sorunun Ankara'da bilinmemesi durumlarına yol açacağı için böyle ulusal çapta tabii yerel çapta aynı zamanda il bazında örgütlenmeler, ülke bazında örgütlenmeler bana göre çok değerli. Bu anlamda çok gerekli de görüyorum. Özellikle bizim gibi ülkelerde çok gerekli görüyorum. Çünkü bunlar bazı belki direniş noktaları ve kırılma noktaları sağlıyor. Belli şeyler için kazanımlar tartışılır. Kaybedilenler de tartışılır ama neticede zararı yoktur, faydası vardır denebilecek bir yapılanma." (K1)*
>
> *"Sosyal hizmet kurumlarının işte huzurevi olsun. Ondan sonra çocuk sevgi evleri olsun, göç alanı olsun, bağımlılık alanı olsun, diğer alanların hepsinin bir arada çalıştığı birbirleriyle bilgi akışının sağlandığı bir kavram olarak aklıma geliyor." (K4)*

Katılımcılardan K4'ün yaptığı vurgu önemlidir. Günümüz itibariyle SHU'ların ilgilendiği vakaların giderek girift bir niteliğe büründüğü ve birçok alanın uzmanlığını ve bilgisinin gerektiği vaka yönetimi deneyiminde mesleki dayanışma SHU'ları güçlendirici niteliğe sahiptir. Bu bağlamıyla da örgütlenmeyle edinilen mesleki dayanışma SHU'ların müracaatçılarının ihtiyaç duyduğu hizmetlere daha nitelikli şekilde sunulmasına da olanak sağlamaktadır.

Mesleki Mücadele

SHU'larda Mesleki Örgütlenmenin Anlamı temasına yönelik oluşturulan ikinci kategori ise mesleki mücadele kategorisidir. Katılımcılar mesleki örgütlenmede mesleki mücadelenin önemini birçok kod

altında vurgulamışlardır. Mesleki mücadele kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları ilk kod, mesleki itibarın savunulması kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin, mesleğin itibarını oluşturma ve koruma amacına hizmet ettiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, katılımcılar mesleki örgütlenmenin, meslek mensuplarının toplumda saygın bir konumda olmasını sağlamak için çaba sarf ettiğini vurgulamaktadır. Katılımcı ifadeleri, itibarın savunulması kodunun altında, mesleki örgütlerin mesleğin algılanışını şekillendirme, etkileme ve güçlendirmeye yönelik bir işlevi olduğunu göstermektedir. Bu, mesleki örgütlenmenin, meslek mensuplarının toplum içindeki yerini güçlendirmek ve mesleki itibarlarını sürdürmek için önemli bir rol oynadığına dair bir perspektifi yansıtmaktadır. Katılımcıların bu alt kodu ifade etmesi, mesleki örgütlenmenin sadece bireylerin haklarını koruma değil, aynı zamanda mesleki itibarı güçlendirmeye yönelik bir strateji olarak da algılandığını göstermektedir.

> *"Olası bir haksızlıkta yani haksızlıktan kastım mesleğin itibarının zedelenmesi ya da. Uygun olmayan işlerimize yönlendirilmesi ya da bizim yapmamız gereken bazı şeylerin başka meslek gruplarına aktarılması gibi durumlarda hani bir araya gelip bunlara karşı çıkabileceğiniz bir oluş gibi bir his veriyor bana. Yani aslında bir hak mücadelesi de var. Benim için mesleki örgütlenmesinin içerisinde." (K9)*

> *Meslek elemanının sosyal çalışmacılarının iş alanında çalıştığı süre boyunca temel haklarını koruması gereken bu geçim kaynakları olabilir. Sahada bir sürü güvenlik problemi yaşıyoruz. Güvenlikle ilgili sıkıntılar olabilir, birbirlerine süpervizörlüğü vermek, meslektaşlar arasındaki iletişim kuvvetli olabilir. Meslek yasası kesinlikle buna girebilir. Böyle alanların daha yasal bir bağlamda korunduğu ve bütünlük oluşturduğu bir tanım. (K16)*

Mesleki mücadele kategorisinde katılımcıların en çok vurgu yaptıkları kod, mesleki hakların korunması kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlenmenin kendileri için anlamının, meslektaşlarının haklarını koruma amacını taşıdığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, mesleki örgütlenme, bireylerin ve meslek grubunun sahip olduğu hakların savunulması ve korunması için bir araya gelme amacını taşımaktadır. Katılımcı ifadeleri, mesleki örgütlenmenin anlamının, meslektaşlarının güvencelerini ve haklarını etkili bir şekilde savunma üzerine odaklandığını belirtmektedir. Hakların kollanması alt kodunun vurgulanması, mesleki örgütlenmenin sadece dayanışma içinde olmayı değil, aynı zamanda meslektaşların karşılaştığı hak ihlallerine karşı güçlü bir duruş sergileme amacını yansıtmaktadır. Bu, meslek mensuplarının kolektif bir güç olarak haklarını savunma ve geliştirme çabalarını vurgulamaktadır.

> *"Mesleki örgütlenme dendiğinde aklıma ilk gelen işte. Ya en temelde mesela sesini duyduğum işte kimi zaman işte sokakta yürürken denk geldiğim işte eylemlerle ne bileyim haberlerde falan işte sendikalar. Yani işte demokratik haklarını kullanıp işte eylem yapan işte haklarını savunan ya işte bir sorunu varsa bir problem varsa bunu hani örgütlü bir şekilde dile getiren ve hani haklarını savunan yapılanmalar." (K5)*

> *"Şimdi öncelikle bir dayanışmak, birincisi, ikincisi hak mücadelesi vermek. Bu hak mücadelesinin içinde hem mesleki uygulamalarda karşılaştığımız hak kayıpları ve aynı zamanda da şey." (K13)*

Mesleki mücadele kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları bir diğer kod, örgütlenmenin gücü kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin yararlı olduğunu ifade ederek, örgütlenmenin gücüne vurgu yapmaktadırlar. Bu bağlamda, katılımcılar mesleki örgütlenmenin, bireylerin ve meslek

gruplarının güçlü bir topluluk oluşturarak ortak çıkarlarını koruma ve savunma amacını taşıdığını ifade etmektedir. Katılımcı ifadeleri, örgütlenmenin gücü kodunun altında, mesleki örgütlerin bireyleri ve meslek gruplarını destekleyici bir kuvvet olarak algılandığını göstermektedir. Bu, mesleki örgütlenmenin, meslek mensuplarını daha etkili bir şekilde temsil etme, haklarını koruma ve mesleki gelişimlerini destekleme potansiyeline vurgu yapmaktadır. Katılımcıların bu alt kodu vurgulaması, mesleki örgütlenmenin gücünün, bireylerin ve meslek gruplarının çeşitli alanlarda etkili bir şekilde faaliyet göstermelerine yardımcı olduğunu yansıtmaktadır.

> *"Yani aslında mesleki örgütlenme dediğimiz şey, mesleğin temel çerçevesinin çizilmesi, kurallarının belirlenmesi ve bir standardının oluşuyor olması. Bu standarda ilişkin de bütün meslek koşullarının bağlayıcılığı olan bir standart oluşması. Tabii ki bu bağlayıcılığı da yeri gelince denetleme mekanizması olarak kullanmak yeri gelince savunma mekanizması olarak kullanmak. Yeri gelince buradan bir ders çıkartıp daha iyi hale getirmek için kullanmak şeklinde bir süreç olarak yorumluyorum ben. Ve hani buna da sahip olamadığımız için çok ciddi zorluklar yaşıyoruz.." (K15)*
>
> *Şöyle diyebilirim, yani aynı mesleği yapan kişilerin bir arada belli bir çatı altında örgütlenerek kendileriyle ilgili meseleler sadece mesleki meselelerle değil, özellikle sosyal hizmet için bu diğer insanla çalışan aslında bütün meslek grupları için bunu söyleyebiliriz. Çalıştığı kitleyle ilgili ve kendi mesleğiyle ilgili kendi meslektaşlarıyla ilgili problemlerle ilgili mücadele edebileceği bir platformun bir çatının oluşması demek. (K6)*

SHUDER'e Yönelik Bakış Açısı

Katılımcıların SHUDER'e yönelik bakış açılarına ilişkin ifadeleri, olumlu yönler: olanaklar ve olumsuz yönler: zorluklar ve iyileştirme fırsatları kategorilerindeki kodlarla analiz edilmiştir. İkinci ana temanın kod haritası Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3: SHUDER'e Yönelik Bakış Açısı Teması Kod Haritası

Olumlu Yönler: Olanaklar

Olumlu yönler: olanaklar kategorisinde katılımcıların SHUDER'e yönelik olumlu düşünceleri analiz edilmiştir. Bu kategorinin altında üç tane kod somutlaşmıştır. Olumlu yönler: olanaklar kategorisinde katılımcıların en çok ifadede bulunduğu kod, birlikte güç: meslektaşlarla dayanışma içinde olma kodudur. Katılımcılar, mevcut örgütlerin meslektaşlar arasında bir araya gelme açısından olumlu bir etki yarattığını vurgulamışlardır. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin, meslek mensuplarını birbirleriyle dayanışma içinde olmaya teşvik ettiğini ve bu birlikteliğin güçlerini birleştirmelerine olanak tanıdığını ortaya koymaktadır. Bu kod aynı zamanda, meslektaşlar arasında dayanışma ve işbirliği atmosferini yaratarak, mesleki topluluk içinde güçlü bir birlik oluşturmanın önemine vurgu yapmaktadır. Mevcut örgütlerin meslek mensuplarının bir araya gelerek dayanışma içinde olmalarını sağlama ve güçlerini birleştirme amacını taşıdığını göstermektedir. Bu durum, örgütlerin sunduğu platformların, meslek mensuplarının birbirleriyle etkili bir şekilde iletişim kurmalarını, deneyimlerini paylaşmalarını ve ortak amaçlara yönelik birlikte çalışmalarını destekleyerek güçlü bir mesleki topluluk oluşturmalarına katkıda bulunduğunu göstermektedir.

> *"Ya meslektaşlarımla bir arada olabilmek bir arada hareket edebilmek aslında biraz o. Çünkü ben faydasının olacağını düşünüyorum. Yani bunun bu hem bunu yaratıyor. Yani o mücadelenin o çabanın içerisinde olabilmek, bir şeyler yapabilmek hem de o birlikteliğin var olması gerektiğini düşünüyorum. Yani bu mesleki olarak da kolaylaştırıcı bir şey benim arzu ettiğim de bir şey." (K6)*

> *"Bence güzel akademisyenlerle hem de meslek uygulayıcılar bir araya yani onların hepsini bir araya harmoni yapabiliyor olması güzel. Hani ne kadar yapabildiğini belki ayrıca tartışabiliriz ama hani bir toplantı olduğunda hemen akademik cenahından birilerinin hem saha cenahından birilerinin bir araya geliyor olması güzel bir şey." (K15)*

> *"Benim için ne anlam ifade ediyor yani benim. Hani mesleki dayanışmada bulunabileceğim. Yani bugün mesela kurumda çalışırken kendi şeyinde bir vakayla ilgili bir sorun yaşadığımda ben danışabilirim rahatlıkla yani X hocayı rahatlıkla ararım. Orada tanıdığım diğer arkadaşları rahatlıkla ararım ve süpervizyon alırım. Yani benim işimi kolaylaştıran noktada hani çalışan biri olarak işimi kolaylaştırır. (K10)*

Bu kategoride katılımcıların ifadede bulunduğu bir diğer kod, birimlere ayrılmışlık: farklı sosyal hizmet alanlarına özel yapılanmadır. Katılımcılar, mevcut örgütlerin birimlere göre ayrılmasını, farklı sosyal hizmet alanlarına özel yapılanmanın olumlu bir özellik olarak değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin farklı sosyal hizmet alanlarına odaklanan birimlere sahip olmalarının, daha spesifik ve uzmanlaşmış hizmetler sunma konusunda avantaj sağladığını ortaya koymaktadır. Bu kod, örgütlerin çeşitli sosyal hizmet alanlarına özel yapılanmalarının, her bir birimin kendi uzmanlık alanına odaklanarak daha etkili hizmetler sunmalarına imkan tanıdığını vurgulamaktadır. Bu alt kodun analizi, örgütlerin farklı birimlere ayrılmasının, sosyal hizmetin geniş yelpazesine hitap ederek daha etkili ve uzmanlaşmış hizmet sunmada bir avantaj sağladığını göstermektedir. Bu durum, örgütlerin çok çeşitli sosyal hizmet ihtiyaçlarına karşı daha etkin bir şekilde yanıt verebilmelerine olanak tanıdığını yansıtmaktadır.

> *"Kendi içinde birimleşmeye çok önem verdiğini gözlemledim. Hani ayrı kadın çalışmalarıyla ilgili ya da işte afetlerle ilgili ya da üniversite ve dernek iş birliğiyle ilgili hani mezunları daha geleceğe hazırlamak vesaire" (K1)*

Bu kategori altında katılımcıların ifade ettiği son kod, mesleki gelişim olanakları: eğitimlerin düzenlenmesi olarak belirlenmiştir. Katılımcılar, mevcut örgütlerin mesleki eğitimler düzenleyerek bilgi aktarımı ve eğitime ilişkin faaliyetlerde bulunmalarını olumlu bir özellik olarak değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin mesleki gelişimi desteklemek, bilgi paylaşımını artırmak ve çalışanların uzmanlık alanlarını güçlendirmek amacıyla eğitimlere önem verdiğini göstermektedir. Bu kod ile örgütlerin çalışanlarını sürekli olarak güncellenen bilgilerle donatarak daha etkili hizmet sunma kapasitesini artırmaya yönelik bir çaba içinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu kod ile mevcut örgütlerin mesleki gelişim ve bilgi aktarımına önem vererek çalışanlarının yetkinliklerini artırmaya çalıştığını ortaya koymaktadır. Bu durum, örgütlerin personellerini güçlendirmek ve hizmet kalitesini artırmak adına eğitim faaliyetlerine yatırım yaptığını göstermektedir.

> *"Neleri doğru yapıyor? işte alandan sosyal hizmet uzmanlarını getirerek sosyal hizmet öğrencilerini birleştiriyorlar ve bu sayede bir bilgi aktarımı oluyor. Öğrencilerin mesleğe yönelik algılarına bir değişiklik oluyor. Hani bunları iyi yaptığını düşünüyorum işte örgütlenme konusunda iyi olduğunu düşünüyorum SHUDER' in." (K4)*

> *"Etkinlikler düzenleyerek hani daha çok. Eğitimler işte çalışmalar ne biliyim? Workshoplar düzenlenmesi deneyim aktarımının sağlanması. Hani yine onu öğrencilikle bağlantılayacağım çünkü öğrencilerin buna hani öğrencilik yıllarında temas edebilmesini hani bir araya gelmelerine sağlıyorum. Yani benim için önemli kısımı buydu." (K5)*

Olumsuz Yönler: Zorluklar ve İyileştirme Fırsatları

Katılımcıların SHUDER'e yönelik olumsuz bakış açıları, olumsuz yönler: zorluklar ve iyileştirme fırsatları kategorisi altında kodlanmıştır. Bu kategoride katılımcıların en çok ifadede bulunduğu kod, hak arayışında zorlanma: ihtiyaçlara karşı etkili hak arayışı eksikliği kodudur. Katılımcılar, mevcut örgütlerin meslek mensuplarının hakları konusunda etkili bir şekilde harekete geçmediğini ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin meslek mensuplarının haklarını savunma konusunda zorlandığını ve etkili bir hak arayışının eksik olduğunu belirtmektedir. Bu kod, örgütlerin meslek mensuplarının ihtiyaçlarına yönelik etkili bir şekilde harekete geçme konusunda yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu kod, mevcut örgütlerin hak arayışında zorlandığına dair katılımcı görüşlerini yansıtmaktadır. Bu durum, örgütlerin meslek mensuplarının haklarını koruma ve savunma konusundaki zayıf performanslarının bir eleştirisi olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların bu olumsuz yönü vurgulaması, örgütlerin bu alandaki eksikliklerini iyileştirme fırsatlarına dikkat çekmektedir.

> *"Yani insanlar hani meslekle ilgili olumsuz bir durum olduğunda şey diyor, niye bir şey yapmıyor SHUDER falan diyorlar. Yani tepki göstermekte haklılar. Bir beklentiye giriyor insanı meslek derneğinden… O noktada biraz eksik kalıyor diyebilirim. Yani hani SHUDER'in çekiciliği yok. Hani atama bekleyen bir insanın hani neden SHUDER' e üye olayım bir etkinliği, savunuculuğu yok gibi bir şeyi var yani o noktada bir çekiciliği yok." (K10)*

> *"Yani ara ara geliyorlar. Sonra uzunca bir süre görünmüyorlar. Bize gelip tamam bundan sonra böyle yanınızdayız şöyle böyle deniyor, sonra herhangi bir destek istediğimizde kesinlikle yanımızda yoklar. Yani ve ben inanarak bir de her defasında 3-4 defadır*

tekrarlanıyor. Tamam, yapalım, beraber edelim şöyle böyle. Ben de inanıyorum, hatta gidip gruplara şey yazıyorum, bak arkadaşlar işte biz üye olursak SHUDER'de, daha farklı bir çalışma yapabilir. Üye sayısı arttıkça etkinliği daha fazla olabilir, gidip üye olalım falan filan yazıyorum. Sonra gidiyorum beni hiç tanımıyorlar. Yani mesajlarıma dönülmüyor. Hiçbir arkadaşıma dönülmüyor. Sadece işte ara ara 4-5 ayda bir gelip ha öyle mi olmuş kusura bakmayın, geçmişi unutalım, bundan sonrasında beraber çalışalım deniyor ama en ufak bir şey istendiğinde yine dernek ortada yok maalesef." (K17)

Bu kategori içinde katılımcıların ifade ettiği bir diğer kod, tanıtım eksikliği: yeterli tanıtım yapılmaması olarak belirlenmiştir. Katılımcılar, mevcut örgütlerin tanıtım faaliyetlerini yetersiz bulduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin kendilerini yeterince tanıtamadığını, kamuoyuna ve meslek mensuplarına etkili bir şekilde örgütlerini anlatma konusunda eksiklik yaşandığını vurgulamaktadır. Bu kod, örgütlerin bilinirliğini artırmak, mesleki faaliyetlerini duyurmak ve destekçi bulmak için yetersiz tanıtım faaliyetlerinde bulunduğunu ifade etmektedir. Bu kod ile SHUDER'in tanıtım eksikliği konusundaki zorluklarına dair katılımcı görüşlerini yansıtılmaktadır. Bu durum, örgütlerin daha etkili bir şekilde kendilerini tanıtmaları ve meslek mensupları ile kamuoyunu bilgilendirmeleri için iyileştirme fırsatları sunmaktadır. Katılımcıların bu olumsuz yönü vurgulaması, örgütlerin tanıtım stratejilerini gözden geçirme ve güçlendirme ihtiyacına dikkat çekmektedir.

"Böyle yani ben sosyal hizmet ile ilgili bir kuruluşun, bir mesleki bir örgütü aktif olmasını tamam mı? Biraz da ön planda olmasını isterim. Ama ben şu ana kadar bunu bir aktif bir şeyini görmedim. Yani bir yaşam kendi mesleki yaşantımda mesela bunu aktifliğini falan görmedim. Belki görürsem ilerleyen süreçte mesela ben de bu derneğe üye olabilirim. Görmedim yani." (K7)

"Evet, yani şey, SHUDER' in de çok şeyleri var yani kendisini bence iyi ifade edemiyor. Üniversitelerdeki bölümlere tanıtım konusunda yetersiz kalabiliyor. Onu geçtim. Birçok hocanın SHUDER' e bakış açısı belki iyi bir olumlu yönde olmayabiliyor. Hani bunları oturup tartışmak gerekebilir, konuşmak gerekebilir yani. SHUDER' in o cenahlarla konuşması görüşmesi gerekebilir. Alanda uygulama yapan insanlara yeterince erişimi şu anda yok bence." (K15)

"SHUDER aslında. Kendini tam anlamıyla tanıtamıyor. Özellikle üye kazanım süreçlerinde." (K18)

Bu kategoride katılımcıların ifadede bulundukları bir diğer kod, erişilebilirlik sorunları kodudur. Katılımcılar, mevcut örgütlerin kolay ulaşılabilir olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin erişilebilirlik konusunda zorluklar yaşadığını, meslek mensuplarının ve diğer paydaşların örgütlerle iletişim kurmada güçlük çektiklerini vurgulamaktadır. Bu kod, örgütlerin meslek mensupları ve diğer ilgili taraflar için ulaşılabilir olma konusunda yaşadığı sıkıntıları ifade etmektedir. Mevcut örgütlerin ulaşılabilirlik sorunları yaşamasının, etkileşim ve iletişim açısından önemli bir engel teşkil ettiğini belirtmektedir. Bu durum, örgütlerin bu alandaki zorlukları aşmaları ve daha etkili bir iletişim stratejisi benimsemeleri için iyileştirme fırsatları sunmaktadır. Katılımcıların bu olumsuz yönü vurgulaması, örgütlerin erişilebilirlik konusunda daha dikkatli bir yaklaşım benimsemeleri gerektiğine işaret etmektedir.

"Yani çok o kadar çok var ki, biz neredeyse bir yıldır bir buçuk yıldır bunu yapıyoruz. Hani dediğim gibi bizim kendi aramızda kurduğumuz bir ekip vardı. Biz mesela 10 kişi, 10 arkadaş bir araya gelerek bir şeyler yapmaya çalışıyorduk ve sürekli olarak biz derneğe ulaşmaya çalışıyoruz bunca ulaşım ve iletişim açısından çok zayıf olmalarından

bahsedebilirim. Çünkü 4-5 ay boyunca biz derneğe ulaşamadık. Resmen yani ve tek başımıza değiliz." (K17)

Bu kategoride katılımcıların ifadede bulundukları bir diğer kod, mevcut üyelerin tutumu: dernek yöneticilerinin ve mevcut şube üyelerinin olumsuz davranışları kodudur. Katılımcılar, mevcut örgütler içindeki kişilerin, özellikle dernek yöneticilerinin olumsuz davranışlarıyla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgüt liderlerinin olumsuz tutum ve davranışlarının, örgüt içindeki çalışma ortamını olumsuz etkilediğini ve bu durumun karşılaşılan zorlukların bir kaynağı olduğunu vurgulamaktadır. Bu kodda, örgüt yöneticilerinin olumsuz davranışlarının, çalışanların motivasyonunu düşürebileceğini ve örgüt içindeki etkileşimleri olumsuz etkileyebileceğini ifade etmektedir. Bu kod, mevcut örgütlerdeki liderlik tutumuyla ilgili olumsuzlukların, örgüt içindeki işbirliği, motivasyon ve genel çalışma atmosferi üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, liderlik eğitimi ve yöneticilerle iletişim stratejilerinin geliştirilmesi gibi iyileştirme fırsatlarını gündeme getirmektedir. Katılımcıların bu olumsuz yönü vurgulaması, örgüt liderlerinin davranışlarının gözden geçirilmesi ve olumlu bir liderlik kültürü oluşturulması gerekliliğine işaret etmektedir.

"Ankara dışında farklı bir yerde bir bilimsel etkinlikte bir sempozyumda çalıştığım ilk yıl 2015 yılından bahsediyorum. Bir araya geldim. O dönem bir dernek yöneticisi tarafından yani benim konuşmacıya sorduğum bir soru üzerinden tabiri caizse sert bir şekilde bilgisizliğe varacak kadar bir yanıt aldım. Sonra kim olduğunu öğrendim. Sonra da dedim ki demek ki ben yine yalnız mücadele edeceğim. O zaman benim örgütlenmenin bir anlamı belki de olmayacak. (…) Böyle ön yargılı ve kaba bir üslupta ve insanların içerisinde tatsız bir deneyim yaşadım." (K1)

"Aslında hani böyle bir gerekçem ya da işte ben şu sebeple örgütlenmiyorum gibi bir kalıp yok aklımda ama o zamanların SHUDER etkinliklerinde ki bazı tavırlar beni üzmüştü. Nasıl desem bir vaka çalışması sosyal hizmet uzmanı tabi bunu tüm derneğe mal etmek çok acımasızca onun farkındayım ama hani o zaman böyle bir o etkinliklerden soğuma gelmişti ve vaka çalışmasında bir sosyal hizmet uzmanı işte birden dörde kadar bütün sosyal hizmet öğrencileri var. Bir soru soruyor demişti ki işte şu, şu nedir? Ya işte şu kişi hangi kuruma yerleştiril? O öyle dedikten sonra kimse cevap veremedi, dördüncü sınıflarda vardı, orda ben küçüktüm, daha birinci ya da ikinci sınıftaydım. Kimse cevap veremedi. Hangi kuruma olduğuna ben biraz bir tahmin yürütmek için işte el kaldırdım, söyledim, doğru cevabı da söylemiştim ama ben cevap verdikten sonra o sosyal hizmet uzmanı o gruba bağırmaya başladı. Siz bunu nasıl bilemezsiniz? Siz sosyal hizmet uzmanı değil, sosyal çalışmacı bile olamazsınız. Gibi bayağı böyle yoğun bir şiddet aslında. Yani insanların mesleki kimliklerine yönelik bir şiddet uyguladı. (K9)

Bir o ikinci de soğuma sebebimde şu lisansta iken bir proje yürütmüştük. (…) Sonrasında bir broşür hazırlamıştık ve şu an broşür hala kullanımda sıra baskısı tekrarlanıyor ve çocuğa kanser tanısı koyulan ailelere ilk verilen şey bu o broşür oluyor çünkü. (…) Büyük bir şey olmuştu. SHUDER dedi ki, bizim niye adımız olacak, adımızı niye yazmadınız bu etkinliklere demişti. Hani orada bizim çabamıza konma gibi bir şeyleri olmuştu dedim artık yani yeter. Onun etkisiyle bir şey oldu. Hani bir dahaki etkinliğe gitmeme kararı almıştım ama tabii bu belirli kişilere yönelik bir olaydı. Hani tüm derneğe mal edemem. (K9)

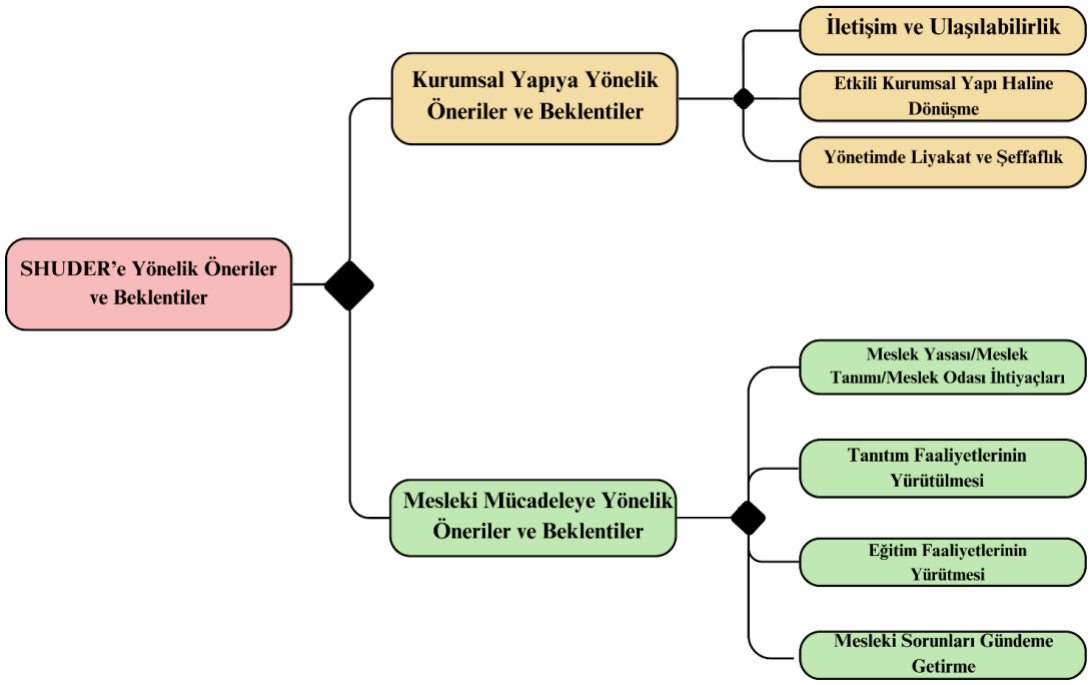
Bu kategoride katılımcıların dile getirdiği son kod, etkin koordinasyon eksikliğidir. Katılımcılar, mevcut örgütler içindeki koordinasyonla ilgili sorunlar yaşandığını ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında örgütlerin içinde etkin bir koordinasyonun olmamasının, işbirliği ve projelerin

etkili bir şekilde yönetilememesine neden olduğunu vurgulamaktadır. Bu kod, örgütlerin içsel iletişim ve iş birliği mekanizmalarının zayıf olduğunu ifade ederek, bu durumun örgüt içindeki süreçleri olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Bu kodun analizi, mevcut örgütlerin içsel koordinasyon eksikliğinin, projelerin ve faaliyetlerin etkili bir şekilde yönetilmesinde zorluklara neden olduğunu yansıtmaktadır. Bu durum, örgütlerin iç koordinasyon mekanizmalarını güçlendirmesi ve iletişim süreçlerini iyileştirmesi için bir iyileştirme fırsatı sunmaktadır. Katılımcıların bu olumsuz yönü vurgulaması, örgütlerin içsel işleyişlerinde daha etkili bir koordinasyon sağlama ihtiyacına işaret etmektedir.

> *"Az önce söylediklerimi yanlış yaptıkları zaten. Hani? Bir örgütlülük şemasından mıdır? Ya da o yılların verdiği hani o? Hareketsizlik geleneği midir ya da bunları kırma konusunda belki yeteri kadar şey almaması mıdır bilmiyorum ama yani dediğim gibi dernek olabilirsin, tamam odalaşmadın dernek olarak kaldın ama diğer meslek dernekleri. Vızır vızır işlerken seni böyle yerinde saydıran nedir? Hani her şeyden önce ya arkadaşlar hani durum böyle böyle başkalarını almış başını giderken hani çok kolay bir biçimde bir saat içerisinde bile hemen örgütleyip şeyle yaparken biz neden yapamadık? Şeklinde hani öğrenci komisyonu olsun, bütün şey üyeleri olsun bütün hatta Türkiye şubeleri genelinde olsun. Her şeyden önce bunun nedenleri üzerinde bir çalışabilirsek hani? Neyi neden yapamadığımızı bilirsek onlara uygulayacağımız tırnak içinde tedaviyi de otomatikman ortaya çıkarmış oluruz zaten." (K11)*
>
> *"Onunla da koordinasyon eksikliği olduğunu düşünüyorum yine. Yani ben ya aslında bilmiyorum, çaba gösteriliyor ama niye böyle oluyor? Bende bilmiyorum. Anlayamıyorum çünkü aslında. Örgütlenme, çünkü herkes sürekli şey diyor. Bu benim etrafımdaki herkese tüm sosyete uzmanları öğrenciler de dâhil ya da işte çalışanlar da dahil. Herkes diyor ki, işte ağzı olsa hizmet işte şöyle iyi, böyle iyi alanımız böyle korumalıyız işte bu vesaire. Ama sonra diyor ki hiç şey yapmıyor ya bu gerçekten tam olarak hani mesleki örgütlenme SHUDER' le mi alakalı bilmiyorum ama hani bu birazcık? Bizim toplumumuzda mı alakalı ya da bilmiyorum. Hani bir şey yapmak istiyorum diyor ama yapmıyor kimse bir şey." (K12)*

SHUDER'e Yönelik Öneriler ve Beklentiler

Katılımcıların SHUDER'de bulunması gereken özellikleri ve mesleki örgütlenmeye yönelik istekleri, SHUDER'e yönelik öneriler ve beklentiler teması altında toplanmıştır. Bu temada SHUDER'e yönelik sunulan öneriler ve beklentiler, kurumsal yapıya yönelik öneriler ve beklentiler ve mesleki mücadeleye yönelik öneriler ve beklentiler kategorileri altında analiz edilmiştir. Bu temaya ilişkin kod haritası Şekil 4'te görselleştirilmiştir.

Şekil 4: SHUDER'e Yönelik Öneriler ve Beklentiler Teması Kod Haritası

Kurumsal Yapıya Yönelik Öneriler ve Beklentiler

"Kurumsal Yapıya Yönelik Öneriler ve Beklentiler" kategorisinde en çok ifadede bulunduğu kodlardan biri iletişim ve ulaşılabilirlik kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlenmeden beklentilerinin aktif iletişim ve ulaşılabilirlik olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlenmenin, üyelerle etkili iletişim kurma ve onlara kolayca ulaşma kapasitesine sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kod, mesleki örgütlenmelerin üyeleriyle güçlü bir iletişim ağı kurması ve onlara kolayca ulaşılabilir olması gerektiği beklentisini yansıtmaktadır. Bu katılımcıların mesleki örgütlenmelerden daha etkili bir iletişim ve ulaşılabilirlik beklediklerini ortaya konulmaktadır. Bu noktada, örgütlerin iletişim stratejilerini gözden geçirmeleri, üyelerle daha yakın bir etkileşim içinde olmaları ve bilgi akışını güçlendirmeleri için bir öneri olarak öne çıkmaktadır. Katılımcıların bu beklentiyi vurgulaması, mesleki örgütlenmelerin üyeleriyle daha etkili bir iletişim kurma ve onlara daha iyi hizmet sunma çabası içinde olmaları gerektiğine işaret etmektedir.

> *"Sık iletişim olabilirdi. Daha iyi bir iletişimle bunu belki aşabilirdik hocam yani. Bizi bilmiyorlar deyip kenara çekilmek bence çok doğru bir yaklaşım değil ya da hani bir kez gittik, yani bir yerlere küsmek doğru bir yaklaşım değil. Bunu belki kendim için de söylemem gerekebilir. İtiraf etmem gerekebilir. Benimki belki daha spesifik özel bir şey ama eğer bir oluşum adına mücadele edeceksek yılmadan ısrarla ve kararlı bir biçimde mücadele etmemiz gerekir. Bunun paydaşları olmalıdır. Onlar işin içine daha güçlü şekilde sokulmalıdır. Bunun gibi şeyler hocam ama işin özü aslında bu mücadeleyi de müzakereyi de bırakmamaktan geçiyor diyebilirim." (K1)*

Kurumsal yapıya yönelik öneriler ve beklentiler kategorisinde katılımcıların en çok ifadede bulundukları kodlardan bir diğeri, etkili kurumsal yapı haline dönüşme kodudur. Katılımcılar, mesleki

örgütlerin kamuoyunda etkili ve söz sahibi olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlerin daha etkili bir kurumsal yapıya sahip olmalarının, toplumda daha fazla tanınmalarını ve etkileşimde bulunmalarını sağlayabileceği beklentisini yansıtmaktadır. Etkili kurumsal yapı haline dönüşme kodu, örgütlerin sadece üyeleri arasında değil, genel olarak kamuoyunda da etkili bir şekilde temsil edilmesi gerektiği düşüncesini yansıtmaktadır. Bu alt kod ile katılımcıların mesleki örgütlerden daha etkili bir kurumsal yapı beklediklerini ve bu sayede örgütlerin toplumda daha fazla etkileşimde bulunabileceklerini belirtilmektedir. Bu, örgütlerin kurumsal yapılarını güçlendirmeleri, stratejik planlamalarını geliştirmeleri ve toplumla daha aktif bir şekilde iletişim kurmaları gerektiği anlamına gelmektedir. Katılımcıların bu beklentiyi vurgulaması, mesleki örgütlerin kurumsal gelişimlerini ve dışa yönelik etkileşimlerini artırma ihtiyacına işaret etmektedir.

> *"Şu anda ülke çapında bir şeyler yapabilmek için üst düzeylere ulaşmak gerekiyor. Bir cumhurbaşkanlığına ulaşmak gerekiyor. Aile Sosyal Hizmetler bakanlığına, hani bakanlık ama hani çok bizimle bir alakası yok. Üst düzeylere ulaşması gerekiyor. Üst düzeylere ulaşarak yani aksiyonun daha kolay aksiyon alacağını düşünüyorum. Bir de sosyal hizmet öğrencilerinin ve sosyal hizmet uzmanlarının mesleğe aidiyetlerinin güçlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Pek çok sosyal hizmet uzmanı ve öğrencisinin sosyal hizmet alanın aidiyetinin olmadığını düşünüyorum. Bu nedenle öncelikle onların aidiyetlerinin güçlendirilmesi gerektiğinden, daha sonrasında ise üst düzeylerle sık sık görüşmeler yaparak böyle bir aksiyon alınmasını hani ona göre müdahaleler yapılması gerektiğini düşünüyorum." (K4)*

> *"Bence öncelikle kendi yani şey dışarıya karşı yani devlete karşı özellikle bu yasalar mevzusuna geçmeden önce kendi içerisinde dayanışması önemli olduğunu düşünüyorum. Ya kendi içinde bir birlik oluşacak ya aslında karşıya karşı kendini anlatabilirsin. O yüzden önceliğin her zaman kendi içerisi olduğunu düşünüyorum. Kendi içindeki dayanışmanın o bağın koparılması olduğunu düşünüyorum. Çünkü bizde bence bu yok. Şu an dernekte yani işte birileri birilerini biliyor, işte falan filan ama. Kimse bir şey yapmıyor, sadece lafta kalıyor. O yüzden hani aslında bir yere oturulup gerçekten bunların konuşulması lazım. Bunun belki bir raporlaştırılması lazım. Vesaire anlatabildim mi? Bence öncelik her zaman kendi içindeki dayanışma olması gerekiyor sonrasında." (K12)*

Kurumsal yapıya yönelik öneriler ve beklentiler kategorisinde katılımcıların ifadede bulunduğu kodlardan bir diğeri, yönetimde liyakat ve şeffaflık kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin liyakat ilkesine dayalı ve şeffaf bir yönetim anlayışına sahip olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlerin yönetim kademesinde liyakati öne çıkarmaları, adaletli bir yaklaşım benimsemeleri ve aynı zamanda şeffaf bir yönetim anlayışı sergilemeleri gerektiği beklentisini yansıtmaktadır. Örgütlerin içsel yapılarının adil ve şeffaf olması gerektiği düşüncesi vurgulanmaktadır. Böylece, örgütlerin yönetim kademelerinde liyakati teşvik etmeleri, karar süreçlerini şeffaf bir şekilde iletmeleri ve üyelerle açık bir iletişim sürdürmeleri gerektiği çıkarımı yapılabilir. Katılımcıların bu beklentiyi vurgulaması, mesleki örgütlerin içsel yönetim uygulamalarında iyileştirmeler yapma ihtiyacına işaret etmektedir.

> *"Ya bir kere şunu söylüyorum, çalışanlarının yöneticilerinin bir kere hakkaniyete göre seçilmesi gerekiyor. Yani bugün orada çalışabilecek ya da dernekte üye olabilecek kişilerin alanında katkıları olan kişiler olması gerektiğini düşünüyorum. Yani atanamayıp işte derneğe gelen kişilerin değil de alanda fiili olarak çalışmış kişilerin olması gerektiğini düşünüyorum." (K2)*

"Öncelikle kendisi şey, bütün o mesleki işte ayrımcılıktır onların hepsini kendi arkadaşlarımıza da meslek arkadaşlarımıza da aynı şekilde yaklaşmak." (K14)

Mesleki Mücadeleye Yönelik Öneriler ve Beklentiler

Mesleki mücadeleye yönelik öneriler ve beklentiler kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları önemli bir kod, meslek yasası/meslek tanımı/meslek odası ihtiyaçları kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin meslek yasası, meslek tanımlamaları ve meslek odası oluşturulması gibi konularda faaliyet göstermeleri gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlerin meslekleri için belirli standartlar ve düzenlemeler oluşturarak mesleklerini daha iyi tanımlamaları ve düzenlemeleri gerektiği beklentisini yansıtmaktadır. Bu alt kodun analizi, katılımcıların mesleki örgütlerden mesleklerini daha iyi düzenlemelerini ve profesyonel standartlarını belirlemelerini beklediklerini belirtmektedir. Katılımcıların bu ihtiyacı vurgulaması, mesleki örgütlerin meslekleri için daha iyi düzenlemeler ve standartlar oluşturma sorumluluğunu üstlenmeleri gerektiği anlamına gelmektedir.

"Bence temel meselesi mesleki yasanın olması. Çünkü mesleki bir yasa olduktan sonra hepsinin sırayla geleceğini düşünüyorum. Önce bizim bölümümüzün bizim adımızın bir kesinleşmesi gerekiyor. Bazı yerlerde ben iş ararken bazı yerlerde sosyal hizmet uzmanı diye aranıyor. Bazı yerlerde sosyal çalışmacı olarak aranıyor. Bir meslek yasasının olması gerekiyor. Meslek yasası olduktan sonra bizim adımızın da ondan sonra mesleki sınırlarımızın da belli olacağını düşünüyorum. İstihdam konusunda daha çok faydalanacağımızı istihdam konusunda daha kolay istihdam konusunda daha kolay çözeceğimizi düşünüyorum meslek yasası yani." (K4)

"Eee, yani dediğiniz gibi çok fazla eksiklik var. Türkiye'de sosyal hizmet alanında ama bence şu an Türkiye'deki sosyal hizmetin en büyük ihtiyacı. Eee. Şey, yani gerçekten sosyal hizmetin ne olduğunu anlatabilmek, çünkü ben bir kuruma ya da şu an çalıştığım işte bir devlet yapılanmasına gidip mesleğimi uzun uzun anlatmama rağmen a hemşire misiniz gibi bir tepkiyi bile rastladım. O yüzden başta devlet mekanizmalarının ve tabii ki hem diğer özel sektöründe buna STK da dahil devlet olarak sosyal hizmetin önemini biz çok iyi anlatmalıyız. Devlet mekanizmalarına bunu anlatmanın tek yolu da bizim. Yani meslek yasamız, meslek yasası olmadan ben çok da böyle elimizin kolumuzun bağlı olduğunu düşünüyorum. Tabi bu yasa ile birlikte odalaşmanın da olması gerekiyor. " (K16)

Mesleki mücadeleye yönelik öneriler ve beklentiler kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları kodlardan bir diğeri, tanıtım faaliyetlerinin yürütülmesi kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin tanıtım faaliyetleri düzenlemeleri gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlerin kendilerini ve faaliyetlerini daha etkili bir şekilde tanıtmaları gerektiği beklentisini yansıtmaktadır. Bu kod, örgütlerin sadece üyelerine değil, aynı zamanda genel kamuoyuna da kendilerini doğru bir şekilde tanıtmalarının önemini vurgulamaktadır. Katılımcılar mesleki örgütlerden daha etkili tanıtım faaliyetleri yapmalarını beklediklerini ortaya koymuşlardır. Bu noktada, örgütlerin halkla ilişkiler stratejilerini güçlendirmeleri, sosyal medya gibi platformları etkili bir şekilde kullanmaları ve genel olarak kendilerini daha iyi tanıtmaları gerektiği çıkarımı yapılabilir.

Katılımcıların bu talebi, mesleki örgütlerin daha fazla görünürlük elde etmeleri ve amacına uygun bir şekilde topluma hizmet vermeleri için bir öneri olarak öne çıkmaktadır.

> *"Şimdi diğer kişilerle konuştuğunda ne çıktı bilmiyorum ama kendi bakış açımdan önceliklendirme gerekirse ya adeta bir sosyal hizmet nedir, sosyal çalışma nedir? Giriş 101 seviyesinde. Bir. Yaygınlaştırma mı dersin? Artık tanıtım mı dersin, lobicilik mi dersin bilmiyorum ne olduğunu ama bir şekilde bunu yapman gerekiyor." (K11)*

Mesleki mücadeleye yönelik öneriler ve beklentiler kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları kodlardan bir diğeri, eğitim faaliyetlerinin yürütmesi kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin eğitim ve bilgi aktarımına yönelik faaliyet göstermeleri gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlerin üyelerine yönelik eğitim programları düzenlemeleri, sektördeki gelişmeleri paylaşmaları ve genel olarak bilgi transferine katkıda bulunmaları gerektiği beklentisini yansıtmaktadır. Bu alt kodun analizi, katılımcıların mesleki örgütlerden daha etkili eğitim faaliyetleri düzenlemelerini beklediklerini göstermektedir. Bu durum, örgütlerin üyelerinin bilgi düzeylerini artırmalarına yardımcı olmaları, sektördeki değişikliklere ayak uydurmalarına yardımcı olmaları ve genel olarak meslektaşlarını profesyonel olarak desteklemeleri gerektiği anlamına gelmektedir. Katılımcıların bu talebi, mesleki örgütlerin eğitim faaliyetlerine daha fazla odaklanmaları ve üyelerine bu konuda daha fazla kaynak sağlamaları gerektiği yönünde bir öneri olarak değerlendirilebilir.

> *"Yapısal olarak nasıl olmalı bu? Yani bir kere çok farklı alt komisyonlarının olması gerektiğini düşünüyorum. Hani özellikle farklı alanlarda? Çünkü hani bizim mesleğimizle çok farklı alanlarda çalışıyoruz işte engelli, yaşlı, çocuk, kadın, LGBT birey yani daha bir sürü alan var. Bu alanda da çalışan bir sürü sosyal hizmet uzmanı var. Her bir farklı alanda çalışıyor. Yani hakim değiliz açıkçası ne kadar hepsinin eğitimini almış olsak da bir alanda çalışmaya başladığında diğerlerinden uzaklaşıyorsun. İster istemez ama buna meslek içinde de ihtiyaç duyuyoruz. Yani o yüzden bununla alakalı olarak farklı alt komisyonlar kurulabilir. Biliyorum şu anda da var ama aktif değil. Yani ister istemez aktif olarak kullanılamıyor. Yani bunun aktifleşmesi sağlanabilir. Meslek örgütünde yapı olarak onun dışında yani üyelerin aktif katıldığı sadece hani mesela başkan veya seçmek için, seçim için değil de." (K10)*

Mesleki mücadeleye yönelik öneriler ve beklentiler kategorisinde katılımcıların ifadede bulundukları kodlardan sonuncusu, mesleki sorunları gündeme getirme kodudur. Katılımcılar, mesleki örgütlerin sektördeki sorunları gündeme getirme ve problemleri görünür hale getiren bir yapı olmaları gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcı ifadeleri, bu kod altında mesleki örgütlerin sektördeki zorlukları açıkça dile getirmeleri, üyelerinin karşılaştığı sorunlara çözümler bulmalarına yardımcı olmaları ve genel olarak meslek alanındaki sıkıntılara dikkat çekmeleri gerektiği beklentisini yansıtmaktadır. Bu kod, örgütlerin sektördeki zorluklara karşı aktif bir rol oynamalarının ve çözüm arayışlarına liderlik etmelerinin önemini vurgulamaktadır. Katılımcıların bu beklentisi, mesleki örgütlerin sektördeki sorunlara karşı daha proaktif bir tutum benimsemeleri ve üyelerine daha etkili destek sağlamaları gerektiği şeklinde değerlendirilebilir.

> *"Yani şöyle benim beklentim, SHUDER bir meslek örgütü ve meslek örgütü ise aslında ben bir sosyal çalışmacı olarak tüm problemlerimi onlara açabilmeliyim ve onlar da bir aksiyon alabilmeli. Bana bir somut veriyle geri dönüş yapabilmeli. Ben şu an SHUDER'*

den bunu göremiyorum. Çabalamıyorlar mı çabalıyorlar, çok güzel şeyler yapıyorlar. Kesinlikle çok desteklediğim ve takdir ettiğim bir noktada. Ancak hani somut veriye ulaşma konusunda çok yetersiz olduğunu düşünüyorum. Bu da bence meslek yasasıyla ilgili çünkü meslek yasamız olmadan hiçbir yetkili merci tarafından o kadar da ciddiye alınmayacağız." (K16)

"Yani temelde benim için bence saygınlık, eşitlik bunlar geldikten sonra zaten diğer kazanımlar da yavaş gelir diye düşünüyorum. Yavaş yavaş gelir diye düşünüyorum" (K7)

"Yani bence şu anda en büyük problem AÖF ve niteliksiz üniversitelerde açılan niteliksiz bölümler yani niteliksiz, sürekli niteliksiz sosyal hizmet uzmanı ortaya çıkması. Yani bence en büyük problem bu yani öncelikle bunu çözülmesi gerekiyor. Çünkü katlanarak gelen bir sayı var. Her sene nitelik düşüyor. (…) O yüzden biraz niteliğin özellikle akademi tarafında hem AÖF'lerin kapatılması üzerinden hem de var olan örgün eğitimlerin niteliğinin yükseltilmesi açısından yani bence en büyük problem bu şu anda buna odaklanmak." (K10)

Tartışma ve Sonuç

SHUDER'in güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyarak, mesleki örgütlenmenin gelişimine katkı sunabilecek çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlayan çalışmamızda elde edilen bulgular, katılımcıların mesleki örgütlenmeyi, mesleğin toplumsal görünürlüğünü ve kurumsal gücünü artıran bir araç olarak gördüklerini; örgütlenmenin mesleki dayanışmayı güçlendireceği ve yaptırım gücünü yükselteceği yönünde ortak bir bilinç taşıdıklarını ortaya koymaktadır Ancak SHUDER'in örgütlenme rakamları incelendiğinde örgütlenmeye yönelik olumlu bakışın genel eğilimi yansıtmadığı görülmektedir. Literatürde de değinildiği üzere 59.381 sosyal hizmet mezununun olduğu Türkiye'de Karakuş'un verilerine göre 2024 yılında örgütlü SHU sayısı 2731 kişidir (Karakuş, 2024). Bu ifade edilen sosyal hizmet mezunları noktasında %5'lik bir oranı ifade etmektedir.. Amerika Birleşik Devletleri Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NASW)'de bu oran yaklaşık %18'dir (NASW, 2024). Bununla beraber Karakuş (2008)'un paylaştığı sayılara göre bu oran 2008 yılında %36'dır. Bu bağlamıyla Türkiye'deki SHU'ların örgütlenme eğrisinde önemli bir gerilemenin olduğunu söylemek mümkündür. Bunun önemli sebeplerinden biri Türkiye vatandaşlarının kamucu ve devletçi bir yapıyı benimsemesinin ve güçlü devlet mekanizmasının zayıf sivil toplum örgütlenmesine neden olduğu gerçeğidir (Sarıbay, 2000). Sarıbay'ın belirttiği bu durum, Yaşama Dair Vakfı tarafından yapılan çalışmada (2015) kamu kurumlarının yöneticilerinin, sivil toplum örgütlerini politika yapmalarından dolayı eleştirdikleri sonucuyla anlamlı hale gelmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de sivil toplum ve odalaşamamış meslek örgütleri devletin belirlediği kısıtlı alanlarda var olmaya çalışmaktadır. Nitekim bu alanı benimsemeyen yapılar anti demokratik uygulamalara maruz kalabilmektedir. Karçal (2019)'ın SHU'larla örgütlenmeye yönelik yaptığı çalışmasında görüldüğü üzere SHU'ların mesleki örgütlenme çabalarının yönetim kademeleri tarafından siyasal bir perspektif ile değerlendirmeye alındığı ve örgütlenmek isteyen SHU'ların anti demokratik uygulamalara maruz bırakılabildikleri ortaya konulmuştur. Özellikle 12 Eylül Askeri Darbesi sonrasında zorla bastırılan toplumsal muhalefet sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin mesleki mücadele alanlarını ve emek esaslı sınıf mücadelelerini daraltan uygulamaları eski nesillere göre yeni nesil sosyal hizmet mezunlarının

daha az örgütlenmesini anlaşılır kılmaktadır. Yapısal bu unsurların yanında çalışmada da görüldüğü üzere yaşanan bazı süreçlerin (örneğin, şubelerde üyelerle yaşanan olumsuz olaylar, SHUDER'in problemleri önceliklendirmesindeki sıkıntılar vb.), örgütlenme sürecinde pasifize olmaya neden olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, örgüt içi dinamiklerin ve yönetim pratiklerinin gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının görüşlerinde hem SHUDER'in olumsuz yönlerine hem de beklentilere ilişkin temalarda ortak biçimde öne çıkan düşünce, derneğin hak arama konusunda yetersiz kalması ve mesleki yaptırım gücünden yoksun olmasıdır. SHUDER nitelik olarak bir meslek odası değil, dernek statüsünde bir yapıdadır. Meslek odası olabilmenin esası Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 135'te belirtilmiştir ve TBMM'den özel olarak yasasının olmasına tabidir. Meslek odası olamamasının bir doğal sonucu olarak da mesleki yaptırım gücüne sahip değildir. Bu durum katılımcılarda görüldüğü üzere bir hayal kırıklığına ve beklentiye neden olmaktadır. Türkiye'de toplamda 18 adet meslek odası/birliği bulunmaktadır (Avşarbey & Dilekçi, 2014). Bununla beraber odalaşmak örgütlülük ve lobicilik faaliyetleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamıyla örgütlülük oranının günümüz itibariyle %5 dolaylarında olan SHUDER'in meslek odası olabilmesi ve/veya meslek yasası oluşturabilmesi günümüz koşullarında gerçekliği mümkün olmayan bir niteliktedir. Bununla birlikte katılımcılar, SHUDER'in mesleki uygulamalarda ciddi sorunlara yol açan Açık Öğretim süreci ve meslek yasasının çıkarılmasına ilişkin önemli çalışmalar yürüttüğünü belirtmişlerdir. Ancak katılımcı beyanları dikkate alındığında, SHUDER'in bu çalışmalarını sosyal hizmet uzmanlarına yeterince duyuramadığı ya da görünür kılamadığı yönünde bir durum da ortaya çıkmaktadır.

Bununla beraber olumlu ve olumsuz yönlerde ortaya çıkan erişebilirlik olgusunun kişilerden kişilere değişmesi, SHUDER tarafından gerçekleştirilen uygulamaların ve bunlara erişebilirliğin katılımcılarca aynı şekilde değerlendirilmediğini göstermektedir. SHUDER'in toplamda 24 şubesi bulunmaktadır (SHUDER, 2025). Türkiye'nin 81 ilinde sosyal hizmet uzmanlarının görev yaptığı düşünüldüğünde, yalnızca 24 şubesi bulunan SHUDER'in her bir şubesinin birden fazla ile hizmet vermeye çalışması, erişilebilirlik sorunlarını anlaşılır kılmaktadır. Ayrıca SHUDER'in profesyonel bir hizmet sunumuna sahip olmaması ve düzenli istihdamla çalışan personel bulundurmaması nedeniyle, derneğe ulaşım genellikle mesai saatleri dışında ya da hafta sonlarında mümkün olabilmektedir. Bu durum, hem erişilebilirlik problemini hem de örgütsel düzeydeki koordinasyon eksikliğini daha görünür hâle getirmektedir.

Ayrıca, katılımcıların örgütlenmeye yönelik öneri ve isteklerinde belirginleşen tema, SHUDER'in kitleselleşmesi ve örgütlenmenin artırılmasıdır. Bu öneriler, özellikle sosyal hizmet uzmanlarının toplu bir güç oluşturarak mesleki çıkarlarını daha etkili bir şekilde savunmalarına yönelik bir çağrı niteliğindedir. Bu bağlamda, SHUDER'in kitleselleşme stratejileri ve örgütlenmeyi artırma çabalarına daha fazla odaklanmak, gelecekteki çalışmalarda bu konunun daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmasını sağlayabilir.

Sonuç olarak, bu çalışma, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki örgütlenme konusundaki düşünce ve deneyimlerine dair önemli bir bilgi sağlamaktadır. Ancak, özellikle örgüt içi süreçlerin ve yönetim pratiklerinin daha derinlemesine incelenmesi, gelecekteki araştırmalara daha fazla zemin sağlayabilir. Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki örgütlenmeye yönelik bilincinin artırılması, örgüt içi iletişim ve yönetimde iyileştirmelerin yapılması, mesleki örgütlenmenin etkin bir şekilde gerçekleşmesi ve sosyal hizmetin toplumsal etkisinin artırılması açısından kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, ileriye yönelik adımların atılması, sosyal hizmetin güçlü bir meslek olarak varlığını sürdürebilmesi ve toplumsal dönüşüme daha etkin bir şekilde katkı sağlayabilmesi için gereklidir.

Öneriler

Bu çalışmanın elde ettiği bulgularla, SHUDER'in örgütlenme stratejileri ve Türkiye'deki sosyal hizmet uzmanlarının mesleki örgütlenme konusundaki genel bakış açısı göz önüne alındığında, ileriye yönelik bir dizi öneri ortaya çıkabilir. Öneriler aşağıdaki gibidir:

- SHUDER'in, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki birlikteliğini artırmak ve örgütlenmeyi güçlendirmek adına daha etkili iletişim stratejileri geliştirmesi kritik öneme sahiptir. Katılımcıların vurguladığı ulaşılabilirlik ve koordinasyon problemleri örgütlenme önünde ciddi bir engel olması muhtemeldir. Bu bağlamda SHUDER'in daha profesyonel bir iletişim metodunu benimseyerek, aktif bir iletişim ağı inşa ederek erişilebilirliğini arttırmalıdır.
- SHUDER'in tek okul döneminde kolayca örgütlenebildiği dönem geride kalmıştır. Günümüz itibariyle Türkiye'de 70 tane sosyal hizmet lisans bölümü bulunmaktadır ve yeni nesil SHU'ların örgütlenme pratiğinin daha az olduğu rakamsal bağlamlardan anlaşılmaktadır. Bu bağlamıyla SHUDER şubelerinin olduğu iller başta olmak üzere sosyal hizmet okullarıyla aktif olarak iletişime geçerek ve kendisini tanıtarak gelecekteki örgütlenme potansiyelini arttırabilir.
- SHUDER sadece doğal üyelerine tanıtım yapmasının yeterli olmadığı katılımcılarca aktarılmıştır. Bu bağlamıyla sosyal hizmet disiplininin tanıtımına yönelik daha aktif rol oynanmasının SHUDER'in örgütlülüğünün güçlenmesine ve mesleğin tanınırlığına yönelik katkılar sağlayabilir. Bu bağlamıyla mevcut internet sitesi ve sosyal medya araçlarının güncel ve efektif olarak kullanımı önemli bir konumda bulunmaktadır.
- Mesleki problemlerin gündeme getirilmesi vurgusuna dayalı olarak, SHUDER'in yürüttüğü mesleki mücadelenin bazı katılımcılarca görülmediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamıyla yürütülen mesleki mücadele çalışmalarının aktif şekilde kamuoyuna duyurulması mesleki örgütlenmeyi güçlendirebilecektir.
- SHUDER'in olumlu yönü olarak gösterilen mesleki eğitimler düzenlemeleri aktif olarak sürdürülmeli ve daha fazla arttırılmalıdır. Bu çalışmalar, mesleki örgütlenmenin önemini vurgulayarak sosyal hizmet uzmanlarının örgüte aktif bir şekilde katılımını teşvik edebilir ve mesleki birlikteliği güçlendirebilir.

- SHUDER'e yönelik sunulan olumsuz yönlerden birisi olan şube içerisindeki olumsuz deneyimlerin örgütlenmeyi zayıflattığı görülmektedir. Üyelerin örgüt içindeki karar süreçlerine daha fazla katılımının teşvik edilmesi ve üyelerin mesleki gelişimlerine destek olacak programların düzenlenmesi önemlidir.
- Son olarak, mesleki örgütlenmeye yönelik öneri ve isteklerin ortaya çıktığı çalışmalara dayanarak, SHUDER ve benzer kuruluşlar, üyelerin beklentilerine daha iyi yanıt verebilmek ve mesleki örgütlenmeyi güçlendirebilmek adına düzenli olarak geri bildirim toplamalıdır. Bu, örgütün, üyelerinin taleplerine daha hızlı ve etkili bir şekilde cevap verebilmesine yardımcı olabilir. Tüm bu önerilerin bir araya gelmesiyle, Türkiye'deki sosyal hizmet uzmanlarının mesleki örgütlenmesinin daha sağlam bir temele dayanarak etkin bir şekilde sürdürülebilmesi mümkün olacaktır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu araştırma, Munzur Üniversitesi Etik Kurulu'ndan (Tarih:2023 Karar No: 2023/11-06) alınan etik kurul onay çerçevesinde yürütülmüştür

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

In Turkey, social work as a discipline began to institutionalise as a scientific field in 1961 with the establishment of the Academy of Social Work under the Ministry of Health and Social Assistance; this development was accompanied by efforts to organise the profession. The human rights-based nature of social work requires the protection of not only the rights of service users but also those of professionals. In this context, organisational practice is seen as a right and a professional responsibility within the social work discipline. The organisational process began at the student level in 1962, and the first example of professional institutionalisation was realised with the establishment of the Social Work Specialists Union in 1965.

However, this union was closed on 12 March 1970 during the coup d'état. The Association of Social Work Academy Graduates, established in 1972, was forced to cease its activities following the 1980 coup. This fragile history of organisation reflects the repressive attitude of Turkey's authoritarian political structure towards professional organisations.

Turkish Association of Social Workers (SHUDER), re-established in 1987 under the leadership of Hacettepe University academics, can be seen as an effort to rebuild this interrupted tradition. Especially when social work education was only offered in Ankara, SHUDER could reach students and graduates more directly, and the organisation could operate more effectively. However, the

widespread expansion of higher education in the 2000s led to the uncontrolled proliferation of social work education, significantly affecting organisational practices.

The 1999 Marmara Earthquake, the opening of a second department in 2002, and the start of negotiations with the European Union in 2005 were turning points in the spread of social work education. However, after 2006, many departments were opened without sufficient academic infrastructure, and the number of graduates increased rapidly through open education models. As of 2023, the number of social work graduating from formal and open education programmes in Turkey has reached 59.381. In contrast, SHUDER has only around 2731 members. This striking difference shows that the apparent positive perception of professional organisation is not reflected in the level of participation. This situation formed the starting point of the research and created a need to understand the attitudes, motivations, criticisms, and expectations of social worker towards SHUDER. This research was designed using qualitative research methods and a phenomenological design. The participants' experiences with SHUDER and the meanings they attributed to this organisation formed the focus of the study.

In-depth semi-structured interviews were conducted with 18 social workers selected through purposive sampling, and the data were analysed using MAXQDA 2022 software. Participants were selected based on their membership status in SHUDER, relationship types, and diversity of professional experience, to bring together different perspectives on the organisation.

Three main themes were identified as a result of data analysis: (1) the meaning of professional organisation, (2) perspectives on SHUDER, and (3) suggestions and expectations for SHUDER. In the first theme, participants defined professional organisation as based on solidarity and struggle. The solidarity dimension refers to establishing strong social bonds among colleagues, increased sharing of knowledge and experience, and the institutionalisation of mutual support. The struggle dimension, on the other hand, is related to the protection of the social prestige of the profession, the defence of professional rights, and the capacity to influence public policy through organised power. In this context, SHUDER is positioned not only as an association but also as a space for professional self-defence and collective identity.

In the second theme, positive and negative evaluations of SHUDER came to the fore. Among the positive assessments, SHUDER's creation of a space for solidarity among colleagues, its activities with structured units specific to different areas of social work, and its organisation of professional training programmes were highlighted. However, these positive qualities overshadow some of the organisation's structural difficulties. Participants stated that SHUDER is ineffective in advocating for rights, lacks publicity, is difficult to access, and has weak internal communication. In addition, it was said that adverse experiences in some branches have discouraged colleagues from joining the organisation.

Within the third theme, recommendations and expectations for SHUDER took shape in two main dimensions: expectations regarding institutional structure and professional struggle. Participants stated that SHUDER should adopt a transparent, merit-based governance approach, develop more effective communication strategies, and actively promote itself to reach new generations of social workers. In addition, making the struggles for long-term goals such as a professional law and a professional chamber more visible was considered an essential step in increasing the organisation's social impact. On the other hand, many of SHUDER's advocacy activities are not sufficiently recognised by its members, which shows the importance of communication and visibility.

The discussion section examined Turkey's historical and political context of low organisational rates. The suppression of social opposition after the 12 September military coup narrowed the civil sphere and increased distrust of professional organisations. In addition, structural problems in the development of civil society in Turkey, the public's distant approach to civil organisations, and the state's tendency to view civil organisations as a political threat limit the orientation of structures such as SHUDER.

SHUDER's efforts to provide services with only 24 branches in 81 provinces, its inability to employ professional staff, and its volunteer-based management model pose serious challenges in terms of both accessibility and sustainability. Access to the association is often only possible outside of working hours, which limits both organisational experience and institutional effectiveness. In addition to these structural limitations, participants emphasised that SHUDER's expansion should be a priority. This call reflects social workers' desire to transform their professional field as rights seekers and actors who take ownership of their work.

In conclusion, this study has examined the thoughts of social work professionals in Turkey regarding professional organisation, their experiences with SHUDER, and their expectations in a multidimensional manner. The findings show there is potential for organisation, but this potential can only be realised through strengthening visibility, access, communication, and participation mechanisms. In this context, SHUDER needs to carry out structural transformation and develop mechanisms supporting internal participation. Furthermore, it is essential to understand the motivations of the new generation of social workers towards organisation and to develop strategies that address their language and needs.

Future studies focusing on themes such as the transformation of SHUDER's representative structures, young graduates' perceptions of organisation, the democratisation of intra-professional decision-making processes, and the potential for social support for the demand for a professional chamber will contribute to both the academic field and organisational development. Ultimately, this study reminds us that professional organisation is not merely a matter of defending rights, but also a space where the profession is rebuilt from within; it emphasises the necessity of positioning social workers as active agents in strengthening this space.

KAYNAKÇA

Alptekin, K. (2016). *Başlangıçtan Bugüne ve Yarına Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Avşarbey, A., & Dilekçi, T. (2014). Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları İle İlgili Temel Tartışmalar ve İngiltere'deki Tıp Mesleği İle İlgili Uygulama. *Türk İdare Dergisi, 478*, 323-358.

Karakuş, B. (2008). Mesleki Örgütlenme. https://www.sosyalhizmetuzmani.org/m_orgut.htm

Karakuş, B. (2024). Cumhuriyetin 100. Yılında "Türkiye'de Sosyal Hizmet Uzmanı/Sosyal Çalışmacıların Durumu: İstihdam, Eğitim ve Mesleki Örgütlenme". In İ. Tomambay & A. Şeker (Eds.), *Cumhuriyetin 100. Yılında Sosyal Hizmetler ve Sosyal Çalışma* (pp. 454-551): SABEV Yayınları.

Karataş, K., & Erkan, G. (2002). *Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitiminin Tarihçesi*. Paper presented at the Sosyal Hizmet Sempozyumu 2002: Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar, Ankara.

Karçal, F. (2019). Bir Mücadele Pratiği Olarak Sosyal Hizmet Uzmanlarının Örgütlenme Deneyimleri: İstanbul İli Kapsamında Bir Analiz. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 30*(3), 909-935.

Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

NASW. (2024). Membership. https://naswla.socialworkers.org/Membership

Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

SABEV. (2024). Türkiye Sosyal Hizmetler Ve Sosyal Çalışma Andizini (Kronolojisi). https://www.sabev.org.tr/turkiye-sosyal-hizmetler-ve-sosyal-calisma-andizini-kronolojisi/

Sarıbay, A. Y. (2000). *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz*. İstanbul: Alfa.

SHUDER. (2024). Tarihçe. http://www.shuder.org/Sayfa/sosyal-hizmet-uzmanlari-derneginin-tarihcesi1656

SHUDER. (2025). Şubeler. https://www.shuder.org/

Yaşama Dair Vakıf. (2015). *Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Algı ve Yaklaşımlar*.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zubaroğlu Yanardağ, M., Karakuş, B., & Aktan, M. C. (2018). *Sosyal Hizmet Uzmanları Ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Üzerine Bir Araştırma: Sosyal Hizmet Uzmanlarının İyilik Halleri, İş Doyumları ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğine Bakışları*. Ankara: SABEV.

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makalesi / Review Article

Aileye Yabancılaşma ile İlgili Araştırmaların İncelenmesi*

Investigation of Studies on Family Estrangement

Zeynep ÇELİK[1] , Mehmet GÜVEN[2]

[1] Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, zeynepcelik@gazi.edu.tr

ORCID: 0009-0007-2014-0691

[2] Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, mehmetguven@gazi.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0134-7562

Başvuru: 10.01.2025
Kabul: 29.05.2025

Atıf:

Çelik, Z. ve Güven, M. (2025). Aileye yabancılaşma ile ilgili araştırmaların incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *36*(3), 553-570. DOI: 10.33417/tsh.1617334

ÖZ

Bu sistematik inceleme makalesi, aileye yabancılaşma konusunu ele almaktadır. Bireyin ailesinden kendi isteği ve bilinçli bir şekilde uzaklaşması olarak tanımlanan aileye yabancılaşma, fiziksel veya duygusal nitelikli olabilmektedir. Bu çalışmada aileye yabancılaşma kavramı hakkında yapılmış araştırmaların sistematik biçimde incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Ekim-Kasım 2024 tarihleri arasında Web of Science veri tabanında yapılan literatür taramasında "Family Estrangement", "Parent Estrangement", Sibling Estrangement" ve "Estranged Parent" anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Araştırmalar dahil etme kriterlerine göre değerlendirilmiş ve 31 araştırma incelemeye alınmıştır. Araştırmaların incelenmesi sonucunda elde edilen bulgularına göre araştırmaların çoğunun örneklem grubunun 0-50 katılımcı arasında olduğu, çalışma grubunun yetişkin çocuklardan oluştuğu ve araştırma yöntemi olarak da nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bulunmuştur. Yıllara göre incelendiğinde araştırmaların çoğunun son altı yıl içerisinde yapıldığı, konularına göre incelendiğinde ise en çok ele alınan konunun yetişkin çocukların aileye yabancılaşma deneyimi ve algılarının olduğu ve en az ele alınan konunun ise diğer kişilerin aileye yabancılaşma kavramına ilişkin algıları olduğu bulunmuştur. Bulgular tartışılmış ve bu doğrultuda öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Aileye yabancılaşma, kardeşe yabancılaşma, aile ilişkileri, ebeveyn çocuk ilişkisi*

ABSTRACT

This review article examines family estrangement. Family estrangement is defined as the voluntary and conscious separation of an individual from their family and can be physical or emotional. To examine studies conducted on family estrangement, a literature review was conducted between October-November 2024 using the keywords 'Family Estrangement', 'Parent Estrangement', 'Sibling Estrangement', and 'Estranged Parent' in the Web of Science database. Studies identified through the literature search were evaluated according to inclusion criteria, and 31 studies were included in the analysis. Document analysis was used. According to findings obtained, it was found that the sample size of most studies was between 0-50 participants, the study population consisted of adult children, and qualitative research methods were employed. When analyzed by year, most studies were conducted within the last six years. Analysis by topic revealed that the most frequently examined topic was adult children's experiences and perceptions of family estrangement, while the least studied area was other

*Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

family members' perspectives on family estrangement. Findings were discussed and suggestions are provided.

Keywords: *Family estrangement, sibling estrangement, family relations, parent child-relation*

GİRİŞ

Her bireyin temel ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlar fizyolojik nitelikte olabileceği gibi psikolojik nitelikte de olabilir. Sevme, sevilme ve diğerleri için değerli olduğunu hissetme bireyin temel ihtiyaçlarındandır (Glasser, 2010). Birey, diğerleri ile tutarlı ve anlamlı ilişkiler kurabilme yönünde bir güdüye sahiptir ve aidiyet eksikliği nedeniyle yoksunluk hisseder (Baumeister ve Leary, 1995). Aile bu ihtiyaçların karşılanabileceği bir ortamdır. Ancak bazı ailelerde bireyin bu ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik şartlar sunulmayabilir. Glasser'e (2010) göre bireyin ihtiyacı doyurulmadığında olumsuz duygulanım ortaya çıkar ve çeşitli düzeylerde kaygı başta olmak üzere psikolojik semptomlar meydana gelebilir. Diğer taraftan her birey ebeveynleri ile arasında farklı düzeylerde de olsa çözülmemiş duygusal bağlara sahiptir. Bu bağların yoğun olması durumu duygusal kopma (Emotional Cutoff) ile sonuçlanabilir (Bowen, 2004).

Bireyin ailesinden duygusal bağlarını koparması durumu, Bowen (2004) tarafından duygusal kopuş olarak tanımlamıştır. Duygusal bağı koparma stratejileri, marginalization, alienation ve estrangement olarak literatürde karşılık bulmaktadır (Sharp ve Dorrance Hall, 2017). Türkçe karşılığı bakımından alienation ve estrangement kavramları yabancılaşma anlamına gelirken marginalization ötekileştirme ve dışlama anlamını içermektedir (Cambridge University Press & Assessment, n.d.; Oxford University Press, n.d.).

Marjinalizasyona maruz kalan bireyi, Fitness (2005), diğer aile üyeleri tarafından reddedilen aile üyesi olarak tanımlamış ve benzetme amacıyla "kara koyun" ifadesini kullanmıştır. Araştırmacı tarafından yürütülen bir araştırmada 70 üniversite öğrencisinin %80'i ailelerinde ötekileştirilen biri olduğunu belirtmiş ve %21'i bu kişinin kendisi olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca ötekileştirildiğini ifade eden bireylerin hepsi ailelerinden çeşitli yönlerden farklı oldukları için bu durumu yaşadıklarını düşünmektedir. Katılımcıların farklı olduklarına ilişkin düşünceleri ebeveyn ve kardeşlerin yorumları ile güçlenmiştir. Alienation, çocuğun bir ebeveynine karşı, gerçek deneyiminden uzak, ısrarcı şekilde öfke, korku gibi olumsuz duygu ve davranışlarının gözlemlenmesi durumudur (Kelly ve Johnston, 2001). Aynı araştırmacılara göre, çocuğun, tereddütsüz biçimde reddettiği ebeveyn genellikle çocuğuna yönelik istismar girişimi olmamıştır ve çocuğun ebeveyni ile ilgili algıları önemli ölçüde çarpıtılmıştır. Gardner (1985) ise Ebeveyn Yabancılaştırma Sendromunu (Parental Alienation Syndrome) tanımlamıştır. Bu sendrom, bir ebeveynin diğer ebeveyne ilişkin çocuğunun beynini yıkaması da dahil olmak üzere bilinçli ve bilinçdışı faktörleri de içeren çocuğun ebeveynine karşı bir suçluluk duymadan nefret etmesidir. Family Estrangement anlamına gelen aileye yabancılaşma kavramı ise, bireyin bir ya da daha fazla aile üyesinden aralarındaki gerilimi azaltma amacıyla kendi isteği ile fiziksel veya duygusal anlamda uzaklaşması durumu olmakla birlikte temelde duygusal ve fiziksel olmak üzere iki tür yabancılaşma olsa da döngüsel şekilde yabancılaşma deneyimini yaşanabilmektedir (Agllias, 2016a).

Scharp (2016), aileye yabancılaşma kavramının üç yaklaşım ile açıklandığını belirtmiştir. Bu yaklaşımlardan ilki Bowen tarafından tanımlanmış olan duygusal kopma kavramıdır. Bowen (2004),

duygusal kopuşu, bireyin ebeveynleriyle çözülmemiş duygusal bağlarını yönetme biçimi olarak belirtmiş ve kendini izole etme, fiziksel kaçış ya da duygusal ve fiziksel kaçışın birleşimi ile ele almıştır. İkinci yaklaşımda ise Carr vd. (2015) tarafından ele alınmış olan iletişim durumunu temel almaktadır. Carr vd. (2015) göre yabancılaşma sözlü iletişimin yokluğunu içermektedir ve yabancılaşmayı anlamak için de iletişimsel bir perspektif almak önemlidir. Üçüncü yaklaşım ise yasama sistemidir. Sharp (2016), bu yaklaşımının bağlamının daha çok boşanma ve boşanma sonrası ebeveyn çocuk ilişkileri ile sınırlı ve bir ebeveynin çocuğuna diğer ebeveynine karşı yabancılaştırmasına odaklı olduğunu belirtmiştir.

Agllias (2011) tarafından aile üyeleri arasındaki yüksek şiddetli ve devamlı çatışmalar nedeniyle ortaya çıkan fiziksel mesafe ve sevgi kaybı olarak tanımlanan aileye yabancılaşma kavramında birey ailesinden uzaklaşma sürecinde aktif rol oynamaktadır. Aileye yabancılaşma belirsiz bir kayıp durumudur. Aileye yabancılaşma nedeni, süresi ve uzlaşma ihtimali bilinmediği ve sosyal faktörlerin de etkisi ile aile üyeleri kafa karışıklığı yaşayabilir. Bu durum mahrum bırakılmış yas (disenfranchised grief) ile sonuçlanmaktadır (Agllias, 2011). Yabancılaşma sürecinin sekiz bileşeni bulunmaktadır (Sharp, 2019). İletişimin kalitesi, iletişimin miktarı, fiziksel mesafe, duyguların varlığı/yokluğu, olumlu/olumsuz duygulanım, uzlaşma/aile olma arzusu, rol karşılıklılığı ve yasal eylem bu bileşenlerdendir. Bu bileşenler birleşerek yabancılaşma sürecinin bütününü oluşturmaktadır. Bileşenlerin belirginlik ve deneyimleme düzeylerinin birleşiminin, yabancılaşma derecesini gösterdiği öne sürülmüştür.

Fiziksel, duygusal, döngüsel yabancılaşma Agllias (2016a) tarafından tanımlanmıştır. Fiziksel yabancılaşma durumunda fiziksel temas kesilebilir ya da yok olabilir, sınırlı bir etkileşim söz konusudur. Duygusal yabancılaşma deneyimleyen aile üyeleri, zorunlu durumlarda bir araya gelebilir ancak bu beraberliklerde gerilim artar, pasif agresif veya kaçınma davranışları görülebilmektedir. Döngüsel yabancılaşma ise ilişkinin fiziksel yabancılaşma, duygusal yabancılaşma ve uzlaşma üçgeni içinde gidip gelmesidir.

Aileye yabancılaşma kavramı ile yapılan araştırmalar genellikle ebeveyn ve yetişkin çocuklarını temel almış olsa da kardeşe yabancılaşma kavramı da bulunmaktadır. Kardeşler arasındaki temas, iletişim ve ilişki kalitesindeki durgunluk ve uzaklık kardeşe yabancılaşma olarak açıklanmaktadır (Blake v.d., 2022). Araştırmacılar, bu yabancılaşma durumunun, kardeş kayırması, istismar, çatışmaların ve ebeveyne yabancılaşmanın nedeni olabileceğini ortaya koymuştur. Kardeşe yabancılaşmaya ilişkin risk faktörleri arasında yarı/tam üveylik, 18 yaşına kadar olan dönemin en az yarısında birlikte ikamet etmeme ve çok sayıda kardeşe sahip olma bulunmaktadır (Hank ve Steinbach, 2023).

Aileye yabancılaşma kavramının yeni sayılabilecek bir çalışma konusu oluşu ve henüz Türkiye'de çalışılmamış olması nedeni ile bu kavram hakkında yapılan araştırmaların incelenmesi ilgili alanyazına ilişkin bilgilendirici ve gelecekteki araştırmalara katkı sağlayıcı olması bu araştırmanın önemini göstermektedir. Bu araştırmanın amacı aileye yabancılaşma kavramı hakkında yapılmış

araştırmaların incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Aileye yabancılaşma araştırmalarının yıllara göre dağılımı nasıldır?
- Aileye yabancılaşma araştırmalarının kullanılan araştırma yöntemlerine göre dağılımı nasıldır?
- Aileye yabancılaşma araştırmalarının örneklem büyüklüklerine göre dağılımı nasıldır?
- Aileye yabancılaşma araştırmalarının çalışma gruplarına göre dağılımı nasıldır?
- Aileye yabancılaşma araştırmalarının konu ve başlıca sonuçlarına göre dağılımı nasıldır?

YÖNTEM

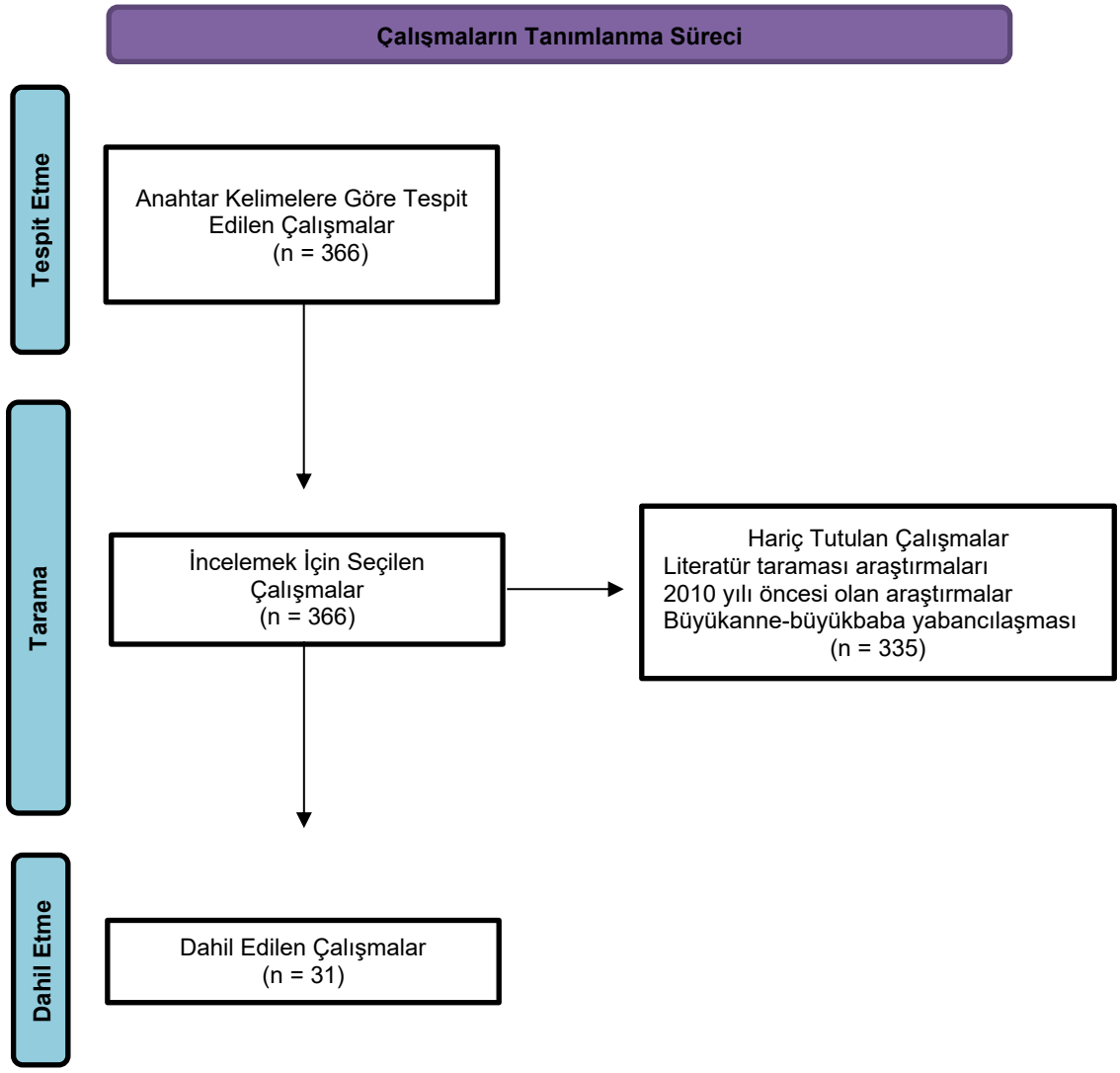
Bu araştırma aileye yabancılaşma kavramı hakkında yapılmış araştırmaların incelendiği bir sistematik derleme araştırmasıdır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, nitel araştırmalardaki bir veri toplama yöntemidir (Creswell, 2013). Bu analiz yöntemi dokümanların incelenip değerlendirildiği sistemli bir işlemdir (Bowen, 2009). Bu doğrultuda bu araştırmada aileye yabancılaşma kavramı ile ilgili araştırma makaleleri incelenmiştir.

Araştırmaya dahil edilebilecek araştırmalara Ekim-Kasım 2024 tarihleri arasında Web of Science veri tabanı kullanılarak “Family Estrangement”, “Parent Estrangement”, Sibling Estrangement” ve “Estranged Parent” anahtar kelimeleri kullanılarak ulaşılmıştır. Ulaşılan 366 araştırmadan, literatür taraması araştırmaları, 2010 yılı öncesi olan araştırmalar ve büyükanne-büyükbaba yabancılaşmasını içeren araştırmalar hariç tutularak geri kalan 31 araştırma incelemeye dahil edilmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan Araştırma Sınıflama Formu kullanılmıştır. Araştırma Sınıflama Formu incelenen araştırmaların yıllara göre dağılımı, kullanılan araştırma yöntemi, örneklem büyüklüğü, çalışma grubu, araştırmaların konuları ve başlıca sonuçları değişkenlerini içermektedir.

Bu çalışmaya dahil edilen araştırmalarda incelenmesi amaçlanan değişkenlere göre kategoriler oluşturulmuştur. Elde edilen veriler ilişkili olduğu kategorilere yerleştirilmiştir. Her bir kategoride bulunan araştırma sayısı ve yüzdelikler hesaplanarak rapor haline getirilmiştir. Aşağıda sunulan Şekil 1’de sistematik derlemeye yönelik PRISMA şemasına (Page vd., 2021) yer verilmiştir.

Şekil 1: PRISMA Şeması

BULGULAR

Çalışma kapsamında incelenen araştırmaların yılına, araştırma yöntemine, örneklem büyüklüğüne, çalışma grubuna, konu ve sonuçlarına göre dağılımları aşağıda sırasıyla verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaların Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	*f*	%
2010	0	0
2011	1	3
2012	0	0
2013	1	3
2014	1	3
2015	4	13
2016	2	6
2017	1	3
2018	3	10

Tablo 1: Araştırmaların Yıllara Göre Dağılımı (Devamı)

Yıllar	*f*	*%*
2019	1	3
2020	4	13
2021	2	6
2022	6	19
2023	3	10
2024	2	6
Toplam	31	100

Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırmaların yıllara göre dağılımları incelendiğinde araştırmaların %19 ile 2022 yılında (f = 6), %13 ile 2015 ve 2020 yılında (f = 4), %10 ile 2018 ve 2023 yılında (f = 3), %6 ile 2016, 2021 ve 2024 (f = 2) yılında, %3 ile 2011, 2013, 2014, 2017 ve 2019 yılında (f = 1) yayınlandığı görülmektedir. 2010 ve 2012 yıllarında yayınlanmış bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Tablo 2: Araştırmaların Yöntemine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	*f*	*%*
Nitel	22	71
Betimsel	4	13
İlişkisel	4	13
Karma	1	3
Toplam	31	100

Tablo 2'de görüldüğü üzere incelenen araştırmaların %71'i nitel (f = 22), %13'ü betimsel (f = 4), %13'ü ilişkisel (f = 4) ve %3'ü karma (f = 1) desen ile yapılmıştır.

Tablo 3: Araştırmaların Örneklem Büyüklüğüne Göre Dağılımı

Örneklem Büyüklüğü	*f*	*%*
0-50	15	48
50-500	8	26
500+	8	26
Toplam	31	100

Tablo 3'te görüldüğü üzere incelenen araştırmaların %48'i 0-50 arası katılımcı (f = 15), %26'sı 50-500 arası katılımcı (f = 8), %26'sı 500 ve üzeri katılımcı (f = 8)ile yürütülmüştür.

Tablo 4: Araştırmaların Çalışma Grubuna Göre Dağılımı

Çalışma Grubu	*f*	*%*
Yetişkin Çocuklar	13	42
Ebeveynler	9	29
Hem ebeveyn hem yetişkin çocuklar	6	19
Diğerleri	3	10
Toplam	31	100

Tablo 4'de görüldüğü üzere incelenen araştırmaların %42'si yetişkin çocuklar (f = 13), %29'u ebeveynler (f = 9), %19'u hem ebeveyn hem yetişkin çocuklar (f = 6) ve %10'u diğerleri (f = 3) üzerine yapılmıştır. Diğerleri olarak belirtilen araştırmalar diğer aile üyelerini ve yabancılaşma deneyimi olmayan bireyleri kapsamaktadır.

Tablo 5. Araştırmaların Konu ve Başlıca Sonuçlarına Göre Dağılımı

Konu	*f*	%	Sonuçlar
Yabancılaşma Nedenleri	7	23	Ebeveynin kötü muamelesi, istismarı ve ilgisizliği (Scharp vd., 2015) Rahatlama ve alan yaratma amacı (Agllias, 2018) Çocukların sakıncalı ilişkileri ve haklılık duyguları, ebeveynin zarar verici davranışları (Carr vd., 2015) Değer farklılıkları (Gilligan, 2015) Anlaşmazlıklar (Conti, 2015) İstismar, kötü ebeveynlik ve ihanet (Agllias, 2016b) Değer ve beklenti ihlali (Gilligan vd., 2022)
Yabancılaşma Sıklığı	1	3	Katılımcıların %43,5'i bir yabancılaşma yaşadığını ve bu katılımcıların %39'u çekirdek ailesinden %61'i ise geniş aile üyelerinden yabancılaştığını bildirmiştir (Conti, 2015).
Kardeşe Yabancılaşma Nedenleri	2	6	Kardeş kayırması, istismar, çatışmalar, ebeveyne yabancılaşma (Blake, 2022) Yarı/tam üveylik, 18 yaşının en az yarısında birlikte kalmama ve çok sayıda kardeşe sahip olma (Hank ve Steinbach, 2023).
Yetişkin Çocukların Deneyimleri	8	26	Önemli bir kayıp olarak algılama, ailenin avantajlarını özleme, yabancılaştıkları kişiyi özlememe, durumu korumaya çalışma (Agllias, 2018) Olumsuz duygulanımın 18 aydan 10 yıla kadar süren bir dönem sonrasında daha az belirgin olması, sınırlı iletişim devam ettiğinde öfkelenme (Melvin ve Hickey, 2022) Yabancılaşmanın bağımsızlık olarak tanımlanması, taşıması çok ağır bir etiket olması (Costa vd.,2020a) Ekonomik ve sosyal uygulamaların azlığı, güvencesiz ve değişken deneyimlerden etkilenme (Costa vd.,2020b) Yabancılaşmanın gizli tutulması, diğerleri tanıklık ettiklerinde, sorulduğunda, yarar sağlayacaksa açıklama yapılması (Scharp, 2016) İletişim kurma korkusu, iletişimsizlik nedeniyle üzüntü duyma, iletişimsizlik için minnettarlık, hoş karşılanan iletişim ve yeniden bağ kurma baskısı, hoş karşılanmayan iletişim ve yeniden bağ kurma baskısı, yanıt konusunda kafa karışıklığı ve mesafe kararının yeniden onaylanması (Sharp, 2021) Psikolojik iyi olma açısından hem olumlu hem de olumsuz deneyim (Elizabeth, 2021) Belirsizliği tanımlama konusunda ebeveyn sevgisi, kimlik, güvenlik, istismar döngüsü, kendilik ve ağ belirsizlikleri temaları (Scharp ve McLaren, 2018),
Ebeveynlerin Algıları	4	13	Değersizleştirilme, sosyal damgalanmaya maruz kalma, kronik kayıp, travmatik yas ifadeleri (Agllias, 2013) Ebeveyn reddi, ilişkisel değersizlik olarak tanımlama (Agllias, 2015) Annelerin olumsuz koşullarda genellikle ayrılmış çocuklarıyla barışmaması, değer ve beklenti ihlali (Gilligan vd., 2022) Annelerin yabancılaşma için içsel atıfları destekleme olasılıklarının, dışsal atıflara göre daha düşük olması (Schoppe-Sullivan vd., 2023)

Tablo 5. Araştırmaların Konu ve Başlıca Sonuçlarına Göre Dağılımı (Devamı)

Konu	*f*	%	Sonuçlar
Aile Üyelerinin Kavrama Yönelik Algıları	2	6	Yabancılaşmış aile ilişkilerinin ideal olduğu, devam eden yabancılaşmaları hakkında kararsızlıkları, kolayca anlaşılabilir bir durum olmadığı (Allen & Moore, 2017) Sıkışmış hissetme nedeni olarak haberci olma isteği, bilgi talebi ve yabancılaşmış ebeveyn-çocuk ikilisi hakkında olumsuz konuşmalar (Scharp, 2020)
Kavrama İlişkin Algı	1	3	Yabancılaşmış yetişkin çocuğa ilişkin olumsuz ve olumlu stereotipler, yabancılaşmış ebeveyne ilişkin olumsuz değerlendirmelerin bulunması (Rittenour vd., 2018).
Terapötik Destek	4	13	Öyküsel terapi müdahalesini bibliyoterapi ve yeniden yapılandırıcı anlatısında aracı olarak Kur'an okuma ile birleştirilerek Müslüman ebeveyne yönelik bir vaka araştırması gerçekleştirilmiş, ebeveynin dışsallaştırma süreci olumlu yönde etkilenmiştir (Ali, 2022) Danışanlar, soğuk veya tepkisiz bir terapötik ilişki yaşadıklarında, yabancılaşmanın nedenleri ve sonuçları yeterince ele alınmadığında, anlaşılmadığında, danışmanlık yararsız olarak deneyimlenmiştir (Blake vd., 2022) Danışanlar, aile ilişkileri hakkında kendi kararlarını verme konusunda desteklendiğinde, içgörü ve anlayış geliştirip hayatlarında ilerleme kaydetmektedir (Blake vd., 2020) Yabancılaşmış aile üyelerini yeniden bir araya getirmek için bilişsel-davranışçı tekniklerini ve aile sistemleri stratejisi ile birleştiren bütünleşik bir yaklaşım, değişimi kolaylaştırmak için somut bir mekanizma sağlar (Dattilio ve Nichols, 2011).
Diğer Değişkenler ile İlişkisi	4	13	Aile yabancılaşması ile bireylerin psikolojik iyilik hali arasında oldukça anlamlı negatif ilişki; bir ebeveyne veya bir kardeşe yabancılaşma yaşam memnuniyeti ile eşit derecede güçlü negatif ilişkili olduğu hem ebeveyn hem de kardeşe yabancılaşma durumunda bu ilişkinin önemli ölçüde daha büyük olduğu (Hank vd., 2024) Yabancılaşmanın devam ettiği ailelere göre yabancılaşmayı çözmüş ailelerdeki ebeveynlerin bağlanma güvenliği daha yüksek olduğu (Coleman vd.,2022) En kopuk ebeveyn-çocuk ilişkisinin en yüksek depresyon belirtileri ile ilişkili olduğu, yabancılaşmış ebeveyn çocuk ilişkisi diğer çocukla olan sıkı bağların psikolojik faydaları azalttığı (Li ve Zhang, 2023) Son 12 ayda en az bir yetişkin çocukla iletişimin olmaması boşanmanın ebeveynin zihinsel sağlığı üzerindeki olumsuz etkisini artırdığı (Lin vd., 2024)

Tablo 5'te görüldüğü üzere araştırmaların %23'ü yabancılaşma nedenleri konusunda yapılmıştır (f = 7). Bu konudaki araştırmaların genel sonuçlarına bakıldığında yabancılaşmanın nedenleri arasında yetişkin çocuklar açısından ebeveynin kötü muamelesi, istismarı, ilgisizliği (Scharp vd., 2015), ihaneti (Agllias, 2016), rahatlama ve alan yaratma isteği (Agllias, 2018), ebeveynin zarar verici davranışları (Carr vd., 2015) ve anlaşmazlık (Conti, 2015) bulunmaktadır. Ebeveynler açısından ise çocukların sakıncalı ilişkileri ve haklılık duyguları (Carr vd., 2015), değer farklılıkları (Gilligan, 2015), değer ve beklenti ihlali (Gilligan vd., 2022) bulunmaktadır.

Araştırmaların %3'ü yabancılaşma sıklığı (f = 1) konusunda yapılmıştır. Bu konuda yapılan araştırmanın bulgularına göre katılımcıların %43,5'i bir yabancılaşma yaşadığını belirtmiştir. Yabancılaşma yaşadığını belirten katılımcıların %39'u çekirdek ailesinden bir veya daha fazla kişi ile %61'i ise geniş aile üyelerinden yabancılaştığını bildirmiştir (Conti, 2015).

Araştırmaların %6'sı kardeşe yabancılaşma (f = 2) konusundadır. Bu konudaki araştırmaların genel sonuçlarına bakıldığında kardeşler arası yabancılaşmaya kardeş kayırması, istismar, çatışmaların ve ebeveyne yabancılaşma neden olabilmektedir (Blake, 2022) ve yarı/tam üveylik, 18 yaşının en az yarısında birlikte kalmama ve çok sayıda kardeşe sahip olmak yabancılaşmanın önünü açan etmenlerdir (Hank ve Steinbach, 2023).

Araştırmaların %26'sını yetişkin çocukların deneyimleri (f = 8) konusu oluşturmaktadır. Bu konudaki araştırmaların bulgularına göre yabancılaşmayı deneyimleyen yetişkin çocuklar, bu durumu önemli bir kayıp olarak görmekte, ailenin avantajlarını özlemekte, yabancılaştıkları kişiyi özlememekte, durumu korumayı araştırmakta (Agllias, 2018) ve 18 aydan 10 yıla kadar süren bir dönem sonrasında olumsuz duygulanımları azalmakta ve iletişim halinde öfkelenmektedir (Melvin ve Hickey, 2022). Yetişkin çocuklar, yabancılaşmayı taşıması zor bir etiket ve bağımsızlık olarak tanımlamayı tercih etmekte (Costa vd., 2020a), ekonomik ve sosyal uygulamaların azlığı, güvencesiz ve değişken deneyimlerden etkilenmektedir (Costa vd.,2020b). Bununla beraber yabancılaşmayı gizli tutup yalnızca sorulduğunda ve eğer yarar sağlayacaksa açıklama yapmaktadırlar (Scharp, 2016). Yabancılaşma ile ilişkili, iletişim kurma korkusu, iletişimsizlik nedeniyle üzüntü duyma, iletişimsizlik için minnettarlık, hoş karşılanan iletişim ve yeniden bağ kurma baskısı, hoş karşılanmayan iletişim ve yeniden bağ kurma baskısı, yanıt konusunda kafa karışıklığı ve mesafe kararının yeniden onaylanması temalarında değişken davranışları bulunmaktadır (Sharp, 2021). Yetişkin çocukların psikolojik iyi olma açısından hem olumlu hem de olumsuz deneyimi bulunmaktadır (Elizabeth, 2021). Yetişkin çocukların yaşadıkları belirsizliği tanımlama konusunda ebeveyn sevgisi, kimlik, güvenlik, istismar döngüsü, kendilik ve ağ belirsizlikleri temaları (Scharp ve McLaren, 2018) ortaya çıkmıştır.

Araştırmaların %13'ünde ebeveynlerin algıları (f = 4) konusu ele alınmıştır. Bu konuyu ele alan araştırmaların bulgularına göre çocuğu yabancılaşmış ebeveynler, değersizleştirilme, sosyal damgalanmaya maruz kalma deneyimi yaşamakta, kronik kayıp, travmatik yas ifadeleri bulunmakta (Agllias, 2013), bu durumu ebeveyn reddi ve ilişkisel değersizlik olarak tanımlamaktadır (Agllias, 2015a). Annelerin yaşadıkları olumsuz koşullarda genellikle ayrılmış çocuklarıyla barışmadığı (Gilligan vd., 2022) ve yabancılaşma için içsel atıfları destekleme olasılıkları, dışsal atıflara göre daha düşük olduğu (Schoppe-Sullivan vd., 2023) sonuçlarına varılmıştır.

Araştırmaların %6'sı aile üyelerinin aile yabancılaşmasına yönelik algıları (f = 2) konusundadır. Bu konudaki araştırmaların bulgularına göre aile üyeleri yabancılaşmış aile ilişkilerinin ideal olduğunu, devam eden yabancılaşmaları hakkında kararsızlıklarını, kolayca anlaşılabilir olmadığını belirtmiş (Allen & Moore, 2017) ve yaşadıkları sıkışmışlık hislerinin nedenlerinin haberci olma isteği, bilgi talebi ve yabancılaşmış ebeveyn-çocuk ikilisi hakkında olumsuz konuşmalar (Scharp, 2020) olduğu bulunmuştur.

Kavrama ilişkin algı (f = 1) araştırmaların %3'ünü oluşturmaktadır. Bu konuda ele alınan araştırma incelendiğinde yabancılaşma durumunun dışında kalan kişilerin yabancılaşmış yetişkin çocuğa ilişkin hem olumsuz hem de olumlu yargıları bulunurken yabancılaşmış ebeveyne ilişkin ise olumsuz değerlendirmelerinin bulunduğu (Rittenour vd., 2018) görülmüştür.

İncelenen araştırmaların %13'ünü terapötik destek (f = 4) konusunu ele alan araştırmalar oluşturmaktadır. Bu konuyu ele alan araştırmaların bulguları incelendiğinde çocuğu yabancılaşan bir babaya yönelik öyküsel terapi müdahalesini bibliyoterapi ve yeniden yapılandırıcı anlatısında aracı olarak Kur'an okuma ile birleştirilerek müdahale gerçekleştirilmiş ve bu müdahale ebeveynin dışsallaştırma sürecini olumlu yönde etkilemiştir (Ali, 2022). Ailelerine yabancılaşmış danışanlara göre yararsız danışma sürecinde soğuk veya tepkisiz bir terapötik ilişki yaşadıkları, yabancılaşmanın nedenleri ve sonuçları yeterince ele alınmadığı ve anlaşılmadığı ortaya konulmuştur (Blake vd., 2022). Olumlu bir psikolojik destek sürecinde ise danışanlar, aile ilişkileri hakkında kendi kararlarını verme konusunda desteklendiğinde, içgörü ve anlayış geliştirip hayatlarında ilerleme kaydettiği bulunmuştur (Blake vd., 2020). Yabancılaşmış aile üyelerini yeniden bir araya getirmek için bilişsel-davranışçı tekniklerini ve aile sistemleri stratejisi ile birleştiren bütünleşik bir yaklaşımının değişimi kolaylaştırmak için somut bir mekanizma sağladığı sonucuna varılmıştır. (Dattilio ve Nichols, 2011).

Yabancılaşma kavramının diğer değişkenler ile ilişkisi (f = 4) konusu araştırmaların %13'ünü oluşturmaktadır. Bu konudaki araştırmaların bulguları incelendiğinde aile yabancılaşması ile bireylerin psikolojik iyilik hali arasında oldukça anlamlı negatif ilişki bulunmuş ve bir ebeveyne veya bir kardeşe yabancılaşma yaşam memnuniyeti ile eşit derecede güçlü negatif ilişkiler sergilerken, her iki bağa da yabancılaşma ilgili katsayının önemli ölçüde daha büyük olduğu bulunmuştur (Hank vd., 2024). Diğer bir bulgu ise yabancılaşmanın devam ettiği ailelere göre yabancılaşmayı çözmüş ailelerdeki ebeveynlerin bağlanma güvenliğinin daha yüksek olduğudur (Coleman vd.,2022). Kuşaklar arası ilişkilerin kalıplarının yaşlı ebeveynlerin depresif belirtileriyle ilişkisinin incelendiği araştırmada en uzak ebeveyn-çocuk ilişkisinin en yüksek depresyon belirtileri ile ilişkili olduğu ve yabancılaşmış ebeveyn çocuk ilişkisinin diğer çocukla olan sıkı bağların sağladığı psikolojik faydaları azalttığı bulunmuştur (Li ve Zhang, 2023). Elli yaşından sonra gerçekleşen boşanma deneyimi bulunan ebeveynlerin çocuklarıyla kopukluk durumlarının depresif belirtileri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada ise son 12 ayda en az bir yetişkin çocukla iletişimin olmaması, boşanmanın ebeveynin zihinsel sağlığı üzerindeki olumsuz etkisini arttırmaktadır (Lin vd., 2024).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada aileye yabancılaşma kavramı ile ilgili yapılmış araştırmalar sistematik derleme yöntemi ile incelenmiştir. Araştırmada dahil etme ve hariç tutma kriterlerine göre belirlenen 31 araştırma incelenmiştir. Araştırmalar, yılına, yöntemine, örneklem büyüklüğüne, çalışma grubuna, konu ve sonuçlarına göre değerlendirilmiştir.

Yıllara göre araştırmalar incelendiğinde araştırmaların %19'u 2022 yılında (f = 6), %13'ü 2015 ve 2020 yılında (f = 4), %10'u 2018 ve 2023 yılında (f = 3), %6'sı 2016, 2021 ve 2024 (f = 2) yılında, %3'ü 2011, 2013, 2014, 2017 ve 2019 yılında (f = 1) yayınlandığı ve 2010 ve 2012 yıllarında bu konuda hiçbir araştırma yayınlanmadığı sonucuna varılmıştır. Araştırmaların büyük çoğunluğu son altı yıl içerisinde yapılmıştır. Bu durum, aileye yabancılaşma kavramının son yıllarda dikkat çeken bir kavram olduğunu göstermektedir.

Yöntemine göre araştırmalar incelendiğinde araştırmaların %71'i nitel (f = 22), %13'ü betimsel (f = 4), %13'ü ilişkisel (f = 4) ve %3'ü karma (f = 1) desen ile yapıldığı bulunmuştur. İncelenen araştırmaların büyük bir çoğunluğunda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmalarda yabancılaşma kavramına ilişkin algılar ve deneyimler incelenmiştir. Betimsel ve ilişkisel araştırmalar toplam araştırmalar içerisinde %26'lık bir yüzdeye sahiptir.

Örneklem büyüklüğüne göre incelendiğinde araştırmaların %48'i 0-50 arası katılımcı (f = 15), %26'sı 50-500 arası katılımcı (f = 8), %26'sı 500 ve üzeri katılımcı (f = 8) ile yürütüldüğü bulunmuştur. İncelenen araştırmaların yarısına yakınını 50 katılımcıya kadar olan araştırmalar oluşturmaktır. Bu durumun en temel nedeni araştırmaların büyük çoğunluğunda nitel araştırma yöntemlerinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışma grubuna göre incelendiğinde araştırmaların %42'si yetişkin çocuklar (f = 13), %29'u ebeveynler (f = 9), %19'u hem ebeveyn hem yetişkin çocuklar (f = 6) ve %10'u diğerleri (f = 3) üzerinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Diğerleri olarak belirtilen araştırmalar diğer aile üyelerini ve yabancılaşma deneyimi olmayan bireyleri kapsamaktadır. İncelenen araştırmaların yarısına yakını yetişkin çocukların algılarına göre yapılmış olup bu kavrama ilişkin en az çalışılmış grup ise diğerleridir.

Ele aldıkları konular bağlamında incelendiğinde araştırmaların %23'ünü yabancılaşma nedenleri (f = 7), %3'ünü yabancılaşma sıklığı (f = 1), %6'sını kardeşe yabancılaşma (f = 2), %26'sını yetişkin çocukların deneyimleri (f = 8), % 13'ünü ebeveynlerin algıları (f = 4), %6'sını aile üyelerinin aile yabancılaşmasına yönelik algıları (f = 2), %13'ünü terapötik destek (f = 4), %3'ünü kavrama ilişkin algı (f = 1) ve %13'ünü yabancılaşma kavramının diğer değişkenler ile ilişkisi (f = 4) konularının oluşturduğu bulunmuştur. Ele alınan konu bakımından en büyük yüzdeliği yetişkin çocukların deneyimleri oluşturmaktadır. En azını ise yabancılaşma sıklığı ve kavrama ilişkin algı oluşturmaktadır.

Aileye yabancılaşma kavramına ilişkin araştırmalar incelendiğinde sıklıkla yetişkin çocukların ve ebeveynlerinin yabancılaşmaya ilişkin deneyimlerinin araştırıldığı görülmüştür. Buna yönelik yapılan araştırmaların da büyük bir çoğunluğu nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yürütülmüştür. Aileye yabancılaşma kavramının diğer değişkenlerle ilişkisi veya sıklığına yönelik yapılmış araştırmalar daha az sayıdadır. Kavramın daha iyi anlaşılması ve açıklanması adına nicel araştırmalar da yapılması önerilebilir.

Belirlenen anahtar kelimelere göre alanyazın incelemesi sonucunda bu konuda Türkiye'de yapılan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Türkiye'de aileye yabancılaşma kavramının nasıl algılandığına,

aileye yabancılaşma yaygınlığına ve yabancılaşmanın nasıl deneyimlendiğine ilişkin verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin çoğunlukla toplulukçu bir kültür olması (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2017) da elde edilecek verileri daha da değerli kılmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'de aileye yabancılaşmaya ilişkin araştırmalar yapılması da önerilebilir. Elde edilecek veriler ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve ilgili birimlerinin yürütebileceği önleyici çalışmaların temelinin oluşabilmesine katkı sağlanabilir. Araştırmaların sonuçlarına göre aileye yabancılaşma sürecini başlatan bireylerin olumsuz deneyimlerinin yanı sıra olumlu deneyimleri de bulunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ailelerine yabancılaşmış danışanlar ile çalışan psikolojik danışmanların bu yaşantıya ne anlam atfettiğinin irdelemesi önerilebilir. Aileye yabancılaşma kavramına yönelik araştırmalarda yetişkin çocukları konu alan araştırmalar diğer konulara göre daha büyük bir yüzdeliğe sahiptir. Bu nedenle üniversitelerin Psikolojik Danışma Merkezleri tarafından ailelerine yabancılaşan bireylerin iyilik hallerini koruyacak çalışmalar yapılabilir.

Ailesinden yabancılaşmış yetişkinler, bağımsızlık elde ettiklerini düşünürken diğer taraftan ailesinden yabancılaşmış olma etiketini taşımanın zorluğunu yaşamaktadır (Costa vd., 2020a). Bu ikilemin yanı sıra ailesine yabancılaşan yetişkinler kendilerini kapsayan ekonomik ve sosyal uygulamaların az olmasından etkilenmektedir (Costa vd.,2020b). Güçlendirme, bireye ve içerisinde bulunduğu bağlama özgü olan dinamik bir müdahale sürecidir (Foster Fishman vd., 1998). Bireylerin yaşadığı hem ekonomik hem de sosyal güçlükler ile güçlendirme yaklaşımını temel alacak şekilde uygulamalar geliştirilmesi önerilebilir. Psikolojik desteğin yanı sıra yetişkin çocukların yabancılaşma yaşantısı nedeniyle içerisinde bulundukları dezavantajlı ekonomik ve sosyal durumlarına yönelik Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile işbirliği içerisinde çalışmalar yapılabilir. Diğer taraftan ebeveynlere yönelik çalışmalar da gerçekleştirilebilir. Ebeveynlere yönelik çalışmalar önleyici kapsamda olup çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler geliştirebilmek ve bunu yetişkinlik döneminde de sürdürebilmeleri adına lise öğrencilerinin ebeveynlerine yönelik ilişki becerileri odaklı psiko-eğitim programı düzenlenebilir ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Ebeveyn Okulu ve Aile Eğitim Programları gibi çalışmalara ebeveynlerin katılımları teşvik edilebilir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Every individual has basic needs that may be physiological or psychological in nature. Loving, being loved, and feeling valued by others are among basic human needs (Glasser, 2010). The family is an environment where these needs can be met. However, some families may not provide environments that meet these needs.

Bowen (2004) states that each individual has unresolved emotional bonds with their parents, although at different levels, and that the intensity of these bonds will result in emotional cutoff. One of the strategies to cut off emotional bonds is estrangement.

Family estrangement is a situation in which an individual voluntarily withdraws physically or emotionally from one or more family members to alleviate tension between them. Estrangement can be physical, emotional, or cyclical in nature (Agllias, 2016a). Family estrangement can be experienced both between parents and children and between siblings. Sibling estrangement can be explained by three approaches: emotional detachment, lack of communication, and legal regulations (Blake et al., 2022; Scharp, 2016).

Family estrangement may be caused by parental neglect and abuse (Scharp et al., 2015), value differences (Gilligan, 2015), and desire for relief (Agllias, 2018). Estranged individuals may perceive this situation as an important loss (Agllias, 2018) and think that family estrangement is a difficult burden to bear (Costa et al., 2020a). Conversely, parents whose children are estranged from them may experience social stigmatization and feel devalued (Agllias, 2013). The reasons for sibling estrangement include favoritism by parents, estrangement from parents, and having many siblings (Blake, 2022; Hank and Steinbach, 2023).

Although family estrangement is an emerging area of research, it has not been studied in Turkey yet. This study is important for examining research on this concept, informing relevant literature, and contributing to future research.

Methodology

The aim of this study is to examine research on family estrangement. This study is a systematic review of research on family estrangement. Document analysis was employed. Research articles on family estrangement were analyzed.

Studies were accessed using the Web of Science database between October-November 2024 using the keywords 'Family Estrangement', 'Parent Estrangement', 'Sibling Estrangement', and 'Estranged Parent'. Of the 366 studies identified, literature review studies, studies before 2010, and studies involving grandparent estrangement were excluded. The remaining 31 studies were included in the analysis.

The Research Classification Form prepared by researchers includes the distribution of analyzed studies by years, research methods used, sample size, study population, study topics, and main results. Categories were created according to the variables examined. Data were categorized. The number of studies in each category and percentages were calculated and reported.

Results

When studies were analyzed by year, the majority were conducted in the last six years. This indicates that family estrangement has attracted scholarly interest in recent years. No studies were published in 2010 and 2012.

Regarding methodology, qualitative research methods were used in the majority. In these studies, perceptions and experiences related to estrangement were analyzed. When sample size is analyzed, nearly half of the studies included up to 50 participants. The main reason for this is the use of qualitative research methods in the majority of studies.

Regarding study populations, almost half of the studies focused on adult children, and the least studied group was other family members. When analyzed by topic, most studies examined the experiences of adult children.

Discussion and Recommendations

Based on these findings, the experiences of adult children and their parents regarding estrangement have been investigated. The majority of studies were conducted using qualitative research methods. There are fewer studies on the relationship of family estrangement with other variables. To better understand and explain this phenomenon, conducting quantitative research is recommended.

Since there is no research on this subject in Turkey, conducting research on family estrangement in Turkey is recommended. Since an individual experiencing parental estrangement will be deprived of an important source of social support, supporting individuals psychologically, socially, and economically may be beneficial.

Therefore, interventions can be developed in cooperation with the Ministry of Family and Social Services to enhance the well-being of individuals and ensure they are not disadvantaged by economic conditions. As preventive measures, psycho-education programs aiming to improve parent-child relationships can be organized, and parents can be encouraged to participate in programs such as Parent School and Family Education Programs.

KAYNAKÇA

Agllias, K. (2011). No longer on speaking terms: The losses associated with family estrangement at the end of life. *Families in society, 92*(1), 107-113. https://doi.org/10.1606/1044-3894.4055.

Agllias, K. (2013). The gendered experience of family estrangement in later life. *Affilia, 28*(3), 309-321. https://doi.org/10.1177/088610991349572

Agllias, K. (2015). Difference, choice, and punishment: Parental beliefs and understandings about adult child estrangement. *Australian Social Work, 68*(1), 115-129. https://doi.org/10.1080/0312407X.2014.927897

Agllias, K. (2016). Disconnection and decision-making: Adult children explain their reasons for estranging from parents. *Australian Social Work, 69*(1), 92-104. https://doi.org/10.1080/0312407X.2015.1004355

Agllias, K. (2016). *Family estrangement: A matter of perspective*. Routledge.

Ali, M. B. (2022). One father's journey toward peace: Integrating the Qur'an into narrative therapy to address loss from parent–child estrangement. *Families in Society, 103*(4), 463-474. https://doi.org/10.1177/104438942210871

Agllias, K. (2018). Missing family: The adult child's experience of parental estrangement. *Journal of Social Work Practice, 32*(1), 59-72. https://doi.org/10.1080/02650533.2017.1326471

Allen, J., & Moore, J. (2017). Troubling the functional/dysfunctional family binary through the articulation of functional family estrangement. *Western Journal of Communication, 81*(3), 281-299. https://doi.org/10.1080/10570314.2016.1250156

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117*(3), 497–529.

Blake, L., Bland, B., & Imrie, S. (2020). The counseling experiences of individuals who are estranged from a family member. *Family Relations, 69*(4), 820-831. https://doi.org/10.1111/fare.12385

Blake, L., Bland, B., & Rouncefield-Swales, A. (2023). Estrangement between siblings in adulthood: A qualitative exploration. *Journal of Family Issues, 44*(7), 1859-1879. https://doi.org/10.1177/0192513X211064876

Blake, L., Rouncefield-Swales, A., Bland, B., & Carter, B. (2023). An interview study exploring clients' experiences of receiving therapeutic support for family estrangement in the UK. *Counselling and Psychotherapy Research, 23*(1), 105-114. https://doi.org/10.1002/capr.12603

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27-40. https://doi.org/10.3316/QRJ0902027

Bowen, M. (2004). *Family therapy in clinical practice*. Rowman & Littlefield.

Cambridge University Press & Assessment. (n.d.). Alienation. In Cambridge dictionary. Retrieved January 6, 2025, from https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/alienation

Cambridge University Press & Assessment. (n.d.). Estrangement. In Cambridge dictionary. Retrieved January 6, 2025, from https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/estranged?q=Estrangement

Oxford University Press. (n.d.). Marginalization. In Oxford English dictionary. Retrieved January 6, 2025, from https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=marginalization

Carr, K., Holman, A., Abetz, J., Kellas, J. K., & Vagnoni, E. (2015). Giving voice to the silence of family estrangement: Comparing reasons of estranged parents and adult children in a nonmatched sample. *Journal of Family Communication, 15*(2), 130-140. https://doi.org/10.1080/15267431.2015.1013106

Coleman, J., Cowan, P. A., & Pape Cowan, C. (2022). Attachment security, divorce, parental estrangement, and reconciliation. *Journal of Social and Personal Relationships, 39*(3), 778-795. https://doi.org/10.1177/02654075211046305

Conti, R. P. (2015). Family estrangement: Establishing a prevalence rate. *Journal of Psychology and Behavioral Science, 3*(2), 28-35. https://doi.org/10.15640/jpbs.v3n2a4

Costa, C., Taylor, Y., Goodfellow, C., & Ecochard, S. (2020). Estranged students in higher education: Navigating social and economic capitals. *Cambridge Journal of Education, 50*(1), 107-123. https://doi.org/10.1080/0305764X.2019.1648639

Costa, C., Taylor, Y., Goodfellow, C., & Ecochard, S. (2020). Student estrangement in higher education: identity formation and the struggle against stigma. *British Journal of Sociology of Education, 41*(5), 685-700. https://doi.org/10.1080/01425692.2020.1770575

Creswell, J. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3. b.) SAGE.

Dattilio, F. M., & Nichols, M. P. (2011). Reuniting estranged family members: A cognitive-behavioral-systemic perspective. *The American Journal of Family Therapy, 39*(2), 88-99. https://doi.org/10.1080/01926187.2010.530169

Fitness, J. (2005). Bye bye, black sheep: The causes and consequences of rejection in family relationships. In K. D. Williams, J. P. Forgas, & W. Von Hippel (Eds.), The social outcast: Ostracism, social exclusion, rejection, and bullying (pp. 263–276). CRC Press.

Foster-Fishman, P. G., D. A. Salem, S. Chibnall, R. Legler ve C. Yapchai. (1998). Empirical support for the critical assumptions of empowerment theory. *American Journal of Community Psychology, 26*(4), 507-536. https://doi.org/10.1023/A:1022188805083.

Gardner, R. A. (1985). Recent trends in divorce and custody litigation. *The Academy Forum, 29*(2.), 3-7.

Gilligan, M., Suitor, J. J., & Pillemer, K. (2015). Estrangement between mothers and adult children: The role of norms and values. *Journal of Marriage and Family, 77*(4), 908-920. https://doi.org/10.1111/jomf.12207

Gilligan, M., Suitor, J. J., & Pillemer, K. (2022). Patterns and processes of intergenerational estrangement: A qualitative study of mother–adult child relationships across time. *Research on Aging, 44*(5-6), 436-447. https://doi.org/10.1177/01640275211036966

Glasser, W. (2010). *Reality therapy: A new approach to psychiatry*. HarperCollins e-books.

Hank, K. (2024). Emerging Ideas. Family estrangement and its association with life satisfaction and depressiveness in adulthood. *Family Relations*, 2024, 1-8. https://doi.org/10.1111/fare.13063

Hank, K., & Steinbach, A. (2023). Sibling estrangement in adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships, 40*(4), 1277-1287. https://doi.org/10.1177/02654075221127863

Kağıtçıbaşı, Ç. & Cemalcılar, Z. (2017). *Dünden bugüne insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. Evrim Yayınevi.

Kelly, J. B., & Johnston, J. R. (2001). The alienated child: A reformulation of parental alienation syndrome. *Family court review, 39*(3), 249-266. https://doi.org/10.1111/j.174-1617.2001.tb00609.x.

Li, T., & Zhang, Y. (2023). Intergenerational relationships across multiple children and older parents' depressive symptoms in China—a resource contingency perspective. *The Journals of Gerontology: Series B, 78*(5), 925-937. https://doi.org/10.1093/geronb/gbad004

Lin, I. F., Brown, S. L., & Mellencamp, K. A. (2024). Gray divorce and parent–child disconnectedness: Implications for depressive symptoms. *Journal of Marriage and Family, 86*(1), 95-110. https://doi.org/10.1111/jomf.12936

Linden, A. H., & Sillence, E. (2021). "I'm finally allowed to be me": parent-child estrangement and psychological wellbeing. *Families, Relationships and Societies, 10*(2), 325-341. https://doi.org/10.1332/204674319X15647593365505

Melvin, K., & Hickey, J. (2022). The changing impact and challenges of familial estrangement. *The Family Journal, 30*(3), 348-356. https://doi.org/10.1177/10664807211035490

Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., ... & Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews*. International Journal of Surgery* (88), 105906. https://doi.org/10.1136/bmj.n71

Rittenour, C., Kromka, S., Pitts, S., Thorwart, M., Vickers, J., & Whyte, K. (2018). Communication surrounding estrangement: Stereotypes, attitudes, and (non) accommodation strategies. *Behavioral Sciences, 8*(10), 96. https://doi.org/10.3390/bs8100096

Scharp, K. M. (2016). Family estrangement. *Encyclopedia of Family Studies*, 1-4. https://doi.org/10.1002/9781119085621.wbefs458

Scharp, K. M. (2019). "You're not welcome here": A grounded theory of family distancing. *Communication Research, 46*(4), 427-455. https://doi.org/10.1177/0093650217715542

Scharp, K. M. (2020). Taking sides and feeling caught: Communicative complications for immediate family members of estranged parent–child dyads. *Journal of Social and Personal Relationships, 37*(4), 1053-1072. https://doi.org/10.1177/0265407519886360

Scharp, K. M., Thomas, L. J., & Paxman, C. G. (2015). "It was the straw that broke the camel's back": Exploring the distancing processes communicatively constructed in parent-child estrangement backstories. *Journal of Family Communication, 15*(4), 330-348. https://doi.org/10.1080/15267431.2015.1076422

Scharp, K. M. (2021). Thematic co-occurrence analysis: Advancing a theory and qualitative method to illuminate ambivalent experiences. *Journal of Communication, 71*(4), 545-571. https://doi.org/10.1093/joc/jqab015

Scharp, K. M., & McLaren, R. M. (2018). Uncertainty issues and management in adult children's stories of their estrangement with their parents. *Journal of Social and Personal Relationships, 35*(6), 811-830. https://doi.org/10.1177/0265407517699097

Schoppe-Sullivan, S. J., Coleman, J., Wang, J., & Yan, J. J. (2023). Mothers' attributions for estrangement from their adult children. *Couple and Family Psychology: Research and Practice, 12*(3), 146. https://doi.org/10.1037/cfp0000198

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makalesi / Review Article

Sosyal Hizmet Uygulamasında Sezgisel Karar Verme Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of Intuitive Decision-Making in Social Work Practice

Gizem Nur SAĞLIK TUĞRUL[1], Mehmet KIRLIOĞLU[2]

[1] Arş. Gör., Karabük Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, saglikgizemnur@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6296-6471

[2] Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, kirlioglumehmet@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0130-0841

Başvuru: 28.01.2025
Kabul: 05.06.2025

Atıf:

Sağlık Tuğrul, G. N. ve Kırlıoğlu, M. (2025). Sosyal hizmet uygulamasında sezgisel karar verme üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *36*(3), 571-590. DOI: 10.33417/tsh.1628497

ÖZ

Sosyal hizmet uygulamalarında sezgisel karar verme, karmaşık ve belirsizlik içeren durumlarda hızlı ve etkili çözümler sunan bir süreçtir. Sezgisel karar verme modeli geçmiş deneyimler, bilişsel şemalar, bireysel sezgiler ve farkındalık şekillenerek karar alma sürecini kolaylaştırmaktadır. Sezgisel karar verme sürecinde temsiliyet, ulaşılabilirlik ve uyum gibi teknikler bilinçdışı şekilde kullanılabilir ve bu teknikler karar alma süreçlerinde önemli işlevler üstlenir. Sezgisel karar vermenin avantajları arasında hızlı problem çözme, bilişsel yükü azaltma ve belirsizliği yönetme yeteneği yer almaktadır. Bununla birlikte sezgisel karar verme bireysel önyargılar, geri bildirim eksikliği ve profesyonel uygulamalardaki hesap verilebilirlik gerekliliği gibi konularda zorluklar barındırabilir. Bu nedenle sezgilerin analitik karar verme ile dengelenmesi, yansıtıcı uygulama ve geri bildirim süreçlerinin güçlendirilmesi önerilmektedir. Bu derleme makalede, sezgisel karar verme modelinin temel özellikleri ve sosyal hizmet uzmanlarının karar süreçlerindeki rolü ele alınmıştır. Sezginin, sosyal hizmet uzmanlarının profesyonel kararlarında kritik bir rol oynayabileceği, müracaatçılara yönelik etkili müdahaleler geliştirmede önemli bir araç olarak kullanılabileceğine dikkat çekilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının sezgisel karar verme sürecini tamamlayıcı nitelikte ve etik standartlarla uyumlu bir şekilde yürütülmesi gerektiği belirtilirken konuyla ilgili literatürde yer alan bazı ikilemlerden de bahsedilmiştir. Bu çalışma ile sosyal hizmet literatürüne ve uygulamalarına katkı sağlamak hedeflenmiş, sezgiyi daha iyi anlamak ve sosyal hizmet uygulamalarına dahil etmek için daha fazla araştırma yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Karar Verme, Sosyal Hizmet, Sezgi, Sezgisel Karar Verme, Deneyim.*

ABSTRACT

Intuitive decision-making in social work practice is a process that enables quick and effective solutions in complex and uncertain situations. The intuitive decision-making model facilitates decision-making by integrating past experiences, cognitive schemas, individual intuitions, and awareness. In intuitive decision-making, techniques such as representativeness, availability, and anchoring can be used unconsciously, and these techniques play an important role in decision-making processes. The benefits of intuitive decision-making include rapid problem-solving, reduced cognitive load, and the ability to deal with uncertainty. However, intuitive decision-making is limited by individual biases, lack of feedback, and the need for accountability in professional practice. Therefore, balancing intuition with analytical decision-making and strengthening reflective practice and feedback processes are recommended. This review article discusses the main features of the intuitive decision-making model and its role in social workers' decision-making processes. It is suggested that

intuition can play a critical role in social workers' professional decisions and can be an important tool in developing effective interventions for clients. The intuitive decision-making process of social workers should be carried out in a complementary manner and in accordance with ethical standards. This study aims to contribute to social work literature and practice and concludes that more research is needed to understand intuition better and incorporate it into social work practice.

Keywords: *Decision Making, Social Work, Intuition, Intuitive Decision Making, Experience.*

GİRİŞ

Yaşamları boyunca tüm bireyler, günlük yaşam faaliyetlerine yönelik farklı kararlar almaktadır. Alınan kararlar belirsizlikler, riskler, yanlışlar ve tedbirleri içerebilecek nitelikte olabilmektedir. Karar verme, sosyal hizmet odağında düşünüldüğünde de farklı bir senaryodan bahsetmek mümkün görünmemektedir. Tıpkı tüm bireyler gibi sosyal hizmet uzmanları da her gün birtakım kararlar vermektedir (Taylor, 2010: 8). Ancak bahsi geçen kararlar sosyal hizmet uygulama alanlarındaki 'profesyonel kararlara' işaret etmektedir. Profesyonel karar alma; bir veya daha fazla kişi tarafından bilinçli değerlendirmeler yapılarak eyleme geçmeyi ve bireyler, aileler, topluluklar, toplumlar, mesleki roller ve bağlı olunan kuruluş gibi farklı bağlamlardan etkilenen bir süreci tanımlamaktadır (Taylor, 2010: 8-10; Taylor ve Whittaker, 2018: 105). Sosyal hizmet uygulamaları, sosyal hizmetin doğası gereği, kırılgan bireylerin ya da grupların hayatlarını ve geleceklerini etkileyebilecek profesyonel kararlar almayı gerektirmektedir (Banks, 2020: 915-16; Taylor, 2010: 1). Her ne kadar geçmişte sosyal hizmette karar vermenin öneminin ihmal edildiği belirtilse de, müdahale alanının genişlemesi ve karmaşıklaşması, karar vermenin sosyal hizmette odak noktada yer almasına olanak sağlamıştır (O'Sullivan, 1999: 2; Nutt ve Wilson, 2010: 3). Nitekim, dezavantajlı grupta yer alan herhangi bir bireyin güçlendirilmesi, yaşlı bir bireyin aktif yaşlanması için gerekli motivasyonun sağlanması, işlevsel olmayan özellikler gösteren ailelerle çalışılması, istismara maruz kalan bir bireyle çalışılması veya bir çocuğun koruma sistemine dahil edilip edilmemesi gibi (Gibbons vd., 1995: 51; Taylor, 2010: 8) durumlarda sosyal hizmet uzmanının profesyonel karar vermemesinin söz konusu bile olamayacağı belirtilmektedir. Sosyal hizmet literatüründe dört temel karar türünün yer alması bu durumu desteklemektedir. Sosyal hizmet uygulamalarında alınan kararlardan ilki "müracaatçıları destekleyen kararlar" olarak karşımıza çıkmaktadır. Müracaatçıları destekleyen kararlar, müracaatçının bulunduğu noktadan müdahaleye başlanması ve kendi kaderini tayin hakkına özen gösterilmesiyle birlikte sosyal hizmet uzmanının fayda ve zarar değerlendirmesi ile risk analizi yapmasını içermektedir. Ek olarak, müracaatçının tüm sürecinde destekçi olmayı, mevcut bireysel ve toplumsal değerleri ayrıntılı olarak ele almayı da kapsamaktadır (Taylor ve Donnelly, 2006: 808; NASW, 2021a). Diğer karar türü "hizmetlere uygunluk kapsamında verilen kararlar" olarak adlandırılmaktadır. Bu kararlar, müracaatçı ve ailesinin herhangi bir hizmet modelinden faydalanıp faydalanmamasına yönelik verilen kararları ifade etmektedir (Hammond, 1996: 83-84; NASW, 2021b). Üçüncü karar türü, zaman zaman etik ikilem yaratan ve sosyal hizmet uzmanının, kuruluşu ve toplum adına müracaatçıyı korumasını kapsayan kararlar almasını ifade eden "koruyucu kararlar"dır (Taylor, 2010: 14). Son karar türü "bakım planı kararları" ise, sosyal hizmet uzmanın müracaatçının tüm müdahale sürecinde hangi hizmetlerden faydalanabileceği ile müdahalenin sonraki adımlarında neler yapılabileceği üzerine kararlar almasına ve sürece yönelik alternatif eylemleri değerlendirmesine karşılık gelmektedir (Taylor ve Devine, 1993:79-80).

Temel literatür göz önüne alındığında, meslek profesyonellerinin; problemi tanımlama, problemin nedenlerini analiz etme, olası çözümler belirleme, en yüksek yararı sağlayacak çözümü seçme ve

uygulama basamaklarını takip ederek 'karar vermesi' gerekmektedir (Mintzberg ve Westley, 2010: 73). Ancak karar vermenin, özellikle bireylerin yaşamlarını etkileyecek mesleklerde odak noktada olması nedeniyle farklı karar verme modelleri geliştirilmiştir. Bu modellere normatif model, akılcı model, bağlamsal model, betimleyici model ve sezgisel model örnek verilebilir (Polat-Uluocak ve İçağasıoğlu-Çoban, 2011: 163; Baron, 2012: 1). Normatif model kararların, konuyla ilgili yeterli gözlem yapıldıktan sonra bireylerin yargı ve değerlendirmelerinden bağımsız şekilde alınması gerektiğini öne süren değerlendirme standartlarını ifade etmektedir (Baron, 2004:19-20). Akılcı model, bireylerin karar alırken mevcut gerçekleri, bilgileri ve analiz sonuçlarını adım adım değerlendirdikleri bir karar verme sürecidir (Noorani, 2010: 7-8). Bağlamsal model, bireylerin karar verme süreçlerinin psikososyal koşullardan ve kültür gibi makro koşullardan etkilendiğini dile getirmektedir (Morçöl, 2006: 8-9). Betimleyici model, bireylerin kararlarını nasıl verdiklerini açıklamaya çalışan genelde bilişsel psikoloji terminolojisini kullanan psikolojik teorilere karşılık gelmektedir (Baron, 2012: 1). Bu çalışmanın konusu olan sezgisel model ise, karar vermede yalnızca mevcut gerçeklerin ve düşüncelerin değil (O'Sullivan, 1999: 87) geçmiş deneyimlerden elde edilen sonuçların ve yargıların da 'kısa yol' olarak kullanılabileceğini ileri sürmektedir (O'Sullivan, 1999: 90; Taylor, 2010: 63).

Verilen bilgiler doğrultusunda, sosyal hizmet uygulamalarında karar vermenin bireylerin ve grupların hayatlarını doğrudan etkileyen, karmaşık ve belirsizlik içerebilen bir süreç olduğu ve karar verme süreçlerinde farklı modellerden faydalanılabileceğini söylemek mümkündür. Bu geleneksel literatür incelemesinde, karar verme modellerinden biri olan sezgisel karar verme modelinin kapsamı ve içeriği kısaca aktarılmış, sosyal hizmet uzmanlarının karar alma süreçlerinde sezginin nasıl bir işleve sahip olabileceği farklı yönleriyle ele alınmıştır. Ancak geleneksel literatür inceleme çalışmalarının keşfetmeye ve özetlemeye olanak tanıdığı, mevcut bilgilerin yorumlanmasına elverişli olduğu unutulmamalıdır (Baumeister ve Leary, 1997; Sylvester vd., 2013). Buradan hareketle, bu geleneksel literatür incelemesinde, sistematik derleme çalışmaları gibi katı adımlarının, içerme/dışlama kriterlerinin bulunmadığını (Green vd., 2006; Sylvester vd., 2013) belirtmekte fayda görülmektedir. Mevcut araştırma; sosyal hizmette sezgisel karar verme modeli tercih edilmesinin bireyler, aileler ve topluluklar üzerindeki etkilerinin ifade edilmesine katkı sunarak sosyal hizmette sezgisel karar vermenin anlaşılmasına, konuyla ilgili ulusal literatür ve uygulama boşluğunun giderilmesine ve farklı bakış açılarının ele alınmasına olanak sunmayı amaçlamıştır.

SEZGİSEL KARAR VERME MODELİNE BAKIŞ

Karar verme, verilecek karar hakkında düşünmeyi ve hissetmeyi içermektedir (O'Sullivan, 1999: 85). Aynı zamanda karar verme, bilinçli düşünce olmadan ve sezgilere önem verilerek de gerçekleşebilmektedir (O'Sullivan, 1999: 10). Sezgilerin, profesyonel karar verme sürecindeki kullanımı oldukça önemli görülmektedir. Bununla birlikte sezginin doğasının ve tanımının karmaşık veya problemli olduğuna da vurgu yapılmaktadır (Hammond, 1996: 60; Sicora vd., 2021: 775-780).

Bu nedenle, sezgisel karar verme modelinin anlaşılması için sezgi kavramının farklı tanımlarının aktarılması ve anlaşılması önemli görülmektedir.

Literatürde sezgiyle ilgili farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Oxford English Dictionary (2024) sezgiyi "herhangi bir akıl yürütme sürecinin müdahalesi olmaksızın, anında kavramayı içeren" olarak tanımlamaktadır. Sinclair (2010: 378) kavramın bilinçdışı yönüne vurgu yapmakta olup sezgiyi "bilinçdışı bütüncül bilgi işleme" biçimi olarak ifade etmektedir. Benzer olarak hem Topolinski (2011: 275) hem de Epstein (2010: 296) sezginin bilinçdışı sürece ait olduğunu ifade etmekle birlikte sezginin "bir kişinin nasıl bildiğini bilmeden bir şeyleri bilme" şeklinde tanımlanabileceğini belirtmektedir. Kahneman (2012: 11-12) ise psikoloji literatüründe sezginin, bir yargıya varmak için bilinçli ve çaba gerektiren bir düşünme sürecini ifade eden analitik düşünmenin tam zıttı olduğunu yani hızlı, bilinçsiz ve yargılar kendiliğinden oluşuyormuş gibi büyüleyici bir algı yarattığını ifade etmektedir. Son olarak Effken (2001: 246), sezginin ekolojik psikoloji perspektifiyle doğrudan algılama biçimi olarak ele alınabileceğini belirtmiştir. Yapılan farklı tanımlamalara ek olarak sezgi kavramının farklı işlevleri olduğuna dikkat çekildiği görülmektedir. Sezginin; güven duygusu inşa etme (Stolper vd., 2009: 199) işlevine ek olarak bireylerin verimli ve zahmetsiz şekilde karmaşık senaryoları basitleştirmelerine ve belirsizliğin çözümlenmesine yardım ettiğine vurgu yapılmaktadır (Finucane ve Holup, 2006: 143).

Görüldüğü üzere sezgi kavramıyla ilgili, ortak betimlemeler bulunmasına rağmen oldukça farklı tanımlamalar ve vurgular bulunmaktadır. Bu noktada şu soruya yanıt aramak gerekmektedir: "Sezgi kavramıyla ilgili farklı tanımlar ve vurgular mevcutken, sezgisel karar verme nasıl tanımlanmaktadır?" Sezgisel karar verme en kısa haliyle, hızlı ve otomatik olarak karar verme modellerinden biri olan "sistem 1" şeklinde tanımlanmıştır (Kahneman, 2012). Sezgisel karar verme, hızlı bir biçimde anlatılar inşa etmek için bazı ipuçlarını kullanan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Whittaker, 2018: 4). Bununla birlikte Sicora (2010) tıpkı sezgi kavramında olduğu gibi sezgisel karar vermede de bilinçdışı süreçlere dikkat çekmiş ve sezgisel karar vermenin seçim yapmadan ya da çaba gerektirmeden gerçekleştiğini belirtmiştir.

Sezgisel karar verme söz konusu olduğunda 'analitik düşünme' kavramına da değinmek gerekmektedir. Analitik düşünme, Kahneman (2012) tarafından "sistem 2" olarak nitelendirilmekte; yavaş, bilinçli ve mantıklı bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu tanımlamadan hareketle sezgisel karar verme ve analitik karar vermenin daha önce de bahsedildiği üzere neredeyse zıt olduklarını söyleyebilmek mümkündür. Bu zıtlık sezgisel karar verme ve analitik karar verme arasındaki farklılıkların anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Analitik karar verme mevcut sorunu açıkça tanımlama, kesin çözümleri belirleme, bilgi için kanıtlar toplama, analizler aracılığıyla sentezler elde etme basamaklarını takip ederek belirsizliği en aza indirme ve öngörülebilir olma gayesi taşımaktadır. Sezgisel karar verme ise, herhangi bir yol haritasına bağlı kalmaktan kaçınan, bilinmeyen durumlar ve olaya ilişkin 'büyük resmi' akılda tutmayı önemli gören bir karar verme yolunu izlemektedir (Sauter, 1999: 110). Her ne kadar analitik karar verme ve sezgisel karar verme arasında büyük

farklılıklar bulunsa da Sicora (2010) bu karar verme modelinin birbirleriyle rekabet eden iki farklı model olarak görülmemesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Nasıl bildiğimizi açıklayamadan bir şeyi bilinçdışı düzeyde bilme (Topolinski, 2011: 275; Epstein, 2010: 296) olarak tanımlanabilen sezgisel karar vermenin, zamanla ve tekrarlanan deneyimlerle birlikte hızlı bir değerlendirme yapılmasına olanak sağladığının (Klein, 2015: 2) bilinmesi gerekmektedir. Sezgisel karar verme sürecinde bir değerlendirme yapıldığında bilinçdışı olsa dahi kullanılan farklı teknikler bulunmaktadır. Bu tekniklerden ilki benzerliklerden yola çıkarak karar vermeye karşılık gelen *temsiliyet* tekniğidir (Tversky ve Kahneman, 1982: 1127-1128). Geçmişte davranış bozukluğu tanısı olan bir gencin sık sık okuldan kaçtığı ve öfke patlamaları yaşadığı bir vakayı yönetmiş sosyal hizmet uzmanının, yeni müracaatçısı olan başka bir gencin de benzer şekilde öfkesini kontrol edemediğini ve okuldan kaçtığını duyduğunda, bu durumu otomatik olarak "davranışsal bozukluk" kategorisine yerleştirmesi temsiliyet tekniğine örnek gösterilebilir. Sezgisel karar verme sürecinde kullanılan diğer bir teknik, akılda daha kolay kalan ve kalıcılık sağlayan bilgilerin öncülüğünde karar vermeye karşılık gelen *ulaşılabilirlik* tekniğidir (Tversky ve Kahneman, 1982: 1127-1128). Örneğin, sosyal hizmet uzmanının geçmişte mülteci kadınlarla gerçekleştirdiği uygulamalar sırasında, mülteci kadınların genellikle travma sonrası stres bozukluğu belirtileri gösterdikleri ve sosyal destek sistemlerinin eksik olduğunu gözlemlemiş olması, yeni bir mülteci kadın danışmanlık talebinde bulunduğunda, uygulama önceliğini travmatik deneyimleri anlama ve sosyal destek sistemlerini güçlendirmeye yönelik geliştirmesi, ulaşılabilirlik tekniğinin yansımasıdır. Sosyal hizmet uzmanı belleğindeki aynı müracaatçı grubuna ait bu bilgileri anımsayarak uygulamasına yön vermektedir. *Uyum* ise kişinin sezgisel olarak verdiği ön kararı destekleyecek yeni kararlar vermesini ifade etmekte olup sezgisel karar vermenin başka bir tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır (Tversky ve Kahneman, 1982: 1127-1128). Aileler ile çalışmalar yürüten bir sosyal hizmet uzmanının ebeveynlerin boşanma sürecinde olduğu bir vakada; çocuğun okul başarısının düştüğünü, içine kapandığını ve sosyal becerilerinin azaldığını fark etmesi üzerine, çocuğun duygusal ihmal yaşıyor olabileceği yönünde bir ilk karara varması ve bu kararı takiben çocuğun öğretmeniyle görüşmesi, ev ortamını incelemesi ve yaşadığı duygu durumunu daha detaylı değerlendirmek üzere oyun terapisi gibi bir araç kullanması ise uyum tekniğine örnek teşkil edebilir. Elbette karar verirken bilinçdışı düzeyde tüm bu teknikler kullanılabilir ancak yine de Taylor (2010: 62)'un belirttiği üzere verilecek kararlara ilişkin sezgilerin bilgi ve beceri temelinde konumlandırılması önem arz etmektedir.

SOSYAL HİZMETTE SEZGİSEL KARAR VERME SÜRECİ: AVANTAJ MI DEZAVANTAJ MI?

Sosyal hizmet uygulamalarında karar alma sürecinin daha çok rasyonel tarafına dikkat çekilmekte ve son dönemlerde ilgili literatürde kanıta dayalı uygulamalar ön plana çıkmaktadır (Adams vd., 2009: 170; Özkan ve Gökçearslan Çifci, 2012: 187; Bertotti, 2016). Bununla birlikte yapılan araştırmalar sosyal hizmet uzmanlarının, müdahale sürecine ilişkin karar vermede sezginin önemini kabul ettiğini ve verecekleri karara ilişkin düşüncelerini düzenlemek için zihinsel bazı şemalar

kullandıklarını göstermektedir (Taylor, 2006; Cook, 2017; Stevenson ve Taylor, 2017b; Whittaker, 2018; Sicora vd., 2021). Benzer şekilde Morrison (2007: 225) da sosyal hizmet uzmanlarının uygulama ve karar verme süreçlerinde, duygularını ve izlenimlerini 'dikkat gerektiren durumlara ilişkin derin sinyaller' olarak değerlendirerek duygularından faydalanabileceğini belirtmektedir. Bu durumda sosyal hizmette karar vermenin yalnızca analitik model ile sınırlı kalmayacağını söyleyebilmek mümkündür. Sezgisel karar verme; bilgiyi basitleştirme, bilişsel yükü azaltma, hızlı ve doğru kararlar vermek için kullanılabilir (Taylor, 2017a). Sezgisel karar vermenin bu özellikleri, dezavantajlı müracaatçılarla farklı düzeylerde çalışan ve risk değerlendirmesi yapan sosyal hizmet uzmanlarının (Regehr, 2018: 4) kullanımına uygun görünmektedir. Sezgisel karar vermenin hem sosyal hizmet uzmanları hem de müracaatçılar için daha bütüncül bir yaklaşım sunmak amacıyla faydalanılabilecek kritik bir araç haline gelebileceği düşünülebilir.

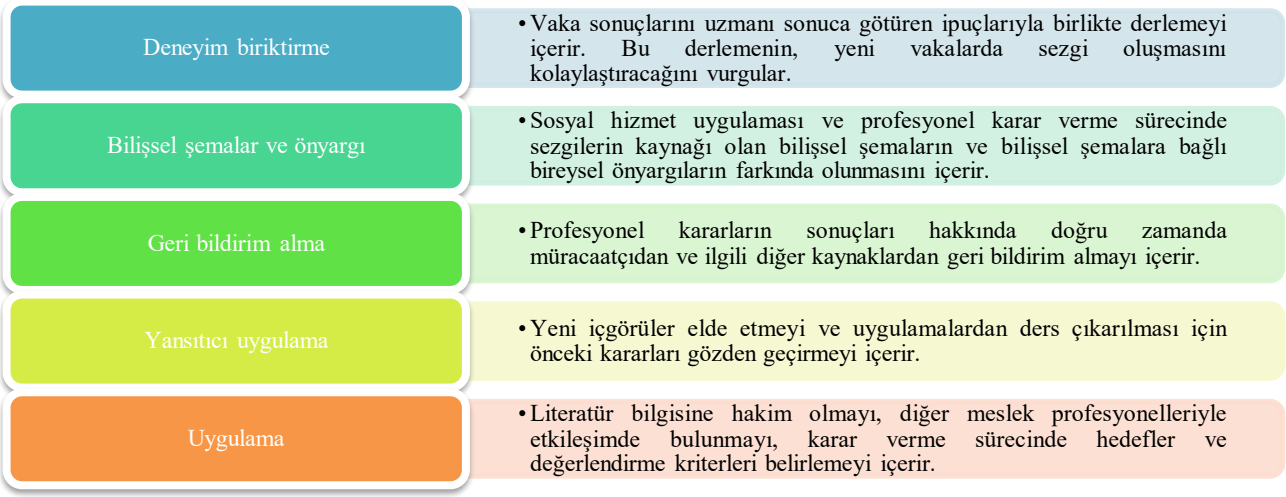
Sosyal hizmet uzmanları mesleki çalışmalarını yürütürken odak noktaya “çevresi içinde birey” anlayışını odağa almaktadır (Germain ve Gitterman, 1996). Bu yaklaşım, sosyal hizmet uygulamalarında bireylerin etkileşim içinde bulundukları sistemlere dikkat çekmektedir (Baykara-Acar ve Acar, 2002: 29-30). Çevresi içinde birey yaklaşımının etkisiyle, sosyal hizmet uygulamalarında ev ziyaretleri oldukça önemli bir noktada bulunmaktadır (Ferguson, 2016: 471). Hatta, Hall ve diğerleri (2006: 71), ev ziyaretlerinin sosyal hizmet uygulamasında çok özel ve kamuya açık olmayan nadir alanlardan biri olduğunu dile getirmektedir. Ev ziyaretleri sırasında, sosyal hizmet uzmanlarından, müracaatçıların farklı dinamiklerini ve sosyal ipuçlarını anlamlandırmaları, hızla gelişen durumları gözlemlemeleri ve belirsizlikleri çözümlemeye yönelik profesyonel yargılarda bulunmaları beklenmektedir (Hall vd., 2006; Cook, 2017: 435-436). Yapılan bazı araştırmalar sosyal hizmet uzmanlarının ev ziyaretlerinde sezgisel karar vermeden faydalandıklarını açığa çıkarmıştır (Cook, 2017; Saltiel ve Lakey, 2020; Newman ve Littlechild, 2022). Ev ziyaretleri sırasında sosyal hizmet uzmanlarının “kendi sezgilerine dikkat etme, içinde kötü bir his olma, doğru olmayan bir şeyler olduğunu sezgisel olarak hissetme, iyi bir hissiyat alma” gibi noktalara vurgu yapıldığı da belirtilmektedir (Cook, 2017: 436; Newman ve Littlechild, 2022: 376). Bir aileye gerçekleştirilen ilk ev ziyareti sırasında, sosyal hizmet uzmanları, mevcut ya da potansiyel riski değerlendirmek için kendi sezgisel tepkilerine (içgüdüsel hisleri ve duygusal tepkileri gibi) güvenebilir. Örneğin, ev ziyareti sırasında ebeveynlerden birinin tehditkâr davranışlar sergilemesi ya da o sırada çocuğun hissettiği korku düzeyindeki artış, sosyal hizmet uzmanının sezgisel bir farkındalık geliştirmesine neden olabilir (Munro, 2011: 90; Cook, 2017: 440-441).

Fazla risk unsuru barındıran vakalarda profesyonel kararların anlık ve hızlıca alınması gerektiği düşünüldüğünde (Sheppard, 1995), sezgilerin sosyal hizmet uygulamasında önemli bir noktada bulunduğu söylenebilir. Nitekim, sosyal hizmet uygulamalarında bazen kararların anlık ve hızlıca alınmasının gerekmesi, daha önce belirtildiği üzere, sezgisel karar vermenin “hızlı bir biçimde anlatılar inşa etmek için bazı ipuçlarını kullanan bir süreç” (Whittaker, 2018: 4) tanımı ile örtüşmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının profesyonel kararlarının; zaman kısıtlamaları, yüksek

riskli durumlar, iyi yapılandırılmamış müdahale süreçleri, belirsizlikler ve farklı baskı unsurları altında alınma ihtimalinin olduğu düşünüldüğünde (Orasanu ve Connolly, 1993: 7; O'Sullivan, 2011, 2017), sezgiler kilit noktada olabilir. Hatta Munro (2011: 91) sosyal hizmet uzmanları gibi belirsizliklerle dolu uygulama ortamlarına sahip meslek profesyonelleri için sezgisel karar vermenin nispeten kesinlik hissiyatı yaratmasından dolayı çekici olduğunu dahi belirtmektedir. Dolayısıyla sezgiler, sosyal hizmet uzmanlarının, potansiyel olarak göze çarpan bilgileri, rasyonel olarak erişilebilir hale gelmeden önce belirlemelerinde, ilk adım olabilir (Cook, 2017).

Sosyal hizmet uygulamalarında sezgisel karar verme "önceki deneyimlerin yansıması (temsiliyet tekniği)" olarak kavramsallaştırılabilmektedir (Tversky ve Kahneman, 1982: 1127-1128; Sicora vd., 2020: 13). Bu noktada, yalnızca "müracaatçının ya da müracaatçıya ait çevresel faktörlerin" profesyonel kararları ve kararlara neden olacak sezgileri etkilediğini düşünmenin hata olacağına dikkat çekilmektedir. Profesyonel karar verme yetkinliğine sahip sosyal hizmet uzmanlarının "bireysel bazı özellikleri ve çevresel faktörleri" de sezgisel karar verme sürecini etkileyebilir. Thiele (2006), sosyal hizmet uzmanlarının sezgilerini geliştirebileceklerini ve bu konuda yetkinlik kazanabileceklerini ifade etmektedir. Bahsi geçen sezgisel yetkinliğin kazanılması noktasında ise literatürde yaygın olarak "deneyim" vurgusu yapılmaktadır. Dreyfus ve Dreyfus (1986), Nyathi (2018) ve Shaban (2005) sezgisel akıl yürütmenin önceki deneyimlerle güçlendiğini ve deneyim arttıkça belirginleştiğini ifade ederken Klein (1995, 1999: 104) ve Hogarth (2010: 308), sosyal hizmet uzmanlarının geçmiş deneyimlerini gözden geçirmesi ve bu deneyimlerden ders çıkarmasıyla ilişkili olduğunun altını çizmektedir. Deneyim vurgusunun yanı sıra, sosyal hizmet uzmanının sezgisel karar verme sürecini etkileyecek farklı unsurlara da vurgu yapılmaktadır. Bu unsurlardan ilki deneyimle de yakından bağlantılı olan "bilişsel şemalar ve önyargı"dır. Bilişsel şemalar kısaca, deneyimler yoluyla insanlar, nesneler, durumlar veya olaylar hakkında oluşturulan zihinsel modelleri ifade etmektedir (Schank ve Abelson, 1997; Gilboa ve Marlatte, 2017: 618). Sosyal hizmet uzmanlarının vakaları değerlendirirken faydalanacakları sezgiler, bireysel deneyimlerinden beslenen bilişsel şemalarından etkilenebilir. Mevcut bilişsel şemalara dayalı sezgiler, profesyonel karar verme noktasında vakayı daha hızlı anlamlandırmaya, daha kolay ihtiyaç sıralaması yapmaya ve uygun müdahale planını geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Örneğin, aile içi şiddet alanında yetkin bir sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının davranışlarındaki çekingenlik, düşük özgüven göstergeleri veya çelişkili ifadeleri bilişsel şemaları doğrultusunda fark ederek bu kişinin şiddet mağduru olabileceğine dair sezgi geliştirebilir. Benzer şekilde, madde bağımlılığı alanındaki vakalarda sıklıkla gözlemlenen davranış kalıplarını tanıyan bir sosyal hizmet uzmanı müracaatçının yaşadığı sorunları hızlıca tespit edebilir ve uygun müdahale planı oluşturabilir (Altındağ, 2020; Sicora vd., 2020; Cook, 2017). Ancak, sezgilere yol açan bu bilişsel şemaların bireysel önyargılar içerebileceğine dikkat etmek gerekmektedir. Fiske ve diğerleri (2007), bireylerin bilişsel yapılarının dış görünüşe, cinsiyete, etnik kökene, ortam sıcaklığına ve yetkinliğe dayanarak belirli kişilik özellikleri tahmin etme ve önyargıda bulunma eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Sezgisel karar verme sürecini etkileyecek diğer bir

unsurun, “sezgisel karar verme sürecinin nihai kararına ilişkin güvenilir ve zamanında geri bildirim almak” olduğu belirtilmektedir. Geri bildirim, sosyal hizmet uzmanlarının sezgisel etkisine dair farkındalık geliştirmesine ve sezgilerini geliştirebilmelerine olanak sağlayacaktır (Kirkman ve Melrose, 2014: 18). “Yansıtıcı uygulama” ise sezgisel karar vermenin niteliğini etkileyecek farklı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yansıtıcı uygulama, sosyal hizmet uzmanlarının profesyonel düşüncelerini şekillendirmelerine ve mesleki uygulamalarını geliştirmelerine yardımcı olması için yansımaları kullandıkları bir öğrenme sürecini tanımlamaktadır. Yansıtıcı uygulama sezgisel karar verme odağında düşünüldüğünde, daha çok sezgilerin “örtük ve farkında olunmayan yapıda” olmasına dikkat çekilmektedir (Ruch, 2002: 203; Myers, 2010: 371; Ferguson, 2018: 417; Gigerenzer, 2015). Sezgisel karar verme sürecinde yansıtıcı uygulama; öğrenmeyi, uygulamayı, verilen kararları gözden geçirmeyi ve hatalardan dersler almayı içeren bütüncül bir anlayışa sahip olunmasını mümkün kılabilecektir (Klein, 1998; Ruch, 2002: 203). Sezgisel karar vermeyi etkileyen temel unsurlar daha anlaşılır olması için aşağıda (Şekil 1) görselleştirilmiştir. Kısaca, sosyal hizmet uzmanlarının sezgisel karar verme sürecinde; hem deneyim biriktirmeleri, bilişsel şemalarının ve önyargılarının farkında olmaları, kararlara yönelik geri bildirim almaları ve yansıtıcı uygulamaya önem vermeleri hem de vaka bağlamını dikkatle analiz etmeleri gerekmektedir. Tüm bunlar dikkate alındığında sezgisel karar verme süreci daha nesnel ve faydalı bir değerlendirme sürecine dönüşebilir.

Şekil 1: Sezgisel Karar Vermeyi Etkileyen Temel Unsurlar (Klein, 1998; Sicora, 2017; Sicora vd., 2020)

Sezgisel karar vermenin profesyonel karar verme süreçlerine dahil edilmesi tüm temel unsurlara dikkat edilmesine rağmen zorluklar yaratabilmektedir (Harris vd., 2020). Sosyal hizmet uzmanlarının sadece sezgilerine dayanarak karar vermeleri, mevcut vakaya ilişkin kararın profesyonel olduğu yanılgısına kapılmalarına neden olabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanı böyle bir durumda geri bildirime, yeni görüşmelere veya benzer vaka sunumlarına kendini kapatabilir (Munro, 2011: 91). Bu durum ise hem profesyonel karar verme hem de sezgisel karar verme anlamında bir çelişki

yaratabilir. Sezgisel karar verme sürecinde sezgilerin geliştirilmesi için deneyim biriktirme, geri bildirim alma ve yansıtıcı uygulama unsurları önemli olmakla birlikte tüm bunların profesyonel uygulama ve yetkinlik kazanma için uygulanması gerekmektedir. Sezgisel karar verme, her ne kadar sosyal hizmet uygulamalarında hızlı ve deneyime dayalı kararlar geliştirmeye olanak tanısa da, bu yaklaşımın eleştirel sınırlılıkları göz ardı edildiğinde ciddi sonuçlar açığa çıkabilir. Örneğin; müracaatçısı olan bir çocuğun görüşmelerde iletişim kurmaktan kaçınmasını ve içine kapanık tavırlar sergilemesini, önceki deneyimlerinden yola çıkarak kişilik özelliği olarak değerlendiren bir sosyal hizmet uzmanı risk değerlendirmesi noktasında yetersiz kalarak aile içi istismarı gözden kaçırabilir. Bu örnek, sezgisel kararların her zaman güvenilir olmayabileceğini ve çok boyutlu veri kaynaklarıyla desteklenmedikçe çocuk koruma sisteminde ciddi hatalar oluşturabileceğini ve koruyucu-önleyici tedbirler alınmasını engelleyebileceğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sezgisel karar vermenin, eleştirel düşünme ve kanıta dayalı uygulamalar ile dengelendiği takdirde daha güvenilir hale gelebileceği söylenebilir. Sezgisel karar verme sürecinde önemli bir noktada bulunan deneyim biriktirmeye "deneyim sahibi olmayan sosyal hizmet uzmanları" perspektifinden vurgu yapıldığına da dikkat çekmek önemlidir. Henüz yeterli deneyim biriktirmemiş sosyal hizmet uzmanları, karmaşık ve belirsiz vakaları çözümlerken; vakayla ilgili sezgi geliştirmelerine yardımcı olacak deneyimleri, bilişsel şemaları ve organizasyonel ipuçları yetersiz olabileceği için zorlanabilmektedir. Bu yetersizliklere paralel olarak, verilecek profesyonel kararların kalitesi de sezgi noktasında yetersiz olabilir (Devaney vd., 2017; Whittaker, 2018; Sutcliffe ve Weick, 2008). Örneğin Regehr vd. (2022) ile Gunnarsson ve Hedman (2024) tarafından yürütülmüş intihar riski değerlendirmesini odağına alan araştırmalarda, uzmanların mesleki deneyimlerinin ve sezgilerinin, risk değerlendirmeleri ve profesyonel kararlarda önemli unsurlar olduğu bulunmuştur. Ancak deneyim sahibi olmayan sosyal hizmet uzmanları, profesyonel kararlarını verirken bu unsurlardan nasıl ve ne düzeyde faydalanabilecektir ya da faydalanabilecek midir? Sezgilerin ve sezgisel karar vermenin "uygulama bilgeliği" olarak da ele alındığı düşünülürse (Cheung, 2017), deneyim sahibi olmayan sosyal hizmet uzmanlarına yönelik bu sorular "uygulama bilgeliği" boyutunu olumsuz etkileyebilir.

Sosyal hizmet uygulamasında sezgilerin karar verme sürecine dahil edilmesinde karşılaşılabilecek başka bir zorluk disiplinler arası ekip çalışmalarında meydana gelebilmektedir (Harris vd., 2020). Disiplinler arası ekip çalışmalarında sosyal hizmet uzmanlarının sezgisel kararlarını nasıl ifade edeceği, tartışacağı ve gerekçelendirileceği odak noktada bulunmaktadır (Duffy vd., 2006). Böyle bir durumda sosyal hizmet uzmanı, bir çocuğun koruma altına alınması gerektiğine veya velayet değerlendirmelerine dair sezgilerini çalıştığı ekibe karşı nasıl gerekçelendirecektir? Sosyal hizmet uzmanlarının temel mesleki değerleri ve toplum yararına hizmet sundukları (NASW, 2021c) göz önüne alındığında aldıkları kararların hesap verilebilir olması gerektiği bilinmektedir (Reamer, 2015). Bu nedenle bazı sosyal hizmet uzmanları, karar vermelerinde etkili olan sezgilerini açıklamaktan çekinebilirler (Sicora, 2010). Hatta bazı sosyal hizmet uzmanları sezgisel karar vermeyi gerekli titizlikten ve somut kanıtlardan yoksun olduğu için "simyacılık" gibi değerlendirebilirler (Hollows,

2003). Nitekim Welsh ve Lyons (2001) ile Effken (2001) de sezginin güvenilmez, gizemli ve sistematik kanıttan yoksun olarak algılandığını, bazı riskler barındırdığını bu nedenle göz ardı edildiğini dile getirmektedir. Ancak, sosyal hizmet uzmanlarını da kapsayan bireylerle çalışan meslek profesyonellerinin kullanışlılığı, güvenilirliği ve hızı nedeniyle sezgiye değer verdiği görülmektedir (Witteman vd., 2012; Sicora, vd., 2020). Örneğin, adli sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları ile yürütülen bir araştırmada sosyal hizmet uzmanlarının profesyonel kararlarını verirken sezgiden yararlandıkları bulgusu elde edilmiştir (Mullineux, vd., 2018). Benzer şeklide Hammond (1996) meslek profesyonellerinin karar verme sürecinde örtük bilgi ve sezgisel kararlara başvurduğunu ifade etmiş, Sletten (2024) ise çocuk refahı alanında yürüttüğü araştırmada müracaatçı değerlendirme raporlarında sezgisel karar verme sürecinden kaynaklı boşluklar olduğunu dile getirmiştir. Bu durum, sosyal hizmet uzmanının etik kodlar ve temel değerlerini zedeleyebilir nitelikte olmakla birlikte sosyal hizmet uzmanlarının saygınlığını ve makro perspektifte sosyal hizmetin prestijini sarsabilir. Profesyonel mesleki kararların hesap verilebilir düzeyde kanıta dayalı olmaması, yani, sadece sezgisel olması; sosyal hizmetin eşitlik, sosyal adalet ve zarar vermeme ilkeleriyle çelişebilecek uygulamalara neden olabilir. Bu durum yalnızca sosyal hizmet uzmanları için riski taşımakla kalmaz, aynı zamanda dezavantajlı gruplara yönelik yapısal ayrımcılıkların yeniden üretimi açısından da tehlike arz ederek kırılgan grupları daha kırılgan bir pozisyona sürükleyebilir. Örneğin, bir sosyal hizmet uzmanının yalnız yaşayan ve günlük yaşam aktivitelerini yerine getiremeyen yaşlı bir müracaatçının "durumunu idare ediyor gibi görünmesi" veya "durumdan şikâyet etmemesi" nedeniyle bakım ihtiyacını sezgisel olarak düşük değerlendirmesi, yaşlının ihmale uğramasına neden olabilir. Bu durum bir taraftan da sosyal hizmetin etik ikilem alanlarından kendi kaderini tayine işaret etmektedir (Reamer, 1983). Sosyal hizmet uzmanının karşılaştığı bu etik ikilem alanını sezgileri ile meşrulaştırmaya çalışması durumu daha da karmaşık bir hale getirebilir. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanının yalnızca sezgisini değil; gözlemlerini, mesleki değerlendirmelerini ve bağlamları kapsayan çok boyutlu bir değerlendirme sonrası karar vermesi gerekmektedir. Nitekim Munro (1999) da, sezgisel karar vermenin analitik karar verme ile birlikte kullanılmasını ve her iki karar verme türünün güçlü yönlerinin birleştirilmesini önermektedir. Böylece sosyal hizmette sezgisel karar vermenin bağlamı belirlenmiş, belirsizlik ortadan kaldırılmış ve hesap verilebilirlik artmış olacaktır. Ek olarak sosyal hizmet uygulaması ve profesyonel kararlarda değerli olmakla birlikte sezgilerin sorgulanması, sezgilere neden olan unsurların farkında olunması ve sezginin analitik karar vermeyi tamamlayıcı nitelikte olmasına dikkat edilmesi gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır (Carew, 1987; Cook, 2017). Kısacası, sosyal hizmet uzmanının kendi yetkinliklerinin ve mevcut güçlerinin farkında olarak, sezgilerini, profesyonel karar verme sürecine dahil etmesi gerekmektedir. Karar verme sürecinde sosyal hizmet uzmanının sezgileri doğrultusunda kapılacağı yanılgılar, sadece karar verme sürecini değil tüm mesleki uygulamalarını olumsuz etkileyebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sezgi, sosyal hizmet uygulamasının değerli ancak karmaşık bir yönüdür. Analitik karar verme ve eleştirel değerlendirme ile dengelendiğinde karar verme sürecini ve müracaatçı etkileşimlerini geliştirebileceği düşünülmektedir. Sosyal hizmet uygulamalarında sezgisel karar verme, kanıta dayalı yaklaşımların yanı sıra önemli bir bileşen olarak kabul edilmektedir. Kanıtlar, sezginin mesleki muhakemede, özellikle de duygusal olarak bilgilendirilmiş muhakemede ve geçmiş deneyimlerin içselleştirilmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Sezgisel karar vermenin, kanıta dayalı yöntemleri tamamlayan sosyal hizmet uygulamasının önemli bir yönü olduğu söylenebilir. Sezgisel karar verme, müracaatçı ile etkileşim, iş birliği ve karar verme için gerekli olan duygusal muhakeme ile geçmiş deneyimlerin içselleştirilmesini içerir. Sezgiyi sosyal hizmet eğitimine ve uygulamasına entegre etmek, sosyal hizmet uzmanlarının etkinliğini ve duyarlılığını artırarak müracaatçılara fayda sağlayabilir. Bununla birlikte, sezgiyi açık bilgiyle bütünleştirme ve sezgisel yargıları profesyonel ortamlarda iletme konusunda zorluklar devam etmektedir. Bu boşluğu dolduracak modellerin daha fazla araştırılması ve geliştirilmesi, sosyal hizmet uygulamalarının etkinliğini artırabilir. Bu gerekçelerle sosyal hizmet alanında sezgisel karar vermeye ilişkin uygulama, eğitim ve araştırma boyutlarında sistematik bir yeniden değerlendirme yapılması önemli görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının sezgilerinin ve sezgilerini etkileyen unsurların farkında olması için düzenli süpervizyon ve vaka tartışma oturumları ile farkındalık eğitimleri mesleğin akademik ve saha boyutunda yaygınlaştırılmalıdır. Sezgisel karar verme sürecinde kişisel veya mesleki şartlardan kaynaklanan hataların ve önyargıların önüne geçilmesi için karar alma süreçlerinde daha titiz davranılmalı; ev ziyaretleri, vaka geçmişi, multidisipliner değerlendirmeler, ihtiyaç önceliklendirmesi ve risk analizlerinin bir arada kullanılması teşvik edilmelidir. Bu teşvik sağlanırken sosyal hizmet uzmanlarının iş yükünün makul seviyede tutulmasına ve kanıta dayalı olacak biçimde profesyonel özerklik kazanılmasına yönelik adımlar atılmalıdır. Çocuk koruma, aile içi şiddet, ihmal, istismar ve ruh sağlığı gibi riskli alanlarda sezgisel karar vermenin tek model olmadığı bilinci, sosyal hizmet uzmanlarına kazandırılmalı böylece mikro, mezzo ve makro hataların önüne geçilmelidir. Sezgisel karar vermeyi etkileyen temel unsurlardan biri olan geri bildirim alma ile ilgili örgütsel düzenlemeler yapılmalı, gerekirse veri tabanları oluşturulmalıdır. Bu düzenleme ile sosyal hizmet uzmanlarının sezgisel kararlarını gerekçelendirmelerine ve gerekçelerin planlı müdahale sürecinin izleme oturumlarında rutin olarak değerlendirilmesine olanak sağlanmalıdır. Sosyal hizmette karar verme modelleri dersleri lisans ve lisansüstü düzeylerde eğitim müfredatlarına eklenmeli, bu modeller açıkça ele alınmalıdır. İlgili derslerde öğrencilerin, teknoloji temelli interaktif olanaklardan faydalanmaları sağlanmalı, sezgiler ve analitik kararlar arasında denge kurulması desteklenmelidir. Eğitim sürecinde sosyal hizmet öğrencilerinin, sahada aktif olarak çalışan sosyal hizmet uzmanları ile bir araya gelmesi ve karar verme biçimleri üzerine vaka analizi atölyeleri yapmaları sağlanmalıdır. Hem ulusal hem uluslararası literatürde sezgisel karar vermeyi odak noktasına açıkça alan araştırmaların sınırlı olması gerekçesiyle, sezgisel karar vermeye yönelik güçlü metodolojiye sahip

araştırmaların yürütülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, sosyal hizmette sezgisel karar vermeyle ilgili derinlemesine nitel araştırmalar, deneysel araştırmalar, nicel ve karma araştırmalar yürütülmelidir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Birinci yazar çalışmaya %70, ikinci yazar %30 oranında katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Social work practices are an interdisciplinary field that aims to intervene in the complex problems faced by individuals, families, and communities. In this context, the professional decision-making processes of social workers are based not only on technical knowledge but also on individual experiences, intuition, and ethical awareness. This study comprehensively examines the intuitive decision-making model, which is gaining increasing importance in the decision-making processes of social workers. Intuitive decision-making is an approach that enables professionals to make quick and effective decisions based on their past experiences, cognitive schemas, and internal awareness, particularly in situations characterized by uncertainty, time constraints, information gaps, or high-risk factors.

The main objective of this study is to analyze the intuitive decision-making process in the field of social work at both theoretical and practical levels, to reveal its advantages and limitations, and to provide a comprehensive assessment of the place of this decision-making model in professional practice. This traditional review study also aims to fill an important gap in the social work literature, where there are only a limited number of studies on intuitive decision-making. The intuitive decision-making model has been evaluated in comparison with normative, rational, contextual, and descriptive models, shedding light on the multidimensional nature of decision-making processes.

The intuitive decision-making model is explained primarily through Daniel Kahneman's concept of “System 1,” which refers to a form of decision-making that is fast, unconscious, and automatic. According to this model, individuals make decisions based on past experiences and mental patterns without conducting a conscious analysis process. Social work practices often involve time pressure, emotional burden, and the need for multidimensional intervention, making such rapid decision-making processes frequently necessary. In particular, social workers' intuitive decision-making skills come to the fore in areas such as child protection, domestic violence, home visits, and crisis intervention.

Techniques such as representation, accessibility, and consistency play an important role in the intuitive decision-making process. Representation refers to the tendency to evaluate new situations based on mental representations of similar cases, while accessibility refers to the influence of

information that can be easily recalled from previous experiences on the decision-making process. Consistency, on the other hand, reflects how the evaluations and actions that follow a decision align with the intuitive judgment. Being aware of these techniques is critical for social workers to both understand their intuitions and integrate them into a more objective decision-making process.

Intuitive decision-making offers social workers several advantages. First, it enables them to quickly find solutions in situations where information is lacking or contradictory. Second, it can strengthen their inner guidance in the face of complex social dynamics, thereby increasing their emotional resilience. Additionally, intuition developed through experience contributes to social workers' ability to better understand clients and develop appropriate intervention strategies. In this way, intuition can enable social workers to establish deeper and more empathetic relationships with clients, thereby enhancing their professional effectiveness.

However, the limitations and risks of intuitive decision-making should not be overlooked. Intuition can be shaped by individual biases, cultural assumptions, or limited experience, which can lead to wrong decisions. Especially for social workers whose experience is not sufficiently developed, intuition-based decisions can lead to misjudgments and ethical violations. In the field of child protection, a social worker who assesses a child's introversion solely as a personality trait may overlook possible signs of abuse. This situation can undermine not only the decision-making process but also the integrity of the intervention. Therefore, it is emphasized that intuition must be balanced with analytical decision-making and evidence-based practices.

Within the scope of this study, the fundamental factors influencing intuitive decision-making were examined under four main headings: experience, cognitive schemas and biases, feedback processes, and reflective practice. As social workers gain more professional experience, their approach to case assessment becomes more profound and their intuitive reflexes develop. However, experience alone is not sufficient; it is important for professionals to be aware of the cognitive schemas they possess and to be able to control the biases that these schemas may create in the decision-making process. Feedback mechanisms are functional in terms of enabling social workers to review their own decisions and make their intuitive judgments more reliable. Additionally, reflective practice enables social workers to analyze their own thought processes, make sense of their emotional responses, and plan their professional development. All these elements ensure that intuitive decision-making is used in a more ethical, professional, and accountable manner.

One of the biggest challenges social workers face in the intuitive decision-making process is justifying their intuitive judgments within interdisciplinary teamwork. Objectively explaining an intuitive decision may not be convincing to other professional stakeholders. This situation may cause social workers to suppress their intuition or refrain from expressing it in the decision-making process. However, when properly addressed, intuition, which represents the emotional dimension of professional judgment, can contribute to the professional decision-making process. In this context,

it is recommended that safe discussion environments be created where social workers can explain their intuitive decisions, case analysis sessions be encouraged, and decisions be systematically documented.

As a result of this review, it has been revealed that intuitive decision-making in social work practice is not only an individual skill but also a professional skill that can be developed. In order to use intuitive decision-making in a healthier way, decision-making models should be integrated into the social work education curriculum, case-based training should be increased, and professionals working in the field should be empowered through supervision and professional support mechanisms. Additionally, systematically monitoring intuitive decisions and developing feedback systems at the organizational level is also an important requirement. Increasing research on intuitive decision-making at the national and international levels will contribute to the development of theoretical depth and practical wisdom in this field.

In conclusion, this study reveals that social workers' intuitive decision-making processes are a critical factor in terms of professional development, ethical practice, and decision quality. Intuitive decision-making is not merely an internal feeling; when combined with systematic experience, knowledge, and ethical principles, it becomes an important tool in social work practice. However, it should be emphasized that intuition alone should not determine the decision-making process; it must be balanced with analytical thinking, evidence-based assessment, and ethical responsibility. In this context, conscious awareness of intuitive decision-making processes in social work will both enhance the professional quality of practitioners and ensure the safety of services provided to clients.

KAYNAKÇA

Adams, K. B., Matto, H. C., & LeCroy, C. W. (2009). Limitations of evidence-based practice for social work education: Unpacking the complexity. *Journal of social work Education, 45*(2), 165-186.

Altındağ, Ö. (2020). Vaka yönetimi ve sosyal hizmette kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(2), 618-646.

Banks, S. (2020). *Ethics and values in social work*. Bloomsbury Publishing.

Baron, J. (2004). Normative models of judgment and decision making. İçinde *Blackwell Handbook of Judgment and Decision Making* (ss. 19–36), D. J. Koehler, N. Harvey (Ed.) London: Blackwell.

Baron, J. (2012). The point of normative models in judgment and decision making. *Frontiers in Psychology, 3*(577), 1-3.

Baumeister R. F., & Leary M.R. (1997). Writing narrative literature reviews. *Review of General Psychology, 1*(3), 311–320.

Bertotti, T. (2016). Decidere del servizio sociale. Metodo e riflessioni etiche [Decide on social work. Method and ethical reflections]. Carocci.

Carew, R. (1987). The place of intuition in social work activity. *Australian Social Work, 40*, 5-10.

Cheung, J. (2017). Practice wisdom in social work: An uncommon sense in the intersubjective encounter. *European Journal of Social Work, 20*(5), 619-629.

Cook, L. (2017). Making sense of the initial home visit: The role of intuition in child and family social workers' assessments of risk. *Journal of Social Work Practice*, 31, 431- 444.

Devaney, J., Hayes, D., & Spratt, T. (2017). The influences of training and experience in removal and reunification decisions involving children at risk of maltreatment: Detecting a 'beginner dip'. *British Journal of Social Work, 47*(8), 2364–2383.

Dreyfus, H. L., & Dreyfus, S. E. (1986) *Mind over machine: The power of human intuition and expertise in the age of the computer*, New York, Free Press.

Duffy, J., Taylor, B. J., & McCall, S. (2006). Human rights and decision making in child protection through explicit argumentation. *Child Care in Practice, 12*(2), 81–95.

Effken, J. A. (2001). Informational basis for expert intuition. *Journal of Advanced Nursing, 34(*2), 246.

Epstein, S. (2010). Demystifying intuition: What it is, what it does, and how it does it. *Psychological Inquiry, 21*(4), 295–312.

Ferguson, H. (2016). Researching social work practice close up: Using ethnographic and mobile methods to understand encounters between social workers, children and families. *British Journal of Social Work, 46*(1), 153–168.

Ferguson, H. (2018). How social workers reflect in action and when and why they don't: The possibilities and limits to reflective practice in social work. *Social Work Education, 37*(4), 415-427.

Finucane, M., & Holup, J. (2006). Risk as value: Combining affect and analysis in risk judgments. *Journal of Risk Research, 9*(2), 141–164.

Fiske, S., Cuddy, A., & Glick, P. (2007). Universal dimensions of social cognition: Warmth and competence. *Trends in Cognitive Sciences, 11*(2), 77–83.

Germain, C. B., & Gitterman, A. (1996). *The life model of social work practice: Advances in theory and practice*. Columbia University Press.

Gibbons, J., Conroy, S., & Bell, C. (1995). *Operating the child protection system: A study of child protection practices in English local authorities*. London, HMSO.

Gigerenzer, G. (2015). *Risk savvy: How to make good decisions*. Penguin.

Gilboa, A., & Marlatte, H. (2017). Neurobiology of schemas and schema-mediated memory. *Trends in Cognitive Sciences, 21*(8), 618-631.

Green B. N., Johnson C. D., Adams A. (2006) Writing narrative literature reviews for peer-reviewed journals: secrets of the trade. *Journal of Chiropractic Medicine, 5*(3), 101-117.

Gunnarsson, N. V., & Hedman, K. (2024). Navigating suicidality: Swedish social workers' approaches to identifying and supporting suicidal clients. *Nordic Social Work Research*, 1–14.

Hall, S., Slembrouck, S., Sarangi, S. (2006). *Language practices in social work*. Abingdon: Routledge.

Hammond, K. R. (1996). *Human judgment and social policy: Irreducible uncertainty, inevitable error, unavoidable ınjustice*. New York: Oxford University Press.

Harris, R., Fletcher, S., Sims, S., Ross, F., Brearley, S., & Manthorpe, J. (2020). Understanding key mechanisms of successfully leading integrated team-based services in health and social care: Protocol for a realist synthesis. *BMJ Open, 10*(7), e038591.

Hogarth, R. M. (2010). Intuition: A challenge for psychological research on decision making. *Psychological Inquiry, 21*(4), 338–353

Kahneman, D. (2012). *Thinking, fast and slow*. London: Penguin.

Kahneman, D., Klein, G. (2009). Conditions for intuitive expertise: A failure to disagree. *The American Psychologist, 64*(6), 515–526.

Kirkman, E., & Melrose, K. (2014). *Clinical judgement and decision-making in children's social work: An analysis of the 'frontdoor' system* (Research Report DFE 323). London: Behavioural Insights Team, Department for Education.

Klein, G. (1998). *Sources of Power: How people make decisions*, London, MIT Press.

Klein, G. (1999). *Sources of power: How people make decisions*. London, MIT Press.

Klein, G. (2015). A naturalistic decision making perspective on studying intuitive decision-making. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition, 4*, 164–168.

Klein, W. C., & Bloom, M. (1995). Practice wisdom. *Social Work, 40*(6),779-807.

Krill, D. (1990). *Practice wisdom: A guide for helping professionals*. Newbury Park, CA: Sage Publications.

Mintzberg, H., & Westley, F. (2010). It's not what you think. İçinde *Handbook of decision making*, *73-81.*

Morçöl, G. (2006). Decision making: An overview of theories, contexts, and methods. *Handbook of Decision Making*. (Ed. Göktuğ Morçöl), Taylor and Francis Group, New York.

Morrison, T. (2007). Emotional intelligence, emotion and social work: Contexts, characteristics, complications and contribution. *British Journal of Social Work, 37*(2), 245–263.

Mullineux, J. C., Taylor, B. J., & Giles, M. L. (2019). Probation officers' judgements: A study using personal construct theory. *Journal of Social Work, 19*(1), 41-59.

Munro, E. (1999). Common errors of reasoning in child protection work. *Child Abuse and Neglect, 23*(8), 745–758.

Myers, D. G. (2010). Intuition's powers and perils. *Psychological Inquiry, 21*(4), 371–377.

NASW. (2021a). Social Workers' Ethical Responsibilities to Clients, https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English/Social-Workers-Ethical-Responsibilities-to-Clients

NASW. (2021b). Read the Code of Ethics. https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English

NASW. (2021c). Ethical principles. https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English

Newman, C., & Littlechild, B. (2022). The development of professional decision-making: A small-scale study exploring the ımpact of practice experience on decision-making during home visits. *Practice, 34*, 370-385.

Noorani, H. (2010). Rational decision-making. Xlibris Corporation.

Nutt, P. C., Wilson, D. C. (2010). Crucial trends and issues in strategic decision making. İçinde *Handbook of decision making*, 3-29.

Nyathi, N. (2018). Child protection decision-making: social workers' perceptions. *Journal of Social Work Practice, 32*, 189-203.

O'Sullivan, T. (2011). Decision-making in social work (2. Baskı). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Orasanu, J., & Connolly, T. (1993) 'The reinvention of decision making', in G.A. Klein, J. Orasanu, R. Calderwood and C.E. Zsambok (eds), Decision Making in Action: Models and Methods, Norwood, NJ, Ablex Publishing Corporation.

O'Sullivan, T. (1999). *Decision making in social work*. New York, Palgrave

Özkan, Y., & Gökçearslan Çifci, E. (2012). Sosyal hizmette kanıta dayalı uygulamalar: Sosyal hizmet eğitimi açısından irdelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 23*(1), 187-199.

Reamer, F. G. (1983). Ethical dilemmas in social work practice. *Social Work, 28*(1), 31-35.

Reamer, F. G. (2015). *Risk management in social work: Preventing professional malpractice, liability and disciplinary action*. Columbia University Press.

Regehr, C. (2018). *Stress, trauma, and decision-making for social workers*. Columbia University Press.

Regehr, C., Paterson, J., Sewell, K., Birze, A., Bogo, M., Fallon, B., & Regehr, G. (2022). Tolerating risk: Professional judgment in suicide risk assessment. *The Social Service Review 96*(1), 4-33.

Ruch, G. (2002). From triangle to spiral: Refective practice in social work education, practice and research. *Social Work Education, 21*(2), 199–216.

Saltiel, D., & Lakey, R. (2020). Analysing invisibility: The decision-making ecology and home visits. *Child and family social work, 25*(1), 37-44.

Sauter, V. L. (1999). Intuitive decision-making. *Communications of the ACM, 42*(6), 109-115.

Schank, R., & Abelson, R. (1977). *Scripts plans goals and understanding: An inquiry into human knowledge structures*, New Jersey: LEA Publishers.

Shaban, R. (2005). Theories of clinical judgment and decision-making: A review of the theoretical literature. *Australasian Journal of Paramedicine, 3*(1-2).

Sheppard, M. (1995). Social work, science and practice wisdom. *British Journal of Social Work, 25*, 265–93.

Sicora, A. (2010). Errore e apprendimento nelle professioni di aiuto. Fare più errori per fare meno danni? [Mistake and learning in the helping professions. Making more mistakes to do less damage?]. Maggioli.

Sicora, A. (2017). *Reflective practice and learning from mistakes in social work.* Policy Press.

Sicora, A., Lu, W., & Lei, J. (2020). Exploring mistakes and errors of professional judgement in social work in China and Italy: The impact of culture, organization and education. *Journal of Social Work, 21*(5), 1065-1083.

Sicora, A., Taylor, B. J., Alfandari, R., Enosh, G., Helm, D., Killick, C., Lyons, O., Mullineux, J., Przeperski, J., Rölver, M., & Whittaker, A. (2021). Using intuition in social work decision making. *European Journal of Social Work, 24*(5), 772–787.

Sinclair, M. (2010). *Misconceptions about intuition. Psychological Inquiry, 21*(4), 378–386.

Sletten, M. S. (2022). Proceduralisation of decision-making processes: a case study of child welfare practice. *Nordic Social Work Research*, *14*(1), 149-161.

Stevenson, M., & Taylor, B. J. (2017). Risk communication in dementia care: Professional perspectives on consequences, likelihood, words and numbers. *British Journal of Social Work, 47*(7), 1940–1958.

Stolper, E., Van de Wiel, M., Van Royen, P., Van Bokhoven, M., Van der Weijden, T., & Dinant, G. J. (2011). Gut feelings as a third track in general practitioners' diagnostic reasoning. *Journal of General Internal Medicine, 26*(2), 197–203.

Sutcliffe, K., & Weick, K. (2008). Information overload revisited. İçinde G. Hodgkinson ve W. Starbuck (Ed.), *The Oxford handbook of organisational decision making* (ss. 56–75). Oxford: Oxford University Press.

Sylvester A., Tate M., & Johnstone D. (2013). Beyond synthesis: Re-presenting heterogeneous research literature. *Behaviour and Information Technology, 32*(12),1199-1215.

Taylor, B. (2017b). Heuristics in professional judgement: A psych-rationality model. *British Journal of Social Work, 47*(4), 1043–1060.

Taylor, B. J. (2006). Risk management paradigms in health and social services for professional decision making on the long-term care of older people. *British Journal of Social Work, 36*(8), 1411–1429.

Taylor, B. J. (2010). *Professional decision making in social work*. Learning Matters.

Taylor, B. J. (2017a). *Decision making, assessment and risk in social work* (3. Baskı). London: Sage.

Taylor, B. J., & Devine, T. (1993) *Assessing Needs and Planning Care in Social Work*. Aldershot: Ashgate.

Taylor, B. J., & Donnelly, M. (2006). Professional perspectives on decision making about the long-term care of older people. *British Journal of Social Work, 36*(5), 807–826.

Taylor, B. J., & Whittaker, A. (2018). Professional judgement and decision-making in social work. *Journal of Social Work Practice*, *32*(2), 105–109.

Thiele, L. P. (2006). *The heart of judgment: Practice wisdom, neuroscience, and narrative*. Cambridge University Press

Topolinsky, S. (2011). A process model of intuition. *European Review of Social Psychology, 22*(1), 274–315. https://psycnet.apa.org/doi/10.1080/10463283.2011.640078

Tversky, A., & D. Kahneman. (1982). Judgement under uncertainity: Heuristics and biases. İçinde Kahneman, D., Slovic, P. ve Tyversky, A. (Ed.), *Judgement under Uncertainity* (ss. 3-23). Cambridge: Cambridge University Press.

Welsh, I., & Lyons, C. M. (2001). Evidence-based care and the case for intuition and tacit knowledge in clinical assessment and decision making in mental health nursing practice: An empirical contribution to the debate. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing, 8*(4), 299–305.

Whittaker, A. (2018). How do child protection practitioners make decisions in real life situations? Lessons from the psychology of decision making. *British Journal of Social Work*, 48(7), 1967-1987.

Witteman, C. L. M., Spaanjaars, N. L., & Aarts, A. A. (2012). Clinical intuition in mental health care: A discussion and focus groups. *Counselling Psychology Quarterly, 25*(1), 19–29.

Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makalesi / Review Article

Yaşlılıkta Güvencesizliğin Boyutlarını Anlamak: Risklerin ve Toplumsal Dönüşümün Yansımaları

Understanding the Dimensions of Precarity in Old Age: Reflections of Risks and Social Transformation

Kübra Fadime KARATAŞ[1]

[1]Arş. Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.
kubra.akyuz@cbu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1647-8290

Başvuru: 10.01.2025
Kabul: 21.06.2025

Atıf:

Karataş, K. F., (2025). Yaşlılıkta güvencesizliğin boyutlarını anlamak: Risklerin ve toplumsal dönüşümün yansımaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *36*(3), 591-615. DOI: 10.33417/ /tsh.1616964

ÖZ

Yaşlılık, bireylerin fiziksel, ruhsal ve sosyal değişimler yaşadığı, çeşitli kırılganlık ve güvencesizliklerin deneyimlendiği bir yaşam evresidir. Bu durum, yaşlılığın bireysel bir süreç olmasının ötesinde, toplumsal ve yapısal dinamiklerle şekillenen bir olgu olduğunu göstermektedir. Bireylerin yaşlılık sürecindeki deneyimleri hem bireysel yaşam koşullarından hem de toplumsal yapıyı şekillendiren ekonomik ve politik dönüşümlerden etkilenmektedir. Refah rejimlerinde yaşanan çözülmeler ve neoliberal politikalar, emek piyasasında esneklik ve rekabeti ön plana çıkarmış; öznellik, kimlik ve ahlaki sorumluluk gibi kavramları da yeniden şekillendirmiştir. Ekonomik ve toplumsal yapıda meydana gelen bu dönüşümler, yaşlılık döneminde yeni güvencesizlik biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Savunmasızlık ve kırılganlıkla ilişkilendirilen bir kavram olarak güvencesizlik ise, yaşlılık sürecinde karşılaşılan riskleri yapısal boyutlarıyla ele almaya olanak tanır. Bu çalışma, yaşlılık döneminde deneyimlenen güvencesizliklerin cinsiyet, sağlık koşulları, engellilik, bakım, gelir güvencesi, sosyal izolasyon ve sosyal koruma mekanizmaları gibi dinamikler tarafından nasıl şekillendiğini kesişimsellik ve kümülatif eşitsizlik teorisi perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Güvencesizlik, Yaşlılık, Kesişimsellik, Kümülatif Eşitsizlikler*

ABSTRACT

Old age is a stage of life in which individuals experience physical, psychological, and social changes and various vulnerabilities and precarity. This demonstrates that old age is not merely an individual process, but also a phenomenon shaped by social and structural dynamics. Individuals' experiences in old age are influenced by both individual living conditions and economic and political transformations that shape the social structure. The disintegration of welfare regimes and neoliberal policies have brought flexibility and competition to the forefront in the labor market and have reshaped concepts such as subjectivity, identity, and moral responsibility. These transformations in economic and social structures have led to the emergence of new forms of precarity in old age. Precarity, as a concept associated with vulnerability and fragility, enables us to address the risks encountered in old age with their structural dimensions. This study aims to assess how precarity experienced in old age is shaped by dynamics such as gender, health conditions, disability, care, income security, social isolation, and social protection mechanisms from the perspectives of intersectionality and cumulative inequality theory.

Keywords: *Precarity, Old Age, Intersectionality, Cumulative Inequalities*

GİRİŞ

Yaşlılık bireylerin yaşam güzergahının sonunda yer alan bireysel ve toplumsal açıdan önemli bir duraktır. İnsan yaşamının doğal bir parçası olmakla birlikte yaşlılık süreci, ekonomik ve sosyal koşullar temelinde çeşitli eşitsizlikleri de gündeme getirmektedir. Nüfusun giderek yaşlanıyor olması, yaşlılığı hem sosyal hizmetin hem de sosyal politikanın öncelikli ilgi alanına giren toplumsal bir sorun haline getirmektedir. Çünkü yaşlılık; ekonomi, sağlık ve sosyal güvenlik ile ilgili konular üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Örneğin yaşa bağlı gelişen hastalıklar (felç, böbrek ve kalp hastalıkları vb.), döngüsel salgınlar olarak ortaya çıkan bulaşıcı ve paraziter hastalıkların aksine stabil ve kroniktir (Olshansky vd., 1993). Dolayısıyla nüfusun önemli bir kısmı yaşlılığın beraberinde getirdiği hastalıklardan da etkilenmektedir. Türkiye'de yapılan Yaşlı Profili Araştırması'nın sonuçları 65 yaş ve üzerindeki bireylerin %78,7'sinin hipertansiyon, diyabet, böbrek yetmezliği gibi kronik hastalıklara sahip olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2024a). Bununla birlikte yaşlılık sürecinde meydana gelen fizyolojik değişimler, bireylerin istihdam sürecini ve sosyal güvenlik koşullarını da etkilemektedir. Olumsuz sağlık koşulları nedeniyle çalışma hayatına katılamayan yaşlı bireyler diğer yaş gruplarına göre yoksulluğu daha fazla hissetmektedir (Yumurtacı, 2013, s. 19). Öte yandan bireylerin, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde kayıt dışı istihdam edilmesi, yaşlılık döneminde sosyal güvenlik sistemine entegre olamama riskini artırmaktadır (Demirbilek ve Öktem Özgür, 2017, s. 25). Bu durum yaşlıların hem ekonomik açıdan hem de sağlık hizmetlerine erişim açısından daha dezavantajlı bir konumda yer almasına sebep olmaktadır. Ayrıca yaşlılık döneminde bazı yaş gruplarında yoksulluk daha belirgin olabilmektedir. Araştırmalar 80 yaş ve üzerinde yoksulluk oranının arttığını göstermektedir (Franco vd., 2008; Li ve Dalaker, 2022). Bu durum yaşlıları çeşitli riskler karşısında daha kırılgan ve güvencesiz bir hale getirebilmektedir.

Güvencesizlik ve kırılganlık kavramlarının uluslararası literatürde *precarious, precarity ve précaire* gibi karşılıkları bulunmaktadır (Bora, 2010). Bununla birlikte kavramın, Türkçe çalışmalarda doğrudan prekar ya da prekarite şeklinde kullanıldığı da görülmektedir (Demirkaya, 2017, s. 9). Sahip olduğu ekonomik, politik ve sosyal bağlam ile prekarite (güvencesizlik) kavramı, bireylerin yaşamlarındaki risk, kırılganlık ve savunmasızlık durumlarını açıklamak için kullanılmaktadır. Yaşam boyunca karşılaşılan eşitsizlikler yaşlılıkta kümülatif bir biçimde ortaya çıkmaktadır (Ferraro ve Shippee, 2009, s. 334). Dolayısıyla güvencesizlik, yaşlılık döneminde ortaya çıkan riskleri ve eşitsizlikleri tanımlamak için önemli bir araç haline gelmektedir. Bu çalışma, prekarite kavramını yaşlılık bağlamında ele alarak, bu dönemde karşılaşılan güvencesizliğin boyutlarını, kesişimsellik ve kümülatif eşitsizlik teorisi kapsamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Prekarite ve Prekaryaya Genel Bir Bakış

Prekarite, yirminci yüzyılın sonlarından itibaren çeşitli disiplinlerde kullanılan ve tartışılan bir mesele haline gelmiştir. 1970'lerin sonunda refah rejimlerinin geçirdiği kriz döneminin çözümü olarak neoliberal politikalar hayata geçirilmeye başlanmış (Çoban, 2020, s. 94) ve bu politikalar geniş bir

politik ve sosyoekonomik çerçevede farklı biçimlerde etkisini hissettirmiştir. Neoliberal anlayış, ekonomik bağlamda rekabetten ve esneklikten temellenen politikalar oluşturarak ekonomik faaliyetleri ve sosyal hizmetlerin sunumunu özel piyasaya açmış (İlhan, 2019, s. 362); sosyal bağlamda ise öznellik, benlik, kimlik ve ahlaki sorumluluklar gibi kavramları yeniden şekillendirmiştir (Sugarman, 2015, s. 104). Neoliberal anlayış özellikle emek piyasasında esnekliği arttırarak güvencesizliği yaygınlaştırmakta ve bu piyasa mantığının toplumsal ilişkilerin tüm alanlarına nüfuz etmesi gerektiğini savunmaktadır (Standing, 2014, s. 11). Keynesyen ekonomik politikalardan neoliberal politikalara geçiş sürecinde yaşanan bu dönüşümün *prekarya* olarak ifade edilen yeni bir toplumsal sınıfın ortaya çıkmasına yol açtığı iddia edilmektedir (Çoban, 2020, s. 94).

Prekarya terim olarak güvencesiz (precarious) ve proletarya (proletariat) kavramlarının birleşmesiyle oluşmakla birlikte ilk kez Fransız sosyologlar tarafından, geçici mevsimlik işçilerin koşullarını tanımlamak amacıyla kullanılmıştır (Standing, 2014, s. 21-24). Guy Standing tarafından 2011 yılında çıkarılan The Precariat: The New Dangerous Class (Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf) adlı kitap, dünyada ses getirmekle birlikte prekaryanın yeni bir toplumsal sınıf olarak tanımlanmasına yönelik çeşitli eleştirilerin de odağı olmuştur (Akkuş Güvendi, 2019). Standing'in tanımlamasına göre, bir toplumsal sınıf olarak prekaryanın alt, orta sınıf ve işçi sınıfından farklı bir yerde konumlandığı görülmektedir. Ancak literatürde prekaritenin toplumsal bir sınıfı mı yoksa ontolojik bir deneyimi mi ifade ettiği konusunda süregelen tartışmalar bulunmaktadır. Standing, prekariteyi entelektüel bir çerçevede ele alan öncüler arasında Pierre Bourdieu, Michel Foucault, Jürgen Habermas, Michael Hardt, Tony Negri ve Hannah Arendt gibi teorisyenleri saymaktadır (Standing, 2014, s. 13). Millar (2017) ise prekariteyi üç farklı perspektiften değerlendirmektedir; Pierre Bourdieu'nun perspektifiyle bir emek koşulu ve durum; Guy Standing'in çalışmasındaki şekliyle toplumsal bir sınıf; Judith Butler'ın çalışmalarında olduğu gibi ontolojik bir deneyim.

1960'lı yıllarda Pierre Bourdieu, yaptığı bir çalışmada prekariteyi Cezayir'de düzensiz çalışan işçilerin çalışma koşullarındaki belirsizliği açıklamak amacıyla kullanmış (Millar, 2017) ve 1997 yılında sunduğu bildiride[1] belirsizlik ve güvencesizliğin *her yerde* olduğunu ifade etmiştir. Bourdieu, güvencesizliğin kamuda, özel sektörde, endüstride, eğitimde ve kültürel üretimde yaygın olduğunu vurgulayarak bu durumun bireylerin üzerinde derin etkiler yarattığını, umutsuzluğu körüklediğini ve inancın tükenmesine neden olduğunu belirtmektedir (Bourdieu, 2006, s. 70-71). Dolayısıyla, prekariteyi toplumsal bir sınıf ekseninde ele alan Standing'in aksine, Bourdieu kavramı çok daha geniş bir bağlamda değerlendirerek ekonomik koşulları kapsayan ve aşan bir yerde konumlandırdığı görülmektedir (Akkuş Güvendi, 2019).

Prekarite tartışmalarını felsefi zeminde sürdüren bir diğer isim olan Judith Butler'ın yaralanabilirlik, kırılganlık ve savunmasızlık ile ilgili kaleme aldığı derlemelerden oluşan *Precarious Life* adlı eseri

[1] Bourdieu, P. (1997). La précarité est aujourd'hui partout, Intervention lors des Rencontres Européennes contre la précarité. Grenoble.

Türkçeye *Kırılgan Hayat* olarak çevrilmiştir. Bourdieu'nun güvencesizliğin her yerde oluşu düşüncesine benzer biçimde Butler da kırılganlığı "yaşamın kendisiyle ortaya çıkan müşterek bir yaralanabilirlik" olarak ifade etmektedir. Müşterek yaralanabilirliği, hümanist bağlamda insan doğasının bir boyutu olarak ifade etmediğini belirten Butler (2013), yaralanabilir olma karşısında herkesin eşit konumda yer almadığını vurgulayarak, toplumsal ve politik koşulların kırılganlıkların dağılımını ve şiddetini belirlediğini savunmaktadır (Butler, 2005, s. 44-46). Kavramların Türkçe çevirilerinde zaman zaman ikilikler bulunsa da Butler'ın kullanımıyla kırılganlık (precariousness); bireylerin toplumsal değişimi gerçekleştirmek ve varlıklarını devam ettirebilmek için birbirlerine muhtaç olma durumları ve karşılıklı bağımlılıklarına dikkat çekmektedir. Güvencesizlik (precarity) ise işsizlik, hastalık ve yerinden edilme gibi riskler karşısında kırılganlıkların farklı gruplar arasında eşit dağılmaması durumuna işaret etmektedir (Butler J. , 2013). Dolayısıyla güvencesizlik, yalnızca istihdam ve ekonomi ile ilgili bir durum değil; statü, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, etnisite gibi kesişimsel dinamiklerle çevrili bir kavramdır (Hammond vd., 2020). Güvencesizliğe varoluşsal ve toplumsal bir yerden yaklaşan ve aynı zamanda kavramın ilişkiselliğine dikkat çeken Butler, kırılganlıkların toplumsal bağlılığı da beraberinde getirdiğini belirtmektedir (Butler, 2005, s. 10).

Foucault'nun teorisinde ise prekarite, disipline edici ve düzenleyici iktidar kategorisine göre ortaya çıkmaktadır. Disipline edici iktidar, özneleri bireyselleştirerek ve kontrol altında tutarak üretime dahil ederken, düzenleyici iktidar ise nüfusa odaklanarak bireysel terbiyeyi değil bütünün güvenliğini hedeflemektedir (Foucault, 2015, s. 255). Böylece disipline edici iktidar, özneyi iş gücü olarak şekillendirerek bedenden itaatkâr ve sağlıklı olmasını beklerken, düzenleyici iktidar ise nüfusun doğum-ölüm oranlarını, sağlık durumlarını ve yaşam verimliliğini kontrol ederek ekonomik üretkenliğini yönetmektedir (Lemke, 2016, s. 197-198). Foucault bu durumu "biyolojik olanın devletleştirilmesi" olarak açıklamaktadır (Foucault, 2015, s. 245). Biyolojik olanın devletleştirilmesi norm olanlar ve ötekiler arasında yapılacak olan ayrımın zeminini hazırlamakta ve onun görüşüne göre prekarya da buradan temellenmektedir. Çünkü norma uymayan özneler prekarize edilerek - diğer bir ifadeyle tehlikeli görülerek- güvencesizliğe itilmektedir. Ancak norm hem iktidarın kuralları ve dayatmasıyla hem de bireylerin sapma davranışından kaçınmak üzere dayatılana uymasıyla mevcudiyetini korumaktadır. Dolayısıyla bireylerin tutumu neoliberal anlayışın getirdiği rekabet, esneklik ve bireysellikle de uyuşmaktadır. Bireyler normdan sapmamak ve gözden çıkarılmamak için kolektiflikten uzaklaşarak rekabetçi bir tutumla kendi kapasitesini geliştirme zorunluluğuna gitmektedir (Demirkaya, 2017, s. 14-15). Çünkü sadece kendi özel hayatlarını güvence altına almayı düşünen bireylerin mahremiyetinin ve ahlakının kolayca yıkılabildiği bir çağda (Arendt, 2014, s. 89) güvencesizlik toplumsal ve ekonomik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Masquelier, 2018, s. 135). Neoliberal anlayışın yol açtığı bu dönüşüm toplumsal dayanışmayı baskılayarak, emeğin güvencesiz hale gelmesine sebep olan esnekliği ön plana çıkarmaktadır (Harvey, 2015, s. 83). Esnekliğin getirdiği belirsizlik ve geçicilik, bir taraftan iş ve serbest zaman arasındaki ayrımı yok ederken diğer taraftan özel bir yoksulluk türü yaratmaktadır (Hardt ve Negri, 2011, s. 155).

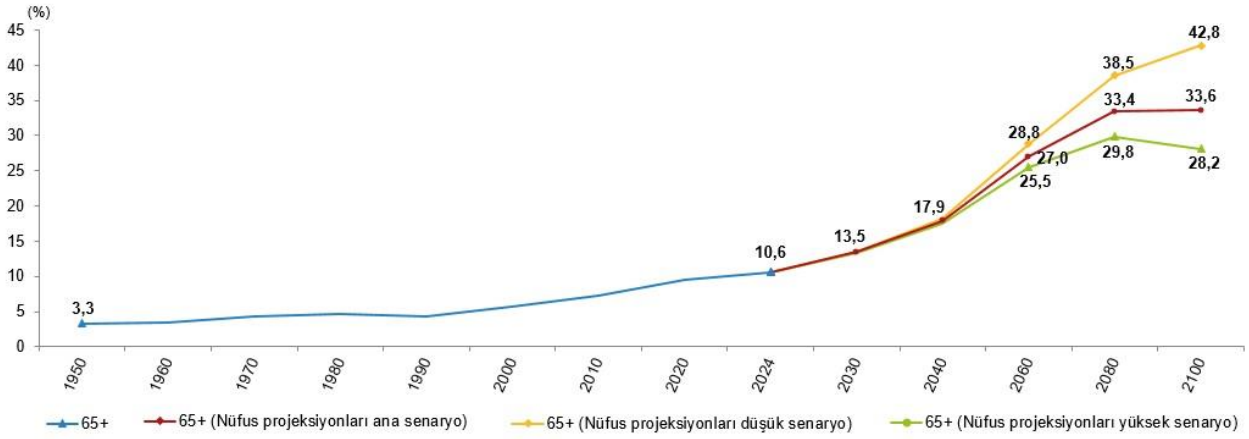
Son olarak Andries Baart'ın (2021) yapmış olduğu kapsamlı tanıma göre prekarite; "çeşitli belirsizliklerin hâkim olduğu, bireyin hayatını fiziksel, sosyal ve ekonomik olduğu kadar psikolojik ve varoluşsal olarak da derinden etkileyen kronik güvensiz yaşam durumudur ve temel haklardan, onurlu konumlardan, siyasi tanınmadan, etkin vatandaşlıktan ve hatta duygusal ilgiden yoksunlukla, kısacası endişe verici yaşam koşullarıyla karakterize edilir" şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla kavram, yıllar içerisinde çalışma koşullarının sınırını aşarak makro bir perspektife kaymış ve toplumdaki farklı kesimlerin zaman zaman deneyimlediği bir olguya dönüşmüştür. Bu doğrultuda yaşlılık bağlamında güvencesizliğin (prekarite) kesişimsel dinamiklerle şekillenen ve politika ekseninde ele alınması gereken bir kavram haline geldiği görülmektedir. Bu bağlamda kavram karmaşasına yer vermemek adına bu çalışmada savunmasızlık ve kırılganlıkla karakterize edilen prekarite için güvencesizlik kavramı tercih edilmiştir.

Yaşlılıkta Güvencesizlik

Ontolojik bir deneyim ve sosyoekonomik bir emek koşulu olarak güvencesizlik (Neilson ve Rossiter, 2008, s. 54), yaşlılık sürecindeki deneyimleri ve yaşamın ileriki döneminde meydana gelen yapısal ilişkileri anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır (Gonyea ve Grenier, 2021, s. 4). Güvencesizlik kavramı, sıklıkla neoliberal politikalar, modernite ve iş yaşamının getirdiği risklerle birlikte anılsa da özellikle kesişen dezavantajlılık durumlarında (yaş, cinsiyet, göçmenlik, sosyoekonomik durum gibi) ve yaşamın ileri dönemlerinde daha belirgin hale gelmektedir (Grenier vd., 2020, s. 7). Çünkü yaşlılık, bireylerin hareketlerini ve yapabilirliklerini kısıtlayan, çalışma yaşamına aktif bir şekilde katılmalarına engel olan bazı fizyolojik değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde sağlık durumunda kötüleşme, gelirin azalması, yaşa bağlı ayrımcılık ve dışlanma gibi yaşanan olumsuzluklar yaşlıların çeşitli risklere açık bir konuma gelmesine ve güvencesizliklerin yoğun bir şekilde hissedilmesine sebep olmaktadır (Çunkuş vd., 2019, s. 160).

Dünya genelinde yaşlı nüfus oranının hızla arttığı bir dönemde, bu artış yalnızca demografik bir değişim yaratmakla kalmayarak yaşlıların karşılaştığı sosyal ve ekonomik güvencesizlikleri de derinleştirmektedir. 2050 yılına kadar dünyada 60 yaşın üzerindeki nüfus oranının yaklaşık %22'ye çıkacağı tahmin edilmektedir (World Health Organization, 2024). Türkiye'de yaşlı nüfus oranına bakıldığında TÜİK tarafından, 65 yaş ve üzeri nüfus grubu için açıklanan verilere rastlanılmaktadır. Şekil 1'de de görüldüğü üzere Türkiye'de 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı 2024 yılı itibariyle %10,6 olmuş ve bu oranın önümüzdeki yıllarda artmaya devam etmesi beklenmektedir (TÜİK, 2025). Türkiye İstatistik Kurumu'nun nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı nüfus oranının 2030 yılında %13,5'e, 2040'ta %17,9'a, 2060'ta %27,0'ye ve 2100 yılında ise %33,6'ya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu veriler, Türkiye'nin demografik yapısında bir değişim yaşandığını ve yaşlı nüfusun giderek daha büyük bir toplumsal kesimi oluşturacağını göstermektedir. Özellikle düşük doğurganlık varsayımına dayanan senaryoda bu oran 2100 yılında %42,8 gibi çok daha yüksek bir seviyeye çıkmakta; bu da yaşlı bağımlılık oranı, sosyal güvenlik sisteminin ve sosyal harcamaların mali sürdürülebilirliği ve yaşlı bakım hizmetleri açısından ciddi riskleri beraberinde getirmektedir. Yüksek

doğurganlık varsayımı altında dahi yaşlı nüfus oranının %28,2'ye ulaşacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2025)

Şekil 1. Yaşlı Nüfus Oranı, 1950-2100 (TÜİK, 2025)

Yaşanan demografik değişim sonucunda, sağlık, gelir güvencesi ve toplumsal hayata katılım gibi birçok alanda meydana gelen eşitsizlikler yaşlılar arasında güvencesizliğin görünürlüğünü artırmaktadır. TÜİK'in verilerine göre, Türkiye'de 65 yaş ve üzeri bireylerin yoksulluk ve sosyal dışlanma riski son beş yılda %20,5'ten %23,1'e yükselmiştir (TÜİK, 2024b). Yaşlılıkta giderek artan yoksulluk oranı güvencesizlik ve refah üzerinde belirleyici olmaktadır. Yaşlılıkta karşılaşılan eşitsizlikler tekil bir durum olmaktan ziyade iç içe geçmiş ve birbirini tetikleyen faktörledir.

Neoliberalizmin Yaşlılık Üzerindeki Etkisi

Neoliberalizm düşüncesi 1970'li yılların sonlarından itibaren liberal ekonomi politikalarının girdiği çıkmaza çözüm olarak hayata geçirilmiştir. Bununla birlikte sosyal refah politikaları alanında devletin rolü azalarak özel sektörün etkisi artmıştır. Dolayısıyla neoliberalizm yalnızca ekonomik alanda değil sosyal refah, sosyal koruma, sosyal güvenlik politikalarında da etkili olmuş ve kar odaklı sistemler ön plana çıkmıştır (Korkmaz Yaylagül ve Bulut, 2023). Üretimin ve emeğin esnekleşerek metalaşmasına neden olan yeni anlayış, gelir eşitsizliklerini de beraberinde getirerek güvencesizliklerin artmasına neden olmuştur. En yalın ifadeyle neoliberalizm, ekonomi, sağlık, eğitim gibi temel insani alanların ve hatta günlük yaşam pratiklerinin piyasaya açılmasını; bu alanlardaki ilişkilerin metalaşmasını ifade eder. Ayrıca bu anlayış, bireyleri tüm eylemlerinin sorumlusu olarak konumlandırmakta ve yapısal eşitsizlikleri geri plana atarak kişisel performansı ön plana çıkaran bir özneleşme biçimini benimsemektedir (Çelik, 2012). Dolayısıyla neoliberal anlayışın hâkim olduğu alanlarda kolektif dayanışmadan söz etmek pek mümkün değildir. Neoliberalizmin bu ideolojik çerçevesi devletlerin sosyal politika ve uygulamalarına da yansımıştır.

1980'lerden itibaren sosyal politika alanındaki uygulamalarda özel piyasanın görünürlüğünün ve hakimiyetinin arttığını söylemek mümkündür. O dönemde yaşanan teknolojik gelişmeler, kadın istihdamında yaşanan artışlar ve geleneksel aile yapısındaki değişimlerle birlikte sosyal koruma alanının daraldığı ve sosyal harcamaların azaldığı görülmeye başlanmıştır (Yaşar ve Yenimahalleli

Yaşar, 2012, s. 74). Çünkü neoliberalizmin etkisiyle sosyal politikaların ideolojik temelleri sorgulanmış ve bu politikaların uzun vadede ekonomik istikrarı sağlayamayacağı inancı sosyal harcamaların kısıtlanmasının zeminini hazırlamıştır (Mkandawire, 2001, s. 11). Bu dönüşüm yaşlılık politikaları üzerinde de etkili olmuştur. Çünkü yaşlılık döneminde emeklilik uygulamaları, sağlık sistemi, bakım hizmetleri ve sosyal güvenlik gibi alanlarda yaşanan piyasalaşma birçok yaşlıyı etkiler hale gelmiştir. Refah devleti uygulamalarını eleştirerek neoliberal politikaları destekleyen görüşler, devlet tarafından yaşlılara sunulan hizmetleri ülke ekonomisini zor durumda bıraktığı gerekçesiyle eleştirerek bu alandaki hizmetlerin özelleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Nazlıer Keser, 2020, s. 305). Aynı zamanda risklerin ve sonuçlarının bireysel sorumluluklara indirgenmesi, yaşlılık döneminde bireylerin temel haklara erişimini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla neoliberal politikaların yaşlıları etkileyen yönlerini; emeklilik yaşının yükseltilmesi, yaşlı yoksulluğunun ve güvencesiz istihdamın artması, bakım sorumluluğunun aileler üzerine bırakılması ve sağlık sistemlerinin piyasalaştırılması gibi yapısal dönüşümlerde görmek mümkündür (Demir ve Güner, 2021; Korkmaz Yaylagül ve Bulut, 2023).

Neoliberalizmin yaşlılara yönelik baskıcı etkilerinden biri de aktif ve başarılı yaşlanmadır. Sosyal politikalarda yaşanan dönüşüm aynı zamanda kavram ve söylemlerde de güç ilişkilerinin bir yansıması olarak karşılık bulmaktadır. Doğurganlık oranlarının azalması ve yaşam süresinin uzamasıyla birlikte nüfusun yaşlanmaya başlaması, Avrupa Birliği tarafından kriz olarak ele alınmaya başlanmış ve bağımlı nüfus oranının yükselerek sosyal harcamaların artacağı endişesi gündeme gelmiştir (Ulukan, 2019, s. 26). Aktif yaşlanma, başarılı yaşlanma gibi söylemler başlarda yaşlılıkla ilişkilendirilen bağımlılık ve gerileme olumsuz algıları kırmak için ortaya atılsa da çeşitli eşitsizlikleri görmezden gelmesi nedeniyle eleştirilen söylemler olmuştur. Aktif yaşlanma düşüncesiyle bireylerden yaşlandıklarında kendi kendine yetebilmesi ve aynı zamanda ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamına aktif olarak katkı vermesi beklenmektedir (Council of the European Union, 2010). Ancak bireysel sorumluluğu vurgulayan aktif yaşlanma uygulamaları hem dayanışmaya ve karşılıklı bağımlılık düşüncesine zarar vermekte hem de kimi yaşlılar için imkânsız olan sağlıklı bir yaşlılık beklentisi oluşturmaktadır (Davey ve Glasgow, 2006, s. 25). Bu beklenti, bireylerin yaşam boyunca deneyimledikleri eşitsizlikleri ve yaşlılık döneminde çok boyutlu hale gelen güvencesizliklerini görmezden gelmektedir. Dolayısıyla yaşlılıkta kapsayıcılığı vurgulayan ve çeşitli eşitsizliklerin üzerinde duran politika ve planlamalara duyulan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır.

Kümülatif Eşitsizlikler ve Kesişimsellik

Kümülatif eşitsizlikler teorisi, eşitsizliklerin yapısal faktörler ve toplumsal sistemler aracılığıyla üretilerek aktarıldığını savunmaktadır (Ferraro ve Shippee, 2009, s. 334). Literatürde kümülatif eşitsizlikleri kümülatif avantajlar ve dezavantajlar olarak ele alan çalışmalar da mevcuttur (Crystal ve Shea, 1990; Dannefer, 2018). Kümülatif avantaj/dezavantaj kuramı, bireylerin yaşamları boyunca

içinde bulundukları yapısal konumun ve erişebildikleri kaynakların zamanla birikerek eşitsizlikleri pekiştirdiğini, sahip olanlar ile olmayanlar arasındaki farklılıkların giderek derinleştiğini öne sürmektedir (Merton, 1988, s. 606). Dannefer'in tanımına göre kümülatif dezavantajlar, bireyler arasında farklılaşan ekonomik durum, sağlık, statü gibi belirli özelliklerin zaman geçtikçe sistematik olarak artmasıdır (Dannefer, 2003, s. 327). Kümülatif avantajlar ise, iyi bir eğitim ve kariyer olanağının yaşlılıkta daha iyi sağlık hizmetlerine erişim ve emeklilik hayatı sunması gibi yaşam boyunca elde edilen fırsatların zamanla artarak daha büyük avantajlara dönüşmesidir. Dolayısıyla yaşamın ilk dönemlerindeki ayrıcalıklar (avantajlar) ya da eşitsizlikler (dezavantajlar) zaman içerisinde birikerek yaşlılığa aktarılmaktadır. Ancak bu avantajlar ve dezavantajlar bireylerin özelliklerinden ziyade toplumsal yapıların ve ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Dannefer, 2018, s. 3).

Kümülatif eşitsizlik teorisi, yaşam seyri perspektifi ile ilişkili bir biçimde, yaşlılık sürecinde oluşan eşitsizlikleri yalnızca yaşlılık bağlamında ele almaz, erken dönemde oluşan eşitsizliklerin yaşam yollarını nasıl belirlediğini anlamaya çalışır (Ferraro K. , 2007, s. 336). Bu doğrultuda Ferraro ve Shippee, (2009), kümülatif eşitsizliklerin beş temel ilkesinden bahsetmektedir:

1. Sosyal sistemler, demografik ve gelişimsel süreçler aracılığıyla eşitsizlikleri üretir: Çocukluk ve yetişkinlik dönemi koşulları, deneyim ve statü farkları, riskleri ve fırsatları şekillendirmektedir.
2. Dezavantajlar risklerle karşılaşma sıklığını, avantajlar ise fırsatlara erişim olanağını arttırır: Avantajlar ve dezavantajlar birbirinin tam olarak zıddı değildir; çünkü yaşam boyunca olaylar ve süreçler dinamik bir şekilde şekillenebilir.
3. Yaşam seyri yörüngeleri, risklerin birikimi, mevcut kaynaklar ve insan eylemleri tarafından belirlenir: Eşitsizliklerin oluşumunda yapısal faktörler temel alınsa da avantajların ve dezavantajların birikimi tamamen erken dönemdeki deneyimlere bağlı değildir; kaynakların büyüklüğü ve kullanımı, insan eylemliliği ve sosyal yapı arasındaki ilişkiler olumsuz yörüngelerin değiştirilebilirliğini etkiler.
4. Yaşam yörüngelerinin algılanış biçimi sonraki yörüngeleri etkiler: İnsanların yaşamlarının nasıl ilerlediğine ya da değiştiğine dair sahip olduğu algı sonraki süreçler üzerinde de etkili olmaktadır.
5. Kümülatif eşitsizlik erken ölüme yol açabilir; dolayısıyla tesadüfi olmayan bu seçilim yaşamın ilerleyen yıllarında eşitsizliğin azaldığı yanılgısını ortaya çıkarabilir: Yaşam boyu süregelen birtakım eşitsizlikler erken ölüme yol açabilir; bu durum sosyoekonomik statü ile sağlık arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Willson vd., 2007, s. 1912).

Bu doğrultuda yaşlılıkta karşılaşılan eşitsizlikler, değişen sosyoekonomik ve fiziksel koşullardan kaynaklanabileceği gibi bu eşitsizliklerin ardında tüm yaşam deneyimi birikiminin etkili olabileceği ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Kümülatif eşitsizlikler bir araya geldiğinde bu eşitsizliklerin etkileri daha şiddetli bir biçimde hissedilebilir. Örneğin, Sever'in yaptığı çalışmada,

herhangi bir mesleği bulunmayan ve düşük sosyoekonomik düzeye sahip yaşlı kadınların, daha erken yaşlarda deneyimledikleri dezavantajların etkisiyle yaşlılık döneminde, toplumsal yaşamdan giderek izole oldukları belirtilmektedir (Sever, 2021). Bu doğrultuda eşitsizliklerin bir arada seyretme biçimi olan kesişimsellik; bireysel deneyimler, toplumsal pratikler, yapısal faktörler ve kültürel ideolojilerdeki cinsiyet, ırk, sınıf, statü, etnik köken gibi kategorilerin yarattığı etkileşimi ve bu etkileşimden doğan güç ilişkilerini ifade etmektedir (Davis, 2008).

Crenshaw (1989) tarafından ortaya atılan kesişimsellik paradigması siyah kadınların hem cinsiyetleri hem de ırkları sebebiyle uğradıkları ayrımcılıkları ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak ortaya çıktığı tarihten itibaren çeşitli grupların (engelliler, yaşlılar, göçmenler vb.) karşılaştıkları dezavantajları açıklamak için kapsamlı bir çerçeve sunmuştur. Bu bağlamda kesişimsellik, günlük yaşam pratikleri içerisinde edinilen çoklu konumlanmaları ve bunlara bağlı gelişen eşitsizlikleri açığa çıkarmaktadır (Phoenix ve Pattynama, 2006, s. 187). Yaşlılık dönemi hem sağlık sorunlarının artması hem de sosyal destek ağlarının zayıflaması nedeniyle, diğer dönemlere kıyasla bireylerin daha fazla dezavantaja maruz kaldığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır (Muckenhuber vd., 2015). Yaşlanmayla birlikte gelen biyolojik, fizyolojik ve psikolojik dönüşümün yanı sıra yaşlılığı mikro ve makro düzeyde etkileyen kesişen kümülatif eşitsizlikleri anlamak (Dressel vd., 1997), yaşlıların karşılaştıkları güvencesizlikleri görünür kılmaya ve bu güvencesizliklerin yaşlanma deneyimlerini farklı bağlamlarda nasıl şekillendirdiğini anlamaya olanak tanımaktadır.

Cinsiyet

Yaş ve cinsiyet arasındaki ilişki, yaşam deneyimine ve yaşlılıkta karşılaşılan güvencesizliklere yön vermektedir. Bazı çalışmalar, yaşlı kadınların hem yaş hem de cinsiyet temelli ayrımcılıklarla karşılaşma riskinden dolayı yaş ve cinsiyet kesişimini çifte risk (double jeopardy) olarak ele almaktadır (Duncan ve Loretto, 2004). Kadınların istihdam sürecinde cinsiyet temelli ayrımcılık, önyargı ve engellerle karşılaşması literatürde cam tavan sendromu olarak kavramsallaştırılmıştır (Purcell vd., 2010; Derin, 2020). Cam tavan sendromu, kadınların çalışma alanlarında daha üst pozisyonlara gelmesini ve karar alma süreçlerine katılımlarının engellenmesiyle varlığını göstermektedir (Özkan, 2020, s. 134). Bu durumun yaşa bağlı nedenlerle kendini göstermesi ise gri tavan olarak adlandırılmaktadır (İlhan vd., 2023). Örneğin istihdam sektöründe, kadın çalışanların ağırlıklı olduğu bazı alanlarda (sekreterlik, resepsiyonist vb.) kadınların yaşı ilerledikçe işverenler tarafından tercih edilme oranı düşmekte olduğu belirtilmektedir (Handy ve Davy, 2007). Bu durum özellikle hizmet sektöründe istihdam edilen kadınlara yönelik güzellik ve imaj algıları ile ilişkilendirilmektedir (Jyrkinen ve McKie, 2012, s. 61). Dolayısıyla hükümetlerin çalışma yaşamını uzatmaya ve emeklilik yaşını yukarıya çekmeye yönelik politikaları yaşlı kadınların istihdam sektöründe karşılaştıkları durumlarla çelişmektedir (Atkinson vd., 2015). Bu doğrultuda belirsizlik ve istikrarsızlıkla karakterize edilen güvencesizlik (Standing, 2014), yaşlı kadınların istihdam sürecinde karşılaştıkları riskleri açıklamaktadır.

Yaş ve cinsiyet kesişiminde dikkat çeken bir diğer unsur ise yaşam süresinin farklılığıdır. Son yıllarda cinsiyete göre yaşam süreleri arasındaki fark azalsa da kadınların yaşam sürelerinin erkeklere kıyasla halen daha uzun olduğu görülmektedir (Austad, 2006; Leon, 2011). Ancak bu noktada kadınların yaşam sürelerinin sonunda daha kötü sağlık koşullarıyla yaşamak durumunda kaldıklarını belirtmek gerekmektedir (Hägg ve Jylhävä, 2021). Bu durum yaşlılığın daha çok kadın deneyimi olduğuna işaret ederek "yaşlılığın kadınsallaşması" olarak ifade edilmektedir (Canatan, 2015, s. 362). Bununla birlikte genellikte sağlık kuruluşuna gitme ve yardım isteme konularına daha az eğilimli olan erkekler yaşlılıkta ciddi sağlık ve bakım riskleri ile karşı karşıya kalmaktadır (Calasanti, 2004). Hegemonik erkeklik anlayışının baskısı ve ortaya çıkardığı güvencesizlikler yaşlı erkeklerin karşılaştığı sağlık sorunlarını daha da derinleştirmektedir.

Kadınlar ise yaşlılık sürecinde kronik hastalıklarla uzun yıllar yaşama (Crimmins vd., 2002), eş kaybı nedeniyle yalnız kalma ve önceki yaşantılarında çalışma hayatına katılım kısıtlılıkları (Karadeniz ve Öztepe, 2013) gibi faktörler nedeniyle güvencesizliğin getirdiği risklere daha açık hale gelmektedir. Çalışma hayatına düşük katılım oranı, yaşlılık döneminde kadınların sosyal güvenlik kapsamında emeklilik hakkından yararlanma ihtimalini de düşürmektedir. Çünkü finansal bir kaynak olarak emeklilik maaşını alabilmenin ön koşulu sigortalı bir biçimde çalışma hayatına katılmaktır. Dolayısıyla kadın ve erkeklerin yaşlılıklarında sosyal güvenceden yararlanabilme olasılıkları farklılaşmaktadır (Liman, 2023). Yaşlılık ve cinsiyet kesişiminde karşılaşılan ve biriken eşitsizlikler hem toplumsal cinsiyet rolleriyle hem de ekonomik ve sosyal koşullarla şekillenen yeni güvencesizlik biçimlerini ortaya çıkarmaktadır.

Gelir Güvencesi

Yaşlılıkta refahı etkileyen faktörler arasında kritik bir yere sahip olan gelir düzeyinin yaşlılık döneminde azalması ya da hiç gelir güvencesinin olmaması, bireyleri kırılganlıklar ve riskler karşısında daha savunmasız bir hale getirmektedir (Ogg, 2005, s. 70). Yaşlılıkta gelir güvencesi sağlayan bir sistem olarak emeklilik ise prim ödeme şartına bağlı olarak sağlandığı için her yaşlının emekli olması söz konusu değildir (Erdoğmuş, 2022, s. 384). Sosyal ilişkiler ve aktivitelere zaman ayırabilme açısından avantajlı olması gereken emeklilik dönemi; düşük gelir düzeyi, artan sağlık sorunları ve bağımlılık durumu nedeniyle oldukça dezavantajlı bir döneme dönüşmektedir (Günler, 2022, s. 357). Emekli maaşlarının yaşlı bireylerin temel yaşam giderlerini karşılamada yetersiz kalması, bu bireyleri iş yaşamına devam etmeye ya da tekrar iş gücüne katılmaya zorlamaktadır. Çalışma süresi boyunca düzenli prim ödemesine sahip olamadığı için emeklilik hakkı elde edemeyen bireyler ise, 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında sağlanan yaşlılık aylığından yararlanmak durumunda kalmaktadır (Ağçalı, 2020). Sosyal güvenlik sisteminin bir parçası olan bu uygulama, yalnızca muhtaçlık kriterine dayalı olarak işlemekte ve yaşlı bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemektedir. Ancak bu aylıkların düşüklüğü, yaşlı bireyleri yoksulluk ve güvencesizlikle karşı karşıya bırakmakta; bu durum da onları kayıt dışı ve düşük ücretli işlere yöneltmekte ya da

yaşamlarını sürdürebilmek için ailelerine veya yakın çevrelerine bağımlı kılmaktadır (Karadeniz ve Öztepe, 2013; Aslan, 2024).

Değişen sağlık ve çalışma koşulları yaşlı bireylerin ekonomik olarak hayatta kalma mücadelesini zorlaştırmaktadır. Yaşlı emekliler arasında, tek başına yaşayanlar ve kadınlar düşük gelir nedeniyle yoksulluk riskinin en yüksek olduğu gruplardır (Patsios, 2006, s. 435). Bu bağlamda güvencesizlik, ekonomik belirsizliklerin aratarak sosyal izolasyona zemin hazırladığı bir kavram olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte gelir güvencesizliği ekonomik kırılganlığın tek sebebi değildir; artan tüketim harcamaları, tedavi masrafları ve konutsuzluk gibi faktörler de ekonomik güvencesizliği etkilemektedir (Gilleard ve Higgs, 2020). Dolayısıyla gelir güvencesi sorununu bireysel bağlamın ötesinde daha geniş bir sosyal, ekonomik ve politik yapının içinde konumlandırmak gerekmektedir (Cunningham ve Cunningham, 2008).

Sağlık Koşulları ve Engellilik

Yaşlılık sürecinde değişen fizyolojik, biyolojik ve psikolojik koşullarla birlikte daha fazla sağlık sorunu ortaya çıkmaktadır. Örneğin sinir sistemindeki değişiklikler, kas gücünde ve motor kontrolündeki azalmalar yaşlılarda düşme ve düşmeye bağlı yaralanmalara (Avcı ve Avcı, 2021, s. 52) sebep olurken, solunum sistemindeki değişiklikler (akciğer dokularının elastikiyetinde azalma gibi) nefes alıp vermeyi zorlaştırabilmektedir (Soyuer ve Soyuer, 2008, s. 220). Bilişsel beceriler ve bellek işlevlerinde meydana gelen gerilemeler sonucunda ise demans yaşlılarda görülen en önemli sağlık sorunlarından biri haline gelmektedir (Cangöz, 1999, s. 99). Bununla birlikte, birçok yaşlı birey, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde sağlık güvencesine sahip olmamaları ve koruyucu sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan yetersizlikler nedeniyle, bu dönemlerde ortaya çıkan hastalıkları tedavi ettirememektedir. Erken müdahale edilemeyen bu sağlık sorunları, yaşlılık döneminde daha şiddetli ve kronik bir hale gelerek bireyin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir (Çağlar, 2017, s. 201). Kronik hastalıkların sebep olduğu izolasyon ve bakım ihtiyacı, geleceğin belirsizliği ve güvencesizliği yaşlılarda depresyon, kaygı gibi çeşitli psikolojik hastalıkları da beraberinde getirmektedir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010; Tümerdem, 2006). Bu gibi durumlardan dolayı yaşlılık çoğu zaman gerileme, zayıflama, yitirme ve azalma gibi olumsuz kavramlarla birlikte anılmaktadır.

Yaşlılık sürecinde bireylerin güvencesizlik ve kırılganlık durumlarını anlayabilmek için, yaşlılığa özgü biyolojik, fizyolojik ve sosyal değişimlerin tanımlanması önemlidir. Bu değişimlerin en önemli sonuçlarından biri, yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan engellilik durumudur. Yaşlı bireylerde fizyolojik dengelerin bozulması, buna bağlı olarak gelişen diyabet, hipertansiyon ve kanser gibi kronik hastalıklar, düşme ve kazalara bağlı yaralanmalar, duyu organlarının işlevlerinde azalma ile fiziksel, ruhsal ve sosyal becerilerde kısmi veya tam kayıplar, hareket kabiliyetinin azalmasına ve bağımsız yaşam kapasitesinin kısıtlanmasına yol açmaktadır (Keskinoğlu, 2012, s. 75). Yaralanmalar, kazalar veya hastalıklar sonucunda ortaya çıkan engellilik durumu yaşamın her döneminde görülebilir; ancak yaşlılıkla birlikte meydana gelen değişimler, bu durumun görülme olasılığını artırabilir. Engellilik durumu fizyolojik ve biyolojik fonksiyonlarda veya beden yapısındaki değişiklikler, okuma veya

hareket etme gibi aktivitelerde sınırlılıklar ve sosyal hayata katılımda kısıtlılık sonucunda meydana gelmektedir (World Health Organization, 2001). Yaşam süreci boyunca norm dışı ve ötekileştirilen bir olgu olarak değerlendirilen engellilik, yaşlılık döneminde ise doğal bir süreç olarak kabul edilmektedir (Grenier vd., 2016).

Engellilik ve yaşlılık kesişimi sosyolojik açıdan ele alındığında, bu süreçte sosyal kimlikler ve kültürel anlatıların şekillendirici bir etkisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaşlı bireyler, engellilik kavramını genellikle kimliklerine yönelik olumsuz bir etiket olarak görüp, bu tanımlamadan kaçınma eğilimindedirler. Bu direnç, engelliliğin toplumsal damgalama yaratması ve bireylerin yaşam kalitelerini olumsuz etkilemesi riskini taşıyan bir durum olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır (Oldman, 2002). Diğer taraftan engelli bireyler de yaşlılıkla ilişkilendirilen gerileme ve düşkünlük anlatısına direnmek için kendilerini yaşlı kategorisinden ayrı tutma eğiliminde olmaktadır (Grenier vd., 2016). Her iki grubun da deneyimlediği sorunlar ve ortaya çıkan ihtiyaçlar, bakım politikalarını ve bireylerin başkalarına duyduğu bağımlılığı önemli bir tartışma konusu haline getirmektedir.

Bakım

Türkiye'de uygulanan yaşlı bakım politikalarının, yaşlıların ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayabildiğini söylemek mümkün değildir. Çoğu zaman bakım eylemi özel alanda aileler tarafından gerçekleştirilmektedir (Çağlar, 2017, s. 204). Aile içerisinde de genellikle kadınlar bu görevi üstlenmektedir (Özateş Gelmez, 2015). Bazı yaşlılar ise toplu yaşamı ve kurum bakımını tercih etmek istemektedir. Ancak bu yalnızca ekonomik açıdan bunu gerçekleştirebilme imkanına sahip olanlar için bir seçenektir (Oldman, 2002). Çünkü neoliberal politikalar, kamu hizmetlerinin metalaşmasına yani bakım, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi temel hizmetlerin özel sektör tarafından yönetilmesine yol açmaktadır (Brown, 2015). Bu süreç, bireyleri kolektif sosyal güvencelerden yoksun bırakarak toplumsal dayanışma mekanizmalarının zayıflamasına neden olmakta ve hizmetlere erişimi bireylerin ekonomik gücüne bağlı hale getirmektedir. Toplumsal yapıların bireylere güvence sunma konusunda yetersiz kalması toplumsal dayanışmanın zayıflamasına ve yaşlı bireyler piyasadaki riskler karşısında savunmasız kalmasına neden olmaktadır (Streeck, 2016). Dolayısıyla riskin bireyselleşmesi, korumanın da bireysel çabalarla sağlanmasına yol açmaktadır (Phillipson, 2020). Baskın anlayış ekonomik olan için toplumsal olanın terk edilmesine işaret etmektedir (Judt, 2015, s. 296). Bu doğrultuda toplumun işleyişi ve ihtiyaçlarına cevap verme biçiminin ekonomik unsurlar üzerinden şekillendiğini söylemek mümkündür.

Bakım konusundaki bir diğer husus ise özellikle kadınlar tarafından verilen kuşaklararası bakımdır. Aile içinde çocuğa, yaşlıya ve toruna kadınlar tarafından sağlanan bakım, kadın ve erkeklerin istihdam olanaklarının farklılaşmasındaki önemli unsurlardan biridir (Öztürk ve Çetin, 2009). Yaşlanan nüfusa sahip ülkelerde yaşlılar, çocuklar ve engelliler gibi bakıma ihtiyaç duyan gruplara kamu tarafından sağlanan bakım hizmeti kadınların istihdama katılım oranlarını arttırmaktadır (Elson, 2017). Bu durum kadınların yaşlılık döneminde gelir güvencesi olarak emeklilik aylığına sahip olmalarını da etkilemektedir. Toplumsal yapıların zayıflaması ve kamusal alanların tükenmesi

yaşlılığın özel alan sorunu olarak görülmesine yol açarak yaşlılar için farklılaşan güvencesizlik boyutları oluşturmaktadır (Standing, 2014, s. 295). Yaşlılığın getirdiği sorunların, bireylerin sorumluluğuna devredilmesi, aktif ve başarılı yaşlanma politikalarının benimsenmesi, yaşlıları bu süreci tek başlarına yönetme zorunluluğuyla karşı karşıya bırakmaktadır (Foster ve Walker, 2015). Lorey (2015), bu bağlamda güvencesizliği bireyin toplumsal konumunu, kimliğini ve öznelliğini şekillendiren kapsamlı bir olgu olarak değerlendirmektedir. Güvencesizlik, istisnai bir durum olmaktan ziyade, bireylerin yaşamlarının bütününe yayılan yapısal bir dinamik olarak varlığını sürdürmekte ve ekonomik belirsizliğin ötesinde, sosyal ve psikolojik boyutlarıyla bireyin varoluşunu etkilemektedir. (Lorey, 2015, s. 1). Her yaşlının güvencesizliği farklı bir biçimde deneyimlemesi yaşlılığı çok boyutlu toplumsal bir konu haline getirmektedir.

Sosyal İzolasyon

Emek piyasalarındaki belirsizlik, barınma ve bakım krizi, sosyal güvenlik sistemlerinin istikrarsızlığı güvencesizlik ile anılan yaşlı bir kuşak yaratmaktadır (Standing, 2014). Yoksulluk ve sağlık koşulları gibi kesişen unsurlar sosyal izolasyon riskini arttırmaktadır (Hammond vd., 2020). Bireyin sosyal ilişkilerinin zayıflayarak toplumsal alandan uzaklaşması durumu olarak ifade edilen sosyal izolasyon (Oksel ve Turan, 2024, s. 155), bireysel olarak deneyimlenen bir durum gibi görünse de bazı bölgelerde daha belirgin hale gelmektedir. Özellikle dezavantajlı olarak nitelendirilen (Geliş vd., 2019), sağlık, güvenlik, barınma ve ekonomik açıdan yetersiz olan ve temel gereksinimlerin karşılanması bakımından elverişli olmayan bölgelerde yaşayan yaşlılar, mekânsal ve yapısal unsurlarla şekillenen bir sosyal izolasyona maruz kalmaktadır.

Yaşlılık döneminde maruz kalınan sosyal izolasyonun, sağlık sorunları ve sağlık hizmetlerine erişim ile önemli bir ilişkisi bulunmaktadır. Sosyal izolasyonun sebep olduğu yalnızlık ve depresyon aynı zamanda kalp hastalıkları, felç (Valtorta vd., 2016) ve erken ölüm oranları (Steptoe vd., 2013) üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte sosyal ilişkilerin kurulmasını ve sosyal destek mekanizmalarından faydalanmayı kısıtlayan bölgelerin fiziki yapısı aynı zamanda yaşlıların hareket alanlarını ve bağımsızlıklarını olumsuz etkilemektedir. Yaşlı refahını etkileyen bir unsur olan fiziki çevre koşulları, bireylere aktif yaşlanma imkânı tanıyan güvenli ve temiz bir çevreyi ifade etmektedir (Zengin Taş vd., 2023). Bu koşullar yaşlı bireylerin, sosyal hayat katılmalarını kolaylaştırarak yaşlılıkta sosyal izolasyonu önlemeyi hedeflemektedir. Birçok yaşlı ve emekli maddi koşullar nedeniyle sosyal hayata katılamadığını dolayısıyla sağlıklı ilişkiler kuramadıkları için sosyal destek mekanizmalarından yoksun olduğunu belirtmektedir (Patsios, 2006). Bu bağlamda yaşlı dostu kentler ve mekanlar bireylerin hem fiziksel sağlıkları üzerinde hem de sosyal ihtiyaçlarının giderilmesinde olumlu bir etkiye sahip olmaktadır (Greenfield vd., 2012).

Sosyal Koruma ve Sosyal Güvenlik Mekanizmaları

Temel bir insan hakkı olan sosyal koruma, bireylerin istihdam sürecine katılmasını zorlaştıran ve gelir elde edememesine sebep olan hastalık, yaşlılık, engellilik, işsizlik gibi durumlarla karşı karşıya kaldıklarında, gelir güvencesi veren ve sağlık hakkına erişimini sağlayan bir politika çerçevesidir

(Şenkal, 2021; ILO, 2024). Asya Kalkınma Bankası sosyal korumayı; bireylerin risk maruziyetini minimize eden, herhangi bir tehlike ve/veya gelir kaybı durumuna karşı koruma becerilerini arttıran, yoksulluğu ve kırılganlığı en aza indirmek için çabalayan politika araçları olarak tanımlamaktadır (Asian Development Bank, 2003). Dolayısıyla sosyal korumanın gelir kaybı yaşayan bireyler için gelir desteği sağlamasının yanı sıra istihdama yönelik politikalar geliştirme, sağlık hakkına erişim sağlama, toplumsal eşitsizlikleri azaltarak sosyal dışlanmayı önleme gibi boyutları da bulunmaktadır.

Sosyal koruma sistemleri; sosyal hizmetler, sosyal yardımlar, istihdam programları ve sosyal sigorta gibi çeşitli program ve uygulamalardan oluşmakla birlikte (Şenkal, 2021), sosyal güvenliğin sağlanması için gereken önlemleri almayı da gerektirmektedir (Yi, 2010). Türkiye'de sosyal koruma ve sosyal güvenlik kavramları zaman zaman birbiri yerine kullanılsa da (Şener, 2010, s. 2) sosyal korumanın, sosyal güvenliği de içeren daha geniş kapsamlı bir kavram olduğu görülmektedir. Buradan hareketle sosyal korumanın sosyal adaleti sağlamada bir araç olarak yoksulluğu azaltma işlevine sahip olduğunu söylemek mümkündür (Kayalıdere ve Şahin, 2014, s. 63). Sosyal korumanın sosyal güvenliği kapsayan geniş perspektifi, bireyleri karşılaşabilecekleri risk ve güvencesizliklere karşı korumayı hedefleyerek uluslararası standartlarla da desteklenmektedir.

ILO tarafından 1952'de kabul edilen 102 nolu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi'nde bireyleri çeşitli sosyal risklerden korumak amacıyla sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınması gereken durumlar; engellilik, iş kazaları ve meslek hastalıkları, işsizlik, annelik ve aile, tıbbi bakım, hastalık, yaşlılık ve ölüm olarak ifade edilmektedir (Merrien, 2013, s. 85). Eurostat (Avrupa İstatistik Ofisi), sosyal koruma politikaları çerçevesinde sağlanan yardım ve hizmetleri; hastalık, malullük, ölüm/dul ve yetim, çocuk ve aile, yaşlılık, konut, işsizlik ve sosyal dışlanma olarak toplamda sekiz alanda tanımlamaktadır (Eurostat, 2024). ILO ve Eurostat'ın belirttiği sosyal koruma gerektiren durumlar, bireylerin yaşamları boyunca karşılaşabilecekleri sosyal riskleri ifade etmektedir. Özellikle gelir kaybı, sağlık problemleri ve izolasyon gibi sorunların yoğun yaşandığı yaşlılık sürecinde, emeklilik sistemi bireylere ekonomik anlamda güvence sağlayan ve yoksulluğun azaltılmasında rol oynayan bir sosyal koruma politikası olarak karşımıza çıkmaktadır.

TÜİK'in yayınladığı sosyal koruma istatistiklerine göre Türkiye'nin sosyal koruma harcamalarının gayrisafi yurt içi hasıla içindeki oranın %10,1 ve bu oran içerisinde emekli ve yaşlılara yapılan harcamaların ise %4,4 lük oranla en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir (TÜİK, 2024c). Genel itibariyle kamu emeklilik sistemlerinin bireysel açıdan gelir güvencesi sağlama ve toplumsal açıdan ise yoksulluğu azaltma amacını taşıdığı belirtilmektedir (Barr ve Diamond, 2006). Bu doğrultuda Türkiye'deki emeklilik uygulamaları da sosyal güvenlik sistemlerinin ilerleyişine paralel bir yol izlemiştir. Ancak Türkiye'de ekonomik ve idari yapıya göre şekillenen sosyal güvenlik sistemleri büyük ölçüde sürdürülebilir çözümler üretme anlayışından uzak ve dönemsel koşulları baz alan bir yapıya sahip olmuştur (Erdoğmuş, 2024, s. 153). Bu nedenle de zaman zaman emeklilik yaşı ve prim günü sayılarında değişiklikler yapılarak kadın ve erkekler arasında farklı uygulamalar hayata geçirilmiştir.

Türkiye'deki emeklilik sistemleri genel olarak üç kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar; 65 aylığı olarak bilinen, vergilerle finanse edilen ve 2022 sayılı kanun kapsamında muhtaçlık değerlendirilmesi sonucunda bağlanan aylık uygulaması, istihdam ve prim esasına dayalı sosyal sigorta sistemleri ve son olarak isteğe bağlı bireysel emeklilik sistemleridir (Sarıca, 2019, s. 483). En yaygın emeklilik sistemi sosyal sigortalar olmakla birlikte, ekonomik nedenlerle emekli bireylerin çalışmaya devam etmesi de giderek yaygınlaşmaktadır. Türkiye'deki bireylerin emekliliği yaşlılık döneminde bir gelir güvencesi olarak yetersiz gördükleri belirtilmektedir (Çınay, 2023). Dolayısıyla yaşlılık döneminde bağımsızlık, bakım, gelir ve güvence temelinde gerçekleştirilecek uygulamalar sosyal koruma politikalarının önemli parçalarını oluşturmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Güvencesizlik yaşamın her döneminde farklı koşullarda ortaya çıkabilir ve her bireyin güvencesizliklere maruz kalma biçimi ekonomik ve politik unsurlar tarafından şekillenir. Dolayısıyla güvencesizlik, risklerin ve kırılganlıkların arttığı yaşlılık döneminde, mikro ve makro süreçler arasındaki ilişkiyi anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Birçok toplumun nüfusunda yaşanan demografik dönüşüm, öznel ve toplumsal bir deneyim olarak yaşlılığın çok boyutluluğuna odaklanmayı gerektirmektedir. Tarihsel süreçte bireyciliğin ön plana çıktığı toplumsal yapılar, neoliberal yaklaşımla birlikte emek piyasasında esnekliğin ve rekabetin arttığı, refah alanında devlet müdahalelerinin sınırlı hale geldiği bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir. Bu değişimler yaşlılıkta yaşanan güvencesizliğin etkisini artıran temel dinamikler arasında yer almaktadır.

Yaşlılıkta güvencesizliğin boyutlarını kavrayabilmek, kesişimsel ve kümülatif eşitsizlikler üzerine düşünmeyi gerektirir. Çünkü yaşlılık, yalnızca fizyolojik, biyolojik ve psikolojik değişimlerle sınırlı kalmayıp, toplumsal, kültürel ve ekonomik faktörlerle de şekillenen bir süreçtir. Kesişimsellik paradigması, cinsiyet, gelir ve mekân gibi unsurların yaşlılıkta dezavantajları artırabileceğini ya da azaltabileceğini vurgularken, kümülatif eşitsizlik yaklaşımı, yaşam boyunca maruz kalınan olumsuzlukların birikerek yaşlılıkta da devam ettiğine işaret eder. Bu iki bakış açısı, yaşlılık olgusunu sosyal hizmet ve sosyal politika perspektifinden ele alma imkânı sunar.

Eşitsizliklerin yoğun bir şekilde yaşandığı ve bireylerin bağımsızlıklarının tehlikeye girdiği yaşlılık sürecinde, sosyal hizmet disiplini, sosyal adaletin sağlanması, bireylerin özgürleşmesi ve güçlenmesi hedeflerini merkezine alır. Bu doğrultuda, yaşlıların toplumsal yaşamdan dışlanmadan, fiziksel ve sosyal bağımsızlıklarını koruyabilecekleri ve sağlıklarını sürdürebilecekleri politikaların oluşturulması önem arz etmektedir. Sosyal hizmet, hem mikro düzeyde bireylerin yaşam deneyimlerini gözeten hem de makro düzeyde güç ilişkilerini dikkate alan bütüncül yaklaşımlar geliştirerek, yaşlılıkta güvencesizliği azaltmaya yönelik müdahalelerde bulunmalıdır. Yaşlılıkta risk oluşturan durumların birbiriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu nedenle demografik yapıda yaşanan değişim, yaşlı sağlığı ve refahı alanında kapsamlı planlamaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

This study aims to evaluate how precarity in old age is shaped by multidimensional dynamics such as gender, health conditions, disability, care, income security, social isolation and social protection mechanisms through intersectionality and cumulative inequality theories. While the intersectionality paradigm emphasizes that factors such as gender, income and location can increase or decrease disadvantages in old age, the cumulative inequality approach points out that adversities experienced throughout life accumulate and continue into old age. These two perspectives offer the opportunity to address the phenomenon of old age from the perspective of social work and social policy. Accordingly, the sub-objectives of the study are as follows:

- To define the phenomenon of precarity in old age theoretically,
- To examine the effects of the inequalities accumulated throughout life and the social transformation created by the neoliberal approach on the new forms of precarity that emerge in old age,
- To address the precarity faced by older people at the macro level, in structural and political contexts.

In this context, the study seeks to answer the following questions:

- How is precarity in old age shaped by structural inequalities that accumulate throughout life?
- How do intersecting disadvantages such as gender, changing health conditions, care responsibilities and social insecurity affect the experience of precarity in old age?
- How do the transformations and expectations emerging with neoliberalism affect old age?

In line with these questions, the study aims to evaluate the new risks posed by the physical and social changes that individuals experience in old age and how inequalities accumulated from the early stages of life are transferred to old age through the concept of precarity.

Design and Methodology

This study is a conceptual review prepared within the scope of qualitative research methodology. Within this framework, the study first explains how the concept of precarity has been addressed by different theorists since its emergence and how its scope has expanded. In this study, precarity is used as a concept that provides an important framework for understanding old-age experiences and the structural relationships that emerge later in life.

Theoretical Framework

Old age is an important individual and social stage at the end of the life course. Although it is a natural part of human life, the aging process also gives rise to various inequalities based on economic and social conditions. This situation can make elderly vulnerable and precarious in the face of various risks. Precarity has become an issue that has been used and discussed in various disciplines since the late twentieth century. Precarity has been evaluated from three different perspectives: as a labor condition and situation in Pierre Bourdieu's perspective, as a social class in Guy Standing's studies, and as an ontological experience in Judith Butler's studies.

Over the years, the concept has shifted beyond the boundaries of working conditions to a macro perspective and become a phenomenon that different segments of society experience. In this respect, precarity in the context of old age has become a concept that is shaped by intersectional dynamics and needs to be addressed from a policy perspective.

At a time when the proportion of the elderly population is rapidly increasing worldwide, this increase not only creates demographic change but also deepens the social and economic precarity faced by the elderly. Since the 1970s, neoliberalism has begun to influence social policies concerning the elderly. The aspects of neoliberal policies affecting the elderly are seen in structural transformations such as raising the retirement age, increasing elderly poverty and precarious employment, leaving the responsibility of care to families, and the marketization of health systems. The aging of the population with decreasing fertility rates and increasing life expectancy has been treated as a crisis by the European Union, and discourses such as active aging and successful aging have been used to maintain the elderly's contribution to economic, social and cultural life.

This discourse ignores the inequalities that individuals experience throughout life and the precarity that becomes multidimensional in old age. The theory of cumulative inequalities argues that inequalities encountered early in life are produced and transmitted through structural factors and social systems. When cumulative inequalities converge, the effects of these inequalities can be felt more acutely. Intersectionality, as the way inequalities coexist, refers to the interaction of categories such as gender, race, class, status, and ethnicity in individual experiences, social practices, structural factors and cultural ideologies, and the power relations arising from this interaction. Understanding the biological, physiological and psychological transformation that comes with aging, as well as the intersecting cumulative inequalities that affect aging at the micro and macro levels (Dressel et al., 1997), allows us to reveal the forms of precarity that older people face and to understand how this precarity shapes their aging experiences in different contexts.

This study examines how forms of precarity experienced in old age are shaped by dynamics such as gender, health conditions, disability, care, income security, social isolation and social protection mechanisms.

Conclusion

This study examines the phenomenon of precarity in the context of old age and reveals how various factors such as gender, health, care and social security create multiple layers of risk in the lives of older individuals. The analysis shows that precarity in old age has economic, social and psychological dimensions. Advantages and disadvantages accumulated early in life are cumulatively transferred to old age, making it difficult for older adults to meet their basic needs independently. This situation also restricts older adults' access to many fundamental rights, especially the right to health. Age-related social isolation stands out as an important factor that deepens this precarity. Urban policies and income deprivation have a major impact on the experience of isolation. Gender has a critical impact on structural inequalities that persist throughout life. Women in particular face structural challenges such as job insecurity, low-paid jobs, care responsibilities and health problems, and must cope with these inequalities in old age.

Due to the inadequacy of pension systems, which have the function of preventing poverty in old age as a social protection mechanism, individuals are forced to continue working in old age. This makes them vulnerable to precarious employment. The shrinking scope of social welfare systems and the weakening of social support mechanisms limit the capacity of older individuals to cope with loneliness, poverty and health problems. The concepts of flexibility, subjectivity and individual responsibility promoted by the neoliberal approach suppress collective solidarity and increase uncertainty and precarity. The study highlights the need to develop welfare policies that address not only age but also gender, health and community-based vulnerabilities, and take into account cumulative inequalities and intersectionality.

Limitations

In this review, the risks posed by intersecting cumulative inequalities in old age are evaluated within the framework of the concept of precarity. However, since this study is structured around a theoretical framework, different forms of inequality could not be included. While the theoretical framework and evaluation presented in this study discuss the phenomenon of precarity in old age, more research using different methods is needed to expand the literature in this area.

KAYNAKÇA

Açık Turguter, E., ve Şık, İ. (2024). Emeğin Grileşmesi: 65 Yaş Üstü Sanayi İşçilerinin Çalışma Koşulları ve Deneyimledikleri Sorunlar. *İmgelem*(14), s. 193-220.

Ağçalı, S. (2020). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları. *İNSAMER*, s. 1-5.

Akkuş Güvendi, M. (2019). Prekarya Tartışmaları Kavram, Tanım ve Durum. *İnsan ve Toplum, 9*(4), s. 133-150.

Arendt, H. (2014). *Totalitarizmin Kaynakları 3.* İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Asian Development Bank. (2003). *Social Protection.* Asian Development Bank.

Aslan, H. (2024). *Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğunun Görünümü ve Yaşlı Aylıklarının Yaşlı Yoksulluğunu Önlemedeki Rolü.* Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atkinson, C., Ford, J., Harding, N., ve Jones, F. (2015). The Expectations and Aspirations of A Late-Career Professional Woman. *Work, Employment and Society, 29*(6), s. 1019-1028.

Austad, S. N. (2006). Why Women Live Longer Than Men: Sex Differences in Longevity. *Gender Medicine, 3*(2), s. 70-92.

Avcı, F., ve Avcı, Ş. (2021). Yaşlılık Döneminde Görülen Değişiklikler, Fiziksel İnaktivite, Kinezyofobi ve Düşmeler. *Abant Sağlık Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi, 1*(2), s. 51-62.

Baart, A. (2021). Precariousness, Precarity, Precariat, Precarization, and Social Redundancy. M. Hamington, ve M. Flower (Dü) içinde, *Care Ethics in the Age of Precarity* (s. 91-119). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Barr, N., ve Diamond, P. (2006). The Economics of Pensions. *Oxford Review of Economic Policy, 22*(1), s. 15-39.

Bodner, E., Palgi, Y., ve Wyman, M. F. (2018). Ageism in Mental Health Assessment and Treatment of Older Adults. L. Ayalon, ve Tesch-Römer (Dü) içinde, *Contemporary Perspectives on Ageism* (s. 241-262). Switzerland: Springer.

Bora, T. (2010). Tekel Direnişinde Ara Son - Sınıf Mücadelesi: 'Hep' Olan ve 'Yeni' Olan. *Birikim*(251-252), s. 9-12.

Bourdieu, P. (2006). *Karşı Ateşler.* (H. Yücel, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Brown, W. (2015). *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution.* New York: Zone Books.

Burn, I., Button, P., Figinski, T. F., ve McLaughlin, J. S. (2020). Why Retirement, Social Security, and Age Discrimination Policies Need to Consider the Intersectional Experiences of Older Women. *Public Policy ve Aging Report, 30*(3), s. 101-106.

Butler, J. (2005). *Kırılgan Hayat.* (B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Butler, J. (2013). Kırılganlık, Muhtaçlık ve Halk Egemenliği Üzerine Judith Butler ile Söyleşi. (H. Arık, Ö. Aslan, ve T. Ellialtı, Röportajı Yapanlar) Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar.

Butler, R. N. (1980). Ageism: A Foreword. *Journal of Social Issues, 36*(2), s. 8-11.

Buz, S. (2015). Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(53), s. 268-278.

Calasanti, T. (2004). Feminist Gerontology and Old Men. *Journal of Gerontology: Social Sciences, 59*(6), s. 305-314.

Canatan, A. (2015). Yaşlılar ve Toplum. H. Bacanlı, ve Ş. Terzi (Dü) içinde, *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi* (s. 357-392). İstanbul: Açılım Kitap.

Cangöz, B. (1999). Yaşlılıkta Bilişsel ve Psikolojik Değişim. Y. G. Kutsal (Dü.) içinde, *Geriatri: Yaşlı Sağlığına Multidisipliner Yaklaşım* (s. 99-104). Ankara: Türk Eczacıları Birliği Eczacılık Akademisi Yayını.

Council of the European Union. (2010). *Council Conclusions on Active Ageing.* Luxembourg.

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum, 1989*(1), s. 139-167.

Crimmins, E. M., Kim, J. K., ve Hagedorn, A. (2002). Life With and Without Disease: Women Experience More of Both. *Journal of Women ve Aging, 14*(1-2), s. 47-59.

Crystal, S., ve Shea, D. (1990). Cumulative Advantage, Cumulative Disadvantage, and Inequality Among Elderly People. *Thv Ccrontological Society of America, 30*(4), s. 437-443.

Cunningham, J., ve Cunningham, S. (2008). *Sociology and Social Work.* Exeter: Learning Matters.

Çağlar, T. (2017). *Yaşlı Bakımı Modeller ve Uygulamalar.* (D. B. Çiftçi, Dü.) Ankara: Nika Yayınevi.

Çelik, Z. (2012). Neoliberalizmin Kısa Tarihi. *İdealkent*(7), s. 187-193.

Çınay, M. K. (2023). Türkiye'de Emeklilik Yaşı Sonrası Çalışma: Yaşam Seyri Yaklaşımından Niteliksel bir Analiz. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(2), s. 309-329.

Çoban, F. (2020). Bourdieugil Bir İnceleme: Prekarya ve Sınıflandırma Mücadelesinin Politik Ontolojisi. *Birikim*(369-370), s. 94-107.

Çunkuş, N., Taşdemir Yiğitoğlu, G., ve Akbaş, E. (2019). Yaşlılık ve Toplumsal Dışlanma. *Geriatrik Bilimler Dergisi, 2*(2), s. 58-67.

Dannefer, D. (2003). Cumulative Advantage/Disadvantage and the Life Course: Cross-Fertilizing Age and Social Science Theory. *The Journals of Gerontology: Series B, 58*(6), s. 327-337.

Dannefer, D. (2018). Systemic and Reflexive: Foundations of Cumulative Dis/Advantage and Life-Course Processes. *Journals of Gerontology: Social Sciences, 20*(20), s. 1-15.

Davey, J., ve Glasgow, K. (2006). Positive Ageing: A Critical Analysis. *Policy Quarterly, 2*(4), s. 21-27.

Davis, K. (2008). Intersectionality As Buzzword : A Sociology of Science Perspective on What Makes A Feminist Theory Successful. *Feminist Theory, 9*(1), s. 67-85.

Demir, İ., ve Güner, T. A. (2021). Türkiye'de Yaşlı Emeğinin Prekaryalaşması. *Çalışma ve Toplum*(3), s. 2055-2074.

Demirbilek, T., ve Öktem Özgür, A. (2017). Gümüş Ekonomi ve Aktif Yaşlanma Bağlamında Yaşlı İstihdamı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 10*(1), s. 14-28.

Demirkaya, E. (2017). Prekarlık ve Prekarite Tartış malan na Kısa Bir Giriş. *Cogito*(87), s. 7-23.

Derin, N. (2020). Dünyadan ve Türkiye'den Örneklerle Cam Tavan Sendromu. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(2), s. 137-154.

Dressel, P., Minkler, M., ve Yen, Y. (1997). Gender, Race, Class and Ageing: Advances and Opportunities. *International Journal of Health Service, 27*(4), s. 579-600.

Duncan, C., ve Loretto, W. (2004). Never the Right Age? Gender and Age-Based Discrimination in Employment. *Gender, Work and Organization, 11*(1), s. 95-115.

Elson, D. (2017). Recognize, Reduce, and Redistribute Unpaid Care Work: How to Close the Gender Gap. *New Labor Forum, 26*(2), s. 52-61.

Erdoğmuş, F. (2022). Bir Kamu Politikası Olarak Sosyal Güvenlik Temelinde Emeklilik. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 5*(2), s. 377-396.

Erdoğmuş, F. (2024). *Türkiye'de Popülizm ve Emeklilik Sistemi.* Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eurostat. (2024). *Social Protection Statistics-Social Benefits.* Luxembourg: Eurostat.

Ferraro, K. (2007). The Gerontological Imagination. J. M. Wilmoth, ve K. F. Ferraro (Dü) içinde, *Gerontology: Perspectives and Issues* (s. 325-342). New York: Springer.

Ferraro, K. F., ve Shippee, T. P. (2009). Aging and Cumulative Inequality: How Does Inequality Get Under the Skin? *The Gerontologist, 49*(3), s. 333-343.

Foster, L., ve Walker, A. (2015). Active and Successful Aging: A European Policy Perspective. *The Gerontologist, 55*(1), s. 83-90.

Foucault, M. (2015). *Toplumu Savunmak Gerekir* (7. b.). (O. Türkay, Dü., ve Ş. Aktaş, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Franco, D., Marino, M. R., ve Tommasino, P. (2008). Pension Policy and Poverty in Italy: Recent Developments and New Priorities. *Giornale degli Economisti, 67*(2), s. 119-160.

Geliş, H., Vural, A. M., ve Başaran, F. (2019). Dezavantajlı Bölge Perspektifinden Kentsel Dönüşüm: Adana-Yüreğir Kışla Mahallesi. *Kent, İnşaat ve Ekonomi Kongresi*, (s. 212-224). Gaziantep.

Gilleard, C., ve Higgs, P. (2020). Precarity and The Assumption of Rising Insecurity in Later Life: A Critique. *Ageing and Society, 40*(9), s. 1849–1866.

Gonyea, J. G., ve Grenier, A. (2021). Precarity in Later life: Understanding Risk, Vulnerability, and Resilence. *Generations: Journal of the American Society on Aging, 45*(2), s. 1-12.

Greenfield, E. A., Scharlach, A., Lehning, A. J., ve Davitt, J. K. (2012). A Conceptual Framework for Examining The Promise of The NORC Program and Village Models to Promote Aging in Place. *Journal of Aging Studies, 26*(3), s. 273-284.

Grenier, A., Griffin, M., ve McGrath, C. (2016). Aging and Disability: The Paradoxical Positions of the Chronological Life Course. *Review of Disability Studies: An International Journal, 12*(2-3), s. 1-17.

Grenier, A., Phillipson, C., ve Settersten, R. A. (Dü). (2020). *Precarity and Ageing Understanding Insecurity and Risk in Later Life.* Bristol: Policy Press.

Günler, O. E. (2022). Yaşlılıkta Toplumsal Eşitsizlik. *Current Perspectives in Social Sciences, 26*(4), s. 350-360.

Hablemitoğlu, Ş., ve Özmete, E. (2010). *Yaşlı Refahı Yaşlılar için Sosyal Hizmet.* Ankara: Kilit Yayınları.

Hägg, S., ve Jylhävä, J. (2021). Sex Differences in Biological Aging With A Focus on Human Studies. *Review Article, 10*(e63425), s. 1-27.

Hammond, M., White, S., ve Phillipson, C. (2020). From Precarity to Interdependence: The Role of Age-Friendly Communities in Promoting Wellbeing in Excluded Communities. C. T. Boyko,

R. Cooper, ve N. Dunn (Dü) içinde, *Designing Future Cities for Wellbeing* (s. 122-138). New York: Routledge.

Handy, J., ve Davy, D. (2007). Gendered Ageism: Older Women's Experiences of Employment Agency Practices. *Asia Pacific Journal of Human Resources, 45*(1), s. 85-99.

Hardt, M., ve Negri, A. (2011). *Ortak Zenginlik.* (E. B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* (2. b.). (A. Onacak, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

HelpAge International. (2015). *Global AgeWatch Index.* London.

Holman, D., ve Walker, A. (2020). Understanding Unequal Ageing: Towards A Synthesis of Intersectionality and Life Course Analyses. *European Journal of Ageing, 18*, s. 239-255.

İlhan, A., Demir, R. N., ve Akgün, E. (2023). Yaşlılara Yönelik Geliştirilen Sosyal Politikaların Swara Yöntemi ile Önceliklendirilmesi Üzerine Nicel Bir Araştırma. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi, 9*(3), s. 388-398.

İlhan, S. (2019). Neo-Liberalizm, Esneklik ve Güvencesizlik. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29*(2), s. 361-368.

ILO. (2024). *World Social Protection Report 2024–26.* Geneva: International Labour Office.

Judt, T. (2015). *When the Facts Change: Essays 1995–2010.* (J. Homans, Çev.) London: William Heinemann.

Jyrkinen, M., ve McKie, L. (2012). Gender, age and ageism: experiences of women managers in Finland and Scotland. *26*(1), s. 61-77.

Kane, M. N. (2004). Ageism and Intervention: What social Work Students Believe About Treating People Differently Because of Age. *Educational Gerontology, 30*(9), s. 767-784.

Karadeniz, O., ve Öztepe, N. D. (2013). Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum, 3*, s. 77-102.

Kayalıdere, G., ve Şahin, H. (2014). Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye'de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2*(2), s. 57-75.

Keskinoğlu, P. (2012). Yaşlılık ve Yeti Yitimi. D. Aslan, ve M. Ertem (Dü) içinde, *Yaşlı Sağlığı: Sorunlar ve Çözümler* (s. 75-79). Ankara: Halk Sağlığı Uzmanları Derneği.

Korkmaz Yaylagül, N., ve Bulut, S. (2023). Neoliberalizm, Pandemi ve Yaş Ayrımcılığı: Medya Söylemi. *Toplum ve Hekim, 38*(4), s. 284-294.

Lemke, T. (2016). *Politik Aklın Eleştirisi: Foucault'nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi.* (G. Çeğin, G. Özpolat, Dü, ve Ö. Karlık, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.

Leon, D. A. (2011). Trends in European Life Expectancy: A Salutary View. *International Journal of Epidemiology, 40*, s. 271-277.

Li, Z., ve Dalaker, J. (2022). *Poverty Among the Population Aged 65 and Older.* Washington, D.C: Congressional Research Service.

Liman, B. (2023). *Türkiye'de Bakım Politikalarının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Değerlendirmesi.* Senex | Yaşlanma Çalışmaları Derneği. Antalya: Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.

Lorey, I. (2015). *State of Insecurity: Government of the Precarious.* London: Verso.

Masquelier, C. (2018). Bourdieu, Foucault and The Politics of Precarity. *Distinktion: Journal of Social Theory, 20*(2), s. 133-155.

Merrien, F. X. (2013). Social Protection as Development Policy: A New International Agenda for Action. *International Development Policy, 5*(1), s. 83-100.

Merton, R. K. (1988). The Matthew Effect in Science, II: Cumulative Advantage and The Symbolism of Intellectual Property. *Isis, 79*, s. 606-623.

Millar, K. M. (2017). Toward A Critical Politics of Precarity. *Sociology Compass, 11*(6).

Mkandawire, T. (2001). *Social Policy in a Development Context.* United Nations Research Institute for Social Development.

Muckenhuber, J., Burkert, N., Grobschadl, F., ve Rasky, E. (2015). The Importance of Social Capital for Health Among Older People: The Bourdieu Perspective. F. Nyqvist, ve A. Forsman (Dü) içinde, *Social Capital as a Health Resource in Later Life: The Relevance of Context* (s. 51-64). Dordrecht: Springer.

Nazlıer Keser, E. N. (2020). Yaşlı Bakım Uygulamalarındaki Etik Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(1), s. 303-333.

Neilson, B., ve Rossiter, N. (2008). Precarity as a Political Concept, or, Fordism as Exception. *Theory Culture Society, 25*(7-8), s. 51-72.

Ogg, J. (2005). Social Exclusion and Insecurity Among Older Europeans: The Influence of Welfare Regimes. *Ageing and Society, 25*, s. 69-90.

Oksel, E., ve Turan, S. (2024). Yaş alan Bireylerde Kırılganlık ve Sosyal İzolasyona Bir Bakış. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 40*(1), s. 155-159.

Oldman, C. (2002). Later Life and The Social Model of Disability: A Comfortable Partnership? *Ageing and Society, 22*(6), s. 791-806.

Olshansky, S. J., Carnes, B. A., ve Cassel, C. K. (1993). The Aging of the Human Species. *Scientific American, 268*(4), s. 46-52.

Özateş Gelmez, Ö. S. (2015). *Malumun İlanı Kadın Emeğinin Saklı Yüzü: Ev İçi Bakım Emeği.* Ankara: Notabene Yayınları.

Özkan, E. (2020). Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılık: Cam Tavan ve Kraliçe Arı Sendromu. *Sosyolojik Düşün, 5*(2), s. 127-138.

Öztürk, M., ve Çetin, B. I. (2009). Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 3*(11), s. 2661-2698.

Patsios, D. (2006). Pensioners, Poverty and Social Exclusion. D. Gordon, R. Levitas, ve C. Pantazis (Dü) içinde, *Poverty and Social Exclusion in Britain: The Millennium Survey* (s. 431-458). Bristol: Policy Press.

Phillipson, C. (2020). Austerity and Precarity: Individual and Collective Agency in Later Life. A. Grenier, C. Phillipson, ve R. A. Settersten (Dü) içinde, *Precarity and Ageing Understanding Insecurity and Risk in Later Life* (s. 215-235). Bristol: Policy Press.

Phoenix, A., ve Pattynama, P. (2006). Intersectionality. *European Journal of Women's Studies, 13*(3), s. 187-192.

Puar, J. (2012). Precarity Talk A Virtual Roundtable with Lauren Berlant, Judith Butler,Bojana Cvejic; , Isabell Lorey, Jasbir Puar, and Ana Vujanovic. *TDR: The Drama Review, 56*(4), s. 163-177.

Purcell, D., MacArthur, K. R., ve Samblan, S. (2010). Gender and the Glass Ceiling at Work. *Sociology Compass, 4*(9), s. 705-717.

Sarıca, A. O. (2019). Türkiye'de Emeklilik Sistemlerinin Yaşlı ve Emekli Yoksulluğu Üzerine Etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi, 19*(2), s. 477-498.

Sever, H. (2021). Living Alone in Old Age With the Advantages and Disadvantages Accumulated Throughout the Life Course: The Case of Gaziantep. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 20*(1), s. 129-211.

Soyuer, F., ve Soyuer, A. (2008). Yaşlılık ve Fiziksel Aktivite. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 15*(3), s. 219-224.

Standing, G. (2014). *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf.* (T. Bora, Dü., ve E. Bulut, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Steptoe, A., Shankar, A., Demakakos, P., ve Wardle, J. (2013). Social Isolation, Loneliness, and All-Cause Mortality in Older Men and Women. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 110*(15), s. 5797-5801.

Streeck, W. (2016). *How Will Capitalism End.* London: Verso.

Sugarman, J. (2015). Neoliberalism and Psychological Ethics. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology, 35*(2), s. 103-116.

Şener, Ü. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları.* Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.

Şenkal, A. (2021). Sosyal Korumada Küresel Boyutlar: Sorunlar ve Temel Tartışmalar. *İnsan ve İnsan, 8*(30), s. 13-28.

TÜİK. (2024a). Türkiye Yaşlı Profili Araştırması, 2023.

TÜİK. (2024b). *Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2024.*

TÜİK. (2024c). Sosyal Koruma İstatistikleri, 2023.

TÜİK. (2025). İstatistiklerle Yaşlılar, 2024.

Tümerdem, Y. (2006). Gerçek Yaş. *Türk Geriatri Dergisi, 9*(3), s. 195-196.

Ulukan, U. (2019). Kriz ve Yaşlıları İşe Koşmak: Avrupa Birliği'nin "Aktif Yaşlanma" Yaklaşımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. *Emek Araştırma Dergisi, 10*(16), s. 23-38.

Valtorta, N. K., Kanaan, M., Simon, G., Ronzi, S., ve Barbara, H. (2016). Loneliness and Social Isolation as Risk Factors for Coronary Heart Disease and Stroke: Systematic Review and Meta-Analysis of Longitudinal Observational Studies. *Heart, 102*, s. 1009-1016.

Willson, A. E., Shuey, K. M., ve Elder, G. H. (2007). Cumulative Advantage Processes as Mechanisms of Inequality in Life Course Health. *American Journal of Sociology, 112*(6), s. 1886-1924.

World Health Organization. (2001). *The International Classification of Functioning, Disability and Health.* Geneva.

World Health Organization. (2024). Ageing and Health. Ocak 30, 2025 tarihinde https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health adresinden alındı

Yaşar, Y., ve Yenimahalleli Yaşar, G. (2012). Neoliberal Küreselleşme ve Sosyal Politikada Dönüşüm. *Mülkiye Dergisi, XXXVI*(274), s. 63-92.

Yi, I. (2010). Social Protection, Social Security and Social Service in a Development Context: Transformative Social Policy Approach. *Journal of International Development Cooperation, 5*(4), s. 57-84.

Yumurtacı, A. (2013). Demografik Değişim: Psiko-Sosyal ve Sosyo-Ekonomik Boyutları ile Yaşlılık. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(6), s. 9-32.

Zengin Taş, E., Kırışık, H., Yıldız, F., Ata, Z., ve Aktuğ, M. (2023). Yaşlı Dostu Kentin Anlamı ve Aktif Yaşlanmaya Katkıları: Cumhuriyetin 100. Yılında İzmir Kenti Örneği. *Kent Akademisi, 16*(Türkiye Cumhuriyetinin 100. Yılı Özel Sayısı), s. 71-96.

TOPLUM VE SOSYAL HİZMET DERGİSİ YAZIM KURALLARI

Genel Kurallar

- Dergide, sosyal hizmet ve sosyal hizmet ile ilişkili alanlarda bilimsel çalışmalar Türkçe, İngilizce ya da Almanca yayınlanır.
- Dergide TÜBA ve TÜBİTAK'ın yayın etiğine uygun yazılar yayınlanır.
- Dergide yayınlanan yazılarda ifade edilen görüşler yazarlarına aittir.

Yazım Kuralları

- Dergiye gönderilecek çalışmalar, APA 6 (American Psychological Association Manual) standartlarına uygun olmalıdır.
- Dergiye gönderilecek çalışmalar, kaynakça dahil en fazla 8000 kelimeden oluşmalıdır.
- Dergiye gönderilecek çalışmalar, Microsoft Word formatında olmalı ve kenarlardan yeterli boşluk (soldan ve sağdan 2 cm, üstten ve alttan 1,5 cm) bırakılarak A4 boyutunda Arial 11 punto ile yazılmalıdır. Metin blok (sağa sola dayalı), satır başı verilmeden ve paragraflar arasında satır boşluğu bırakmadan hazırlanmalıdır.
- Yazara ait bilgiler; unvan, kurum, e-posta ve ORCID ID bilgilerini içermeli ve süreci takip etmek için iletişim kurulacak yazarın telefon ve iletişim adresi de eklenmelidir.

Lütfen daha detaylı bilgi için derginin web sayfasını www.tsh.hacettepe.edu.tr & www.dergipark.org.tr/tsh ziyaret ediniz.

MANUSCRIPT GUIDELINES FOR THE JOURNAL OF SOCIETY & SOCIAL WORK

General Rules

- Journal of Society & Social Work publishes scientific studies in the field of social work in Turkish, English or German.
- The manuscripts which comply with the publication ethics of TUBA and TUBITAK are published in this journal.
- Authors are responsible for the opinions expressed in their works.

Manuscript Submission

- Manuscripts submitted to the journal must comply with APA 6 (American Psychological Association Manual) standarts.
- Manuscripts should be no more than 8000 words, including references.
- Manuscripts should be written A4 size, Arial 11 size in Microsoft Word. The manuscript should be prepared in block style, omitting paragraph idents and blank lines between paragraphs.
- Manuscripts should contain author's title, institution, e-mail and ORCID ID and corresponding author's telephone and address should also be added.

Please visit web site of the journal for further information on www.tsh.hacettepe.edu.tr & www.dergipark.org.tr/tsh